

**Publication is financed by
the European Commission and
the Council of Europe
Joint Programme**

**Հրատարակությունն իրականացվում է
Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի
համատեղ ծրագրի աջակցությամբ:**

This book is published with the financial support of the European Commission and the Council of Europe Joint Programme "Support for access to Justice in Armenia".

Legal and Human Rights Capacity Building Department
Technical Co-operation Department
Directorate of Co-operation
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs

Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int/justice/

Գիրքը հրատարակվում է Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպայի խորհրդի «Աջակցություն Հայաստանում արդարադատության մատչելիությանը» համատեղ ծրագրի միջոցներով:

Իրավական և մարդու իրավունքների զարգացման
ծրագրերի վարչություն
Տեխնիկական համագործակցության բաժին
Համագործակցության տնօրինություն
Մարդու իրավունքների և իրավական հարցերի
գլխավոր տնօրինություն

Եվրոպայի խորհուրդ
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int/justice/

ASSOCIATION OF JUDGES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

COLLECTION OF JUDGMENTS

VOLUME 7

Professional editor Davit AVETISYAN

President of the Criminal chamber
of the Cassation court of the Republic of Armenia,
Lawyer emeritus, doctor of law, professor

General editor Vahé YENGIBARYAN

Executive Director of the Association of Judges
of the Republic of Armenia,
Professor of YSU Law Faculty, Senior scientist of NAS of
the RA, PhD in Law

Translation by:

Anna VARDAPETYAN
Lusine ABRAHAMYAN
Armine NAZARYAN

Yerevan
«Antares»
2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԳԻՐՔ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

Մասնագիտական խմբագիր՝ ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Ընդհանուր խմբագիր՝ ՎԱՅԵ ԵՆԳԻՐԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Վճիռներն անգլերենից թարգմանել են՝

Աննա ՎԱՐԴԱՊԵՏՅԱՆԸ
Լուսինե ԱՔՐԱՀԱՄՅԱՆԸ
Արմինե ՆԱԶԱՐՅԱՆԸ

Երևան
«Անտարես»
2010

ՀՏԴ 347 : 341.231.14
ԳՄԴ 67.99(2)3 + 67.91
Ե 472

Տպագրվում է
ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ

Ե 472 ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ. ՎՃԻՌՆԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ. ԳԻՐՔ ՅՈԹԵՐՈՐԴ : Խմբ. Դ. Ավետիսյան, Վ.
Ենգիբարյան.- Եր, Անտարես, 2010.- 420 էջ:

Սույն ժողովածուի մեջ ընդգրկվել են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի այն վճիռները, որոնք հավակնում են նախադեպային նշանակություն ունենալ ներպետական դատարանների պրակտիկայի համար:

Ժողովածուի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատախազներին, փաստաբաններին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու եվրոպական դատարանի պրակտիկային:

Ժողովածուն կարող է օգտակար լինել նաև եվրոպական դատարան դիմելու մտադրություն ունեցող քաղաքացիների, իրավաբանական բուհերի ուսանողների և իրավունքի բնագավառում գիտական հետազոտություններ կատարող անձանց համար:

ՀՏԴ 347 : 341.231.14
ԳՄԴ 67.99(2)3 + 67.91

ISBN 978–9939–51–277–8

© Council of Europe, 2010
© ՀՀ դատավորների միություն, 2010
© Ավետիսյան Դավիթ, 2010
© Ենգիբարյան Վահե, 2010

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ	9
1. ՅԱՆԿՈՎՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF YANKOV v. BULGARIA	
<i>11-ը դեկտեմբերի, 2003թ.</i> Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ, 6-րդ, 10-րդ և 13-րդ հոդվածներ.....	11
2. ՍԹՈԼՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF STOLL v. TURKEY	
<i>25-ը ապրիլի, 2006թ.</i> Կոնվենցիայի 10-րդ հոդված	47
3. ՀԻՐՇՀՈՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF HIRSCHHORN v. ROMANIA	
<i>26-ը հուլիսի, 2007թ.</i> Կոնվենցիայի 6-րդ հոդված	67
4. ՎԱՆ ՎՈՆԴԵԼՆ ԸՆԴԴԵՄ ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF VAN VONDEL v. THE NETHERLANDS	
<i>25-ը հոկտեմբերի, 2007թ.</i> Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված	95
5. ԲԵՅԱՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ (թիվ 1) ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF BEIAN v. ROMANIA	
<i>6-ը դեկտեմբերի, 2007թ.</i> Կոնվենցիայի 6-րդ, 14-րդ հոդվածներ	112
6. ՌԱՄԱՆՈՒՍՎԱՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ԼԻՏՎԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF RAMANAUSKAS v. LITHUANIA	
<i>5-ը փետրվարի, 2008թ.</i> Կոնվենցիայի 6-րդ հոդված	124
7. ԿԱՖԿԱՐԻՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ԿԻՊՐՈՍԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF KAFKARIS v. CYPUS	
<i>12-ը փետրվարի, 2008թ.</i> Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ և 7-րդ հոդվածներ	138
8. ՉԵՄԲԵՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈԸ CASE OF CHEMBER v. RUSSIA	

3-ը հուլիսի, 2008թ.
Կոնվենցիայի 3-րդ, 31-րդ հոդվածներ215

**9. ԷՎՐԻՄ ՕՔԹԵՄՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
CASE OF EVRIM OKTEM v. TURKEY**

4-ը նոյեմբերի, 2008թ.
Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 13-րդ և 6-րդ հոդվածներ231

**10. ՍԱԼԴՈՒԶ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
CASE OF SALDUZ v. TURKEY**

27-ը նոյեմբերի, 2008թ.
Կոնվենցիայի 6-րդ հոդված244

**11. ԻՌԻԲԱՐՆԵՆ ՊԻՆԻԼՈՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ
ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
CASE OF IRIBARREN PINILLOS v. SPAIN**

8-ը հունվարի, 2009թ.
Կոնվենցիայի 3-րդ, 6-րդ և 8-րդ հոդվածներ269

**12. ՍԱՄՅՈՒՏ ԿԱՐԱԲՈՒԼՈՒՏՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ
ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
(CASE OF SAMUT v. TURKEY)**

27-ը հունվարի, 2009թ.
Կոնվենցիայի 3-րդ, 11-րդ հոդվածներ285

**13. ՍԻԼԻՆ ԸՆԴԴԵՄ ՍԼՈՎԵՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
(CASE OF SILIH v. SLOVENIA)**

9-ն ապրիլի, 2009թ.
Կոնվենցիայի 2-րդ, 6-րդ հոդվածներ296

**14. ՕՓՈՒԶՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
CASE OF OPUZ v. TURKEY**

9-ը հունիսի, 2009թ.
Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 14-րդ հոդվածներ357

**15. Շ.Շ.-Ն ԸՆԴԴԵՄ ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՈՆ
CASE OF C. C. v. SPAIN**

6-ը հոկտեմբերի 2009թ.
Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված409

ՆԱԽԱԲԱՆ

2002թ. ապրիլի 26-ից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան ՅՅ-ի համար մտել է ուժի մեջ, հետևաբար Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է ինչպես Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ներպետական պաշտպանությունն ապահովման, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավագործության ճանաչման պարտավորություններ: Այս պայմաններում ՅՅ դատարանների, ինչպես նաև իրավակիրառ մյուս մարմինների համար Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի ուսումնասիրումը դառնում է հրատապ խնդիր, որով էլ պայմանավորված է ՄԻԵԴ վճիռների տեքստերի հայերեն թարգմանության անհրաժեշտությունը: Այս նպատակով ՅՅ դատավորների միության պաշտոնական կայքէջում այսուհետ առանձին բաժնով (ՄԻԵԴ ակտեր անվանումով) ներկայացված են ՅՅ դատավորների միության կողմից թարգմանված ՄԻԵԴ բոլոր վճիռները, որոնք հասանելի են նաև ՄԻԵԴ համացանցային որոնողական համակարգերին:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային վճիռների սույն ժողովածուն, շարունակելով ՅՅ դատավորների միության կողմից հրատարակված նախորդ վեց ժողովածուների առաքելությունը, կոչված է նպաստելու մեր երկրում եվրոպական դատարանի պրակտիկայի մատչելիության ընդլայնմանը: Այն ներառում է Ստրասբուրգի դատարանի կողմից կայացված տասնհինգ վճիռներ, որոնք, ի թիվս այլոց, վերաբերում են արդար դատաքննության, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու, անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքներին, խոշտանգումների արգելքին:

Որոշ վճիռներ, մասնավորապես, վերաբերում են մեր երկրում վերջին ժամանակներս լայնորեն քննարկվող առանձին իրավական խնդիրների և հիմք են հանդիսացել մասնավորապես Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով երաշխավորված կյանքի իրավունքի խախտման կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու վերաբերյալ ՅՅ վճռաբեկ դատարանի ձևավորած նախադեպի համար (տե՛ս *Լ. Գուլյանի* վերաբերյալ գործով 2010թ. օգոստոսի 27-ի որոշումը): Այսպես, *Սիլին ընդդեմ Սլովենիայի* գործով վճռում եվրոպական դատարանն արտահայտել է իր մոտեցումն այն մասին, որ 2-րդ հոդվածի իմաստով արդյունավետ քննություն իրականացնելու դատավարական պարտականությունը վերաճել է առանձին և ինքնուրույն պարտականության: Թեև այն սկսվում է 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմերին վերաբերող գործողություններով, սակայն այն կարող է հանգեցնել առանձին և անկախ «խախտման» հայտնաբերմանը: Այս առումով այն կարող է դիտվել որպես առանձնացվող պարտականություն, որը բխում է 2-րդ հոդվածից և կարող է պարտականություններ առաջացնել պետության համար, եթե անգամ մահը տեղի է ունեցել նախքան այդ սահմանային ժամկետը:

ժողովածուի շրջանակներում ներկայացվող մեկ այլ՝ *Յանկովն ընդդեմ Բուլղարայի* գործը, վերաբերում է անազատության մեջ պահվող անձանց նկատմամբ իրականացվող խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի այլ ձևերի հիմնահարցերին, ինչպես նաև անազատության մեջ պահվող անձանց կողմից Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով երաշխավորված արտահայտվելու ազատության իրացման խնդրին:

Աշխատանքում ընդգրկված վճիռներից ուշագրավ է նաև՝ *Վան Վոնդելն ընդդեմ Նիդեռլանդների* գործով վճիռը: Այդ գործով դիմողը պնդել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտում՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ խոսակցություններն իր զրուցակցի կողմից ձայնագրվել են Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի տրամադրած ձայնագրող սարքերով: Դիմողի կողմից վիճարկված հոդվածի մեկնաբանության արդյունքում Ստրասբուրգի դատարանը գտել է, որ Վան Վոնդելի գործով միջամտությունը չի եղել «օրենքին համապատասխան» և հանգեցրել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման:

Կարծում ենք, որ սույն ժողովածուն կնպաստի ոչ միայն դատավորի աշխատանքի բարելավմանը, այլ նաև դրա արդյունքում կայացվող դատական ակտերի որակի ու մակարդակի բարձրացմանը:

Այսպիսով, իրավաբան մասնագետներին է ներկայացվում մի աշխատություն, ինչն, անկասկած, կնպաստի դատական պրակտիկայի հարստացմանը և դատավարությունների որակի բարելավմանը:

Սույն հատորը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հայերեն թարգմանված վճիռների յոթերորդ հատորն է: Դրա հրատարակմանն աջակցելու համար ՀՀ դատավորների միությունը երախտագիտություն է հայտնում Եվրոպայի խորհրդին և Եվրոպական հանձնաժողովին: Համոզված ենք՝ մեր արդյունավետ ու շարունակական համագործակցությունը կնպաստի իրավունքի զարգացմանը ՀՀ-ում:

ՎԱՐՆ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

*ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ*

ՅԱՆԿՈՎՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2003թ. դեկտեմբերի 11-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

9. Դիմողը՝ պրն Թողոր Անտինով Յանկովն ազգությամբ բուլղարացի, ծնվել է 1943 թվականին և ապրում է Պլովդիվում:

A. Դիմողի դեմ հարուցված քրեական վարույթները

1. Նախնական քննություն

10. Դիմողը եղել է գյուղատնտեսական ներդրումային ֆոնդի և ֆինանսական ընկերության գործադիր տնօրեն: Նա նաև տնտեսագիտություն է դասավանդել այն բնագավառում, որտեղ նա դոկտորական աստիճան է ունեցել:

11. 1996 թվականի մարտի 11-ին նրա և մի քանի այլ անձանց դեմ Պլովդիվի շրջանային հանրային դատախազի կողմից նախնական քննություն (թիվ 300/96) է սկսվել՝ կապված մի շարք ֆինանսական գործարքների հետ: Դիմողին մեղադրանք է առաջադրվել Քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով՝ իր և այլ անձանց համար անօրինական եկամուտ ստանալու նպատակով իր մասնագիտական պարտականությունների խախտման համար:

12. Քննության ընթացքում մեղադրանքը մի քանի անգամ փոփոխվել է: Ընդհանուր առմամբ, ութ անձի մեղադրանք է առաջադրվել:

13. Քննության ընթացքում, որը տևել է մեկ տարի և մոտ երկու ամիս, քննիչը հարցաքննել է 47 վկա, զննել է բազմաթիվ ֆինանսական և բանկային փաստաթղթեր, լրագրագրեր, ինչպես նաև ուսումնասիրություններ է իրականացրել:

14. 1997 թվականի մայիսի 5-ին նախնական քննությունն ավարտվել է և գործն ուղարկվել իրավասու դատախազին:

15. 1997 թվականի հուլիսի 1-ին դատախազը 32 էջով մեղադրական եզրակացություն է ներկայացրել Պլովդիվի շրջանային դատարան՝ կցելով փաստաթղթերի 20 փաթեթ:

2. Դատաքննությունը

16. Առաջին նիստը տեղի է ունեցել 1997 թվականի սեպտեմբերի 17-30-ը: Շրջանային դատարանը լսել է ամբաստանյալին, մի քանի վկաների և փորձա-

գետների: Որոշ վկաներ չեն ներկայացել: Երկուստեք՝ դատախազը և պաշտպանության կողմը խնդրել են հետաձգել նիստը:

17. Վարույթը վերսկսվել է 1997 թվականի նոյեմբերի 25-ին: Շրջանային դատարանը լսել է մի քանի վկաների: Տասն այլ վկաներ պատշաճ կերպով կանչված չեն եղել դատարան և այլոք, թեև կանչված եղել են, սակայն չեն ներկայացել: Նիստը հետաձգվել է մինչև 1998 թվականի հունվարի 7-ը:

18. 1997 թվականի դեկտեմբերի 1-ին դատարանը, դռնփակ նիստում, բավարարել է փորձագետներին լրացուցիչ հարցեր տալու վերաբերյալ ամբաստանյալներից մեկի պահանջը: 1998 թվականի հունվարի 5-ին փորձագետները ներկայացրել են իրենց եզրակացությունը:

19. Վարույթը շարունակվել է 1998 թվականի հունվարի 7-ին և 8-ին: Դատարանը հետաձգել է նիստը, քանի որ մի քանի վկա չեն ներկայացել, և կարգադրել է լրացուցիչ ֆինանսական եզրակացություն նախապատրաստել:

20. 1998 թվականի ապրիլի 9-ին նշանակված նիստը դիմողի վատառողջ լինելու պատճառով հետաձգվել է մինչև 1998 թվականի հուլիսի 6-ը և ապա՝ մինչև 1998 թվականի հոկտեմբերի 19-ը:

21. 1998 թվականի հոկտեմբերի 19-ին Շրջանային դատարանն անցկացրել է իր վերջին նիստը: Այն լսել է կողմերի վերջին ելույթները:

22. 1998 թվականի հոկտեմբերի 30-ին Պլովդիվի շրջանային դատարանը դիմողին մեղավոր է ճանաչել համապատասխան ֆինանսական կարգավորումների խախտմամբ արտասահման դրամի փոխանցում կարգադրելու համար: Փոխանցումների իրականացումը կարգադրվել է առանց օրինական նպատակի հիմնավորման և ի շահ ֆինանսական ընկերության վստահորդների, ովքեր նրա կողմից ամբողջությամբ չեն բացահայտվել: Դիմողը մեղավոր է ճանաչվել նաև այն բանում, որ, ունենելով լիազորված անձի իրավասություն՝ ի խախտումն իր, որպես ֆինանսական ընկերության կառավարչի, պարտականությունների այլ անձի տրամադրել է լիազորությունների լայն շրջանակ: Մեղադրանքների մնացած մասով դիմողն արդարացվել է և դատապարտվել հինգ տարի ժամկետով ազատազրկման:

23. Շրջանային դատարանի դատավճռի պատճառաբանությունները դիմողին տրամադրվել են 1999 թվականի փետրվար ամսի ամիսյալ մի օր:

24. Վարույթների ընթացքում գործը մի քանի անգամ անհասանելի է եղել, քանի որ այն հաճախ ուղարկվել է իրավասու դատարան նախնական կալանավորման դեմ դիմողի և մյուս մեղադրյալների բողոքների քննության համար: Պրակտիկայում, երբ մնան բողոք է ներկայացվում, գործը բողոքի հետ մեկտեղ է միասին ուղարկվում:

25. Վարույթների ընթացքում շրջանային դատարանը և, ավելի ուշ՝ Ռեզիոնալ դատարանը (տե՛ս ստորև) ստիպված է եղել խնդրել ոստիկանության աջակցությունը վկաների հասցեները պարզելու և նրանց դատարան բերելու համար:

3. Վերաքննիչ վարույթները

26. 1998 թվականի նոյեմբերի 19-ին դիմողը բողոքարկել է իրեն մեղավոր ճանաչելը և դատապարտելը:

27. 1999 թվականի դեկտեմբերի 6-ին կայացել է Պլովդիվի ռեգիոնալ դատարանի առաջին նիստը, որը դիմողներից մեկի առողջական վիճակի պատճառով հետաձգվել է մինչև 2000 թվականի մարտի 13-ը:

28. 2000 թվականի հունիսի 5-ին Ռեգիոնալ դատարանը բեկանել է դիմողին մեղավոր ճանաչող և դատապարտող դատավճիռը և գործը վերադարձրել է նախնական քննության:

4. Վերսկսված նախնական քննությունը

29. Պլովդիվի ռեգիոնալ հանրային դատախազի գրասենյակը գտնելով, որ Ռեգիոնալ դատարանի դատավճիռը ոչ պարզ կամ սխալ է, դրա դեմ ցանկացել է բողոք ներկայացնել կամ դրա մեկնաբանություն պահանջել: Նրանք վիճարկել են համապատասխան ժամկետային սահմանափակման հարցը, որը դատախազական մարմինների կողմից ներկայացվել է Գերագույն վճռաբեկ դատարան: 2000 թվականի նոյեմբերի 27-ին այդ դատարանը մերժել է դատախազի պահանջը:

30. Դրանից հետո գործով ոչինչ չի արվել մինչև 2002 թվականի նոյեմբերը՝ կողմերից տեղեկություն ստանալու վերջին ժամկետը: Դիմողի գործով նախնական քննությունը դեռևս գտնվել է Պլովդիվի դատախազական մարմինների վարչություն:

Բ. Դիմողի կալանավորումը

1. Կալանք նախնական քննության ընթացքում

31. 1996 թվականի մարտի 12-ին դիմողը թիվ 300/96 քննության կապակցությամբ ձերբակալվել է և նախնական կալանքի տակ է պահվել քննիչի որոշման հիման վրա, որը հաստատվել է դատախազի կողմից:

32. 1996 թվականի մարտի 18-ին դիմողն իր նախնական կալանավորումը բողոքարկել է Պլովդիվի ռեգիոնալ հանրային դատախազին: Նա *inter alia* նշել է, որ այն գործողությունները, որոնց կապակցությամբ իրեն մեղադրանք է առաջադրվել, քրեական հանցագործություն չեն համդիսանում (տվյալ ժամանակահատվածում գործող բանկային և արժութային կարգավորումների համաձայն), և որ ինքը, հետևաբար, անօրինական է մեղադրվել: Նա նաև նշել է, որ առկա չի եղել իր փախուստի կամ այլ հանցագործություններ կատարելու վտանգը: 1996 թվականի մարտի 27-ին բողոքը մերժվել է Ռեգիոնալ հանրային դատախազի կողմից, ով *inter alia* արձանագրել է.

«Քանի որ Յանկովին մեղադրանք է առաջադրվել Քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, նախնական կալանքը Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն պարտադիր է»: Նախնական կալանք չկիրառելու հնարավորությունը պետք է քննարկվի նախնական քննության մարմինների կողմից, եթե միայն, ելնելով գործի բնույթից և մեղադրյալին վերաբերող մասնավոր հանգամանքներից, ակնհայտ է, որ բացակայում է նրա փախուստի, այլ հանցագործություններ կատարելու կամ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վտանգը:

Գործի նյութերը վկայում են, որ եթե Յանկովն ազատ արձակվի, նա կարող է փախչել, այլ հանցագործություններ կատարել կամ խոչընդոտել արդարադատության իրականացմանը... Նախնական քննության մարմինները որևէ պարտականություն չունեն պարզելու այն հանգամանքները, որոնց հիման վրա վերոնշյալ եզրակացություններն արվել են»:

33. 1996 թվականի ապրիլի 18-ին դիմողը Շրջանային դատարանից պահանջել է կարգադրել իրեն ազատ արձակել այն հիմքով, որ իրեն ներկայացված մեղադրանքը չի բովանդակում ենթադրյալ հանցագործության վերաբերյալ մանրամասներ, և որ վկայակոչված դրույթները կիրառելի չեն եղել, քանի որ ինքը չի հանդիսացել այն բանկի աշխատող կամ պաշտոնատար անձ, որի ֆոնդերը վտանգի են ենթարկվել: Կողմերն այս բողոքի քննության կապակցությամբ այլ տեղեկություն չեն ներկայացրել:

34. 1996 թվականի ապրիլի 29-ին Գլխավոր հանրային դատախազի գրասենյակի դատախազը հաստատել է Ռեզիոնալ հանրային դատախազի 1996 թվականի մարտի 27-ի որոշումը՝ հավելելով, որ փախուստի, հանցագործությունների կատարման կամ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վտանգը բխում է այն փաստից, որ դիմողն ունի ֆինանսական և այլ կապեր երկրից դուրս գտնվող անձանց հետ: Համապատասխան բանկային և արժութային կարգավորումների վերլուծության վրա հիմնված՝ դիմողի փաստարկներն առ այն, որ նա հանցագործություն չի կատարել, պետք է գնահատվեն քննիչի կողմից և գործի հանգամանքների ուսումնասիրության արդյունքում:

35. 1996 թվականի սեպտեմբերի 11-ին մյուս բողոքը մերժվել է Գլխավոր հանրային դատախազի գրասենյակի ավելի բարձր դասի դատախազի կողմից այն հիմքով, որ նախնական քննությունը դեռևս չի ավարտվել, առկա է դիմողի կողմից արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վտանգ: Բացի դրանից, մեղադրանքների էության վերաբերյալ փաստարկները կարող են քննության առնվել միայն անհրաժեշտ ապացույցները հավաքելուց հետո:

36. 1996 թվականի սեպտեմբերի 12-ին դիմողը իրեն ազատ արձակելու վերաբերյալ այլ խնդրանք է ներկայացրել Շրջանային դատախազի գրասենյակ: Նա *inter alia* նշել է, որ երկար ժամանակ կալանավորված է եղել և որ համապատասխան ապացույցներն արդեն հավաքվել են:

37. 1996 թվականի նոյեմբերի 15-ին դիմողը պահանջել է բժշկական զննություն անցնել, քանի որ երկարատև կալանավորման պատճառով իր առողջական վիճակը վատացել է:

38. 1996 թվականի դեկտեմբերի 12-ին դիմողը իրեն ազատ արձակելու վերաբերյալ այլ դիմումներ է ներկայացրել Շրջանային և Գլխավոր հանրային դատախազներին:

39. 1996 թվականի դեկտեմբերի 13-ին Շրջանային հանրային դատախազը մերժել է դիմումը՝ *inter alia* նշելով, որ դիմողը մեղադրվում է ծանր դիտավորյալ հանցագործության կատարման մեջ և որ նրա նկատմամբ նաև այլ նախնական քննություն է իրականացվում: Դա թիվ 929/96 քննությունն է, որն սկսվել էր 1996 թվականի անորոշ ժամկետում և պաշտոնատար անձանց կողմից իրականացվում է այլ վարույթով:

40. 1996 թվականի դեկտեմբերի 28-ին դիմողը Ռեզիոնալ հանրային դատախազին ուղարկած բողոքով վիճարկել է իր նախնական կալանքի անօրինակացումը:

41. Այս բողոքը մերժվել է 1997 թվականի հունվարի 30-ին այն հիմքով, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն ազատ արձակումը հնարավոր չէ, քանի որ դիմողի նկատմամբ երկրորդ նախնական քննությունն է (թիվ 929/96) իրականացվում: Ուստի մեղադրյալի կալանավոր-

րունը պարտադիր է: Բացի դրանից, քննվող թիվ 300/96 գործով քննությունն ընթանում է և շուտով կավարտվի:

42. 1997 թվականի փետրվարի 13-ին դիմողն իր նախնական կալանքը վիճարկել է Շրջանային դատարան այն հիմքով, որ նախնական քննության օրենքով սահմանված առաջվազույց ժամկետն ավարտվել է և որ իր մեղադրանքը հիմնված է արդեն հետազոտված փաստաթղթերի վրա, բացակայում է իր կողմից ապացույցների կեղծման վտանգը: Բացի դրանից, թեև ինքը նախքան ձերբակալումը մի քանի անգամ հարցաքննվել է, սակայն նա երբևէ չի փորձել փախչել:

43. Բողոքը ներկայացվել է Շրջանային դատախազի գրասենյակ, որը, համաձայն ձևավորված պրակտիկայի, պետք է այն գործի հետ մեկտեղ ուղարկեր Շրջանային դատարան: 1997 թվականի փետրվարի 25-ին, երբ դիմողի փաստաբանը բողոք է ներկայացրել Շրջանային դատախազի գրասենյակ, նրա բողոքը դեռևս դատարան ուղարկված չի եղել:

44. Անորոշ ժամկետում դիմողը դատախազական մարմիններին բողոքարկել է, որ իր նախնական կալանքը, որը սահմանվել է իր նկատմամբ հարուցված երկրորդ թիվ 929/96 գործով նախնական քննության կապակցությամբ, անօրինական է: 1997 թվականի մարտի 11-ին Ռեզիդենտ հանրային դատախազը քննության է առել վերոնշյալ բողոքը և որոշում է կայացրել դադարեցնել դիմողի նախնական կալանքը՝ կապված թիվ 929/96 գործի քննության հետ, քանի որ դիմողը կալանավորված է եղել թիվ 300/96 գործի քննության կապակցությամբ:

45. Դիմողի նախնական կալանքը՝ կապված թիվ 300/96 գործի քննության հետ, Շրջանային հանրային դատախազի կողմից երկարացվել է 1997 թվականի ապրիլի 23-ին:

46. 1997 թվականի մարտի 24-ին և 26-ին դիմողի փաստաբանը կրկնել է իր վստահորդին բժշկական զննության ենթարկելու վերաբերյալ խնդրանքը: Նա նշել է, որ 1997 թվականի մարտի 21-ի իր այցելության ժամանակ նա դիմողին տեսել է ակնհայտ վատառողջ վիճակում: Ակներև է դառնում, որ բժշկական զննությունն իրականացվել է անորոշ ժամանակ հաջորդ շաբաթների ընթացքում:

47. 1997 թվականի ապրիլի 23-ին Շրջանային դատախազը հրաժարվել է դիմողին ազատ արձակել: Նա հիմք է ընդունել բժշկական եզրակացությունը, որում ակնհայտորեն եզրահանգում է արվել, որ դիմողն արյան բարձր ճնշում և երիկամներում քար ունի, տառապում է աթերոսկլերոզով, շաքարախտով, ունի թոքերի, շագանակագեղձի և արյան անոթների խնդիրներ ու դեպրեսիա: Դատախազը, ուսումնասիրելով բժշկի կողմից նշանակված բուժումը, նշել է, որ դիմողը կարող է բուժվել նախնական կալանքի վայրում, նրա առողջությանն սպառնացող վտանգը նվազեցվելու է և որ նրա առողջական վիճակի նկատմամբ ուշադրություն է դարձվելու: Նա նաև շեշտել է, որ դիմողը մեղադրվում է ժամը հանցագործության մեջ, ինչը, իր կարծիքով, նրա ազատ արձակումն անհնարին է դարձնում:

2. Շարունակվող կալանքը դիմողի՝ դատարանի առջև կանգնելուց հետո

48. 1997 թվականի հուլիսի 1-ին դիմողի գործը դատարան է ուղարկվել: 1997 թվականի հուլիսի 23-ին նա Շրջանային դատարանում բողոքարկել է իր նախնական կալանքը՝ այն հիմքով, որ իր դեմ ներկայացված մեղադրանքները թույլ են: Նա նաև նշել է, որ իր կալանավորումն անհրաժեշտ չէր, քանի որ բոլոր ապացույցները հավաքվել էին: Նա կրկնել է, որ ունի ընտանիք և մշտական բնակության վայր, որ նա հարգված քաղաքացի է և որ առկա են արժանահավատ

ապացույցներ առ այն, որ ինքը չի փախչի, հանցագործություններ չի կատարի և չի խոչընդոտի արդարադատության իրականացմանը: Նա նաև նշել է իր վատ առողջական վիճակի մասին և ներկայացրել է 1997 թվականի հունվարի 10-ի և 19-ի, ինչպես նաև 27-ի բժշկական եզրակացությունները: Դիմողի փաստաթանը նաև վկայակոչել է Կոնվենցիան և խնդրել է դատարանին իր փաստարկներից յուրաքանչյուրի կապակցությամբ պատճառաբանված պատասխան ներկայացնել:

49. Դռնփակ դատական նիստում քննելով դիմողի գործը՝ Շրջանային դատարանը 1997 թվականի հուլիսի 28-ին մերժել է դիմողի՝ իրեն ազատ արձակելու վերաբերյալ խնդրանքը: Դատարանն արձանագրել է.

«Ամբաստանյալ Թոդոր Անտիմով Յանկովը մեղադրվում է Քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի 3-րդ մասով՝ իր մասնագիտական պարտականությունների խախտման հետ կապված՝ ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված հանցագործության վերաբերյալ գործով: Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նախնական կալանքը պետք է սահմանվի այն դեպքում, երբ անձը մեղադրվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ: «Ամբաստանյալ Թոդոր Անտիմով Յանկովի գործով վերջինս կասկածվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ: Բացառման հիմքերը, որոնք նախատեսված են 2-րդ մասով [152-րդ հոդված] [կալանավորված անձին նախնական կալանքից ազատ արձակելու հիմքերը] [դիմողի] գործով առկա չեն, քանի որ կա նրա՝ կողմից արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու կամ փախչելու իրական վտանգ: Ի լրումն դրան, Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դրա 2-րդ մասում ամրագրված բացառությունը չի կարող կիրառվել ամբաստանյալի նկատմամբ այն դեպքում, երբ նրա դեմ քրեական գործով այլ քննություն է իրականացվում: Գործում առկա փաստաթղթերից երևում է, որ Պլովդիվի շրջանային հանրային դատախազության գրասենյակը Սոֆիայի ռեզիդենտի հանրային դատախազություն է ուղարկել այլ հանցագործության վերաբերյալ նյութերը: Յետևաբար, դիմողին ազատ արձակելու բավարար իրավական հիմքեր չկան»:

50. 1997 թվականի հուլիսի 29-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել Ռեզիդենտի դատարան, որը 1997 թվականի հուլիսի 30-ին, նախքան բողոքն ուղարկելը, դռնփակ դատական նիստում հաստատել էր դիմողի ազատ արձակումը մերժելու վերաբերյալ իր որոշումը: 1997 թվականի օգոստոսի 4-ին գործն ուղարկվել է Ռեզիդենտի դատարան: 1997 թվականի օգոստոսի 11-ին Պլովդիվի ռեզիդենտի դատարանը դռնփակ դատական նիստում նույն հիմքերով մերժել է դիմողի բողոքը: Բժշկական եզրակացության ուսումնասիրությունից հետո դատարանը գտել է, որ կալանավորման պայմանները նրա առողջությամբ վնաս չեն պատճառում:

51. 1997 թվականի սեպտեմբերի 17-ին կայացած՝ Պլովդիվի շրջանային դատարանի առաջին նիստի ընթացքում դիմողը բողոքարկել է իր կալանավորումը: Բողոքը մերժվել է այն հիմքով, որ դիմողը մեղադրվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ, որի համար կալանավորումը պարտադիր է, և որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված բացառությունները չեն կարող կիրառվել ամբաստանյալի նկատմամբ, քանի որ նրա դեմ այլ հանցագործության վերաբերյալ գործով նախնական քննություն է իրականացվում:

52. 1997 թվականի նոյեմբերի 25-ին՝ Պլովդիվի շրջանային դատարանի երկրորդ նիստի ընթացքում դիմողը կրկին բողոքարկել է իր կալանավորումն այն հիմքով, որ ինքը չի կարող խոչընդոտել արդարադատության իրականացմանը,

քանի որ բոլոր ապացույցները և համապատասխան ցուցմունքներն արդեն հետազոտվել են դատարանի կողմից: Նա նաև նշել է, որ առկա չէ իր փախուստի վտանգը՝ հաշվի առնելով իր սոցիալական դրությունը և ընտանեկան կապերը: Դատարանը նույն օրը մերժել է բողոքը՝ պատճառաբանելով, որ դիմողը մեղադրվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ և որ առկա չեն նոր հանգամանքներ: 1997 թվականի դեկտեմբերի 1-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել Ռեզիդնալ դատարան: 1997 թվականի դեկտեմբերի 15-ին այդ բողոքը Ռեզիդնալ դատարանի կողմից դռնփակ դատական նիստում մերժվել է այն հիմքով, որ դիմողը մեղադրվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ և այստեղից բխում է, որ նրա շարունակական կալանավորումն արդարացված է, հատկապես հաշվի առնելով ենթադրյալ հանցագործության ծանրության աստիճանը:

53. Գրավ կիրառելու վերաբերյալ դիմողի թարմացված բողոքը, որում նա *inter alia* հայտարարել է, որ առկա չէ իր փախուստի վտանգը՝ հաշվի առնելով իր տարիքը, Շրջանային դատարանի կողմից մերժվել է վերջինիս՝ 1998 թվականի հունվարի 8-ի նիստում, քանի որ նա մեղադրվում է դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ և նրա դեմ այլ գործ է հարուցվել:

54. 1998 թվականի հունվարի 13-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել Ռեզիդնալ դատարան: Սինչ այդ բողոքն ստանալը՝ 1998 թվականի հունվարի 14-ին Շրջանային դատարանը դռնփակ դատական նիստում կրկին քննել և հաստատել է դիմողին ազատ արձակելը մերժելու վերաբերյալ իր որոշումը: 1998 թվականի հունվարի 19-ին Ռեզիդնալ դատարանը դռնփակ դատական նիստում մերժել է բողոքը:

55. 1998 թվականի փետրվարի 9-ին դիմողի փաստաբանը պահանջել է դիմողին բժշկական զննության ենթարկել, քանի որ նրա առողջական վիճակը վատացել է և նա չորս օր անցկացրել է հիվանդանոցում: 1998 թվականի փետրվարի 27-ին դիմողը զննության է ենթարկվել բժշկի կողմից, ով առաջարկել է նրան տեղավորել սրտաբանական հիվանդանոցում և նշել է, որ նա պետք է հատուկ բուժում ստանա:

56. 1998 թվականի մարտի 9-ին դիմողը բժշկական եզրակացության հիման վրա պահանջել է իրեն ազատ արձակել: Նա նշել է, որ չկա որևէ ապացույց այն մասին, որ առկա է իր փախուստի կամ այլ հանցագործություններ կատարելու վտանգ:

57. 1998 թվականի մարտի 10-17-ը դիմողը պահվել է կարգապահական մեկուսարանում (տե՛ս ստորև):

58. 1998 թվականի մարտի 19-ին Շրջանային դատարանը դիմողի ներկայությամբ քննել է 1998 թվականի մարտի 9-ի բողոքը: Դատարանը մերժել է այն գտնելով, որ դիմողի առողջությանն սպառնացող վտանգը նույնն է՝ անկախ նրա կալանավայրում կամ տանը գտնվելու հանգամանքից: 1998 թվականի մարտի 24-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել ռեզիդնալ դատարան: 1998 թվականի մարտի 25-ին, նախքան բողոքն ստանալը, Շրջանային դատարանը դռնփակ դատական նիստում կրկին քննել և հաստատել է դիմողին ազատ արձակելը մերժելու վերաբերյալ իր որոշումը: Բողոքը Ռեզիդնալ դատարանի կողմից մերժվել է 1998 թվականի մարտի 30-ի դռնփակ դատական նիստում: Այն գտել է, որ առկա չէ հանգամանքների կամ փաստերի փոփոխություն, որը կարող էր վկայել այն մա-

սին, որ դիմողը հանցագործություններ չի կատարելու, չի խոչընդոտելու արդարադատության իրականացմանը կամ չի փախչելու, եթե ազատ արձակվի:

59. Այդ ժամանակ՝ 1998 թվականի մարտի 20-ին, դիմողը կրկին զննության է ենթարկվել երեք բժիշկների կողմից, ովքեր գտել են, որ նա տառապում է տրոմբոզով, որը կարող է վտանգել նրա կյանքը, և նշանակել են հանգիստ և մասնագետի կողմից պարբերաբար ստուգումների իրականացում: 1998 թվականի մարտի 25-ին դիմողը տարվել է հիվանդանոց:

60. 1998 թվականի ապրիլի 9-ին դիմողն իր առողջական վիճակի հիմքով ներկայացրել է գրավի կիրառման վերաբերյալ թարմացված դիմում: 1998 թվականի ապրիլի 23-ին այն մերժվել է Շրջանային դատարանի նիստի արդյունքում, որի ժամանակ դատարանը լսել է երեք բժիշկների ցուցմունք և գտել, որ դիմողի առողջական վիճակը պատշաճ հսկողության տակ է, և որ նա բուժում է ստանում:

61. 1998 թվականի ապրիլի 29-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել Ռեզիդնալ դատարան: 1998 թվականի ապրիլի 30-ին, նախքան բողոքն ստանալը, Շրջանային դատարանը դռնփակ դատական նիստում հաստատել է դիմողի ազատ արձակումը մերժելու վերաբերյալ իր որոշումը: Բողոքը 1998 թվականի մայիսի 11-ին Ռեզիդնալ դատարանի դռնփակ դատական նիստում մերժվել է: Այն գտել է, որ չկան օբյեկտիվ հանգամանքներ, որոնք կարող են հիմնավորել եզրակացությունն այն մասին, որ դիմողը չի միջամտելու քննությանը: Ապա դատարանը գտել է, որ «կալանավորման տևողությունը չի կարող դիտվել որպես շեղում Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի հստակ դրույթներից», և որ դիմողի բժշկական խնդիրները կարող են պատշաճ կերպով լուծվել նրան Սոֆիայի քրեակատարողական հիմնարկ տեղափոխելուց հետո, որտեղ բժշկական ծառայությունները ենթադրաբար ավելի լավն են: 1998 թվականի մայիսի 19-ին դիմողը տեղափոխվել է Սոֆիայի քրեակատարողական հիմնարկ:

62. 1998 թվականի հունիսի 30-ին դիմողը տեղափոխվել է հիվանդանոց:

63. 1998 թվականի հուլիսի 6-ին դիմողը կրկին խնդրել է իրեն գրավով ազատ արձակել՝ նշելով իր առողջական վիճակի և կալանավորման տևողության մասին:

64. 1998 թվականի հուլիսի 9-ին Շրջանային դատարանը նիստ է անցկացրել և որոշել դիմողին ազատ արձակել՝ հիմք ընդունելով նրա առողջական վիճակը: Դիմողը մուծել է գրավի գումարը և ազատ է արձակվել 1998 թվականի հուլիսի 10-ին:

C. Դիմողին պատժելը նրան մենախցում պահելու և 1998 թվականի մարտին նրա գլուխը սափրելու միջոցով

65. 1998 թվականի մարտի 10-ին, նախքան պաշտպանին հանդիպելն իրականացված դիմողի խուզարկության ընթացքում քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմն առգրավել է ձեռագիր նյութեր: Դիմողի պնդմամբ՝ դա մի գրքի սևագիր էր, որն ինքն է գրում, և որում նկարագրված են իր կալանավորմանը և իր նկատմամբ իրականացվող քրեական վարույթին վերաբերող դեպքերը: Ինքը մտադրված է մի քանի հատված կարդալ իր պաշտպանի համար: Ըստ նյութն

առգրաված քրեակատարողական հիմնարկի աշխատակցի՝ դիմողը ցանկանում էր այն փոխանցել իր պաշտպանին:

66. Կառավարությունը ներկայացրել է առգրաված նյութի մի քանի էջ: Այն ցույց է տալիս, որ ձեռագիրը հղկված չէ և պատրաստ չէ հրատարակման: Համապատասխան հատվածներում ամրագրված է.

«Իմ դեմ ներկայացված մեղադրանքները չեն պարունակում որևէ փաստ կամ ապացույց, որը կվկայեր իմ հանցավոր դիտավորության կամ իմ կողմից կատարված հանցագործության մասին... Ես կարող եմ միայն նշել, որ իշխանությունների կողմից իմ նկատմամբ կատարված գործողությունները անհիմն են և անօրինական...»

Դուռը չխկում է ... մենք ոտքի ենք կանգնում, ձեռքերը մեջքին դրած և մեջքով դեպի բանտապահները. նրանք վախենում են, որ մենք կարող ենք հարձակվել իրենց վրա մեր պլաստմասսայե բաժակներով... Ես երբեք չեմ հասկացել, թե ինչու են այս լավ կերակրված անբանները վախենում, միշտ նրանցից երկուսը կամ երեքը ներկա են, երբ ուտելիք է բաժանվում... Ես ուտում եմ միայն հացի երկու կամ երեք չոր կտոր և մույնքան գդալ կեղտաջուր, որ նրանք ապուր են անվանում: Մենք հաճախ ենք լսում, թե ինչպես են նրանք ջրով բացում ապուրը... Ինչ ցավալի է այս պահերը, երբ տեսնում ես սոված բանտային ընկերոջդ աչքերը... Երբ տեսնում ես, թե ինչպես են մարդ արարածները գազան դառնում... Իրավամբ, Բուլղարիայի տնտեսական վիճակը ծանր է... սակայն կալանավորված անձանց այսքան քիչ և այսքան վատ ուտելիք տալն անմարդկային էր..., և ավելին էր թվում, երբ մենք զգում էինք բանտապահների սեյնյակից եկող տապալած կամ խորոված մսի հոտը: Դա սադիզմ է...

Շատ դժվար էր, երբ նրանք արգելում էին հարազատների և ընկերների հետ հանդիպումները: Ամեն տեղ չէր այդպես. Պլովդիվում մագիստրատները որոշում էին կայացրել կոտրել կալանավորված անձանց նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքի անցյալը...

[Սկզբում] ես չգիտեի և երբևէ չէի ենթադրել, թե ինչի են մնան ժողովրդավարական Բուլղարիայի քննչական և դատական մարմինները: Երկար ժամանակ ես հույս ունեի, որ թյուրիմացություն է տեղի ունեցել...

Խուզարկությունը [բնակարանում] իրականացվել է ոստիկանի կողմից [Բ.]: Նրա վարքագիծը մատնում էր նրա անփորձությունը. նա գեղջուկ ցուցամուլ էր...

Այն ժամանակ, երբ ես աշխատում էի օրական 15-16 ժամ... կարող էի ես պատկերացնել, որ այն ամենը, ինչ ես արել եմ... կժխտվի... մի քանի գործող անսկզբունքային մարդկանց «օրենքի և կարգի ծառայների» կողմից:

Ջուզարան զնալու համար 1.5 - 2 ռուպե... Եթե որևէ մեկը երկար է մնում, ապա հաջորդում են գոռոցներ, հայիոյանքներ, ուժեղ հարվածներ դռանը, մահակների հարվածներ... Դու չե՞ս կարողանում հավատալ դրան: Ես մույնպես չէի հավատում, որ կյանքի մնան պայմաններ կարող են առկա լինել այս երկրում...

Բանտապահները, որոնց մեծ մասը պարզապես գեղջուկներ են և ավելի լավ են վարձատրվում... քան ուսուցիչները, բժիշկները և ճարտարագետները, «աշխատում են» 24 ժամ, ապա՝ հանգստանում 72 ժամ... Նրանք բանտի իշխանությունն են, նրանք ամեն ինչ են, մենք կախված ենք նրանցից: Երբ չէ, կան ավելի երիտասարդ և խելացի տղաներ, սակայն նրանք փոքրամասնություն են կազմում...

Երբ մենք վիճարկում էինք բոլոր այս ամոթալի հանգամանքները, արդյունք չէր լինում... Երկու անգամ ստուգումներ են եղել..., բոլոր ոստիկանները վազվզում էին այս ու այն կողմ, անհրաժեշտ էր մաքրել, կալանավայրը ավելի լավ տեսքի բերել. նրանք վախենում էին կալանավորված անձանց բողոքներից: Սակայն տեսչները եկան, ձևական այց կատարեցին և հեռացան»:

67. 1998 թվականի մարտի 10-ին լսելով դիմողին և քրեակատարողական հիմնարկի աշխատակցին՝ Պլովդիվի բանտի կառավարիչը կայացրել է թիվ 99 կարգադրությունը, որը սահմանում էր.

«Պատիժների կատարման մասին օրենքի 76(կ) բաժնի հիման վրա՝ կալանավոր Թոդոր Յանկովը պետք է պատժվի յոթ օր մենախցում պահելու ձևով... աշխատակիցների, քննիչների, դատավորների, դատախազների և պետական մարմինների վերաբերյալ վիրավորական և զրպարտող հայտարարություններ անելու համար»:

68. Թիվ 99 կարգադրությունը չի տրամադրվել դիմողին: Այն իրականացվել է անմիջապես՝ 1998 թվականի մարտի 10-ին:

69. Պարզ է դառնում, որ նախքան կարգապահական մենախուց տարվելը դիմողը զննվել է բժշկի կողմից:

70. Նաև, նախքան խուց տարվելը նրա գլուխը սափրել են:

71. Ըստ դիմողի՝ մեկուսի պահելու վայրը չուներ զուգարան, և ինքն ստիպված էր դույլ օգտագործել, որը պարբերաբար չէր դատարկվում: Հիգիենիկ պայմանները շատ խղճուկ էին և լուսավորությունը բավարար չէր:

72. Անհայտ ժամանակ դիմողի փաստաբանները տեղեկանալով կիրառված պատժամիջոցի մասին՝ զանգահարել են Բանտերի և կալանավայրերի գլխավոր ղեկավարին, ով լիազորված է քննել մենախցում պահելու վերաբերյալ բողոքները:

73. 1998 թվականի մարտի 17-ին դիմողը ազատ է արձակվել մենախցից:

74. 1998 թվականի մարտի 19-ին նա ներկայացել է Շրջանային դատարանի դռնբաց նիստին: Ինն օր առաջ նրա գլուխը սափրված լինելու հանգամանքը տեսանելի էր:

75. 1998 թվականի մարտի 20-ին դիմողի փաստաբանները բանտի կառավարչի դեմ բողոք են ներկայացրել արդարադատության նախարարի տեղեկալին: Նրանք *inter alia* փոխանցել են դիմողի անհանգստությունն առ այն, որ բանտի կառավարիչը բազմիցս ցույց է տվել անձնական թշնամանք իր նկատմամբ և գործել է օրենքով չսահմանված կարգով:

76. 1998 թվականի ապրիլի 29-ին արդարադատության նախարարի տեղակալը պատասխանել է դիմողի փաստաբաններին: Նա *inter alia* նշել է.

«[բանտի կառավարչի] ենթադրյալ անօրինական ակտի դեմ բերված ձեր բողոքի կապակցությամբ քննություն է իրականացվել... 1998 թվականի մարտի 10-ի թիվ N/99 կարգադրությամբ... մեղադրյալ Յանկովը դատապարտվել է յոթ օր մենախցում պահվելու: Այս կարգապահական միջոցը նշանակվել է այն պատճառով, որ առգրավված թղթերը բովանդակել են արտահայտություններ և նկարագրություններ, որոնք վիրավորական են եղել Ներքին գործերի նախարարության, քննչական մարմինների, դատական համակարգի և պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց համար (կարգավորումների 46-րդ բաժին): Նա չի պատժվել այն բանի համար, որ գրավոր թուղթ է ունեցել և ցանկացել է այն դուրս բերել բանտից, ինչն, իհարկե, նրա իրավունքն է: Այդ թուղթը վերադարձվել է մեղադրյալ Յանկովին:

Մեղադրյալը տառապում է քրոնիկ հիվանդությամբ՝ տրոմբոֆլեբիտով: Նա բանտում անընդհատ հսկողության տակ է և բուժում է ստանում: Նա երկու անգամ ուղարկվել է դուրս բուժման և կրկին կուղարկվի, եթե մնան անհրաժեշտություն առաջանա»:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Քրեական օրենսգիրք

77. 282-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է.

«[Այլ անձի սեփականության կառավարման կամ պաշտոնական գործառույթ իրականացնող] անձը, ով խախտել է կամ չի կատարել իր մասնագիտական պարտականությունները կամ իրավունքները՝ նպատակ ունենալով իր կամ այլոց համար նյութական օգուտ ստանալ կամ այլոց վնաս պատճառել և այդպիսով վնասել կամ նյութական վնաս պատճառել, պետք է պատժվի մինչև հինգ տարի ժամկետով ազատազրկմամբ...»:

78. 282-րդ հոդվածի երրորդ մասը, նույն դրույթի առաջին կամ երկրորդ մասի հետ փոխկապակցված, սահմանում է երեքից տասը տարի ժամկետով ազատազրկում առանձնապես ծանր դեպքերում, եթե պատճառվող վնասը շատ էական է կամ հանցանք կատարած անձը բարձր պաշտոն է զբաղեցնում:

B. Քրեական դատավարության օրենսգիրք

1. Նախնական կալանք կիրառելու իրավասությունը

79. Տվյալ ժամանակահատվածում և նախքան 2000 թվականի հունվարի 1-ի բարեփոխումները ձերբակալված անձը բերվում է քննիչի մոտ, ով որոշում է, թե արդյոք նա պետք է պահվի կալանքի տակ: Քննիչի որոշումը ենթակա է հաստատման դատախազի կողմից: Բուլղարական իրավունքի իմաստով քննիչների և դատախազների դերի հետ կապված հարցն ամփոփվել է *Nikolova v. Bulgaria* ([GC], թիվ 31195/96, ECHR 1999-II) վերաբերյալ Դատարանի վճռի 25-29-րդ կետերում:

2. Նախնական կալանքի պահանջների և հիմնավորումների վերաբերյալ իրավական չափանիշները և պրակտիկան

80. Տվյալ ժամանակահատվածում 152-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը սահմանել են.

«(1) Կալանք պետք է կիրառվի [այն դեպքերում, երբ մեղադրանքը վերաբերում է] դիտավորյալ ծանր հանցագործության կատարմանը:

(2) 1-ին կետի տակ ընկնող դեպքերում [կալանավորումը] չպետք է պարտադիր լինի, եթե առկա չէ մեղադրյալի՝ արդարադատությունից խուսափելու, քննությանը խոչընդոտելու կամ այլ հանցագործություններ կատարելու վտանգը»:

81. Քրեական օրենսգրքի 93-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ «ծանր» է համարվում այն հանցագործությունը, որի համար նախատեսված է ավելի քան հինգ տարի ժամկետով ազատազրկում:

82. Գերագույն դատարանի՝ տվյալ ժամանակահատվածում գործող պրակտիկայի (այն այժմ մասամբ դուրս է եկել կիրառությունից 2000 թվականի հունվարի 1-ին ուժի մեջ մտած փոփոխությունների հետևանքով) համաձայն՝ 152-րդ հոդվածի 1-ին մասը պահանջում է, որպեսզի դիտավորյալ ծանր հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձը կալանավորվի: 152-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ բացառություն թույլատրվում է միայն այն դեպքում, երբ անտարակույս պարզ է, որ բացառված է փախուստի կամ կրկնակի հանցագործություն կատարելու ցանկացած վտանգ, օրինակ, եթե մեղադրյալը լուրջ հիվանդ է, ծեր է

կամ արդեն կալանավորվել է այլ հիմքով, հնչախսին է, օրինակ, պատժի կրումը (Dec. 1 of 4.5.1992 in case no. 1/92, Bulletin 1992/93, p. 172; Dec. no. 4 of 21.2.1995 in case no. 76/95; Dec. no. 78 of 6.11.1995 in case no. 768/95; Dec. no. 24 in case no. 268/95, Bulletin 1995, p. 149):

83. 152-րդ հոդվածի 3-րդ մասը՝ մինչև 1997 թվականի օգոստոսը գործող խմբագրությամբ, սահմանել է, որ կալանքի տակ պահելն առանց բացառության պարտադիր է այն դեպքերում, երբ հանրային մեղադրանքի այլ գործերով մեղադրյալի նկատմամբ քրեական վարույթ է իրականացվում կամ եթե նա կրկնահանցագործ (ռեցիդիվիստ) է:

84. 1997 թվականի մարտի 21-ին Գերագույն վճռաբեկ դատարանը քննել է Գլխավոր հանրային դատախազի պահանջը կապված Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածը մեկնաբանող որոշման կայացման հետ: Գերագույն վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի 3-րդ մասը չի համապատասխանում Սահմանադրությանը, Կոնվենցիային և Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրին: Յետևաբար, այն որոշել է գործն ուղարկել Սահմանադրական դատարան, որն իրավասու է որոշում կայացնել օրենսդրության՝ Սահմանադրությանն ու միջազգային պայմանագրերին համապատասխանության հարցի կապակցությամբ: Արդյունքում՝ Սահմանադրական դատարանն այդ կապակցությամբ որոշում չի կայացրել, քանի որ վիճարկված դրույթը 1997 թվականի օգոստոսի 11-ից դադարել է գործելուց:

3. Կալանքի դատական վերանայումը

85. Տվյալ ժամանակահատվածում Գերագույն դատարանը գտել է, որ նախնական կալանքի վերաբերյալ բողոքները քննելիս դատարաններն ազատ չեն քննության առնել կալանավորված անձին առաջադրված մեղադրանքը հիմնավորող բավարար ապացույցների առկայության հարցը: Նրանց խնդիրը միայն կալանավորման մասին կարգադրության օրինականության ստուգումն է (Dec. no. 24 of 23.5.1995 in case no. 268/95, Bulletin 1995, p. 149):

86. Քրեական դատավարության օրենսգրքի 39-րդ և 40-րդ հոդվածներում անրագրված ընդհանուր կանոնների և գործող պրակտիկայի համաձայն՝ ազատ արձակման վերաբերյալ դիմողի խնդրանքը դատական քննության փուլում քննության է առնվում գործը քննող դատարանի կողմից՝ դռնփակ նիստում կամ բանավոր քննության ժամանակ:

87. Գործը քննող դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել վերադաս դատարան (344-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Բողոքը պետք է ներկայացվի յոթ օրվա ընթացքում (345-րդ հոդված)՝ գործը քննող դատարանի միջոցով (348-րդ հոդվածի 4-րդ մաս՝ 318-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հետ փոխկապակցված): 347-րդ հոդվածի համաձայն՝ բողոքն ստանալուց հետո գործը քննող դատարանը դռնփակ դատական նիստում պետք է որոշում կայացնի, թե առկա են, արդյոք, իր որոշումը վերացնելու կամ փոփոխելու հիմքեր: Եթե գործը քննող դատարանը դա անելու պատճառներ չի գտնում, ապա բողոքն ուղարկում է վերադաս դատարան:

88. 348-րդ հոդվածը սահմանում է, որ բողոքն ստացած դատարանը կարող է բողոքը քննել դռնփակ դատական նիստում կամ, եթե անհրաժեշտ կգտնի՝ բանավոր լսման ժամանակ:

C. Դատավճիռների կատարման մասին օրենքը և այն փոխատեղող կարգավորումները, որոնք գործել են տվյալ ժամանակահատվածում

89. Օրենքի 76(k) բաժնի համաձայն բանտարկյալը, ով կարգապահական գանցանք է կատարել, կարող է պատժվել *inter alia* մինչև 14 օր ժամկետով մեծախցում պահվելով:

90. Կարգավորումների 46-րդ կանոնը սահմանում է, որ եթե բանտարկյալի գրությունները կան բողոքները գրպարտող կամ վիրավորական լեզվով են գրված, նա կարող է կարգապահական կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկվել:

91. Տվյալ ժամանակահատվածում, համաձայն 43-րդ կանոնի 2-րդ մասի և 98-րդ կանոնի՝ բանտարկյալը, ով պատժվել է մեծախցում պահվելու ձևով, կարող է բանտի կառավարչի միջոցով բողոք ներկայացնել Բանտերի և կալանավայրերի գլխավոր ղեկավարին: Բոլոր բողոքները, կառավարչի մեկնաբանությունների հետ մեկտեղ, բանտային իշխանությունների կողմից պետք է ուղարկվեն 24 ժամկա ընթացքում: Գլխավոր ղեկավարը պարտավոր է պատասխան ներկայացնել երեք օրվա ընթացքում: Բողոքի ներկայացումը չի կասեցնում պատժի կատարումը:

92. 2002 թվականին օրենքի նոր 78b բաժինը սահմանել է մեծախցում պահելու հետ կապված պատժի դեմ դատական կարգով բողոք ներկայացնելու հնարավորություն:

D. Վնասի համար պետության պատասխանատվության մասին 1988 թվականի օրենքը

93. 2(1)-րդ բաժինը սահմանում է.

«Պետությունը պետք է պատասխանատու լինի... քննչական, դատախազական մարմինների, դատարանների կողմից [մասնավոր անձանց] պատճառված վնասի համար...» կապված.

1. անօրինական նախնական կալանքի հետ..., եթե [կալանավորման վերաբերյալ կարգադրությունը] վերացվել է օրինական հիմքերի բացակայության պատճառով...»:

94. 2(1)-րդ բաժնի վերաբերյալ ներկայացված նախադեպային իրավունքը հարուստ չէ: Վերջին երկու վճիռներում Գերագույն վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ նախնական կալանքի վերաբերյալ կարգադրությունը պետք է դիտվի որպես «օրինական հիմքերի բացակայության պատճառով վերացված», և արդյունքում առաջանա պետության պատասխանատվության հարցը, եթե քրեական վարույթները դադարեցվել են այն հիմքով, որ մեղադրանքներն ապացուցված չեն (Decision no. 859, 10 September 2001, case no. 2017/00) կամ եթե մեղադրյալն արդարացվել է (Decision no. 978, 10 July 2001, case no. 1036/01): Ներկայացված տեսակետը ենթադրում է, որ եթե նախնական կալանքի վերաբերյալ կարգադրությունը հետադարձության կարգով զրկվում է օրինական հիմքերից, ապա մեղադրանքներն անհիմն են:

95. Մյուս կողմից՝ Կառավարությունը չի տեղեկացրել Դատարանին օրենքի 2(1)-րդ բաժնի հիմքով ներկայացված որևէ հաջողված բողոքի մասին, որը կապված է անավարտ քրեական դատավարության կամ այնպիսի վարույթի հետ, որն

ավարտվել է վերջնական դատապարտմամբ: Պարզ է դառնում, որ անավարտ քրեական վարույթով նախնական կալանքը դադարեցնող որոշումներն օրենքի 2(1)-րդ բաժնի իմաստով երբևէ չեն դիտվում որպես «անօրինական հիմքերի բացակայության պատճառով վերացնող» որոշումներ: Բացի դրանից, «անօրինական» և «օրինական հիմքերի բացակայություն» հասկացությունները ակնհայտորեն վերաբերում են անօրինականությանը ներպետական օրենսդրության իմաստով:

96. Օրենքի 2(2)-րդ բաժնի իմաստով որոշակի հանգամանքներում վնասի վերաբերյալ պահանջ կարող է ներկայացվել «քրեական մեղադրանքների անօրինական ներկայացման» պատճառաբանությամբ: Նման բողոք կարող է ներկայացվել միայն եթե մեղադրյալն արդարացվել է դատարանի կողմից կամ քրեական վարույթը դատարանի կամ դատախազական մարմինների կողմից դադարեցվել է այն հիմքով, որ մեղադրյալը հանցագործություն չի կատարել, փաստերը հանցագործություն չեն հանդիսանում կամ որ քրեական վարույթը հարուցվել է համապատասխան վաղեմության ժամկետն անցնելուց հետո կամ չնայած համապատասխան համաներման առկայությանը: Հակառակ 2(1)-րդ բաժնի իմաստով ընտրված լուծմանը (տե՛ս վերևը՝ կետ 94), Գերագույն վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ 2(2)-րդ բաժնի իմաստով պատասխանատվություն չի առաջանում, եթե քրեական դատավարությունը դադարեցվել է մինչդրացական վարույթում՝ մեղադրանքն ապացուցված չլինելու հիմքով (Decision No. 1085, 26 July 2001, case no. 2263/00, Supreme Court of Cassation-IV):

97. Այն անձինք, ովքեր քննչական և դատախազական մարմինների կամ դատարանների կայացրված որոշումների արդյունքում պատճառված վնասի փոխհատուցում են պահանջում այն հանգամանքներում, որոնք տեղավորվում են Վնասի համար պետության պատասխանատվության մասին օրենքի շրջանակներում, չեն կարող ընդհանուր խախտման օրենքով պահանջ ներկայացնել, քանի որ օրենքը հանդիսանում է *lex specialis* և բացառում է ընդհանուր ռեժիմի դիմումները (section 8 1 of the Act; Dec. No. 1370, 16.12.1992, civil case no. 1181/92., Supreme Court-IV): Կառավարությունը չի վկայակոչել հաջողության հասած որևէ բողոք, որը ներկայացվել է անօրինական նախնական կալանքի վերաբերյալ օրենսդրության ընդհանուր խախտման հիմքով:

E. Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխման եվրոպական կոմիտեի («CPT») մեկնաբանությունները՝ կապված բանտարկյալների գլուխները հարկադիր կարգով սափրելու հետ

98. Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետություն 1998 թվականին կատարած այցի արդյունքում կազմված զեկույցում, որը հրապարակվել է 2001 թվականի հոկտեմբերի 11-ին, CPT-ն նշել է.

«CPT-ն ցանկանում է ուշադրություն հրավիրել... իր հանձնախմբի կողմից [մի բանտում] նկատված պրակտիկայի վրա...: Առաջինը՝ նոր բերված և փախուստի դիմած ու հետ բերված բանտարկյալների գլուխների սափրումն է: Այդ հիմնարկի ավագ աշխատակազմն ընդունեց, որ նման գործընթացը բժշկական հիմնավորում չունի և կարող է դիտվել որպես նվաստացնող...»

CPT-ն առաջարկում է, որ «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության իշխանություններն այս պրակտիկան դադարեցնեն»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

99. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով դիմողը վիճարկել է, որ իր գլուխը սափրել են, և որ նա յոթ օր պահվել է մենախցում:

100. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի փաստարկները

101. Դիմողը նշել է, որ իր գլուխը սափրելը բարբարոսական գործողություն է եղել՝ գուրկ որևէ իրավական հիմքից: Միջոցն անհրաժեշտ չի եղել հիգիենիկ պատճառներով, քանի որ տվյալ ժամանակահատվածում տվյալ կալանավայրում մակաբույծների հետ կապված խնդրի մասին որևէ նշում չի եղել: Դիմողի՝ 55 տարեկան, բարձրագույն կրթություն և դոկտորի կոչում ունեցող անձի համար նման նվաստացումը հատկապես ցավազին էր: Թեև որևէ անձ ներկա չի եղել նրա գլուխը սափրելիս, սակայն արդյունքը դրանից հետո երկար ժամանակ տեսանելի է եղել: Այնուհետև դիմողը նշել է, որ կարգապահական խցի պայմաններն անմարդկային են եղել, հատկապես այն անձի համար, ով տառապում է լուրջ քրոնիկ հիվանդությամբ:

102. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողի գլուխը սափրելը եղել է մակաբույծների դեմ իրականացված հիգիենիկ միջոց և նրան նվաստացնելու նպատակ չի ունեցել: Մասնավորապես, սափրումը չի իրականացվել այլ կալանավորների ներկայությամբ:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

103. Նախ՝ Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածն ամրագրում է ժողովրդավարական հասարակության անենսիմնարար արժեքները: Այն բացառիկորեն արտահայտություններով արգելում է խոշտանգումները կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը՝ անկախ հանգամանքներից և տուժողի վարքագծից (տե՛ս օրինակ, *Labita v. Italy* [GC], թիվ 26772/95, կետ 119, ECHR 2000-IV):

104. Դատարանի կողմից վերաբերմունքը դիտվում է որպես «անմարդկային», քանի որ այն *inter alia* կանխանաժամ է եղել, կիրառվել է ժամեր շարունակ և պատճառել է կամ իրական մարմնական վնասվածք կամ էական ֆիզիկական և հոգեկան տառապանք: Դատարանը վերաբերմունքը համարում է «նվաստացնող», քանի որ այն եղել է այնպիսին, որ նսեմացրել է տուժողների մարդկային արժանապատվությունը կամ նրանց մեջ մեծացրել է վախի, տառապանքի և անլիարժեքության զգացումը և կարող է նվաստացնել ու արժեզրկել նրանց (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Tyrer v. the United Kingdom* 1978 թվականի ապրիլի 25-ի վճիռը, Series A no. 26, էջ 15, կետ 30, *Soering v. the United Kingdom* 1989 թվականի հուլիսի 7-ի վճիռը, Series A no. 161, էջ 39, կետ 100, տե՛ս *V. v. the United Kingdom* [GC], թիվ 24888/94, կետ 71, ECHR 1999-IX, և *Valasinas v. Lithuania*, կետ 117, թիվ 44558/98, ECHR 2001-VIII):

105. Գնահատելու համար, թե վերաբերմունքը 3-րդ հոդվածի իմաստով «նվաստացնող» է, Դատարանը պետք է ուշադրություն դարձնի այն հանգամանքի վրա, թե որա օբյեկտը կոնկրետ անձի նվաստացումն ու արժեզրկումն է, և, այն-քանով որքանով դա վերաբերում է հետևանքների, արդյոք այն 3-րդ հոդվածի հետ անհամատեղելի կերպով ազդում է նրա անհատականության վրա: Անգամ նման նպատակի բացակայությունը չի կարող վերջնականապես բացառել 3-րդ հոդվածի խախտումը (տե՛ս օրինակ, *Peers v. Greece*, թիվ 28524/95, կետ 74, ECHR 2001-III, և *Kalashnikov v. Russia*, թիվ 47095/99, կետ 101, ECHR 2002-VI):

106. Վատ վերաբերմունքը պետք է ունենա խստության նվազագույն մակարդակ՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի սահմաններում տեղավորվելու համար: Այս նվազագույն մակարդակի գնահատումը հարաբերական է. այն կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են վերաբերմունքի տևողությունը, դրա պատճառած ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքը և, որոշ դեպքերում՝ տուժողի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը (տե՛ս *Ireland v. the United Kingdom*. 1978 թվականի հունվարի 18-ի վճիռը, Series A no. 25, էջ 65, կետ 162):

107. Դատարանը հետևողականորեն շեշտել է, որ պատճառված տառապանքը և նվաստացումը պետք է գերազանցեն օրինական վերաբերմունքի կամ պատժի հետ կապված տառապանքի կամ նվաստացման ամխուսափելի տարրերը: Անձին ազատությունից զրկելու հետ կապված միջոցները հաճախ կարող են ներառել նման տարրեր: Պետությունը պետք է վստահ լինի, որ կալանավորված անձը պահվում է այնպիսի պայմաններում, որոնք համապատասխանում են նրա մարդկային արժանապատվությանը, որ միջոցի կիրառման ձևը և մեթոդը նրան այնպիսի տառապանք կամ նեղություն չեն պատճառել, որն իր ինտենսիվությամբ գերազանցել է կալանավորման արդյունքում ամխուսափելիորեն առաջացող տառապանքի մակարդակը, և որ հաշվի առնելով ազատագրկման փաստացի պահանջները՝ նրա առողջությունը և բարեկեցությունը պատշաճ կերպով ապահովվել են (*Kudła v. Poland* [GC], թիվ 30210/96, կետեր 93-94, ECHR 2000-XI):

2. Այդ սկզբունքների կիրառումը սույն գործով

108. Դատարանը նշում է, որ դիմողի գլուխը սափրվել է նախքան նրան մե-նախուց տանելը (տե՛ս վերը՝ կետ 70):

109. Դատարանը հնարավորություն չի ունեցել քննարկել այն հարցը, թե կալանավորի գլուխը սափրելը կարող է, արդյոք, ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, նվաստացնող վերաբերմունք հանդիսանալ:

110. Կալանավորված անձանց արժանապատվության վրա ազդող այլ գործողությունների կապակցությամբ Դատարանը նշել է, քանի որ մերկացմամբ զուգորդված զննումները կարող են առանձին դեպքերում անհրաժեշտ լինել բանտի անվտանգությունն ապահովելու կամ անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու համար, ուստի դրանք պետք է իրականացվեն պատշաճ կերպով և դրանց իրականացումը պետք է հիմնավորված լինի: Մերկացմամբ զուգորդված զննության նույնիսկ մեկ դեպք կարող է նվաստացնող վերաբերմունք համարվել՝ ելնելով դրա իրականացման ձևից, նվաստացման և արժեզրկման նպատակի առկայությունից և հիմնավորման բացակայությունից (տե՛ս վերը՝ *Valasinas*, և *Iwanczuk v. Poland*, թիվ 25196/94, 2001 թվականի նոյեմբերի 15): *Van der Ven v. the Netherlands* (թիվ 50901/99, ECHR 2003-...) գործով մերկաց-

մամբ զուգորդված զնունմները, թեև իրականացվել էին «նորմալ» ձևով, սակայն նվաստացնող ազդեցություն էին ունեցել և խախտել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, քանի որ իրականացվել էին պարբերաբար՝ շաբաթը մեկ անգամ՝ որպես պրակտիկայի մաս, ինչը դիմողի կոնկրետ գործով հստակ հիմնավորում չի ունեցել:

111. Մյուս կողմից՝ Դատարանը նաև նշել է, որ ձեռնաշղթաները՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով, որպես կանոն, խնդիր չեն առաջացնում, եթե այդ միջոցը կիրառվում է օրինական ձերբակալման կամ կալանավորման ընթացքում և չի հանգեցնում ուժի կիրառման կամ հանրային ցուցադրության՝ գերազանցելով տվյալ իրավիճակից բխող ողջամիտ անհրաժեշտությունը: Եթե նույնիսկ ձեռնաշղթաներն անհրաժեշտ չեն եղել՝ ելնելով կալանավորված անձի վարքագծից, և հանրային ցուցադրությունը շատ կարճ է տևել, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով դաժանության նվազագույն շեմը հաղթահարված չի եղել *Raninen v. Finland* (no. 20972/92, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII) գործով, քանի որ ստիկանը գործել է այն վստահությամբ, որ իր վարքագիծը համապատասխանում է համապատասխան կարգավորումներին, նվաստացման որևէ նպատակ չի հետապնդել և դիմողի նկատմամբ թշնամական վերաբերմունք չի ցուցաբերվել:

112. Վիճարկվող վերաբերմունքի՝ կալանավորի գլուխը հարկադրաբար սափրելու բնութագրիչ առանձնահատկությունն այն է, որ այն ներառում է գլուխը սափրելու միջոցով անձի արտաքին տեսքի հարկադիր փոփոխություն: Նման վերաբերմունքի արժանացած մարդը կարող է անլիարժեքության զգացում ունենալ, քանի որ նրա արտաքին տեսքը նրա կամքին հակառակ փոփոխվում է:

113. Բացի դրանից, բանտարկյալը, ում գլուխը սափրվել է, որոշակի ժամանակահատված կրում է այն վերաբերմունքի նշանը, որին ինքը ենթարկվել է: Այդ նշանն անմիջապես տեսանելի է այլոց, այդ թվում՝ բանտի աշխատակազմի, այլ կալանավորների և այցելուների կամ հասարակության համար, եթե անձը դրանից հետո ազատ է արձակվում կամ հասարակական վայր է տարվում: Այդ անձը, շատ հավանական է, որ իր արժանապատվությունը նվաստացված զգա այն պատճառով, որ տեսանելի ֆիզիկական նշան է կրում:

114. Դատարանը, այսպիսով, գտնում է, որ կալանավորված անձանց գլուխները սափրելը սկզբունքորեն հանդիսանում է այնպիսի գործողություն, որը կարող է նվաստացնող ազդեցություն ունենալ նրանց մարդկային արժանապատվության վրա կամ կարող է նրանց մեջ անլիարժեքության զգացում առաջացնել, ինչը կարող է նվաստացնել կամ արժեզրկել նրանց: Անկախ այն բանից, թե դաժանության նվազագույն շեմը հաղթահարվել է, թե՛ ոչ, այն հարցը, թե վիճարկվող վերաբերմունքը, ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, նվաստացնող վերաբերմունք առաջացրել է, թե՛ ոչ, կախված է գործի կոնկրետ հանգամանքներից, այդ թվում՝ տուժողի անձնական հանգամանքներից, արգելված գործողությունների կատարման ենթատեքստից և դրա նպատակից:

115. Անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ Դատարանը մերժել է Կառավարության փաստարկն առ այն, որ դիմողի գլխի սափրումը հիզիենիկ միջոց է եղել: Որևէ նշում չկա այն մասին, որ տվյալ կալանավայրում առկա է մակաբույծներով վարակվելու խնդիր: Նաև պարզ չէ, թե ինչու մենախցում պահելու համար անհրաժեշտ հիզիենիկ պահանջները տարբերվում են նույն կալանավայրի այլ խցերում պահելու պահանջներից:

116. Կառավարությունը չի առաջարկել որևէ այլ բացատրություն: Հետևաբար, անգամ ընդունելով, որ առկա է մենախցում պահելու ձևով պատժվող կալանավորների գլուխը սափրելու պրակտիկա (տե՛ս վերը՝ կետ 98, Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետության բանտերից մեկում CPT-ի կողմից նկատված պրակտիկայի մասին), միևնույն է, վիճարկվող գործողությունը չունի իրավական հիմք և արժեքավոր հիմնավորում:

117. Դատարանը, հետևաբար, գտնում է, որ եթե անգամ դիմողի գլուխը սափրելը նվաստացման նպատակ չի հետապնդել, դրա՝ առանց որևէ հիմնավորման իրականացումն ինքնին ինքնիրավ պատժիչ տարր է պարունակում և, հետևաբար, նրան կարող էր թվալ որպես իր արժանապատվությունը նվաստացնելու և/կամ իրեն ճնշելու նպատակ հետապնդող գործողություն:

118. Բացի դրանից, կոնկրետ հանգամանքներում դիմողը պատճառներ է ունեցել կարծելու, որ առկա է եղել իրեն նվաստացնելու նպատակ՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ բանտի վարչակազմի կողմից նրա գլուխը սափրվել է, ի թիվս այլոց, բանտապահների վերաբերյալ քննադատական և վիրավորական նշումներ անելու կապակցությամբ նրա նկատմամբ նշանակված պատժի ենթատեքստում (տե՛ս վերը՝ կետեր 65-76):

119. Սույն գործով պետք է հաշվի առնվեն նաև այնպիսի լրացուցիչ գործոններ, ինչպիսիք են դիմողի տարիքը՝ տվյալ ժամանակ 55 տարեկան, ինչպես նաև այն փաստը, որ նրա գլուխը սափրելուց ինն օր հետո նա ներկա է գտնվել դռնբաց դատական նիստի (տե՛ս վերը՝ կետեր 9 և 74):

120. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործի մասնավոր հանգամանքներում դիմողի գլուխը սափրելը՝ բանտապահների և պետական մարմինների մասին քննադատական և վիրավորական նշումներ անելու համար նրան մենախցում պահելու ձևով իրականացված պատժի իմաստով հանդիսացել է բավարար դաժանությանը չհիմնավորված վերաբերմունք, որը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով պետք է բնութագրվի որպես նվաստացնող:

121. Դրանից հետևում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված դիմողի գլուխը հարկադրաբար սափրելու հետ:

122. Քանի որ դիմողի կողմից չեն ներկայացվել բավարար մանրամասներ իրեն մենախցում պահելու պայմանների վերաբերյալ, ինչպես նաև հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Դատարանն ամիրաժեշտ չի համարում քննարկել դիմողի կողմից բարձրացված մնացած հարցերը, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 10-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

123. Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը սահմանում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ սահմաններից: Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններից՝ սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորում:

2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների և պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի

ծնականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության..., անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես նաև այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմաններով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»:

A. Կողմերի փաստարկները

124. Դիմողը նշել է, որ դատական և քրեակատարողական համակարգերը, ինչպես նաև Կառավարությանը ենթադրաբար զրպարտող գիրք գրելու համար իրեն պատժելը և այդ ձեռագրի առգրավումը հանգեցրել են ազատորեն արտահայտվելու իր իրավունքի անհիմն խախտման: Նա վիճարկել է Կառավարության հավաստումներն այն մասին, որ ինքը պատժվել է իր փաստաբանին մի առարկա փոխանցելու փորձի համար: Պատիժը նշանակվել է որպես այն փաստին արձագանք, որ նա իշխանությունների վերաբերյալ քննադատական դատողություններ է գրել: Բացի դրանից, համապատասխան ներպետական օրենսդրության իմաստով նա իրավասու է իր փաստաբանին չգրաքննված գրագրություն փոխանցել: Ամեն դեպքում, ճիշտ չէ, որ իր ձեռագիրը կապ չի ունեցել իր դեմ հարուցված քրեական վարույթի հետ:

125. Կառավարությունը նշել է, որ պատիժը եղել է օրինական և հիմնավորված: Դիմողը ցանկացել է առանց նախնական թույլտվության իր փաստաբաններին փոխանցել իր նկատմամբ հարուցված քրեական գործի հետ չկապված գրավոր նյութեր: Դա *per se* հանդիսացել է համապատասխան բանտային կանոնների խախտում՝ անկախ տեքստի բովանդակությունից: Համեմայնդեպս, քանի որ դիմողի ձեռագիրը բովանդակել է վիրավորական և զրպարտող հայտարարություններ, նրա նկատմամբ իրականացված միջոցները Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով եղել են արդարացված և կոչված են եղել պաշտպանելու այլոց հեղինակությունը և պահպանել դատական համակարգի իշխանության իրականացումը: Եական է, որ դիմողն այդ ժամանակ կալանավորված է եղել, նա իրավասու է ազատ արձակվելուց հետո հրապարակել իր տեսակետները:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Խախտման առկայությունը

126. Դատարանն արձանագրում է, որ դիմողը «ոստիկանների, քննիչների, դատավորների, դատախազների և պետական մարմինների վերաբերյալ վիրավորական և զրպարտող հայտարարություններ ամելու համար» (տե՛ս վերը՝ կետեր 67 և 76) բանտի վարչակազմի կողմից պատժվել է յոթ օր կարգապահական խցում պահելու ձևով: Հետևաբար, տեղի է ունեցել արտահատվելու ազատության նրա իրավունքի խախտում:

127. Նման խախտումը հանգեցրել է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտման, քանի որ այն նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում լեգիտիմ նպատակների իրականացման համար:

2. Հիմնավորումը

(a) Լեզիտիմ նպատակը և օրինականությունը

128. Դատարանը գտնում է, որ դիմողի նկատմամբ նշանակված պատիժը պետք է հետապնդեր Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված մեկ կամ ավելի լեզիտիմ նպատակները: Ավելին, ամվիճելի է, որ պատիժն իրավական հիմք ունի (տե՛ս վերը՝ կետեր 89 և 90):

(b) «Անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում»

(i) Համապատասխան սկզբունքները

129. Դատարանը կրկնում է 10-րդ հոդվածի վերաբերյալ իր վճիռներում ընդգծված հիմնարար սկզբունքները (ի թիվս այլ հեղինակավոր աղբյուրների, տե՛ս հետևյալ վճիռները՝ *Handyside v. the United Kingdom*, 1976 թվականի դեկտեմբերի 7, Series A no. 24, *Lingens v. Austria*, 1986 թվականի հուլիսի 8, Series A, no. 103, *Jersild v. Denmark*, 1994 թվականի սեպտեմբերի 23, Series A, no. 298, *Sřrek v. Turkey* (թիվ1) [GC], թիվ 26682/95, ECHR 1999-IV, *Janowski v. Poland* [GC], թիվ 25716/94, ECHR 1999-I, *Nikula v. Finland*, թիվ 31611/96, 2002 թվականի մարտի 22 և *Lenůk v. Slovakia*, թիվ 35640/97, 2003 թվականի մարտի 11):

(i) Ազատորեն արտահայտվելու իրավունքը ժողովրդավարական հասարակության էական հիմքերից մեկն է և հանդիսանում է դրա առաջընթացի ու յուրաքանչյուր անձի ինքնարտահայտման հիմնարար պայմաններից մեկը: 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով այն կիրառելի է ոչ միայն «տեղեկության» կամ «գաղափարների» նկատմամբ, որոնք բարեհամբույր ընդունվում են կամ դիտվում են որպես ամմաս կամ անտարբերության են մատնվում, այլև նրանց նկատմամբ, որոնք վիրավորական են, ցնցող կամ անհանգստացնող: Այսպիսին են բազմակարծության, հանդուրժողականության և լայնախոհության պահանջները, առանց որոնց չկա «ժողովրդավարական հասարակություն»: Ինչպես ամրագրված է 10-րդ հոդվածում, այս ազատությունը կարող է սահմանափակումների ենթարկվել, ինչը, սակայն, պետք է մեղմեցնաբանության ենթարկվի և ցանկացած սահմանափակման անհրաժեշտությունը պետք է համոզիչ լինի:

(ii) «Անհրաժեշտ» ածականը՝ 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով, ներառում է «հասարակական անհրաժեշտության ճնշման» առկայություն: Պայմանավորվող պետություններն ունեն հայեցողության որոշակի սահման գնահատելու համար, թե առկա է, արդյոք, նման անհրաժեշտություն, սակայն այդ հայեցողությունն իրականացվում է եվրոպական վերահսկողության հետ «ձեռք-ձեռքի» ներառելով երկուստեք օրենսդրությունը և դրա կիրառման արդյունքում կայացված որոշումները, եթե անգամ վերջիններս կայացվել են անկախ դատարանի կողմից: Հետևաբար, Դատարանն իրավասու է վերջնական որոշում կայացնել՝ կապված այն հարցի հետ, թե արդյոք «սահմանափակումը» համապատասխանում է 10-րդ հոդվածով պաշտպանվող արտահայտվելու ազատության սահմանափակման լեզիտիմ նպատակներին:

(iii) Իր վերահսկողական լիազորությունների իրականացնելիս ժամանակ Դատարանը պետք է խախտումը դիտի գործի բոլոր հանգամանքների լուսի ներքո՝ ներառյալ վիճարկվող հայտարարությունների բովանդակությունը և այն հանգամանքները, որոնցում դրանք արվել են: Սահմանավորապես, այն պետք է որոշի, թե արդյոք խնդիրը եղել է «հետապնդված լեզիտիմ նպատակներին համապատասխան», և թե ազգային իշխանությունների կողմից ներկայացված հիմնավորումները «համապատասխան և

բավարար են»։ Դա իրականացնելիս Դատարանն ինքը պետք է համոզվի, որ ազգային իշխանությունները կիրառել են այնպիսի չափանիշներ, որոնք համապատասխանում են 10-րդ հոդվածում ամրագրված սկզբունքներին և, բացի դրանից, որ դրանք հիմնված են համապատասխան փաստերի ընդունելի գնահատման վրա։

(iv) Ժողովրդավարական հասարակությունում անձինք իրավասու են մեկնաբանություններ անել արդարադատության իրականացման և դրանում ներգրավված պաշտոնատար անձանց կապակցությամբ և քննադատել նշված գործընթացն ու անձանց։ Իրենց լիազորություններն իրականացնող քաղաքացիական ծառայողների ընդունելի քննադատության սահմանները որոշ հանգամանքներում կարող են ավելի լայն լինել, քան առանձին անհատների ընդունելի քննադատության սահմանները։ Սակայն չի կարելի ասել, որ քաղաքացիական ծառայողները գիտակցաբար պատրաստ են իրենց բառերի մանրամասն ուսումնասիրության, գործում են քաղաքական գործիչների նման և, հետևաբար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունքը պետք է վերջիններիս հավասար լինի, երբ խոսքը վերաբերում է նրանց գործողությունների քննադատությանը։ Բացի դրանից, քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ պետք է առկա լինի անհիմն անհանգստությունից զերծ հասարակական վստահություն, եթե նրանք հաջողությամբ կատարում են իրենց աշխատանքը և անհրաժեշտ է նրանց պաշտպանել վիրավորական, հայհոյական կամ զրպարտող քննադատություններից՝ կապված իրենց պարտականությունների իրականացման հետ։

(ii) Այդ սկզբունքների կիրառումը

130. Դիմողը պատժվել է ենթադրաբար վիրավորական և զրպարտող հայտարարություններ անելու համար։

131. Այս հայտարարությունները չեն քննվել նրա նկատմամբ հարուցված կարգապահական վարույթի ընթացքում։ Ո՛չ բանտի պետը, ով պատժի ենթարկելու մասին որոշում է կայացրել, ո՛չ արդարադատության նախարարի տեղակալը, ով քննել է դիմողի բողոքը, անհրաժեշտ չեն համարել պարզաբանել, թե դիմողի կողմից գրված տեքստում առկա որ արտահայտությունը կամ ենթադրությունն է եղել վիրավորական կամ զրպարտող և ինչու (տե՛ս վերը՝ կետեր 67 և 76)։ Որևէ այլ համապատասխան որոշում չի կայացվել, քանի որ տվյալ ժամանակահատվածում բանտում գտնվելու ընթացքում պատժի նշանակումը դատական վերահսկողության առարկա չէր հանդիսանում (տե՛ս վերը՝ կետեր 91, 92)։

132. Դատարանը պետք է, հետևաբար, քննության առնի Կոմվենցիայի 10-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացված բողոքը՝ առանց ազգային իշխանությունների կողմից կայացված, համապատասխան փաստարկներ պարունակող որոշումների աջակցության։

133. Կառավարության կողմից ներկայացված՝ դիմողի ձեռագրի մուշկներից փորձագետները պարզել են, որ դիմողը *inter alia* նշել է, որ բանտարկյալներին շատ վատ և ոչ բավարար չափով սնունդ էր տրվում, որ բանտապահները գոռում էին, հայհոյում և մահակներով ծեծում այն բանտարկյալներին, ովքեր երկու րոպեից ավելի էին մնում զուգարանում և որ իր դեմ հարուցված քրեական վարույթը եղել է անարդար և անօրինական (տե՛ս վերը՝ կետ 66-րդ)։

134. Հաշվի առնելով կալանքի տակ գտնվող անձանց առանձնակի խոցելիությունը՝ Դատարանը գտնում է, որ կալանավորման պայմանների և քրեակատարողական հիմնարկի աշխատակիցների արարքների վերաբերյալ ենթադրաբար սխալ մեղադրանք ներկայացրած կալանավորներին պատժելու համար անհ-

րաժեշտ է հաստատուն հիմնավորում, որը հնարավոր կլինի դիտել որպես «ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ»:

135. Սույն գործով իշխանությունները դիմողին պատժել են՝ առանց իրենց որոշումներում անգամ նշելու, թե ինչու են գտել, որ նրա հայտարարությունները զրպարտող են: Հետևաբար, չի կարելի ընդունել, որ դիմողի նոթատետրում շարադրված փաստերը, որոնք վերաբերել են կալանավորման պայմաններին և բանտում ենթադրաբար առկա պրակտիկային, կարող էին նրան պատժի ենթարկելու անհրաժեշտություն առաջացնել:

136. Դիմողը նաև այնպիսի նշումներ է արել, ինչպիսիք են «լավ կերակրված անբանները» և «պարզապես գեղջուկներ» (բանտապահների մասին), «գեղջուկ ցուցամուլ» (ոստիկանի մասին, ում անունը ևս նշվել է) և «զորեղ անսկզբունքային մարդիկ» (հավանաբար ընդհանուր առմամբ դատախազների և քննիչների մասին) (տես վերը՝ կետ 66):

137. Թեև վերոնշյալ հայտարարությունները, անշուշտ, ոչ հարգալից են եղել, սակայն դրանք շատ հեռու են ծանր վիրավորական լինելուց: Դատարանը նաև նշում է, որ դրանք արվել են ձեռագիր՝ նոթատետրում, որի մեջ դիմողը անձնական հուշերին կամ նման գրական ձևին բնորոշ լեզվով և ոճով պատմել է իր ձերբակալման և կալանավորման մասին: Դա համդիսացել է պատմվածք, որում դիմողը նկարագրել է իր՝ որպես կալանավորի կյանքի պահերը և կարծիք է հայտնել իր նկատմամբ հարուցված քրեական վարույթի մասին՝ քննադատելով պաշտոնատար անձանց ենթադրյալ անօրինական գործողությունները (տարբերելու համար տես վերը՝ *Janowski v. Poland*, կետ 32):

138. Դատարանը գտնում է, որ քանի որ վիրավորական նշումներն արվել են արդարադատության իրականացման և դրանում ներգրավված անձանց իրական քննադատության ենթատեքստում և գրական ոճով, պաշտոնատար անձինք պետք է իրենց արձագանքներում զուսպ լինեին:

139. Բացի դրանից, Դատարանը զարմացած է այն հանգամանքի վրա, որ դիմողը պատժվել է անձնական նոթատետրում իր դատողությունները գրի առնելու համար, որը նա, ենթադրվում է, որ նախքան առգրավումը որևէ մեկի ցույց չի տվել: Նա որևէ վիրավորական կամ զրպարտող հայտարարություն չի «բարձրաձայնել» կամ «տարածել»: Առավել ևս, չկա որևէ ենթադրություն այն մասին, որ դիմողն այդ տեքստը տարածել է այլ կալանավորների շրջանում (տես վերը, կետեր 65, 67 և 76):

140. Այդ առումով կարող են հարցեր առաջանալ՝ կապված դիմողի՝ Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածով նախատեսված մտքի ազատության և Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի հետ: Սակայն քանի որ ձեռագիր նոթատետրն առգրավվել է այն ժամանակ, երբ դիմողը պատրաստվում էր այն հանձնել իր փաստաբանին և այդպիսով «բացահայտել» դրա բովանդակությունը և այն հասանելի դարձնել այլ անձանց համար, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք ավելի հարմար կլիներ գործը քննել այդ դրույթներից ելնելով:

141. Այնուամենայնիվ, այն փաստը, որ դիմողի նշումները երբևէ չեն հրապարակվել, անհրաժեշտ է հաշվի առնել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտման համաձայնության զնահատման ժամանակ: Այս կապակցությամբ դատարանը նաև նշում է, որ ձեռագիրը հրատարակման համար պատրաստ վիճակում չի եղել

և որ առկա չի եղել դրա տարածման անմիջական վտանգ, եթե անգամ այն դուրս բերվեր բանտից (տե՛ս վերը՝ կետ 66):

142. Թեև բանտի վարչակազմի անդամները, ովքեր տեսել են դիմողի ձեռագիր նոթատետրը, պետք է որ իրենց վերաբերող որոշ նշումներից վիրավորված լինեին, սակայն դժվար է ընդունել, որ դա բավարար հիմնավորում է, դրան ի պատասխան, դիմողին պատժելու համար: Քաղաքացիական ծառայողները պարտավոր են իրենց լիազորություններն իրականացնել հիմք ընդունելով միայն մասնագիտական նկատառումները՝ առանց անտեղի անձնական զգացմունքների ազդեցությամբ տրվելու: Քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ անհիմն անհանգստությունից զերծ հասարակական վստահությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը կարող է արդարացնել ազատորեն արտահայտվելու իրավունքի խախտումը միայն այն դեպքում, երբ այս առումով առկա է իրական վտանգ: Դիմողի ձեռագիր նմուշները, ակնհայտ է, որ նման վտանգ չեն ներկայացրել:

143. Հաշվի առնելով բոլոր համապատասխան հանգամանքները՝ չի կարելի ընդունել, որ մրցակցող իրավունքների և շահերի միջև առկա է եղել արդարացի հավասարակշռություն: Դիմողի՝ ազատորեն արտահայտվելու իրավունքը, մի կողմից, և պահպանելու դատական համակարգի իշխանության իրականացումը և քաղաքացիական ծառայողների հեղինակությունը պաշտպանելու անհրաժեշտությունը մյուս կողմից: Դատական համակարգը քննադատող անձնական ձեռագիր նշումներում զուսպ վիրավորական նշումներ անելու համար դիմողին բանտարկյալին, կարգապահական խցում յոթ օր պահելու միջոցով պատժելով՝ իշխանություններն անցել են հայեցողության իրենց սահմանը:

144. Դատարանը, հետևաբար, գտնում է, որ դիմողի արտահայտվելու ազատության իրավունքի խախտումը՝ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ չի եղել:

145. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ՝ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ԵՎ 10-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՀԵՏ ՁՈՒՎԱԿՑՎԱԾ

146. Դիմողը վիճարկել է, որ իր գլուխը սափրելու և ազատ արտահայտվելու իրավունքի խախտման կապակցությամբ իրեն իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չի տրամադրվել: Նա հիմք է ընդունել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, որը սահմանում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, մույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Կողմերի փաստարկները

147. Դիմողը նշել է, որ իրեն տրամադրված իրավական պաշտպանության միակ միջոցը եղել է թիվ 99 կարգադրության դեմ բանտի ղեկավարությամբ կամ արդարադատության նախարարի տեղակալին բողոք ներկայացնելը: Սակայն նման բողոքարկումները չեն կասեցրել պատժի իրականացումը: Բացի դրանից, դիմողին չի տրամադրվել թիվ 99 կարգադրության պատճենը և այդ կարգադրութ-

յան արձակումից հետո նա անմիջապես տեղափոխվել է կարգապահական մենախուց, որտեղ չի թույլատրվել նամակներ ուղարկել կամ ստանալ: Եթե անգամ իրեն որևէ կերպ հաջողվեր բողոք ուղարկել, մինևույն է, դրա քննության համար անհրաժեշտ ժամանակը գերազանցելու էր իր նկատմամբ նշանակված պատժի յոթնօրյա ժամկետը: Դիմողը նաև նշել է, որ ոչ դատախազական մարմինները, ոչ դատարաններն իրավասու չեն փոփոխել կամ բեկանել կալանավորի նկատմամբ պատիժ ընտրելու վերաբերյալ կարգադրությունը:

148. Կառավարությունը նշել է, որ թիվ 99 կարգադրությունն արձակվել է այնպիսի ընթացակարգով, որը դիմողին հնարավորություն է տվել մեկնաբանել իր դեմ ներկայացված մեղադրանքը: Բացի դրանից, դիմողին իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց է տրամադրվել, ըստ որի՝ նա կարող էր բանտի պետի միջոցով Գլխավոր ղեկավարին բողոք ներկայացնել: Նա կարող էր նաև դատախազական մարմիններին բողոք կամ քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց ներկայացնել:

B. Դատարանի գնահատականը

149. Դատարանը գտնում է, որ վիճարկված՝ արդյունավետ ընթացակարգերի բացակայությունը մասամբ վերաբերում է դիմողի պատժին:

150. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ մի քանի գործոնների առկայության դեպքում, որոնց թվին են դասվում հանցագործության բնույթը և պատժի խստությունը, կարգապահական վարույթը կարող է կոնկրետ հանգամանքներում դիտվել որպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով «քրեական մեղադրանքի» քննությանն ուղղված վարույթ (տես *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [GC], թիվ 39665/98 և 40086/98, ECHR 2003-, և *the Campbell and Fell v. the United Kingdom* 1984 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը, Series A no. 80): Նման գործերով 6-րդ հոդվածը *lex specialis* է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի կապակցությամբ, որը նվազ խիստ պահանջներ է սահմանում:

151. Սույն գործով, սակայն, դիմողի բողոքները սևեռված են այն ենթադրության վրա, որ առկա չեն եղել իր գլուխը սափրելը (իրավական հիմք չունեցող և այդպիսով կարգապահական վարույթի հետ ուղղակիորեն չկապված գործողությունը) կանխարգելող ընթացակարգեր և որ ազատորեն արտահայտվելու իրավունքի խախտման կապակցությամբ իրեն արդյունավետ փոխհատուցում չի տրամադրվել:

152. Այս հանգամանքներում Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ չէ քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք դիմողի նկատմամբ հարուցված կարգապահական վարույթը եղել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով «քրեական մեղադրանքի» քննությանն ուղղված վարույթ, քանի որ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների բացակայության վերաբերյալ բողոքը վերաբերում է դեպքերի ավելի լայն շրջանակի և այդպիսով պետք է քննվի Կոնվենցիայի 3-րդ և 10-րդ հոդվածների հետ փոխկապակցված՝ 13-րդ հոդվածով:

153. Ինչպես Դատարանը բազմիցս նշել է, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ներպետական մակարդակում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի հասանելիությունը, որի միջոցով հնարավոր կլինի կյանքի կոչել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների էություն-

նը՝ անկախ դրանց՝ ներպետական իրավական կարգում ապահովման ձևից: 13-րդ հոդվածը, այսպիսով, պահանջում է իրավական պաշտպանության ներպետական միջոց նախատեսող այնպիսի դրույթի առկայություն, որի միջոցով քննության կամ մեղադրանքի հիմնարկում «վիճարկելի բողոքը» և պահանջի պատշաճ բավարարում կտրամադրվի, սակայն Պայմանավորվող պետություններն օժտված են որոշակի հայեցողությամբ՝ կապված այս դրույթով սահմանված իրենց կոնվենցիոն պարտականությունների կատարման եղանակի հետ: Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով սահմանված պարտականությունների սահմանները ևս կարող են փոփոխվել՝ կախված Կոնվենցիայի հիման վրա դիմողի ներկայացրած բողոքի բնույթից: Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով պահանջվող ընթացակարգը պետք է պրակտիկայում այնքան «արդյունավետ» լինի, որքան դա նախատեսված է օրենքով (ի թիվս այլ հեղինակավոր աղբյուրների, տես *T.P. and K.M. v. the United Kingdom* [GC], կետ 107, թիվ 28945/95, ECHR 2001-V):

154. Դատարանն առաջին հերթին գտնում է, որ Կառավարությունը չի վիճարկել, որ որևէ իրավական հիմք չունեցող գործողության՝ դիմողի գլուխը սափելու դեմ, որևէ արդյունավետ իրավական միջոց չի տրամադրվել:

155. Դիմողի ազատորեն արտահայտվելու իրավունքի խախտման կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ նրա ձեռագիր նոթատետրն անհասպաղ առգրավվել է, և որ նա կարգապահական մեկուսարանում պահվել է իր նկատմամբ կարգապահական պատասխանատվության միջոց կիրառելու վերաբերյալ կարգադրության արձակումից անմիջապես հետո: Տույց չի տրվել, որ պատժի ի կատար ածումից առաջ նրան տրամադրվել է բողոքարկման ողջամիտ հնարավորություն: Դիմողի փաստաբանները զանգահարել են Բանտերի և կալանավայրերի գլխավոր ղեկավարին, սակայն արդյունք չի եղել: Ի վերջո, ի պատասխան փաստաբանների գրավոր բողոքի՝ Արդարադատության նախարարի տեղակալն ավելի քան մեկ ամիս անց հայտնել է, որ պատիժը եղել է հիմնավորված: Որևէ պատճառաբանություն չի ներկայացվել այնպիսի հանգամանքների վերաբերյալ, ինչպիսիք են վիրավորական նշումների բնույթը, դրանք անելու ենթատեքստը և պատժի համաչափությունը (տես վերը՝ կետեր 68-76):

156. Տվյալ ժամանակահատվածում և մինչև 2002 թվականը կալանավորին կարգապահական մեկուսարանում պահելու դեմ բուլղարական օրենսդրության հիման վրա որևէ բողոք չի ներկայացվել: Կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին կարգադրությունը կարող է միայն այդ կարգադրությունն արձակած բանտի պետի միջոցով վարչական կարգով բողոքարկվել Բանտերի և կալանավայրերի գլխավոր ղեկավարին: Արդարադատության նախարարի՝ բանտերի համար պատասխանատու տեղակալը ևս վերահսկողություն է իրականացնում: Սակայն այս վարչական բողոքների ներկայացումը չի կասեցնում պատժի ի կատար ածումը: Բացի դրանից, չկան բավարար դատավարական երաշխիքներ (տես վերը՝ կետեր 91 և 92):

157. Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ իրավական ռեժիմը և սույն գործով դրա կիրառումը խախտել են դիմողի՝ իր նկատմամբ դրսևորված նվաստացնող վերաբերմունքի և ազատորեն արտահայտվելու իրավունքի խախտման դեմ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը:

158. Ղետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՍԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

158. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հիման վրա դիմողը փաստարկել է, որ ձերբակալվելուց հետո ինքն անհապաղ չի տարվել դատավորի կամ դատական իշխանություն իրականացնելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի մոտ, ուստի այդ պատճառով իր կալանավորումը եղել է անհիմն և չպատճառաբանված երկարատև:

159. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է.

«Սույն հոդվածի 1-ին կետի (գ) ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով»:

A. Կողմերի փաստարկները

160. Դիմողը, *inter alia*, նշել է, որ իշխանությունները չեն հիմնավորել, որ առկա է իր փախուստի կամ իր կողմից հանցագործություն կատարելու վտանգ: Քանի որ ինքը երբևէ դատապարտված չի եղել և ունի ընտանիք, կայացած պրոֆեսիոնալ կյանք և մշտական բնակության վայր, ինքը չպետք է պահվեր նախնական կալանքի տակ: Դիմողն ընդունել է, որ նախնական քննությունն իրականացվել է ողջամիտ ժամկետում, սակայն նշել է, որ հետաձգումներ են եղել գործի դատական քննության փուլում:

162. Կառավարությունը չի մեկնաբանել դիմողի փաստարկն այն մասին, որ ձերբակալումից հետո ինքն անհապաղ դատավորի մոտ չի տարվել:

163. Ինչ վերաբերում է նրա կալանավորման տևողության հիմնավորմանը, ապա Կառավարությունը բացատրել է, որ դրա անհրաժեշտությունը պայմանավորված է եղել նրան ներկայացված մեղադրանքների ծանրությամբ: Ազատ արձակումը կարող էր հնարավոր լինել միայն այն դեպքում, եթե դիմողն ազգային իշխանություններին ներկայացներ բավարար ապացույցներ առ այն, որ բացառվում է նրա փախուստի կամ նրա կողմից թեկուզ ոչ անմիջական պատճառական կապ ունեցող հանցանք կատարելու վտանգը: Նա նման ապացույցներ չի ներկայացրել: Նա գրավով ազատ է արձակվել, երբ դա անհրաժեշտ է եղել բժշկման պատճառներով:

164. Կառավարության կարծիքով՝ իշխանությունները գործը քննել են պատշաճ ջանասիրությամբ: Գործը շատ բարդ է եղել. այն վերաբերել է մի քանի անձի, ովքեր մեղադրվել են բարդ ֆինանսական գործարքների հետ կապված հանցագործությունների մեջ: Քննիչի կազմած գործը եղել է ավելի քան հազար էջ, որը բաժանված է եղել 20 հատորի: Գործի դատական քննության փուլում մեղադրանքի կողմը հրավիրել է 59 վկա, իսկ պաշտպանության կողմը ներկայացրել է ավելի շատ վկաների ցուցակ: Այսքան մեծաթիվ վկաների հրավիրման հետ կապված դժվարություններն անխուսափելիորեն հանգեցրել են հետաձգումների: Դիմողը կամ մյուս ամբաստանյալներից ոմանք մեղավոր են եղել մի շարք հետաձգումների հարցում՝ կապված նրանց հիվանդության կամ լրացուցիչ ապացույցներ ներկայացնելու ցանկության հետ: Բացի դրանից, գրավի կիրառմամբ ազատ արձա-

կելու վերաբերյալ պահանջների քննության նպատակով գործի նյութերն ութ անգամ ուղարկվել են վերադաս դատարաններ: Շրջանային դատարանը ձեռնարկել է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները հետաձգումները կրճատելու համար. այն միատերը նշանակել է երեք ամսվա ինտերվալներով և խնդրել է ոստիկանության աջակցությունը վկաներին հրավիրելու համար:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Դատավորի կամ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով դատական իշխանություն իրականացնելու՝ օրենքով սահմանված իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի մոտ տարվելու իրավունքի ենթադրյալ խախտումը:

165. Նախկին վճիռներում, որոնք վերաբերում են չավարտված վարույթով կալանավորման համակարգին, որը գոյություն է ունեցել Բուլղարիայում մինչև 2000 թվականի հունվարի 1-ը, Դատարանը գտել է, որ ոչ քննիչները, ում մոտ մեղադրյալները տարվում են, ոչ դատախազները, ովքեր կալանավորման վերաբերյալ կարգադրությունները հաստատում են, չեն կարող դիտվել որպես Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով «դատական իշխանություն իրականացնելու՝ օրենքով սահմանված իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձինք» (տե՛ս *Assenov and Others v. Bulgaria*, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, *Reports* 1998-VIII, տե՛ս վերը՝ *Nikolova*-ի վճիռը, և *Shishkov v. Bulgaria*, թիվ 38822/97, ECHR 2003-... քաղվածքներ):

166. Սույն գործը ևս կապված է մինչև 2000 թվականի հունվարի 1-ը չավարտված վարույթով կալանավորման հետ: Ձերբակալումից հետո դիմողը տարվել է քննիչի մոտ, ով իրավասու չի եղել նրան կալանավորելու վերաբերյալ պարտադիր որոշում կայացնել: Այնուամենայնիվ, ոչ քննիչը, ոչ դատախազը, ով հաստատել է կալանավորումը, 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի նպատակների իմաստով բավարար չափով անկախ և անկողմնակալ չեն եղել՝ հաշվի առնելով մեղադրանքում նրանց ունեցած պրակտիկ դերակատարությունը և քրեական դատավարությանը որպես կողմ նրանց հնարավոր մասնակցությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 31 և 79): Դատարանը վկայակոչում է համապատասխան մերպետական օրենսդրության կապակցությամբ իր *Nikolova*-ի վճռում իր կողմից արված վերլուծությունը (տե՛ս այդ վճռի 28, 29 և 45-53 կետերը):

167. Դրանից բխում է, որ տեղի է ունեցել դիմողի՝ դատավորի կամ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով դատական իշխանություն իրականացնելու իրավասություն ունեցող այլ պաշտոնատար անձի մոտ տարվելու իրավունքի խախտում:

2. 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն ողջամիտ ժամկետում դատաքննության կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունքների ենթադրյալ խախտում

168. Դիմողը ձերբակալվել է 1996 թվականի մարտի 12-ին և գրավի կիրառմամբ ազատ է արձակվել 1998 թվականի հուլիսի 10-ին (տե՛ս վերը՝ կետեր 31 և

64): Քննության առարկա ժամանակահատվածը, հետևաբար, երկու տարի և մոտ չորս ամիս է:

169. Ձերբակալված անձի կողմից հանցանքի կատարման վերաբերյալ ողջամիտ կասկածի կայունությունը հանդիսանում է շարունակական կալանքի օրինականության *sine qua non* պայման, սակայն որոշակի ժամանակահատված անցնելուց այն այլևս բավարար չէ: Նման դեպքերում Դատարանը պետք է որոշի, թե դատական իշխանությունների կողմից ներկայացված այլ հիմքերը շարունակում են հիմնավորել ազատությունից զրկելը: Եթե նման հիմքերը «վերաբերում են գործին» և «բավարար» են, ապա Դատարանը պետք է նաև համոզվի, թե իրավասու ազգային իշխանությունները վարույթն իրականացնելիս արդյոք ցուցաբերել են «առանձնահատուկ ջանասիրություն» (տես *Labita v. Italy* [GC], թիվ 26772/95, կետեր 152 և 153, ECHR 2000-IV):

170. 2000 թվականի մայիսի 11-ին սույն գործով կայացված իր մասնավոր որոշման մեջ Դատարանն ակնհայտ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ մերժել է դիմողի պնդումներն այն մասին, որ առկա չի եղել իր կողմից հանցանքի կատարման վերաբերյալ ողջամիտ կասկած: Դիմողը կալանքի տակ պահվել է այն կասկածանքի հիմքով, որ նա փաստաթղթեր է կեղծել և չի կատարել իր պարտականությունները՝ ցանկանալով անօրինական օգուտ ստանալ:

171. Ինչ վերաբերում է շարունակական կալանքի հիմքերին, ապա Դատարանը գտնում է, որ սույն գործը նման է *Ilijkov v. Bulgaria* գործին (թիվ 33977/96, 2001 թվականի հուլիսի 26): *Ilijkov*-ի որոշման մեջ Դատարանը նշել է.

«Իշխանությունները կիրառել են այն օրենսդրությունը և պրակտիկան, որի համաձայն՝ առկա է եղել կանխավարկած այն մասին, որ կալանքի տակ պահելն անհրաժեշտ է այն գործերով, որոնցով հնարավոր պատիժը գերազանցում է խստության որոշակի շեմը... [Չնայած] հնարավոր պատժի խստությունը էական տարր է... Դատարանը բազմիցս նշել է, որ մեղադրանքների ծանրությունը չի կարող ինքնին հիմնավորել նախնական կալանքի երկարատևությունը...»

Դա հատկապես ճշմարիտ է սույն գործով, որտեղ կիրառելի ներպետական օրենսդրության և պրակտիկայի իմաստով փաստերի, ինչպես նաև դիմողին սպասվող հնարավոր պատժի՝ օրենքի հիման վրա բնութագրումն իրականացվել է դատախազական մարմինների կողմից՝ առանց դատական վերահսկողության ենթարկելու այն հարցը, թե որոշակի ապացույցներով հիմնավորվում է, արդյոք, հիմնավոր կասկածն առ այն, որ մեղադրյալը կատարել է համապատասխան ժամկետով ազատագրվման հանգեցնող հանցագործություն...

Դիմողի երկարատև կալանքի միակ այլ հիմքը հանդիսացել է ներպետական դատարանների դատողությունն այն մասին, որ առկա չեն ազատ արձակումը երաշխավորող բացառիկ հանգամանքներ: Սակայն այդ դատողությունը հիմնված չի եղել գործին վերաբերող բոլոր փաստերի վերլուծության վրա: Իշխանությունները որպես գործին չվերաբերող են դիտել դիմողի փաստարկներն այն մասին, որ ինքը երբևէ դատապարտված չի եղել, որ ունի ընտանիք և կայուն կենսակերպ և որ որոշակի ժամանակ անցնելուց հետո նվազել է արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վերաբերյալ համաձայնության գալու կամ փախուստի ցանկացած վտանգ:

Նրանք այդպես են վարվել, քանի որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 152-րդ հոդվածի և Գերագույն դատարանի պրակտիկայի համաձայն՝ այդ դրույթով սահմանված կանխավարկածը կարելի է ժխտել միայն շատ բացառիկ հանգամանքներում, երբ անգամ փախուստի, կրկին անգամ հանցագործություն կատարելու կամ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վերաբերյալ համաձայնության

գալու անգամ ենթադրյալ հնարավորությունը բացառված է լուրջ հիվանդության կամ այլ բացառիկ հանգամանքների առկայության պատճառով: Բացի դրանից, այն նման բացառիկ հանգամանքների առկայությունն ապացուցելու պարտականությունը դնում է կալանավորված անձի վրա, և եթե վերջինս դա չանի, ապա նա պարտավորված է մնալ կալանքի տակ ամբողջ վարույթի ընթացքում...

Դատարանը կրկնում է, որ կոնկրետ գործով շարունակական կալանքը կարող է հիմնավորված լինել, եթե առկա է հասարակական շահի իրական պահանջի վերաբերյալ հատուկ մշումներ, որը, չնայած աննեղության կանխավարկածի առկայությանը, գերակշռում է անձնական ազատությունը հարգելու պահանջը: Պարտադիր կալանքն ամրագրող ցանկացած համակարգ ինքնին չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասին (տե՛ս *Letellier v. France* 1991 թվականի հունիսի 26-ի վճիռը, *Series A* թիվ 207, կետեր 35-53, *Clooth v. Belgium* 1991 թվականի դեկտեմբերի 12-ի վճիռը, *Series A* թիվ 225, կետ 44, *Muller v. France* 1997 թվականի մարտի 17-ի վճիռը, *Reports* 1997-II, կետեր 35-45, տե՛ս վերը՝ *Labita*-ի վճիռը, կետեր 152 և 162-165, և *Ječius v. Lithuania*, [թիվ 34578/97, ECHR 2000-IX] կետեր 93 և 94):

Նման դեպքերում կալանավորված անձի վրա ապացուցման ծանրությունը դնելը հավասարազոր է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածով սահմանված կանոնի վերացմանը, մինչդեռ այս դրույթի ուժով կալանավորումը հանդիսանում է ազատության իրավունքից բացառիկ շեղում և սպառիչ թվարկված ու հստակ սահմանված գործերով այն միակ թույլատրելի կանոնն է»:

172. Հաշվի առնելով պրն Յանկովի երկարատև մախնական կալանքը հիմնավորելու նպատակով ներպետական դատարանների կողմից ներկայացված պատճառաբանությունները՝ (տե՛ս վերը, կետեր 32, 34, 39, 41, 47, 49-53, 58 և 61), այնպես, ինչպես *Iljkov*-ի գործով, Դատարանը գտնում է, որ համապատասխան կոնկրետ փաստեր չներկայացնելով և հիմք ընդունելով միայն մեղադրանքների ծանրության աստիճանի վերաբերյալ սահմանված կանխավարկածը, որը մեղադրյալի վրա է դնում փախուստի, կրկին հանցագործություն կատարելու կամ արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու վերաբերյալ համաձայնության գալու ենթադրյալ վտանգի բացակայության ապացուցման ծանրությունը, իշխանությունները դիմողի կալանքը երկարացրել են այնպիսի հիմքերով, որոնք չեն կարող բավարար համարվել (տե՛ս նաև համապատասխան ներպետական օրենսդրության ամփոփումները սույն որոշման 80-82-րդ կետերում և Կառավարության փաստարկները 163-րդ կետում):

173. Ավելին, սույն գործով դատարանները կիրառել են Քրեական դատավարության օրենսգրքի մեկ այլ դրույթ՝ 152-րդ բաժնի 3-րդ կետը, որը բացառում է այն անձին ազատ արձակելու հնարավորությունը, ում դեմ մեկից ավելի գործով քննություն է իրականացվում: Այս կապակցությամբ ուշադրության է արժանի այն, որ քրեական գործով մախնական քննությունների միացման կամ անջատման վերաբերյալ որոշում կայացվում է դատախազական մարմինների կողմից և այն ենթակա չէ դատական վերահսկողության (տե՛ս վերը, կետեր 39, 41, 49, 83 և 84): Այդ մոտեցումը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասին (տե՛ս *Nankov v. Bulgaria*, թիվ 28882/95, կետեր 83 և 84, Հանձնաժողովի 1998 թվականի մայիսի 25-ի գեկույց):

174. Դատարանը, այսպիսով, գտնում է, որ իշխանությունները չեն հիմնավորել դիմողին երկու տարի և մոտ չորս ամիս կալանքի տակ պահելը: Այս հանգա-

մանքներում անհրաժեշտ չէ քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք վարույթներն իրականացվել են պատշաճ ջանասիրությամբ:

175. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի խախտում այն առումով, որ դիմողի նախնական կալանքը հիմնավորված չի եղել և չափազանց երկար է տևել:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ

176. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա դիմողը վիճարկել է, որ իր կալանավորման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մակերևութային ձևակառույցներ է եղել, քանի որ նախնական կալանքի դեմ դատական կարգով ներկայացրած իր բողոքներն արագ չեն քննվել և որ դրանցից մի քանիսը դատարանի կողմից քննվել են դռնփակ դատական նիստում: Այս բողոքը վերաբերում է 1997 թվականի հուլիսի 23-ից հետո տեղի ունեցած վարույթներին:

177. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով գրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»:

178. Դիմողը նշել է, որ ներպետական օրենսդրության և պրակտիկայի իմաստով տվյալ ժամանակահատվածում կալանքի դատական վերահսկողության շրջանակները շատ սահմանափակ են եղել և դրա արդյունքում իր գործով որևէ որոշում չի բովանդակել կալանավորման օրինականությունը հիմնավորող բոլոր գործոնների պատշաճ վերլուծություն:

179. Նա նաև գտել է, որ իր բողոքներն արագ չեն քննվել և որ մրցակցային դատավարության վերաբերյալ պահանջները չեն ապահովվել, քանի որ Շրջանային դատարանը՝ 1997 թվականի հուլիսի 28-ին և Ռեզիոնալ դատարանը բոլոր դեպքերում, իր բողոքները քննել են դռնփակ դատական նիստում:

180. Կառավարությունը նշել է, որ այս փաստարկներն ակնհայտ անհիմն են, քանի որ դատարանները հաշվի են առել բոլոր համապատասխան հանգամանքները և գործել են օրենքով սահմանված կարգով և պատշաճ ջանասիրությամբ:

181. Դատարանը գտնում է, որ ներպետական դատարանները, ինչպես վերոնշյալ՝ *Nikolova*-ի և *Iljkov*-ի գործերով, կալանավորման դեմ դիմողի բողոքի քննության ժամանակ, հետևել են Գերագույն դատարանի կողմից այդ ժամանակ սահմանված նախադեպային իրավունքին և, հետևաբար, իրենց առջև բարձրացված հարցերի քննարկումը սահմանափակել են այն հարցի հաստատմամբ, թե քննիչը և դատախազը դիմողին մեղադրել են Քրեական օրենսգրքով նախատեսված «դիտավորությամբ ծանր հանցագործության կատարման մեջ»: Քննարկված այլ հարցերը եղել են այն, թե արդյոք դիմողի դեմ իրականացվում է այլ նախնական քննություն և արդյոք նրա առողջական վիճակը պահանջում է նրան ազատ արձակել (տե՛ս վերը՝ կետեր 49-53, 58 և 61):

182. Իր բողոքներում, սակայն, դիմողը բարձրացրել է իր կալանավորումը հարցականի տակ դնող փաստարկներ: Նա վկայակոչել է կոնկրետ փաստեր,

օրինակ՝ այն, որ քննության առաջին մի քանի ամիսների ընթացքում բոլոր ապացույցներն արդեն հավաքվել էին, ինչը նվազեցրել է իր կողմից արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու ցանկացած վտանգ, որ ինքը հանցավոր անցյալ չունի և որ առկա չէ իր փախուստի վտանգը՝ հաշվի առնելով իր տարիքը, ընտանեկան կապերը, առողջական վիճակը և կենսակերպը: Դիմողը նաև հավաստել է, որ իր դեմ ներկայացված ապացույցները թույլ են եղել, և որ մեղադրանքները հիմնված են եղել համապատասխան օրենսդրության սխալ մեկնաբանության վրա (տե՛ս վերը՝ կետեր 48, 52 և 56):

183. Իրենց որոշումներում ներպետական դատարանները չեն քննարկել այս փաստարկներից որևէ մեկը՝ ակնհայտորեն դրանք դիտելով որպես դիմողի նախնական կալանավորման հարցի օրինականության հետ կապ չունեցող (տե՛ս վերը՝ կետեր 49-53, 58 և 61):

184. Դատարանը կրկնում է, որ ձերբակալված կամ կալանավորված անձինք իրավասու են բողոքարկել իրենց ազատությունից զրկելու՝ Կոնվենցիայի իմաստով «օրինականության» համար էական դատավարական և նյութական պայմանները: Սա մշանակում է, որ իրավասու դատարանը պետք է քննի ոչ միայն ներպետական օրենսդրության մեջ սահմանված դատավարական պահանջների համապատասխանությունը, այլ նաև ձերբակալման համար հիմք հանդիսացած կասկածների ողջամտությունը և ձերբակալման ու հետագա կալանավորման նպատակների օրինականությունը (տե՛ս *the Brogan and Others v. the United Kingdom*, 1988 թվականի նոյեմբերի 29-ի վճիռը, Series A no. 145-B, էջեր 34-35, կետ 65 և *Grauslys v. Lithuania*, թիվ 36743/97, կետեր 51-55, 2000 թվականի հոկտեմբերի 10):

185. Քանի որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը չի սահմանում կալանավորված անձի փաստարկներում առկա բոլոր հարցերին անդրադառնալու պարտականություն, կալանավորման դեմ բերված բողոքը քննող դատավորը պետք է հաշվի առնի կալանավորված անձի կողմից վկայակոչված կոնկրետ փաստերը, որոնք կարող են կասկածի տակ դնել ազատության սահմանափակման «օրինականության» համար Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով էական պայմանները (տե՛ս վերը՝ *Nikolova*-ի վճիռը, կետ 61):

186. Դիմողի փաստարկները բովանդակել են այսպիսի կոնկրետ փաստեր և անհնարինի կամ անլրջի տպավորություն չեն թողել: Դրանք հաշվի չառնելով՝ ներպետական դատարանները չեն ապահովել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված շրջանակի և բնույթի դատական վերահսկողություն:

187. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում:

188. Դիմողը նաև վիճարկել է, որ դատավարություններն արագ չեն ընթացել և որ խախտվել է միջոցների հավասարության սկզբունքը: Գտնելով, որ ներպետական դատարանների կողմից դիմողին տրամադրված դատական վերահսկողության շրջանակները և բնույթը չեն համապատասխանել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջներին՝ Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք նույն դրույթի այլ պահանջներ ևս խախտվել են:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ 5-ՐԴ ՍԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

189. Դիմողը վիճարկել է, որ նա Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասի ենթադրյալ խախտումների համար չի ստացել հայցի ուժով օժտված փոխհատուցում: Այդ դրույթի 5-րդ մասն ամրագրում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով, ի խախտումն սույն հոդվածի դրույթների, ձերբակալման կամ կալանավորման գոհ է դարձել, իրավունք ունի հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման»:

190. Դիմողը նշել է, որ Բուլղարիայի օրենսդրության համաձայն՝ հնարավոր չէ ի խախտումն Կոնվենցիայի իրականացված կալանավորման համար փոխհատուցում ստանալ, սակայն, այնուամենայնիվ, փոխհատուցման տրամադրումը Քրեական դատավարության օրենսգրքի ձևական պահանջների հիման վրա կարգադրվել է: Նա շեշտել է, որ առկա չէ նման հանգամանքներում կալանավորի կողմից փոխհատուցում ստանալու որևէ դեպք:

191. Կառավարությունը մեկնաբանություններ չի արել:

192. Դիմողի նախնական կալանքի ընթացքում խախտվել են դատավորի կամ դատական իշխանություն իրականացնելու իրավասություն ունեցող այլ պաշտոնատար անձի մոտ անհապաղ տարվելու (տե՛ս վերը՝ կետ 167), ողջամիտ ժամկետում դատաքննության կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու (տե՛ս վերը՝ կետ 175) իր իրավունքները, ինչպես նաև այնպիսի վարույթ հարուցելու իրավունքը, որի միջոցով կալանավորման օրինականության բոլոր տարրերի կապակցությամբ դատարանի կողմից կարող էր որոշում կայացվել (տե՛ս վերը՝ կետ 187):

193. Դրանից բխում է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասը կիրառելի է: Դատարանը, հետևաբար, պետք է սահմանի, թե Բուլղարիայի օրենսդրությունը դիմողի գործով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասի խախտման համար նրան տրամադրել է հայցի ուժով օժտված փոխհատուցում, թե՛ ոչ:

194. Վնասի համար պետության պատասխանատվության մասին օրենքի 2(1)-րդ բաժնի համաձայն՝ այն անձը, ով կալանքի տակ է պահվել կարող է փոխհատուցում պահանջել, եթե միայն կալանավորման վերաբերյալ կարգադրությունը վերացվել է «օրինական հիմքերի բացակայության պատճառով»: Այս արտահայտությունը, անկասկած, վերաբերում է օրինականությանը՝ ներպետական օրենսդրության իմաստով: Այնքանով, որքանով դա կարող է բխեցվել այս դրույթի կիրառման ոչ հարուստ պրակտիկայից, 2(1)-րդ բաժնի կիրառվում է միայն այն դեպքերում, երբ քրեական վարույթը դադարեցվում է մեղադրանքի ապացուցված չլինելու կամ մեղադրյալի արդարացման հիմքով (տե՛ս վերը՝ կետեր 93-95):

195. Սույն գործով դիմողի նախնական կալանքը դատարանների կողմից դիտվել է որպես ներպետական օրենսդրության պահանջներին ամբողջությամբ համապատասխանող և նրա դեմ հարուցված քրեական վարույթները դեռևս շարունակվում են: Չետևաբար, դիմողը Վնասի համար պետության պատասխանատվության մասին օրենքի 2(1)-րդ բաժնի հիման վրա փոխհատուցման իրավունք չունի: Նույնը վերաբերում է օրենքի 2(2)-րդ բաժնին (տե՛ս վերը՝ կետեր 31-64 և 96):

196. Դրանից հետևում է, որ դիմողի գործով Վնասի համար պետության պատասխանատվության մասին օրենքը չի նախատեսում հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման իրավունք:

197. Բացի դրանից, պարզ չէ, որ նման իրավունք նախատեսված է Բուլղարիայի օրենսդրության որևէ այլ դրույթով (տես վերը՝ կետ 97):

198. Այսպիսով, Ղատարանը գտնում է, որ Բուլղարիայի օրենսդրությունը դիմողին չի տալիս հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման իրավունք, ինչպես դա նախատեսված է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասով: Հետևաբար, տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

VII. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

199. Դիմողը վիճարկել է, որ իր նկատմամբ հարուցված քրեական վարույթը չափազանց երկարատև է եղել: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որոշակիորեն կարևորելով, սահմանում է.

«Յուրաքանչյուր ոք ... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ ունի ... ողջամիտ ժամկետում ... դատաքննության իրավունք»:

200. Դիմողը վկայակոչել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով իր ներկայացրած փաստարկները և հավելել, որ Շրջանային դատարանի կողմից 1999 թվականի փետրվարին ներկայացված պատճառաբանությունների և վերադաս մարմնի առջև առաջին նիստի միջև ժամանակային տևողությունն ինն ամիս է եղել: Բացի դրանից, գործը վերադարձված է եղել նախնական քննության փուլ և ոչինչ չի արվել մինչև 2000 թվականի հունիս ամիսը:

201. Կառավարությունը վկայակոչել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով ներկայացրած իրենց փաստարկները և շեշտել գործի բարդությունը, ինչի պատճառով ավելի շատ ժամանակ է պահանջվել:

202. Վարույթներն սկսվել են 1996 թվականի մարտին: 2002 թվականի նոյեմբերին՝ կողմերի ներկայացրած վերջին տեղեկության ժամկետին, նրանք ավարտել են նախնական քննությունը, որն սկսվել էր դիմողի մեղավորությունը հաստատող և նրան դատապարտող դատավճիռը Ռեզիոնալ դատարանի կողմից 2000 թվականի հունիսի 5-ի դատավճռով բեկանելու և գործը նոր նախաքննության ուղարկելու արդյունքում (տես վերը՝ կետեր 11 և 30):

203. Հետևաբար, վարույթները տևել են վեց տարի ութ ամիս և, վերջին տեղեկությունների համաձայն՝ դեռևս շարունակվում են:

204. Դատարանն արձանագրում է, որ դիմողի դեմ հարուցված քրեական վարույթները փաստորեն և իրավաբանորեն բարդ են: Դրանցում ներգրավված են եղել ֆինանսական գործարքների հետ կապված հանցագործությունների կատարման մեջ մեղադրվող մի քանի անձ (տես վերը՝ կետեր 11-13 և 24):

205. Մինչև 1998 թվականի հոկտեմբերը՝ Շրջանային դատարանի կողմից դիմողի դատապարտումը, առկա չեն եղել էական ձգձգումներ, որոնց մեջ մեղավոր էին իշխանությունները: Սակայն Ռեզիոնալ դատարանը դիմողի 1999 թվականի նոյեմբերի բողոքի հիման նիստ է անցկացրել բողոքն ստանալուց ավելի քան մեկ տարի հետո: Բացի դրանից, գործով ոչինչ չի արվել մինչև 2000 թվականի հունիսի 5-ը: Դրա նախաքննությունը դեռևս շարունակվում է (տես վերը՝ կետեր 27-30):

206. Հաշվի առնելով վարույթների ողջամտության գնահատման վերաբերյալ իր նախադեպային իրավունքնում սահմանված չափանիշները (ի թիվս այլոց, տես *Pulissier and Sassi v. France* [GC], թիվ 25444/94, 1999 թվականի մարտի 25

և *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, թիվ 49017/99, 2003 թվականի հունիսի 19), Դատարանը գտնում է, որ դիմողի նկատմամբ իրականացված քրեական վարույթների տևողությունը չի բավարարել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ ողջամիտ ժամկետի պահանջը:

207. Դրանից բխում է, որ տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

VIII. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

208. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

209. Դիմողը պահանջել է 22.400 բուլղարական լև՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում (հավասարաթեք է մոտավորապես 11.200 EUR-ի): Նա մանրամասն փաստարկներ է ներկայացրել՝ կապված իր գործով Կոնվենցիայի յուրաքանչյուր խախտման հետ՝ շեշտելով գործի ժամրույունը և վկայակոչելով Դատարանի մի քանի վճիռ:

210. Կառավարությունը փաստարկել է, որ պահանջը չափազանց մեծ է ինչպես բացարձակ, այնպես էլ հարաբերական չափանիշներով՝ հաշվի առնելով մասնավորապես, Բուլղարիայի կենսապայմանները:

211. Հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները և հավասար հիմքերով որոշում կայացնելով՝ Դատարանը որոշեց դիմողին տրամադրել 8.000 EUR՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում:

B. Ծախսերը և ծախքերը

212. Դիմողը պահանջել է 6.685 ԱՄՆ դոլար իր կալանավորման օրինակացության կապակցությամբ ներպետական վարույթներում և Ստրասբուրգում վարույթի ընթացքում կատարված 135 ժամ իրավաբանական աշխատանքի համար՝ յուրաքանչյուր ժամը 50 ԱՄՆ դոլարի հաշվարկով: Ի լրումն, նա պահանջել է 576 ԱՄՆ դոլար՝ որպես թարգմանության (96 էջ), պատճենահանման, նամակագրության և անուղղակի ծախսերի փոխհատուցում: Դիմողը ներկայացրել է իր և իր փաստաբանի միջև կնքված՝ վարձատրության վերաբերյալ համաձայնությունը, ժամանակացույցը և փոստային անդորրագրերը:

213. Կառավարությունը նշել է, որ. (i) դիմողի նախնական կալանքի կապակցությամբ Բուլղարիայի դատարաններում իրականացված վարույթների համար պահանջված ծախսերը պետք է հանվեն, քանի որ նշված վարույթները գտնվում են սույն գործի շրջանակներից դուրս, (ii) ամեն դեպքում, դիմողը չի ներկայացրել փաստաբանների լիազորագրերը, որոնք կիրառվում են ներպետական ընթացակարգերում, (iii) թարգմանության և այլ ծախսերի վերաբերյալ պահանջները չեն հաստատվել փաստաթղթերով, (iv) պահանջի մեջ հաշվարկված ժամերի թիվը չափազանցված է, քանի որ այդ աշխատանքը փաստաբանը կարող էր անել առավելագույնը 45 ժամվա ընթացքում, (v) յուրաքանչյուր ժամվա համար 50 ԱՄՆ դո-

լարը չափազանց շատ է՝ հաշվի առնելով Բուլղարիայում կենսապայմանները, և (vi) առկա է վտանգ, որ Դատարան բողոք բերելը կարող է դառնալ «շահավետ քիզնես»:

214. Դատարանը գտնում է, որ իր՝ անհիմն երկարաձգված մախնական կալանքի դադարեցման համար դիմողի կողմից գործադրված ջանքերի համար ծախսված միջոցների ներառումն անհրաժեշտ էր և վերաբերելի Կոնվենցիայի հիման վրա ներկայացված բողոքին: Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ դիմողը ներկայացրել է իր և իր փաստաբանի միջև կնքված՝ վարձատրության վերաբերյալ համաձայնությունը, ինչպես նաև իր գործով կատարված աշխատանքների ժամանակացույցը:

215. Քանի որ վիճարկված ժամերի քանակը իսկապես չափազանց է, ուստի այդ հիմքով գումարի չափի նվազեցումն անհրաժեշտ է: Բացի դրանից, թարգմանության վրա կատարված ծախսերի վերաբերյալ համապատասխան փաստաթուղթ չի ներկայացվել:

216. Հաշվի առնելով բոլոր համապատասխան հանգամանքները և հանելով Եվրոպայի խորհրդի կողմից տրամադրված իրավական օգնության արդյունքում ստացած 630 EUR-ն՝ Դատարանը որոշեց տրամադրել 4.000 EUR՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:

C. Տուգանային տոկոսները

217. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում,
2. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում,
3. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում՝ դրա 3-րդ և 10-րդ հոդվածների հետ փոխկապակցված, և
4. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի խախտում այն առումով, որ դիմողը ձերբակալվելուց հետո չի տարվել դատավորի կամ դատական իշխանություն իրականացնելու իրավասություն ունեցող այլ պաշտոնատար անձի մոտ և որ նրա մախնական կալանքն ամբողջ ընթացքում անհիմն և չափազանց երկար է տևել,
5. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում,
6. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասի խախտում,
7. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում,
8. *Վճռում է*

(a) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի 8.000 EUR (ութ հազար եվրո)՝ որպես ոչ նյութական վնասի

փոխհատուցում և 4.000 EUR (չորս հազար եվրո)՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում, որը պետք է տրամադրվի պատասխանող պետության արժույթով, վճարման օրը գործող փոխարժեքով, գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս,

9. *Մերժում է* արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարվել է անգլերենով և Ղատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ գրավոր հրապարակվել է 2003 թվականի դեկտեմբերի 11-ին:

ՍԹՈՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2006թ. ապրիլի 25-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

7. 1996 և 1997 թվականներին Համաշխարհային հրեական կոնգրեսի և շվեյցարական բանկերի միջև անց են կացվել բանակցություններ փոխհատուցման վերաբերյալ՝ շվեյցարական բանկային հաշիվներից Հոլոքոստի զոհերի չստացված ակտիվների մասին:

8. Կարլո Ջազմեթին, ով այդ ժամանակ Շվեյցարիայում Միացյալ Նահանգների դեսպանն էր, 1996թ. դեկտեմբերի 19-ին կազմել էր «ռազմավարական ակտ», որը «գաղտնի» էր և որը հարցը քննարկելու նպատակով ֆաքսի միջոցով ուղարկվել էր Թոմաս Բորդերին, ով հատուկ հանձնաժողովի ղեկավարն էր, որն ստեղծվել էր Բեռնի արտաքին գործերի դաշնային դեպարտամենտի շրջանակներում: Պատճեններն ուղարկվել էին տասնինն այլ անձանց և Թել Ավիվում, Նյու Յորքում, Լոնդոնում, Փարիզում և Բոննում Շվեյցարիայի դիվանագիտական ներկայացուցչություններին:

9. Դիմողը ձեռք էր բերել պատճենը: Ակնհայտ է, որ նա չէր կարող ձեռք բերել այդ փաստաթուղթն առանց մասնագիտական գաղտնիությունը խախտելու այն անձի կողմից, որի ինքնությունը դեռևս անհայտ է: 1997թ. հունվարի 26-ին, կիրակի օրը, Ցյուրիխի «Sonntags-Zeitung» կիրակնօրյա թերթում դիմողի կողմից հրատարակվել է հետևյալ հոդվածը (թարգմանություն):

«Պրն Կարլո Ջազմեթին վիրավորում է հրեաներին»:

Գաղտնի փաստաթուղթ՝ «Մեր հակառակորդները վստահելի չեն»

[Դիմողի] կողմից

Բեռն / Վաշինգտոն - Մեկ այլ աղմկահարույց դեպք Միացյալ Նահանգներում Շվեյցարիայի դեսպան Կառլո Ջազմեթի ներգրավվածությամբ՝ Հոլոքոստի զոհերի ակտիվների վերաբերյալ ռազմավարության գաղտնի փաստաթղթում ասել է. «Շվեյցարիան պետք է հաղթի պատերազմում», ինչպես նաև խոսել «քննամիների» մասին, ովքեր «վստահելի չեն»:

Այս փաստաթուղթը «գաղտնի» էր: Այն գրվել է Կարլո Ջազմեթիի՝ Միացյալ Նահանգներում Շվեյցարիայի դեսպանի կողմից: 64-ամյա բարձրաստիճան դիվանագետը դեկտեմբերի 19-ին Բեռնում հատուկ հանձնաժողովին ուղարկել է իր տեսակետը Շվեյցարիայի դեմ քարոզչության վերաբերյալ: Այս զեկույցը ձեռք էր բերվել «Sonntags-Zeitung»-ի կողմից, որը պայթուցիկ էր: Իր բովանդակության

առունով դա իրավիճակի արտասովոր գնահատում էր: Սակայն Կարլո Ջազմեթիի օգտագործած ազդեցիվ խոսելաճճն ընթերցողների վրա ունեցել է էլեկտրական ցնցակաթվածի ազդեցություն: «Դա պատերազմ է»,– գրում է դեսպանը,– պատերազմ, որում Շվեյցարիան պետք է պայքարի և հաղթի արտաքին և ներքին կողմերում»: Նա բնութագրում է սենատոր Դեամաթոյի և իրեական կազմակերպություններին որպես «թշնամիներ»՝ ասելով, որ հակառակորդների մեծ մասը վստահելի չէ:

Սույն փաստաթղթում Կարլո Ջազմեթին մշել է համաձայնագրի կնքման հնարավորությունը, քանի որ «իրեական կազմակերպությունները և սենատոր Դեամաթոն հրատապ կարգով պետք է հաշտեցվեն»: Դեսպան Ջազմեթին առաջարկել է «գունարի ամբողջական վճարում» բոլոր իրեական պահանջները միանգամից բավարարելու համար: Այնուհետև նա գրել է. «բոլորը կլինեն երջանիկ»:

Խոսելով «արտաքին կողմի» մասին՝ Կարլո Ջազմեթին ասել է, որ Շվեյցարիան պետք է շարունակաբար իր մասնակցությունն ունենա քաղաքական շրջանակներում և մամուլում: Հրեական կազմակերպությունների հետ հարաբերությունները պետք է «ամրապնդվեն ընկերական ձևով, բայց առանց ստրկաբարոյության», իրավաբանների ընկերության և «կայացած հանրային կապերի, այդ թվում սեմինարների և կլոր սեղանների միատերի օգնությամբ»:

Դիվանագետի կողմից այս ռազմավարական ակտի վերաբերյալ (որը դարձել է զարմանը նրա պաշտոնաթողության պատճառը) որևէ մեկնաբանություն չի արվել: Կառլո Ջազմեթին այս թղթի վերաբերյալ չունի մեկնաբանություն:

Շվեյցարիայի Դաշնության Հրեական համայնքների (SIG / FSCI) նախագահ Մարտին Ռոզենֆելդը մեկնաբանել է Կարլո Ջազմեթիի դիտողությունները որպես «ցնցող և խորապես վիրավորական»: Նա ասել է, որ կանխատեսել է պրն Ջազմեթիի «ծանր պաշտոնաթողությունը»:

10. 1997թ. հունվարի 26-ին «Sonntags-Zeitung»-ի միևնույն հրատարակության՝ դիմողի մեկ այլ հոդվածում ասվում է (թարգմանություն).

«դեսպանը խալաթով և կոշիկներով կրկին միջամտում է»:

«Դիվանագետի համար արտասովոր հրապարակային ցուցադրում... և չստացված ակտիվների վերաբերյալ ռազմավարական ակտ»:

[Դիմողի] կողմից

Բեռն / Վաշինգտոն - Շվեյցարիայի դեսպան Կառլո Ջազմեթիին մշտապես իրեն նկատել է տալիս դիվանագիտական փուլերում: Հոլբրոստի զոհերի ակտիվների վերաբերյալ իր անտարբեր դիտողություններով նա իրարանցում է առաջացրել Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունում, և դա առաջին դեպքը չէ:

Ուրբաթ օրը, վաղ առավոտյան Վաշինգտոնում՝ Շվեյցարիայի դեսպանության գրասենյակներում մթնոլորտը չափազանց թեժ էր: «Մենք չենք մեկնաբանում ներքին փաստաթղթերը»- ասել է դեսպանատան մամուլի խոսնակն այս թերթի կապակցությամբ. ... Այնուամենայնիվ, հաջորդ օրը, ... «Neue Zürcher Zeitung» [օրաթերթի] խմբագիրն սկսել է պաշտպանել իր մտերիմ ընկեր Կարլո Ջազմեթիին: «Տեղեկատվության արտահոսքը շարունակում է աճել» խորագրի ներքո նա հայտարարել է, որ «այս հավասարակշռված փաստաթուղթը, որի որոշ հատված-

ներ, իհարկե, կարող են սխալ մեկնաբանվել, կարող է հրապարակվել այս հանգստյան օրերին:

Դեսպան Կառլո Ջագմեթիին, ով ներկայացրել է Շվեյցարիան արտասահմանում շուրջ 34 տարի, հստակ գիտակցում էր 1996 թվականի դեկտեմբերի 19-ով թվագրված հրեական չստացված ակտիվների վերաբերյալ թեմայով իր ռազմավարական ակտի պայթյունավտանգ բնույթը: Իր թղթում նա ասում է, որ «պատերազմում Շվեյցարիան պետք է պայքարի և հաղթի արտաքին և ներքին ճակատներում»: Նա շարունակել է հետևյալ դիտարկմամբ. «ներ հակառակորդների մեծամասնությունը վստահելի չէ»:

Վաշինգտոնում Շվեյցարիայի դեսպանությունը, այնուամենայնիվ, ճգնաժամ է ապրում: Կառլո Ջագմեթիին, ով գլխավորում է դեսպանատունը, պարբերաբար ոտնահարում է այն: 1993 թվականին այս գրասենյակ տեղափոխվելուց մի քանի ամիս անց այս բարձրաստիճան դիվանագետը կատարել է իր առաջին սխալը: «Schweizer Illustrierte»- ին տված հարցազրույցում նա բողոքել է ամերիկյան վարչակազմից՝ ասելով. «Ես նկատել եմ քաղաքավարության որոշակի պակաս: Նույնիսկ Բիլ Բլիթթոնը, ով ասել է, թե «երբեմն անպատեհ պահերին պայթում է ծիծաղից», քննադատվել է հարցազրույցի ընթացքում: Այնուհայտ է, որ պրն Բլիթթոնը «սպասեցրել է [Կարլո Ջագմեթիին] չորս ամիս»՝ նախքան նրա հավատարմագրվելը: Եվ, ըստ դեսպանի, օրինական է հարցնել, թե ով է փաստորեն կառավարում Միացյալ Նահանգները:

Բեռնը նկատողություն է արել դեսպանին իր անհաջող ընտրված դիտողությունների և արտասովոր հանրային տեսքի համար (Կարլո Ջագմեթիին ու նրա կինը պատկերված են եղել «Schweizer Illustrierte» ամսագրում իրենց խալաթներով), սակայն դեսպանն ավելի զուսպ չի եղել իր հետագա արտահայտություններում: Հոլոքոստի զոհերի ակտիվների վերաբերյալ քննարկումներում Կարլո Ջագմեթիին նույնպես արտահայտվել է ինչ-որ անձի մեծ չափի կոշիկներով դիվանագիտական փուլ մուտք գործելու սխալի վերաբերյալ: Նա հանդիմանել է Հոլոքոստի՝ ողջ մնացած Գերդա Բիարին ամերիկյան մամուլի առջև, ասելով, որ իր պահանջներն անհիմն են, քանի որ իր հորեղբայրը դատարկել է շվեյցարական բանկային իր հաշիվը: Այնուամենայնիվ, միջադեպերի հակված դիվանագետն իր դիտողությունները հիմնել է ոչ թե սպացուցված փաստերի, այլ շրջանառվող անհիմն լուրերի վրա:

Բեռնին որևէ ընտրություն չէր մնացել, քան ներողություն խնդրել իր ոչ դիվանագիտական ակնարկների համար՝ առաջարկելով սահմանել վնասների չափը:

Այդ դիտողությունները, որոնք չէին արվել հրապարակավ՝ առավել խոչընդոտող են մինչ լարվածության թուլացումը: Միայն անցյալ ուրբաթ սեռատոր Դամաթոն և Համաշխարհային հրեական կոնգրեսն առաջին անգամ հավանություն են տվել Շվեյցարիայի՝ Հոլոքոստի զոհերի հիմնադրամի ստեղծման համաձայնագրին:

Շվեյցարացի դիվանագետներն այժմ ոչ ակնհայտ ջանքեր են գործադրում խուսափելու համար անխուսափելի ճգնաժամից՝ ընդձեռնելով այն հանգամանքը, որ պատրաստվում են Կառլո Ջագմեթիին շուտով պաշտոնանկ անել: Ամեն դեպքում, նրանք պնդել են, որ պրն Ջագմեթիին միայն չնչին դեր է ունեցել հրեական կազմակերպությունների և ամերիկացի սեռատոր Դամաթոյի միջև վերջին հաջող բանակցություններում:

Կառլո Ջազմեթիին հրաժարվել է մեկնաբանությունից: Նա ներկա չէր ուրբաթ օրը սենստոր Դամաթոյի կողմից կազմակերպված խոշոր մամուլի ասուլիսին: Ըստ հաղորդման՝ նա գտնվում էր արձակուրդում՝ Ֆլորիդայում:

11. Երրորդ հոդվածը, որը նույնպես հայտնվել է 1997 թվականի հունվարի 26-ին «Sonntags-Zeitung»-ում և որը գրվել էր խմբագիր Ուելի Գելդիմանի կողմից, վերնագրված էր «Ղեսպանը սահմանափակ մտածելակերպով»: 1997թ. հունվարի 27-ին՝ երկուշաբթի օրը, Ցյուրիխի «Tages-Anzeiger» օրաթերթը վերարտադրել էր ռազմավարական ակտի քաղվածքները մի հոդվածում՝ «Վերջնական հպումները» վերնագրով: Այնուհետև, «Nouveau Quotidien» մեկ այլ թերթ նույնպես հրատարակել էր թղթի քաղվածքները:

12. 1998թ. նոյեմբերի 5-ին Ցյուրիխի Շրջանային գրասենյակը (*Statthalteramt des Bezirkes Zürich*) տուգանել էր դիմողին 4000 շվեյցարական ֆրանկով (CHF) Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածը (տես ստորև՝ ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկան) խախտելու համար՝ հրապարակելով հոդվածներ «Պարոն Կարլո Ջազմեթիին վիրավորում է հրեաներին» և «Արտակարգ և լիազոր դեսպանը խալաթով և կոշիկներով իր ոտքը կրկին դնում է այնտեղ» թեմաներով:

13. 1999թ. հունվարի 22-ին, հետևելով դիմողի՝ իր լիազորությունները դադարեցնելու վերաբերյալ դիմումին՝ Ցյուրիխի շրջանային դատարանը (*Bezirksgericht*) դատապարտել է նրան Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հանցագործության համար, սակայն տուգանքը նվազեցրել է 800 շվեյցարական ֆրանկի (CHF) չափով:

14. Իր որոշման մեջ Շրջանային դատարանը նշելով, որ մինչև դիմողի կողմից ռազմավարական ակտի հրապարակումն այն հասանելի չի եղել հանրությանը, կարևոր համարեց այն հարցը, թե արդյոք թղթի բովանդակությունն ի վերջո պետք է հրապարակվի: Փաստաթուղթը բավականին կարևոր էր, քանի որ այն պարունակում էր նուրբ արտաքին քաղաքական իրավիճակի գնահատականը, որում հայտնվել էր Շվեյցարիան շվեյցարական բանկերում Զոլոթուստի գոհերի ակտիվների առնչությամբ: Այն մատնանշում է տարբեր ռազմավարություններ, որպեսզի Շվեյցարիան դուրս գա այս բարդ իրավիճակից: Շրջանային դատարանը վճռել է, որ կանոնավոր հիմքով տրամադրված մանրամասն շարադրված գնահատականները դեսպանների շրջանում կարծիքների փոխանակման և ձևավորման էական մասն են: Այդպես նույնիսկ հակառակ տեսակետները հաշվարկվում են ներքին կարգով: Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածը նախատեսված է ապահովելու կարծիքների ձևավորման ազատությունը՝ առանց դրսի անհարկի ազդեցության: Տվյալ դեպքում փաստաթուղթը նպատակաուղղված է աջակցելու Կառավարության կողմից հիմնված հատուկ հանձնաժողովի ղեկավարի՝ այդ հարցի վերաբերյալ կարծիքի ձևավորմանը, որը, հետևաբար, ազդել է երկրի դիրքորոշման վրա: Նման կարգի ներքին փաստաթղթի հրատարակումը կարող է կործանարար հետևանքներ ունենալ:

15. Ինչ վերաբերում է դիմողի փաստարկին առ այն, որ հասարակությունն իրավունք ունի տեղեկացված լինելու այն տեսակետների մասին, որոնք տարբերվում են պաշտոնական Շվեյցարիայի դիրքորոշումից, Շրջանային դատարանը գտնել է, որ դիմողն իրականում փնտրել էր փաստաթղթի վերաբերյալ զեկույց, որի ոճը նրան թվացել էր վիրավորական: Նա կարող էր սկսել հանրային բանավեճ

այդ հարցի շուրջ՝ առանց խախտելու Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածը: Վերջապես, Շրջանային դատարանը գտել է, որ դա «պակաս կարևոր չէ» հոդվածի երրորդ կետի իմաստով: Հրապարակելով այդ փաստաթուղթը՝ դիմողը վտանգվել էր Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունը:

16. Տուգանքի չափը որոշելիս Շրջանային դատարանը հաշվի է առել մեղմացնող հանգամանքները, հատկապես այն փաստը, որ գաղտնի փաստաթղթի բացահայտումը չէր պարունակում Շվեյցարիայի համար չափազանց կարևոր հիմքեր: Բացի դրանից, դիմողը հոդվածը հրապարակել է իր խմբագրի և թերթի իրավական բաժնի հաստատմամբ և թեմայի վերաբերյալ բաց քննարկում սկսելու մտադրությամբ:

17. Դիմողը բողոք էր ներկայացրել անվավերության հիմքերով (*Nichtigkeitsbeschwerde*), որը կարճվել էր 2000թ. մայիսի 25-ին Տյուրիխի կանտոնի Վերաքննիչ դատարանի կողմից (*Obergericht*):

18. Դիմողը բողոք էր ներկայացրել անվավերության և հանրային իրավունքի բողոքարկման հիմքերով (*staatsrechtliche Beschwerde*) Դաշնային դատարան (*Bundesgericht*): Նա բողոքել էր, որ լրագրողը կարող է դատապարտվել Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի իմաստով միայն բացառիկ հանգամանքներում, մասնավորապես՝ եթե հրատարակված գաղտնի տեղեկատվությունն ունի բացառիկ կարևորություն և դրա հրապարակումը կարող է քայքայել երկրի հիմքերը: Նա անդրադարձել է հանրային շահին Շվեյցարիայի դեսպանի կողմից արված դիտողությունների վերաբերյալ, ինչպես նաև լրագրողների դեմ ուղղված «քննադատներ» ժողովրդավարական հասարակությունում:

19. Դաշնային դատարանը մերժել է դիմողի բողոքները 2000թ. դեկտեմբերի 5-ի (կիրառված 2001թ. հունվարի 9-ին) երկու վճիռներով՝ անփոփոխ թողնելով ստորադաս դատարանների վճիռները: Դաշնային դատարանը գտել է, որ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածը պետք է կիրառվի միայն մեծ կարևորություն ունեցող տեղեկատվության գաղտնիության պահպանման խախտումների դեպքում, այդպիսով պահանջելով, որպեսզի օրենսդրական դրույթը փոփոխվի: Դա Դաշնային դատարանի իրավասության ներքո չէ: Ամեն դեպքում փաստը գաղտնի է եղել՝ կախված ոչ թե հանրային շահից, այլ փաստի բովանդակությունից և նշանակությունից:

20. Ընդ որում, Շվեյցարիայի Դաշնային խորհուրդը (*Bundesrat*) պահանջել էր, որպեսզի Շվեյցարիայի մամուլի խորհուրդն (*Presserat*) ուսումնասիրի գործը:

Շվեյցարիայի Մամուլի խորհուրդը բողոքներով հանդես է եկել լրատվամիջոցներին առնչվող հարցերի շուրջ: Դա մի հաստատություն է Շվեյցարիայի մասնավոր իրավունքի ներքո, որն ստեղծվել է լրագրողների չորս միությունների կողմից, որոնք կազմակերպում են Մամուլի խորհրդի հիմնադրամի գործունեությունը: Ըստ Մամուլի խորհրդի կանոնների՝ նրա գործունեությունը միտված է նպաստելու մամուլի վերաբերյալ հիմնական բարոյական խնդիրների քննարկմանը, որի խնդիրն է պահպանել մամուլի և տեղեկատվության ազատությունը, այն նաև սեփական նախաձեռնությամբ կամ ի պատասխան բողոքների ընդունում է եզրակացություններ լրագրողական էթիկայի հարցերի վերաբերյալ: Շվեյցարիայի մամուլի խորհուրդն ընդունել է Լրագրողների իրավունքների ու պարտավորությունների մասին հռչակագիր, որն առկա է համացանցում:

Ստորև ներկայացված է կարծիք (Stellungnahme) 1997թ. մարտի 4-ի սույն գործի վերաբերյալ (թիվ 1 / 97, CJ / Sonntags-Zeitung) (թարգմանություն)։

2. Նկատառումներ

...

2. Ինչ վերաբերում է գաղտնի տեղեկությունների հրապարակմանը՝ Լրագրողների իրավունքների և պարտավորությունների մասին հռչակագրից քաղվածքները հետևյալն են.

(A) «Լրագրողների» պատասխանատվությունը հանրության առջև [պետք է լինի առաջնային] իրենց պարտավորությունները ... իշխանության ... նկատմամբ ...

(B) Լրագրողները պետք է ունենան տեղեկատվության իրենց բոլոր աղբյուրների անարգել մատչելիության իրավունք և (պետք է ունենան) իրավունք առանց խնչնդոտների քննելու ցանկացած փաստ, որն ելնում է հանրության շահերից, հանրային կամ մասնավոր հարցերում գաղտնիության չպահպանումը կարող է իրականացվել միայն բացառիկ դեպքերում, յուրաքանչյուր դեպքի բավարար պատճառների առկայության պարագայում (իրավունքների հռչակագրի «ա» կետ)։

(C) Լրագրողները պետք է հրապարակեն միայն «այնպիսի տեղեկատվություն, փաստաթղթեր (կամ) լուսանկարներ, որոնց ծագումը հայտնի է իրենց [նրանք չպետք է թաքցնեն] տեղեկատվությունը կամ էական տարրերը, (և չպետք է) աղավաղեն որևէ տեքստ, փաստաթուղթ, լուսանկար ... կամ այլոց կարծիքները։ (Նրանք պետք է) շատ հստակ ներկայացնեն չապացուցված լուրերը, որպես այդպիսին, (և) պարզաբանեն, եթե լուսանկարները փոփոխվում են։ Նրանք պետք է պահպանեն ողջամիտ ժամկետները (պարտավորությունների հռչակագրի 3-րդ կետ)։

(D) Լրագրողները չպետք է օգտվեն «անարդար մեթոդներից տեղեկատվություն, ... լուսանկարներ կամ փաստաթղթեր ստանալու նպատակով, ... (պարտավորությունների հռչակագրի 4-րդ կետ)։

(E) Նրանք պետք է հարգեն խմբագրական գաղտնիությունը և չպետք է բացահայտեն գաղտնի կերպով ստացված տեղեկատվության աղբյուրները (պարտավորությունների հռչակագրի 6-րդ կետ)։

(F) Նրանք չպետք է ընդունեն «որևէ աջակցություն կամ խոստում, որը կարող է վարկաբեկել իրենց մասնագիտական անկախությունը կամ իրենց սեփական կարծիքն արտահայտելու հնարավորությունը» (պարտավորությունների հռչակագրի 9-րդ կետ)։

5. Առաջին հերթին պետք է հստակեցվի, թե արդյոք դիվանագետների զեկույցները բխում են կենսական շահերից։ Դաշնային իշխանությունները և նրանք, ովքեր կիսում են իրենց տեսակետն առ այն, որ այդ զեկույցները խիստ կարևոր և համադրելի են Դաշնային խորհրդի կողմից վարած բանակցությունների և այդ բանակցություններին նախորդող հաշվետվությունների հետ։ Իրենց պնդմամբ այս փաստաթղթերն ունեն առավել բարձր պաշտպանություն, քան, օրինակ, փորձագիտական հաշվետվությունները կամ խորհրդարանական հանձնաժողովների քննարկումները։ Արտաքին գործերի դաշնային դեպարտամենտը և դաշնային խորհուրդը չեն կարող միջազգային հարաբերությունների ճշգրիտ պատկեր ստեղծել, քանի դեռ դեսպանները չեն ապահովել նրանց տարբեր բնույթի լրացուցիչ տեղեկատվությամբ, առավել նուրբ, քան տրամադրվում է լրատվամիջոցների կողմից։ Դիվանագետները մույնպես տրամադրում են տեղեկություններ, որոնք իրենք ստացել են գաղտնի աղբյուրներից։ Նրանք պետք է, օրինակ, կարողանան պարզ արտահայտել իրենց տեսակետները մարդու իրավունքների խախտումներ-

րի և Իրանում քաղաքական հարաբերությունների, Կոլումբիայի քաղաքական գործիչների թմրանյութերի շրջանառության մեջ ներգրավվածության վերաբերյալ: Չնայած այս ամենի, եթե նման կարգի զեկույցները հրապարակվեն՝ դեսպանը ընդունող երկրում գրեթե ինքնաբերաբար պետք է դառնա *persona non grata*. Եթե նման զեկույցները պարբերաբար հրապարակվեն՝ դեսպաններն այլևս ի վիճակի չեն լինի զեկույցել այն ամենի մասին, ինչ կատարվում է: Դա կունենա վնասակար ազդեցություն Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականության վրա, թերևս, նույնիսկ կկաթվածահարի այն ամբողջությամբ: Եվ եթե ամեն ինչ ընթանա հանրային կարգով, ապա Շվեյցարիային կմնա միայն հետ կանչել իր դիվանագետներին և փոխանակել իրենց լրատվամիջոցների հետ: Իրականացնելով իրենց գործողությունները որպես քննադատներ՝ լրատվամիջոցները պետք է միշտ հիշեն իրենց պարտավորությունները: Սա վերաբերում է արտաքին քաղաքականության ոլորտում որոշակի ուժի, քանի որ արտաքին քաղաքականությամբ վերաբերող զեկույցները կարող են նաև երկրից դուրս: Թերևս միայն այս պատճառով նրանք առավել նուրբ են, քան ներքին քաղաքականության հարցերի վերաբերյալ զեկույցները:

Ընդհակառակը, լրատվամիջոցների ներկայացուցիչները պնդում են, որ լրատվամիջոցների քննադատող գործողությունները նույնն են ինչպես արտաքին քաղաքականության բնագավառում, այնպես էլ այլ բնագավառներում: Ազգային շահի վկայակոչման միտումը հատկապես ընդգծվում է արտաքին քաղաքականության հարցերում: Սա պատահել է Շվեյցարիայում «Նովոստի» գործակալության փակման դեպքի, զրահատանկային 68 տանկի թերությունների բացահայտման և Միացյալ Նահանգներում Ուոթերգեյթի և Պենտագոնի փաստաթղթերի հետ կապված աղմկահարույց դեպքերի ժամանակ: Այնուամենայնիվ, Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունը գաղտնի ոլորտ չէ: Երբ լրատվամիջոցները հնազանդվում են կառավարության ցանկություններին՝ մենք վտանգավոր կերպով մոտենում ենք արհեստական չեզոքությանը, որն առկա էր երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Բոլոր բնագավառներում, այդ թվում՝ արտաքին քաղաքականության մեջ, վիճելի է այն փաստը, որ բարեփոխումները կատարվում են միայն այն ժամանակ, երբ գաղտնիության քողարկումը բացահայտվում է:

Մամուլի խորհուրդն ընդունում է այն սկզբունքի կարևորությունը, որ դիվանագիտական նամակագրությունը պետք է մնա գաղտնի: Անցյալում, շվեյցարական լրատվամիջոցները դիտարկել են այս սկզբունքը և ձեռնամուխ չեն եղել ներքին դիվանագիտական գործողությունների մասին հայտնել հանրությանը: Արտաքին քաղաքականության ոլորտում բացահայտումների դեպքերը, որպես կանոն, բացառիկ են Շվեյցարիայում: Լրատվամիջոցների ղեկավարները հստակ գիտակցում են լրատվամիջոցների դերին բնորոշ պարտավորությունը՝ որպես այս ոլորտում քննադատներ: Միևնույն ժամանակ, չպետք է մոռանալ, որ լրատվամիջոցների կողմից բացահայտումներն արտաքին քաղաքականության ոլորտում՝ սովորական երևույթ են այլ երկրներում, մասնավորապես՝ Միացյալ Նահանգներում, ինչպես նաև Միացյալ Թագավորությունում և Իսրայելում: Ակնհայտ է, որ այլ երկրների կառավարություններն ու դիվանագետները վաղուց ի վեր պայքարում են արտաքին քաղաքականության բացահայտման վտանգի դեմ և սովորել են ապրել այդպես: Ցանկանա՞նք թե՛ ոչ, Շվեյցարիայի իշխանությունները պետք է նույնպես սովորեն հարմարվել այն իրավիճակին, որ արտաքին քաղաքականութ-

յունը գտնվում է լրատվամիջոցների առավել բարձր ուշադրության կենտրոնում՝ որպես ներքին քաղաքականություն, և որ բացահայտումները կարող են արվել ոչ թե հենց շվեյցարական, այլ օտարերկրյա լրատվամիջոցների կողմից: Մտտեցումը, որը գաղտնի է հանրային շահի տեսանկյունից, ևս բավականին կոշտ է, որը ոչ իրատեսական է, ոչ լեգիտիմ, մասնավորապես այն պահից, երբ դիվանագիտական զեկույցները կանոնավոր կերպով փոխանցվում են մեծաթիվ իշխանությունների: Կասկած չի հարուցում, որ «Sonntags-Zeitung»-ի և «Tages-Anzeiger»-ի բացահայտումները դժվարություններ և խնդիրներ են առաջացրել նրանց համար, ովքեր պատասխանատու են Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականության համար, սակայն, նրանք զգալիորեն չեն սահմանափակել իրենց գործունեության դաշտը: Դիվանագիտական զեկույցներն օրենքով գաղտնի են, բայց երբ առկա են այնպիսի պայմաններ, որոնք թույլ են տալիս գաղտնի զեկույցների բացահայտումը, մամուլի ազատությունը պետք է գերակայի (Կարծիք 2 / 94, Moser / Reimann խորհրդարանական հարցեր):

6. Մամուլի խորհուրդն այժմ պետք է ուսումնասիրի, թե արդյոք պրն Ջազմեթիի ռազմավարական ակտի բովանդակությունն այնքան կարևոր է, որ նպատակահարմար է վկայակոչել հանրային շահը և արդյոք դա պետք է հրապարակվեր: «Sonntags-Zeitung»-ի խմբագիր Ուելի Յելդիմանի կարծիքով, հանրային շահը կայանում է նրանում, որ հանրությունը պետք է իմանար, թե ինչպես է Վաշինգտոնում Շվեյցարիայի դեսպանը գնահատում Զոլոքոստի գոհերի ակտիվների հարցը և եղանակը, որով Շվեյցարիան վերաբերում է իր անցյալին, ինչպես նաև նրա օգտագործած ազդեցիկ խոսելաճի մասին: Ըստ Յելդիմանի՝ իր թերթը չի հրապարակել որևէ բացահայտված տեղեկատվություն, քանի որ առաջնայինը հանրային շահն է: Թեև այն ավելի բացահայտված է այժմ, քան նախկինում, դա սկզբունքորեն չի վնասում և հաճախ հանդիսանում է միակ միջոցը դադարեցնելու վնասակար վերաբերումները: Այլ լրատվամիջոցների ներկայացուցիչները նաև ընդունում են այն փաստը, որ պրն Ջազմեթիի թուղթը հանրային շահերի շրջանակում է, քանի որ այն պարզաբանում է Դելամուրագի գործը: Զեռուստատեսային ալիքները կան, օրինակ, Tages-Anzeiger-ը, ներկայացրել են փաստաթուղթը նույն կերպ, ինչպես առաջին անգամ:

Պրն Ջազմեթիի թղթի հրապարակման քննադատություն, մյուս կողմից, ունի այն տեսակետը, որ տեղեկատվության հանրային շահը նախատեսված չէ հանրային քննարկման համար և պետք է հաշվի առնել այլ գործոններ, ինչպիսիք են գաղտնիությունը, անձնական իրավունքները, ազգային շահը, բացահայտման կանխատեսելի հետևանքները և տեղեկատվությունը տրամադրողների շարժառիթներն ու շահերը: Ներկայիս գործում, դեսպան Ջազմեթիի զեկույցը սահմանափակ էր հանրության համար, քանի որ մինչև հրապարակումն այն չի եղել հասանելի հանրությանը, այն ուներ հինգ շաբաթ վաղեմություն և դրա հրապարակումը չի կարող չվնասել շվեյցարական շահերին: Այդ առումով, Sonntags-Zeitung-ը վտանգել է Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունը ակնհայտ և լուրջ կերպով, ինչն արդարացված չէ հանրային շահերով: Ըստ այս փաստարկի՝ Ջազմեթիի զեկույցը պետք է դասական իմաստով պատշաճ կերպով հանդիսանար փաստաթղթի իմաստը և չպետք է հրատարակվեր ամբողջությամբ կամ մասամբ:

Մամուլի խորհրդի դիրքորոշումից ելնելով՝ հաջորդ քայլը պրն Ջազմեթիի թղթի ռազմավարական կարևորության գնահատումն է: Պրն Ջազմեթիին այս

փաստաթղթում կատարել է ներկայացված իրավիճակի անթերի վերլուծություն՝ անելով մի շարք կառուցողական առաջարկներ: Նա ուսումնասիրել է երկու «ծայրահեղ» տարբերակներ. առաջինը պարունակում է որոշ տեսակի «գործարք», իսկ երկրորդը՝ իրավական մոտեցում: Թուղթը վկայում է ճշմարտությունը սահմանելու, ֆինանսական լուծում գտնելու և Շվեյցարիայի շահերը պաշտպանելու և երկրի լավ հարաբերությունները Միացյալ Նահանգների հետ պահպանելու հիմնարար մտահոգության մասին: Այնուամենայնիվ, այն, որ պրն Ջազմեթիին օգտագործում է շատ ռազմատենչ խոսելաոճ, և որ նա ընկալում է իր բանակցային գործընկերներին ինչպես հակառակորդների, որոնց չի կարելի վստահել և որոնք չեն կարող պատասխանատու լինել որոշ տեսակի գործարքի ժամանակ՝ չի կարող վրիպել նույնիսկ պատահական ընթերցողի ուշադրությունից: Օգտագործվող խոսելաոճն այնպիսին է, որը խնդրահարույց է նույնիսկ ներքին փաստաթղթում, քանի որ այդպիսի վերաբերմունքը նաև արտացոլվում է բանակցություններում և ոչ պաշտոնական շփումներում: Այդ կապակցությամբ, պրն Ջազմեթիին իր պաշտոնավարման վերջին վեց ամիսների ընթացքում ներգրավված էր Յուլոքոստի գոհերի ակտիվների վերաբերյալ կարևոր քննարկումներում:

Մամուլի խորհուրդը է հիշում այն հանգամանքը, որ գաղտնի տեղեկատվության հանրային շահի աստիճանը չի կարող որոշվել լիակատար օբյեկտիվորեն, այն կախված է գաղափարական, մշակութային, տնտեսական և գովազդային համատեքստից, որոնցում լավագույնը միջին աստիճանն է: Այնուամենայնիվ, պրն Ջազմեթիին ռազմավարական ակտի վերաբերյալ գործում հանրային հետաքրքրությունը հասկանալի է, հաշվի առնելով Յուլոքոստի գոհերի ակտիվների վերաբերյալ քննարկումները և Շվեյցարիայի դերը երկրորդ համաշխարհային պատերազմում՝ չափազանց արդիական էր 1996թ. վերջին և 1997թ. սկզբին և ուներ միջազգային հնչեղություն, և քանի որ Շվեյցարիայի դեսպանը Վաշինգտոնում գրավում էր կարևոր դիրք առաջիկա քննարկումների ընթացքում: Իմանալով դեսպանի կարծիքը և թե ինչպես է նա ձևակերպել իր տեսակետները՝ պակաս մտահոգիչ չէ: Մի կողմ թողնելով հանրային շահի հարցը և դեսպանի դիտողությունների կարևորությունը, այս ենթադրաբար գաղտնի թղթի հրապարակումն արդարացված է բարոյական տեսակետից, քանի որ միայն դրա հրապարակման արդյունքում չի հստակեցվել, որ պատասխանատուները չունեին հստակ պատկերացում Շվեյցարիայի պատասխանատվության և անհրաժեշտ քայլերի ձեռնարկման հարցի վերաբերյալ, չնայած հատուկ հանձնաժողովի ստեղծմանը: Քաղաքական թափանցիկության տեսանկյունից գաղտնի թղթի հրապարակումը, չնայած այն հանգամանքին, որ այն ուներ ավելի քան մեկ ամսվա վաղեմություն, և որ մինչ այդ արդեն խոսվել էր Յուլոքոստի գոհերի հիշատակի հիմնադրամ ստեղծելու մասին, կարող է խնդիրներ առաջացնել Կառավարության համար:

7. Վերջապես, անհրաժեշտ է գնահատել, թե արդյոք տեղեկատվությունը հրապարակվել է ամենահարմար ձևով: Տվյալ դեպքում վիճելի է, որ Sonntags-Zeitung-ը ներկայացրել է արտաքին քաղաքականության ներքին վերլուծությունն աղավաղված ձևով և երրորդ անձանց մեկնաբանությունները հրապարակելով, ովքեր չեն տեսել սկզբնական տեքստը, անձանց մեջ սերմանել է այն գաղափարը, որ դեսպան Ջազմեթիին վիրավորում է հրեաներին: Թերթը, մեղադրելով պրն Ջազմեթիին հակասեմիտիզմում, սկսել է դա տարածել անպատասխանատու ձևով: Վերարտադրելով ամբողջական տեքստը՝ չէր հաջողվի պրն Ջազմեթիին

ման կերպ ճնշել և ստիպել նրան հրաժարական տալ: Ուստի տեղեկատվության հրապարակման ձևը, դարձել է խնդիրների և վախի աղբյուր:

Հակառակ հաստատությունը պնդել է, որ անհրաժեշտ է վերլուծել պրն Ջագմեթի դիտողությունները: Ըստ Sonntags-Zeitung-ի՝ դեսպան Ջագմեթիին հակասեմիտիզմում մեղադրելու որևէ հարց չէր առաջացել: Այդուհանդերձ, թերթի խմբագիրները խոստովանել են, որ ռազմավարական ակտի ամբողջական հրապարակումն ավելի ճիշտ կլիներ: Նրանք պնդել են, որ հրապարակման օրը գործնականում անհնարին կլիներ թերթում ևս մեկ էջ ավելացնել ամբողջական տեքստը հրատարակելու մտադրությամբ:

Մամուլի խորհուրդն այս փաստարկները ձևական է համարել և համաձայնել հրապարակման ձևի քննադատությանը: Sonntags-Zeitung-ը չի կատարել բավականաչափ հստակեցում առ այն, որ դեսպան Ջագմեթիին շարադրել է իր ռազմավարական ակտի մի քանի տարբերակներ, որոնցից միայն մեկը կարող էր գործի դրվել: Ժամանակը նույնպես սույն իրադարձությունները չհստակեցրեց, մասնավորապես, քանի որ փաստաթուղթն արդեն հինգ շաբաթվա վաղեմություն ուներ և հասել էր հասցեատերերին 24 heures / Tribune de Geneve ծրագրում Շվեյցարիայի նախագահի կողմից տրված հարցազրույցից առաջ: Թերթը ոչ անհրաժեշտ ցնցող և սկանդալային իրադարձություններ է առաջացրել և օգտագործած խոսքերով՝ «Պրն Կարլո Ջագմեթին վիրավորում է հրեաներին», մոլորեցնում է ընթերցողին և ստեղծում այնպիսի տպավորություն, որ խոսքը նախորդ օրվա մասին է: Սխալ է պնդել, որ պրն Ջագմեթի նամակը խոչընդոտում է այն գործընթացը, որն սկսվել էր այս տարվա հունվարին, մասնավորապես՝ մինչ փաստաթուղթը շրջանառության մեջ էր, և նախկինում չի եղել և չէր էլ կարող հանրությանը հասանելի լինել, հետևաբար, այն բացասաբար է անդրադարձել երկրի գործընկերների հետ բանակցությունների վրա ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ դրա սահմաններից դուրս: Երբ Sonntags-Zeitung-ը փորձել է կապվել պրն Ջագմեթիի հետ հունվարի 24-ին՝ ուրբաթ օրը, մեկնաբանություն ստանալու նպատակով, ինչը չի հաջողվել, քանի որ նա Ֆլորիդայում էր, թերթի խմբագիրները քննարկել են, թե արդյոք ավելի ճիշտ չէ հետաձգել հրապարակումը մեկ շաբաթով, որպեսզի հրապարակվի Կարլո Ջագմեթիի հարցազրույցն իր թղթի քաղվածքների հետ մեկտեղ: Այն փաստը, որ հրապարակումը կատարվել է հաջորդ համարում՝ կարող է վկայել միայն մրցակցության վախի մասին, ինչը չի կարող ունենալ բավարար արդարացուն անհապաղ հրապարակման համար: Հետևաբար, հրապարակելով ռազմավարական ակտն այդ կերպ՝ Sonntags-Zeitung-ը բաց է թողել տեղեկատվության կարևոր մասը՝ խախտելով Լրագրողների իրավունքների և պարտավորությունների մասին հռչակագիրը (պարտավորությունների հռչակագրի 3-րդ կետ):

...

III. Արդյունքները

1. Մամուլի ազատությունը հիմնարար իրավունք է, որը պետք է ենթարկվի պետության սկզբունքային շահերին: Լրատվամիջոցների դերը՝ որպես քննադատների, պահանջում է կատարել տեղեկատվության հանրայնացում, այն դեպքում, երբ խոսքը վերաբերում է հանրային շահին՝ և՛ տեղեկատվության աղբյուրի հասանելի, և՛ դրա գաղտնի լինելու դեպքում:

2. Ինչ վերաբերում է գաղտնի տեղեկատվության հրապարակմանը, ապա կողմ և դեմ ձայները պետք է մանրագին կշռադատեն՝ թե արդյոք պաշտպանության կարիք ունեցող շահերը կարող են վտանգվել այդ գործընթացում:

3. Դիվանագետների ներքին զեկույցները գաղտնի են, բայց ոչ բոլոր դեպքերում պարտադիր ունեն բարձր պաշտպանվածության կարիք: Լրատվամիջոցների դերը՝ որպես քննադատների, նույնպես տարածվում է արտաքին քաղաքականության վրա, արդյունքում՝ լրատվամիջոցները կարող են հրատարակել դիվանագիտական զեկույցը, եթե գտնում են, որ այն իր բովանդակությամբ բխում է հանրային շահերից:

4. Պրն Ջազմեթիի դեպքում հանրային շահն իր ռազմավարական ակտ նկատմամբ գիտակցված էր, ինչպես նաև այն փաստը, որ դրա հրապարակումն օրինական էր՝ հաշվի առնելով Յուլոքոստի զոհերի ակտիվների հրապարակավ քննարկման կարևորությունը:

5. Այս դեպքում *Sonntags-Zeitung*-ն անպատասխանատու ձևով ռազմավարական ակտը տպագրել է աղավաղված տեսքով՝ դարձնելով պրն Ջազմեթիի տեսակետները ցնցող և սկանդալային: Թերթը, հետևաբար, խախտել է Լրագրողների իրավունքների և պարտավորությունների մասին հռչակագիրը (պարտավորությունների հռչակագրի 3-րդ կետ): *Tages-Anzeiger*-ը և *Nouveau Quotidien*-ը, մյուս կողմից, ներկայացրել են սույն գործն իր պատշաճ համատեքստում՝ փաստաթուղթն ամբողջությամբ վերարտադրելով:

II. ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

21. Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածում՝ «Գաղտնի պաշտոնական քննարկումների հրատարակում», ասվում է.

1. Յուրաքանչյուր ոք, ով, առանց իրավասության, հետաքննության բոլոր կամ մասնակի վարույթները կամ իրավասու անձանց քննարկումները դարձնում է հասարակական, որոնք գաղտնի են օրենքով կամ ըստ նման մարմնի որոշման՝ պետք է պատժվի ազատազրկմամբ կամ տուգանքով:

2. Նման գործողություններին մասնակցությունը պատժելի է:

3. Դատարանը կարող է վճռել որևէ տուգանք չպարտադրել, եթե գաղտնի տեղեկատվությունը չուներև կարևոր նշանակություն»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 10-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ

22. Դիմողը պնդել է, որ իր դատապարտումը «գաղտնի պաշտոնական քննարկումների» հրապարակման համար հանդիսանում է միջամտություն իր խոսքի ազատությանը Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի իմաստով: 10-րդ հոդվածն ապահովում է հետևյալը.

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, և տեղեկություններ ու գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ սահմաններից: Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններ-

րին՝ սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորում:

2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների և պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձևականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես և այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմաններով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով:

Ա. Արդյոք եղել է միջամտություն

23. Դատարանի կարծիքով, պարզ է, որ դիմողի դատապարտումը համարվում է «միջամտություն» նրա ազատ արտահայտվելու ազատությամբ, ինչը չի վիճարկվում:

Բ. Արդյոք միջամտությունն արդարացված էր

24. Նման միջամտությունը կհանդիսանա 10-րդ հոդվածի խախտում, եթե դա համապատասխանի հոդվածի 2-րդ կետին: Ուստի դեռ պետք է որոշվի, թե արդյոք միջամտությունը եղել է «օրենքով սահմանված կարգով», հետապնդելով 2-րդ կետում նշված մեկ կամ ավելի օրինական նպատակներ և «անհրաժեշտ էր, արդյոք, ժողովրդավարական հասարակությունում» դրանց հասնելու համար:

1. «Օրենքով սահմանված կարգով»

25. Դիմողը չի վիճարկել, որ տուգանքը պարտադրվել է «օրենքով սահմանված կարգով»՝ 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով:

26. Պատասխանող Կառավարությունը ներկայացրել է, որ դիմողի դատապարտումը եղել է Քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի հիման վրա (տե՛ս վերը՝ «Ներպետական օրենսդրություն»):

27. Դատարանը չի տեսնում որևէ պատճառ տարբեր դիրքորոշումներ ընդունելու համար:

2. Օրինական նպատակներ

28. Դիմողն ընդունել է, որ «գաղտնի տեղեկատվության բացահայտումը» կանխելն այն հիմքերից մեկն է, որոնք արդարացնում են միջամտությունը 10-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներին: Սակայն նա չի կիսել Կառավարության տեսակետն առ այն, որ թղթի հրապարակումը վտանգել է «ազգային անվտանգությունը» և «հասարակական անվտանգությունը», ընդհակառակն, դիմողը գտել է, որ վիճահարույց հոդվածների քննարկումը պետք է օգտակար լիներ այն առումով, թե արդյոք դեսպան Ջազմեթիին պետք է պատասխանատվություն կրեր չստացված ակտիվների նուրբ հարցի համար:

29. Կառավարության կարծիքով, դիմողի դատապարտումը հետապնդել է 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված մի շարք նպատակներ:

30. Դիմողի վրա պարտադրված տուգանքի նպատակն է եղել «գաղտնի տեղեկատվության բացահայտման կանխումը», քանի որ պրն Ջազմեթի զեկույցը դասակարգվում է որպես «գաղտնի» և նախատեսված է եղել Շվեյցարիայի Դաշնության ավագ պաշտոնների շրջանակներում խիստ սահմանափակ թվով անձանց համար:

31. Կառավարության կարծիքով, «ռազմավարական ակտը» չբացահայտելու պարտավորությունը և դիմողի դատապարտումն այդ պարտավորության չկատարման համար՝ նույնպես հետապնդել է «ազգային անվտանգության» և «հանրային անվտանգության» շահերը, հաշվի առնելով, որ հեղինակի դիտողություններն արվել են չափազանց զգայուն քաղաքական խնդրի դեմ: Դրանց հրապարակումը վտանգել է Շվեյցարիայի դիրքերը և սպառնալիքի տակ է դրել, մասնավորապես, փոխգիջման բանակցությունները, որոնք վերաբերում էին ակտիվների այդ ժամանակ չափազանց նուրբ հարցին:

32. Դատարանը պարզապես նշում է, որ կողմերը համաձայնել են, որ միջոցներ են ձեռնարկվել կանխելու համար «գաղտնի տեղեկատվության բացահայտումը», ըստ այդմ, այն չի գտնում, որ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել, թե արդյոք դիմողին տուգանքի ենթարկելը հետապնդել է 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված որևէ այլ նպատակ:

3. «Անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում»

(Ա) Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

33. Դիմողը չի վիճարկել, որ թուղթը դասակարգված էր որպես «գաղտնի» և չէր հրապարակվել նախկինում: Սակայն անդրադառնալով **Ֆրիսոզն և Րոյրն ընդդեմ Ֆրանսիայի** գործին ([ԳԸ], no. 29183/95, ՄԻԵԴ 1999-Ի), նա պնդել է, որ միայն առանձնահատուկ նշանակություն ունեցող պետական գաղտնիքները կարող են խոչընդոտել խոսքի ազատությանը Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի իմաստով: Սա, իհարկե, չի կիրառվել սույն գործում: Նա կասկած է հայտնել առ այն, թե արդյոք թղթի բովանդակությունը կարող էր բացահայտել պետական գաղտնիքը, որի հրապարակումը կարող է վտանգել Շվեյցարիայում «ազգային անվտանգությունը» կամ «հասարակական անվտանգությունը»: Փաստարկները հրատարակվել են երկու հոդվածներում չափազանց ընդհանուր բնույթով՝ թուլացնելով Շվեյցարիայի պատվիրակության դիրքերը հրեական կազմակերպությունների հետ բանակցություններում:

34. Դիմողը հետագայում այն կարծիքին էր, որ չստացված ակտիվների հարցի վերաբերյալ բանակցությունների կարևորության և թեմատիկ բնույթի տեսակետից հանրությունը հետաքրքրված է իմանալ առավել շատ տեղեկատվություն և թե ինչպես են լուծում այդ հարցը արտաքին գործերի բաժնում: Այդ կապակցությամբ նա արտահայտել է պրն Ջազմեթի վերաբերմունքն ու տեսակետները, ինչն առանցքային դեր ուներ չստացված ակտիվների խնդրում:

35. Հետևաբար, դիմողը պնդել է, որ զեկույցի բացահայտումը վերաճել էր օգտակար բանավեճի առ այն, թե արդյոք պրն Ջազմեթիին հենց այն մարդն է, ով

պետք է վարի բանակցությունները հրեական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ: Ավելին, զեկույցի հրապարակումը դարձել է հաջորդ օրը դեսպանի հրաժարականի պատճառ: Դիմողի կարծիքով, հրապարակումը հստակորեն նպաստել է շվեյցարական իշխանությունների կողմից ավելի նուրբ մոտեցման ընդունմանը չստացված ֆոնդերի նուրբ հարցի վերաբերյալ: Միևնույն ժամանակ, այն ցույց տվեց, որ գոյություն չունի որևէ հստակ և համահունչ դիրքորոշում այդ փուլում:

36. Ինչ վերաբերում է Մամուլի խորհրդի կողմից արված նկատողության վրա հիմնված փաստարկին, դիմողը պնդել է, որ մինչ խորհուրդը դիտարկում էր դրա չափազանցությունը, հրապարակումը պարտադիր չէ, որ լինել վիրավորական կամ զրպարտիչ իր բնույթով: Հրապարակման նպատակը պրն Ջազմեթի կողմից իր զեկույցում օգտագործված խոսելատճը ճշգրտորեն լուսաբանելն էր, որը, ըստ դիմողի, հարիր չէ Շվեյցարիայի Դաշնության ավագ ներկայացուցչին և գրեթե անհամատեղելի է Շվեյցարիայի պաշտոնական արտաքին քաղաքականության հետ:

37. Վերջապես, դիմողը նշել է, որ հանցագործությունը, որի համար նշանակվել է տուգանք, եղել է սոսկ «անմշան հանցագործություն», որը, այդուհանդերձ, պատժելի չէ տուգանքի նշանակմամբ կամ նույնիսկ ազատագրկմամբ: Համապատասխան դրույթի ներքո ցանկացած դատապարտում պետք է բոլոր դեպքերում բավարարի Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի պահանջները:

ii. Պատասխանող Կառավարությունը

38. Պատասխանող Կառավարությունը վիճարկել է դիմողի փաստարկները: Այն գտել է, որ զեկույցի բնույթի և ռազմավարական կարևորության ուսումնասիրությունն էական է: Փաստաթուղթը պարունակում էր պրն Ջազմեթի տեսակետի մանրամասն վերլուծություն «չստացված ակտիվների» վերաբերյալ մի շարք հրեական կազմակերպությունների կողմից արտահայտված բողոքների առունով Շվեյցարիայի առջև ծառայած իրավիճակի վերաբերյալ: Հետևաբար, նպատակ է եղել նպաստել այդ պահանջներին Շվեյցարիայի կառավարության պատշաճ արձագանքի վերաբերյալ հետևողական դիրքորոշման ձևավորմանը: Հետևաբար, առկա է եղել այդ փաստաթղթի բացահայտումը կանխելու էական պատճառ:

39. Այդ կապակցությամբ, Կառավարությունը շեշտել է, որ զեկույցը հանդիսացել է ներքին փաստաթուղթ, որը հասանելի չի եղել հանրությանը և դասակարգված էր որպես «գաղտնի»: Փաստաթուղթը հայտնվել է դիմողի մոտ միայն անհայտ անձի կողմից ծառայողական գաղտնիքի խախտման արդյունքում: Այն հայտնի էր Շվեյցարիայի Դաշնության միայն չափազանց բարձրաստիճան պաշտոններ զբաղեցնող մի քանի անձանց: Հետևաբար, անհրաժեշտ է հստակորեն տարբերակել միանման խնդիրներով ներկայիս գործն այլ գործերից (Կառավարությունը մեջբերել է Օբզերվերը և Գարդիանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով, վճիռը, 1991թ. նոյեմբերի 26, Series A no. 216, p. 34, կետ 69, և Ուեբերն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով, վճիռը, 1990թ. մայիսի 22, Series A no. 177, էջ 22 et seq., կետ 49):

40. Այդ համատեքստում, Կառավարությունը նույնպես նշել է, որ զեկույցի քաղվածքների հրապարակումը տեղի է ունեցել չափազանց կարևոր պահի: Ազգային շահերը պաշտպանելու մի շարք տարբերակների ինքնակամ և թերի բացահայտումը, որոնք գաղտնի առաջարկվել են Դաշնային խորհրդի և հատուկ

հանձնաժողովի կողմից, կարող էր լուրջ վնաս հասցնել երկրի շահերին: Միևնույն ժամանակ, այն, ամենայն հավանականությամբ, կթուլացներ Միացյալ Նահանգներում Շվեյցարիայի ներկայացուցչի նկատմամբ վստահությունը բանակցող գործընկերների աչքում, ինչը հաստատվեց հրապարակման հաջորդ օրը պրն Ջազմեթիի հրաժարականով:

41. Կառավարությունը հետագայում դիտարկել է, որ, երբ եկավ շահերի համադրման պահը, հանրային շահը՝ տեղեկացված լինելու առումով, նվազեց: Չափի առնելով հրապարակման ոճը, երկու հոդվածներում կատարված մեկնաբանությունները և Մամուլի խորհրդի կողմից արված նկատողությունները, այն ելել է այն եզրահանգման, որ դիմողի մտադրությունը զուտ «գայացուցց» էր: Այնպիսի պայմաններում, երբ հանրային շահի առարկայի քննարկումը հեղինակի համար դառնում է երկրորդական քննարկում, ապա առկա են ավելի խիստ հիմքեր համաձայնելու համար, որ տուգանքն «անհրաժեշտ» է:

42. Վերջապես, համաձայն ներպետական օրենքի՝ հանցագործությունը բնութագրվել է որպես «ամնշան հանցագործություն» (Subretung), և դիմողը պարզապես պետք է վճարեր 800 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) (մոտ 520 եվրո) տուգանք: Նշանակված տուգանքը, հետևաբար, անհամաչափ չէ հետապնդվող օրինական նպատակների:

(Բ) Դատարանի գնահատականը

I. Ընդհանուր սկզբունքներ

43. Հիմնական խնդիրը, որը պետք է լուծվի, դա այն է, թե արդյոք միջամտությունն «անհրաժեշտ էր ժողովրդավարական հասարակությունում»: Այդ առումով հիմնարար սկզբունքները բավական լավ են սահմանված Դատարանի նախադեպային իրավունքում, և արդեն ամփոփել են հետևյալ կերպ (տե՛ս օրինակ, Հերթելն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով, վճիռը 1998թ. օգոստոսի 25, Վճիռների և որոշումների գեկույցներ 1998-VI, կետ 46, Ջերսիլըն ընդդեմ Դանիայի գործով, վճիռը, 1994թ. սեպտեմբերի 23, Series A no. 298, էջ 23 et seq., կետ 31, և Աթիլն և Մորիսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը, no. 68416/01, կետ 87, ՄԻԵԴ 2005 - II):

(I) Խոսքի ազատությունը ժողովրդավարական հասարակության էական հիմքն է և դրա առաջընթացի հիմնական պայմաններից մեկը յուրաքանչյուր անձի ինքնակայացման համար: 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կիրառելի է ոչ միայն այնպիսի «տեղեկատվությունների» կամ «գաղափարների» վերաբերյալ, որոնք համարվում են անվնաս, այլ նաև՝ այնպիսիների, որոնք վիրավորական, ցնցող կամ անհանգստացնող են: Վերջինները պահանջում են բազմակարծություն և հանդուրժողականություն, առանց որոնց չի կարող գոյություն ունենալ «ժողովրդավարական հասարակություն»: Ինչպես սահմանված է 10-րդ հոդվածում այս ազատությունը ունի բացառություններ, որոնք ... պետք է, այնուամենայնիվ, հստակորեն պարզաբանվեն և ցանկացած սահմանափակման անհրաժեշտությունը պետք է հաստատված լինի հանդիպելի կերպով...:

(II) «Անհրաժեշտ» ածականը՝ 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով, ենթադրում է ճնշող սոցիալական անհրաժեշտության առկայությունը: Պայմանավորվող պետություններն ունեն որոշակի գնահատման սահմաններ, թե արդյոք մեծ անհրաժեշտություն կա, սակայն այն ձեռքից ձեռք է անցնում եվրոպական հսկողության հետ մեկտեղ՝ ընդգրկելով և՛ օրենսդրությունը, և՛ այն կիրառող որոշումները, նույնիսկ

նրանք, որոնք կայացվել են անկախ դատարանի կողմից: Դատարանը, հետևաբար, իրավասու է կայացնել վերջնական վճիռ առ այն, թե արդյոք «սահմանափակումը» համատեղելի է արտահայտվելու ազատության հետ, ինչպես երաշխավորված է 10-րդ հոդվածով:

(lii) Իրականացնելով դրա վերահսկողական իրավասությունը՝ Դատարանի խնդիրը ոչ թե իրավասու ներպետական մարմինների տեղն զբաղեցնելն է, այլ առավելապես 10-րդ հոդվածի ներքո նրանց կողմից ընդունված որոշումները վերանայելը: Սա չի նշանակում, որ վերահսկողությունը սահմանափակում է պարզաբանումը, թե արդյոք Պատասխանող պետությունը կայացրել է իր իշխանությունը ողջամտորեն, ուշադիր և բարեխիղճ կերպով: Դատարանի խնդիրը հսկողության ենթական գանգատները վերանայելն է՝ գործի լույսի ներքո, և որոշելը, թե արդյոք այն «համապատասխանում է օրինական նպատակներին», և արդյոք ազգային իշխանությունների կողմից վկայակոչված պատճառները «համապատասխան և բավարար» է ...: Այդ կերպ վարվելով՝ Դատարանը բավարարվում է, որ ներպետական իշխանությունները կիրառել են այն չափորոշիչները, որոնք համապատասխանում են 10-րդ հոդվածի սկզբունքներին և, ավելին, որ կատարվել է համապատասխան փաստերի ընդունելի գնահատում.....»:

ii. Սույն գործով վերը նշված դիմումի սկզբունքները

44. Շվեյցարիայի դատարանները կարգադրել է դիմողին վճարել 800 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) (մոտ 520 եվրո) տուգանք՝ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի իմաստով, «գաղտնի պաշտոնական քննարկումները» հրապարակելու համար: Շվեյցարական դատարանների կարծիքով՝ դիմողը շվեյցարական շաբաթաթերթում Շվեյցարիայի դեսպանի կողմից գրված գաղտնի գեկույցը հրատարակելով՝ կատարել էր հանցագործություն: Ձեկույցը պատրաստվել էր շվեյցարական Կառավարության կողմից՝ Յուլոքոստի գոհերի չստացված ակտիվների փոխհատուցման վերաբերյալ Համաշխարհային հրեական կոնգրեսի և շվեյցարական բանկերից միջև բանակցությունների շրջանակում ընդունվելու համար:

45. Քանի որ հարցը վերաբերում էր մամուլի ազատությանը, Շվեյցարիայի իշխանություններն ունեին միայն սահմանափակ գնահատման սահման՝ որոշելու, թե արդյոք եղել է «ճնշող սոցիալական անհրաժեշտություն» դիմողի դեմ միջոցառումներ ձեռնարկելու համար (տես Փլոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործը, no. 58148/00, կետ 44, երրորդ կետ, ՄԻԵԴ 2004-IV): Դատարանը պետք է, հետևաբար, որոշի, թե արդյոք առկա է նման անհրաժեշտություն:

46. Դատարանը մեկ անգամ ևս կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում առկա է փոքր բաժին քաղաքական ելույթների կամ քննարկումների առումով հանրային շահի սահմանափակումների վերաբերյալ (տես Ուլինգրովն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1996թ. նոյեմբերի 25-ի վճիռ, գեկույցներ 1996-V, 1957թ., կետ 58, Լինգենսն ընդդեմ Ավստրիայի վճիռը, 1986թ. հուլիսի 8, Series A no. 103, էջ 26, կետ 42, Կաստելան ընդդեմ Իսպանիայի 1992թ. ապրիլի 23-ի վճիռը, Series A no. 236, էջ 23, կետ 43, և Թորգեյր Թորգեյրսոնն ընդդեմ Իսլանդիայի, 1992թ. հունիսի 25-ի վճիռը, Series A no. 239, էջ 7, կետ 63): Դատարանի առավել մանրագնին դիտարկում է պահանջվում, երբ, ինչպես ներկայիս գործում, լիազորված ներպետական մարմնի կողմից ձեռնարկված միջոցառումները կամ պատժամիջոցները կարող են խոչընդոտել մամուլի մասնակցությունը հանրությանը վերաբերող հարցերի քննարկումներին (տես Բլադեթ Թրոմսոն և Սթեն-

սասն ընդդեմ Նորվեգիայի [GC]], no. 21980/93, կետ 64, ՄԻԵԴ 1999-III, և վերը նշված Ջեռսիլդի գործերը, էջեր 25-26, կետ 35):

47. Դատարանի նախադեպային իրավունքից նաև պարզ է դառնում, որ քաղաքացիական ծառայողները, որոնք նշանակված են պաշտոնում, ինչպես և քաղաքական գործիչները, ենթարկվում են առավել լայն քննադատության, քան մասնավոր անձինք: Սակայն չի կարելի ասել, որ քաղաքացիական ծառայողները գիտակցաբար դառնում են քննադատության առարկա իրենց ասված յուրաքանչ-յուր բառի և արարքի համար՝ այնքանով, որքանով քաղաքական գործիչները և, հետևաբար, վերաբերմունքը պետք է լինի հավասար ինչպիսին վերջինների նկատմամբ, երբ խոսքը վերաբերում է իրենց արարքների քննադատությանը (տես Օբերշլիկն ընդդեմ Ավստրիայի (թիվ 2) վճիռն 1997թ. հուլիսի 1, գեկույցներ 1997-IV, էջ 1275, կետ 29, երրորդ կետ, և Յանովսկին ընդդեմ Լեհաստանի [GC], no. 25716/94, կետ 33, ՄԻԵԴ 1999-I):

Ներկայիս գործում քննադատությունն արտահայտվել է հերքման հողվածներում, որոնցում այն ուղղակիորեն ուղղված է ավագ պաշտոնատար անձի, այն է՝ դեսպանին, ով Միացյալ Նահանգներում զբաղվել է հատկապես կարևոր առաքելությամբ: Հետևաբար, Շվեյցարիայի դատարանների գնահատման սահմանի շրջանակն ավելի մեղ էր, քան «մասնավոր» անձին վերաբերող մեկ այլ գործում:

48. Դատարանը գտնում է, որ դիվանագիտական գեկույցների գաղտնիությունն սկզբունքորեն արդարացված է, սակայն այն չի կարող պաշտպանվել ցանկացած գնով: Ավելին, լրատվամիջոցների դերը՝ որպես քննադատներ, առնչվում է նաև արտաքին քաղաքականության հարցերին:

49. Դատարանի կարծիքով՝ գեկույցի ոճը չպետք է դիտարկվի միայն հղում կատարելով «Sonntags-Zeitung»-ում հերքված հողվածներին, այլ նաև ՋԼՄ-ների ավելի լայն լուսաբանումների համատեքստում (տես վերը նշված Բլադեթ Թրոմսոնի և Սթենասսի գործը, կետ 63 և կետ 2):

Այս նյութի վերաբերյալ Դատարանը համաձայն է դիմողի հետ առ այն, որ Շվեյցարիայի դեսպանի կողմից գրված թղթում պարունակվող տեղեկատվությունում բարձրացված են հանրային շահերը շոշափող հարցեր: Հողվածները տպագրվել են հրապարակային բանավեճի համատեքստում Հոլոքոստի զոհերի չստացած փոխհատուցման ակտիվների մասին, ինչն արդեն լայնորեն տարածվել էր շվեյցարական լրատվամիջոցներով և հանրային կարծիքը Շվեյցարիայում բաժանված էր, մասնավորապես, Հոլոքոստի զոհերի ակտիվների քննարկումների և 1996թ. սկզբին և 1997թ. երկրորդ համաշխարհային պատերազմում Շվեյցարիայի դերի, որի վերաբերյալ շատ բուռն էին և միջազգային հարթության վրա էին (տես *mutatis mutandis*, վերը նշված Բլադեթ Թրոմսոնի և Սթենասսի գործը, կետեր 63 և 73): Վաշինգտոնում Շվեյցարիայի դեսպանը կարևոր դերակատարություն ուներ առաջիկա քննարկումներում:

Փաստաթղթի հրապարակումը, ի թիվս այլնի, բացահայտեց, որ բոլոր այն անձանց մոտ, ովքեր զբաղվում են այդ հարցով, դեռ չի ձևավորվել հստակ պատկերացում Շվեյցարիայի պատասխանատվության և Կառավարության կողմից ձեռնարկվող անհրաժեշտ քայլերի մասին:

Այդ համատեքստում, Դատարանն ընդունում է նաև, որ հասարակությունն ունեցել է պաշտոնատար անձանց մասին տեղեկություններ ստանալու օրինական

իրավունք, որոնք զբաղվում են նման զգայուն հարցերով, իմանալու նրանց բանակցային ոճն ու ռազմավարությունը:

50. Փաստաթղթի բնույթը և բովանդակությունը նույնպես պետք է հաշվի առնվի շահերը հավասարակշռելիս: Դատարանը նշում է, որ ներկայիս գործի ակնհայտ տարբերակիչ առանձնահատկությունն այն է, որ հանրությունը նախկինում անտեղյակ էր փաստաթղթի զարգացումներին, որի քաղվածքները հրատարակվել էին, մինչդեռ միևնույն խնդիրն ունեցող գործերը, որոնք վերաբերում են տեղեկատվությունը, որն հասանելի է դարձել հանրությանը (տես, մասնավորապես, վերը նշված Ֆրետոզի և Ռոյրի գործը, կետ 53, վերը նշված Օբգերվերի և Գարդիանի գործը էջ 34, կետ 69, վերը նշված Վեբերի գործը, կետ 49):

51. Միևնույն ժամանակ, հարցական է, թե արդյոք պրն Ջազմեթիի գեկույցուն պարունակվող տեղեկատվությունն իրոք վերաբերել է կարևորագույն շահերի: Պատասխանող Կառավարությունը պնդել է, որ հրապարակված քաղվածքներն էլ կարող էին բացահայտել ազգային շահերը պաշտպանելու հնարավոր միջոցները, և դրանք ի վիճակի էին զգալիորեն վնասել երկրի շահերը: Ըստ Մամուլի խորհրդի՝ պրն Ջազմեթիին իր փաստաթղթում կատարել էր իրավիճակի ընդհանուր վերլուծություն՝ ընդգծելով երկու «ծայրահեղ» տարբերակները, որից մեկը պարունակում էր որոշակի գործողություն, իսկ մյուսը՝ իրավական մոտեցում: Փաստաթղթից երևում է, որ հեղինակի գլխավոր մտահոգությունը ճշմարտությունը հաստատելը, համապատասխան ֆինանսական լուծում գտնելը և, միևնույն ժամանակ, Շվեյցարիայի շահերը և Միացյալ Նահանգների հետ երկրի լավ հարաբերությունները պաշտպանելը:

52. Դատարանը լիովին ընդունում է դրսից միջամտությունից դիվանագիտական կազմի աշխատանքների պաշտպանության կարևորությունը: Սակայն այն գտնում է, որ բացահայտված տեղեկատվության բնույթով սույն գործը տարբերվում է նման այլ խնդիրներ ունեցող գործերից, և որ այն չի վերաբերում «ազգային անվտանգության» և «հասարակական անվտանգության» համար պատասխանատու պետական մարմինների պատշաճ գործունեությանն ուղղակի իմաստով, ինչպես պնդել է Կառավարությունը (տես՝ վերը նշված հակառակ՝ Օբգերվերի և Գարդիանի գործը, կետ 61 et seq. տես նաև Hadjianastassiou ընդդեմ Դունաստանի վճիռը, 1992թ. դեկտեմբերի 16, Series A no. 252, էջեր 17-19, կետեր 38-47):

53. Դատարանը նաև կրկնում է, որ խոսքի ազատությունը կիրառող անձինք, այդ թվում՝ լրագրողները, ունեն «պարտականություններ ու պատասխանատվություն», որոնց շրջանակը կախված է իրենց վիճակից և օգտագործված տեխնիկական միջոցներից (տես, *mutatis mutandis*, Դեմոխսայրն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1976թ. դեկտեմբերի 7-ի վճիռ, Series A no. 24, p. 23, կետ 49, երրորդ կետ): Դետևաբար, մինչ ընդունելը մամուլի ունեցած դերը ժողովրդավարական հասարակությունում, Դատարանն ընդգծում է, որ լրագրողները, սկզբունքորեն, չեն կարող ազատվել քրեական օրենքին ենթարկվելուց 10-րդ հոդվածով իրենց ընձեռնված պաշտպանության հիմունքներով: 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետն ամբողջությամբ չի երաշխավորում անսահմանափակ արտահայտվելու ազատություն, նույնիսկ հասարակությանը վերաբերող կարևոր հարցերի լուսաբանման վերաբերյալ (տես՝ վերը նշված Բլեդեթ Թրոմսոյի և Սփինսասի գործը, կետ 65):

54. Հետևաբար, Ղատարանը կրկնում է, որ «պարտականությունների և պատասխանատվության» պահպանումն անքակտելի է խոսքի ազատությունից՝ այն իրականացնելիս 10-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ լրագրողների պաշտպանությունը ընդհանուր շահի խնդիրների հրատարակման առնչությամբ կատարվում է այն պայմանով, որ իրենք գործեն բարեխղճորեն՝ ապահովելով ստույգ և վստահելի տեղեկատվություն լրագրողական էթիկային համապատասխան (տես Գուդվինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը, 1996թ. մարտի 27-ի վճիռ, զեկույցներ 1996-II, կետ 39, և վերը նշված Ֆրիստոկի և Ռոյրի գործը, կետ 54):

55. Ինչ վերաբերում է հրատարակված հոդվածների ոճին, ճիշտ է, որ Մամուլի խորհուրդը գտել է, որ, այն փաստի շնորհիվ, որ դեսպանի արված դիտողությունների զեկույցը կրճատվել է և չի տեղադրվել համատեքստում, անպատասխանատու կերպով փվացել է սենսացիոն և ցնցող: Ղատարանը հիշում այն հանգամանքը, որ *Sonntags-Zeitung*-ում հնարավոր էր հոդվածներին կցել զեկույցի ամբողջական տեքստը, ինչպես *Tages-Anzeiger*-ն և *Nouveau Quotidien*-ն են կատարել 1997 թվականի հունվարի 27-ին, դրանով թույլ տալով ընթերցողներին ձևավորել իրենց սեփական կարծիքը: Ղատարանը մեծ նշանակություն է տալիս այս գործոնին այլ գործերում (տես *Լուպես Գոմես դա Սիլվան ընդդեմ Պորտուգալիայի գործը*, no. 37698/97, կետ 35, երկրորդ կետ, ՄԻԵԴ 2000-X): Միևնույն ժամանակ, այն գտնում է, որ մամուլի ազատությունը տրամադրում է հանրությանը քաղաքական առաջնորդների մասին կարծիք ու վերաբերմունք ձևավորելու միակ հնարավորությունը (տես վերը նշված՝ *Լուպես Գոմես դա Սիլվայի գործը*, կետ 34, և *Պրագերը և Օբերշլիքն ընդդեմ Ավստրիայի գործը*, 1995թ. ապրիլի 26-ի վճիռ, Series A no. 313, էջ 19, կետ 38):

56. Ավելին, Ղատարանը դիտարկում է, որ դիմողի դատապարտումը հիմնված է բացառապես գաղտնի պաշտոնական քննարկումների հրապարակման վրա: Որևէ ակնարկ չի եղել պատվի դեմ հանցագործության մասին, ինչպիսիք են զրպարտությունը (Քրեական օրենսգրքի 173-րդ հոդված) կամ վիրավորանքը (177-րդ հոդված): Այն չի կիսում Կառավարության տեսակետն առ այն, որ տեղեկատվության ներկայացման եղանակը պետք է լինի որոշիչ գործոն թերթի հոդվածները գնահատելիս, որոնք հանգեցրել են տուգանքի՝ գաղտնի տեղեկության հրապարակման համար:

57. Վերջապես, Ղատարանը կրկնում է, որ պատժի բնույթն ու խստությունն այն գործոններն են, որոնք պետք է հաշվի առնվեն միջամտության համաչափությունը գնահատելիս (տես, օրինակ, Սյուրեթն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 1) [GC], no. 26682 / 95, կետ 64, ՄԻԵԴ 1999-IV, և Չուվին և այլոք ընդդեմ Ֆրանսիայի գործերը, no. 64915/01, կետ 78, ՄԻԵԴ 2004-VI):

Այդ կապակցությամբ, այն նշում է, որ դիմողին տուգանք նշանակելը համեմատաբար թեթև է (800 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) տուգանք - մոտավորապես 520 եվրո (EUR)), հարցն այն չէ, որ դիմողը ենթարկվել է փոքր չափով տուգանքի, այլ այն, որ նա ընդհանրապես դատապարտվել է (տես վերը նշված՝ *Ջերսիլդի գործը*, էջեր 25-26, կետ 35, և վերը նշված՝ *Լուպես Գոմես դա Սիլվայի գործը*, կետ 36):

58. Ավելին, քանի որ պատիժը չէր խանգարում դիմողին ինքնարտահայտվել, նրա դատապարտումը, այդուհանդերձ, գնահատվում է որպես գրաքննության մի եղանակ, որը կկանխեր հետագայում նման տեսակի քննադատությունները: Քաղաքական բանավեճի համատեքստում նման դատապարտումը, ամենայն հա-

վանականությամբ, կկանխի հասարակական կյանքի վրա ազդող հարցերի հանրային քննարկման աջակցությունը լրագրողների կողմից: Նույն կերպ կարելի է կանխել մամուլի կողմից տեղեկատվության տրամադրումը (տե՛ս mutatis mutandis, Բարթոլոմե ընդդեմ Գերմանիայի գործը, 1985թ. մարտի 25-ի վճիռ, Series A no. 90, էջ 26, կետ 58, և վերը նշված Լինգենսն ընդդեմ Ավստրիայի գործը, էջ 27, կետ 44):

59. Հաշվի առնելով վերը նշված դիտարկումները՝ լրագրողի դատապարտումը ողջամտորեն համաչափ չէր օրինական նպատակներին, ապահովելով և պահպանելով մամուլի ազատությունը ժողովրդավարական հասարակության շահի տեսանկյունից:

Հետևաբար, եղել է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

60. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածն ապահովում է՝

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ եղել է Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել:

Ա. Վնասը

61. Դիմողը չի պահանջել նյութական վնասի փոխհատուցում իրեն դատապարտելու համար: Նա պահանջել է ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում՝ խախտում արձանագրելու համար:

62. Հետևաբար, Դատարանը չի նշանակել որևէ գումար սույն հոդվածի ներքո:

Բ. Ծախսերը և ծախքերը

63. Դիմողը նշել է, որ ներպետական դատարաններում և Ստրասբուրգում իր շահերը պաշտպանելու համար բոլոր ծախսերը վճարել է իր գործատուն:

64. Դատարանը, հետևաբար, չի կայացրել որևէ վճիռ այս առումով:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Չորս ձայնով՝ ընդդեմ երեքի վճռում է, որ եղել է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում:

2. Վճռում է միաձայն, որ հայտնաբերված խախտումն ինքնին բավարար է դիմողի ոչ նյութական վնասի պահանջի արդարացի բավարարման համար:

Կատարվել է ֆրանսերենով և գրավոր հրապարակվել 2006թ. ապրիլի 25-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

ՀԻՐՇՅՈՐՆ ԸՆԴԴԵՍ ՈՒՄՆԵՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2007թ. հունիսի 26-ի վճիռը

ՄՏՐԱՄՔՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

4. Դիմողը ծնվել է 1925 թվականին Բուխարեստում և ապրում է Լե Կանեուն (Ֆրանսիա):

5. 1952 թվականին, ազգայնացման վերաբերյալ թիվ 92/1950 որոշման հիման վրա, Պետությունն ի սեփականություն է վերցրել Բուխարեստի Նեգուստորի 16 հասցեում գտնվող շենքը, որը պատկանել է դիմողի ծնողներին՝ հուղայակա-նություն դավանող Ռումինիայի քաղաքացիներին:

A. Տիրապետումը վերականգնելու վերաբերյալ հայցը

6. 1998 թվականի սեպտեմբերի 18-ին դիմողը գույքի նկատմամբ տիրապետման իրավունքը վերականգնելու վերաբերյալ հայց է ներկայացրել Բուխարեստի շրջանային դատարան: Հայցը ներկայացված է եղել Բուխարեստի տեղական խորհրդի՝ Վարձակալական սեփականության կառավարման դեպարտամենտի (*Departamentul de administrare a fondului locativ*) և Տիտան պետական ընկերության դեմ, որը կառավարել է այդ սեփականությունը: Նա փաստարկել է, որ թիվ 92/1950 որոշման համաձայն՝ որոշակի սոցիալական խմբերի սեփականության իրավունքով պատկանող գույքի նկատմամբ բացառվում է ազգայնացումը և որ իր ծնողները մնան խմբերից մեկին են պատկանել:

7. 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռով դատարանը հայցը բավարարել է այն պատճառաբանությամբ, որ Պետությունը գույքն ի սեփականություն է վերցրել առանց որևէ իրավական հիմքի: Այն պատասխանողներին կարգադրել է դիմողին վերադարձնել շենքը և հարակից հողատարածքը:

8. Տեղական խորհրդի անունից Բուխարեստի քաղաքապետի գրասենյակի կողմից ներկայացված բողոքի քննության արդյունքում Բուխարեստի մարզային դատարանն անփոփոխ է թողել առաջին ատյանի դատարանի 1999 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճռում առկա որոշումը:

9. Քաղաքապետի գրասենյակը վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել Բուխարեստի վերաքննիչ դատարան, որը 2000 թվականի հունիսի 21-ի վերջնական վճռով բողոքը չպատճառաբանված լինելու հիմքով անընդունելի է ճանաչել:

10. 2000 թվականի սեպտեմբերի 25-ի որոշմամբ Բուխարեստի քաղաքապետը կարգադրել է շենքը վերադարձնել դիմողին:

B. Տիրապետումն ստանձնելու՝ դիմողի փորձերը

1. Վարձակալությունը դադարեցնելու վերաբերյալ հայցը

11. 2000 թվականի նոյեմբերի 9-ին դիմողը դատական կատարածուի հետ մեկտեղ գնացել է այդ շենք՝ ցանկանալով դրա տիրապետումն ստանձնել, սակայն հայտնաբերել է, որ այն զբաղեցված է Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի կողմից, քանի որ վերջինս Ռումինիայում դեսպանական ներկայացուցչություններին տրամադրվող շենքերի կառավարումն իրականացնող՝ Լոկատո պետական ընկերության հետ կնքել է վարձակալության պայմանագիր:

12. 2001 թվականի նոյեմբերի 14-ին դիմողը Լոկատոյի և Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի դեմ հայց է ներկայացրել՝ պահանջելով դադարեցնել վարձակալությունը և կարգադրել խաղաղության կորպուսին ազատել շենքը:

13. 2001 թվականի մայիսի 30-ի վճռով Բուխարեստի շրջանային դատարանը մերժել է հայցը: Այն արձանագրել է, որ 1992 թվականին կառավարության որոշմամբ շենքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը Բուխարեստի քաղաքապետի գրասենյակը փոխանցել է Ռումինիայում դիվանագիտական ներկայացուցչությունների կողմից օգտագործվող շենքերը կառավարող ընկերությանը: Այդ ընկերությունը նշված շենքը Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսին վարձակալական հիմունքներով տրամադրել է 1993 թվականից սկսած: Վերջին վարձակալության պայմանագիրը, որը կնքվել է 1999 թվականի հունվարի 12-ին և որով սահմանված վարձավճարը կազմել է ամսական 4.907 ԱՄՆ դոլար (USD), պետք է ավարտվեր 2002 թվականի մարտի 31-ին: Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ Լոկատոն ունեցել է շենքը կառավարելու պատշաճ իրավասություն, դատարանը գտել է, որ վիճարկվող վարձակալությունը եղել է օրինական:

14. 2001 թվականի նոյեմբերի 5-ի վճռով Բուխարեստի մարզային դատարանը պրն Հիլշտրոմի բողոքի հիման վրա վերացրել է վիճարկվող որոշումը և դիմողի գործողությունը թույլատրելի է ճանաչել: Սարգային դատարանն արձանագրել է, որ Բուխարեստի շրջանային դատարանն իր՝ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռում գտել է, որ Պետությունը շենքը յուրացրել է առանց օրինական հիմքի: Հաշվի առնելով, որ Պետությունը չի կարող տնօրինել իրեն չպատկանող որևէ գույք, դատարանը վերացրել է վարձակալությունը և կարգադրել է վտարել վարձակալ կազմակերպությանը: Օրենքով սահմանված կարգով Լոկատոն բողոք է ներկայացրել:

15. 2001 թվականի դեկտեմբերի 21-ին դատական կատարածուն Շրջանային դատարանի կողմից լիազորվել է վտարել վարձակալ կազմակերպությանը՝ հիմք ընդունելով 2001 թվականի նոյեմբերի 5-ի վճիռը: 2002 թվականի հունվարի 31-ին նա կարգադրել է Լոկատոյին կատարել որոշումը:

16. 2002 թվականի փետրվարի 6-ի նամակով Լոկատոն տեղեկացրել է դատական կատարածուին, որ շենքը հանդիսանում է Պետության սեփականությունը:

և որ վարձակալ կազմակերպությունն օժտված է դիվանագիտական իմունիտետով: Ուստի այն գտել է, որ վտարման վերաբերյալ կարգադրության իրականացումը ոչ տեղին կլինի և կարող է միջազգային մակարդակում վնասել Ռուսիանիայի վարկանիշը:

17. 2002 թվականի փետրվարի 11-ին և 20-ին դատական կատարածուն այցելել է շենք, սակայն Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի ներկայացուցիչը նրան արգելել է մուտք գործել՝ այն հիմքով, որ խաղաղության կորպուսը Միացյալ Նահանգների կառավարական կազմակերպություն է, որը դիվանագիտական իմունիտետ ունի և, հետևաբար, չի կարող վտարվել:

18. 2002 թվականի փետրվարի 25-ին դատական կատարածուն Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի նախագահին նամակ է գրել՝ տեղեկացնելով նրան 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի և Բուխարեստի քաղաքապետի որոշման կատարման հետ կապված դժվարությունների մասին, քանի որ Լոկատոն և Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը վկայակոչում են դիվանագիտական անձնանխելիությունը: Նամակում առկա է հետևյալ պարբերությունը.

«Ելնելով նման իրավիճակներում միջազգային իրավունքի որոշ կոնվենցիաների կիրառելիությունից՝ մենք շնորհակալ կլինենք, եթե դուք քննարկեք և համապատասխանաբար նաև մեզ տեղեկացնեք հատուկ կատարողական միջոցների ձեռնարկման հնարավորության մասին և, հաշվի առնելով այն փաստը, որ կատարողական թերթը ենթադրվում է, որ ուժի մեջ է մտել և որ Բուխարեստի մարզային դատարանի 2001 թվականի նոյեմբերի 5-ի վճռի դեմ Լոկատոյի բողոքը գտնվում է ձեր դատարանում և նիստը նշանակված է 2002 թվականի փետրվարի 26-ին»:

19. 2002 թվականի մարտի 4-ին Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի նախագահը պատասխանել է դատական կատարածուի նամակին և տեղեկացրել նրան, որ նրան անհանգստացնող հարցերն ուսումնասիրվել են հսկող դատավորի (inspecting judge) կողմից, ում զեկույցն ինքն ուղարկվում է դատական կատարածուին: Ձեկույցում նշվել էր, որ 1961 թվականի ապրիլի 18-ի Վիննայի կոնվենցիայի համաձայն՝ դիվանագիտական ներկայացուցչությունների սեփականությունն անձեռնմխելի է: Քանի որ դատական իմունիտետը տարածվում է կատարողական վարույթների վրա, ապա հսկող դատավորը եզրակացնում է, որ դիմողը չի կարող իր շենքի տիրապետումը վերականգնել, և խնդրել է դատական կատարածուին խորհուրդ տալ նրան շենքի արժեքին համապատասխան փոխհատուցման պահանջ ներկայացնել այն հիմքով, որ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճիռը հնարավոր չէ կատարել:

20. Միաժամանակ, 2002 թվականի փետրվարի 20-ին դիմողը, ով ապրում էր Ֆրանսիայում, Վերաքննիչ դատարանի գրասենյակ ֆաքս է ուղարկել՝ նշելով, որ ինքը հրաժարվել է իր փաստաբանի ծառայություններից և խնդրում է հետաձգել փետրվարի 26-ին նշանակված նիստը, որպեսզի ինքը կարողանա կարգավորել փոփոխությունը:

21. Փետրվարի 26-ի նիստում Վերաքննիչ դատարանը մերժել է հետաձգման վերաբերյալ պահանջը՝ հիմք ընդունելով այն, որ դիմողը բավարար ժամանակ է ունեցել նոր փաստաբան նշանակելու համար: Սակայն այն հետաձգել է վճռի կայացումը նախ՝ մինչև 2002 թվականի մարտի 5-ը, ապա՝ մինչև մարտի 12-ը, որպեսզի դիմողին հնարավորություն ընձեռի իր եզրակացությունները գրավոր ներկայացնել:

22. 2002 թվականի մարտի 12-ին կայացված վերջնական վճռում Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի քաղաքացիական բաժինը երեք դատավորի կազմով բավարարել է Լոկատոյի՝ օրենքով սահմանված կարգով ներկայացված բողոքը և մերժել է դիմողի հայցը: Այն հաստատել է վարձակալության օրինականությունը՝ գտնելով, որ այն պահանջվածի պես բարեխիղճ է կնքվել, թեև ընկերությունը, փաստորեն, վարձակալության պայմանագրի ստորագրման ժամանակ չի հանդիսացել քննարկվող շենքի սեփականատեր:

23. 2002 թվականի մարտի 21-ին Բուխարեստի շրջանային դատարանը մերժել է դիմողի՝ դատական կատարածուի դեմ ներկայացված հայցը, որի համաձայն վերջինս որևէ գործողություն չի կատարել՝ ուղղված 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի կատարմանը: Դատարանը գտել է, որ դատական կատարածուն եղել է շենքի մոտ, սակայն տեղեկացվել է, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսն օգտվում է դատական ինուևիտետից: Հետևաբար, դատարանը գտել է, որ չի կարելի ասել, որ դատական կատարածուն չի կատարել քննարկվող վճիռը:

2. Թիվ 10/2001 օրենքի հիման վրա ներկայացված ռեստիտուցիայի վերաբերյալ հայցը

24. 1945 թվականի մարտի 6-ից 1989 թվականի դեկտեմբերի 22-ն ընկած ժամանակահատվածում Պետության կողմից սխալմամբ ազգայնացված անշարժ գույքի կառավարման կանոնները սահմանող թիվ 10/2001 օրենքի («օրենք թիվ 10/2001») հիման վրա 2001 թվականի օգոստոսի 9-ին դիմողը պահանջել է, որպեսզի Լոկատոն իրեն վերադարձնի գույքը: Նրա պահանջը 2001 թվականի հոկտեմբերի 9-ի որոշմամբ մերժվել է:

25. Դիմողն այդ որոշումը բողոքարկել է Բուխարեստի մարզային դատարան և պահանջել է Լոկատոյին վտարել այդ շենքից: Նա փաստարկել է, որ շենքը 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի ուժով պատկանում է իրեն:

26. 2002 թվականի մայիսի 13-ի վճռով Մարզային դատարանը բավարարել է շենքի ռեստիտուցիայի վերաբերյալ հայցը, սակայն մերժել է վտարման պահանջն այն հիմքով, որ Խաղաղության կորպուսը դատավարության կողմ չէ: Լոկատոն օրենքով սահմանված կարգով բողոք է ներկայացրել:

27. Կառավարության 2002 թվականի մայիսի 30-ի որոշմամբ (թիվ 533) Լոկատոն դարձել է Պետության դիվանագիտական գույքի կառավարման գործակալություն (*Regia autonoma Administratia patrimoniului protocolului de Stat* – «Գործակալություն»): Դիմողի գույքը շարունակել է գտնվել այդ որոշմանը կցված ցանկում՝ որպես Պետության գույք, որը կառավարվում է Գործակալության կողմից:

28. 2004 թվականի մարտի 31-ի վճռով Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանը բավարարել է բողոքը և մերժել դիմողի հայցն այն հիմքով, որ պրն Հիրչիորնը ապացույցներ չի ներկայացրել ո՛չ առ այն, որ շենքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ժառանգաբար նրան է փոխանցվել իր ծնողներից, ո՛չ առ այն, որ նրան փոխհատուցում չի տրամադրվել, չնայած որ 1959 թվականին Ֆրանսիայի և Ռումինիայի միջև Ֆրանսիայի քաղաքացիներին սեփականության իրավունքով պաշտոնապես պատկանող և Ռումինիայի պետության կողմից ազգայնացված գույքի վերաբերյալ համաձայնություն է կնքվել:

29. Դիմողի՝ օրենքով սահմանված կարգով ներկայացված բոլորը դեռևս գտնվում է Վճռաբեկության և արդարադատության բարձր դատարանի վարույթում:

3. Տիրապետումը վերականգնելու վերաբերյալ երկրորդ հայցը

30. 2002 թվականի օգոստոսի 15-ին Բուխարեստի մարզային դատարան ներկայացված՝ տիրապետումը վերականգնելու վերաբերյալ հայցով դիմողը պահանջել է Գործակալությունից վերադարձնել շենքը, դադարեցնել հաղադրության կորպուսի հետ կնքված վարձակալության պայմանագիրը և վտարել վերջինիս, ինչպես նաև իրեն վճարել Գործակալության ստացած վարձավճարը:

31. 2003 թվականի փետրվարի 17-ի վճռով Մարզային դատարանը հայցն անընդունելի է ճանաչել այն հիմքով, որ դիմողը չի կարող ընդհանուր կարգով հայց ներկայացնել, քանի որ թիվ 10/2001 օրենքի հիման վրա ներկայացված հայցը դեռևս քննվում է:

32. Դիմողը բողոք է ներկայացրել Բուխարեստի վերաքննիչ դատարան, որը 2003 թվականի հոկտեմբերի 29-ին վճիռ է կայացրել: Այս դիմողն օրենքով սահմանված կարգով բողոք է ներկայացրել Վճռաբեկության և արդարադատության բարձր դատարան: Վերջինս 2005 թվականի հուլիսի 7-ի վճռով բավարարել է հայցը և գործը վերադարձրել Բուխարեստի վերաքննիչ դատարան: Վարույթը դեռևս շարունակվում է:

C. Շենքի ներկա վիճակը

33. Գործակալությունը վերակազմավորվել է Կառավարության 2005 թվականի հունվարի 21-ի թիվ 60 որոշմամբ: Դիմողի շենքը դեռևս գտնվում է Գործակալության կողմից կառավարվող՝ Պետությանը պատկանող գույքի ցանկում:

34. Թեև Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի հետ կնքված վարձակալության պայմանագրի ժամկետը լրանում է 2002 թվականի մարտի 31-ին, սակայն այդ կազմակերպությունը շարունակում է զբաղեցնել շենքը: Կառավարությունը չի ներկայացրել զբաղեցման հանգամանքի իրավական հիմքերի հետ կապված մանրամասներ:

35. Դիմողի կողմից ներկայացված փաստաթղթերը վկայում են, որ նա վճարել է այդ շենքի հետ կապված բոլոր հարկերը և կատարել է բոլոր պարտականությունները: Սակայն 2004 և 2005 թվականներին Գործակալությունը ևս տեղական բյուջե է վճարել շենքի հետ կապված հարկերը և կատարել պարտականությունները:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

A. Ներպետական օրենսդրությունը

36. Տվյալ ժամանակահատվածում գործող՝ Արդարադատության իրականացման մասին օրենքի (օրենք թիվ 92/1992) համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանի նախագահին իրականացնում է հիմնական վարչական, կազմակերպական և վերահսկողական պարտականություններ: Օրենքի համապատասխան դրույթների համաձայն.

Հոդված 15

«[Վերաքննիչ դատարանի] նախագահը և, անհրաժեշտության դեպքում, [այդ դատարանի] բաժնիների նախագահները պետք է որոշեն դատարանի կազմը...»:

Հոդված 16

«Եթե նախագահը, նախագահի տեղակալը կամ բաժնի նախագահը հանդիսանում են դատարանի կազմի անդամ, ապա նա պետք է նախագահի այն: Բոլոր այլ դեպքերում նախագահը կամ բաժնի նախագահը պետք է նշանակի դատարանի կազմը նախագահողին»:

Հոդված 18

«Արդարադատության նախարարը պետք է պատասխանատու լինի արդարադատության համակարգի՝ որպես պետական ծառայության տեսակի, պատշաճ կազմակերպման և գործունեության համար: Վերաքննիչ դատարանների հսկող դատավորները պետք է արդարադատության նախարարին տեղյակ պահեն դատարանների գործառնության, ինչպես նաև կանոնների խախտման ցանկացած դեպքի մասին, որոնք կարող են վարկաբեկել դատական գործունեության չափանիշը և օրենքների ու կարգավորումների կիրառությունը, որոնք գտնվում են վերաքննիչ դատարանների իրավազորության ներքո:

Դատարանների նախագահները և նախագահների տեղակալները պետք է վերահսկեն ծառայության կազմակերպումը և որակը, ինչպես նաև դրա համապատասխանությունն օրենքներին և կարգավորումներին... Վերաքննիչ դատարանների նախագահները կարող են այս բացառիկ իրավունքն իրացնել վերաքննիչ դատարանի հսկող դատավորների միջնորդների միջոցով:

Որևէ դեպքում վերահսկողական գործունեության իրականացումը չի կարող հանգեցնել իրականացվող վարույթին միջանտության կամ կասկածի տակ դնել արդեն կայացված որոշումը...»:

Հոդված 66

«Դատավորների առաջխաղացումը պետք է իրականացվի նրանց արժանիքների հիման վրա, ինչպես որ դա հաստատվել է նրանց վերադասների գնահատականներով: Գնահատականները պետք է տրվեն ամեն տարի և պետք է արտացոլեն տվյալ անձանց կողմից իրենց պարտականությունների կատարումը, նրանց վարքագիծն աշխատանքի և հասարակական վայրերում, նրանց մասնագիտական որակները և նրանց աշխատանքային հեռանկարները»:

Հոդված 115

«Դատավորներին պետք է արգելվի ընթացիկ գործերի վերաբերյալ գրավոր կամ բանավոր կերպով խորհուրդներ տալ, եթե անգամ քննարկվող գործը լսվում է ոչ թե իրենց, այլ ուրիշ դատարանի կողմից: Նրանք չեն կարող ընթացիկ գործի վերաբերյալ հրապարակայնորեն կարծիք արտահայտել»:

Հոդված 121

«Դատավորները պետք է կարգապահական պատասխանատվության ենթարկվեն, եթե իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում թույլ են տվել կանոնների խախտում կամ դրսևորել են այնպիսի վարքագիծ, որի արդյունքում վնաս է պատճառվել ծառայության շահերին կամ արդարադատության համակարգի հեղինակությանը»:

Հոդված 124

«Կարգապահական վարույթը ... պետք է հարուցվի արդարադատության նախարարի կողմից...»:

Յոդված 125

«Կարգապահական վարույթ հարուցելու նպատակով..., արդարադատության նախարարի կողմից պետք է պարտադիր կարգադրվի նախնական քննություն իրականացնել:

Քննությունը պետք է իրականացվի կամ գոնե այն դատավորին հավասար դասի դատավորների կողմից, ում նկատմամբ քննություն է իրականացվում, կամ ընդհանուր հսկողների կամ նախարարության այլ պաշտոնատար անձանց կողմից, ովքեր հավասարեցված են դատավորներին»:

Յոդված 126

«Ստանալով նախնական քննության տվյալները՝ Նախարարը կարող է գործնուդարկել Դատական համակարգի գերագույն խորհուրդ:

Գերագույն խորհուրդը պետք է պատճառաբանված որոշում կայացնի...»:

37. Վերաքննիչ դատարանում հսկող դատավորի կարգավիճակը վերացվել է 2005 թվականի հուլիսի 19-ի թիվ 247 օրենքով: Սակայն վերաքննիչ դատարանի նախագահի և նախագահի տեղակալների՝ հսկողություն իրականացնող դատավորների նշանակման հետ կապված իրավասությունը պահպանվել է: Այնուամենայնիվ, այս հսկողությունները պետք է իրականացվեն դատավորների անկախության պահպանմամբ և պետք է համապատասխանեն դատարանի վերջնական որոշումներին:

38. Թիվ 92/1992 օրենքի 66-րդ հոդվածը վերացվել է Դատավորների կարգավիճակի մասին օրենքով (օրենք թիվ 303/2004), որն ամրագրում է, որ դատավորների գործունեությունը Դատական համակարգի գերագույն խորհրդի իրավասության տակ գործող կոմիտեի կողմից պետք է երեք տարին մեկ անգամ գնահատվի:

39. Վերաքննիչ դատարանների կազմերի ձևավորման մեթոդը փոփոխվել է Արդարադատության իրականացման մասին օրենքով (օրենք թիվ 304/2004), որը սահմանում է, որ կազմերի ձևավորումը պետք է իրականացվի յուրաքանչյուր վերաքննիչ դատարանի ներսում գործող հանձնաժողովի կողմից, որը կազմված է նախագահից և դատավորների ընդհանուր ասամբլեայի կողմից ընտրված վեց անդամներից:

40. Դատական համակարգի գերագույն խորհրդի վերաբերյալ թիվ 317/2004 օրենքի համաձայն՝ կարգապահական վարույթները Գերագույն խորհրդի կազմում գործող կարգապահական կոմիտեի բացառիկ իրավասությունն են հանդիսանում, և շահագրգիռ կողմը կարող է դիմել վերջինիս:

B. Միջազգային օրենսդրությունը

41. Համապատասխան միջազգային դրույթները հետևյալն են.

1. *Դիվանագիտական կապերի մասին Վիեննայի 1961 թվականի ապրիլի 18-ի կոնվենցիան (Ռումինիայի կողմից վավերացվել է թիվ 566/1968 որոշման միջոցով, հրապարակվել է «Official Journal»-ում 1968 թվականի հուլիսի 8-ին)*

Հոդված 1

«Սույն Կոնվենցիայում ստորև բերվող դարձվածքներն ունեն հետևյալ նշանակությունը.

...

(i) «Ներկայացուցչության շենքեր» նշանակում են ներկայացուցչության նպատակների համար օգտագործվող շենքերը կամ շենքերի մասերը, ներառյալ ներկայացուցչության ղեկավարի նստավայրը, անկախ նրանից, թե ում է պատկանում դրանց սեփականության իրավունքը, ներառյալ տվյալ շենքը կամ շենքի մի մասը սպասարկող հողամասը»:

Հոդված 3

«1. Դիվանագիտական ներկայացուցչության գործառույթները մասնավորապես կայանում են հետևյալում.

- a) հավատարմագրող պետությունը ներկայացնել նստավայր պետությունում.
- b) պաշտպանել հավատարմագրող պետության և նրա քաղաքացիների շահերը նստավայր պետությունում՝ միջազգային իրավունքով թույլատրելի շրջանակներում.
- c) բանակցություններ վարել նստավայր պետության կառավարության հետ.
- d) բոլոր օրինական միջոցներով պարզել նստավայր պետությունում առկա պայմաններն ու իրադարձությունները և դրանց մասին հաղորդել հավատարմագրող պետության կառավարությանը.
- e) խրախուսել բարեկամական հարաբերությունները հավատարմագրող պետության և նստավայր պետության միջև և զարգացնել նրանց փոխհարաբերությունները էկոնոմիկայի, մշակույթի և գիտության բնագավառում:

...»:

Հոդված 22

«1. Ներկայացուցչության շենքերն անձեռնմխելի են: Նստավայր պետության իշխանությունները չեն կարող մուտք գործել այդ շենքեր այլ կերպ, քան ներկայացուցչության ղեկավարի համաձայնությամբ:

2. Նստավայր պետության վրա հատուկ պարտականություն է դրվում բոլոր պատշաճ միջոցները ձեռնարկել ներկայացուցչության շենքերն ամեն տեսակ ներխուժումներից կամ վնաս հասցնելուց պաշտպանելու և ներկայացուցչության անդորրի ամեն տեսակ խախտումը կամ արժանապատվությունը վիրավորելը կանխելու համար:

3. Ներկայացուցչության շենքերը, կահավորանքի առարկաները և այնտեղ գտնվող մյուս գույքը, ինչպես նաև ներկայացուցչության փոխադրամիջոցներն օգտվում են խուզարկման, բռնագրավման, կալանքի և գործադրման ենթակա գործողությունների իմունիտետից»:

2. Պետության իմունիտետի վերաբերյալ եվրոպական կոնվենցիան (Բասլ, 1972 թվականի մայիսի 16) (չի ստորագրվել Ռուսիայի կողմից)

Հոդված 9

«Պայմանավորվող պետությունը չի կարող վկայակոչել այլ Պայմանավորվող պետության դատարանի իրավագործությունից ունեցած իր իմունիտետը, եթե վարույթը կապված է.

- a. անշարժ գույքի նկատմամբ դրա իրավունքների կամ շահերի կամ օգտագործման կամ տիրապետման հետ, կամ
- b. անշարժ գույքի նկատմամբ դրա իրավունքներից կամ շահերից կամ օգտագործումից կամ տիրապետումից բխող դրա պարտականությունների հետ, և եթե գույքը գտնվում է դատարանի Պետության տարածքում»:

Յոթերորդ Բաժնի 23

«Պայմանավորվող պետության գույքի նկատմամբ որևէ կատարողական կամ կանխարգելիչ միջոցառումներ չեն կարող իրականացվել այլ Պայմանավորվող պետության տարածքում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Պետությունը կոնկրետ գործով ուղղակիորեն, գրավոր կերպով համաձայնել է դրան»:

3. *Պետությունների և դրանց սեփականության իրավազորային (յուրիսդիկցիոն) ինունիտետի վերաբերյալ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոմպենցիան, 2004 թվականի դեկտեմբեր (Ռունինիայի կողմից վավերացվել է 2007 թվականի փետրվարի 15-ին, սակայն դեռևս ուժի մեջ չի մտել)*

42. Նշված Կոմպենցիայի համապատասխան դրույթներն ամրագրում են հետևյալը.

Յոթերորդ Բաժնի 2 – Կիրառվող հասկացությունները

- «1. Սույն Կոմպենցիայի նպատակներով.
- ...
 - (b) «Պետություն» նշանակում է.
 - (i) Պետությունը և դրա տարբեր կառավարական մարմինները,
 - ...
 - (iii) Պետության կամ այլ կազմավորումների գործակալությունները կամ օժանդակ մարմինները, այնքանով, որքանով դրանք իրավասու են իրականացնել և փաստորեն իրականացնում են Պետության ինքնիշխանության իրականացմանն ուղղված գործողություններ,
- ...»:

Յոթերորդ Բաժնի 5 – Պետության ինունիտետը

«Պետությունն իր և իր սեփականության ամենչլությամբ ունի ինունիտետ այլ Պետությունների դատարանների իրավասությունից, որոնց վրա տարածվում են սույն Կոմպենցիայի դրույթները»:

Յոթերորդ Բաժնի 6 – Պետության ինունիտետի իրականացման ձևերը

- «1. Պետությունը պետք է իրականացնի 5-րդ հոդվածով նախատեսված՝ Պետության ինունիտետը՝ ձեռնպահ մնալով այլ Պետության դեմ իր դատարաններում իրականացվող վարույթով իրավազորություն իրականացնելուց և այդ նպատակով պետք է ապահովի, որպեսզի իր դատարանները սեփական նախաձեռնությամբ սահմանեն, որ 5-րդ հոդվածով նախատեսված՝ այդ այլ Պետության ինունիտետն ապահովված է:
- 2. Պետության դատարանում իրականացվող վարույթը պետք է դիտվի որպես այլ Պետության դեմ հարուցված, եթե այդ այլ Պետությունը.
- (a) այդ վարույթում հանդես է գալիս որպես կողմ, կամ
- (b) այդ վարույթում հանդես չի գալիս որպես կողմ, սակայն վարույթն արդյունքում նպատակ ունի ազդել այդ մյուս Պետության սեփականության, իրավունքների, շահերի կամ գործունեության վրա»:

Հոդված 13 – Գույքի տնօրինումը, տիրապետումը և օգտագործումը

«Եթե մասնակից Պետություններն այլ համաձայնության չեն եկել, Պետությունը չի կարող վկայակոչել այլ պետության դատարանի իրավագործությունից ունեցած ինունհիստեղ, եթե վերջինս այլ հանգամանքներում իրավասու է վարույթ իրականացնել՝ կապված հետևյալ հանգամանքների սահմանման հետ.

- (a) Պետության յուրաքանչյուր իրավունք կամ շահ՝ կապված քննարկվող Պետությունում գտնվող անշարժ գույքի կամ դրա տիրապետման կամ օգտագործման հետ, կամ Պետության յուրաքանչյուր պարտականություն, որը ծագում է անշարժ գույքի նկատմամբ ունեցած շահից, կամ դրա տիրապետումից կամ օգտագործումից,
- (b) շարժական կամ անշարժ գույքի նկատմամբ Պետության իրավունքը կամ շահը, որը ծագում է իրավահաջորդությունից, նվիրատվությունից կամ *bona vacantia*, կամ
- (c) գույքի կառավարման հետ կապված Պետության յուրաքանչյուր իրավունք կամ շահ, ինչպիսին է փոխառության իրավունքով պատկանող գույքը, կամ սնանկ ճանաչված անձի ունեցվածքը կամ ընկերության գույքը, եթե այն լուծարվել է»:

Հոդված 19 – Վճռից բխող հարկադրանքի միջոցների նկատմամբ Պետության ունեցած ինունհիստեղ

«Վճռից բխող որևէ հարկադրանքի միջոց, ինչպիսին է բռնագրավումը, գույքի վրա կալանք դնելը կամ գույքի վերաբերյալ կատարողական վարույթը, որը կապված է այլ Պետության դատարանում իրականացված վարույթի հետ, չի կարող կատարվել Պետության գույքի նկատմամբ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ.

- (a) Պետությունն ուղղակիորեն համաձայնել է նման միջոցների կատարմանը.
 - (i) միջազգային համաձայնության միջոցով,
 - (ii) արբիտրաժային համաձայնության կամ գրավոր պայմանագրի միջոցով, կամ
 - (iii) դատարանում նման հայտարարություն անելով կամ կողմերի միջև վեճի առաջացումից հետո գրավոր դիմում ներկայացնելով, կամ
- (b) Պետությունն այդ գույքն առանձնացրել կամ նախատեսել է այն հայցի բավարարման համար, որի կապակցությամբ սկսվել է այդ վարույթը, կամ
- (c) պարզվել է, որ գույքը Պետության կողմից ուղղակիորեն օգտագործվում կամ նախատեսված է օգտագործման համար ոչ թե կառավարության ոչ առևտրային, այլ ուրիշ նպատակներով և գտնվում է դատարանի Պետության տարածքում...»:

4. Միացյալ Նահանգների և Ռումինիայի կառավարությունների միջև կնքված և 1992 թվականի հունվարի 24-ին Վաշինգտոնում ստորագրված համաձայնությունը, որը վերաբերում է Ռումինիայում Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի ծրագրին

Հոդված IV

«Խաղաղության կորպուսի ներկայացուցիչը և նրա աշխատակազմի անդամների նկատմամբ վերաբերմունքը հավասարեցված է Ռումինիայում Միացյալ Նահանգների դեսպանության համապատասխան դասի աշխատակիցների նկատմամբ վերաբերմունքին, բացառությամբ միայն այն հանգամանքի, որ նրանք չունեն դիվանագիտական կարգավիճակ և ինունհիստեղ»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

43. Դիմողը փաստարկել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կրկնակի խախտման մասին: Առաջին՝ նա նշել է, որ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռի չկատարումը խախտել է դատարանի մատչելիության իր իրավունքը, ապա՝ նա փաստարկել է, որ Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի քաղաքացիական բաժինը չի եղել «անկախ ու անաչառ դատարան», քանի որ վերաքննիչ դատարանի նախագահը քննության ընթացքում, դատարանի վարույթում գտնվող գործի ելքն ուղղորդելու նպատակով, նշանակել է հսկիչ դատավոր: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համապատասխան պարբերության համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ..., ունի ... անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ... դատաքննության իրավունք»:

A. 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարումը

1. Ընդունելիությունը

44. Դատարանը նշում է, որ սույն գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Ապա այն նշում է, որ այն անընդունելի ճանաչելու այլ հիմքեր չեն արձանագրվել: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի դիտվի:

2. Հանգամանքները

45. Կառավարությունն ի սկզբանե նշել է, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը հանդիսանում է Միացյալ Նահանգների կառավարական գործակալություն, որն ստեղծվել է 1961 թվականին և գտնվում է Պետքարտուղարի ենթակայության տակ: Այն պետք է դիտվի Ռումինիայում Միացյալ Նահանգների «դիվանագիտական ներկայացուցչություն» և այդ հիմքով օգտվի իմունիտետից: Միջազգային հանրային իրավունքի դրույթների իմաստով, 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի կատարումը և իր զբաղեցրած շենքից կազմակերպության վտարումն անհնարին է եղել (տե՛ս *mutatis mutandis, Manoilescu and Dobrescu v. Romania and Russia* (dec.), թիվ 60861/00, ECHR 2005-VI):

46. Կառավարությունը հավելել է, որ տիրապետման վերականգնման վերաբերյալ երկրորդ հայցի լուծման արդյունքը և թիվ 10/2001 օրենքի հիման վրա հարուցված վարույթը կարող են ազդել քննարկվող շենքի նկատմամբ դիմողի սեփականության իրավունքի օրինականության վրա:

47. Դիմողը վիճարկել է այս փաստարկները՝ նշելով, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը չի հանդիսանում Միացյալ Նահանգների կառավարական կազմակերպություն, այն ուղղակի գործակալություն է, որը դիվանագիտական իմունիտետից չի օգտվում:

48. Համենայնդեպս, խաղաղության կորպուսի կողմից վկայակոչված դիվանագիտական իմունիտետը շենքի վերադարձման խոչընդոտ չի հանդիսացել,

քանի որ վարձակալության պայմանագրի ժամկետն անցել էր և Ռուսիայի իշխանությունները կարող էին այլ շենքեր տրամադրել կազմակերպությանը:

49. Դատարանը կրկնում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը երաշխավորում է յուրաքանչյուրի՝ իր քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների հետ կապված հայց ներկայացնել դատարան կամ տրիբունալ (տե՛ս *Goldor v. the United Kingdom*, 1975 թվականի փետրվարի 21, կետեր 28-36, Series A no. 18): Այդ իրավունքը պատրանքային կլինի, եթե Պայմանավորվող պետության ներպետական իրավական համակարգը թույլատրում է վերջնական, պարտականություններ նախատեսող դատական որոշման չկատարում (տե՛ս *Hornsby v. Greece*, 1997 թվականի մարտի 19, կետ 40, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II):

50. Հանրահայտ է, որ դատարան դիմելու իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է որոշակի սահմանափակումների ենթարկվել. դրանք թույլատրված են այն ենթադրության հիման վրա, որ դիմելու իրավունքն իր բնույթով պահանջում է Պետության կողմից սահմանված կարգավորման առկայություն: Այս կապակցությամբ, Պայմանավորվող պետություններն ունեն հայեցողության որոշակի սահման, թեև Կոնվենցիայի պահանջների պահպանման կապակցությամբ վերջնական որոշումը կախված է Դատարանից: Անհրաժեշտ է ապացուցել, որ կիրառված սահմանափակումներն անձին վերապահված՝ դիմելու իրավունքն այնպես չեն սահմանափակում կամ նվազեցնում, որ վնաս պատճառվի իրավունքի բուն էությանը: Բացի դրանից, սահմանափակումը չի համապատասխանում 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին, եթե այն օրինական նպատակ չի հետապնդում և եթե կատարված գործողությունների և հետապնդված նպատակի միջև առկա չէ համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն (տե՛ս *Waite and Kennedy v. Germany* [GC], թիվ 26083/94, կետ 59, ECHR 1999-I):

51. Սույն գործով Դատարանի խնդիրն է պարզել, թե արդյոք Ռուսիական պետության վարքագիծը, որի դեմ վիճարկել է դիմողը, վերոնշյալ սկզբունքների իմաստով եղել է հիմնավորված:

52. Դատարանը նշում է, որ թեև վերոնշյալ վճիռն ուժի մեջ է մտել և Բուխարեստի քաղաքապետը 2000 թվականի սեպտեմբերի 25-ին կարգադրել է շենքը վերադարձնել, սակայն վճիռը մնացել է չկատարված շենքը կառավարող ընկերության ներկայացրած առարկությունների պատճառով՝ հիմք ընդունելով Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի ենթադրյալ դիվանագիտական իմունիտետը:

53. Այդ կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ կողմերը տարբեր տեսակետներ ունեն խաղաղության կորպուսի կարգավիճակի և, համապատասխանաբար, միջազգային իրավունքով Պետության կառավարական մարմիններին տրամադրված արտոնություններից և ինունիտետից վերջինիս օգտվելու իրավունքի վերաբերյալ:

Ապա Դատարանը նշում է, որ քննարկվող կազմակերպության իրավաբանական դեպարտամենտը մերժել է իր կարգավիճակի և գործառույթների մասին Դատարանին տեղեկություն ներկայացնելու վերաբերյալ պահանջը:

54. Այնուամենայնիվ, սույն գործի առանձնահատուկ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում այս հարցի կապակցությամբ որոշում կայացնել:

55. Վերոնշյալ՝ *Manoilescu and Dobrescu* վճռում Դատարանը գտել է, որ քննարկվող գույքը դիմողին վերադարձնելու վերաբերյալ առարկությունները հիմնավորված են եղել այն փաստով, որ Ռուսաստանի Դաշնության դեսպանությունը շենքերը զբաղեցրել է մախքան 1962 թվականը թվագրված սեփականության վերաբերյալ փաստաթղթի ուժով:

56. Սույն գործով Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը պարզապես հանդիսացել է վիճարկվող գույքի վարձակալը և 1999 թվականի հունվարի 12-ին կնքված վարձակալության վերջին պայմանագրի ժամկետը լրացել է 2002 թվականի մարտի 31-ին: Ուստի, թեև վարձակալության պայմանագրի առկայությունը հիմնավորել է գույքը դիմողին հասանելի դարձնելու հետ կապված ձգձգումները, սակայն Դատարանը չի կարող ընդունել, որ իշխանությունների կողմից գույքը դիմողի սեփականությանը հանձնելը մերժելը շարունակել է հիմնավորված լինել վարձակալության պայմանագրի դադարումից հետո:

57. Դատարանն այդ կապակցությամբ կրկնում է, որ ի լրումն գույքի տիրապետման (*usus*)՝ սեփականության իրավունքը ենթադրում է նաև գույքը տնօրինելու և դրանից արդյունքներ ստանալու իրավունքը (*abusus* և *fructus*): Սակայն, չնայած որ վերել վկայակոչված վճիռն ուժի մեջ էր մտել և վարձակալության պայմանագրի ժամկետը լրանում էր, դիմողը զրկված էր և շարունակում էր զրկված լինել բոլոր այս տարրերից, քանի որ ներպետական իշխանությունները շարունակել են շենքը դիտել որպես Պետության գույք (տես վերը՝ կետ 33):

58. Դատարանին չի համոզում նաև Կառավարության այն փաստարկը, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսն իրավագործությունից իմունիտետ է ունեցել, և որ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճիռը, հետևաբար, չէր կարող կատարվել:

59. Ի սկզբանե Դատարանը նշում է, որ այս փաստարկն առաջին անգամ բարձրացվել է Կառավարության փաստարկներում: Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի՝ 2002 թվականի մարտի 12-ի թվագիր վճռով ավարտված վարույթներով ներպետական դատարանները, մերժելով դիմողի հայցերը, իրենց որոշումները հիմնավորել են բացառապես վարձակալության վերաբերյալ քաղաքացիական օրենսդրության մեկնաբանություններով՝ առանց վկայակոչելու Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի ենթադրյալ իմունիտետը:

60. Այնուհետև Դատարանը նշում է, որ եթե անգամ քննարկվող կազմակերպությունն իսկապես նման իմունիտետով օժտված լիներ, ապա դա որևէ կերպ չէր կարող խոչընդոտել վիճարկվող գույքի նկատմամբ սեփականատիրական իրավունքները դիմողին փոխանցելուն: Քանի որ այդ փոխանցումն ինքնին չի հանգեցնում վարձակալի վտարման, ուստի շենքն զբաղեցնելու կապակցությամբ վեճի առկայության դեպքում վերջինս ազատ էր ի պաշտպանություն իրեն փաստարկներ ներկայացնել, այդ թվում՝ իրավագործությունից իմունիտետ ունենալու վերաբերյալ:

61. Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն փաստարկներին, որ գույքի նկատմամբ դիմողի սեփականության իրավունքի օրինականությունը կարող է կախված լինել 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռի կայացումից հետո ներկայացված հայցերի լուծման արդյունքներից, ապա Դատարանը գտնում է, որ այդ հայցերը պարզապես վկայում են իշխանությունների կողմից վճռի կատարումն ապահովելուն ուղղված դիմողի փորձերի մասին: Յետևաբար, դրանք չեն

կարող որևէ կապ ունենալ գույքի նկատմամբ նրա սեփականության իրավունքի օրինականության հետ: Համենայնդեպս, Դատարանն արդեն գտել է, որ չափազանց կլիներ Պետության դեմ կայացված որոշումն ստացած դիմողից պահանջել, որպեսզի նա հետագայում ներպետական իշխանությունների դեմ վարույթ սկսի՝ ապահովելու համար քննարկվող պարտականության կատարումը (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Metaxas v. Greece*, թիվ 8415/02, կետ 19, 2004 թվականի մայիսի 27 և *Roman and Hoge v. Romania* (dec.), թիվ 62959/00, 2004 թվականի օգոստոսի 31):

62. Այս դատողությունները բավարար են Դատարանի համար եզրակացնելու, որ շենքը դիմողին վերադարձնելը կարգադրող վերջնական վճիռը չկատարելով՝ ներպետական իշխանությունները զրկել են նրան դատարանի մատչելիության իրավունքից:

63. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում:

B. Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի անկախությունն ու անաչառությունը

64. Դիմողը փաստարկել է, որ Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի քաղաքացիական բաժինը, որը քննել է Լոկատոյի՝ օրենքով սահմանված կարգով ներկայացված բողոքը, չի կարող Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով դիտվել որպես «անկախ ու անաչառ դատարան»: Նա փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանի նախագահը միջամտել է վարույթին՝ հսկող դատավոր նշանակելու միջոցով, ով հստակորեն հանդես է եկել հօգուտ Լոկատոյի բողոքի:

1. Ընդունելիությունը

65. Դատարանը գտնում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ և որ այն այլ հիմքերով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

66. Կառավարությունը պնդել է, որ վերաքննիչ դատարանի դատավորները բավարարել են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ անկախության պահանջը: Նրանք վիճարկել են, որ դատավորների նշանակման եղանակը, ինչպես նաև նրանց անփոփոխելիությունն ու նրանց կայուն դիրքորոշումը գործադիրից անկախության բավարար երաշխիքներ են:

67. Ինչ վերաբերում է անաչառության պահանջին, ապա սույն գործով չի ներկայացվել որևէ ապացույց, որը կասկած կառաջացներ Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի դատավորների սուբյեկտիվ անաչառության վերաբերյալ: Այդ դատարանի օբյեկտիվ անաչառության կապակցությամբ Կառավարությունը կարծիք է արտահայտել, որ Վերաքննիչ դատարանի նախագահի կողմից դատական կատարածուհին ուղարկված նամակը չի կարող դիմողի լեզուով անհամապատասխան առաջացման հիմք դիտվել:

68. Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը փաստարկել է, որ քննարկվող նամակը ուղարկվել է դատական կատարածուհին և ոչ թե դիմողին, որ հանդիսա-

ցել է դատական կատարածուի կողմից բարձրացված հարցերի պատասխան և որ այն իր բնույթով դատական փաստաթուղթ չի հանդիսացել: Ի վերջո, այն նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանի նախագահի դերը կապված է եղել վարչական պարտականությունների հետ և որ Լոկատոյի բողոքը բավարարելու վերաբերյալ դատարանի որոշումը որևէ կերպ հիմնված չի եղել հսկող դատավորի դիրքորոշման վրա: Յետևաբար, նամակը որևէ ազդեցություն չի ունեցել գործի ելքի վրա:

69. Դիմողը պնդել է, որ ինքը Վերաքննիչ դատարանի քաղաքացիական բաժնում չի օգտվել արդար դատաքննության երաշխիքից:

70. Դատարանը վերահաստատում է արտաքին ճնշումների դեմ երաշխիքների ամկայության կարևորությունը՝ հաստատելու համար, որ դատարանը բավարարում է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված «անկախության» պահանջը (ի թիվս այլ հեղինակավոր աղբյուրների, տե՛ս *Findlay v. the United Kingdom*, 1997 թվականի փետրվարի 25, կետ 73, *Reports* 1997-1):

71. «Անաչառության» պահանջի կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ ամկա են դրա երկու տեսակետ. դատարանը պետք է սուբյեկտիվորեն ազատ լինի անձնական նախապաշարմունքներից կամ հակումներից և պետք է նաև օբյեկտիվ տեսակետից անաչառ լինի, այսինքն՝ այն պետք է ապահովի բավարար երաշխիքներ այս կապակցությամբ ցանկացած լեզվախոս կասկած բացառելու համար: Քարտի վրա դրված է վստահությունը, որը ժողովրդավարական հասարակությունում դատարանները պետք է ներշնչեն հասարակությանը և, առաջին հերթին՝ դատավարության կողմերին (տե՛ս *Daktaras v. Lithuania*, թիվ 42095/98, կետ 32, ECHR 2000-X):

72. Քանի որ անկախության և օբյեկտիվ անաչառության հասկացությունները սերտորեն փոխկապակցված են, Դատարանն այս երկու հարցերը միասին է քննելու (տե՛ս վերը, *mutatis mutandis*, *Findlay*, կետ 73):

73. Սույն գործով Դատարանը գտնում է, որ դիմողը չի ներկայացրել որևէ ապացույց առ այն, որ Վերաքննիչ դատարանի դատավորները հակվածություն կան անձնական նախապաշարմունք են ցուցաբերել: Յետևաբար, անհրաժեշտ է հաստատել, թե արդյոք Վերաքննիչ դատարանի դատավորների անկախության և օբյեկտիվ անաչառության վերաբերյալ դիմողի արտահայտած կասկածներն օբյեկտիվորեն հիմնավորված են:

74. Այդ կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ հսկող դատավորն իր զեկույցում նշելով, որ դիմողն իրավասու չէ իր գույքի տիրապետումն ստանձնել՝ պաշտպանել է պատասխանողների, այն է՝ Լոկատոյի և Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի տեսակետը:

75. Այնուհետև, Դատարանն այն կարծիքի է, որ դատական կատարածուին ուղարկելով հսկող դատավորի զեկույցը, ով գործել է Վերաքննիչ դատարանի նախագահի կարգադրությամբ և նրա ենթակայության տակ՝ Վերաքննիչ դատարանի նախագահը հաստատել է զեկույցում առկա դատողությունները:

76. Ակնհայտ է, որ որևէ նշում չկա այն մասին, որ Վերաքննիչ դատարանի նախագահն ընտրել է Լոկատոյի բողոքը քննող դատարանի կազմի մեջ մտած դատավորներին (գործառույթ, որը, որպես կանոն, պատկանում է այդ դատարանի քաղաքացիական բաժնի նախագահին), կամ որ հսկող դատավորը ներգրավված է եղել դատարանի այդ կազմում (հակառակ ենթադրության մասին տե՛ս վերը՝ *Daktaras*, վերևում, կետ 36 և *Buscemi v. Italy*, թիվ 29569/95, կետ 68, ECHR 1999-VI):

77. Սակայն Դատարանը գտնում է, որ տվյալ ժամանակահատվածում գործող իրավական դրույթների ուժով հսկող դատավորները կարևոր դերակատարություն են ունեցել դատարանների և, մասնավորապես՝ վերաքննիչ դատարանների, ներքին կառուցվածքում: Մի կողմից, նրանք արդարադատության նախարարին տեղեկացնում էին դատարանների գործունեության և ցանկացած խնդիրների մասին, որոնք կարող էին վնաս պատճառել դատական գործունեության և օրենքների ու կարգավորումների կիրառման արդյունավետությանը, մյուս կողմից՝ նրանք վերաքննիչ դատարանների նախագահների և նախագահների տեղեկալների հանձնարարությամբ վերահսկում էին ծառայության կազմակերպումն ու որակը և դրա համապատասխանությունն օրենքներին և կարգավորումներին:

78. Հաշվի առնելով հսկող դատավորների իրավասության դատական և վարչական լայն շրջանակը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ նրանք պատասխանատու էին երկուստեք՝ արդարադատության նախարարի և վերաքննիչ դատարանների նախագահների առջև, հարց է ծագում, թե արդյոք բողոքը քննող դատարանի անդամները չեն հանդիսացել ոչ ցանկալի ազդեցության սուբյեկտ, մասնավորապես, հաշվի առնելով արդարադատության նախարարի՝ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավասությունը և վերաքննիչ դատարանների նախագահների կողմից կազմակերպական և վարչական գործառույթների իրականացման հանգամանքները:

79. Նման ռիսկի կանխարգելման նպատակով օրենքը թույլ չի տալիս դատավորներին հրապարակայնորեն կարծիք արտահայտել դեռևս չավարտված վարույթների կապակցությամբ, ինչպես նաև հսկող դատավորներին խստորեն արգելում է միջամտել վարույթների իրականացմանը:

80. Դատարանը չի կարող անտեսել այն հանգամանքը, որ հսկող դատավորը խախտել է այս արգելքները, քանի որ Լոկատոյի բողոքի քննության ժամանակ նա արձանագրել է, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը չի կարող վտարվել, չնայած որ Շրջանային դատարանի վիճարկվող վճռով կարգադրվել է այդ վտարումը:

81. Կառավարության փաստարկն այն մասին, որ վերաքննիչ դատարանը բողոքը բավարարել է հսկող դատավորի դատողություններից տարբերվող դատողությունների հիմքով, չի փոխում այս եզրակացությունը, քանի որ հսկող դատավորը և, որոշակի իմաստով նաև վերաքննիչ դատարանի նախագահը փաստարկել են դիմողի հայցի մերժման օգտին:

82. Համենայնդեպս, Դատարանը կրկնում է, որ դատարանի անաչառության վերաբերյալ ցանկացած լեգիտիմացված կասկած ինքնին բավարար է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտումն արձանագրելու համար (տես *mutatis mutandis*, *Sramek v. Austria*, 1984 թվականի հոկտեմբերի 22, կետ 42, Series A no. 84):

83. Գործի հանգամանքների լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ դիմողի կասկածները՝ կապված վերաքննիչ դատարանի անկախության ու անաչառության հետ, կարելի է ասել, օբյեկտիվ են եղել:

84. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում:

II. ԹԻՎ 1 ԱՐԶԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 1-ԻՆ ՀՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

85. Դիմողը փաստարկել է իր գույքի անարգել տիրապետման իրավունքի խախտումը՝ կապված շենքի ռեստիտուցիան կարգադրող՝ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռի կատարումն ապահովելու իր անկարողության հետ: Նա հիմք է ընդունել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը, որի համաձայն՝

«Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք ունի: Ոչ ոքի չի կարելի գրել սեփական գույքից՝ բացառությամբ հանրային շահերի պաշտպանության համար և օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով նախատեսված պայմաններով:

Վերոնշյալ դրույթները, այնուամենայնիվ, չեն խոչընդոտում պետության իրավունքը կիրառել այնպիսի օրենքներ, որոնք այն անհրաժեշտ է համարում սեփականության՝ ընդհանուր շահերին համապատասխան օգտագործման վերահսկողությունն իրականացնելու կամ հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար»:

1. Ընդունելիությունը

86. Դատարանը գտնում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ և որ այն այլ հիմքերով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

87. Կառավարությունը փաստարկել է, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում չի կարող արձանագրվել: Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսը պետք է դիտվի որպես Ռումինիայում Միացյալ Նահանգների դիվանագիտական ներկայացուցչությանը հավասարեցված կազմակերպություն և քննարկվող շենքը օգտագործվել է վերջինիս կողմից «իր դիվանագիտական ներկայացուցչության նպատակներով»:

88. Հետևաբար, պետական մարմինների իմունիտետի սկզբունքը հանդիսացել է 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարման իրավական հիմքը: Վճռի չկատարումը համապատասխանել է ընդհանուր շահի օրինական նպատակին, մասնավորապես՝ Միացյալ Նահանգների կառավարության հետ լավ կապեր պահպանելուն:

89. Դիմողը վիճարկել է Կառավարության փաստարկը՝ նշելով, որ քննարկվող վճռի չկատարումը հանգեցրել է իր՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով սեփականության իրավունքի խախտման:

90. Դատարանը գտնում է, որ դիմողին քննարկվող շենքի սեփականատեր ճանաչած և տեղական իշխանությունների կողմից այն դիմողին վերադարձնելը կարգադրած՝ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճիռը հանգեցրել է Ռումինական պետության դեմ դիմում ներկայացնելուն և բավականաչափ հիմնավորված է այդ շենքի՝ որպես թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով պաշտպանվող «գույք» որակումը:

91. Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի վերաբերյալ նախադեպային իրավունքի համաձայն, որն ըստ էության երաշխավորում է սեփականության իրավունքը, առկա են երեք առանձին կանոններ (տե՛ս *James and Others v. the United Kingdom*, 1986 թվականի փետրվարի 21, կետ 37, Series A no. 98). առաջին

կանոնը, որն ամրագրված է առաջին մասի առաջին նախադասության մեջ, ընդհանուր բնույթ ունի և սահմանում է գույքից անարգել օգտվելու սկզբունքը, երկրորդ կանոնը, որն ամրագրված է առաջին մասի երկրորդ նախադասության մեջ, ներառում է սեփական գույքից զրկելը և կոնկրետ իրավիճակում դրա սուբյեկտներին, երրորդ կանոնը, որն ամրագրված է երկրորդ մասում, ճանաչում է Պայմանավորվող պետությունների իրավասությունը, ի թիվս այլոց, վերահսկելու գույքի օգտագործումն ընդհանուր շահին համապատասխան: Երկրորդ և երրորդ կանոնները վերաբերում են գույքից անարգել օգտվելուն միջամտելու մասնավոր դեպքերին և, հետևաբար, պետք է մեկնաբանվեն առաջին կանոնում սահմանված ընդհանուր սկզբունքի լույսի ներքո (տե՛ս *Iatridis v. Greece* [GC], թիվ 31107/96, կետ 55, ECHR 1999-II):

92. Սույն գործով Դատարանը նշում է, որ դիմողը ոչ միայն անկարող էր ստանձնել իր շենքի տիրապետումը, այլև զրկված է եղել այն վաճառելու կամ դրանից որևէ օգուտ ստանալու հնարավորությունից, քանի որ 2002 թվականի մայիսի 30-ի և 2005 թվականի հունվարի 21-ի որոշումների ուժով Կառավարությունն այն ներառել էր Պետության սեփականությանը պատկանող գույքի ցանկում:

93. Այս հանգամանքներում Դատարանը գտնում է, որ դիմողի՝ շենքի նկատմամբ ունեցած սեփականության իրավունքի որևէ տարրից օգտվելու ամբողջական անկարողությունը հանգեցրել է Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին մասի երկրորդ նախադասության նպատակների համար *de facto* զրկման (հակառակը տե՛ս *Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], թիվ 22774/93, կետ 46, ECHR 1999-V):

94. Այս երկրորդ կանոնի իմաստով գույքը վերցնելը կարող է հիմնավորված լինել, եթե միայն ցույց է տրվում, որ դա իրականացվում է հանրային շահից ելնելով և օրենքով նախատեսված պայմաններով: Բացի դրանից, գույքից օգտվելուն ուղղված ցանկացած միջամտություն պետք է նաև բավարարի համաչափության պահանջը (տե՛ս *Brumărescu v. Romania* [GC], թիվ 28342/95, կետ 78, ECHR 1999-VII):

95. Սույն գործով Դատարանը նշում է, որ Կառավարությունը կրկնել է իր փաստարկներն այն մասին, որ Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի ենթադրյալ դիվանագիտական ինունիտետը հիմնավորում է շենքը դիմողին վերադարձնելու մերժումը:

96. Ինչ վերաբերում է նախքան 2002 թվականի մարտի 31-ը՝ վարձակալության պայմանագրի ժամկետը լրանալն ընկած ժամանակահատվածին, ապա Դատարանը կրկնում է 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարման հետ կապված իր դատողությունները, մասնավորապես այն, որ վարձակալության պայմանագրի առկայությունը կարող է հիմնավորել շենքը դիմողին հասանելի դարձնելու հետ կապված ձգձգումները: Սակայն այն արձանագրում է, որ վարձավճարը շարունակել է գանձվել տեղական իշխանությունների և ոչ թե դիմողի՝ գույքի իրական սեփականատիրոջ կողմից, չնայած որ այն 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի ուժով դադարել է պետական գույք լինելուց:

97. Ինչ վերաբերում է վարձակալության պայմանագրի դադարումից հետո ընկած ժամանակահատվածին, ապա Դատարանը նշում է, որ Պետությունն օգտագործել է և շարունակել է օգտագործել դիմողի գույքը, չնայած որ դրա նկատ-

մամբ սեփականության իրավունք չի ունեցել. Կառավարության 2002 թվականի մայիսի 30-ի և 2005 թվականի հունվարի 21-ի համապատասխանաբար թիվ 533 և 60 որոշումները չեն տրամադրել օրինական սեփականության իրավունք, քանի որ դրանցում հաշվի չի առնվել 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճիռը:

98. Այս հիմքով և սույն գործի առանձնահատուկ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ Դատարանը գտնում է, որ պետական մարմինների իմունիտետի սկզբունքն ինքնին բավարար չէ Ռումինիայի իշխանությունների կողմից շենքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը դիմողին չփոխանցելը հիմնավորելու համար (հակառակ ենթադրության մասին տես *Manoilescu and Dobrescu*, cited above).

99. Դատարանը նշում է, որ արդյունքում դիմողը, առանց փոխհատուցում ստանալու, մի քանի տարի շարունակ զրկված է եղել իր գույքի նկատմամբ ունեցած սեփականության իրավունքի բոլոր տարրերից, և որ գույքը վերադարձնելուն ուղղված նրա բոլոր ջանքերը մինչ այսօր հաջողությամբ չեն ավարտվել: Յետևաբար, անգամ ընդունելով, որ կարող է ցույց տրվել, որ իշխանությունների կողմից շենքը վերադարձնելու մերժումն ունեցել է իրավական հիմք և կատարվել է հասարակական շահից ելնելով, Դատարանն այն կարծիքի է, որ հանրային ընդհանուր շահի պահանջների և անձի հիմնարար իրավունքների պաշտպանության միջև արդարացի հավասարակշռության պահանջը խախտվել է, և որ դիմողը կրել է և շարունակում է կրել անձնական և անհամաչափ ծանրություն:

100. Յետևաբար, առկա է եղել և շարունակում է առկա լինել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

III. ԱՅԼ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

101. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա դիմողը փաստարկել է զենքերի հավասարության սկզբունքի խախտման մասին՝ կապված Վերաքննիչ դատարանի կողմից 2002 թվականի փետրվարի 26-ին նշանակված միստի հետաձգումը մերժելու հետ:

102. Ապա նա փաստարկել է, որ իր հրեական ծագման պատճառով, ի հակառակն Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի, խտրական վերաբերմունքի է ենթարկվել:

103. Ելնելով իր տրամադրության տակ առկա ամբողջ տեղեկությունից, ինչպես նաև քննարկվող փաստարկների վերաբերյալ դատողություններ անելու իրավասությունից՝ Դատարանը չի գտնում, որ առկա են Կոնվենցիայով կամ դրա Արձանագրություններով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների խախտում: Այս կապակցությամբ այն առաջին հերթին գտնում է, որ դիմողը օրենքով սահմանված կարգով ծանուցվել է դատարան ներկայանալու մասին և նախապես տեղյակ է եղել միստի օրվա մասին, ինչպես նաև Վերաքննիչ դատարանը երկու անգամ հետաձգել է վճռի կայացումը՝ նրան գրավոր փաստարկներ ներկայացնելու հնարավորություն տալու համար: Երկրորդ՝ դիմողը խտրականության որևէ փաստ հիմնավորելու նպատակով ապացույց չի ներկայացրել:

104. Յետևաբար, դիմումի այս հատվածն ակնհայտ անհիմն է և պետք է մերժվի Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի հիման վրա:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

105. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Նյութական վնասը

106. Դիմողը փաստարկել է, որ պատճառված վնասի փոխհատուցմանն ուղղված Կառավարության ամենապատշաճ միջոցը կլինի ամբողջ գույքը, այն է՝ շենքը և հողատարածքը, իրեն վերադարձնելը:

107. Եթե Կառավարությունը հրաժարվի ռեստիտուցիայից, դիմողը պատրաստ է 3.000.000 եվրոյի (EUR) չափով փոխհատուցում պահանջել, որը, նրա պնդմամբ, հավասարաժեռ է գույքի շուկայական արժեքին: Ի հիմնավորումն իր պահանջի՝ նա վկայակոչել է փորձագետի եզրակացությունը, որը կազմվել է Տեխնիկական փորձագետների ռումինական ասոցիացիայի անդամի կողմից, ով գույքը գնահատել է 2.438.240 եվրոյի չափով:

108. Կառավարությունը չի համաձայնել պահանջվող գումարին: Այն վկայակոչել է այլ փորձագետի եզրակացություն, որը կազմվել էր լիազորագրված փորձագետի կողմից, որի համաձայն՝ գույքի շուկայական արժեքը 1.329.982 եվրո է: Կառավարությունը նաև նշել է, որ Պետությունը բարեկարգումների համար 66.294 եվրո է ներդրել, ինչի արդյունքում բարձրացել է գույքի արժեքը:

109. Պատասխանելիս արված իր դատողություններով դիմողը վիճարկել է Կառավարության կողմից ներկայացված փորձագետի եզրակացությունում առկա դատողությունները: Երկու փորձագետների կողմից առաջարկված գումարների միջև առկա տարբերությունն առաջացել է մասնավորապես այն պատճառով, որ Կառավարության կողմից նշանակված փորձագետը գույքի արժեքը հաշվել է՝ հինք ընդունելով այն, որ դա գտնվում է Բուխարեստի «1-ին գոտում», մինչդեռ իրականում այն «0 գոտում» է, որտեղ գույքի արժեքն ավելի բարձր է:

110. Դիմողը նաև պահանջել է 288.000 եվրո որպես Պետության կողմից մինչև 2000 թվականի նոյեմբերը վարձավճարի գանձման հետևանքով բաց թողնված օգուտների փոխհատուցում:

111. Ի վերջո, նա պահանջել է 2.000 եվրո՝ որպես մինչև 2000 թվականը գույքի համար վճարված հարկերի և կատարված պարտականությունների փոխհատուցում:

112. *Inter alia*, հիմնվելով *Popescu Nasta v. Romania* (թիվ 33355/96, կետ 62, 2003 թվականի հունվարի 7) վճռի վրա՝ Կառավարությունը կարծիք է հայտնել, որ եթե Դատարանը պետք է կարգադրի գույքը դիմողին վերադարձնել, ապա այն չպետք է բաց թողնված օգուտների փոխհատուցում սահմանի:

113. Դատարանը կրկնում է, որ վճիռը, որում այն խախտում է արձանագրել, պատասխանող Պետության վրա Կոնվենցիայի իմաստով իրավական պարտականություն է դնում դադարեցնել խախտումը և վերացնել դրա հետևանքները: Եթե ազգային օրենսդրությունը թույլատրում է միայն մասնակի վերացում, ապա

Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը Դատարանին իրավունք է տալիս Կոնվենցիայի խախտումն արձանագրելուն հանգեցրած գործողության կամ անգործության արդյունքում տուժած կողմին փոխհատուցում տրամադրել:

114. Սույն գործով Դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող գույքը դիմողի տիրապետմանը համընկել, ինչպես դա կարգադրվել էր Բուխարեստի շրջանային դատարանի 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռով, դիմողին կղմի այնպիսի վիճակում, որը հնարավորինս հավասար կլինի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման բացակայության դեպքում առկա իրավիճակներից մեկին:

115. Դատարանը որոշում է, որ եթե Պատասխանող պետությունը սույն վճիռն ուժի մեջ մտնելուց հետո երեք ամսվա ընթացքում գույքը չվերադարձնի, այն պետք է դիմողին՝ որպես պատճառված նյութական վնասի փոխհատուցում, վճարի գույքի ընթացիկ արժեքի չափով գումար:

116. Անդրադառնալով այդ գումարի չափի որոշմանը՝ Դատարանն արձանագրում է կողմերի փորձագետների կողմից առաջարկված գների միջև առկա եական տարբերությունը:

117. Ելնելով Բուխարեստում անշարժ գույքի արժեքի վերաբերյալ ունեցած տեղեկությունից՝ Դատարանը շեմքի և հարակից հողատարածքի շուկայական արժեքը գնահատում է 1.900.000 եվրո:

118. Ինչ վերաբերում է բաց թողնված օգուտների փոխհատուցման համար պահանջված գումարին, ապա Դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ վերջնական վճռի չկատարման արդյունքում դիմողին նյութական վնաս է պատճառվել, նա զրկվել է իր գույքն ազատորեն տնօրինելու և այն օգտագործելու կամ դրանից որևէ կերպ օգուտ ստանալու հնարավորությունից, քանի որ Պետությունը շարունակել է գանձել Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի կողմից վճարվող վարձավճարը: Յետևաբար, Դատարանը ողջամիտ է համարում, ինչպես առաջարկվել էր դիմողի կողմից, գնահատել 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարման հետևանքով նրա կրած վնասները՝ հիմք ընդունելով կազմակերպության կողմից յուրաքանչյուր ամիս վճարված վարձավճարի չափը: Քանի որ Կառավարությունը չի վիճարկել այն հանգամանքը, որ Պետությունը շարունակել է գանձել 1999 թվականի վարձակալության պայմանագրով սահմանված վարձավճարը, Դատարանը սա կդիտի որպես ելակետ:

119. Սակայն իրական գնահատում իրականացնելու նպատակով Դատարանը պետք է հաշվի առնի նաև այն փաստը, որ դիմողը պետք է որոշակի գումարներ դնի շեմքի պահպանման համար և որ վարձավճարը հարկվելու է (տես *mutatis mutandis*, *Prodan v. Moldova*, թիվ 49806/99, կետ 74, ECHR 2004-III (քաղվածքներ)):

120. Վերոգրյալի հիման վրա և հավասար հիմքերով որոշում կայացնելով՝ Դատարանը որոշեց դիմողին տրամադրել 200.000 եվրո՝ որպես 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռի չկատարման հետևանքով բաց թողնված օգուտի փոխհատուցում:

121. Վերջապես, ինչ վերաբերում է մինչև 2000 թվականը վճարված հարկերի և կատարված պարտականությունների փոխհատուցմանը, ապա Դատարանը նշում է, որ դիմողը կատարել է իր՝ որպես գույքի սեփականատիրոջ պարտականությունները և գույքի նկատմամբ նրա սեփականության իրավունքը դեռևս -

վաճեր է: Հետևաբար, այն գտնում է, որ իր կողմից արձանագրված՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտումները չեն հիմնավորում քննարկվող գումարի փոխհատուցումը: Այն փաստը, որ Գործակալությունը ևս վճարել է այդ հարկերը և կատարել է գույքի հետ կապված պարտականությունները՝ չեն փոխում այս եզրակացությունը:

B. Ոչ նյութական վնասը

122. Դիմողը պահանջել է 300.000 եվրո՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում, որը նա ենթադրաբար կրել էր իշխանությունների կողմից գույքն իրեն վերադարձնելուց հրաժարվելու հետևանքով: Հրաժարումը նրան էական հոգեկան տառապանք է պատճառել, որը հանգեցրել է նրա առողջական վիճակի վատթարացման և սրտի նոպայի:

123. Կառավարությունը վիճարկել է այս պահանջը՝ կարծիք հայտնելով, որ առկա չէ ուղղակի կապ խախտումների և փաստարկված ոչ նյութական վնասների միջև: Ապա այն նշել է, որ Դատարանի կողմից խախտման արձանագրումը ինքնին բավարար փոխհատուցում է հանդիսանում:

124. Դատարանը չի կարող անտեսել իր գույքի նկատմամբ տիրապետումը վերականգնելուն ուղղված՝ տարեց դիմողի բազմաթիվ փորձերը կամ այն հոգեկան տառապանքները, որ նա պետք է որ ունեցած լիներ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վերջնական վճռի կատարումն ապահովելու անկարողության հետևանքով: Այն գտնում է, որ քննարկվող հանգամանքները հանդիսանում են դիմողի՝ գույքից անարգել օգտվելու, դատարան դիմելու և արդար դատաքննության իրավունքների լուրջ խախտման արդյունք, որի համար 10.000 եվրոյի չափով գումարը հանդիսանում է ոչ նյութական վնասի արդարացի փոխհատուցում:

C. Ծախսերը և ծախքերը

125. Դիմողը նաև պահանջել է 10.000 եվրո՝ որպես ներպետական դատարաններում և Դատարանում կատարված ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:

126. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողն ի հիմնավորումն իր պահանջի՝ չի ներկայացրել որևէ փաստաթղթային ապացույց, և քանի որ ծախսերը և ծախքերը կապված են ներպետական դատարանների հետ, նա կարող է փոխհատուցման պահանջով դատարան դիմել:

127. Դատարանը կրկնում է, որ ծախսերը Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով նախատեսված փոխհատուցման ենթակա գումարներում ներառելու համար անհրաժեշտ է ապացուցել, որ դրանց կատարումն իրական և ամխուսափելի, ինչպես նաև չափի առումով ողջամիտ է եղել (ի թիվս այլ հեղինակավոր աղբյուրների, տես *Nikolova v. Bulgaria* [GC], թիվ 31195/96, կետ 79, ECHR 1999-II):

128. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դիմողը չի մանրամասնել իր պահանջը կամ չի ներկայացրել որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում պահանջվող գումարի չափը հիմնավորող փաստաթղթային ապացույցներ, Դատարանը որոշում է այս կետով նրան փոխհատուցում չտրամադրել:

D. Տուգանային տոկոսները

129. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՂՐՅԱԼԻ ԴԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՉԱՅՆ

1. *Չայտարարում է* գանգատն ընդունելի՝ կապված Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի հետ, որը վերաբերում է 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարմանը և Բուխարեստի վերաքննիչ դատարանի անկախությանն ու անաչառությանը, ինչպես նաև կապված թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հետ, իսկ գանգատի մնացած մասը՝ անընդունելի:

2. *Վճռում է*, որ 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռի չկատարման արդյունքում տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում:

3. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում, քանի որ դիմողին չի տրամադրվել անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից իր գործի քննություն:

4. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:

5. Վճռում է,

(a) որ պատասխանող պետությունը պետք է սույն վճիռը Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա ուժի մեջ մտնելուց հետո Բուխարեստի շրջանային դատարանի 1999 թվականի հունիսի 24-ի վճռին համաձայն՝ երեք ամսվա ընթացքում դիմողին վերադարձնի Բուխարեստի Նեգուստորի 16 փողոցում գտնվող շենքը:

(b) որ նման ռեստիտուցիա չիրականացնելու դեպքում պատասխանող պետությունը դիմողին նույն եռամսյա ժամկետում պետք է վճարի 1.900.000 (մեկ միլիոն ինը հարյուր հազար) եվրո՝ որպես նյութական վնասի փոխհատուցում:

(c) որ անկախ ամեն ինչից, պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին վճարի 200.000 (երկու հարյուր հազար) եվրո՝ որպես նյութական վնասի և 10.000 (տասը հազար) եվրո՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում:

(d) որ քննարկվող գումարները պետք է տրամադրվեն պատասխանող պետության արժույթով՝ վճարման օրը գործող փոխարժեքով, գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ:

(e) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին հավելած երեք տոկոս:

6. *Մերժում է* արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարվել է ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ գրավոր հրապարակվել է 2007 թվականի հուլիսի 26-ին:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Դատարանի կանոնների 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա դատավոր Քաֆլիչի հատուկ կարծիքը, որին միացել է դատավոր Ջիեմելը, կցվում է սույն վճռին:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՔԱՖԼԻՇԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ, ՈՐԻՆ ՄԻԱՑԵԼ Ե ԴԱՏԱՎՈՐ ՁԻԵՄԵԼԸ

(Թարգմանություն)

1. Ես համաձայն եմ սույն գործով 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտման վերաբերյալ Պալատի եզրակացությանը: Իմ համաձայնությունն առավելապես հիմնված է վճռի 60-րդ կետում առկա դատողության վրա, որում Դատարանն արձանագրել է.

«... եթե անգամ [խաղաղության կորպուսը] իսկապես նման ինունիտետով օժտված լիներ, ապա դա որևէ կերպ չէր կարող խոչընդոտել վիճարկվող գույքի նկատմամբ սեփականատիրական իրավունքները դիմողին փոխանցելուն: Քանի որ այդ փոխանցումն ինքնին չի հանգեցնում վարձակալի վտարման, ուստի շենքը զբաղեցնելու կապակցությամբ վեճի առկայության դեպքում վերջինս ազատ էր ի պաշտպանություն իրեն փաստարկներ ներկայացնել, այդ թվում՝ իրավագործությունից ինունիտետ ունենալու վերաբերյալ»:

2. Ցեղասպանության հանցագործության կանխարգելման և պատժման մասին կոնվենցիայի կիրառման վերաբերյալ՝ 2007 թվականի փետրվարի 26-ի նրա վճռի 402-րդ և 403-րդ կետերից բխում է (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), որ Արդարադատության միջազգային դատարանը շատ բարյացակամ չի տրամադրված մասնագիտացված միջազգային դատարանների նկատմամբ, որոնք լուծում են միջազգային հանրային իրավունքի հետ կապված հարցեր: Չնայած Միավորված ազգերի կազմակերպության հիմնական դատական մարմնի վերապահումներին՝ ես կցանկանայի տեսնել, որ սույն Դատարանի մեծամասնությունը դիրքորոշում է ընդունել Միացյալ Նահանգների խաղաղության կորպուսի կողմից սույն գործով վեճի առարկա հանդիսացող շենքի շարունակվող զբաղեցման արդյունքում ծագած հարցերից վերջինիս ունեցած ինունիտետի վերաբերյալ և ոչ թե դա թողներ Ռուսիայի դատարանների հայեցողությանը: Բացի դրանից, այս հարցի կապակցությամբ ես պետք է նշեմ, որ չեմ հասկանում, թե ինչու է խաղաղության կորպուսի իրավաբանական դեպարտամենտը հրաժարվել իր կարգավիճակի վերաբերյալ տեղեկություն ներկայացնել Դատարանին, հատկապես եթե այն կարող էր դրանից օգուտ ստանալ:

3. Ռուսիայում խաղաղության կորպուսի ծրագրի վերաբերյալ Միացյալ Նահանգների և Ռուսիայի միջև 1992 թվականի հունվարի 24-ին կնքված համաձայնագիրը որևէ նշում չի պարունակում կազմակերպության, որպես այդպիսին, կարգավիճակի վերաբերյալ: Հոդված IV-ում այն միայն ամրագրում է.

«խաղաղության կորպուսի ներկայացուցիչը և նրա աշխատակազմի անդամների նկատմամբ վերաբերմունքը հավասարեցված է Ռուսիայում Միացյալ Նահանգների դեսպանության համապատասխան դասի աշխատակիցների նկատմամբ վերաբերմունքին, բացառությամբ միայն այն հանգամանքի, որ նրանք չունեն դիվանագիտական կարգավիճակ և ինունիտետ»:

4. Այս ձևակերպումից կարելի է երկու եզրակացություն անել. (1) Խաղաղության կորպուսի աշխատակազմն ունի նույն կարգավիճակը, ինչ Միացյալ Նահանգների դեսպանության անդամները, չնայած որ Խաղաղության կորպուսը, որպես այդպիսին, հավասարեցված չէ դեսպանությանը, (2) վերաբերմունքում առկա նմանությունները չեն տարածվում դիվանագիտական արտոնությունների և իմունիտետների վրա: Թեև 1992 թվականի համաձայնագիրը ոչինչ մեզ չի ասում Խաղաղության կորպուսի, որպես այդպիսին, կարգավիճակի վերաբերյալ, սակայն սույն գործով Ղատարանի ունեցած տեղեկությունը (Խաղաղության կորպուսի իրավաբանական դեպարտամենտի կողմից մանրամասներ ներկայացնելուց հրաժարվելը, այն փաստը, որ Խաղաղության կորպուսը, որպես այդպիսին, հավասարեցված չէ դեսպանությանը, ինչպես նաև Խաղաղության կորպուսի անձնակազմի՝ դիվանագիտական արտոնություններից և իմունիտետներից ուղղակիորեն զրկված լինելը) թույլ է տալիս ենթադրել, որ կազմակերպությունը Ռումինիայում դիվանագիտական կարգավիճակ չունի:

5. Այս նախնական դատողությունը հաստատվում է Դիվանագիտական հարաբերությունների մասին Վիեննայի 1961 թվականի ապրիլի 18-ի կոնվենցիայում առկա՝ դիվանագիտական ներկայացուցչության գործառույթների սահմանումով և Խաղաղության կորպուսի կողմից իրականացված գործունեությամբ: Վիեննայի կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածն ամրագրում է.

«1. Դիվանագիտական ներկայացուցչության գործառույթները մասնավորապես կայանում են հետևյալում.

- a) հավատարմագրող պետությունը ներկայացնել նստավայր պետությունում.
- b) պաշտպանել հավատարմագրող պետության և նրա քաղաքացիների շահերը նստավայր պետությունում՝ միջազգային իրավունքով թույլատրելի շրջանակներում.
- c) բանակցություններ վարել նստավայր պետության կառավարության հետ.
- d) բոլոր օրինական միջոցներով պարզել նստավայր պետությունում առկա պայմաններն ու իրադարձությունները և դրանց մասին հաղորդել հավատարմագրող պետության կառավարությանը.
- e) խրախուսել բարեկամական հարաբերությունները հավատարմագրող պետության և նստավայր պետության միջև և զարգացնել նրանց փոխհարաբերությունները էկոնոմիկայի, մշակույթի և գիտության բնագավառում:

2. սույն կոնվենցիայի ոչ մի դրույթ չպետք է մեկնաբանվի որպես խոչընդոտ դիվանագիտական ներկայացուցչության կողմից հյուպատոսական գործառույթների իրականացման համար»:

Սույն դրույթից պարզ է դառնում, որ դիվանագիտական ներկայացուցչությունները պետք է իրականացնեն որոշակի գործողություններ, որոնք վերաբերում են առավելապես միջպետական պաշտոնական հարաբերությունների ոլորտին՝ հաշվի առնելով հնարավոր բացառությունները, ի վերջո, որոշ դեպքերում այնպիսի գործողություններ, որոնք ուղղված են նստավայր պետության հետ բարեկամական հարաբերությունների խրախուսմանը և տնտեսության, մշակույթի և գիտության բնագավառներում հարաբերությունների զարգացմանը (հոդված 3 (1) (e)): Դիվանագիտական ներկայացուցչություններն իրականացնում են մշված բոլոր գործառույթները: Միանգամայն պարզ է, որ անգամ պաշտոնական կազմակերպությունը, որի միակ խնդիրը, օրինակ, սովյալ պետությունների միջև բարե-

կամական և մշակութային փոխհարաբերությունների զարգացումն է, դիվանագիտական ներկայացուցչության բնույթ չունի:

6. Մի կողմ թողնելով Ռուսիան համաձայնեցված խնդիրների» (սույն կետի հոդված I) իրականացման վերաբերյալ հղումը՝ Միացյալ Նահանգների և Ռուսիանի միջև 1992 թվականի հունվարի 24-ին կնքված համաձայնությունը չի մանրամասնում խաղաղության կորպուսի գործունեությունը: Սակայն հիմք ընդունելով հասարակությանը հասանելի տեղեկությունը՝ կարելի է ասել, որ սույն կազմակերպության նպատակն է նստավայր պետություններին օգնել վերապատրաստել տղամարդկանց և կանանց՝ նպատակ ունենալով աջակցել վերջիններիս զարգացմանը և տվյալ պետություններում զարգացնել մարդկանց փոխըմբռնումները: Խաղաղության կորպուսի հետ արտասահման ուղարկվող ամերիկացիները աշխատում են հետևյալ բնագավառներում. կրթություն, հասարակական գործունեության և գործարարության զարգացում, շրջակա միջավայրի պահպանություն և գյուղատնտեսություն, առողջապահություն և բժշկություն, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ: Խաղաղության կորպուսի խնդիրների այս համառոտ նկարագրությունը մեզ ցույց է տալիս, որ կազմակերպությունը, համեմայնդեպս, դիվանագիտական ներկայացուցչություն չէ և, հետևաբար, չի կարող օգտվել Վիեննայի 1961 թվականի կոնվենցիայով նման ներկայացուցչություններին վերապահված արտոնություններից և իմունիտետներից:

7. Հարցը, թերևս, այդտեղ չի ավարտվում: Որևէ կասկած չի կարող լինել առ այն, որ խաղաղության կորպուսը Միացյալ Նահանգների կառավարության միջնորդ գործակալություն է: Հետևաբար, վերջինս խաղաղության կորպուսի միջոցով հանդիսանում է դիմողի կողմից վիճարկված գույքի վարձակալ: Իրավամբ, Ռուսիանի կառավարության հետ կնքված վարձակալության վերջին գրավոր պայմանագրի ժամկետը լրացել է 2002 թվականի մարտի 31-ին, ինչպես նշված է Դատարանի վճռում (կետ 56), սակայն խաղաղության կորպուսը շարունակել է զբաղեցնել շենքը՝ արտաքուստ բացարձակ անհանգիստ չերևալով, այլ կերպ ասած՝ Ռուսիանի կառավարության համաձայնությամբ, որը նախապես գանձել էր վարձավճարը: Հետևաբար, խաղաղության կորպուսը շատ հեռու է «ինքնակամ բնակիչ» լինելուց, այն շենքը զբաղեցրել է անորոշ տևողությամբ վարձակալության ենթադրյալ պայմանագրի հիման վրա: Անկասկած, Ռուսիանի կառավարությունը կարող էր վերջ տալ դեպքերի նման ընթացին՝ անհրաժեշտության դեպքում պահպանելով անորոշ ժամկետով կնքված վարձակալության պայմանագրերի վերաբերյալ ռուսիական օրենսդրության մեջ ամրագրված տեղեկացման ժամկետը: Բայց քանի որ այն դա չի արել, խաղաղության կորպուսի ներկայությունը լիովին օրինական է, և Միացյալ Նահանգները, ի դեմս այդ կազմակերպության, ունեցել է շենքի օգտագործումը շարունակելու օրինական շահ:

8. Արդյո՞ք այդ շահը պաշտպանվում է միջազգային օրենսդրությամբ, եթե՝ այո, ապա՝ ինչպե՞ս: Սույն գործով Միացյալ Նահանգները կարող են հիմնվել Պետության իմունիտետի հետ կապված հարցերը կարգավորող՝ միջազգային սովորութային իրավունքի կանոնների վրա, որոնք կողիֆիկացվել են Պետությունների և դրանց սեփականության իրավագորային (յուրիսդիկցիոն) իմունիտետի վերաբերյալ 2004 թվականի դեկտեմբերի 2-ի կոնվենցիայով (Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեա, 2004 թվականի դեկտեմբերի 2-ի թիվ 59/38 բանաձև):

9. 2004 թվականի Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, որը սահմանում է իրավա-գորային ինունհիտետի բացառությունները, ամրագրում է.

«Եթե մասնակից Պետություններն այլ համաձայնության չեն եկել, Պետությունը չի կարող վկայակոչել այլ պետության դատարանի իրավագործությունից ունեցած ինունհիտետը, եթե վերջինս այլ հանգամանքներում իրավասու է վարույթ իրականաց-նել՝ կապված հետևյալ հանգամանքների սահմանման հետ.

- (a) Պետության յուրաքանչյուր իրավունք կամ շահ՝ կապված քննարկվող Պե-տությունում գտնվող անշարժ գույքի կամ դրա տիրապետման կամ օգտա-գործման հետ, կամ Պետության յուրաքանչյուր պարտականություն, որը ծագում է անշարժ գույքի նկատմամբ ունեցած շահից, կամ դրա տիրապե-տումից կամ օգտագործումից,
- (b) շարժական կամ անշարժ գույքի նկատմամբ Պետության իրավունքը կամ շահը, որը ծագում է իրավահաջորդությունից, նվիրատվությունից կամ *bona vacantia*, կամ
- (c) գույքի կառավարման հետ կապված Պետության յուրաքանչյուր իրավունք կամ շահ, ինչպիսին է փոխառության իրավունքով պատկանող գույքը, կամ սնանկ ճանաչված անձի ունեցվածքը կամ ընկերության գույքը, եթե այն լուծարվել է»:

Վերոնշյալ (a) կետի իմաստով Միացյալ Նահանգները (կամ Ռումինիան, նպատակ ունենալով միջազգային մակարդակում խուսափել Միացյալ Նահանգ-ների *vis-à-vis* ցանկացած անօրինական վարքագծից) չեն կարող վկայակոչել Ռումինիայի դատարանների իրավագործությունից ունեցած ինունհիտետը: (a) կե-տը կանխարգելում է օտարերկրյա պետության կողմից մնան ինունհիտետի վկա-յակոչումը, քանի որ այն չի ներառում այդ պետության՝ անշարժ գույքին կամ դրա օգտագործմանը վերաբերող որևէ իրավունք կամ շահ: Յետևաբար, ո՛չ Միացյալ Նահանգները, ո՛չ Ռումինիան սույն գործով չեն կարող վկայակոչել դատարանների իրավագործությունից ունեցած ինունհիտետը: Ավելին, սույն գործը շարունակվում է դատական փուլի շրջանակներից դուրս և վերաբերում է վճռի կատարմանը:

10. 2004 թվականի Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածը միաժամանակ կարգավո-րում է վճռի կայացումից հետո կիրառվող հարկադրանքի միջոցներից և, հետևա-բար, վճռի կատարումից Պետության ինունհիտետի հետ կապված հարցեր: Այն սահմանում է.

«Վճռից բխող որևէ հարկադրանքի միջոց, ինչպիսին է բռնագրավումը, գույքի վրա կալանք դնելը կամ գույքի վերաբերյալ կատարողական վարույթը, որը կապ-ված է այլ Պետության դատարանում իրականացված վարույթի հետ, չի կարող կա-տարվել Պետության գույքի նկատմամբ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ.

- (a) Պետությունն ուղղակիորեն համաձայնել է մնան միջոցների կատարմանը.
 - (i) միջազգային համաձայնության միջոցով,
 - (ii) արբիտրաժային համաձայնության կամ գրավոր պայմանագրի միջո-ցով, կամ
 - (iii) դատարանում մնան հայտարարություն անելով, կամ կողմերի միջև վեճի առաջացումից հետո գրավոր դիմում ներկայացնելով, կամ
- (b) Պետությունն այդ գույքն առանձնացրել կամ նախատեսել է այն հայցի բա-վարարման համար, որի կապակցությամբ սկսվել է այդ վարույթը, կամ
- (c) պարզվել է, որ գույքը Պետության կողմից ուղղակիորեն օգտագործվում կամ նախատեսված է օգտագործման համար ոչ թե կառավարության ոչ առևտրային, այլ ուրիշ նպատակներով և գտնվում է դատարանի Պետության տարածքում...»:

11. Թվում է, որ այս դրույթը ներկայացված իրավիճակին առավել համապատասխան է, որը կապված է վճռով լուծված վեճի հետ, որի կատարման համար ջանքեր են գործադրվում: 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ նման իրավիճակներում կատարմանն ուղղված որևէ միջոց չի կարող կիրառվել օտարերկրյա պետության դեմ, եթե առկա չեն (a)-ից (c) ենթակետերով սահմանված պայմանները: Գործով սա ուղղակիորեն առկա չէ: Ռուսիմիան, հետևաբար, չի կարող որևէ հարկադրանքի միջոց կիրառել Միացյալ Նահանգների՝ որպես *de facto* վարձակալի դեմ:

12. Ռուսիմիան, հետևաբար, կարող է հաշվի առնել հետևյալ միջոցներից մեկը կամ դրանք երկուսն էլ. (1) այն կարող է պահանջել Միացյալ Նահանգներին ազատել շենքը՝ դիմողին գույքը վերադարձնելու նպատակով: Եթե Միացյալ Նահանգները հրաժարվեն, ապա դա ազդեցություն չի ունենա, քանի որ հարկադրանքի որևէ միջոց հնարավոր չի լինի կիրառել, և/կամ (2) այն կարող է գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը փոխանցել դիմողին՝ առանց նրան տիրապետման իրավունք տրամադրելու (այս կապակցությամբ, տես վճռի 60-րդ կետը): Եթե դա արվի, ապա դիմողն իր գույքի օգտագործման հնարավորությունից ապօրինի զրկված լինելու ամբողջ ժամանակահատվածի համար փոխհատուցում ստանալու իրավունք ձեռք կբերի: Մյուս կողմից, եթե սեփականության իրավունքի փոխանցումը զուգորդվի ռեստիտուցիայով, փոխհատուցումը պարտադիր կլինի միայն սեփականության իրավունքից զրկելու կապակցությամբ, որին դիմողը ենթարկվել է նախքան ռեստիտուցիան:

13. Այս միջոցներից ոչ մեկի չկատարման դեպքում Ռուսիմիայի կառավարության կողմից վճարման ենթակա փոխհատուցման չափը պետք է հաշվարկվի գույքի շուկայական արժեքի և այն ժամանակահատվածի տևողության հիման վրա, որի ընթացքում անձը զրկված է եղել տիրապետման իրավունքից:

ՎԱՆ ՎՈՆԴԵՆ ԸՆԴԴԵՄ ՆԻԴԵՐՈՒԱՆԴՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՎ

2007թ. հոկտեմբերի 25-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

5. Դիմողը ծնվել է 1954 թվականին և ապրում է Լիդսում:

6. 1989 թվականի հունվարի 1-ից 1994 թվականի օգոստոսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում նա աշխատել է որպես ոստիկան և այս պաշտոնում Կենտրոնական ռեգիոնալ քրեական հետախուզության ծառայությունում (*Regionale Criminele Inlichtingendienst*; «RCID»)՝ իրականացրել է «runner»¹-ի գործառույթներ:

A. Քրեական գործերի քննության մեթոդների վերաբերյալ պառլամենտական քննությունը

7. 1994 թվականի հունվարի 26-ին արդարադատության նախարարը (*Minister van Justitie*) և ներքին գործերի նախարարը (*Minister van Binnenlandse Zaken*) տեղեկացրել են Պառլամենտի ստորին պալատին (*Tweede Kamer der Staten-Generaal*) կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարում քննության վիճարկելի մեթոդներ գործողության մեջ դնելու հետևանքով 1993 թվականի դեկտեմբերին Յուսիսային հոլանդական/Ուտրեխտի միջռեգիոնալ քրեական հետախուզության խումբը (*Interregionaal Recherche Team*; «IRT») մասին (մանրամասն տե՛ս *Van Vondel v. the Netherlands* (dec.), թիվ 38258/03, ECHR 2006): Սա հանգեցրել է Նիդեռլանդներում կիրառվող՝ հանցագործությունների քննության մեթոդների և նման մեթոդների նկատմամբ հսկողության կապակցությամբ պառլամենտական քննության (*parlementaire enquête*) հարուցման:

8. 1994 թվականի դեկտեմբերի 6-ին հանցագործությունների քննության մեթոդների կապակցությամբ քննություն իրականացնող պառլամենտական հանձնաժողով (*parlementaire enquêtecommissie opsporingsmethoden*; «PEC») է ձևավորվել: Այն բաղկացած է եղել Ստորին պալատի ինը պառլամենտականներից:

¹. «Runners»-ները ոստիկաններն են, ովքեր հրահանգավորում են ոստիկանության իրազեկիչներ հանդիսացող կամ հանցավոր կազմակերպություններում ներդրված քաղաքացիներին:

9. PEC-ն իրականացրել է լայնածավալ քննություն, որը տևել է մոտ մեկ տարի: 1995 թվականի հունվարից մայիսն ընկած ժամանակահատվածում հավաքվել են և ուսումնասիրվել են փաստաթղթեր, ինչպես նաև մախնական հարցումներ են անցկացվել ավելի քան 300 անձի հետ: PEC-ն ունեցել է հետագա ոչ պաշտոնական, խորհրդակապական բնույթի «մասնավոր զրույցներ» (*besloten gesprekken*) ընդհանուր առմամբ 139 անձի հետ (որոնք բառացի արձանագրվել են)՝ նպատակ ունենալով ընդլայնել քննարկվող հարցի վերաբերյալ վերջինիս պատկերացումը, ընտրել այն անձանց և փորձագետների, ովքեր պետք է հրապարակայնորեն լսվեն, և նախապատրաստել այս հրապարակային լսումները: Այդ փաստաթղթերի, հարցումների և քննարկումների հիման վրա PEC-ն ընտրել է այն անձանց, ուն ցանկացել է լսել: Այդ հարցումները և «մասնավոր զրույցները», որոնք բոլորն էլ իրականացվել են կամավորությամբ հիմունքներով, խորհրդակապական բնույթ են կրել, և PEC-ը պարտավորվել է տվյալ անձի համաձայնության բացակայության դեպքում որևէ ուղղակի մեջբերում չանել:

10. 1995 թվականի սեպտեմբերի 6-ից նոյեմբերի 9-ն ընկած ժամանակահատվածում PEC-ն իրականացրել է 93 հրապարակային լսում, որոնց ընթացքում 88 անձ ցուցմունք է տվել, այդ թվում՝ դիմողը, ով երկու անգամ է լսվել: Այս հրապարակային լսումներն ուղղակի եթերով հեռարձակվել են ազգային հեռուստատեսությամբ: Որևէ վկա կամ փորձագետ ոչ հրապարակայնորեն չի լսվել:

11. 1996 թվականի փետրվարի 1-ին PEC-ը ներկայացրել է իր վերջնական գեկույցը, որում ամրագրված են եղել նրա դատողությունները և հանձնարարականները: Այն եզրակացրել է, որ հանցագործությունների քննության ոլորտում առկա է ճգնաժամ, ինչը ներառել է երեք հիմնական տարր, մասնավորապես՝ կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարում կիրառվող մեթոդները կարգավորող համապատասխան իրավական նորմերի բացակայություն, հանցագործությունների քննության համակարգի ոչ պատշաճ գործառնություն, քանի որ այն ներառում է չափազանց շատ առանձին կազմակերպություններ, որոնց գործունեությունը բավականաչափ չի համակարգվում կամ ընդհանրապես չի համակարգվում և հանգեցնում է իրավասությունների և պարտականությունների վերաբերյալ ոչ հստակ որոշումների կայացմանը, ինչպես նաև ուժային կառույցների հետ կապված խնդիրների, քանի որ դատախազական դեպարտամենտը ոչ միշտ է, որ ոստիկանության նկատմամբ ունի կամ իրականացնում է բավարար իրավագործություն:

12. PEC-ի գեկույցը մեծ ազդեցություն է ունեցել Նիդեռլանդներում կազմակերպված հանցագործությունների քննության կազմակերպման վրա և հիմք է հանդիսացել Նիդեռլանդների քրեական դատավարության օրենսգրքում կատարված բազմաթիվ փոփոխությունների կատարման համար, այդ թվում՝ Նախնական դատական քննությունների (վերամայման) մասին օրենքի (*Wet herziening gerechtelijk vooronderzoek*) և Հատուկ քննչական լիազորությունների մասին օրենքի (*Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden*) ընդունումը, որոնք ուժի մեջ են մտել 2000 թվականի փետրվարի 1-ին և որոնցով փոփոխվել են քննչական լիազորությունների և քրեական գործի քննության ընթացքում կիրառվող հարկադրանքի միջոցների վերաբերյալ իրավական կարգավորումները:

B. «Ուժեղացված խմբի» կողմից իրականացված փաստահավաք քննությունը

13. 1995 թվականի ապրիլին արդարադատության նախարարի թույլտվությամբ և հանրային դատախազական ծառայության պատասխանատվության և ղեկավարման ներքո (*Openbaar Ministerie*) Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների ղեկարտամենտի հատուկ խումբը (*rijksrecherche*), այսպես կոչված, «ուժեղացված խումբը», սկսել է լայնածավալ փաստահավաք քննություն՝ կապված Կենեմերլանդի ռեզիդենտ քրեական հետախուզության ծառայության (*Regionale Criminele Inlichtingendienst*; «RCID»)՝ 1990-1995 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում իրականացված գործունեությունը և, մասնավորապես, դրա կողմից հատուկ քննչական մեթոդների կիրառումը, որոնք չեն տարբերվել կազմալուծված՝ Յուսիսային հոլանդական/Ուտրեխտի IRT-ի կողմից կիրառված մեթոդներից:

14. Ուժեղացված խմբի նպատակն էր. «1990 թվականից մինչև տվյալ պահին ընկած ժամանակահատվածում Կենեմերլանդի RCID-ի գործունեության, գործառնության և աշխատանքի մեթոդների վերաբերյալ հնարավորինս ամբողջական փաստահավաք քննություն իրականացնել: Քննություն իրականացնելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել հատկապես հատուկ քննչական մեթոդների կիրառմանը: Ի լրումն դրա, երկուստեք՝ ոստիկանության և հանրային դատախազության ծառայության՝ RCID-ի համար ունեցած պատասխանատվությունը և RCID-ի գործունեությունը պետք է նշվեն: Յետագոտության արդյունքում պետք է կազմվի զեկույց, որում կներառվեն դատողությունները և հանձնարարականները»:

15. Արդարադատության և ներքին գործերի նախարարների հետ համաձայնեցվել է, որ PEC-ի նախագահը և փոխնախագահը սույն քննության սկզբից ևեթ պետք է տեղյակ պահվեն ուժեղացված խմբի դատողությունների վերաբերյալ: Այն պետք է լինի փաստահավաք գործունեություն, որն առաջին հերթին նպատակ է հետապնդում դասեր քաղել հայտնաբերված փաստերից:

16. Ուժեղացված խմբի կողմից քննության իրականացման ընթացքում Կենեմերլանդի RCID-ի գործունեությունն արդեն իսկ հանդիսացել էր Կենեմերլանդի ռեզիդենտ ոստիկանության, ինչպես նաև Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների ղեկարտամենտի կողմից իրականացված բազմաթիվ այլ քննությունների առարկա: Նախկին քննությունների արդյունքներն ընդգրկվել են Ուժեղացված խմբի կողմից իրականացված քննության արդյունքների մեջ, որը ներառել է Կենեմերլանդի RCID-ի պրակտիկ գործունեության հետ կապված բազմաթիվ տեսակետներ, այդ թվում՝ դրա ներգրավվածությունը մի շարք առանձնահատուկ գործունեության ձևերի, ինչպիսին է «մրգահյութի ուղին»՝ վերահսկվող մատակարարման ուղին, որը ներառում է մրգահյութի խտանյութում թաքցված թմրամիջոցների փոխադրման ուղին:

17. Այդ քննությունների ընթացքում 250 անձ ցուցմունք է տվել, որոնցից 40-ը՝ մեկից ավելի անգամ: Լսված անձանց շարքում են եղել ոստիկանության և հանրային դատախազության ղեկարտամենտի բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք, հանցագործությունների քննության գործում ներգրավված ոստիկաններ, ոստիկանությանը տեղեկություններ հայտնող անձինք և այլ քաղաքացիներ: Դի-

մողը և նրա նախկին ղեկավարը՝ պրն Լ.-ն ևս Ուժեղացված խմբին ցուցմունք են տվել: Ուժեղացված խումբը լսված բոլոր անձանց խոստացել է, որ նրանց ցուցմունքները որևէ քննության ընթացքում առանց նրանց համաձայնության չեն օգտագործվելու:

18. Ուժեղացված խմբի կողմից 1996 թվականի մարտի 29-ին կազմված վերջնական գեկույցի համաձայն՝ իր քննությունն սկսելու պահից այն կապ է ունեցել պրն Ռ.-ի հետ՝ բելգիացի մրգահյուր արտադրողի հետ, ով տվյալ ժամանակահատվածում հանդիսացել է Կենտրոնական ՌԸԻ-ի տեղեկություններ հայտնող անձ և ով «ղեկավարվել» է դիմողի կողմից: Պրն Ռ.-ն 1995 թվականի ապրիլին կապվել է Ազգային քրեական հետախուզության ծառայության (*Centrale Criminele Inlichtingendienst*; «CRI») հետ և հայտնել, որ 1991 թվականի վերջից սկսած կապի մեջ է եղել դիմողի հետ, իսկ հետագայում՝ վերջինիս գործընկեր պրն Լ.-ի հետ: 1991 թվականի վերջից սկսած պրն Ռ.-ն դիմողին տեղեկություններ է հայտնել Մարոկկոյում մրգահյուրի խտանյութերի արտադրության, դրանց՝ Նիդեռլանդներ տեղափոխման վերաբերյալ: Այն բանից հետո, երբ պրն Ռ.-ն Բելգիայում 1992 թվականին հիմնադրել է մրգահյուրի գործարան, նա հանդիպել է պրն Լ.-ին, ում նա ի սկզբանե ճանաչել է ծածկանունով: Դիմողի և պրն Լ.-ի պահանջով պրն Ռ.-ն մրգահյուրի Դելտա Ռիո գործարանը հիմնադրել է Էկվադորում: Չնայած որ դիմողը և պրն Լ.-ն մի քանի միլիոն նիդեռլանդական գուլդեն են ներդրել ինչպես բելգիական, այնպես էլ Դելտա Ռիո գործարաններում, սակայն 1994 թվականի սեպտեմբերին նրանք որոշել են, որ Դելտա Ռիո գործարանը պետք է փակվի և վաճառվի: Պրն Ռ.-ն, ով չի հասկացել, թե ինչու է նման որոշում կայացվել, սկսել է չվստահել դիմողին և պրն Լ.-ին և որոշել է CRI-ին տեղեկացնել այս դեպքի մասին: Դրանից հետո CRI-ն կապ է հստատել պրն Ռ.-ի և Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի միջև:

19. Ուժեղացված խմբի վերջնական գեկույցի համաձայն՝ քննության ընթացքում պրն Ռ.-ի կողմից տրված ցուցմունքները հնարավորինս ստուգվել են դիտարկումների, ձայնային ապարատների և փաստաթղթերի օգտագործմամբ, և որ քննություններ են իրականացվել պարզելու համար, թե արդյոք դիմողը և պրն Լ.-ն ֆինանսական աջակցություն են ցուցաբերել Բելգիայում գտնվող գործարանին, եթե այո, ապա՝ ինչու, և արդյոք Էկվադորում Դելտա Ռիո գործարան է ստեղծվել:

20. Թեև Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի գեկույցները, որպես կանոն, չեն հրապարակվում, սակայն Ուժեղացված խմբի գեկույցը հրապարակայնորեն է կայացվել: Ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ այս քննությունը, չնայած PEC-ի քննության առկայությանը, ուշադրություն է գրավել: Հիմնական եզրակացությունները *inter alia* ներառել են հետևյալ տարրերը.

- Կենտրոնական ՌԸԻ-ն պետք է բնութագրվի որպես ապակազմակերպված ծառայություն, որում որևէ ղեկավարում և գործունեության նկատմամբ ըստ էության հսկողություն չի իրականացվում.

- Կենտրոնական ՌԸԻ-ում տեղեկություններ հայտնող անձանց և ներդրված անձանց «ղեկավարման» հիմնական կանոնները մեծ մասշտաբներով և հաճախակի խախտվում են.

- ոստիկանության ուժերի ղեկավարությունը լրջորեն չի համապատասխանում ՌԸԻ-ի նկատմամբ իրականացվող իր գործառույթին, քանի որ ղեկավարությունը՝ դրա ղեկավարը, նրա տեղակալը և քրեական գործերի քննությունների բաժնի պետը

հազիվ թե տեղյակ են կամ ընդհանրապես տեղյակ չեն RCID-ի գործունեության մանրամասներին.

- CID-ի գործունեության շրջանակները երկար ժամանակ լրջորեն թերագնահատվել են Հայաստանի հանրային դատախազության ղեկարտամենտի կողմից.

- 1991-1995 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում RCID-ի պետը՝ Լ-ն և նրա հետ (մախկինում) համագործակցող անձը [դիմողը] շատ հավանական է, որ փաստաթղթերով չհիաստուոված աղբյուր ունեցող՝ ավելի քան հինգ միլիոն միղեռանդական գուլդեն են ծախսել՝ այդպիսով տպավորություն ստեղծելով, որ փողը հանցավոր ծագում ունի.

- այս գումարի ծախսումը որևէ կերպ չի վերահսկվել.

- RCID-ի պետը՝ Լ-ն, հետևաբար, չի կատարել իր վերադասներին և հանրային դատախազության ղեկարտամենտին էական հանգամանքների վերաբերյալ տեղեկացնելու և բացատրություններ ներկայացնելու հետ կապված պարտականությունը և դիտավորյալ կերպով ապատեղեկատվություն է տրամադրել իր վերադասներին, ինչպես նաև Ազգային քրեական հետախույզության ղեկարտամենտին.

- համենայնդեպ, սկսած 1991 թվականից, Կենտրոնականի RCID-ն կիրառել է թմրամիջոցների վերահսկվող մատակարարման մեթոդը.

- ոստիկանության համապատասխան ղեկավարները և հանրային դատախազները միայն սահմանափակ ժամանակահատվածում են վերահսկել RCID-ի կողմից այս մեթոդի կիրառումը.

- պրն Լ-ն և դիմողը էկվադորում CID օպերացիան իրականացրել են լրիվ անկախ կերպով (առանց տեղեկացնելու իրենց վերադասներին կամ հանրային դատախազության ղեկարտամենտին) և, այսպես կոչված, «մրգահյութի ուղու մեջ» խախտվել են CID-ի գործունեության վերաբերյալ բոլոր կանոնները.

- «մրգահյութի ուղու» համար ամենաճշմարտանման բացատրությունը կապված է թմրամիջոցների վերահսկվող տեղափոխման ենթակառուցվածք ստեղծելու ցանկության հետ, և անհասկանալի է մնում, թե ինչ նպատակ է դեռևս հետապնդում այս ուղին այն բանից հետո, երբ IRT-ն կազմավորվել է, և ինչ նպատակներով է դեռևս իրականացվում ներդրումների մեծ մասը.

- «մրգահյութի ուղու» գործում ներդրված ֆոնդերի վերաբերյալ PEC-ի առջև պրն Լ-ի և դիմողի տված ցուցումները էական կետերով հակասում էին Ազգային քրեական հետախույզության ղեկարտամենտի քննության արդյունքում հայտնաբերված տվյալներին.

- արտասահմանում (Մարոկկո, Էկվադոր, Միացյալ Թագավորություն, Բելգիա), առանց օտարերկրյա պաշտոնատար անձանց տեղեկացնելու, CID գործողությունների իրականացումը խախտել է այս երկրների ինքնիշխանությունը՝ այն ստորադասելով ներպետական քննության շահերին.

- չի թվում, որ հանցավոր աշխարհում կատարված սպանությունները կարող են վերագրվել տեղեկություններ հայտնող անձանց «ղեկավարման» կամ նման անձանց նպատակադրման՝ Կենտրոնականի RCID-ի պրակտիկային.

- IRT-ի կազմավորումից հետո պրն Լ-ին լրջորեն սպառնալու մի քանի դեպքերը քննարկման առարկա են դարձել, սակայն քննությունից հետո պարզվել է, որ այս սպառնալիքների տակ ոչ մի կոնկրետ բան չկա. բացի դրանից, ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ այդ սպառնալիքները համընկել են այն պահի հետ, երբ պրն Լ-ն կանչվել է CID-ի լայնածավալ գործունեության վերաբերյալ բացատրություն տալու.

- դրանից բացի, ոստիկանության ուժերը լքելուց հետո դիմողը, համենայնդեպս, շարունակել է կապեր պահպանել տեղեկություն հաղորդող չորս անձի հետ և մախկին գործընկերների հետ համագործակցության միջոցով ոստիկանության կող-

մից վերահսկվող ուղիների միջոցով թմրամիջոցներ է տեղափոխել և հանցավոր ծագում ունեցող գումար է վաստակել, ինչպես նաև՝

- որևէ բացատրություն չի գտնվել պրն Լ.-ի և դիմողի մի շարք գործողությունների համար, և նրանք անձամբ երբևէ ողջամիտ բացատրություն չեն տվել. հնարավոր չէ պատասխանել այն հարցին, թե արդյոք նրանք, օրենքի գործողության սահմաններում, հանցավորության դեմ պայքարում ակտիվ են եղել կամ դիտավորությամբ կամ ոչ դիտավորությամբ մասնակցել են այդ նույն հանցավոր գործունեությանը:

C. Վարույթները, որոնցում դիմողը ներգրավված է եղել

21. 1995 թվականի հոկտեմբերի 9-ին, պրն Լ.-ի ելույթից անմիջապես հետո, դիմողը PEC-ի առջև իրականացվող հրապարակային լսման ժամանակ երդմանք ցուցնու՞նք է տվել:

22. 1995 թվականի հոկտեմբերի 30-ին PEC-ը «գաղտնի գրույց» է ունեցել պրն Ռ.-ի հետ, ով վկայակոչել է, որ այս գրույցի բառացի արձանագրության մեջ կոչվել է «Յուլբի մարդ» (“*Sapman*”): 1995 թվականի նոյեմբերի 2-ին, պրն Լ.-ի ելույթից անմիջապես հետո PEC-ը դիմողից երկրորդ անգամ հրապարակայնորեն ցուցնու՞նք է վերցրել:

23. Թեև իր քննության ընթացքում Ուժեղացված խումբը դիմողին բազմիցս խնդրել էր ցուցնու՞նք տալ, նա միայն մեկ անգամ է դա արել, այն է՝ PEC-ի կողմից իրեն երկրորդ անգամ լսելուց կարճ ժամանակ առաջ, նա «մրգահյութի ուղու» վերաբերյալ քննության ենթատեքստում համառոտ ցուցնու՞նք է տվել և հրաժարվել է հետագա համագործակցությունից:

24. 1996 թվականի հունվարի 31-ին PEC-ը Հաագայի գլխավոր հանրային դատախազին ներկայացրել է սուտ ցուցնու՞նք տալու վերաբերյալ պաշտոնական գրություն (*proces-verbaal van meined*)՝ կապված դիմողի և նրա նախկին վերահաս պրն Լ.-ի կողմից PEC-ի առջև տրված ցուցնու՞նքների տարբեր մասերի հետ, մասնավորապես՝ այն մասերի, որոնք վերաբերում են պրն Ռ.-ին վճարելու հարցին:

25. Չպարզված ժամանակ դիմողին կարգադրել են ներկայանալ Հաագայի ռեզիդնալ դատարան (*arrondissementsrechtbank*) մասնակցելու PEC-ի առջև մի քանի անգամ սուտ ցուցնու՞նք տալու վերաբերյալ գործի քննությանը և, անհրաժեշտ է մշել, որ դիմողը 1996 թվականի ապրիլի 25-ից մինչև 1996 թվականի հունիսի 11-ն ընկած ժամանակահատվածում բազմիցս, տարբեր հիմքերով փորձել է ահաբեկել պրն Ռ.-ին, երբ իմացել է կամ լուրջ պատճառներ է ունեցել ենթադրելու, որ PEC-ի քննության ենթատեքստում նրանից պահանջելու են ցուցնու՞նք տալ:

26. 1998 թվականի մարտի 24-ին և 25-ին տեղի ունեցած լսումներից հետո՝ 1998 թվականի ապրիլի 8-ին կայացրած իր դատավճռով Ռեզիդնալ դատարանը դիմողին մեղավոր է ճանաչել և նրան դատապարտել է վեց ամիս ժամկետով ազատազրկման: Ինչպես դիմողը, այնպես էլ դատախազը Հաագայի վերաքննիչ դատարան բողոք (*gerechtshof*) են ներկայացրել:

27. 2000 թվականի նոյեմբերի 14-ից մինչև 2002 թվականի փետրվարի 19-ն ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցած ինը լսումների ընթացքում պրն Ռ.-ն վերաքննիչ դատարանում ցուցնու՞նք է տվել 2001 թվականի հունվարի 17-ին և արդյունքում՝ 2002 թվականի մարտի 5-ի դատավճռով վերաքննիչ դատարանը 100

բեկանել է 1998 թվականի ապրիլի 8-ի դատավճիռը, դիմողին մեղավոր է ճանաչել PEC-ի առջև մի քանի անգամ սուտ ցուցմունք տալու մեջ (կապված PEC-ի առջև լուսնների ժամանակ տրված ցուցմունքների երեք մասերի հետ) ինչպես նաև (պոտենցիալ) վկա պրն. Ռ.-ին մի քանի անգամ ահաբեկելու փորձերի մեջ: Մնացած մեղադրանքներում այն արդարացրել է դիմողին և նրան դատապարտել է երեք տարի ժամկետով ազատազրկման, որը պայմանականորեն չի կիրառվել և սահմանվել է փորձաշրջան՝ երկու տարի ժամկետով:

28. Վերաքննիչ դատարանը մերժել է դիմողի փաստարկն այն մասին, որ իր գործով ապացույցը ձեռք է բերվել օրենքով չսահմանված կարգով: Ինչ վերաբերում է Ուժեղացված խմբի կողմից իրականացված քննությանը, ապա Վերաքննիչ դատարանը նշել է, որ Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի առջև դրված խնդիրները ներառում են քննությունների իրականացումն այնպես, ինչպես ոստիկանության աշխատակիցներն իրականացնում են իրենց օրենսդրական լիազորությունները, ինչպես նաև Ոստիկանության մասին 1993 թվականի օրենքի (*Politiewet*) 19-րդ բաժնի 3-րդ կետի և դրա հետ փոխկապակցված՝ Յատուկ պարտականություններ իրականացնող ոստիկանության ծառայողների վերաբերյալ 1994 թվականի մարտի 25-ի կարգադրության (*Taakbeschikking bijzondere ambtenaren van politie*) 2-րդ բաժնի համաձայն (Official Gazette (*Staatscourant*) 1994, թիվ 64) Գլխավոր դատախազը (*Procurator-Generaal*) կարող է ցուցում տալ Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտին իրականացնելու քննություն, որը կարող է վերաբերել առանձին ոստիկանի գործողություններին կամ կոնկրետ ոստիկանական միավորի գործունեությանը: Ուժեղացված խմբի առաքելության, ինչպես նաև քննության իրականացման եղանակի լայնածավալ վերլուծությունից հետո Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ առկա չէ որևէ հիմք ասելու, որ սույն քննությունը պետք է դիտել որպես քրեական գործի գաղտնի քննություն կամ որ սույն քննության ընթացքում դիմողը պետք է «մրգահյութի ուղու» կապակցությամբ դիտվեր որպես կասկածյալ:

29. Վերաքննիչ դատարանը մերժել է նաև դիմողի փաստարկն այն մասին, որ պրն. Ռ.-ի կողմից դիմողի հետ իր (հեռախոսային) խոսակցությունները տեխնիկական սարքավորման միջոցով ձայնագրելը, որի հնարավորությունն ստեղծվել է Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից, խախտել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Այն հաստատված է համարել, որ 1995 թվականի հունիսի 2-ից մինչև 1996 թվականի մարտի 7-ն ընկած ժամանակահատվածում իրականացված ինը նիստերի ընթացքում պրն. Ռ.-ն Ուժեղացված խմբին ցուցմունքներ է տվել «մրգահյութի ուղու» մասին, որ դիմողի և պրն. Ռ.-ի միջև տեղի ունեցած չորս առանձին խոսակցությունները (1995 թվականի ապրիլից օգոստոս) և չորս հեռախոսային խոսակցությունները (1995 թվականի հուլիսից օգոստոս) ձայնագրվել են պրն. Ռ.-ի կողմից, որ նա դա արել է կամավոր հիմունքներով և պրն. Ռ.-ի խնդրանքով Ուժեղացված խմբի կողմից տրամադրված սարքավորումների օգնությամբ, քանի որ նրան ի սկզբանե չէին հավատում, և, բացի դրանից, նա ցանկանում էր դա անել անձնական անվտանգության նկատառումներով, որ այդ չորս ձայնագրված հեռախոսային խոսակցություններից մեկում ձայնագրված էին միայն պրն. Ռ.-ի խոսքերը և որ միայն մեկ խոսակցության կապակցությամբ են

պրն Ռ.-ին հրահանգներ տրվել առ այն, թե ինչ տեղեկություն է անհրաժեշտ ստանալ դիմողից. խոսքը պրն Ռ.-ի կողմից նրանից վճարումներ ընդունելու մասին է:

30. Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ ներպետական նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ խոսակցությունների (հեռախոսային) պարզապես ձայնագրումը՝ առանց գրուցակցի թույլտվության (կամ նրա գիտության), ինքնին չի հանգեցնում այդ գրուցակցի՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման. նման դեպք տեղի ունենալու համար անհրաժեշտ է, որ լրացուցիչ հանգամանքներ առկա լինեն: Սույն գործով նման լրացուցիչ հանգամանքներ են հանդիսացել մի քանի խոսակցությունների ձայնագրումը, այդ թվում՝ դիմողի աջակցությունն այդ խոսակցությունների տեղի ունենալուն: Բացի դրանից, խոսակցությունները (հեռախոսային) իրականացվել են դիմողի՝ որպես նախկին «runner»-ի կողմից ոստիկանությանը (նախկինում) տեղեկություններ հայտնող անձի միջև տեղի ունեցած խոսակցություններ, որոնք վերաբերել են այն ժամանակահատվածում տեղի ունեցած դեպքերին, երբ դիմողը «ղեկավարում» էր պրն Ռ.-ին՝ որպես ոստիկանությանը տեղեկություններ հայտնող անձի, ինչպես նաև այդ հարաբերության վերացմանը: Քանի որ այս դատողությունները, համենայնդեպս, դիմողի համար, բացարձակապես մասնագիտական բնույթ է բովանդակություն են ունեցել, Վերաքննիչ դատարանը, այս կապակցությամբ ներպետական նախադեպային իրավունքը հաշվի առնելով, գտել է, որ դա թույլ չի տալիս որևէ այլ հետևություն անել, քան այն, որ դիմողի անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունը չի գործում տվյալ դեպքում խոսակցությունների (հեռախոսային) ձայնագրման կապակցությամբ: Ապա այն գտնում է, որ պրն Ռ.-ի կողմից ձայնագրող սարքավորում խնդրելը, ինչպես նաև այն, որ պրն Ռ.-ն լրիվ ինքնակամ էր որոշել՝ ակտիվացնել, թե չակտիվացնել այդ սարքավորումը՝ ձայնագրությունն Ուժեղացված խմբին հասանելի դարձնելու համար, առավելապես պայմանավորված է եղել պրն Ռ.-ի՝ իր տրամադրած «մրգահյութի ուղու» վերաբերյալ տվյալները հաստատելու և իր նկատմամբ հավատ ներշնչելու անհրաժեշտությամբ: Վերաքննիչ դատարանը, հետևաբար, գտել է, որ չի կարելի ասել, թե ձայնագրության առունով պաշտոնատար անձանց կողմից թույլ է տրվել միջամտություն: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտմանը հանգեցրած նման միջամտության առկայությունն այն ընդունում է միայն մեկ ձայնագրված խոսակցության կապակցությամբ, որի համար պրն Ռ.-ն ուղղակի ցուցումներ է ստացել, և պատճառն այն է, որ այս խոսակցությունը կապված է դիմողի անձնական կյանքի ոլորտին վերաբերող հարցերի: Այդ ցուցմունքն այն չի օգտագործել որպես ապացույց:

31. Վերաքննիչ դատարանի կարծիքով՝ այս դատողությունները չեն փոփոխվում՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ Ուժեղացված խումբը, իր հերթին, շահագրգռված է եղել խոսակցությունները ձայնագրելու հարցում՝ նպատակ ունենալով հաստատել իր փաստահավաք քննության համար նշանակություն ունեցող տեղեկությունը, որը տրամադրվել էր պրն Ռ.-ի կողմից և վերաբերում էր Ուժեղացված խմբի քննության առարկա հանդիսացող միավորի՝ Կենտերլանդի RCID-ի անձնակազմին կցված «մրգահյութի ուղու» մեջ ներգարվածությամբ: Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ համեմատաբար ակնհայտ է, որ այս հետևությունը, հաշվի առնելով հետագա զեկույցներում քննության ներկայացված տվյալները, արվել է ձայնագրության և արձանագրությունների կազմման միջոցով և այս կա-

պակցությամբ վերացրել է իր եզրակացությունն առ այն, որ քննությունը չպետք է դիտվի որպես (զաղտնի) քրեական քննություն:

32. Դիմողը Գերագույն դատարան (*Hoge Raad*) վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել, որում նա բարձրացրել է ընդհանուր առմամբ 15 բողոք, ներառյալ բողոքը, որում նա, *inter alia* հիմնվելով Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վրա, նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանն անարդարացիորեն մերժել է իր փաստարկն այն մասին, որ այրն Ռ.-ի հետ իր խոսակցությունները (հեռախոսային) ձայնագրելու հետևանքով խախտվել է իր՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը:

33. Դիմողի վճռաբեկ բողոքը Գերագույն դատարանի կողմից 2003 թվականի հուլիսի 8-ին մերժվել է: Այն մերժել է անձնական կյանքի անձեռնմխելիության ենթադրյալ խախտման վերաբերյալ դիմողի բողոքը՝ գտնելով, որ.

«Բողոքում ներկայացված չեն Վերաքննիչ դատարանի որոշումը վերացնելու հիմքեր (*kan niet tot cassatie leiden*): Ինչ վերաբերում է Դատական համակարգի (կազմակերպման) մասին օրենքի (*Wet op de rechterlijke organisatie*) 81-րդ բաժնին, ապա որևէ պատճառաբանություն չի ներկայացվել, քանի որ բողոքը չի հանգեցնում իրավական միասնականության կամ իրավունքի գարգացման հետ կապված իրավական խնդրի վերաբերյալ որոշման կայացման անհրաժեշտության»:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Նիդեռլանդների Սահմանադրության համապատասխան դրույթները

34. Նիդեռլանդների Թագավորության Սահմանադրության (*Grondwet*) 10-րդ հոդվածը սահմանում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք պետք է իր անձնական կյանքի հարգման իրավունք ունենա՝ առանց Պառլամենտի օրենքում ամրագրված կամ դրան համապատասխան իրականացվող սահմանափակումների նկատմամբ կանխակալ կարծիք ունենալու:

2. Անձնական կյանքի անձեռնմխելիության պաշտպանության վերաբերյալ կանոնները պետք է սահմանվեն Պառլամենտի օրենքով՝ կապված անձնական տվյալների գրանցման և տարածման հետ:

3. Իրենց վերաբերյալ տվյալների գրանցման և դրանց օգտագործման մասին տեղեկացված լինելու, ինչպես նաև նման տվյալների ուղղման հետ կապված կանոնները պետք է սահմանվեն Պառլամենտի օրենքով»:

Սահմանադրության 13-րդ հոդվածն ամրագրում է.

«1. Նամակագրության գաղտնիությունը չպետք է խախտվի՝ բացառությամբ Պառլամենտի օրենքով սահմանված դեպքերում, դատարանի կարգադրության հիման վրա:

2. Հեռախոսային խոսակցությունների և հեռագրերի գաղտնիությունը չպետք է խախտվի՝ բացառությամբ Պառլամենտի օրենքով նախատեսված դեպքերի, այդ նպատակով Պառլամենտի օրենքով ստեղծված անձանց կամ մարմինների միջոցով կամ նրանց հետ մեկտեղ իրականացվող դեպքերի»:

B. Նիդեռլանդների քրեական օրենսգիրքը

Տվյալ ժամանակահատվածում գործող՝ Նիդեռլանդների քրեական օրենսգրքի (*Wetboek van Strafrecht*) համապատասխան դրույթների համաձայն (բաժին 139a-e)՝ հանցագործություն չի համարվում տեխնիկական սարքավորման միջոցով խոսակցության մասնակցի կողմից խոսակցության (հեռախոսային) ձայնագրումը կամ արձանագրումը կամ խոսակցության մասնակցի կողմից նման խոսակցության ձայնագրումն այլ անձի թույլատրելը: Բացի դրանից, հանցագործություն չէ մի անձի կողմից այլ անձի ձայնագրման սարք տրամադրելը, եթե նա տեղյակ է կամ ողջամտորեն կարող էր տեղյակ լինել, որ տվյալ սարքը պարունակում է անօրինական կարգով արված ձայնագրություններ կամ անօրինական կարգով ստացված և պահված տվյալներ:

C. Պառլամենտական քննությունների մասին օրենքը

35. Պառլամենտական քննությունների մասին 1850 թվականի օրենքի (*Wet op de Parlementaire Enquête* – «օրենք») 3-րդ բաժնի 2-րդ կետի համաձայն՝ բոլոր անձինք, ովքեր բնակվում են Նիդեռլանդներում և, ծանուցման առկայության դեպքում, որպես վկա կամ փորձագետ լսվելու համար պարտավոր են ներկայանալ պառլամենտական քննություն իրականացնող հանձնաժողովին: Անձի չներկայանալու դեպքում հանձնաժողովը կարող է օրենքի 13-րդ բաժնի համաձայն՝ կարգադրել այդ անձին բերման ենթարկել (*bevel tot medebrenging*): Հանձնաժողովը կարող է պահանջել որպեսզի նման վկաները երդում տան կամ պաշտոնապես հաստատեն, որ ասելու են ամբողջ ճշմարտությունը և ոչինչ, բացի ճշմարտությունից (օրենքի 8-րդ բաժնի 1-ին և 2-րդ կետեր):

36. Ի տարբերություն քրեական դատավարության, պառլամենտական հանձնաժողովի կողմից լսվող անձինք իրավունք չունեն լռություն պահպանել: Քննություն իրականացնող պառլամենտական հանձնաժողովի առջև ինքնախոստովանական ցուցմունք չտալու առավելություն ունեն այն անձինք, ովքեր, իրենց զբաղեցրած պաշտոնի, իրենց մասնագիտության կամ կարգավիճակի ուժով սահմանափակված են գաղտնիքի պահպանմամբ, բայց միայն այն դեպքերում, երբ գաղտնիքը նրանց հայտնի է դարձել իրենց իրավասությունների կատարման արդյունքում (օրենքի 19-րդ բաժին), կամ եթե գաղտնի տեղեկության բացահայտումն անհամաչափ վնաս կպատճառի տվյալ անձի կողմից իր մասնագիտական պարտականությունների կատարմանը կամ նրա ընկերության շահերին կամ այն ընկերության շահերին, որտեղ նա աշխատում կամ աշխատել է (օրենքի 18-րդ բաժին):

37. Օրենքի 24-րդ բաժինը, 25-րդ բաժնում ներկայացված իրավիճակի բացառությամբ, սահմանում է, որ պառլամենտական հանձնաժողովին տրված ցուցմունքը երբևէ չի կարող որպես ապացույց օգտագործվել նման ցուցմունք տված անձի կամ երրորդ անձի դեմ հարուցված դատական քննության ընթացքում: Սա արտացոլում է այն սկզբունքը, որ պառլամենտական քննության նպատակը նախկինում տեղի ունեցած փաստերի և դեպքերի վերաբերյալ ճշմարտության բացահայտումն է և ոչ թե անձի քրեական կամ քաղաքացիական պատասխանատվության պարզումը:

38. Օրենքի 25-րդ բաժինը, *inter alia*, սահմանում է, որ վկայի կողմից սուտ ցուցմունք տալը (*meineed*), ուն լսում է քննություն իրականացնող պաշտպանության հանձնաժողովը, առաջացնում է քաղաքացիական դատավարությունում սուտ ցուցմունք տալու համար Քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված պատասխանատվություն: Ապա այն սահմանում է, որ տվյալ լսման գրավոր արձանագրությունը հանդիսանում է օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված ապացույց:

D. Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտը

Ոստիկանության մասին 1993 թվականի օրենքի (*Politiewet*) 43-րդ բաժինը սահմանում է.

«1. Արդարադատության նախարարի կողմից նշված խնդիրների լուծման նպատակով Ներքին գործերի նախարարի հետ խորհրդակցելուց հետո Գլխավոր դատախազն իր տրամադրության տակ կունենա հատուկ պարտականություններ կատարող ոստիկաններ (*bijzondere ambtenaren van politie*):

2. Չհատուկ պարտականություններ կատարող ոստիկանները պետք է... նշանակվեն, առաջխաղացվեն, ժամանակավորապես հեռացվեն և ազատվեն աշխատանքից Արդարադատության նախարարի կողմից»:

39. Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի հիմնական խնդիրն է քննել քաղաքացիական ծառայողների (ենթադրյալ) պատժելի վարքագիծը, որն ազդել է արդարադատության իրականացման և/կամ հանրային կառավարման արդարացիության վրա: Սույն խնդիրը՝ կախված կոնկրետ առաքելությունից, իրականացվում է կամ փաստահավաք կամ քրեական գործով քննություն իրականացնելու միջոցով: Քանի որ փաստահավաք քննությունը նպատակ ունի միայն ստանալ փաստացի պարզաբանում, ուստի Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտը չի կարող նման քննության իրականացման ժամանակ որևէ քննչական լիազորության (*opsporingsbevoegdheden*) իրականացման կամ հարկադրանքի միջոցի (*dwangmiddelen*) կիրառման հնարավորություն վերապահել իրեն: Սյուս կողմից՝ քրեական գործով քննություն իրականացնելիս այն կարող է նման լիազորություններ և միջոցներ իրականացնել և քրեական գործով քննությամբ կարող է հաջորդել փաստահավաք գործունեությունը:

E. Քրեական գործերի քննության ընթացքում հեռահաղորդակցությունների վերահսկման և ձայնագրման վերաբերյալ կանոնները

40. Տվյալ ժամանակահատվածում գործող կանոնները, որոնք վերաբերել են քրեական դատավարությունում քննությունն իրականացնող անձանց կողմից հեռահաղորդակցությունների լսմանը և ձայնագրմանը, սահմանված են *M.M. v. the Netherlands* (թիվ 39339/98, կետեր 22-28, 2003 թվականի ապրիլի 8) գործով Դատարանի վճռում և *Aalmoes and Others v. the Netherlands* (թիվ 16269/02, 2004 թվականի նոյեմբերի 25) գործով կայացված՝ ընդունելիության վերաբերյալ նրա որոշման մեջ:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

41. Հիմք ընդունելով Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը՝ դիմողը փաստարկել է անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իր իրավունքի խախտումը, քանի որ պրն Ռ.-ի հետ իր մի քանի խոսակցություն (հեռախոսային) վերջինիս կողմից ձայնագրվել են Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից պրն Ռ.-ին տրված ձայնագրող սարքերով, ուն մաս Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից առաջարկներ են արվել՝ կապված դիմողի հետ իրականացվող գրույցների բովանդակության հետ:

42. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը սահմանում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ... կյանքի ... և մասնակազրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա մախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

43. Կառավարությունը վիճարկել է այդ փաստարկը:

A. Ընդունելիությունը

44. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Այս պայմանում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

B. Հանգամանքները

45. Դիմողը պնդել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իր իրավունքի խախտում:

46. Կառավարությունը նշել է, որ իշխանություններն իրենք չեն ձայնագրել քննարկվող խոսակցությունները, դրանք ձայնագրել է խոսակցությունների կողմերից մեկը: Կառավարության կարծիքով՝ մասն դեպքերում Կոնվենցիայի իմաստով պետության պատասխանատվության հարց կարող է բարձրանալ եթե միայն իշխանությունները «առանցքային նշանակություն ունեցող աջակցություն են ցուցաբերել համաձայնությանը», մինչդեռ սույն և *A. v. France*-ից (1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռ, Series A no. 277-B, էջ 49, կետ 36) և *M.M. v. the Netherlands*-ից (տես վերը, կետ 40) տարբերվող գործերով չի կարելի ասել, որ առկա է եղել «առանցքային նշանակություն ունեցող աջակցություն» կամ «համաձայնություն»:

47. Սույն գործով պրն Ռ.-ն ձայնագրել է դիմողի հետ ունեցած տարբեր գրույցներ, սակայն պրն Ռ.-ն ինքն է որոշել ձայնագրել խոսակցությունները և ձայնագրության կրիչը հանձնել Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտին: Պրն Ռ.-ի գործողությունները հիմնված են եղել Ուժեղաց-106

ված խմբի փաստահավաք քննության ընթացքում տված իր ցուցմունքների կապակցությամբ իր վստահելիությունը ցույց տալու ցանկության վրա, բացի դրանից, նա գործել է անձնական անվտանգության նկատառումներով: Չնայած այդ հանգամանքին, Կառավարությունը գտել է, որ ծայնագրող սարքի տրամադրումը հանդիսացել է Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից կատարված միանգամայն պատասխանատու քայլ: Քանի որ պրն Ռ.-ի կողմից գրույցների ծայնագրումը չի կարող հավասարեցվել մասնավոր անձի կողմից քննչական գործողության կատարմանը, Կառավարությունը գտել է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դիմողի իրավունքին միջամտություն տեղի չի ունեցել, որը սույն դրույթի երկրորդ մասի իմաստով հիմնավորում է պահանջում: Ապա Կառավարությունը հավելել է, որ, իր կարծիքով, *M.M. v. the Netherlands* վճռի խիստ մեկնաբանությունը կնշանակի, որ իշխանություններն ապագայում անհարկի զգուշավորություն պետք է դրսևորեն հասարակության անդամներին օժանդակություն ցուցաբերելիս:

48. Դատարանը կրկնում է, որ «անձնական կյանք» հասկացությունը չպետք է խիստ մեկնաբանվի: Մասնավորապես, անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունը ներառում է այլոց հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու իրավունքը. բացի դրանից, սկզբունքորեն, որևէ պատճառ չկա մասնագիտական կամ ձեռնարկատիրական բնույթի գործունեությունը «անձնական կյանքի» հասկացությունից բացառելու համար: Յետևաբար, նույնիսկ հասարակական ենթատեքստում առկա է այլոց հետ անձի փոխհարաբերությունների գոտի, որը կարող է տեղավորվել «անձնական կյանքի» սահմաններում (տե՛ս *Niemietz v. Germany* 1992 թվականի դեկտեմբերի 16-ի վճիռը, Series A no. 251-B, էջեր 33-34, կետ 29, *Halford v. the United Kingdom* 1997 թվականի հունիսի 25-ի վճիռը, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III, էջ 1015, կետ 42, և *P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, թիվ 44787/98, կետ 56, ECHR 2001-IX):

49. Դատարանն այն կարծիքի է, որ Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից պաշտոնապես լիազորված փաստահավաք քննության նպատակներով դիմողի և պրն Ռ.-ի խոսակցության (հեռախոսային) ծայնագրությունները վերցնելը, որոնք վերջինս կատարվել է այդ նպատակով Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների դեպարտամենտի կողմից տրամադրված տեխնիկական սարքավորման միջոցով, հանգեցրել են միջամտության դիմողի անձնական կյանքին և/կամ նամակագրությանը (հեռախոսային հաղորդակցությունների իմաստով), ինչը կարող է վերագրվել պաշտոնատար անձին: Դատարանը նշում է, որ զրուցակցի կողմից անձնական խոսակցությունների (հեռախոսային) ծայնագրումը և մնան ծայնագրության գաղտնի օգտագործումը *per se* չի խախտում 8-րդ հոդվածը, եթե դա արվել է անձնական միջոցներով, սակայն դա իր բնույթով պետք է տարբերվի անհատի կողմից պաշտոնական՝ քրեական կամ այլ քննության ենթատեքստում և վերջինիս համար քննությունն իրականացնող պաշտոնատար անձանց լռելյայն համաձայնությամբ և տեխնիկական աջակցությամբ հաղորդակցությունները գաղտնի վերահսկելուց և ծայնագրելուց: Այդ կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով թեև պրն Ռ.-ի կողմից դիմողի գրույցների ծայնագրությունը կատարվել է կամավոր հիմունքներով և սեփական նպատակներով, սակայն սարքավորումները տրամադրվել են իշխանությունների կողմից, ովքեր գոնե մեկ դեպքում նրան հատուկ հրահանգներ են

տվել՝ կապված այն հանգամանքի հետ, թե ինչ տեղեկություն է անհրաժեշտ ստանալ դիմողից: Այս հանգամանքներում Դատարանը գտնում է, որ իշխանությունները «առանցքային նշանակություն ունեցող աջակցություն են ցուցաբերել համաձայնությանը», ինչպես նաև այն հանդված չէ, որ, վերջին հաշվով, պրն Ռ.-ն է վերահսկել դեպքերի ընթացքը: Հակառակ տեսակետն արտահայտելը հավասարազոր կլիներ քննչական մարմիններին գաղտնի գործակալների միջոցով իրենց՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պարտականություններից խուսափել թույլատրելուն (տես վերը՝ *M.M. v. the Netherlands*, կետ 40):

50. Հետևաբար, անհրաժեշտ է որոշել, թե արդյոք սույն գործով տեղի ունեցած միջամտությունը 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով հիմնավորված է եղել, մասնավորապես, արդյոք այն եղել է «օրենքին համապատասխան» և հոդվածի այդ մասում թվարկված մեկ կամ ավելի նպատակներով «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում»:

51. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե արդյոք միջամտությունը եղել է «օրենքին համապատասխան», Դատարանը կրկնում է, որ այս արտահայտությունն առաջին հերթին պահանջում է, որ վիճարկվող միջոցը ներպետական օրենսդրության մեջ որոշակի հիմք ունենա. այն նաև վկայակոչում է քննարկվող օրենքի որակը՝ պահանջելով, որպեսզի այն հասանելի լինի կոնկրետ անձի համար, ով, բացի դրանից, պետք է կարողանա կանխատեսել դրա հետևանքներն իր համար, ինչպես նաև օրենքի գերակայությանը համապատասխան լինի (տես օրինակ, *Narinen v. Finland*, թիվ 45027/98, կետ 34, 2004 թվականի հունիսի 1):

52. Դատարանը նշում է, որ Կառավարությունը որևէ փաստարկ չի ներկայացրել առ այն, որ քննարկվող միջամտությունը հիմնված է եղել օրենսդրական կամ այլ իրավական կանոնի վրա և համապատասխանել է դրան: Ապա այն նշում է, քանի որ քննությունը, որի ենթատեքստում միջամտությունը տեղի է ունեցել, եղել է փաստահավաք քննություն, ուստի Ազգային ոստիկանության ներքին քննությունների վարչությանը թույլատրված չի եղել իրականացնել որևէ քննչական լիազորություն, ինչպիսին է, օրինակ, խոսակցությունների (հեռախոսային) գաղտնի ձայնագրումը:

53. Թեև Դատարանը հասկանում է քննությունն իրականացնող պաշտոնատար անձանց տվյալներ հաղորդած այն անձի համար առկա դժվարությունները, ուն վերջիններս չեն հավատում կամ ով վախենում է, որ իրեն չեն հավատա՝ կապված իր կողմից այդ պաշտոնատար անձանց հաղորդած տվյալների հիմնավորման հետ, և որ այդ պատճառով նման անձը կարող է այդ պաշտոնատար անձանցից տեխնիկական աջակցություն ստանալու կարիք ունենալ, սակայն այն չի կարող ընդունել, որ իշխանությունների կողմից իրականացվող նման աջակցության վերաբերյալ դրույթը չի կարգավորվում ինքնիրավ գործողությունների դեմ իրավական երաշխիքներ սահմանելու նպատակ ունեցող կանոններով: Հետևաբար, այն կարծիք է արտահայտում, որ վիճարկվող միջամտության առունով դիմողը զրկվել է պաշտպանության նվազագույն աստիճանից, որի իրավունքը նա ունի ժողովրդավարական հասարակությունում օրենքի գերակայության ուժով:

54. Վերոգրյալի լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ քննարկվող միջամտությունը չի եղել «օրենքին համապատասխան»: Սույն դատողությունը Դատարանի համար բավարար է գտնելու համար, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում: Հետևաբար, անհրաժեշտ չէ քննության առնել այն հարցը,

թե արդյոք քննարկվող միջամտությունը «օրինական» նպատակ է հետապնդել կամ դրա արդյունքում եղել է «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում» (տես *Heglas v. the Czech Republic*, թիվ 5935/02, կետ 75, 2007 թվականի մարտի 1):

55. Չետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

56. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

57. Դիմողն արդարացի փոխհատուցման պահանջ չի ներկայացրել: Չետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ այդ կապակցությամբ անհրաժեշտություն չկա նրան որևէ գումար տրամադրել:

ՎԵՐՈՂՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. Բողոքի մնացած մասն ընդունելի է *համարում*.

2. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում.

3. *Վճռում է*, որ անհրաժեշտություն չկա դիմողին արդարացի փոխհատուցման համար որևէ գումար տրամադրել:

Կատարվել է անգլերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ գրավոր հրապարակվել է 2007 թվականի հոկտեմբերի 25-ին:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Դատարանի կանոնների 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա պարոն Մայքերի հատուկ կարծիքը կցվում է սույն վճռին:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՄԱՅՁԵՐԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Կառավարության փաստարկներում բազմիցս վկայակոչված են *M.M. v. the Netherlands* գործով (2003 թվականի ապրիլի 8-ի վճիռ), որը հրապարակվել է NJCM պարբերականում (Նիդեռլանդների մարդու իրավունքների պարբերական) 2003, էջ 653-658, ծանոթագրությունը.

«Եթե ՄԻԵԴ սույն վճիռը գործի, ապա դրա տարածական մեկնաբանման դեպքում կատարվի, որ ապագայում, եթե հանցագործը տուժողին հեռախոսով ամեն կերպ սպառնա, ապա տուժողը կդիմի ոստիկանություն և ոստիկանությունը (տուժողի) համաձայնությամբ նրա հեռախոսի մեջ ձայնագրող սարք կդնի, իսկ հանցագործը Ստրասբուրգում գործը կշահի այն հիմքով, որ իր հիմնարար իրավունքները

խախտվել են, քանի որ սպառնալից զանգերը ձայնագրվել են առանց օրինական հիմքի. մնանապես մարդուն առևանգողը, ով զանգահարել է իր զոհի ընտանիքին փրկագին պահանջելու նպատակով, կարող է հաջողությամբ վիճարկել, որ տեղի է ունեցել ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածի խախտում, եթե ոստիկանությունն ընտանիքի համաձայնությամբ, սակայն առանց օրենքով սահմանված հիմքի ձայնագրի այս հեռախոսային խոսակցությունները: Իմ կարծիքով, իսկապես չափազանց է պահանջել, որպեսզի նման ձայնագրությունները կատարվեն միայն օրենքով սահմանված ընթացակարգերին համապատասխան: Հանցագործը, ով զանգահարում է տուժողին նրան իր հանցագործությանը նախապատրաստելու կամ փաստացի հանցագործություն կատարելու համար՝ չպետք է կարողանա հաջողությամբ հանդես գալ որպես տուժող այն հիմքով, որ տուժողին արված մուտքային զանգերի ձայնագրումը խախտել է իր անարգել հեռախոսային խոսակցություններ ունենալու իրավունքը: Կամ արդյո՞ք ՄԻԵԿ-ն իսկապես ցանկանում է ենթադրել, որ սույն գործի նման գործով ոստիկանությունը պետք է Քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կանոններին համապատասխան թույլտվություն ստանա ոչ այլ մեկի, քան տուժողի հեռախոսի մեջ սովորական ձայնագրող սարք տեղադրելու համար՝ հաշվի առնելով նրա անձնական կյանքի իրավունքի բոլոր այլ լրացուցիչ խախտումները, որոնք կարող են առաջանալ: Կամ արդյո՞ք ՄԻԵԿ-ը նախընտրում է, որպեսզի բոլոր կանոնների, այդ թվում՝ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու նրա իրավունքի խախտման դեմ ուղղված երաշխիքներին համապատասխան ձայնագրվի պաշտպանի անձնական հեռախոսը»:

Քանի որ դա ես եմ եղել, ով նախքան սույն Դատարանի կազմում ընտրվելն՝ այլ պաշտոնական դիրք զբաղեցնելով՝ գրել է այն ծանոթագրությունը, որին մառավարությունն ակնհայտ համաձայնել է և որը, իրոք, շատ քննադատաբար է Կոտեմուս այդ վճռում առկա՝ մեծամասնության պատճառաբանությամբ, և չնայած որ *Van Vondel*-ի գործով ես քվեարկել եմ 8-րդ հոդվածի խախտման առկայության օգտին, ես ինձ պարտավորված եմ զգում այս հատուկ կարծիքը գրել:

2. Այո, որքանով Մ.Մ.-ի գործով կայացված վճիռը վերաբերելի է, ես դեռևս համոզված եմ, որ այդ գործով մեծամասնության պատճառաբանությունը կարող է հանգեցնել տարօրինակ և անցանկալի հետևանքների: Այդ գործով ոստիկանությունն օգնել էր մի կնոջ, ով ոստիկանությանը հայտնել էր, որ Մ.Մ.-ն՝ իր կալանավորված ամուսնու փաստաբանն իրեն սեռական հարաբերություն ունենալու վերաբերյալ առաջարկներ է անում: Նա վախեցել է, որ իր խոսքերը (միակ առկա ապացույցը) Մ.Մ.-ի խոսքերի դեմ բավարար չեն լինի: Ուստի ոստիկանությունը նրա հեռախոսին ամրակցվող ձայնագրող սարք է տրամադրել, որպեսզի նա կարողանա ձայնագրել այդ փաստաբանի մուտքային զանգերի արդյունքում վարած խոսակցությունները՝ նրա դեմ ապացույց ձեռք բերելու նպատակով: Մեծամասնությունը եզրակացրել է, որ 8-րդ հոդվածը խախտվել է: Իմ առարկություններն ըստ էության նույնն են, ինչ նախկին դատավոր Էլիզաբեթ Պալմի հատուկ կարծիքում առկա առարկությունները, ով Դանիայի կառավարության կողմից նշանակվել է Դանիայի նախկին դատավոր Վիլհելմինա Թոմասենի փոխարեն, քանի որ վերջինիս բացարկ էր հայտնվել: Իմ կարծիքով, առանցքային նշանակություն ունի այն, որ ի տարբերություն *A. v. France* գործի (1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռ), որտեղ ոստիկանությունն առանցքային նշանակություն ունեցող աջակցություն է ցուցաբերել՝ կարճ ժամանակով նրան տրամադրելով ոստիկանության

տեսուչի սենյակը, նրա հեռախոսը և ձայնագրող սարքը, և որտեղ *եւքային* զանգեր են կատարվել ապացույց ձեռք բերելու համար, Մ.Ս.-ի գործով կինը միայն ձայնագրել է Մ.Ս.-ից ստացված *մուտքային* զանգերը: Բացի դրանից, նա հնարավորություն ուներ որոշել՝ տալ այդ ձայնագրությունները ոստիկանությանը, թե՛ ոչ: Ես կարծում եմ, որ այս հանգամանքներում Կոնվենցիայի տեսակետից Մ.Ս.-ի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի էական խախտում տեղի չի ունեցել:

3. Սույն գործով, սակայն, կարևոր չէ, որպեսզի անձն սպասի, որ «կասկածյալը» զանգի և ինքնամերկացնող արտահայտություններ անի: Այստեղ, *Heglas v. the Czech Republic* (2007 թվականի մարտի 1-ի վճիռ) գործի և բազմաթիվ *Բ-Ֆիլմերի* նման «քայլող գաղտնալսող սարքը» ինքը գնացել է դիմողի մոտ և ձայնագրել նրա խոսակցությունները: Այն փաստը, որ ոստիկանությունը սարքավորումներ է տրամադրել (և մեկ խոսակցության կապակցությամբ հատուկ ցուցումներ է տվել, թե ինչ տեղեկություն պետք է ստացվի), հանգեցրել է դիմողի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման համար առանցքային նշանակություն ունեցող աջակցության, ինչպես դա սահմանված է 49-րդ կետում առկա պատճառաբանություններում: Քանի որ այդ միջամտությունը չի եղել «օրենքին համապատասխան», այստեղ ևս, իմ կարծիքով, առկա է եղել 8-րդ հոդվածի խախտում:

ԲԵՅԱԼՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ (թիվ 1) ԳՈՐԾՈՎ

2007թ. դեկտեմբերի 6-ի վճիռը

ՍՏՐԱՄՐՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

5. Դիմողը ծնվել է 1952թ. և բնակվում է Սանկղո դե Մյուղում:

6. 1953թ. դիմողը ստացել է բանակ զորակոչվելու ծանուցագիր: Սակայն քանի որ նրա հայրը դեմ է եղել գյուղատնտեսական հողերի պետականացմանը, վերջինս նրան թույլ չի տվել հետևել բանակային հրամանին: Դրա փոխարեն նա իրականացրել է աշխատանքներ տարբեր բանակային միավորումներում, որոնցից Վատրա Դորնեյում՝ որպես շինարարության բանվոր: Նրա բանակային ծառայությունն ավարտվել է 1955թ.:

7. 1961թ. Աշխատանքի տեսչությունը (այսուհետ՝ ԱՏ), որը բոլոր այն բանակային միավորումները միավորող մի վարչական մարմին էր, որոնք հատուկ ստեղծվել են այն անձանց հավաքագրելու համար, որոնց բանակային ծառայությունն արգելված է, լուծարվել է:

8. 2002թ. մայիսի 22-ի թիվ 309 օրենքով որպես հարկադիր աշխատանք են ճանաչվել ԱՏ-ին ենթակա բանակային միավորումներում իրականացված աշխատանքները և այդ օրենքով նախատեսվել են հատուցման միջոցներ, մասնավորապես, ամսական փոխհատուցում, ամվճար բժշկական օգնություն և գրանցման վճարից ազատում:

9. 2002թ. օգոստոսի 22-ին դիմողը Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության վարչության դրամարկղին (այսուհետ՝ Վարչության դրամարկղ) խնդրել է իրեն վերապահել 2002թ. թիվ 309 օրենքով սահմանված իրավունքներից օգտվելու հնարավորություն: 2002թ. դեկտեմբերի 19-ի որոշմամբ Վարչության դրամարկղը մերժել է վերջինիս դիմումը՝ պատճառաբանելով, որ դիմողն իր բանակային ծառայությունը չի իրականացրել ԱՏ-ին ենթակա բանակային միավորումում:

10. 2003թ. մայիսի 5-ին դիմողը բողոքարկել է Վարչության դրամարկղի որոշումը Տաղզու Մյուղի դատարան՝ խնդրելով վերջինիս անվավեր ճանաչել 2002թ. դեկտեմբերի 19-ի որոշումն ու ճանաչել իրեն որպես բանակային ծառայության շրջանակներում հարկադիր աշխատանք իրականացրած անձ:

11. 2003թ. հունիսի 2-ի որոշմամբ Վերաքննիչ դատարանը բավարարել է դիմողի հայցն ու պարտադրել Վարչության դրամարկղին կայացնել նոր որոշում 2002թ. թիվ 309 օրենքով վերապահված իրավունքներից դիմողի օգտվելու մասին: Հիմնվելով դիմողի բանակային գրքույկում եղած նշումների վրա՝ Վերաքննիչ դատարանը որոշել է, որ դիմողը Վատրա Դոլնեյի բանակային միավորու-

մուն իրականացրել է տարբեր տեսակի շինարարական աշխատանքներ և զորացրվել է «որպես զինվորական ուսուցում չստացած զինվոր»:

12. Վարչության դրամարկղը հայց է ներկայացրել Արդարադատության բարձրագույն վճռաբեկ դատարան (այսուհետ՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարան):

13. Դիմողի պահանջի հիման վրա՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը խնդրել է Սահմանադրական դատարանին հակասահմանադրական ճանաչել 2002թ. մայիսի 22-ի թիվ 309 օրենքի 1-ին հոդվածը: Դիմողը վկայակոչել է, որ, խտրականություն սահմանելով այն անձանց միջև, ովքեր բանակային ծառայության ընթացքում իրականացրել են միևնույն հարկադիր աշխատանքը, այդ դիսպոզիցիան շրջանցել է Սահմանադրության 16-րդ հոդվածն ու Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան: Նա պնդել է, որ մնանօրինակ վերաբերմունքն արդարացված չէ, քանի որ այն հիմնված է միայն բանակային միավորումների վարչական ենթակայության վրա, որոնց զորակոչիչ է հանդիսացել ինքը:

14. 2004թ. ապրիլի 1-ի որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը մերժել է դիմումը. Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ առկա էր հետևյալ ձևակերպումը.

«Անցյալում հարկադրանքի և զրկանքների զոհ դարձած անձանց խմբերի հաստատումը, որոնք կարող են օգտվել որոշակի փոխհատուցման միջոցներից, օրենսդրի բացառիկ իրավունքն է՝ պայմանով, որ որևէ առավելություն կամ խտրականություն չի ստեղծվի միևնույն կարգի և միևնույն իրավիճակում գտնվող մարդկանց միջև: 2002թ. թիվ 309 օրենքի առաջին հոդվածը չի սահմանում որևէ առավելություն կամ խտրականություն, ինչը կհակասի Սահմանադրության 16-րդ հոդվածին»:

15. 2004թ. հունիսի 8-ի վճռով բավարարելով Վարչության դրամարկղի հայցը՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը բեկանել է Վերաքննիչ դատարանի վճիռն ու գործն ուղարկել նոր քննության: Անհրաժեշտություն կար պարզելու, թե արդյոք Վատրա Դոդնեի բանակային միությունը կազմել է ԱՏ-ի մաս, թե՛ ոչ:

16. Ի պատասխան Վերաքննիչ դատարանի կողմից ուղարկված՝ տեղեկություններ հայցող նամակի՝ Պիտեստիի բանակային միավորումը, որը վարում է բանակային արխիվը, 2004թ. նոյեմբերի 1-ին հայտնել է, որ Վատրա Դոդնեի բանակային միավորումը չկա ԱՏ-ի կողմից ստեղծված բանակային միավորումների ցանկում: Այն հավելել է նաև, որ 2002թ. թիվ 309 օրենքի կիրառման նպատակով այդ ցանկը տրամադրվել է Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության ազգային դրամարկղին՝ որպես վերջինիս կողմից «իր աշխատանքի իրականացման գործիք»:

17. 2004թ. նոյեմբերի 3-ին Վարչարարության և ներքին գործերի նախարարության ազգային արխիվից Վերաքննիչ դատարանին տեղեկացրել են, որ Վատրա Դոդնեի բանակային միավորումն ԱՏ-ի մաս չի կազմել:

18. Հիմնվելով Պիտեստիի բանակային միավորման և Ազգային արխիվի կողմից տրամադրված տեղեկությունների վրա և հաստատելով, որ 2002թ. թիվ 309 օրենքը կիրառելի է միայն այն զորակոչիչների համար, ովքեր աշխատել են ԱՏ-ին ենթակա բանակային միավորումներում՝ Վերաքննիչ դատարանը 2004թ. նոյեմբերի 8-ի որոշմամբ մերժել է դիմողի բողոքը:

19. Վերջինս բողոք է ներկայացրել Բարձրագույն վճռաբեկ դատարան: Նրա պնդմամբ՝ սահմանափակվելով Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության ազգային դրամարկղի կողմից տրված ցանկի տեղեկատվությամբ և

հաշվի չառնելով իր աշխատանքային գրքույկը, որն ապացուցում էր նմանատիպ աշխատանքի իրականացումը, Պիտեստիի բանակային միավորումն իրականում պատշաճ կերպով չի պատասխանել Վերաքննիչ դատարանի հարցմանը:

20. Բացի դրանից, նա պնդել է, որ օրենքը խտրականություն է ստեղծում ԱՏ-ին ենթակա բանակային միավորումներում աշխատանք կատարած անծանց և նմանատիպ աշխատանք իրականացրած այլ անծանց միջև, ովքեր չեն կարող օգտվել տվյալ օրենքով սահմանված առավելություններից միայն այն պատճառով, որ իրենց բանակային միավորումները ենթակա չեն եղել հիշատակված նարմնին: Դիմողը կարևորել է նաև այն, որ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը նախկինում նմանատիպ իրավիճակում գտնվող մեկ այլ զորակոչիկի ճանաչել էր 2002թ. թիվ 309 օրենքից օգտվելու իրավունք ունեցող անձ:

21. 2005թ. մայիսի 13-ի վերջնական որոշմամբ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը մերժել է բողոքն ու հաստատել Վերաքննիչ դատարանի վճիռը՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«2002թ. թիվ 309 օրենքի համաձայն՝ այն անծանց վրա, ովքեր զինվորական ծառայություն են անցել 1950-ից մինչև 1961թթ. ընկած ժամանակահատվածում ԱՏ-ին ենթակա աշխատանքային խմբերում, տարածվում են սույն օրենքի դրույթները:

Վերոգրյալից հետևում է, որ այդ օրենքի դրույթներից օգտվելու իրավունք ունեցող անծանց շրջանակը սահմանող չափորոշիչը բանակային միավորումներում իրականացված աշխատանքի տեսակը չէ, օրինակ՝ աշխատանքը շինարարությունում, այլ այն բանակային միավորման, որի շրջանակներում աշխատանքային խմբերն ստեղծվել են, ԱՏ-ին ենթակա լինելու փաստը:

Այս պայմաններում, Պիտեստիի բանակային միավորումը, որն իր նամակում մանրամասնել էր, որ այն բանակային միավորումը, որում դիմողը ծառայել է, ներառված չէ այն բանակային միավորումների ցանկում, որոնք ենթակա են ԱՏ-ին, հանդիսացել է բավարար պայման, որպեսզի Վերաքննիչ դատարանը գտնի, որ օրենքի կիրառման համար անհրաժեշտ պայմանները սույն գործով առկա չեն, և մերժի բողոքը»:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

1. 2002թ. մայիսի 22-ի թիվ 309 օրենքը վերաբերում է այն անծանց իրավունքների ճանաչմանն ու վերապահմանը, ովքեր ծառայել են ԱՏ-ի շրջանակներում 1950-ից մինչև 1961թթ. ընկած ժամանակահատվածում:

Հոդված 1

«Ռումինիայի բոլոր քաղաքացիները, ովքեր 1950թ. մինչև 1961թ. ընկած ժամանակահատվածում ծառայել են ԱՏ-ին ենթակա աշխատանքային խմբերում, օգտվում են տվյալ օրենքի դրույթներից:

Հոդված 2

Հոդված 1-ում նշված անձինք ունեն անսակաճ փոխհատուցման իրավունք:

Հոդված 4

Հոդված 1-ում նշված անձինք.

-օգտվում են նաև անվճար բժշկական օգնությունից և անվճար դեղորայք ստանալու իրավունքից,

-նրանք ազատվում են զրանցման վճարից:

Յոդված 6, կետեր 2 և 3

Սույն օրենքի նախորդ հոդվածներում նշված իրավունքները շնորհվում են դիմումի հիման վրա, որը պետք է պարունակի նշումներ՝ կատարված բանակային զորքույկի կամ շրջանային բանակային վարչությունների կամ Պիտեստի բանակային միավորման կողմից տրված վկայականների հիման վրա:

Այս իրավունքների վերապահման վերաբերյալ դիմումները ներկայացվում են Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության ազգային դրամարկը:

2. 2002թ. թիվ 309 օրենքի կիրառման կարգի վերաբերյալ Կառավարության 2002թ. հոկտեմբերի 10-ի որոշումը

Յոդված 7

«Սույն օրենքով սահմանված իրավունքների շնորհման համար Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության ազգային դրամարկը կարող է խնդրել ազգային արխիվներին տրամադրել իրենց տրամադրության տակ գտնվող այն փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են ԱՏ-ին ենթակա աշխատանքային խմբերին»:

3. Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի 2003թ. դեկտեմբերի 2-ի որոշումը

22. Սույն գործին նման մեկ այլ գործով, նախկին մի զորակոչիկ, ով իրականացրել էր հարկադիր աշխատանք ԱՏ-ին ոչ ենթակա բանակային մի միավորումում, խնդրել էր իրեն իրավասու ճանաչել 2002թ. թիվ 309 օրենքի դրույթներից օգտվելու համար: Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովագրության ազգային դրամարկը մերժել էր վերջինիս դիմումը՝ պատճառաբանելով, որ նշված օրենքը կիրառելի է միայն որոշակի աշխատանքային խմբերում ծառայած անձանց համար, սակայն այդ զորակոչիկը վերոնշյալ որոշումը բողոքարկել էր Վերաքննիչ դատարան, որը բավարարել էր նրա հայցը:

23. Վարչության դրամարկի կողմից ներկայացված բողոքի քննության արդյունքում Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը հաստատել է Վերաքննիչ դատարանի կայացրած վճիռը՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Քանի դեռ հարկադիր աշխատանքի իրականացումը վիճարկված չէ (...), ոչինչ չի արդարացնում իր պահանջած իրավունքներից դիմողին զրկելը: Սա կարող է հանգեցնել մի իրավիճակի, երբ այն անձինք, ովքեր իրենց զինվորական ծառայությունը իրականացրել են միանման պայմաններում, միայն բանակային միավորման աստիճանակարգային ենթակայության ձևի պատճառով, անարդարացիորեն կզրկվեն փոխհատուցումից, նրանք կարժանանան այլ վերաբերմունքի, որն ակնհայտ խտրական կլինի»:

4. Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի այլ որոշումներ

24. Բազմաթիվ, մասնավորապես՝ 2003թ. նոյեմբերի 14-ին, 2004թ. հունվարի 21-ին, հունիսի 2-ին, դեկտեմբերի 14-ին, 2005թ. հունվարի 11-ին և 19-ին, փետրվարի 7-ին, 14-ին, 18-ին, 22-ին և 28-ին, մարտի 1-ին, 8-ին, 14-ին, 28-ին, մայիսի 25-ին, ինչպես նաև 2006թ. մայիսի 24-ին ու հունիսի 6-ին կայացրած որոշումներում Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է նույն դիրքորոշումը, ինչ վերը նշված գործում:

25. Այնուամենայնիվ, այլ որոշումներում, մասնավորապես՝ 2003թ. նոյեմբերի 13-ին և 28-ին, մարտի 11-ին, 2004թ. ապրիլի 15-ին, 22-ին և 29-ին, 2005թ. հունվարի 11-ին և 18-ին, փետրվարի 1-ին, 17-ին և 21-ին, մարտի 1-ին, 10-ին և

28-ին, մայիսի 13-ին ու 23-ին և նոյեմբերի 14-ին, 2006թ. ապրիլի 12-ին ու 13-ին և մայիսի 25-ին կայացրած որոշումներում, դատարանն այլ դիրքորոշում է հայտնել՝ նշելով, որ այն զորակոչիկները, ովքեր ծառայել են այնպիսի բանակային միավորումներում, որոնք ենթակա չեն ԱՏ-ին, չեն կարող օգտվել 2002թ. թիվ 309 օրենքի դրույթներից:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

26. Դիմողի պնդմամբ, առկա է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կրկնակի խախտում:

27. Մի կողմից, նա՝ հիմք ընդունելով Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի հակասական դատական նախադեպերը, գտնում է, որ առկա է իրավական որոշակիության սկզբունքի խախտում: Սյուս կողմից՝ նա պնդում է, որ իր գործը չի քննվել անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից, ներպետական դատարաններն առավելապես հիմնվել են Պիտեստիի բանակային միության կողմից տրամադրված տեղեկատվության վրա, որն իր հերթին այդ տեղեկությունները վերցրել էր պատասխանող կողմի տրամադրած ցանկից:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համապատասխան պարբերության համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ... ունի ... անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ... դատաքննության իրավունք»:

Ա. Իրավական որոշակիությունը և Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի նախադեպերը

1. Ընդունելիությունը

28. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Այսպես այն նշում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

29. Կառավարությունը պնդել է, որ դատավորի անկախության և անաչառության, դատավարության արագության, հրապարակայնության և կողմերի իրավահավասարության սկզբունքները պահպանվել են:

30. Ըստ նրա՝ այն փաստը, որ մամանտիպ գործերով ներպետական դատարանները բավարարել են նախկին այլ զորակոչիկների հայցերը, որոնց կարգավիճակը նման է եղել հայցվորի դրությանը, որևէ կերպ չի ազդել դատավարության արդարացիության վրա: Կառավարությունն հավելել է, որ ներպետական դատարանների կողմից 2002թ. թիվ 309 օրենքին տրված մեկնաբանությունը համապատասխանում է Սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքին:

31. Դիմողի պնդմամբ՝ նշված մեկնաբանությունը խախտել է իրավական որոշակիության սկզբունքը: Ըստ նրա՝ իր գործով կայացված դատական ակտը

հակասել է այլ դատարանների վճիռների և հատկապես Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի որոշումներին, որոնց իմաստով նա, անկասկած, կարող էր ակնկալել, որ իր հայցը կբավարարվի:

32. Դատարանը միանգամից վերահաստատում է, որ Կոնվենցիան անդամ պետությունների համար չի նախատեսում որևէ հատուկ պարտավորություն՝ կապված մինչ Կոնվենցիայի վավերացումը տեղի ունեցած այն անարդարությունները վերականգնելու հետ, որոնց արդյունքում պատճառվել են վնասներ:

33. Այնուամենայնիվ, եթե երկրները որոշում են ընդունել օրենքներ, որոնցով պետք է փոխհատուցեն անցյալում անարդարացի վերաբերմունքի գոհ դարձած անձանց, ապա այդ փաստաթղթերը պետք է լինեն պարզ և պատճառաբանված, որպեսզի այդ անձանց համար առկա չլինի իրավական անորոշություն և երկիմաստություն: Այս տեսանկյունից, պետք է ընդգծել, որ անորոշությունը, լինի դա օրենսդրական, վարչական, թե դատական բնույթի, կարևոր գործոն է, որը պետք է հաշվի առնել պետության վարքագիծը գնահատելու համար:

34. Ուստի Դատարանը նշում է, որ 2002թ. թիվ 309 օրենքի իմաստով միայն ԱՏ-ին պատկանող միավորումներում հարկադիր աշխատանք իրականացրած զորակոչիկներն են, որ կարող են օգտվել փոխհատուցման միջոցներից: 2003թ. դեկտեմբերի 2-ից ի վեր կայացված մի շարք որոշումներում, հիմնվելով խտրակալության արգելքի սկզբունքի վրա, Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը այդ օրենքի կիրառումը տարածել է բոլոր այն զորակոչիկների վրա, ովքեր իրենց բանակային ծառայության ընթացքում իրականացրել են հարկադիր աշխատանք, անկախ այն բանակային միավորումների աստիճանակարգային ենթակայությունից, որոնցում նրանք ծառայել են:

35. Բացի սրանից, մի շարք այլ որոշումներում, որոնք դատարանները կայացրել են նույն ժամանակահատվածում, նրանք նախադեպային իրավունքը զարգացրել են այլ ուղղությամբ, որի արդյունքում մերժել են ինչպես դիմողի, այնպես էլ բոլոր այն զորակոչիկների դիմումները, ովքեր իրականացրել են հարկադիր աշխատանք ԱՏ-ի շրջանակներից դուրս:

36. Նախադեպերի տրամաբանական կապը հիմնավորող մեխանիզմի բացակայության պայմաններում, ներպետական բարձրագույն դատական ատյանը երբեմն նույնիսկ նույն օրվա ընթացքում 2002թ. թիվ 309 օրենքի վերաբերյալ միանգամայն տարբեր որոշումներ է կայացրել (տես օրինակ, 2005թ. հունվարի 11-ի, մարտի 1-ի և 28-ի որոշումները):

37. Անշուշտ, նախադեպերի հակասականությունն իր բնույթով հանդիսանում է դատական համակարգի անբակտելի մաս և բնորոշ է տարածքային ընդդատություն ունեցող բոլոր դատարաններին: Սակայն բարձրագույն դատարանի դերն այդ հակասությունները վերացնելու մեջ է:

38. Սույն գործով կարևոր է հաստատել, որ առկա են դիմողի կողմից հայտարարված՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի էական և համապատասխան հակասական դիրքորոշումները:

39. Այս պրակտիկան, որը զարգացրել է երկրի բարձրագույն դատական ատյանը, ինքնին հակասում է իրավական որոշակիության սկզբունքին, որի առկայությունը բխում է Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածների վերլուծությունից և կազմում է իրավական պետության հիմնարար հատկանիշներից մեկը: Միանական մեկնաբանություն տալու փոխարեն, Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը, սակայն, հենց

ինքն է դարձել իրավական անորոշության աղբյուր՝ այդպիսով խարխլելով նաև հասարակության վստահությունը դատական համակարգի նկատմամբ:

40. Վերոգրյալից Դատարանը եզրակացնում է, որ այդ նախադեպային երկակիությունը պատճառ է դարձել դիմողին 2002թ. թիվ 309 օրենքով վերապահված իրավունքներից օգտվելու հնարավորությունից զրկելու համար, այն պարագայում, երբ այլ անձինք, գտնվելով միևնույն իրավիճակում, օգտվել են այդ իրավունքներից:

Այսպիսով, առկա է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

Բ. Ներպետական դատական ատյանների անկախությունն ու անաչառությունը

1. Ընդունելիությունը

41. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Ապա այն նշում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Յետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

42. Կառավարությունը փաստարկել է, որ ներպետական դատական ատյանները, որոնք քննել են գործը, ամբողջությամբ բավարարել են անկախության և անաչառության պահանջները: Այս տեսանկյունից, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ Պիտեստիի բանակային միավորման նամակում նշված հանգամանքները կազմվել են ազգային արխիվների կողմից տրամադրված տեղեկությունից և գործում առկա այլ նյութերից:

43. Դիմողը պնդել է, որ այն պահից, երբ Պիտեստիի բանակային միավորումն իր նամակում նշել է, որ դրանում առկա տեղեկություններն իրեն տրամադրել է պատասխանող կողմը, ներպետական դատական ատյաններն իրավասու չէին իրենց որոշումների հիմքում դնել այդ տեղեկությունները:

44. Դատարանը հիշեցնում է, որ անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից իր գործի քննության՝ յուրաքանչյուր անձի պատկանող իրավունքն արդար դատաքննության իրավունքի շատ լայն տեսակետ է, որը երաշխավորվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով:

45. 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ արված դատողության տեսանկյունից (տես 40-րդ կետը) Դատարանը հաստատում է, որ կարիք չկա քննության առնել այն հարցը, թե սույն գործը քննած դատարանների անկախության ու անաչառության տեսանկյունից առկա եղել է, արդյոք, այդ հոդվածի խախտում, թե՛ ոչ:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 14-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ` ԶՈՒ-ԳՈՐԴՎԱԾ ԹԻՎ 1 ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 1-ԻՆ ՀՈԴՎԱԾԻ ԽԱՆՏՄԱՆ ՅԵՏ

46. Դիմողի գանգատի համաձայն՝ Ռուսիայի իշխանությունները հրաժարվել են իրեն տրամադրել բանակային ծառայության ընթացքում իր կողմից կատարված հարկադիր աշխատանքի համար 2002թ. թիվ 309 օրենքով նախատես-

ված իրավունքները: Նա պնդել է, որ ինքը խտրականության զոհ է՝ այն անձանց համեմատ, ովքեր գտնվում են միևնույն իրավիճակում, և ուն մերպետական դատարանները, մասնավորապես՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանը, տրամադրել է նշված իրավունքներից օգտվելու հնարավորություն:

Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը՝ զուգորդված Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հետ: Նշված հոդվածների համաձայն.

Հոդված 14

Սույն Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքներից և ազատություններից օգտվելը ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից:

Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդված

Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք ունի: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել սեփական գույքից՝ բացառությամբ հանրային շահերի պաշտպանության համար և օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով նախատեսված պայմաններով:

Վերոնշյալ դրույթները, այնուամենայնիվ, չեն խոչընդոտում պետության իրավունքը կիրառել այնպիսի օրենքներ, որոնք այն անհրաժեշտ է համարում սեփականության՝ ընդհանուր շահերին համապատասխան օգտագործման վերահսկողությունը իրականացնելու կամ հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար:

1. Ընդունելիությունը

47. Հաշվի առնելով, որ Կառավարությունը չի բարձրացրել դիմումի այս մասը քննության չառնելու հարցը՝ Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է քննության առնել այն հարցը, թե վկայակոչված հոդվածները կիրառելի են, արդյոք, սույն գործի նկատմամբ, թե՛ ոչ:

48. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը լրացնում է Կոնվենցիայի և դրա Արձանագրությունների այլ նորմատիվ պահանջները: Այն ինքնուրույն գոյություն չունի, քանի որ արժեվորվում է բացառապես իր կողմից երաշխավորվող «իրավունքների և ազատությունների տնօրինման համար»:

49. Դատարանը նշում է, որ վիճարկվող իրավունքները, մասնավորապես, անսակաճ փոխհատուցում, անվճար դեղորայքի ստացում և գրանցման վճարից ազատում, տրամադրվում են այն անձանց, ովքեր կատարել են հարկադիր աշխատանք իրենց զինվորական ծառայության ժամանակ: Նմանատիպ աշխատանքի իրականացումն այդօրինակ իրավունքների շնորհման էական պայման է:

50. Սույն գործով չի վիճարկվում, որ դիմողն իր զինվորական ծառայության ընթացքում իրականացրել է հարկադիր աշխատանք, վիճարկվող իրավունքները նրան չեն տրամադրվել միայն այն պատճառով, որ այն բանակային միավորումը, որում նա ծառայել է, չի գտնվում ԱՏ-ին ենթակա միավորումների մեջ:

51. Դատարանը հաստատում է, որ վիճարկվող իրավունքները ներպետական օրենսդրության, ինչպես նաև Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով գույքային իրավունքներ են: Անկախ պատճառից՝ Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի որոշումներով ճանաչվել է 2002թ. թիվ 309 օրենքով նախատեսված իրավունքների տրամադրումն այն անձանց, ովքեր իրականացրել են հարկադիր աշխատանք ԱՏ-ի շրջանակներից դուրս, ուստի Դատարանը գտնում է, որ հայցվորը կարող էր ունենալ «հիմնավորված հույս» իրեն նման իրավունքների սուբյեկտ ճանաչելու համար:

52. Հետևաբար, Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը կիրառելի է սույն գործի հանգամանքների նկատմամբ:

53. Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի կիրառելիությանը, ապա Դատարանը հաստատում է, որ դիմողին չի տրամադրվել նրա խնդրած իրավունքների իրացման իրավունք: Կառավարությունը չի վիճարկել, որ այլ անձինք, ովքեր իրականացրել են հարկադիր աշխատանք ԱՏ-ի շրջանակներից դուրս, Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի կողմից ճանաչվել են 2002թ. թիվ 309 օրենքի դրույթներից օգտվելու իրավունք ունեցող անձինք: Փաստորեն, տեղի է ունեցել տարբերակված վերաբերմունք հայցվորի և այլ անձանց միջև, մինչդեռ բոլորն էլ գտնվել են միանման իրավիճակում: Այսինքն՝ 14-րդ հոդվածն այս պարագայում ևս կիրառելի է:

54. Ի վերջո, Դատարանը հաստատում է, որ 14-րդ հոդվածին վերաբերող գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Ապա այն նշում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

55. Կառավարության պնդմամբ՝ Դատարանի նախադեպերի համաձայն պետությունները, այնուամենայնիվ, իրավասու են որոշել, թե տարբերությունների ինչպիսի չափանիշն է արդարացնում միանման իրավիճակներում տարբերակված մոտեցման ցուցաբերումը: Նա հավելել է, որ ներպետական օրենսդրությունը մեկնաբանում ու կիրառում են առաջին հերթին ներպետական իշխանությունները, ապա՝ դատարանները:

56. Նա հաստատել է, որ Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածին համապատասխանելու համար խտրկանությունը պետք է հիմնված լինի այդ հոդվածում թվարկված չափանիշներից մեկի վրա: Բացի դրանից, նա պնդել է, որ վերոնշյալ տարբերակված վերաբերմունքի մեջ չկա այդ չափանիշներից և ոչ մեկը: Ի վերջո, նա հաստատել է, որ իրարամերձ նախադեպերի գոյությունը Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի համաձայն չի կարող համարվել խտրկանություն:

57. Դիմողը պնդել է, որ փոխհատուցման միջոցներից օգտվելու իրավունք միայն ԱՏ-ին պատկանող բանակային միավորումների զորակոչիկներին վերապահելով՝ 2002թ. թիվ 309 օրենքը միանման հարկադիր աշխատանք իրականացրած անձանց միջև խտրական մոտեցում է սահմանել:

58. Նա պնդել է, որ ինքը երկակի խտրական վերաբերմունքի զոհ է՝ այս անգամ արդեն Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի իրարամերձ նախադեպերի պատճառով, քանի որ վերջինս մի շարք զորակոչիկների, ովքեր չեն իրականաց-

րել հարկադիր աշխատանք պահանջված բանակային միավորումներում, ճանաչել է օրենքի դրույթներից օգտվելու իրավունք ունեցող անձ:

59. Դատարանը նշում է, որ տարբերակումը խտրական է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի տեսանկյունից, եթե «դրանում բացակայում է օբյեկտիվ և պատճառաբանված հիմնավորումը», այսինքն, եթե այն չի հետապնդում «լեգիտիմ նպատակ», կամ եթե չկա «պատճառաբանված համարժեքություն կիրառված միջոցների և ընտրված նպատակի միջև»

60. Դատարանը հիշեցնում է, որ սույն գործով նրա դերը կայանում է հարկադիր աշխատանք իրականացրած զորակոչիկների հանդեպ տարբերակված վերաբերմունքի ցուցաբերման գոյության հաստատման մեջ (տե՛ս կետ 53):

61. Նա նշում է, որ Կառավարությունը որևէ կերպ չի հիմնավորել վերոնշյալ տարբերակված վերաբերմունքի առկայությունը, նրա պատճառաբանությունները մի կողմից, հիմնվում են այն փաստի վրա, որ քննարկվող խտրականությունը չի բավարարում Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածում նշված չափանիշներից և ոչ մեկը, իսկ, մյուս կողմից՝ այն անկախության վրա, որն ունեն ներպետական դատական ատյանները ներպետական օրենսդրությունը մեկնաբանելիս և կիրառելիս:

62. Ինչ վերաբերում է առաջին հիմնավորմանը, ապա Դատարանն ընդգծում է, որ այն ցանկը, որը պարունակում է 14-րդ հոդվածը, կրում է ոչ թե սահմանափակող, այլ մատնանշող բնույթ:

63. Ինչ վերաբերում է երկրորդ հիմնավորմանը, ապա Դատարանը հիշեցնում է, որ սույն գործով առկա խնդիրը վերաբերում է ոչ միայն նախադեպային իրավունքուն առկա հակասություններին, որոնք անցանկալի հետևանք են ունենում ամբողջ դատական համակարգի համար, այլև Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի՝ որպես վեճերը կարգավորող ատյանի դերի թուլացմանը:

64. Կառավարության կողմից բերված հիմնավորումները բավարար չեն հերքելու վերոնշյալ պնդումը, ուստի Դատարանը հաստատում է, որ այդ տարբերակված մոտեցումը հիմնավոր և օբյեկտիվ որևէ պատճառով չի դրսևորվել:

65. Ուստի առկա է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ զուգորդված թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտմամբ:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 4-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

66. Դիմողի պնդմամբ՝ 1953-1955թթ. ընկած ժամանակահատվածում գործող իշխանություններն իրեն՝ զինվորական ծառայություն անցնելու փոխարեն պարտադրել են իրականացնել հարկադիր աշխատանք: Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածը:

67. Դատարանը հիշեցնում է, որ ինքը չի կարող քննել դիմումն այն մասով, որը վերաբերում է անդամ պետություններում Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց առաջ ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցած իրադարձություններին:

68. Սույն գործով քննության առարկա իրադարձությունները տեղի են ունեցել 1953-1955թթ. ընկած ժամանակահատվածում, այսինքն՝ Կոնվենցիան Ռումինիայի համար ուժի մեջ մտնելու տարեթվից՝ 1994թ. հունիսի 20-ից առաջ:

69. Այսպիսով, Դատարանը հաստատում է, որ Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածում սահմանված *ժամանակային պահանջի*, դրա այլ դրույթների հետ անհամատեղե-

լի լինելու պատճառով դիմունի այս մասը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի հիման վրա պետք է մերժվի:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

70. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, սուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վճարը

71. Որպես նյութական վնասի փոխհատուցում՝ դիմողըը պահանջել է այնպիսի գումար, որը ներառում է փոխհատուցման օրինական գումարը, որից ինքը գրկվել էր 2002թ. սեպտեմբերից սկսած, հաշվարկած նաև այդ ժամանակվանից ի վեր տեղի ունեցած դրամի արժեզրկման չափը: Ըստ նրա՝ այդ փոխհատուցումն անսական ածել է 52.5 ռումինական մոր լեայի չափով, որը կազմում է մոտ 15 եվրո: Նա պահանջել է 21.460 եվրո՝ որպես իր զինվորական ծառայության ընթացքում իրականացված հարկադիր աշխատանքի փոխհատուցում:

Նա Դատարանի հայեցողությանն է թողել բարոյական վնասի փոխհատուցման գումարի չափը:

72. Կառավարությունը վիճարկել է այս պահանջները: Նա հաստատել է, որ քանի որ դիմողը չի կարող մշել օրինական կարգով նրան չհատկացված փոխհատուցման վճարումների ընդհանուր չափը, փոխհատուցում ստանալու հնարավորություն կունենա, եթե թույլ տա, որ այդ գումարի չափը հաշվարկի Վարչության դրամարկղը կամ պահանջի Բարձրագույն վճռաբեկ դատարանի որոշման վերանայում: Նա գտնում է, որ հակառակ պարագայում իր զինվորական ծառայության ընթացքում հարկադիր աշխատանք իրականացրած շահագրգիռ կողմին որևէ գումար չպետք է հատկացվի:

73. Վերջապես, ինչ վերաբերում է բարոյական վնասի փոխհատուցման պահանջին, ապա Կառավարությունը պնդել է, որ այդ պահանջի մասով խախտման փաստի արձանագրումն ինքնին բավարար փոխհատուցում կլինի:

74. Դատարանը մշում է, որ սույն գործով Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտման համար արդարացի փոխհատուցումը չի կարող համատեղվել Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման համար տրվող փոխհատուցման հետ: 4-րդ հոդվածի մասով հայրը չի բավարարվում, ուստի այդ մասով որևէ գումար չի կարող տրամադրվել հայցվորին:

75. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով նախատեսված արդարացի փոխհատուցման պահանջի վրա՝ Դատարանը դիմողի համար սահմանում է 5.000 եվրոյի չափով փոխհատուցում ստանալու իրավունք, որը ներառում է նրա կրած բոլոր վնասները:

B. Ծախսերը և ծախսերը

76. Դիմողը չի ներկայացրել որևէ պահանջ այն վճարների ու ծախսերի մասով, որոնք նա կատարել է ներպետական դատական ատյաններում և Դատարանում:

77. Այս պայմաններում, Դատարանը նրան չի հատկանցում այս մասով և ոչ մի գումար:

C. Տուգանային տոկոսներ

78. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. Վճռում է դիմողի՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դրա թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով՝ զուգորդված Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով ներկայացված գանգատը ճանաչել ընդունելի, իսկ դիմումի մնացած մասը՝ անընդունելի,

2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում,

3. Վճռում է, որ չկա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասից բխող պահանջը քննելու հիմք, որը վերաբերում է ներպետական ատյաններում անկախության և անաչառության բացակայությանը,

4. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ զուգորդված թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման հետ,

5. Վճռում է.

(a) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի 5.000 EUR (հինգ հազար եվրո), որը ներառում է բոլոր վնասները,

(b) տվյալ գումարը պետք է վճարվի որոշման օրը գործող փոխարժեքով՝ գումարած ցանկացած հարկ,

(c) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս,

6. *Մերժում է* մնացած մասով առկա պահանջները:

Կատարվել է ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել է 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ին:

ՌԱՍԱՆՈՒՄԿԱՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ԼԻՏՎԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2008թ. փետրվարի 5-ի վճիռը

ՍՏՐԱՄՐՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. Գործի հանգամանքները

9. Դիմողը՝ պրն Կեստաս Ռամանուկասը Լիտվայի քաղաքացի է, ծնվել է 1966թ. և բնակվում է Կախիսիադորիսում:

10. Նախկինում նա աշխատել է որպես դատախազ Կախիսիադորիսի տարա-ծաշրջանում:

11. Դիմողը հայտնել է, որ 1998թ. վերջին և 1999թ. սկզբներին նրան մոտեցել է Ա.Զ.-ն (դիմողին նախկինում անհայտ անձը), ում հետ նա ծանոթացել է Վ.Տ.-ի միջոցով: Ա.Զ.-ն խնդրել էր արդարացնել երրորդ անձին և առաջարկել դրա դիմաց 3000 ԱՄՆ դոլար (USD) կաշառք: Դիմողն սկզբում մերժել, սակայն ավելի ուշ համաձայնել էր՝ առաջարկը մի քանի անգամ կրկնելուց հետո:

12. Կառավարությունը պնդել է, որ Վ.Տ.-ն և Ա.Զ.-ն դիմողին մոտեցել են և նրա հետ բանակցել կաշառքի շուրջ իրենց իսկ նախաձեռնությամբ, առանց իշխանություններից տեղեկացնելու: Նրանք հայտարարել են, որ Ա.Զ.-ն կասկածել է դիմողին նախկինում կաշառք վերցնելու մեջ:

13. Ա.Զ.-ն, ով, փաստորեն, Ներքին գործերի նախարարության հատուկ հակակոռուպցիոն ոստիկանության ստորաբաժանման սպա էր (Specialiųjų tyrimų tarnyba - "the STT), տեղեկացրել էր իր աշխատակիցներին, որ դիմողը համաձայնել է կաշառք ընդունել:

14. 1999թ. հունվարի 26-ին STT.-ն դիմել է Գլխավոր դատախազի տեղակալին հանցավոր վարքագծի կեղծագործչական (սիմուլյացիոն) մոդելի օգտագործման թույլտվություն ստանալու խնդրանքով (տե՛ս ստորև՝ կետ 32 «մոդել»): Խնդրագրում ասվել է՝

«Ավագ կոմիսար Գ.Մ.-ը (STT)-ի օպերատիվ գործունեության բաժնի վարիչը, [դիմողի] հանցավոր վարքագծի վերաբերյալ տեղեկատվությանը ծանոթանալով, հաստատել է, որ [դիմողը] մեղադրյալ Մ.Ն.-ին աջակցելու դիմաց վերցրել է կաշառք: Հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը նախատեսված էր հաստատելու արձանագրված [դիմողի] անօրինական գործողությունները և վերջ տալու դրանց. STT-ի աշխատակից Ա.Զ.-ն անհրաժեշտության դեպքում պետք է հանձներ 12,000 լիտվական լիտայի՝ արտարժույթով: [Մոդելի] կիրառումը պահանջում էր Ա.Զ.-ից կատարել [Քրեական օրենսգրքի] 284 և 329-րդ հոդվածներով պատժելի հանցավոր արարքներ:

Անդրադառնալով Օպերատիվ գործունեության ակտի 11-րդ բաժնին ..., գլխավոր դատախազի տեղակալը թույլատրում է հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը մեկ տարի ժամկետով:

Այս հարցումը հիմնված է նախաքննության ընթացքում ստացված տեղեկատվության վրա»:

15. 1999թ. հունվարի 26-ին STT-ն գլխավոր դատախազի տեղակալին ուղարկել է նամակ՝ ուրվագծելով մոդելը հետևյալ կերպ.

«[STT]-ի պաշտոնատար անձինք հավաքագրել են օպերատիվ տեղեկատվություն, որը հաստատում է, որ [դիմողը] վերցնում է կաշառք:

Կիրառելով սիմուլյացիոն մոդելը, որը նախատեսված է հաստատելու, արձանագրելու և վերջ տալու [դիմողի] անօրինական գործողություններին, STT-ի պաշտոնատար անձ հանդիսացող A.Z.-ն կկատարի ձևական հանցանք՝ առաջարկելով կաշառք:

Յաշվի առնելով վերը նշվածը և համաձայն Օպերատիվ գործունեության ակտի 11-րդ բաժնի՝ ես սույնով խնդրում եմ Ձեզ թույլատրել հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը և, այդպիսով, ազատելով A.Z.-ին (Քրեական օրենսգրքի) 284 և 329-րդ հոդվածներով սահմանված քրեական պատասխանատվությունից այնպիսի հանցագործությունների համար, որոնք նախատեսված են կեղծիքների համար:

[Մոդելը] կիրականացվի STT-ի պաշտոնատար անձանց կողմից առանձին օպերատիվ գործողությունների գծագրի հիման վրա:

[Մոդելի] իրականացումը կֆինանսավորվի STT-ի կողմից»:

16. 1999թ. հունվարի 27-ին գլխավոր դատախազի տեղակալը տվել է պահանջվող թույլտվությունը՝ վավերագրելով և կնքելով նամակը: Այս փաստաթուղթը դարձել է մոդելի վերջնական տարբերակը:

17. 1999թ. հունվարի 28-ին դիմողն A.Z.-ից ստացել էր 1500 ԱՄՆ դոլար (USD):

18. 1999թ. փետրվարի 11-ին A.Z.-ն տվել էր դիմողին մնացյալ 1000 ԱՄՆ դոլարը (USD):

19. Նույն օրը գլխավոր դատախազը քրեական գործ էր հարուցել դիմողի՝ կաշառք վերցնելու առնչությամբ, ինչը պատժելի է քրեական օրենսգրքի 282 հոդվածով:

20. 1999թ. մարտի 17-ին գլխավոր դատախազն ազատել էր դիմողին իր զբաղեցրած պաշտոնից՝ կոռուպցիայի հիմքերով: Անդրադառնալով Քրեական հետապնդման մարմնի ակտի համապատասխան դրույթներին՝ գլխավոր դատախազը հայտարարել է, որ դիմողը հեռացվել է կարգապահական խախտման և քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների գործունեությունը վարկաբեկելու համար:

21. Նախաքննությունն ավարտվել էր անհայտ անսաթվի և գործն ուղարկվել էր Կառնասի շրջանային դատարան: Դատավարության ընթացքում դիմողը մեղավոր է ճանաչվել, սակայն նա հայտարարել է, որ հանցանքը կատարելիս ենթարկվել է A.Z.-ի կողմից ճնշումների:

23. 2000թ. օգոստոսի 29-ին Կառնասի շրջանային դատարանը դատապարտել էր դիմողին A.Z.-ից 2500 ԱՄՆ դոլար (USD) կաշառք վերցնելու համար՝ խախտելով Քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածը, և դատապարտել նրան 19 ամիս և վեց օր ազատազրկման: Դատարանը նաև նշանակել էր դիմողի սեփականության բռնագրավում 625 լիտվական լիտայի (LTL) գումարի չափով: Առաջին՝ այն հաստատել է, որ A.Z.-ն դիմողին իրենց 1999թ. հունվարի 28-ի և փետրվարի 11-ի

հանդիպումների ընթացքում կաշառք է հանձնել՝ երրորդ անձի քրեական գործին միջամտելու խոստման դիմաց, երկրորդ՝ A.Z.-ն չփվել և բանակցել է դիմողի հետ V.S.-ի միջոցով:

24. Դատարանի եզրակացությունն ընդհանուր առմամբ հիմնված է A.Z.-ի տրամադրած ապացույցների և դիմողի հետ զրույցների գաղտնաբար կատարված ձայնագրությունների վրա: Դատարանը նաև քննել է A.P.-ին, ով աշխատում է որպես դատախազ նույն տարածաշրջանի գրասենյակում, որի պնդումների համաձայն դիմողը չէր զբաղվում A.Z.-ի կողմից նշված երրորդ անձի (M.N.) դեմ հարուցված քրեական գործով: V.S.-ն չէր հրավիրվել դատավարությանը՝ վկայություն տալու համար, քանի որ նրա բնակության վայրն անհայտ էր, սակայն նրա կողմից արված հայտարարությունը, որը գրանցվել է մինչդատական քննիչների կողմից, ընթերցվել է դատարանում: Սակայն Կառուցասի շրջանային դատարանն այն հաշվի չի առել դիմողի մեղավորությունը որոշելիս: Դատարանի վճիռը չի պարունակում որևէ քննարկում մոդելի թույլատրման և իրականացման վերաբերյալ:

25. 2000թ. հոկտեմբերի 26-ին Վերաքննիչ դատարանն անփոփոխ է թողել դիմողի բողոքարկած վճիռը՝ գտնելով, որ տեղի չի ունեցել հրահրում, և որ իշխանությունները հանցանք կատարելու ակտիվ ճնշում չեն գործադրել դիմողի վրա:

26. 2000թ. նոյեմբերի 23-ին դիմողն իր նկատմամբ կայացված վճիռը բողոքարկել է: Հիմնվելով, մասնավորապես, Սահմանադրական դատարանի՝ 2000թ. մայիսի 8-ի որոշման վրա (տե՛ս ստորև՝ կետ 34)՝ նա պնդել է, որ առկա չեն կանոնադրական դրույթներ, որոնք թույլ են տալիս իշխանություններին անձին դրդել հանցանք կատարելու: Այդ կապակցությամբ, նա հայտնել է, որ մի քանի առիթներով ինքը (ապարդյուն) դիմել է առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններ քննելու համար A.Z.-ի և V.S.-ի կողմից գործադրված ճնշումը: Նա նաև դժգոհել է, որ ավելի ցածր ատյանի դատարանները հաշվի չեն առել այն հանգամանքը, որ A.Z.-ն ոստիկանության սպա է, և ոչ թե անհատ: Նա պնդել է, որ A.Z.-ն հրահրել է իրեն ընդունել կաշառքը: Բացի դրանից, նա հայտարարել է, որ իշխանությունները չունենին բավարար ծանրակշիռ պատճառ գաղտնի գործողություն ձեռնարկելու համար, և որ իրեն հրահրելով հանցանք կատարել՝ վերազանցել են իրենց լիազորությունները: Նա նաև հայտնել է, որ V.S.-ն չի քննվել դատավարության ընթացքում:

27. 2001թ. փետրվարի 27-ին Գերագույն դատարանը մերժել է դիմողի բողոքը. որոշումը ներառում է հետևյալ հատվածները.

«Գործում առկա չէ որևէ ապացույց առ այն, որ բացասվել է [դիմողի] ազատ կամքը, կամ որ հանգամանքներն են ստիպել իրեն կատարելու ապօրինի գործողություններ: A.Z.-ն կաշառք առաջարկելով՝ ոչ հրամայել է [դիմողին] միջամտել այն անձի գործին, ոչ էլ սպառնացել նրան: Նա բանավոր կերպով խնդրել է օգնել իրեն՝ ապահովելով [երրորդ անձի դեմ] վարույթի կարճումը ... 4. Ուսմանուսկան հասկացել է, որ խնդրանքը հակաօրինական է... ուստի Շրջանային դատարանը իրավաքիչ է նրան մեղավոր ճանաչելով ...

[Դիմողը] վիճարկել է [մոդելի] օրինականությունը ... ճշելով, որ գործն արտացոլում է հատուկ ծառայությունների աշխատակիցների կողմից կաշառք ընդունելու դրոճման (kurstymas) օրինակ ... [Նա պնդել է, որ օրենքով] հանցավոր գործողության սիմուլյացիայի թույլտվությունը չի կարող տրվել առանց մասնական ապացույցների կամ քրեական հանձնաժողովի առկայության: Հետևաբար, նրա կարծիքով, մե՛սն ըն-

թացակարգը չի կարող հետապնդել անձի կամ անձանց կողմից հանցանք կատարելու դրոժման նպատակ: Եթե մոդելն օգտագործվել է այդ նպատակով, դա կլինե՞ր անօրինական, [և], այսպիսով, ձեռք բերված տեղեկատվությունը չի կարող համարվել ապացույց ... Մոդելը չի կարող լիազորված լինել և իրականացվել, եթե անձը չի պատրաստվում կամ որոշում կատարել հանցանք, ինչի ապացույցները պետք է ներկայացվեն դատախազին ... Գործից պարզ է դառնում, որ [իշխանությունները] կապի մեջ են եղել V.S.-ի և A.Z.-ի հետ Կ. Ռամանուսկասի [իրենց նախնական] հանդիպումներից հետո, որոնց ընթացքում նա համաձայնել էր պահանջվող գործողությունները կատարել 3000 ԱՄՆ դոլարի (USD) դիմաց... Հետևաբար, լիազորվելով մոդելի օգտագործումը՝ [իշխանությունները] պարզապես միացել են հանցավոր գործողությանը, ինչն արդեն ընթացքի մեջ էր:

...

Գործի նյութերը չեն պարունակում որևէ ապացույց առ այն, որ V.S.-ն հատուկ ծառայությունների աշխատակից է... A.Z.-ն աշխատում է STT-ում որպես ոստիկանության վարորդ ... բայց դա չի նշանակում, որ նրան արգելվում է գործել մասնավոր ոլորտում: Չկա որևէ ապացույց, որ V.S.-ն և A.Z.-ն բանակցել են Կ. Ռամանուսկասի հետ ոստիկանության ցուցումներով: Սակայն հաստատվել է, որ V.S.-ն և A.Z.-ն նրան գումարը հանձնել են ոստիկանության հրամանով:

Ղատարանը գտնում է, որ հանցանք կատարելուն դրդելը (*provokacija*) նման է, բայց համարժեք չէ հրահրմանը (*kurstymas*) ... Դրդումը հրահրման մի տեսակ է, որը բաղկացած է հանցանք կատարելու՝ անձին խրախուսելուց... Որան քրեական պատասխանատվության ենթարկելով: Քանի դեռ նման վարքագիծը բարոյապես դատապարտելի է, «դրդում» եզրույթը չի օգտագործվում ոչ քրեական, ոչ էլ դատավարական իրավունքում կամ 1997թ. մայիսի 22-ի Գործառնական գործունեության ակտում... Իրավական տեսանկյունից դրդումը չի համարվում անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատող գործոն:

Մինչդեռ գործի նյութերը պարունակում են հակասական ապացույցներ V.S.-ի և A.Z.-ի կողմից հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելի իրականացման վերաբերյալ, դժվար է հաստատել, թե ով է հրահրել (*iniciatorius*) կաշառքի հանձնումը և ընդունումը կամ այլ կերպ ասած, ով է ում հրահրել հանձնել կամ ընդունել կաշառքը: V.S.-ն ... հայտարարել է, որ Կ. Ռամանուսկասին [երրորդ անձի] քրեական գործի վարույթը կարճելու համար միջամտելու նպատակով դիմելով՝ Կ. Ռամանուսկասն առաջինն է ասել, որ նա կարող է լուծել խնդիրը 3000 ԱՄՆ դոլարի (USD) դիմաց: A.Z.-ն իր հերթին, ... հայտարարել է, որ Կ. Ռամանուսկասն ասել է, որ գործի կարճումը կարժենա 3000 ԱՄՆ դոլար (USD): Իր վկայության մեջ Կ. Ռամանուսկասը հայտարարել է, որ V.S.-ն հարցրել է իրեն, թե արդյոք 3000 ԱՄՆ դոլարը (USD) բավարար է գործը կարճելու համար: Այս հանգամանքներում չի կարելի որոշակիորեն ասել, թե ով է հրահրել կաշառակերությունը, նաև չի կարելի եզրակացնել, որ V.S.-ն և A.Z.-ն հրահրել են Կ. Ռամանուսկասին ընդունել կաշառքը: Ավելին, չկա ոչ մի պատճառ եզրակացնելու, որ V.S.-ն և A.Z.-ն հրահրել են Կ. Ռամանուսկասին կաշառքն ընդունելով՝ կատարել հանցանք: Միանշանակ է միայն այն, որ Կ. Ռամանուսկասին դիմելու նախաձեռնությունը (*iniciatyva*)՝ [երրորդ անձի] գործը կարճելու համար, A.Z.-ինն է:

Այնուամենայնիվ, Ղատարանը գտնում է, որ հարցի պատասխանը՝ թե արդյոք անձն ստիպված է եղել (*palenke*) կամ, այլ կերպ ասած, հրահրվել է (*sukurste*) այլ անձի կողմից ընդունել առաջարկված կաշառքը: Հանցանք կատարելու հրահրումը (*kurstymas*) հանցակցության տարբեր ձևերից է: Քրեական իրավունքի իմաստով հանցակցությունը, հրահրումը դավադրության ձևերից են: Անձը, ով հանցանք է կատարում հրահրվելուց հետո՝ կրում է նույն քրեական պատասխանատվությունը, ինչ-

պես այն անձը, ով գործել է սեփական ցանկությամբ ... Նույնիսկ ենթադրելով, որ Կ. Ռամանուսկասին հրահրել են V.S.-ն և A.Z.-ն ընդունել կաշառքը, պետք է ընդգծել, որ այդ հրահրումն ստացել է առաջարկի ձև և ոչ թե սպառնալիքների և շանտաժի: Այդ իսկ պատճառով նա ի վիճակի էր մերժել (և պետք է մերժեր) անօրինական առաջարկը ... Կ. Ռամանուսկասի վկայությունից հետևում է, որ նա ըմբռնել է գործողությունների բնույթը, որոնց մասին նրան խնդրել են, և ընդունել է [կաշառքը] իր կամքով ...

Միևնույն ժամանակ, պետք է նշել, որ կաշառակերության կոնկրետ առանձնահատկություն է համարվում այն, որ կողմերից մեկը հանցանքի հրահրիչն է (*kurstytojas*): Պետական պաշտոնյան, ով կաշառք է պահանջում [Քրեական օրենսգրքի] 284-րդ հոդվածի իմաստով հրահրիչ է, որը դրդում է (*kursto*) այլ անձի իրեն վճարել կաշառք՝ խախտելով այդ հոդվածը: [Անձը], ով առաջարկում է կաշառք պետական պաշտոնյային, համարվում է հրահրիչ՝ CC-ի 282-րդ հոդվածի իմաստով, քանի որ առաջարկելով՝ նա դրդում է պաշտոնյային ընդունել կաշառքը, այսինքն՝ կատարել է այդ հոդվածով նախատեսված հանցանք ... Եվ կաշառք տվող, և ընդունող անձինք դա անուն են իրենց կամքով ... և, հետևաբար, կարող են ընտրել իրենց վարքագծի հնարավոր ձևերը: Անձը, ով մտադրված ընտրում է հանցավոր տարբերակը՝ ունենալով այն մերժելու հնարավորություն արդարացիորեն կրում է քրեական պատասխանատվություն՝ անկախ արտաքին գործոններից, որոնք կարող են ազդել իր ընտրության վրա ...»:

28. 2001թ. մարտի 27-ին դիմողը կալանավորվել է: Նա մնացել է բանտում մինչև 2002թ. հունվարի 29-ը:

29. Ավելին, 2002թ. հուլիսին նրան մերժվել է աշխատել իրավական ծառայություններում: 2003թ. հունվարին նա ազատ է արձակվել:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱՎԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻՎԱՆ

30. Քրեական օրենսգիրքը կիրառվում է կաշառքի ընդունման (282-րդ հոդված), կաշառք առաջարկելու (284-րդ հոդված) և արտարժույթի և արժեթղթերի կանոնակարգերը (329-րդ հոդված) խախտելու դեպքերում:

31. Քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածը և ներկայիս Քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածը (ուժի մեջ է 2003թ. մայիսի 1-ից) նախատեսում են, որ դրդումը հանցակցության հնարավոր ձևերից մեկն է և պատժվում է ինչպես հանցակցության մյուս ձևերը (օգնություն, մասնակցություն, կազմակերպում իրականացում): Ըստ այն դրույթների՝ դրդիչ (*kurstytojas*) է համարվում այն անձը, ով մեկ այլ անձի հրահրում է (*palenkė*) հանցանք կատարել: «*Kurstymas*» եզրույթը (որը կարող է նաև թարգմանվել որպես «հրահրում» կամ «սադրանք»), որպես կանոն, օգտագործվում է ներպետական իրավական ակտերում՝ սահմանելով հանցակցության հասկացությունը:

32. Օպերատիվ գործունեության ակտը (*Operatyvinės veiklos įstatymas*) ամրագրվել է 1997 թվականին և ուժի մեջ էր մինչև 2002թ. հունիսի 27-ը: Ակտի 2(12)-րդ բաժինը սահմանվում է որպես «հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդել» (*Nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelis*), ինչպես մի շարք գործողություններ, որոնք հանցագործության տարրեր են, որոնք թուլատրվել են պետության, հասարակության կամ անհատի լավագույն շահերը պաշտպանելու նկատառումներով:

Ակտի 4(2)-րդ բաժինը թույլատրում է «օպերատիվ գործունեության» նախաձեռնումը տվյալ Ակտի ներքո, երբ՝

(ա) պետական մարմիններին անհայտ է անձի ինքնությունը, ով պատրաստվում է կատարել կամ կատարել է լուրջ հանցանք,

(բ) պետական մարմիններն ստացել են «ստուգված նախնական տեղեկատվություն» հանցանքի մասին,

(գ) պետական մարմիններն ստացել են «ստուգված նախնական տեղեկատվություն» հանցավոր կազմակերպության անձի անդամակցության մասին,

(դ) պետական մարմինները կասկածվում են օտարերկրյա գաղտնի ծառայություններում ներգրավվածության մեջ,

(ե) մեղադրյալը կամ դատապարտյալն անհայտ է:

Ակտի 7(2)(3)-րդ բաժինը պետական մարմիններին թույլատրում է մոդելը կիրառել միայն վերը նշված հանգամանքների դեպքում և միայն այն պայմանով, որպեսզի բավարարվեն Ակտի 10 և 11-րդ բաժինների պահանջները:

Ակտի 10 և 11-րդ բաժինները թույլատրում են գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին կիրառել հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը ոստիկանության կամ քննչական մարմինների դիմումի հիման վրա: Թույլտվություն ստանալու վերաբերյալ դիմումը, ի թիվս այլնի, պետք է ներառի դրա անցկացման սահմանները (այսինքն՝ ձեռնարկվող գործողությունների վերաբերյալ Քրեական օրենսգրքի կոնկրետ դրույթի ներքո իրավական առանձնահատկությունը) և գործողության նպատակը, ներառյալ դրա ընթացիկ և վերջնական նպատակները:

Ակտի 8(1)(3)-րդ բաժինը պահանջում է, որպեսզի պետական մարմինները պաշտպանեն անձանց՝ իրենց կամքին հակառակ հանցանք կատարելու գործուն ճնշումներից:

Ակտի 13(3)-րդ բաժինը տալիս է հատուկ տեխնիկայով ձեռք բերված ապացույցների օրինականությունը վիճարկելու իրավունք:

33. Պացեվիսիուսը և Բագդոնասն ընդդեմ Լիտվայի գործի (թիվ 57190/00, 2003թ. հոկտեմբերի 23) վարույթներում Վերաքննիչ դատարանը 1999թ. ապրիլի 29-ին կայացրել է վճիռ, *inter alia*,

Օպերատիվ գործունեության ակտի 2-րդ բաժինը սահմանում է [հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը] որպես մի շարք գործողություններ, որոնք կազմում են հանցանքի տարրերից մեկը, և որոնք թույլատրվել են պետության, հասարակության կամ անհատների լավագույն շահերի պաշտպանության համար: ... Սողելի կիրառումը կարող է թույլատրվել միայն ոստիկանությանը և ոչ ֆիզիկական անձանց:

[Ոստիկանության կողմից մոդելի թույլատրման խնդրանքն այս դեպքում] ուներ մտադրված գործողությունների նպատակ, մասնավորապես՝ [անձանց] թրաֆիքինգի խմբում ներգրավված բոլոր անձանց բացահայտման:

Իհարկե, [ոստիկանության] աշխատակիցները չէին կարող կանխատեսել, թե ովքեր են մասնակցում այս հանցանքին ... Սողելի թույլատրման նպատակներից մեկը հանցավոր կազմակերպության անդամների բացահայտումն է:

1999թ. հոկտեմբերի 12-ին նույն գործով Գերագույն դատարանը ոստիկանության գաղտնի գործակալների վերաբերյալ կայացրել է հետևյալ վճիռը.

«[Դիմողները] տեղյակ չէին իրականացվող գործունեությանը հանցանք կատարելու պահին: Նրանք դատապարտվել են որպես թրաֆիքինգում ներգրավված անձինք, ովքեր ապօրինաբար հատել են Լիտվայի սահմանը: Քրեական օրենսգրքի 82-1-ին հոդվածը նախատեսում է, որ հանցանքը տեղի է ունենում, երբ հաստատվում է ուղղակի դիտավորությունը [դիմողների] սխալն այն էր, որ իրենց կատարած հանցանքի բնույթը համապատասխանում է իրավական դասակարգմանը: Քանի որ

նրանք դատապարտվել են որպես թրաֆիքինգում ներգրավված անձինք, նրանց գործողությունները օբյեկտիվորեն դիտարկվում են 82-1-ին հոդվածի շրջանակներում... Իրենց հանցանքը, հետևաբար, արդարացիորեն դասակարգվում է որպես կատարված հանցանք: Պետական մարմիններին [մոդելն օգտագործելու վերաբերյալ] տրված թույլտվությունը ծառայել է միայն մեկ նպատակի, այն է՝ թրաֆիքինգի գործողություններում ոստիկանների մասնակցության օրինականացնելը:

34. 2000թ. մայիսի 8-ին Սահմանադրական դատարանը որոշել է, որ Օպերատիվ գործունեության ակտն ընդհանուր առմամբ համատեղելի է Սահմանադրության հետ: Այն որոշել է, մասնավորապես, որ մոդելը համարվում է օպերատիվ գործունեության որոշակի տեսակ՝ օգտագործելով հետախուզական և այլ գաղտնի միջոցներ քննելու համար կազմակերպված և այլ լուրջ հանցանքները: Այն ընդգծել է, որ գաղտնի միջոցառումների օգտագործումը, որպես այդպիսին, չի հակասում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային կամ Սահմանադրությանը, քանի դեռ այդպիսի միջոցները հիմնված են օրենսդրության վրա և համաչափ են հետապնդած օրինական նպատակներին: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ակտը տալիս է շրջանակների և ընթացակարգի հստակ տարբերակում օգտագործելու համար օպերատիվ գործունեության տարբեր ձևերը, այդ թվում՝ մոդելը:

Անդրադառնալով, մասնավորապես, **Թեիքսեյրա դե Կաստրոն ընդդեմ Պորտուգալիայի** գործին (1998թ. հունիսի 9-ի վճիռ, Վճիռների և որոշումների ժողովածու 1998-IV), Սահմանադրական դատարանը շեշտել է, որ հանցավոր վարքագծի սինուլյացիոն մոդելը չի կարող օգտագործվել հանցանք կատարելու հրահրման (kurstoma) կամ սադրելու (provoksojama) նպատակներով: Այն հավելել է, որ մոդելը թույլատրելով և իրականացնելով՝ քննչական մարմիններին և նրանց գաղտնի գործակալներին արգելվում է մասնակցել մտադրված, սակայն դեռ չավարտված հանցավոր գործողություններին: Սահմանադրական դատարանը շեշտել է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանները, որոնք զբաղվում են հրահրումների կամ մոդելի այլ չարաշահումների վերաբերյալ բողոքներով, յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով պետք է հաստատեն, թե արդյոք վարույթ իրականացնող մարմինները պահպանել են թույլատրված մոդելի իրավական դաշտի սահմանները:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՆՔ

35. Եվրոպայի խորհրդի քրեական իրավունքի՝ Կոռուպցիայի մասին կոնվենցիան (ETS No. 173, 1999թ. հունվարի 27) 23-րդ հոդվածում սահմանում է, որ յուրաքանչյուր կողմ պետք է ընդունի այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել, այդ թվում՝ հատուկ քննչական տեխնիկայի օգտագործման թույլատրումը, այս ոլորտում ապացույցների հավաքագրման դյուրացման նպատակով:

Կոնվենցիայի վերաբերյալ բացատրական զեկույցում հետազայում նշվում է, որ «հատուկ քննչական տեխնիկան» կարող է ներառել գաղտնի գործակալների, հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսմանը, հեռահաղորդակցմանը և համակարգչային ցանցի մատչելիությանը միջամտությունը:

35-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ Կոնվենցիան չի ազդում իրավունքների և նախաձեռնությունների վրա, որոնք ծագում են հատուկ հարցերին վերաբերող միջազգային բազմակողմ կոնվենցիաներից:

36. Եվրոպայի խորհրդի՝ Փողերի վլացման, հետախուզման, առգրավման և բռնագրավման մասին կոնվենցիան (ETS No. 141, 1990թ. նոյեմբերի 8) 4-րդ հոդվածով երաշխավորում է, որ յուրաքանչյուր կողմ պետք է հաշվի առնի այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցների ընդունումը, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել հատուկ քննչական տեխնիկայի օգտագործման համար:

37. Հատուկ քննչական տեխնիկայի օգտագործումը, ինչպես, օրինակ, թմրադեղերի անօրինական թրաֆիքինգի, առաքումների համատեքստում վերահսկողությունը նույնպես նախատեսված է Կոնվենցիայի 73-րդ հոդվածով, 1985թ. հունիսի 14-ի ստուգումների աստիճանաբար վերացման մասին շենգենյան համաձայնագրով՝ ստորագրված 1990թ. հունիսի 19-ին՝ Շենգենում:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

38. Դիմողը հայտնել է, որ իրեն հրահրել են քրեական հանցանք կատարել՝ խախտելով իր՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը, որի համապատասխան հատվածներն ամրագրում են՝

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն... ցանկացած մեղադրանքի առնչությամբ, ունի անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից արդարացի ... դատաքննության իրավունք»:

A. Կողմերի պնդումները

1. Դիմողը

39. Դիմողը հայտարարել է, որ խախտվել է իր արդար դատաքննության իրավունքը՝ այն իմաստով, որ նրան հրահրել են հանցանք կատարել, որը նա երբեք չէր կատարի առանց «հրահրող գործակալների» միջամտության:

40. Նա պնդել է, որ վարույթ իրականացնող մարմինները պատասխանատվության չեն ենթարկել A.Z.-ին և V.S.-ին: Սույն գործով իր վճռում Գերագույն դատարանը խոստովանել է, որ A.Z.-ն, փաստորեն, Նեբրին գործերի նախարարության հատուկ հակակոռուպցիոն ոստիկանության ստորաբաժանման (STT) սպա էր, ով հրահրել էր հանցանքը: Դիմողը պնդել է, որ իշխանությունները չեն կարող օրինականորեն պնդել, որ իրենք պարզապես «միացել են» իրենց աշխատակիցներից մեկի կողմից հրահրված հանցավոր գործողությանը և ընդունել են, որ իրենք պետք է ստանձնեն A.Z.-ի կողմից հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելի իրականացումը թույլատրելու ամբողջ պատասխանատվությունը: Ամեն դեպքում, նրա բոլոր հանդիպումներն A.Z.-ի հետ՝ ինչպես մոդելը թույլատրելուց առաջ, այնպես էլ հետո, իրականացվել են վերջինի նախաձեռնությամբ, ինչը հաստատվել է A.Z.-ի դիմողի հետ վարած հեռախոսային խոսակցությունների ար-

ձանագրությունից: Դիմողը, հետևաբար, հայտնել է, որ այդ հանցանքը չէր կատարվի առանց վարույթ իրականացնող մարմինների միջամտության:

41. Դիմողը հետագայում բողոքել է, որ ներպետական դատարաններին չի հաջողվել տալ համարժեք պատասխան իրեն հանցանքի մեջ ներգրավելու հրահրման համար վարույթ իրականացնող մարմինների պատասխանատվության հարցին: Նա պնդել է, որ նրա՝ A.Z.-ի և V.S.-ի հետ կապ հաստատելը մողելի կարևոր դերն է, որը հանգեցրել է նրա կողմից կաշառք ընդունելուն: Նա վստահեցրել է, որ V.S.-ն ոստիկանության երկարատև տեղեկատու էր, ում ոստիկանությունը թույլատրել էր հանդես գալ որպես գաղտնի գործակալ այս գործում: Դիմողը եզրակացրել է, որ V.S.-ի քննությունը կլիներ վճռորոշ հաստատելու, թե արդյոք նրան հրահրել են հանցանք կատարել, և որ վարույթ իրականացնող մարմինների ձխտողումը V.S.-ին որպես վկա հրավիրելու առումով խախտել է 6-րդ հոդվածի համապատասխան դրույթները: Դատարանը չէր ձգտում հաստատել, թե արդյոք V.S.-ն համագործակցել է դատական իշխանությունների հետ: Ուստի դիմողը պնդել է, որ իրեն զրկել են արդար դատաքննության իրավունքից, ինչը խախտել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը:

2. Կառավարությունը

42. Կառավարությունը հայտնել է, քանի որ Դատարանը «չորրորդ ատյանի դատական մարմին» չէ, ուստի այն իրավասու չէ քննելու դիմողի գանգատները, որոնք հիմնականում վերաբերում են ներպետական օրենսդրության կիրառման հարցերին:

43. Այն պնդել է, որ ամեն դեպքում նախաքննության մարմինները չեն հրահրել դիմողին հանցանք կատարել և նրա գանգատների առարկա համդիսացող մողելը չի ոտնահարել նրա իրավունքները՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով:

44. Այս կապակցությամբ, Կառավարությունը մատնանշել է, որ V.S.-ն և A.Z.-ն դիմողի հետ կաշառքի շուրջ բանակցել են իրենց իսկ նախաձեռնությամբ՝ առանց նախապես իշխանություններին տեղեկացնելու: Մողելի օգտագործումը հետագայում թույլատրվել է հասարակության հիմնարար շահերը պաշտպանելու համար A.Z.-ի կողմից տրամադրված նախնական տեղեկությունների հիմքերով, որոնք հավաստում էին դիմողի՝ կաշառք ընդունելու պատրաստակամությունը: Այն պնդել է, որ մողելի թույլատրումը և իրականացումը, ինչի համար բողոքել է դիմողը, կատարվել է վարույթ իրականացնող մարմինների կողմից միայն մեկ նպատակով՝ «միանալ» հանցանքին, որը դիմողը ծրագրել է կատարել V.S.-ի և A.Z.-ի հետ, ովքեր գործել են սեփական նախաձեռնությամբ: Վարույթ իրականացնող մարմինները չեն կարող պատասխանատվություն կրել V.S.-ի և A.Z.-ի իրականացրած գործողությունների համար, որոնք եղել են թույլատրված:

45. Կառավարությունն ավելացրել է, որ միայն A.Z.-ն է հանդես եկել որպես գաղտնի գործակալ, քանի որ մողելի թույլտվությունը եղել է նրա անունից: Այն նշել է, որ թույլտվությունը խնդրելուց առաջ՝ STT-ն մանրակրկտորեն ստուգել է A.Z.-ի կողմից ներկայացված տեղեկատվությունը դիմողի հանցավոր մտադրությունների մասին և գտել, որ այն պետք է հիմնավորվի այլ տվյալներով: Վարույթ իրականացնող մարմինները մողելի իրականացման համար կազմել են հստակ գործողությունների ծրագիր՝ հստակորեն սահմանելով գործողությունների

բնույթն ու շրջանակները, որոնք իրենք մտադրվել են իրականացնել: Կառավարությունը հայտարարել է, որ ի վիճակի չի եղել Դատարանի համար ապահովել գործողությունների ծրագրի պատճենը կամ դիմողի վերաբերյալ STT-ի որևէ այլ տվյալ, քանի որ դա կխախտեր Ներքին գործերի նախարարության կողմից սահմանված՝ նյութերի գաղտնիության հնգամյա ժամկետի վերաբերյալ կանոնակարգը: Սակայն այն վստահեցրել է Դատարանին, որ նմանատիպ բոլոր գործերով, գլխավոր դատախազը կամ նրա տեղակալը, հանցավոր վարքագծի սիմուլյացիոն մոդելը թույլատրելուց առաջ, մանրամասնորեն զննում են կասկածյալին վերաբերող STT-ի բոլոր նյութերը:

46. Կառավարությունը այնպես է, որ հանցանքը կկատարվեր ցանկացած դեպքում՝ առանց պետական մարմինների միջամտության, քանի որ նույնիսկ մինչև մոդելի թույլատրումը դիմողը պարզորոշ մտադրված էր կատարել այդ հանցանքը: Ի պաշտպանություն այդ փաստարկի, այն նկատել է, որ մոդելը թույլատրելուց առաջ դիմողը ընդունել է A.Z.-ի բանավոր առաջարկը կաշառքի վերաբերյալ, և որ իշխանությունները չեն սպառնացել իրեն կամ ենթարկել այլ ձեւերի ճնշման: Դիմողի մեղքն ավելի ծանրացրել է այն փաստը, որ լինելով իրավապահ պաշտոնյա՝ նա քաջ գիտակցում էր, որ իր գործողություններն անօրինական են: Եզրափակելով, հակառակ (վերը նշված) **Թեիքետյա դե Կաստրոն ընդդեմ Պորտուգալիայի** գործի, այս գործում չի եղել օրենքը խախտելու դրդում:

47. Հաշվի առնելով այս բոլոր գործոնները՝ Կառավարությունը եզրակացրել է, որ դիմողի արդար դատաքննության իրավունքը պահպանվել է:

Բ. Դատարանի գնահատականը

48. Դիմողը բողոքել է, որ իր դեմ ընթացած վարույթներում ոստիկանության կողմից հրահրման արդյունքում ստացված ապացույցների օգտագործումը խախտել է իր՝ արդար դատաքննության իրավունքը:

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

49. Դատարանն ի սկզբանե հայտնում է, որ տեղյակ է ոստիկանության կողմից հանցանքների բացահայտման եւ քննության նպատակով ապացույցների որոնման եւ հավաքագրման դժվարությունների մասին: Այդ հանձնարարությունը կատարելու համար նրանք հատկապես ունեն գաղտնի գործակալների օգտագործման կարիք, մասնավորապես՝ կազմակերպված հանցավորության և կոռուպցիայի դեմ պայքարում:

50. Ավելին, կոռուպցիայի դեմ պայքարը, այդ թվում՝ դատաիրավական ոլորտում, դարձել է լուրջ խնդիր բազմաթիվ երկրներում, ինչպես հաստատում է Եվրոպայի խորհրդի քրեական իրավունքի կոմիտեիցիան սույն թեմայի վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետ 35): Սույն օրենքը թույլատրում է հատուկ քննչական տեխնիկայի օգտագործումը, ինչպես, օրինակ, գաղտնի գործակալները, որոնք այս ոլորտում կարող են անհրաժեշտ ապացույցներ հավաքել՝ պայմանով, որ դա չի ազդի «հատուկ գործերի» վերաբերյալ միջազգային բազմակողմ կոմիտեիցիաներում ամրագրված իրավունքների ու նախաձեռնությունների վրա, օրինակ՝ մարդու իրավունքների վրա:

51. Հետևաբար, հատուկ քննչական մեթոդների, մասնավորապես գաղտնի տեխնիկայի օգտագործումը չի կարող ինքնին ոտնահարել արդար դատաքննության իրավունքը: Սակայն, հաշվի առնելով ոստիկանության կողմից այնպիսի մեթոդների օգտագործման, հրահրման վտանգը՝ դրանց օգտագործումը պետք է լի-նի սահմանափակ (տես ստորև՝ կետ 55):

52. Դատարանը, իր հերթին, պետք է պարզի, թե արդյոք վարույթը՝ ամբողջությամբ, այդ թվում ապացույցներն ստանալու եղանակը, արդար է եղել, թե՛ ոչ (տես **Վան Միչելեն և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների** գործով 1997թ. ապրիլի 23-ի վճիռը, Ձեկույցներ և վճիռներ 1997-III, էջ 711, կետ 50, **Թեիքսերիա դե Կաստրոյի գործը**, 1998թ. հունիսի 9-ի վճիռը, Ձեկույցներ 1998-IV, էջ 1462, կետ 34, **Սեկիրան ընդդեմ Պորտուգալիայի** (դեկտեմբեր), no. 73557 / 01, ՄԻԵԴ 2003-VI, և **Շանոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** (դեկտեմբեր), no. 67537/01, ՄԻԵԴ 2004-IV): Այս համատեքստում, Դատարանի խնդիրը չէ պարզել, թե արդյոք որոշակի ապացույցներ ձեռք են բերվել ապօրինաբար, այլ պարզելը, թե արդյոք նման «անօրինականությունը» հանգեցրել է Կոնվենցիայով պաշտպանվող այլ իրավունքների խախտմանը:

2. Սույն գործում այդ սկզբունքների կիրառումը

62. Սույն գործով առկա ապացույցներից պարզ է դառնում, որ հանցավոր վարքագծի սինուլյացիոն մոդելն օգտագործելու թույլտվության խնդրանքը՝ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու դիմումի հետ մեկտեղ, արվել է 1999թ. հունվարի 26-ին STT-ի կողմից, և այդ ժամանակ A.Z.-ն արդեն կապվել էր դիմողի հետ V.S.-ի միջոցով, և դիմողը համաձայնել էր քցակցել երրորդ անձին՝ 3000 ԱՄՆ դոլարի (USD) դիմաց: Կառավարության պնդմամբ՝ իրադարձությունների հաջորդականությունը ցույց է տալիս, որ V.S.-ն և A.Z.-ն գործել են իրենց իսկ նախաձեռնությամբ՝ առանց նախապես իշխանություններին տեղեկացնելու: Թույլատրելով և իրականացնելով մոդելը՝ վարույթ իրականացնող մարմինները պարզապես արձանագրել են հանցանքը, որը դիմողն արդեն մտադրված էր կատարել: Նրանք, հետևաբար, չեն հրահրել նրան:

66. Դատարանը, հետևաբար, պետք է պարզի, թե արդյոք վարույթ իրականացնող մարմիններին վերագրված գործողությունները, որոնց դեմ բողոքել է դիմողը, համդիսանում են հրահրում 6-րդ հոդվածի իմաստով:

73. Եզրափակելով, նկատի ունենալով քննվող հանցանքի կարևորությունն ու բարդությունները՝ Դատարանը, հաշվի առնելով վերոհիշյալը, գտնում է, որ A.Z.-ի և V.S.-ի գործողությունները հրահրել են դիմողին կատարել հանցանքը, որի համար նա դատապարտվել է, և որ չկա վկայություն առ այն, որ հանցանքը կկատարվեր առանց նրանց միջամտության: Հաշվի առնելով նման միջամտությունը և դրա օգտագործումը քրեական վարույթների ընթացքում՝ դիմողի դատաքննությունը չի եղել արդար, ինչպես պահանջվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով:

74. Հետևաբար՝ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ 3(d) ԿԵՏԻ ԽԱՆՏՈՒՄ

75. Դիմողը հետագայում հայտարարել է, որ միջոցների հավասարության սկզբունքը և պաշտպանության իրավունքը խախտվել են, քանի որ դատաքննության ընթացքում ոչ դատարանները, ոչ էլ կողմերը հնարավորություն չեն ունեցել հարցանելու V.S.-ին՝ գործում ներգրավված գաղտնի գործակալներից մեկին: Նրա պնդմամբ խախտվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(d)-րդ կետերը, որոնցից երկրորդը երաշխավորում է՝

... «3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

(դ) հարցաքննել ու իր դեմ ցուցմունք տված վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու՝ իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները, ... »:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմող

76. Դիմողը պնդել է, որ իր պաշտպանության իրավունքները խախտվել են, քանի որ դատաքննության ընթացքում ոչ դատարանները, ոչ էլ կողմերը չեն ունեցել կարևոր վկա V.S.-ին հարցաքննելու հնարավորություն: Նա հայտարարել է, որ դա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(d)-րդ կետի խախտում է:

2. Կառավարություն

77. Կառավարությունը պնդել է, որ այս դրույթը՝ որպես այդպիսին, չի երաշխավորում ամբաստանյալի ցանկությամբ յուրաքանչյուր վկայի հարցաքննելու բացարձակ իրավունքը: Այն պնդել է, որ, դիմողի կողմից առաջ քաշված փաստարկները առ այն, որ V.S.-ն ներկա չէր դատարանում համոզիչ չեն, քանի որ դատարանները նրան չեն դատապարտել V.S.-ի հայտարարության հիման վրա: Նրանք ավելացրել են, որ անհնար էր ապահովել V.S.-ի ներկայությունը, քանի որ նրա բնակության վայրը անհայտ էր: Նրանք պնդել են, որ ամեն դեպքում, դիմողն ունեցել է դատարանում նրա դեմ ապացույցների այլ տարրերը վիճարկելու հնարավորություն, մասնավորապես՝ A.Z.-ի հայտարարությունը և խոսակցությունների ձայնագրությունները, որոնց հիման վրա դատարանները կայացրել են իրենց վճիռները: Վարույթները, հետևաբար, համապատասխանել են հակադիր սկզբունքին և չեն խախտել Կոնվենցիայի դրույթները:

B. Դատարանի գնահատականը

78. Դիմողը պնդել է, որ իր դեմ իրականացված վարույթն անարդար էր, քանի որ անհնարին է եղել իր դեմ վկա հանդիսացող V.S. -ի հարցաքննումը:

79. Դատարանը գտնում է, որ այդ կապակցությամբ դիմողի գանգատն ամբաժանելի է նրա՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին վերաբերող գանգատից, քանի որ այն ինչ-որ առումով առնչվում է միայն վարքագծի վերաբերյալ վարույթին, որն, ըստ Դատարանի՝ եղել է անարդար:

80. Անփոփելով, հաշվի առնելով վերը՝ 73 և 74-րդ հոդվածներում ամրագրված եզրակացությունները՝ Դատարանը չի գտնում, որ անհրաժեշտ է իրականացնել դիմողի՝ անարդար դատաքննության վերաբերյալ զանգատի առանձին քննություն՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3 (d) կետի ներքո:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

81. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը երաշխավորում է հետևյալը.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, կատարել, ապա Դատարանը որոշում է անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

82. Դիմողը նախ պահանջել է 123,283.69 լիտվական լիտայի (LTL - մոտավորապես 35,652 եվրո (EUR)) գումար՝ 1999թ. փետրվարի 11-ից մինչև 2002թ. հունվարի 29-ն ընկած ժամանակահատվածում աշխատավարձի կորստի համար: Նա հետագայում պահանջել է 3,524.60 LTL (մոտ 1,021 եվրո) գումար՝ ներպետական վարույթի առնչությամբ կրած ծախսերի համար, այդ թվում՝ 3,500 LTL վճարների համար (մոտավորապես 1,013.67 եվրո): Վերջապես, նա պահանջել է 625 LTL (մոտ 181 եվրո) փոխհատուցում իր սեփականության առգրավման համար և 420 LTL (մոտավորապես 121 եվրո) թարգմանության ծախսերի համար:

83. Դիմողը նաև պահանջել է 300000 LTL (մոտավորապես 86,755 եվրո) ոչ նյութական վնասի համար՝ հաշվի առնելով լրատվամիջոցների անդրադարձը նրա նկատմամբ, իր հեղինակությանը պատճառված վնասը և տասը ամիս կալանքի տակ մնալու անհարմարությունը:

84. Ցանկացած դեպքում դիմողի պնդումներն ավելորդ էին, քանի որ դրանք հիմնված էին անսակամ բարձր աշխատավարձի վրա (3,472.78 LTL), մինչդեռ նրա ամսական աշխատավարձը եղել է 2,400.47 LTL:

85. Ինչ վերաբերում է ներպետական վարույթների առնչությամբ կրած ծախսերին, Կառավարությունը հայտարարել է, որ դրանք չպետք է վերադարձվեն:

86. Ինչ վերաբերում է ոչ նյութական վնասին, Կառավարությունը նկատել է, որ դիմողին չի հաջողվել հաստատել, որ եղել է պատճառահետևանքային կապ ենթադրյալ վնասի և Կոնվենցիայի խախտման միջև: Ամեն դեպքում, պահանջվող գումարը չափազանց մեծ է:

87. Դատարանը գտնում է, որ արդարացի է կայացնել վնասների հատուցման վճիռ: Գործի նյութերում արձանագրված է, որ դիմողը չի եղել անազատության մեջ կամ չի ազատվել իր պաշտոնից: Նրա միջոցների կորուստը բնական է, և Կառավարությունը չի վիճարկում դա:

88. Հաշվի առնելով գործոնների բազմազանությունը և գործի բնույթը վնասը հաշվարկելիս Դատարանը վճռել է դիմողին որպես ոչ նյութական վնաս տրամադրել 30,000 եվրո (EUR):

ԱՅՍ ՀԻՍՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում,

Վճռում է, որ չկա անհրաժեշտություն քննելու զանգատը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(d)-րդ կետի ներքո,

Վճռում է, որ՝

Պատասխանող պետությունը պետք է երեք ամսվա ընթացքում դիմողին վճարի 30, 000 եվրո (EUR)՝ որպես ոչ նյութական վնասի հատուցում, որը պետք է հաշվվի լատվիական լիտայով՝ փոխհատուցման օրվա դրությամբ սահմանված արտարժույթի փոխարժեքին համապատասխան:

Կատարվել է անգլերենով և գրավոր հրապարակվել 2008թ. փետրվարի 5-ին՝ Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում:

ԿԱՖԿԱՐԻՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ԿԻՊՐՈՍԻ ԳՈՐԾՈՎ

2008թ. փետրվարի 12-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

11. Դիմողը ծնվել է 1946 թվականին: Ներկայումս նա ցմահ ազատագրված և ձեռք ապաստան կրում է Նիկոսիայի կենտրոնական բանտում:

A. Գործի նախապատմությունը

12. 1989 թվականի մարտի 9-ին դիմողը Լիմասոլի ասիզների (երդվյալ ատենակալների) դատարանի կողմից մեղավոր է ճանաչվել 1987 թվականի հուլիսի 10-ին, *inter alia*, Քրեական օրենսգրքի (Cap. 154) 203 (1)-րդ և 203 (2)-րդ բաժիններով նախատեսված՝ երեք դրվագով սպանություն կատարելու մեջ: 1989 թվականի մարտի 10-ին Ասիզների դատարանը յուրաքանչյուր դրվագով նրան դատապարտել է պարտադիր պատժի ցմահ ազատագրված: Դիմողը մեքենայի տակ պայթուցիկ նյութ է տեղադրել և պայթեցրել այն, ինչը հանդիսացել է պրն Պ.Սայքլի և նրա երկու՝ 11 ու 13 տարեկան երեխաների մահ պատճառ: Գործով չբացահայտված ինչ-որ անձ պրն Պ.Սայքլի սպանության համար դիմողին 10.000 կիպրոսական ֆունտ (CYP) էր խոստացել:

13. Դիմողի նկատմամբ պատիժ նշանակելու վերաբերյալ իր դատավճռում Լիմասոլի ասիզների դատարանը գտել է, որ մեղադրանքի կողմը դատարանի առջև բարձրացրել է Քրեական օրենսգրքում առկա «ցմահ ազատագրվում» հասկացության իմաստի պարզաբանման հարցը և, մասնավորապես, այն, թե արդյոք այս պատիժը հանգեցնում է դատապարտյալի՝ մինչև իր կյանքի վերջը, թե՛ քսան տարի անազատության մեջ մնալուն, ինչպես դա նախատեսված է 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններով և 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոններով (այսուհետ՝ Կանոններ), որոնք ընդունվել են Բանտային կարգապահության մասին օրենքի 4-րդ բաժնի հիման վրա (Cap 286): Եթե դատարանը գտնի, որ կիրառելի է վերջինս, ապա կծագի հարց՝ արդյոք պատիժները պետք է նշանակվեն հաջորդաբար, թե՛ միաժամանակ, և մեղադրանքի կողմը կառաջարկի, որպեսզի պատիժները հաջորդաբար նշանակվեն:

14. Ասիզների դատարանն առաջին հերթին հիմք է ընդունել Նիկոսիայի ասիզների դատարանի՝ *The Republic of Cyprus v. Andreas Costa Aristodemou, alias Yiouroukkis* 1988 թվականին կայացված դատավճռում (1988 թվականի փետրվարի 5, գործ թիվ 31175/87) առկա դատողությունները և համապատասխանաբար 138

արձանագրել է, որ իրավասու չէ քննության առնել Կանոնների նշանակության հարցը կամ հաշվի առնել այն հնարավոր ազդեցությունը, որ վերջիններս կարող են ունենալ պատժի վրա: Ասիզների դատարանը գտել է, որ Քրեական օրենսգրքում կիրառվող «ցմահ ազատազրկում» հասկացությունը ենթադրում է դատապարտյալի՝ մինչև իր կյանքի վերջը անազատության մեջ մնալ: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով դատարանն անհրաժեշտ չի գտել քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք իր կողմից նշանակվող պատիժները հաջորդաբար, թե՛ միաժամանակ կկատարվեն:

15. Մասնավորապես, Ասիզների դատարանը նշել է.

«Օրենքը, որի հիման վրա անձը երեք դրվագով կատարված սպանության մեջ մեղավոր է ճանաչվել, սահմանում է, որ.

«Սպանության համար դատապարտված յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ պետք է նշանակվի ցմահ ազատազրկում»:

Չետևաբար, քննարկվող հանցագործության համար ցմահ ազատազրկումը դատարանի կողմից պարտադիր նշանակվող պատիժ է:

Պրն Կիպիրանուն մեղադրանքի կողմի ամունից առաջարկել է դատարանին քննության առնել ցմահ ազատազրկման նշանակության հարցը և որոշում կայացնել այն մասին, թե արդյոք այն ենթադրում է, որ դատապարտյալը պետք է անազատության մեջ մնա մինչև իր կյանքի վերջը, թե՛ քսան տարի ժամկետով, ինչպես դա նախատեսված է 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններով և 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոններով (այսուհետ՝ Կանոններ) և 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններով և 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոնների (այսուհետ՝ Կանոններ) 2-րդ կանոնով՝ ընդունված Բանտային կարգապահության մասին օրենքի 4-րդ բաժնի հիման վրա (Շար 286): Պրն Կիպիրանուն ենթադրել է, որ եթե դատարանը եզրակացնի, որ ցմահ ազատազրկումը պետք է մեկնաբանվի որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկում (մեկնաբանություն, որը, եթե մենք ճիշտ ենք հասկացել, նրա կարծիքով իրավացի է), ապա հարց է ծագելու առ այն, թե արդյոք պատիժները պետք է նշանակվեն հաջորդաբար, թե՛ միաժամանակ: Ի վերջո, նա առաջարկել է (վերջինս, փաստորեն, այս հարցի վկայակոչման նպատակով էր իրականացվել), որ սույն գործով մման եզրակացության հանգելու դեպքում ճիշտ կլինի պատիժները հաջորդաբար իրականացնել՝ հաշվի առնելով հանցագործությունների կատարման առանձնահատուկ հանգամանքները:

Նույն հարցը, ըստ էության, բարձրացվել է Նիկոսիայի ասիզների դատարանի *The Republic of Cyprus v. Andreas Costa Aristodemou, alias Yiouroukkis*, թիվ 31175/87 գործով: Այս գործով Ասիզների դատարանն իր մանրամասնված դատավճռում, որում այն վկայակոչել է հարցի կարգավորմանն ուղղված ընդհանուր սկզբունքները, ինչպես նաև օրենսդրությունը, հանգել է այն եզրակացություն, որ ցմահ ազատազրկման հասկացության մեկնաբանությունը պետք է ընկալել բառի տառացի իմաստով, և որ Ասիզների դատարանն իրավասու չէ քննության առնել որևէ կանոնի նշանակության հարցը կամ հաշվի առնել այն հնարավոր ազդեցությունը, որ վերջիններս կարող են ունենալ պատժի վրա: Մենք լիովին համաձայն ենք մեր վկայակոչած դատավճռի: Կանոնների նշանակության կապակցությամբ Չանոսպետության գլխավոր դատախազը կարող է, հավանաբար, փնտրել որոշում կայացնելու այլ մեխանիզմներ այն ժամանակ, երբ համապատասխան իշխանությունները կփորձեն կիրառել հատուկ կարգավորումներ: Մենք այստեղ նկատի չունենք Նախագահի Սահմանադրությամբ նախատեսված ներում շնորհելու իրավունքը: Հիմք ընդունելով դատարանի դատողություններն առ այն, որ մման կանոնների կիրառման արդյունքները (եթե, իհարկե, ընդունվում է դրանց նշանակությունը) հաշվի չեն առնվում, մենք

վկայակոչում ենք նաև հետևյալ որոշումները՝ *Anthony Maguire Frederick George Charles Enos* 40 Cr. App. R. p. 92, *Martin Derek Turner* 51 Cr. App. R. p. 72 և *R. v. Black* (1971) Crim. L.R. 109:

Մենք գտնում ենք, որ ցմահ ազատազրկում նշանակում է դատապարտված անձին մինչև իր կյանքի վերջն անազատության մեջ պահելը: Չեղևաբար, ամիմաստ է քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք պատիժները պետք է հաջորդաբար, թե միաժամանակ կատարվեն»:

16. Երբ դիմողն ուղարկվել է պատիժ կրելու, բանտային աշխատակիցները նրան տեղեկացրել են, որ իր ազատ արձակման ժամկետը 2002 թվականի հուլիսի 16-ն է: Սասնավորապես, նրան տրվել է F5 ձևը, որը վերնագրված է «Ռատապարտյալի անձնական տվյալներ», «I.D. թիվ 7176.»: «Պատիժ» վերտառության ներքո նշված է «Ցմահ», ապա՝ «Քսան տարի», «Սպառնան ժամկետ» վերտառության ներքո նշված է «Սովորական ռեմիսիա» 2002 թվականի հուլիսի 16: Դիմողի ազատ արձակումը պայմանավորված էր պատիժը կրելու ընթացքում նրա դրսևորած լավ վարքագծով և գործունեությամբ: 1989 թվականի նոյեմբերի 6-ին նրա կողմից թույլ տրված կարգապահական խախտումից հետո դիմողի ազատ արձակումը հետաձգվել է մինչև 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ը:

17. Դիմողը բողոքարկել է իր նկատմամբ նշանակված պատիժը:

18. 1990 թվականի մայիսի 21-ին Գերագույն դատարանը մերժել է նրա բողոքը՝ անփոփոխ թողնելով նշանակված պատիժը:

19. 1992 թվականի հոկտեմբերի 9-ին *Hadjisavvas v. the Republic of Cyprus* գործով (1992 թվականի հոկտեմբերի 8-ի վճիռը, (1992) 1 A.A.D 1134) Գերագույն դատարանը ցմահ դատապարտված անձի (վերջինս ազատ չէր արձակվել բանտային իշխանությունների կողմից նշված ժամկետում) ներկայացած՝ *habeas corpus* դիմումի համատեքստում՝ Կանոնները ճանաչել է հակասահմանադրական և *ultra vires* (տես ստորև՝ կետեր 50 և 51):

20. 1996 թվականի մայիսի 3-ին ընդունվել է 1996 թվականի Բանտային օրենքը (օրենք 62(I)/96), որը վերացրել է բանտային կարգապահության մասին օրենքը և փոխարինել վերջինիս:

21. 1998 թվականի մարտի 16-ով թվագրված նամակով դիմողը Բանտերի տնօրենի դեմ տվյալ ժամանակ պաշտոնավարող Չանրապետության Նախագահին դիմում է ներկայացրել՝ խնդրելով իրեն ներում շնորհել կամ կրճատել պատիժը կրելու մնացած ժամկետը, որպեսզի ինքը կարողանա խնամել սպիտակարյունությամբ (լեյկեմիայով) տառապող իր կնոջը:

22. Տվյալ ժամանակ պաշտոնավարող Գլխավոր դատախազը 1998 թվականի ապրիլի 30-ի նամակով մերժել է նրա խնդրանքը: Նա, մասնավորապես, դիմողին տեղեկացրել է, որ նրա դիմումի քննության արդյունքում ինքը եզրակացրել է, որ Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա նրա պատիժը կրճատելու կամ մեղմացնելու վերաբերյալ Նախագահին առաջարկություն ներկայացնելը հիմնավորված չէ:

23. Դիմողը 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ին ազատ չի արձակվել:

B. Habeas corpus վարույթը Գերագույն դատարանում

1. Վարույթն առաջին ատյանի դատարանում

24. 2004 թվականի հունվարի 8-ին դիմողը *habeas corpus* դիմում է ներկայացրել Գերագույն դատարան (դիմումը քննվել է առաջին ատյանի իրավասությանը) վիճարկելով իրեն անազատության մեջ պահելու օրինականությունը: Այս կապակցությամբ նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և 7-րդ հոդվածը: Գերագույն դատարանը, քննարկելով վերոնշյալ դրույթները, 2004 թվականի փետրվարի 17-ին մերժել է դիմումը:

Իր դատավճռում Կալիս Ջ.-ն նշել է, որ.

«(...) Սույն գործով հատկապես կարևոր է *Hogben*-ի գործով սահմանված սկզբունքը և ոչ թե փաստերի մանրամասներում առկա տարբերությունները: *Hogben*-ի գործով սահմանված սկզբունքն այն է, որ 7-րդ հոդվածը կիրառվում է միայն նշանակված պատիժների և ոչ թե պատիժների կատարման ձևի նկատմամբ: Չետևաբար, 7-րդ հոդվածը չի արգելում օրենքի կամ պրակտիկայի հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) փոփոխությունները, որոնք վերաբերում են բանտից դատապարտյալին ազատելուն կամ պայմանական բաց թողնելուն:

Չետևաբար, ես կարծում եմ, որ *Hogben*-ի գործով սահմանված սկզբունքը սույն գործով կարող է կիրառվել: Դիմողի՝ բավականաչափ տեղեկացված պաշտպանի կողմից ներկայացված բոլոր փաստարկները պետք է հաշվի առնվեն բանտից ազատելու պրակտիկայում: Սույն գործով Ասիզների դատարանը դիմողին դատապարտել է ցմահ ազատազրկման և միևնույն ժամանակ տեղեկացրել նրան, որ ցմահ ազատազրկումը նշանակում է ազատազրկում մինչև կյանքի վերջ: F5 ձևի տրամադրման առումով բանտային իշխանությունների հետագա գործողությունները վերաբերել են պատժի կատարմանը: *Hadjisavvas*-ի գործից հետո Կանոնները, որոնց հիման վրա բանտային իշխանությունները դիմողին տրամադրել են F5 ձևը, դադարել են գործել՝ հանգեցնելով Ասիզների դատարանի կողմից դիմողի նկատմամբ նշանակված ցմահ ազատազրկման կիրառելիությանը: Արդյունքում՝ փոփոխվել է դիմողին ազատ արձակելու ժամկետին վերաբերող իրավական վիճակը: *Hogben*-ի գործի նման, Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը կիրառելի չէ:

...

Ես համաձայն եմ *Hogben*-ի գործով սահմանված սկզբունքին: Գտնում եմ, որ դիմողը չի կարող զրկվել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով իրեն վերապահված դատական վերանայման իրավունքից միայն իրեն բանտից ազատ արձակելու ենթադրյալ ժամկետի փոփոխության պատճառով, որը, սակայն, չի փոփոխել նրան ազատազրկման դատապարտելու իրավական հիմքը: Անհրաժեշտ է շեշտել, որ նրա ազատազրկումը հիմնված է Ասիզների դատարանի կողմից նրա նկատմամբ նշանակված ցմահ ազատազրկման ձևով պատժի հետ, և դա նրան բացատրվել է որպես «ազատազրկում մինչև իր կյանքի վերջը»: Դրանից հետևում է, որ պրն Դեմետրիադեսի կողմից ներկայացված համապատասխան ենթադրությունը հիմնավորված չէ և պետք է մերժվի:

Այս կապակցությամբ ես պետք է հավելեմ, որ Չանձնաժողովի որոշումը՝ կապված Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի մեկնաբանության հետ, համապատասխանում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մեկնաբանությանը (տես *De Wilde, Ooms and Versyp* գործերը “*Vagrancy cases Series A: 1971* թվականի հունիսի 18-ի վճիռ, էջ 12) ...:

...

Այն հանգամանքը, որ *Hogben*-ը Հանձնաժողովի որոշում է, չի հանգեցնում դրա նվազ հանոզիչ լինելուն: Այն հանդիսանում է մասնագիտացված մարմնի որոշում, որն ունի Կոնվենցիան մեկնաբանելու մեծ փորձ: Այն, հետևաբար, հանդիսանում է բավական հանոզիչ աղբյուր: Ես բավարարված եմ *Hogben*-ի գործով Հանձնաժողովի որոշման ճշմարտացիությամբ, որի հետ համաձայն եմ:

Պրն Դենետրիադեսի կարծիքով՝ «դիմողի նկատմամբ նշանակված մման պատժատեսակը, որը գրկված է նրան Պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով հանձնաժողովին դիմելու հնարավորությունից, չեն համապատասխանում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին»:

...

Ես հաստատում եմ վերոնշյալ [*Hogben*-ի գործով] մտտեցումը: Դրա էությունն այն է, որ ազատ արձակելու հետ կապված քաղաքականության մեջ փոփոխությունը չի հանգեցնում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման: Պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով հանձնաժողովի առկայությունը կամ բացակայությունը չի հանդիսանում որոշման *ratio* մասը: Սա Պրն Դենետրիադեսի այն տեսակետի պատասխանն է, որը վերաբերում է Կիպրոսում Պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով հանձնաժողով չլինելուն: Հետևաբար, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա հիմնված նրա ենթադրությունը հիմնավորված չէ և պետք է մերժվի:

...

Ի վերջո, ես պետք է նշեմ, որ դիմողն իրեն բանտից ազատելու վերաբերյալ խնդրանքը ներկայացրել է *habeas corpus* կարգով: Սակայն *Doros Georgiades* գործով (Քաղաքացիական հայց թիվ 11355, 2002 թվականի հոկտեմբերի 3) ընդունելով անգլիական իրավունքի համապատասխան դրույթը (տե՛ս *Halsbury's Laws of England*, 4th edition, Volume 11, կետեր 1472 և 1473)՝ նշվել է հետևյալը.

«Որպես կանոն, *habeas corpus* խնդրանք ներկայացնելու իրավունք չունեն իրավական կարգով դատապարտված կամ մեղադրված անձինք, այդ թվում նրանք, ովքեր կրում են դատապարտման կամ առաջադրված մեղադրանքի արդյունքում նշանակված պատիժը: *Habeas corpus* խնդրանք ներկայացնելու իրավունքը չի տրամադրվի, եթե դրա արդյունքում մեկ կամ մի քանի վերադաս ատյանների կողմից պետք է վերանայվի այն դատավճիռը, որը կարող էր վերանայվել վերաքննության կարգով, կամ ստորադաս դատարանի կամ տրիբունալի որոշման հետ կապված այնպիսի հարց է քննարկվում, որը նրա իրավասության սահմաններում է գտնվում, կամ եթե դրա արդյունքում խեղաթյուրվելու է դատարանի արձանագրությունը, որն առաջին հայացքից նրա իրավասության առկայությունն է ցույց տալիս»:

Հետևաբար, սույն գործով *habeas corpus* պահանջ ներկայացնելու իրավունք վերապահելը հավասարազոր կլինի Ասիզների դատարանի կողմից նշանակված պատժի վերանայման, մինչդեռ դա կարող է իրականացվել վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու միջոցով»:

2. Վերաքննիչ վարույթը

25. 2004 թվականի փետրվարի 26-ին դիմողը Գերագույն դատարան բողոք է ներկայացրել (բողոքը քննվել է վերաքննության կարգով):

26. Իր բողոքում դիմողը վիճարկել է 1989 թվականին իրեն դատապարտելիս Ասիզների դատարանի կողմից, այդ ժամանակ գործող Բանտային կանոնների հիման վրա, «ցմահ ազատազրկում» հասկացությանը տված մեկնաբանությունը և դիմողին ընդունելիս բանտային իշխանությունների կողմից վերջինիս տված տեղեկությունը: Նա փաստարկել է, որ այն փաստը, որ դատապարտումից հետո

ինքը չի վիճարկել իր նկատմամբ նշանակված պատիժը, չի կարող դիտվել որպես Ասիզների դատարանի կողմից «ցմահ ազատազրկում» հասկացության տված մեկնաբանությանը համաձայնություն: Նա իր երկարաժամկետ ազատազրկման օրինակաճանությամբ կապակցությամբ *inter alia* վկայակոչել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, 7 և 14-րդ հոդվածները:

27. Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, ապա դիմողը պնդել է, որ իշխանությունների վարքագիծը հակասել է այս դրույթին: Մասնավորապես, նրա բողոքի յոթերորդ հիմքում ամրագրված էր.

«Դատապարտված անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելու օրը այն Կանոնների գոյությունը, որոնք ցմահ ազատազրկումը սահմանում են որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկում, F5 ծանուցման տրամադրումը, վերոնշյալ Կանոնների գործելու դեպքում դիմողի՝ 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ին ազատ արձակվելու հանգամանքի ընդունումը և վերոնշյալ բոլոր հանգամանքների հանկարծակի վերացումը հանդիսացել են անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի դրսևորում:

Հանրապետությունը չի կարող այսպես վարվել դիմողի կյանքի հետ՝ առանց որևէ հետևանք առաջացնելու դիմողի և նրանից բացի այլ անձի համար ևս, ով պետք է ապրի այս անորոշության մեջ:

Քսան տարի ժամկետով ազատազրկումը ցմահ ազատազրկմամբ փոխարինելու վերաբերյալ վերոնշյալ փոփոխությունը Ներկայացուցիչների պալատի և/կամ Հանրապետության գլխավոր դատախազի և/կամ Հանրապետության Նախագահի կողմից թույլ տրված սխալի և դիմողի կողմից թույլ տրված որևէ խախտման բացակայության պայմաններում հանգեցրել է անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի դրսևորման, որը, իր անորոշության պատճառով խախտում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:

Քսան տարի ժամկետով ազատազրկումը ցմահ ազատազրկմամբ փոխարինելու՝ վերոնշյալ հանգամանքը, որը գործելու է անորոշ ժամկետով, քանի որ հարցի վերանայման հնարավորություն մախատեսված չէ, հանդիսանում է անմարդկային վերաբերմունք և հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին: Իհարկե, դա հատկապես ակնհայտ է դառնում, երբ հաշվի են առնում նաև այն հանգամանքը, որ մահապատիժը Կիպրոսում արդեն վերացվել է»:

28. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կապակցությամբ դիմողն, իր բողոքի վեցերորդ հիմքում նշել է, որ չի խնդրում իրեն ազատ արձակելու օրվա կապակցությամբ մոտեցման փոփոխության առունով դատական վերանայման ենթարկել իր նկատմամբ նշանակված պատիժը, այլ խնդրում է քննել իր ազատազրկման օրինակաճանությունը՝ հաշվի առնելով, որ նույնիսկ բանտային իշխանություններն են ընդունել, որ ինքը պետք է ազատ արձակվի 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ին: Այս կապակցությամբ նա նշել է, որ գոյություն չունի իր ազատազրկման օրինակաճանությունն ստուգելու մեխանիզմ:

29. Վիճարկելով Գերագույն դատարանի (դիմումն առաջին ատյանի դատարանի իրավասությամբ քննելիս) կողմից Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին տրված մեկնաբանությունը՝ դիմողը տարբերել է իր գործը *Hogben v. the United Kingdom* գործից (զանգատ թիվ 11653/85, Հանձնաժողովի՝ 1986 թվականի մարտի 3-ի որոշում, Decisions and Reports 46, էջ 231) այն առունով, որ *Hogben*-ը վերաբերում է պատժի կատարմանը և կապված է Պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցերով հանձնաժողովի մոտեցման փոփոխության հետ, մինչդեռ իր գործով բարձրացված հարցը վերաբերում է օրենքի՝ հակասահմանադրական ճանա-

չելու հիմքով հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) փոփոխությանը և իր դատապարտման ժամկետը քսան տարուց ցմախ դարձնելուն: Այս կապակցությամբ նա շեշտել է, որ Կիպրոսում, ի տարբերություն Անգլիայի, չկա Պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցերով համձնաժողով:

30. 2004 թվականի հուլիսի 20-ին Գերագույն դատարանը մերժել է բողոքը: Այն, *inter alia*, նշել է.

«Բողոքաբերն ըստ ելության մեկ հարց է բարձրացնում: Եվ նրա՝ բավականին տեղեկացված պաշտպանն ընդունել է, որ այս [հարցի] վերաբերյալ վճռի ընդունումը կկանխորոշի եզրակացությունը (...) Ամփոփելով՝ կարող ենք ասել, որ բողոքի հիմքում ամրագրված դիմողի դիրքորոշումները պարզաբանված են:

Նա չի վկայակոչել Կարգավորումները՝ որպես իրեն ազատ արձակելու ինքնուրույն հիմք, մանավանդ որ (...) դրանք այլևս կիրառելի չեն: Բացի դրանից, նա Ասիզների դատարանի դատավճռի վերանայման առաջարկ կամ փորձ չի արել, քանի որ այն սխալ է ընկալել: Նրա մեկնաբանմամբ՝ իրենք դժգոհություն են արտահայտում ոչ թե Ասիզների դատարանի դատավճռի, այլ ամբողջ պետության նկատմամբ: Կանոնները տվյալ ժամանակահատվածում գործել են, և քանի որ Ասիզների դատարանը սահմանադրությանը հակասելու հիմքով չի վերացրել դրանք, մենք եզրակացնում ենք, որ դատարանը դրանք գործող նորմեր է դիտել: Եվ քանի որ օրենքը չի նախատեսում «ցմախ ազատագրվում» հասկացության սահմանումը, ուստի վերոնշյալ նորմերը հանդիսացել են պատժի նշանակումը կարգավորող տարրեր: Ինչպես պրն Դեմետրիադեսն է նշել, պատժի նշանակման ժամանակ առկա իրավական վիճակը վկայել է այն մասին, որ ցմախ ազատագրվումն ըստ ելության նշանակում է քսան տարի ժամկետով ազատագրվում: Ի լրումն դրա, անգամ կասկածի առկայության դեպքում, որոշումը պետք է կայացվի՝ հաշվի առնելով դիմողի շահերը: Ուստ նշված համ-գամանքը վկայում է այն մասին, որ Ասիզների դատարանի դատավճռի դեմ վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու պատճառ չի եղել, մանավանդ, որ դիմողին տրամադրվել է F5 ծանուցումը:

...

Բողոքաբերի ենթադրության համաձայն՝ հակասահմանադրականության վերաբերյալ դատարանի գնահատականը, կամ, ավելի ստույգ՝ Կանոնները *ultra vires* փոխկազմակերպված են օրենքի հետ այն հիմքով, որով դրանք քննարկման առարկա են դարձել, հանգեցնում է ցանկացած ձևի օրենսդրական փոփոխության: Սակայն որոշվել է (տես *Georgios Mavrogenis v. The House of Representatives and Others* (1996) 1 A.A.D 315, at 341 և *Alekos N. Clerides v. The Republic of Cyprus*, 2000 թվականի հոկտեմբերի 20), որ դատարանի գնահատականը, որպես կանոն, լուծում է օրենքի կամ կանոնի հետադարձության (ռետրոսպեկտիվության) հարցը և, ինչպես իշխանությունների տարանջատման սկզբունքն է ամրագրում, այն չի հանգեցնում օրենսդրական փոփոխության: Սակայն փաստորեն այս հարցն ինչպես առաջին ատյանի դատարանում, այնպես էլ մեզ մոտ չի բարձրացվել այս տեսանկյունից, ուստի այն չի հանգեցրել նաև 62(1)/96 օրենքի հիման վրա այդ հարցի բարձրացման:

Չամենայնդեպս, Ասիզների դատարանը դիմողին դատապարտել է ցմախ ազատագրվման հստակ նշելով, որ դա ենթադրում է ազատագրվում մինչև կյանքի վերջը: Այս պատճառով նա չի քննում հնարավոր հետևողականության վերաբերյալ հարցը, բացի դրանից՝ դիմողի այն պնդումը, թե ինքը ենթադրել է, որ Ասիզների դատարանը Կանոններին օրինական ուժ է տվել, սխալ է: Ասիզների դատարանն ըստ ելության գտել է, որ Կանոնները կապված չեն սահմանված պատժի հարցի հետ, դատարանը չի գտել, որ Կանոնների առկայությունը որևէ կերպ փոփոխում է այն հանգամանքը, որ օրենքով սահմանված կարգով նշանակվել է ազատագրվում մինչև դիմողի մահը:

Արդյո՞ք այս մոտեցումը սխալ է: Արդյո՞ք իրավամբ օրենքը, որպես այդպիսին, անգամ դիմողի կողմից առաջարկված Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ Սահմանադրության 12 (1)-րդ հոդվածի հետ համարդված մեկնաբանությամբ, սահմանում է միայն քսան տարի ժամկետով ազատազրկում: Մենք կասենք, որ առաջին ատյանի դատավճիռը սխալ չի եղել՝ արձանագրելով, որ այս իրավիճակը համապատասխանում է *Hogben*-ի գործով առկա իրավիճակին: Կիրառված սկզբունքը, մասնավորապես այն, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը չի վերաբերում պատժի կատարմանը, որը բացառապես ցմահ ազատազրկումն է, չի քննարկվում: Կանոնները սահմանվել են Բանտային (կարգապահության) օրենքի հիման վրա և դրանում ամրագրված նպատակներով, մինչդեռ պատիժը սահմանվում է Քրեական օրենսգրքով, և սույն գործով այն պարտադիր ցմահ ազատազրկումն է և ոչ մի այլ պատիժ:

Այնուամենայնիվ, և ինչպես պրն Դենտրիադեսը ևս համաձայնեց, մենք չենք վերանայում Ասիզների դատարանի դատավճռի իրավաչափությունը: Նման վերանայումը *habeas corpus* դիմումի իմաստով [դատարանի] իրավագրության մեջ չի մտնում:

...

Բողոքաբերը դատապարտվել է Ասիզների դատարանի դատավճռի հիման վրա, ապա՝ նրա նկատմամբ նշանակվել է ցմահ ազատազրկում, որը մեկնաբանվել է որպես ազատազրկում մինչև նրա կյանքի վերջը: Ուստի նա ազատազրկման մեջ է գտվում օրինական հիմքով և իրեն ազատ արձակելու վերաբերյալ նրա դիմումն իրավամբ մերժվել է այն վերջնական դատողությամբ, որ «սույն գործով *habeas corpus* պահանջ ներկայացնելու իրավունք վերապահելը հավասարազոր կլինի Ասիզների դատարանի կողմից նշանակված պատժի վերանայման, մինչդեռ դա կարող է իրականացվել վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու միջոցով»:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԻԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱՎՏԻԿԱՆ

A. Զմահ ազատազրկում

31. Կիպրոսի օրենսդրության իմաստով սպանությունը պարտադիր հանգեցնում է ցմահ ազատազրկման ձևով պատժի նշանակման:

32. Քրեական օրենսգրքի 203(1)-րդ բաժինը (Cap. 154) (1962 թվականի 3/62 օրենքով կատարված փոփոխություններով հանդերձ) սահմանում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով անօրինական գործողության կամ անգործության միջոցով դիտավորության մահ է պատճառել մեկ այլ անձի, մեղավոր է ճանաչվում սպանության համար»:

33. Քրեական օրենսգրքի 203(2)-րդ բաժինը (Cap. 154) (1983 թվականի 86/83 օրենքով կատարված փոփոխություններով հանդերձ) սահմանում է.

«Սպանության կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված յուրաքանչյուր ոք պետք է դատապարտվի ցմահ ազատազրկման»:

Նախքան 86/83 օրենքով փոփոխությունների կատարումը, վերոնշյալ բաժինը սպանության համար պարտադիր մահապատիժ էր նախատեսում:

34. Քրեական օրենսգրքի 29-րդ բաժինը՝ the Criminal Code (86/83 և 15(1)/99 օրենքներով կատարված փոփոխություններով հանդերձ), սահմանում է, որ բացառությամբ սպանության և դավաճանության դեպքերի (Քրեական օրենսգրքի 36 և 37-րդ բաժիններ), այն գործերով, որոնցով անձը դատապարտվել է ցմահ ազա-

տազրկմամբ պատժվող, օրինակ՝ անզգուշությամբ մահ պատճառելը (Քրեական օրենսգրքի 205(3)-րդ բաժին), կամ որոշակի ժամկետով ազատազրկմամբ պատժվող ծանր հանցագործության համար, գործը քննող դատարանն իրավասու է իր հայեցողությամբ մշակակել ավելի կարճ ժամկետով ազատազրկում կամ գույքային պատիժ, որի չափը չի կարող գերազանցել այն գումարը, որը դատարանն իրավասու է նշանակել:

35. *Politis v. the Republic of Cyprus* գործով ((1987), 2 C.L.R 11) Գերագույն դատարանը քննության է առել Քրեական օրենսգրքի 29 և 203-րդ բաժինների սահմանադրականության հարցը (տվյալ ժամանակահատվածում մահապատիժը դեռևս գոյություն ուներ) և գտել է, որ.

«[Սահմանադրությամբ] 7 (2)-րդ հոդվածի առաջնահերթ նպատակն է մահապատի կիրառումը թուլատրել սահմանափակ թվով ծանր հանցագործությունների նկատմամբ: Երկրորդ՝ օրենսդրության մեջ նման պատժամիջոցները սահմանել որպես պարտադիր՝ իրացնելու համար դրա օրենսդրական իրավասությունը... «օրենքը կարող է սահմանել» արտահայտությունը, որն ամրագրված է 7 (2)-րդ հոդվածի երկրորդ մասում. սահմանում է հայեցողություն՝ սպանության համար մահապատիժ նախատեսելու հարցն օրենսդրական քաղաքականության միջոցով լուծելն օրենսդրի հայեցողությանը թողնելով: Նրանք սահմանափակված չեն, սակայն անհրաժեշտության դեպքում կարող են: Անհրաժեշտ դրույթների միջոցով նրանք կարող են օրենսդրական կարգով սահմանել ցանկացած այլ ամրագրված (ֆիքսված) պատժատեսակ, այդ թվում, անկասկած, ցմահ ազատազրկում:... Ակնհայտ է, որ սահմանադրական օրենսդրությունը 7 (2)-րդ հոդվածում թվարկված հանցագործությունները դիտում է որպես առանձնահատուկ վերաբերմունքի արժանի հանցագործություններ՝ հաշվի առնելով դրանց ծանրությունը և հասարակության բարեկեցության վրա դրանց ունեցած ազդեցությունը: Սպանության դեպքում հանցագործության ծանրությունը պայմանավորված է դիտավորության տարրի առկայությամբ, որը հանցագործությունն անխուսափելիորեն սարսափելի է դարձնում: Համաձայնելով Ասիզների դատարանի հետ՝ մենք գտնում ենք, որ Քրեական օրենսգրքի 29-րդ և 203 (2)-րդ բաժինները հակասահմանադրական չեն և, որպես այդպիսին, «ցմահ ազատազրկում» պատժատեսակը սպանության համար պարտադիր են դարձնում»:

B. Բանտարկյալներին ազատ արձակելու վերաբերյալ դրույթներ

1. Սահմանադրությունը

36. Սահմանադրության 53-րդ հոդվածը սահմանում է.

«1. Հանրապետության Նախագահը կամ փոխնախագահը պետք է համապատասխան համայնքին պատկանող, մահվան դատապարտված անձանց ներսինքն իրավագործություն ունենան:

2. Եթե տուժողը և հանցագործները տարբեր համայնքների ներկայացուցիչներ են, ապա ներսինքն չի իրավագործությունը պետք է իրականացվի Հանրապետության Նախագահի և փոխնախագահի միջև ձեռք բերված համաձայնության հիման վրա. եթե երկուսի միջև անհամաձայնություն կա, ապա մախապատվությունը տրվում է անձի վիճակը բարելավող քվեին:

3. Այն դեպքում, երբ ներսինքն չի իրավունքը իրականացվում է սույն հոդվածի 1-ին կամ 2-րդ մասերի հիման վրա, ապա մահապատիժը պետք է փոխարինվի ցմահ ազատազրկմամբ:

4. Հանրապետության Նախագահը և փոխնախագահը Հանրապետության գլխավոր դատախազի և նրա տեղակալի միաձայն միջնորդության հիման վրա պետք է դադարեցնեն, կասեցնեն կամ փոխարինեն Հանրապետության դատարանների կողմից բոլոր այլ գործերով նշանակված պատիժները»:

37. 1963 թվականի դեպքերից, մասնավորապես թուրք-կիպրոսցիներին Կառավարությունից հեռացնելուց, ինչպես նաև թուրքական զորքերի կողմից Յուլիսային Կիպրոսի շարունակական շրջափակումից հետո 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա պատժի դադարեցումը, կասեցումը կամ փոխարինումը պետք է իրականացվեր Հանրապետության Նախագահի կողմից՝ Հանրապետության գլխավոր դատախազի համաձայնությամբ:

38. Գլխավոր դատախազը կարող է Հանրապետության Նախագահին առաջարկություններ ներկայացնել կամ խորհուրդ տալ՝ կապված ցմահ դատապարտյալներին վաղաժամկետ ազատ արձակելու հետ: Նախագահը, սակայն, նման առաջարկությամբ կամ խորհրդով սահմանափակված է:

2. Բանտային կարգապահության օրենքը (Cap. 286)

39. Բանտային կարգապահության մասին 1879 թվականի օրենքի համապատասխան բաժինները, որոնք կիրառելի են եղել 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններն ուժի մեջ մտնելու ժամանակ (տե՛ս ստորև՝ կետ 40), սահմանում են, որ.

Բաժին 4. Բանտային կարգապահության կանոններ

«Խորհրդի ղեկավարը կարող է կանոններ սահմանել դատապարտյալների նկատմամբ պատշաճ հսկողություն իրականացնելու և նրանց կողմից կատարվող աշխատանքի բնույթի և չափի սահմանմանը, նշանակված պատիժների հիմքով դատապարտյալների դասակարգմանը, դատապարտյալների կողմից կատարված հանցագործությունների պատժմանը, ինչպես նաև բանտերում կարգի ու կարգապահության պահպանելուն աջակցելու նպատակով: Բոլոր նման կանոնները, նախքան ուժի մեջ մտնելը, պետք է հրապարակվեն Gazette-ում»:

Բաժին 9 (1). Մեղմացում լավ վարքի համար

«4-րդ բաժնում առկա կանոնները կարող են այնպիսի դրույթներ նախատեսել, որոնց միջոցով, կանոններով նախատեսված հանգամանքներում կամ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող անձի պատիժը նրա գործունեության և լավ վարքի հիմքով կարող է մեղմացվել կամ անձը կարող է ազատ արձակվել բանտից. վերջին դեպքում նրա դատապարտումն ավարտվում է»:

Բաժին 11(1). Ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց՝ թույլտվության հիման վրա ազատումը

«Ղեկավարը կարող է իր հայեցողությամբ ցանկացած պահի ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին թույլտվության հիման վրա ազատ արձակել, եթե վերջինս համապատասխանում է Ղեկավարի կողմից պարբերաբար սահմանվող պայմաններին»:

3. 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններ (Նորմատիվ ակտ 18/81)

40. 1981 թվականի Բանտային (ընդհանուր) կանոններն ընդունվել են Բանտային կարգապահության օրենքի (Сар 286) 4-րդ բաժնի հիման վրա, որը սահմանում է հետևյալը.

Կանոն 7. Դատապարտյալի ազատ արձակումը

«Որևէ դատապարտյալ, նախքան Կիպրոսի Հանրապետության Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված կարգով՝ իր պատժի ժամկետի լրանալը, չի կարող ազատ արձակվել բանտից»:

Կանոն 94. Պատժի մեղմացում լավ վարքի համար

«Յուրաքանչյուր դատապարտյալի պատիժը, ով կրել է ինը տարի կամ ավելի ժամկետով ազատազրկում, լավ վարքագծի և գործունեության հիմքով կարող է մեղմացվել նշանակված պատժի կեսի չափով»:

Կանոն 96(с). Ցմահ դատապարտյալների պատժի մեղմացումը

«Ցմահ ազատազրկում նշանակելու կամ մահապատիժը ցմահ ազատազրկմամբ փոխարինելու դեպքում պատժի մեղմացումը պետք է հաշվարկվի այնպես, որ համարվի, թե քսան տարի ժամկետով ազատազրկում է նշանակված եղել»:

Կանոն 97. Պատժի ժամկետի ավարտը

«Պատժի ժամկետի ավարտը և ազատ արձակվելու հնարավորինս վաղ ժամկետը պետք է նշվի յուրաքանչյուր դատապարտյալի անձնական տվյալներում և ազատ արձակման գրանցամատյանում, որոնք պետք է պահվեն բանտում և Տնօրենը հաճախակի պետք է ստուգի այդ գրառումներն ու ազատ արձակման գրանցամատյանը՝ ապահովելու համար սույն Կանոնների դրույթների հստակ պահպանումը»:

Կանոն 99. Ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող անձինք

«Տնօրենը պետք է Նախարարին ներկայացնի ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող յուրաքանչյուր դատապարտյալի անունը, ով արդեն կրել է տասը տարի ժամկետով ազատազրկում, տասնհինգ տարի ժամկետով դատապարտված անձանց անունները, ովքեր կրել են ութ տարի ժամկետով ազատազրկում, ինչպես նաև այն անձանց անունները, որոնց վաթսուներե տարին լրացել է կամ ովքեր ենթադրվում է, որ հասել են այդ տարիքի, եթե բացակայում են տարիքի վերաբերյալ ուղղակի ապացույցներ, որպեսզի վերջինս այդ ցուցակը ներկայացնի Գլխավոր դատախազին քննարկման նպատակով: Տնօրենը պետք է այս կանոնը կիրառի յուրաքանչյուր դատապարտյալի նկատմամբ: Դատապարտյալներին պետք է հստակ բացատրվի, որ նրանց անունները Նախարարին ուղարկելը որևէ կերպ չի նշանակում, որ նրանց նկատմամբ նշանակված պատիժն անպայման մեղմացվելու է»:

4. 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոններ (Նորմատիվ ակտ 76/87)

41. 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոններն ուժի մեջ են մտել 1987 թվականի մարտի 13-ին և հանդես են եկել որպես 1981 թվականի բանտային (ընդհանուր) կանոնների փոփոխություն:

42. «Ցմահ ազատագրվում» հասկացության մեկնաբանությունը տրված է 2-րդ կանոնում, որի համաձայն՝

«Սույն կանոններում.

...

«ցմահ ազատագրվում» նշանակում է քսան տարի ժամկետով ազատագրվում:

...»:

43. 93-րդ կանոնը, որը սահմանում է ցմահ ազատագրվման դատապարտված անձանց պատժի մեղմացումը, սահմանում է, որ.

«(i) Ցմահ ազատագրվման ձևով պատիժ կրող յուրաքանչյուր դատապարտյալի պատիժը լավ վարքագծի և գործունեության հիմքով կարող է մեղմացվել՝ չգերազանցելով ընդհանուր առմամբ պատժի մեկ քառորդը:

(ii) Պատժի կրճատման վերաբերյալ որոշումը, ինչպես նաև վերոնշյալ յուրաքանչյուր բանտարկյալի նկատմամբ նման մեղմացումը չպետք է իրականացվի, եթե տվյալ դատապարտյալը չի կրել իր պատժի տասնհինգ տարին»:

44. 96(ց)-րդ կանոնը վերացվել է:

5. Ներպետական մախադեպային իրավունքը և պրակտիկան

45. *Malachtou v. the Attorney-General of Cyprus* գործով ((1981), 1 C.L.R 543) Գերագույն դատարանը սուբսիդիար օրենսդրության վերաբերյալ, *inter alia*, նշել է հետևյալը.

«...սուբսիդիար օրենսդրություն ընդունելու լիազորությունը, բնականաբար, պետք է հստակորեն բխի այդ իրավասությունը վերապահող օրենքի դրույթներից: Ցանկացած այլ մոտեցում կհանդիսանա միջամտություն Ներկայացուցիչների պալատի՝ օրենսդրական լիազորություններ իրականացնող միակ մարմնի գործունեությանը: Առանց համապատասխան հիմքի՝ սուբսիդիար օրենսդրության սահմանումը հանդիսանում է *ultra vires* ... Այն մարմնի լիազորությունները, որին օրենսդրական նորմ ընդունելու իրավասություն է վերապահված, պետք է բխեն այդ իրավասությունը սահմանող օրենքի դրույթներից. դրանում առկա սահմանափակումների՝ ցանկացած ձևով շրջանցման կամ խախտման արդյունքում ընդունված օրենսդրությունը պետք է *ultra vires* հիմքով վերացվի: Նա չի կարող օրենսդրական լիազորություններ իրականացնելու իրավասության առկայությունը բխեցնել այդ մասին ուղղակիորեն մշող համապատասխան օրենքից բացի որևէ այլ աղբյուրից, և, հետևաբար, պետք է իր վարքագիծը համապատասխանեցնի վերոնշյալ օրենքի սահմանափակումներին: Այս մոտեցման՝ ցանկացած կերպով մեղմացումը հաստատ խարխլելու է իշխանությունների տարանջատման համակարգը, որը կարմիր թելով անցնում է մեր օրենսդրության համակարգի միջով և անրագրված է Սահմանադրության մեջ»:

46. *Triftarides v. the Republic of Cyprus* գործով ((1985), 1985 թվականի հոկտեմբերի 16-ի դատավճիռ) Գերագույն դատարանը Նախագահի կողմից Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա տասը տարի ժամկետով ազատա-

գրկում կրող անձի պատժի մեղմացման եղանակի կապակցությամբ քննությունը իրականացնելիս սահմանել է, որ.

«...Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա Հանրապետության նախագահը մեղմացրել է Դատարանի կողմից նշանակված պատիժը և ոչ թե այն պատիժը, որը դատապարտյալը պետք է կրեր 94-րդ Կանոնի հիման վրա: 53 (4)-րդ հոդվածի (այնքանով, որքանով այս հոդվածը կիրառելի է այս հարցի նկատմամբ) տառացի մեկնաբանությունից պարզ է դառնում, որ. «Նախագահը... մեղմացնում է... Հանրապետության դատարանի կողմից նշանակված ցանկացած պատիժ...»:

47. *The Republic of Cyprus v. Andreas Costa Aristodemou, alias Yiouroukkis* գործով (case no. 31175/87) իր` 1988 թվականի փետրվարի 5-ի դատավճռում Նիկոսիայի ասիզների դատարանն ամբաստանյալին սպանության համար դատապարտելով, ի թիվս այլ հանգամանքների, նշել է, որ.

«Ամբաստանյալը դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման սպանության մեջ մեղավոր ճանաչվելու հետևանքով: Այս պատիժը Դատարանի կողմից նշանակվել է որպես պարտադիր պատիժ, քանի որ միայն այս պատիժն է նախատեսված Քրեական օրենսգրքում (Cap. 154, 86/83 օրենքի փոփոխություններով, որով փոփոխվել է նաև Քրեական օրենսգրքի 29-րդ բաժինը) և Դատարանը չէր կարող սպանության համար որևէ այլ պատիժ նախատեսել: Սույն օրենքով մահապատժի վերացումից հետո օրենսդրությունը վերոնշյալ պատժատեսակն է սահմանել, որը համապատասխանում է Սահմանադրության 53 (3)-րդ հոդվածին: Այս հոդվածը սահմանում է մահապատիժը ցմահ ազատազրկմամբ փոխարինելու հնարավորություն` այդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված Հանրապետության Նախագահի կողմից այդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված` ներում շնորհելու իր իրավունքի իրացման դեպքում:

...

Ամբաստանյալի պաշտպանն առաջարկել է Դատարանին իր պաշտպանյալի նկատմամբ նշանակված ցմահ ազատազրկումը միաժամանակ իրականացվի այն պատժի հետ, որը վերջինս արդեն կրում է:

...

...[ի] հիմնավորումն իր առաջարկի, նա վկայակոչել է *R. v. Foy* գործը (1962) 2 All E.R. 246:

...Հակառակ դրան, պրն Կիպրիանուն փաստարկել է, որ Դատարանը պետք է կարգադրի, որպեսզի ամբաստանյալի նկատմամբ նշանակված պատիժն իրականացվի նրա կողմից արդեն կրվող պատժի ավարտից հետո` հիմք ընդունելով 1987 թվականի կանոնները (Official Gazette of the Republic, Annex 3, Part 1 of 13/3/87), որոնք ընդունվել են Նախարարների խորհրդի կողմից և հրապարակվել Official Gazette of the Republic-ում այն բանից հետո, երբ ներկայացվել են Պառլամենտին, և որոնցում «ցմահ ազատազրկում» հասկացությունը մեկնաբանվում է որպես «ազատազրկում քսան տարի ժամկետով»: Այս Կանոնների 93-րդ կանոնը սահմանում է, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձի պատիժը կարող է մեղմացվել նրա` լավ վարքի և գործունեության հիմքով, մեղմացումը, սակայն, չպետք է գերազանցի նրա պատժի մեկ քառորդը: Ապա պրն Կիպրիանուն նշել է, որ ցմահ ազատազրկումը ենթադրում է քսան տարի ժամկետով ազատազրկում կամ տասնհինգ տարի, եթե դատապարտյալը լավ վարքագիծ կդրսևորի: Հետևաբար, *R. v. Foy* գործով լրող Պարկերի կարծիքը, որի վրա հիմնվում է ամբաստանյալի պաշտպանը, կիրառման ենթակա չէ: Պրն Կիպրիանուն նաև արտահայտել է իր` որպես Հանրապետության գլխավոր փաստաբանի, դիրքորոշումը սույն գործին մնան գործերի վերաբերյալ, որոնցով մի քանի սպանություն կատարած անձը դատապարտվել է տասնհինգ կամ քսան տարի ժամկետով ազատազրկման:

Մեր կարծիքով, ո՛չ պրն Կիպրիանուն, ո՛չ պրն Քլերիդեսն իրավական հարցին ճիշտ մոտեցում չեն ցուցաբերում:

...

Լորդ Պարկերի արտահայտած բոլոր կարծիքները բխում է, որ [*R. v. Foy* գործով (1962) 2 All E.R. 246], ցմահ ազատազրկում նշանակում է ազատազրկում մինչև դիմողի կյանքի վերջը: Յետևաբար, քանի որ ամբաստանյալի նկատմամբ ցմահ ազատազրկում է նշանակվել, որևէ այլ նման պատիժ չի կարող հետևել դրան: Պրն Քլերիդեսն առաջարկել է որպեսզի դատարանը նման հանձնարարություն տա՝ հիմք ընդունելով 1987 թվականի կանոնները, և, նրա կարծիքով, քանի դեռ այս Կանոններն ուժի մեջ են, ամբաստանյալը կարող է տասնհինգ տարի հետո ազատ արձակվել՝ առանց անհանգստանալու, որ առաջին պատժի կրումից հետո կարող է մեկ այլ՝ տասնհինգ կամ քսան տարի ժամկետով պատիժ կրելու պարտավորություն ունենալ:

Սահմանադրության 12 (1)-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ դատարանը չի կարող սահմանել ավելի երկարատև պատիժ, քան այն, որը նախատեսված է հանցանքի կատարման ժամանակ գործող օրենքով: Քրեական օրենսգրքը, իհարկե, սահմանում է, որ ցմահ ազատազրկումը սպանության համար նախատեսված պարտադիր և միակ պատիժն է: Մեր դատավճռում «ցմահ ազատազրկումը» հունարեն բառացի նշանակում է ազատազրկում մինչև դատապարտյալի կենսաբանական գոյության վերջը: Նման մեկնաբանություն տրվել է նաև Անգլիայի վերաքննիչ դատարանի կողմից *R. v. Foy* գործով... Ինչպես արդեն նշվել է, Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժինը միակ դրույթն է, որը սահմանում է, որ ցմահ ազատազրկումը պարտադիր պատիժ է, և սա համապատասխանում է Սահմանադրության 53 (3)-րդ հոդվածին: 1987 թվականի կանոնները սահմանվել են Բանտային (կարգապահության) օրենքով (*Cap. 286*), որը դեռևս կիրառվում է Սահմանադրության դրույթների հիման վրա, թեև այն սահմանվել է այն ժամանակ, երբ Կիպրոսն Անգլիայի գաղութն էր դարձել: Այս օրենքի դրույթները, սակայն, պետք է այնպես կիրառվեն, որպեսզի համապատասխանեն Սահմանադրության մեջ ամրագրված դրույթներին: Մեզ հետաքրքրում է, թե արդյոք այս Կանոնները սահմանադրական չեն, և արդյոք «ցմահ ազատազրկում» հասկացությունը, որը մեկնաբանվել է Սահմանադրության և Քրեական օրենսգրքի մեջ, որպես «քսան տարի ժամկետով» ազատազրկում՝ կամայական է: Մենք նշում ենք «մեզ հետաքրքրում է», քանի որ նման հարց մեր առջև նախկինում չի բարձրացվել և, ուստի, մենք իրավունք չունենք այս ընթացակարգի վերաբերյալ կարծիք արտահայտել: Այս կապակցությամբ մեկ այլ դատողություն, որ կարելի է անել, հետևյալն է. ակնհայտ է, որ Կանոնների հեղինակները, իրավասություն ունենելով հանդերձ, հաշվի չեն առել վերոնշյալ օրենքի (*Cap. 286*) 11-րդ բաժնի հատուկ դրույթը, որը վերաբերում է ցմահ դատապարտյալներին և սահմանում է, որ որևաք կարող են ազատ արձակվել «Կառավարչի» որոշմամբ տրված թույլտվության հիման վրա, որը կարող է վերացվել: Անգլիական իրավական համակարգի ազդեցությամբ ընդունված վերոնշյալ օրենքի համաձայն՝ ցմահ ազատազրկումը տևում է մինչև կյանքի վերջ: Ահա թե ինչու լորդ Պարկերը վերոնշյալ դիրքորոշումն է հայտնել: Թեկուզ ակադեմիական քննարկումների մակարդակով առանձին հարց է հանդիսանում այն, թե որոնք են օրենքի կամ կանոնի միջոցով դատապարտյալի պատժի մեղմացման, կասեցման կամ փոխարինման սահմանները՝ ելնելով Սահմանադրության 53(4)-րդ հոդվածում ուղղակիորեն ամրագրված դրույթից, որն այս իրավասությամբ օժտում է Յանապետության Նախագահին՝ Գլխավոր դատախազի հետ մեկտեղ:

Գատական նախադեպերով սահմանվել է, որ երբ դատարանը պատիժ է նշանակում, այն հաշվի չի առնում մույնիսկ կիրառելի այն կանոնները, որոնք վերաբերում են դատապարտյալի կողմից լավ վարքագիծ դրսևորելու դեպքում պատժի մեղմացմանը: 1987 թվականի Կանոններն ընդունվել են ծառայելու այն նպատակներին,

որոնք դատարանը հաշվի չի առնում պատիժ նշանակելիս, վերջինս որոշվում է կիրառելի օրենսդրության և Սահմանադրության հիման վրա: Յետևաբար, համապատասխան իշխանությունների խնդիրն է պարզել, թե տվյալ ժամանակահատվածում և համապատասխան հանգամանքների առկայության դեպքում հաշվի առնել մեր՝ վերոնշյալ իրավական դատողությունները, թե՛ ոչ: Սենք արդեն ամբաստանյալի նկատմամբ օրենքով սահմանված պատիժ ենք նշանակել՝ ցմահ ազատազրկում, և մենք այլևս ոչինչ չունենք ավելացնելու»:

48. Արդարադատության նախարարության գլխավոր տնօրենի միջոցով 1991 թվականի հոկտեմբերի 16-ին Բանտի տնօրենին փոխանցված նամակում տվյալ ժամանակահատվածում պաշտոնավարող Գլխավոր դատախազը դատապարտյալ պրն Իուրուկիսի վերաբերյալ նշել է հետևյալը.

«Ի պատասխան Ձեր՝ 1991 թվականի սեպտեմբերի 26-ով թվագրված նամակի և թիվ F1622/a կից փաստաթղթերի, ցանկանում եմ տեղեկացնել, որ դատապարտյալ Անդրեաս Արիստոդիմու Իուրուկիսը, ում հենց վերաբերում էր Ձեր նամակը, Նիկոսիայի ասիզների դատարանի 1988 թվականի փետրվարի 5-ի դատավճռով թիվ 31175/87 քրեական գործով ցմահ ազատազրկման է դատապարտվել, նշված պատժատեսակն ասիզների դատարանի դատավճռում մեկնաբանվել է որպես ազատազրկում մինչև դատապարտյալի կենսաբանական գոյության վերջը:

Այս իրավական մոտեցումը վերաբերում է ցմահ ազատազրկման բնույթին և հաստատվել է դրանից հետո Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից 1989 թվականի մարտի 10-ին քննված մեկ այլ՝ թիվ 23069/87 գործով:

Ելնելով վերոգրյալից՝ ցմահ ազատազրկման դեպքում ազատազրկման տևողությունը չի որոշվում և այն չի կրճատվում համապատասխանաբար 1981 և 1987 թվականներին ընդունված՝ Բանտային (ընդհանուր) կանոնների 2-րդ և 93 (1)-րդ կանոնների հիման վրա, սակայն քննարկվող պատիժը կարող է Սահմանադրության 53(4)-րդ հոդվածի հիման վրա մեղմացվել կամ կասեցվել Հանրապետության Նախագահի կողմից, ով իրավասու է, ի թիվս այլ հանգամանքների, հաշվի առնել նաև վերոնշյալ 2-րդ և 93 (1)-րդ կանոնները»:

49. 1992 թվականի հունվարի 2-ին, Արդարադատության նախարարության գլխավոր տնօրենին հասցեագրված իր նամակում տվյալ ժամանակահատվածում պաշտոնավարող Գլխավոր դատախազը դատապարտյալ պրն Իուրուկիսի վերաբերյալ նշել է հետևյալը.

«Ի պատասխան Ձեր՝ 1991 թվականի դեկտեմբերի 3-ով թվագրված նամակի և թիվ Y.D. 12.7.01 կից փաստաթղթերի, որոնք վերաբերում են դատապարտյալ Անդրեաս Արիստոդիմու Իուրուկիսի ցմահ ազատազրկման տևողությանը, նշում եմ հետևյալը.

...

Սույն գործով Նիկոսիայի ասիզների դատարանը վերոնշյալ դատապարտյալի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակելիս մեկնաբանել է Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժինը Cap. 154 (փոփոխված թիվ 86/83 օրենքով) և որոշել, որ ցմահ ազատազրկումը նշանակում է ազատազրկում մինչև դատապարտյալի կենսաբանական գոյության վերջը: Յետևաբար, կոնկրետ դատապարտյալի պատիժ տևողության կապակցությամբ առկա է դատարանի դատավճիռ, որը չի փոփոխվել վերաքննության կարգով և սահմանափակում է Հանրապետության բոլոր պաշտոնատար անձանց ու պարտադիր է նրանց համար:

Քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթի այս մեկնաբանությունը, որը տրվել է Նիկոսիայի ասիզների դատարանի կողմից, հաստատվել է դրանից հետո Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից ... քննված մեկ այլ ... գործով և քանի որ այս

մեկնաբանությունը չի բեկանել մեկ այլ Ասիզների դատարան կամ չի վերացվել Գերագույն դատարանի կողմից, այն պետք է դիտվի որպես Քրեական օրենսգրքի քննարկվող դրույթի ճիշտ մեկնաբանություն և պետք է կիրառվի բոլոր այն դեպքերում, երբ անձը դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման, եթե անգամ դատավճռում չի նշվել, որ մահա ազատազրկումը նշանակում է ազատազրկում մինչև անձի բիոլոգիական գոյության ավարտը:

...

Որևէ հարց՝ կապված ցմահ և որոշակի ժամկետով ազատազրկում կրող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքի դրսևորման հետ չի կարող բարձրացվել, քանի որ ցմահ ազատազրկումը, դրա բնույթից ելնելով, խիստ տարբերվում է ցանկացած այլ ազատազրկումից, իսկ անհավասար վերաբերմունքի խնդիր կարող է ծագել միայն այն դեպքում, երբ համեմատվում են ոչ մահա երևույթներ:

Բացի դրանից, որևէ հնարավորություն չկա կիրառել ածանցյալ օրենսդրությունը, որպիսին հանդիսանում են 1981 և 1987 թվականներին ընդունված՝ Բանասլին (ընդհանուր) կանոնները, այն դեպքում, երբ վերոնշյալ օրենսդրությունը հակասում է առաջնային օրենսդրությանը, որպիսին հանդիսանում են Քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթները: Ահա թե ինչու՝ այնքանով, որքանով քննարկվող Կանոնները հակասում են դատական կարգով Քրեական օրենսգրքի դրույթներին տրված մեկնաբանությանը, դրանք չեն կարող կիրառվել:

...

...երբ Հանրապետության Նախագահը՝ Գլխավոր դատախազի հետ համագործակցության մեջընդմիջում քննության է առնում պատիժը Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա մեղմացնելու հնարավորությունը, այն դեպքում, երբ դատապարտյալը ցմահ ազատազրկում է կրում, նա պետք է չմոռանա, որ այդ պատիժը, եթե չի մեղմացվում, նշանակում է ազատազրկում մինչև դատապարտյալի բիոլոգիական գոյության ավարտը և համապատասխանաբար վարվի գործի հանգամանքների լույսի ներքո:

52. 1992 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Գերագույն դատարանը (գործը քննվել է առաջին ատյանի իրավասությամբ) *Hadjisavvas v. the Republic of Cyprus* գործով (տես վերը՝ կետ 19) որոշում է կայացրել այն մասին, որ Կանոնները հակասահմանադրական են և *ultra vires*: Այդ գործով դատապարտյալը ևս սպանություն էր կատարել և ցմահ ազատազրկման էր դատապարտվել: Նա *habeas corpus* դիմում է ներկայացրել Գերագույն դատարան այն ժամանակ, երբ որպես իր ազատ արձակման ժամկետ բանտային իշխանությունների կողմից նշված օրն ազատ չի արձակվել: Գերագույն դատարանը մերժել է դիմումը և հաստատել, որ Քրեական օրենսգրքի իմաստով «ցմահ ազատազրկում» նշանակում է ազատազրկում մինչև դատապարտյալի կյանքի վերջը: Դատարանը, մասնավորապես, նշել է.

«Քրեական օրենսգրքը սպանության համար պարտադիր պատիժ է նախատեսում. «...ցմահ ազատազրկում» (տես Քրեական օրենսգրքի 203(2)-րդ բաժինը, փոփոխված թիվ 86/83 օրենքով): Օրենքի սույն դրույթների սահմանադրականությունը քննվել է *Politis v. Republic* գործով (1987) 2 C.L.R. 116 և որոշվել է, որ դրանք Սահմանադրության 7 (2)-րդ և 12 (3)-րդ հոդվածների դրույթների իմաստով ճիշտ են: Ցմահ ազատազրկումն օրենսդրորեն հավասարեցված չէ որոշակի ժամկետով ազատազրկման հետ՝ ո՛չ այն դեպքում, երբ Քրեական օրենսգրքի Cap. 154 203(2)-րդ բաժնի հիման վրա նշանակվում է որպես պարտադիր պատժամիջոց, ո՛չ այն դեպքում, երբ նույն օրենսգրքի 29-րդ բաժնի հիման վրա նշանակվում է որպես հայեցողական պատժամիջոց: Սա որևէ կերպ չի հակասի Քրեական օրենսգրքի այս երկու բաժինների դրույթներին, քանի որ ցմահ ազատազրկումը սպանության համար պար-

տաղիր պատիժ է, մինչդեռ 29-րդ բաժնի իմաստով դատարանները կարող են իրենց հայեցողությամբ ազատագրվման ավելի կարճ ժամկետ սահմանել, քանի որ Քրեական օրենսգրքի այս բաժինը ցմահ ազատագրվումը նախատեսում է որպես հայեցողական պատժամիջոց: Տնահ ազատագրվումից կարճ տևող ազատագրվումը կարող է ավելի երկարատև լինել, քան քսան տարի ժամկետով ազատագրվումը, որին ցմահ ազատագրվումը հավասարեցվել է Բանտային կանոնների 2-րդ կանոնի հիման վրա: *Georghios Aristidou v. Republic* գործով (1967) 2 C.L.R. 43 Վերաքննիչ դատարանը քսանհինգ տարի ժամկետով ազատագրվում էր սահմանել՝ դիմողի արարքը սպառնալույսից անզգուշությամբ մահ պատճառել վերաորակելու արդյունքում:

Պրն. Պուրզուրիդեսը [դիմողի փաստաբանը] առաջարկել է, որպեսզի Պառլամենտի համաձայնությամբ, Նախարարների խորհրդի կողմից 1987 թվականի Բանտային (ընդհանուր) (փոփոխված) կանոնների (Կարգադրիչ վարչական օրենք թիվ 76/87) ընդունումը, ինչպես դա նախատեսված է Ներկայացուցիչների պալատին ներկայացնելու վերաբերյալ 1985 թվականի (N. 51/85) թույլտվական օրենքի հիման վրա ընդունված Կանոններում և 1983 թվականի՝ Բանտային կարգապահության (փոփոխված) օրենքում (N. 85/83), հանգեցնի Քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթների փոփոխության, ինչի արդյունքում ցմահ ազատագրվումը կհանդիսանա ընդամենը քսան տարի ժամկետով ազատագրվում: Ի հիմնավորումն իր տեսակետի, նա վկայակոչել է *Bennion-ը, Statutory Interpretation, 2nd edition*, էջեր 154-155, որտեղ նշված է, որ Միացյալ Թագավորությունում, եթե ածանցյալ օրենսդրությունը փոփոխվում է Պառլամենտի կողմից, ապա դա հանգեցնում է դրա՝ առաջնային օրենսդրության փոխակերպման:

Սույն առաջարկության մեջ հաշվի չեն առնվել.

(a) այն փաստը, որ Բանտային կանոններն ընդունվել են Բանտային (կարգապահության) օրենքով սահմանված իրավասության շրջանակներում և ոչ թե Քրեական օրենսգրքի հիման վրա.

(b) 1987 թվականի Կարգավորումների և Cap. 286 4-րդ բաժնի հիման վրա տրված իրավասության միջև առկա ուղղակի կապը, ինչպես նաև այն փաստը, որ նրանց հարցը ծագել է բացառապես այդ օրենքի դրույթների հիման վրա.

(c) իշխանությունների հստակ տարանջատումը, որը գործում է Կիպրոսում, ինչպես նաև առաջնային օրենսդրության մեջ սահմանված իրավասության հիման վրա ածանցյալ օրենք ընդունելիս չարաշահումներ թույլ տալու խիստ արգելքը (տես *Police v. Hondrou & Another*, 3 R.S.C.C. 82; *Malachou v. Attorney-General* (1981) 1 C.L.R. 543, և *Payiatas v. Republic* (1984) 3 C.L.R. 1239):

Պրն Պուրզուրիդեսի տեսակետն ընդունելու արդյունքում, *inter alia*, կստացվի, որ գործադիրը, ի խախտումն Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի և իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի, առաջնային օրենսդրություն է ընդունում: *President of Republic v. House of Representatives* (1985) 3 C.L.R. 2165 և *President of Republic v. House of Representatives* (1986) 3 C.L.R. 1159 գործերով նշվել է, որ ածանցյալ օրենսդրության ստեղծմանը Պառլամենտի չմասնակցելը չի հանգեցնում դրա՝ առաջնային օրենսդրության փոխակերպվելուն:

Republic v. Sampson վճռով (Civil Appeal 8532, կայացվել է 1991 թվականի սեպտեմբերի 26-ին) Գերագույն դատարանն ամբողջ կազմով քննում էր Բանտային կանոնների իրավական կարգավիճակի հարցը՝ կապված դրա ընդունման հիմք հանդիսացած՝ Բանտային (կարգապահության) օրենքի Cap. 286 հետ: Արդյունքում՝ մենք նկատեցինք, որ սույն օրենքն ընդունվել է 1879 թվականին և, գաղութային այլ օրենքների հետ մեկտեղ, գործել է Դանրապետության հռչակման ժամանակ, Cap. 286-ի դրույթները կիրառվել են այն ժամանակ, երբ «անհրաժեշտ չափով» համապատասխանեցված են եղել «Սահմանադրությանը» (Սահմանադրության 188 (1)-րդ

հողված): Սեր կողմից նշված այս համաձայնեցումը դատական իշխանության լիազորության սահմաններում է (տե՛ս *inter alia*, *Diagoras Development v. National Bank* (1985) 1 C.L.R. 581, և *United Pibles Societies (Gulf) v. Hadjikakou* (Civil Appeal 7413, որոշումը կայացվել է 1990 թվականի մայիսի 28-ին):

Շաբ. 286-ի դրույթների համաձայնեցումն ապահովում է, որպեսզի դրա դրույթները համապատասխանեն իշխանությունների տարանջատման սկզբունքին, որը սահմանում է, որ հանցագործներին պատժելու իրավասություն ունի միայն դատավորը (տե՛ս *inter alia*, *Politis* (տե՛ս վերը) և *The District Officer of Nicosia v. Hadjiyiannis*, R.S.C.C. 79; *The District Officer of Famagusta v. Demetra Panayioutou Antoni*, 1 R.S.C.C. 84; *The Superintendent Gendarmerie of Lefka v. Christodoulos Antoni Hadjiyianni*, 2 R.S.C.C. 21; *Morphou Gendarmerie v. Andreas Demetri Englezos*, 3 R.S.C.C. 7; *The District Officer of Nicosia v. Michael Ktori Palis*, 3 R.S.C.C. 27; *The District Officer of Famagusta v. Michael Themistocli and Another*, 3 R.S.C.C. 47; *Nicosia Police v. Djemal Ahmet*, 3 R.S.C.C., 50; *The District Officer of Kyrenia v. Adem Salih*, 3 R.S.C.C. 69; *Miliotis v. The Police* (1975) 7 J.S.C. 933):

Յետևաբար, այնաստիճան և այնչափ, որչափ Շաբ. 286-ի 4-րդ բաժինը՝ 9-րդ բաժնի հետ փոխկապակցված, ազատագրկման տևողության որոշման իրավասությունը փոխանցում է դատական մարմնից տարբերվող այլ մարմնի, հակասում է Սահմանադրությանը և դադարել է գործել Յանրապետության հռչակումից հետո: Բացի դրանից, Բանտերի տնօրենին Կանոնների 93-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, լավ վարքագծի և գործունեության հիմքով պատժի մեղմացման իրավասություն տալը հակասում է իշխանությունների տարանջատման սկզբունքին, որը կանխարգելում է հանցանք կատարած անձի նկատմամբ գործադիր կամ վարչական մարմնի կողմից պատժի սահմանումը: Միակ իշխանությունը, որին Սահմանադրությամբ վերապահված է պատժի մեղմացման, կասեցման կամ փոխարինման իրավասությունը, Յանրապետության Նախագահն է՝ Գլխավոր դատախազի հետ մեկտեղ: Շաբ. 286-ի 4-րդ և 9-րդ բաժիններով նախատեսված՝ ածանցյալ օրենք ընդունելու իրավասության ուսումնասիրություն սույն գործով ամիրաժեշտ չէ իրականացնել, քանի որ վերոնշյալ երկու դրույթներից ոչ մեկը չի վերաբերում ցմահ ազատագրկում պատժատեսակի կրմանը: Ցմահ ազատագրկում պատժատեսակի կրումը կարգավորվում է, մասնավորապես, Շաբ. 286-ի 11-րդ բաժնում ամրագրված դրույթներով, որոնցից բխում է, որ ցմահ ազատագրկում նշանակում է ազատագրկում մինչև դատապարտյալի կյանքի վերջը, ում պատժից Յանրապետության Նախագահն իրավունք ունի կասեցնել այն ժամանակահատվածն անցնելուց հետո, որը կարող է նախատեսված լինել դատապարտյալին ազատ արձակելու թույլտվության մեջ: Շաբ. 286-ի 11-րդ բաժինը համապատասխանում է Սահմանադրությանը և գործում է Յանրապետության հռչակումից հետո՝ այնքանով, որքանով համապատասխանում է Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ մասով Յանրապետության Նախագահին վերապահված իրավասություններին»:

51. Դատարանը, ուստի, եզրահանգել է, որ չի հիմնավորվել, որ Պրն Յաջիսավասը պետք է ազատ արձակվեր տվյալ կամ որևէ այլ տարեթվին և ամսաթվի, հետևաբար, *habeas corpus* դիմումը մերժվել է:

52. 1993 թվականին ինը ցմահ դատապարտյալներ (ութի նկատմամբ ցմահ ազատագրկումը նշանակվել էր որպես պարտադիր, իսկ մեկի նկատմամբ՝ որպես հայեցողական պատիժ) Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա ազատ են արձակվել: Նրանց պատիժները փոխարինվել են քսան տարի ժամկետով ազատագրկմամբ, ապա մեղմացվել են՝ նրանց անհապաղ ազատ արձակումը թույլատրելով: Այս դատապարտյալներին ազատ արձակելու ընթացակարգը նույնն է եղել: Ստորև նշվող օրինակը վերաբերում է այս դատապարտյալներից մեկի գործին:

53. Հանրապետության Նախագահին հասցեագրված՝ 1993 թվականի սեպտեմբերի 28-ով թվագրված նամակում Գլխավոր դատախազը ցմահ դատապարտյալի վերաբերյալ նշել է հետևյալը.

«Հարգելի պարոն Նախագահ,

Անաստասիս Սավա Պոլիտիսը (Կետրոնական բանտի թիվ 7035 դատապարտյալ) սպանության համար Նիկոսիայի ասիզների դատարանի կողմից դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման:

1981 և 1987 թվականների՝ կիրառման ենթակա Բանտային (ընդհանուր) կանոնների հիման վրա որոշվել է, որ ցմահ ազատազրկումը հավասարազոր է քսան տարի ժամկետով ազատազրկման և իր դատապարտումից մեկ օր հետո նրան հայտնել են, որ նրա ազատազրկումը տևելու է քսան տարի՝ սկսած 1986 թվականի դեկտեմբերի 26-ից:

Տվյալ ժամանակահատվածում նրա պատիժը կրճատվել է ութ տարի ժամկետով՝ հիմք ընդունելով պատժի 1/5-ի (չորս տարի) կապակցությամբ նախագահական ներումը, որը շնորհվել էր 1988 թվականին Հանրապետությունում նոր նախագահական ընտրությունների անցկացման առիթով, հաշվի առնելով լավ վարքագծի և գործունեության համար պատժի՝ ութ տարի ժամկետով մեղմացումը, Բանտային (ընդհանուր) կանոնների հիման վրա որոշվել է, որ նրա ազատ արձակման ժամկետը 1994 թվականի դեկտեմբերի 25-ն է:

1988 թվականի փետրվարի 5-ին Նիկոսիայի ասիզների դատարանը մեկ այլ գործով վճռել է, որ ցմահ ազատազրկումը տևում է մինչև դատապարտյալի կենսաբանական գոյության ավարտը և, հետևաբար, 1992 թվականի հունվարի 29-ին ես կարծիք եմ արտահայտել այն մասին, որ նման գործերով համապատասխան Կանոնները չեն կարող կիրառվել այնպես, որ ինքնաբերաբար նվազեցնեն ցմահ ազատազրկումը՝ հասցնելով այն քսան տարի ժամկետով ազատազրկման:

Վերոգրյալի լույսի ներքո, ես առաջարկում եմ այս դատապարտյալների պատիժը փոխարինվի քսան տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և 1988 թվականի նախագահական ներման հիմքով նվազեցվի չորս տարով և նման լրացուցիչ ժամկետով, որպեսզի կարողանան անհապաղ ազատ արձակվել:

Ցմահ դատապարտյալներ Անդրեաս Սոտերիու Լենոնասի և Դենետրիս Հաջիսավասի ու Դենետրիս Միլիոտիսի նկատմամբ նույն վերաբերմունքն է ցուցաբերվել, առաջին երկուսն ազատ են արձակվել 1993 թվականի ապրիլին, իսկ երրորդը՝ վերջերս:

Այս հնարավորությունն օգտագործելով՝ ես, մարդասիրական նկատառումներով, առաջարկում եմ, որպեսզի բոլոր ցմահ դատապարտյալների պատիժները, ուն ազատ արձակման ժամկետը 1981 և 1987 թվականների Բանտային (ընդհանուր) կանոնների հիման վրա որոշված է եղել 1993-ից 1994 թվականների միջև ընկած ժամանակահատվածում, պետք է փոխարինվեն քսան տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և մեղմացվեն, որպեսզի նրանք կարողանան անհապաղ ազատ արձակվել, և ոչ թե պահվեն տանջալի վիճակում՝ կապված այն բանի հետ, որ նրանց նկատմամբ պետք է ի վերջո նույն մոտեցումը ցուցաբերվի:

Վերոնշյալ կանոնների հիման վրա, ցմահ դատապարտյալներին ազատ արձակելու համար որոշված հաջորդ ժամկետը 2000 թվականն է:

Համապատասխան կարգադրությունը ներկայացվում է Ձեր ստորագրմանը, եթե Դուք կհամաձայնվեք իմ՝ վերոնշյալ առաջարկին»:

54. 1993 թվականի սեպտեմբերի 28-ին Հանրապետության Նախագահը նույն ցմահ դատապարտյալի վերաբերյալ փաստել է հետևյալը.

«Քանի որ դատապարտյալ Անաստասիս Սավա Պոլիտիսը (թիվ 7036) սպանության համար թիվ 537/87 քրեական գործով Նիկոսիայի ասիզների դատարանի կողմից 1987 թվականի հունվարի 27-ին դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման:

Այն պատճառով, որ Գլխավոր դատախազը, հաշվի առնելով գործի առանձնահատուկ հանգամանքները, հիմք ընդունելով Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածը, առաջարկել է պատիժը փոխարինել քսան տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և մեղմացնել այն, որպեսզի դատապարտյալը կարողանա անհապաղ ազատ արձակվել:

Այս պատճառով, Հանրապետության գլխավոր դատախազի առաջարկի հիման վրա, սույն Կարգադրության միջոցով, հիմք ընդունելով Սահմանադրության 53(4)-րդ հոդվածը՝ դատապարտյալի պատիժը փոխարինվում է քսան տարի ժամկետով ազատազրկմամբ և մեղմացվում է, որպեսզի նա կարողանա անհապաղ ազատ արձակվել»:

55. 1993 թվականի սեպտեմբերի 29-ին ազատ արձակված վեց ցմահ դատապարտյալների վերաբերյալ հայտարարություն է արվել: Դրա համաձայն.

«Հանրապետության Նախագահն այս կապակցությամբ Գլխավոր դատախազի կողմից ներկայացված առաջարկի հիման վրա և իր պաշտոնավարման ընթացքում Կիրոսի Հանրապետության անկախության առաջին տարեդարձի կապակցությամբ, որոշել է մեղմացնել պատիժները որի արդյունքում հետևյալ ցմահ դատապարտյալները, ովքեր իրենց նկատմամբ նշանակված պատժի չափը քսան տարի ժամկետով ազատազրկում հաշվելու դեպքում ազատ կարձակվեին՝ 1993 կամ 1994 թվականներին, անհապաղ ազատ արձակվեն: Այդ դատապարտյալներն են՝

Այըն Մայքլ Դեվիսոն
Աբդել Հակիմ Սադո էլ Խալիֆա
Խալեթ Աբդել Կադեր էլ Խաթիր
Խադելդին Սոհամադ Իդրես
Աքիլես Գեորգիու Ավրասան
Անաստասիս Սավա Պոլիտիս»:

6. 1996 թվականի Բանտային օրենքը (օրենք 62(1)/96՝ փոփոխություններով

56. 1996 թվականի մայիսի 3-ին ուժի մեջ է մտել 1996 թվականի Բանտային օրենքը (օրենք թիվ 62(1)/96)՝ վերացնելով Բանտային կարգապահության օրենքը և փոխարինելով դրան (Շար. 286):

57. 9-րդ բաժինը, որը կարգավորում է դատապարտյալներին ազատ արձակելու կարգը, սահմանում է, որ.

«(1) Ազատազրկման ձևով պատիժ կրող որևէ դատապարտյալ չի կարող ազատ արձակվել բանտից, եթե նա սույն օրենքի դրույթներին համապատասխան չի կրել իր պատիժը, բացառությամբ Հանրապետության Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածով կամ գործող որևէ այլ օրենքով նախատեսված դեպքերի»:

58. 1996 թվականի Բանտային օրենքի 12-րդ բաժինը սահմանում է, որ, բացառությամբ ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող դատապարտյալների, այլ դատապարտյալների պատիժը կարող է մեղմացվել, եթե նրանք լավ վարքագիծ դրսևորեն կամ գործունեություն իրականացնեն: Այս բաժնի համաձայն.

«(1) Սույն օրենքի դրույթներին համապատասխան՝ ազատագրվածն դատապարտված անձի պատիժը կարող է մեղմացվել, եթե նա լավ վարքագիծ դրսևորի և օգտակար գործունեություն իրականացնի, բացառություն են կազմում այն դեպքերը, երբ նրա նկատմամբ ցմահ ազատագրվում է սահմանվել»:

59. Օրենքի 14-րդ բաժինը (փոփոխված թիվ 12(Ը)/97 օրենքով) սահմանում է դատապարտյալների ազատ արձակման հետևյալ պայմանները.

«(1) Սահմանադրության դրույթների հիման վրա Հանրապետության Նախագահը, Գլխավոր դատախազի համաձայնության դեպքում, կարող է ցանկացած պահի հրամանագրի միջոցով կարգադրել պայմանական ազատ արձակել դատապարտյալին:

(2) Դատապարտյալը, ով սույն բաժնի ուժով պայմանականորեն ազատ է արձակվել, կարող է մինչև իր պատժի ժամկետի ավարտը Պայմանականորեն ազատ արձակելու վերաբերյալ հրամանագրում նշված անձի վերահսկողության և ստուգման ներքո գտնվել և պետք է ենթարկվի նշված հրամանագրում առկա ցանկացած այլ պայմանների և սահմանափակումների:

(3) Հանրապետության Նախագահը, Գլխավոր դատախազի համաձայնության առկայության դեպքում, վերոնշյալ (1)-ին ենթակետի ուժով կարող է ցանկացած պահի նոր հրամանագրով փոփոխել կամ վերացնել սահմանված պայմանները և սահմանափակումները:

(4) Եթե նախքան այն դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված պատժի ժամկետի ավարտը, ով վերոնշյալ կարգով ազատ է արձակվել, Հանրապետության Նախագահը՝ Հանրապետության գլխավոր դատախազի համաձայնությամբ, կգտնի, որ նշված անձը չի կատարում հրամանագրում նշված որևէ իրավաչափ պայման կամ սահմանափակում, ապա կարող է նոր հրամանագրով վերացնել դատապարտյալի պայմանական ազատ արձակումը և կարգադրել, որպեսզի նա վերադառնա բանտ իր պատժի մնացած մասը կրելու համար:

(5) Եթե դատապարտյալը վերադարձվել է բանտ, ապա նա իրավունք ունի սույն օրենքի 12-րդ բաժնում սահմանված առավելություններից օգտվելու միայն իր վերադարձից մեկ տարի հետո՝ պայմանով, որ այդ տարվա ընթացքում նա դրսևորել է լավ վարքագիծ ու օգտակար գործունեություն է իրականացրել:

(6) Սույն բաժնի հիման վրա ընդունված՝ ազատ արձակելու վերաբերյալ հրամանագրի և վերջինիս վերացման միջև ընկած ժամանակահատվածը պետք է ներառվի դատապարտյալի կրած պատժի ժամկետում:

(7) Դատապարտյալը, ով չի կատարում իրեն ազատ արձակելու վերաբերյալ հրամանագիրը, համարվում է օրինական ազատագրվումից խուսափող անձ»:

C. Սահմանադրության համապատասխան լրացուցիչ դրույթները

60. Սահմանադրությունը համապատասխանաբար սահմանում է հետևյալը.

1. Մաս II. Հիմնարար իրավունքներ և ազատություններ

Հոդված 7 (2)

«Ոչ ոք չպետք է զրկվի կյանքից, բացառությամբ կատարված հանցագործության համար իրավասու դատարանի կողմից կայացված դատավճռի կատարման դեպքերի, եթե այդ հանցագործության համար օրենքով նման պատիժ է սահմանված: Օրենքը կարող է նման պատիժ նախատեսել միայն սպանության, պետական դավա-

ճանության, *jure gentium* ծովահենության և մահապատիժ նախատեսող զինվորական հանցագործությունների համար»:

Հոդված 8

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող պատժի կամ վերաբերմունքի»:

Հոդված 12 (1)

«Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ հանցագործության համար, եթե նրա գործողությունը կամ անգործությունը տվյալ ժամանակ գործող օրենքով հանցագործություն չի համարվում, և որևէ անձ չպետք է դատապարտվի ավելի ծանր պատժի, քան այն, որն ուղղակիորեն նախատեսված է եղել նրա կողմից հանցանքի կատարման ժամանակ գործող օրենքով»:

Հոդված 12 (3)

«Ոչ մի օրենք չպետք է սահմանի այնպիսի պատիժ, որը չի համապատասխանում հանցագործության ծանրությանը»:

2. Մաս IX. Գերագույն սահմանադրական դատարան

Հոդված 144

«1. Ցանկացած, այդ թվում՝ վերաքննության կարգով իրականացվող դատական քննության կողմը կարող է դրա յուրաքանչյուր փուլում բարձրացնել օրենքի կամ որոշման կամ դրանց ցանկացած դրույթի հակասահմանադրականության հարցը, եթե վերջիններս նշանակություն ունեն այդ վարույթների միջոցով քննվող հարցերի լուծման համար և, հետևաբար, դատարանը, որի առջև այդ հարցը բարձրացվել է, պետք է այն մերկայացնի Գերագույն սահմանադրական դատարան և մինչև Գերագույն սահմանադրական դատարանի կողմից վերոնշյալ հարցի լուծումը կասեցնի գործով վարույթը:

2. Գերագույն սահմանադրական դատարանը, նման կերպով իրեն մերկայացված հարցը, կողմերին լսելուց հետո, պետք է քննի և դրա վերաբերյալ որոշում կայացնի, ապա իր որոշումն ուղարկի այն դատարան, որի կողմից այդ հարցն ուղարկվել էր իրեն:

3. Գերագույն սահմանադրական դատարանի կողմից սույն հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան կայացված ցանկացած որոշում պետք է պարտադիր լինի այդ հարցը բարձրացրած դատարանի և դատավարության կողմերի համար, և եթե այդ որոշմամբ հակասահմանադրական է ճանաչվել օրենքը կամ որոշումը կամ դրանց ցանկացած դրույթ, ապա այդ օրենքը կամ որոշումը չպետք է կիրառվի միայն նման վարույթներով»:

3. Մաս VI. Հանրապետության անկախ պաշտոնատար անձինք

61. Սահմանադրության իմաստով Գլխավոր դատախազը Հանրապետության անկախ պաշտոնատար անձ է: Սահմանադրության 112-րդ հոդվածը՝ այնքանով, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

1. Հանրապետության Նախագահը և փոխնախագահը պետք է համատեղ Բարձր դատարանի դատավորի պաշտոնի անձնագրին համապատասխանող երկու անձանցից մեկին նշանակեն Հանրապետության գլխավոր դատախազ, մյուսին՝ Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալ:

...
2. Հանրապետության գլխավոր դատախազը պետք է լինի Հանրապետության իրավական գրասենյակի ղեկավարը, իսկ Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալը՝ այդ գրասենյակի ղեկավարի տեղակալը, նշված գրասենյակը պետք է անկախ լինի և չպետք է գտնվի որևէ նախարարության ենթակայության տակ:

...
4. Հանրապետության գլխավոր դատախազը և Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալը պետք է լինեն Հանրապետության մշտական իրավական ծառայության անդամներ և պետք է ղեկավարեն իրենց գրասենյակը նույն ժամկետներով և պայմաններով, ինչ Բարձր դատարանի դատավորը, ի տարբերություն դրա նախագահի, և պետք է հեռացվեն գրասենյակից միայն այն հիմքերով և այն ձևով, ինչ Բարձր դատարանի դատավորը:

...»:

62. Սահմանադրության 113-րդ հոդվածի համաձայն՝ Գլխավոր դատախազը Հանրապետության և Նախագահի իրավական խորհրդատուն է.

«1. Հանրապետության գլխավոր դատախազը, ում օգնում է Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալը, պետք է լինի Հանրապետության, Նախագահի և փոխնախագահի, ինչպես նաև Նախարարների խորհրդի և Նախարարների իրավական խորհրդատուն և իրականացնի Սահմանադրությամբ կամ օրենքով իր վրա դրված այլ լիազորություններ, գործառույթներ և պարտականություններ:

2. Հանրապետության գլխավոր դատախազը պետք է հանրապետության տարածքում գտնվող, հանցանք կատարած յուրաքանչյուր անձի դեմ վարույթ սկսելու, իրականացնելու, ստանձնելու և շարունակելու կամ դադարեցնելու՝ իր իսկ հայեցողությամբ իրականացվող և պետության շահերից բխող իրավասություն ունենա: Նման իրավասությունը նա կարող է իրականացնել անձամբ կամ իր ենթակայության տակ գտնվող պաշտոնատար անձանց միջոցով, ովքեր գործում են նրա հանձնարարականների հիման և դրանց համապատասխան»:

D. Քաղվածքներ Կիպրոսի քրեակատարողական համակարգի և կենտրոնական բանտերում ազատազրկման պայմանների վերաբերյալ Կիպրոսի Հանրապետության վարչարարության հանձնակատարի (Օմբուդսմենի)՝ 2004 թվականի մայիսի 26-ով թվագրված *ex officio* զեկույցից

63. Իր զեկույցում Վարչարարության հանձնակատարը *inter alia* ուսումնասիրել է ցմահ ազատազրկմանը վերաբերող հարցեր: Այս ենթատեքստում, նա ուսումնասիրել է Եվրոպայի խորհրդի այլ մասնակից պետություններում, մասնավորապես, Միացյալ Թագավորությունում, Հունաստանում և Ֆրանսիայում առկա իրավիճակը և համեմատել այն Կիպրոսի հետ: Նա, ի թիվս այլ հանգամանքների, նշել է հետևյալը.

«...»

Ցմահ ազատազրկում

79. Կենտրոնական բանտերում կան մոտավորապես տասներկու դատապարտյալներ, ովքեր ցմահ ազատազրկման են դատապարտված: Ցմահ ազատազրկման դատապարտելու հարցը, գործող ռեժիմի լույսի ներքո, քննարկվել է երկուստեք՝ Ներկայացուցիչների պալատի և Արդարադատության նախարարության ու Հասարա-

կական կարգի նախարարությունների հովանու ներքո գործող իրավասու հանձնա-
ժողովների կողմից, որոնք ևս նախաձեռնություն են ցուցաբերել հարցի զարգացման
ուղղությամբ: Ներկայումս ընթացքի մեջ գտնվող այս գործընթացի կենտրոնական
տարրն օրենքով ցմահ ազատազրկման այնպիսի կարգավորումն է, որի հիման վրա
հնարավոր կլինի ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող անձանց ազատ արձա-
կել նրանց կողմից իրենց պատժի զգալի մասը կրելուց հետո և նախապես դրսևորել
համապատասխան վերաբերմունք և ձեռնարկել նախապատրաստական միջոցներ:
Վերապահումներ են արվում այն առումով, թե արդյոք նման կարգավորումը սահմա-
նադրական է:

80. Ես կարծում եմ, որ այս հարցի օրենսդրական կարգավորումը թույլատրված
է Սահմանադրությամբ: Սա ներում շնորհելու ընթացակարգ չէ, այլ պատժի կրման
կանոն, որը որևէ կերպ չի հակասում Հանրապետության Նախագահի՝ Սահմանադ-
րության 53(4)-րդ հոդվածի ուժով պատժի մեղմացման, փոխարինման կամ կասեց-
ման իրավազորությանը: Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքին համապա-
տասխան՝ հարցի օրենսդրական կարգավորումը կարող է դատարանի կողմից ցմահ
ազատազրկում սահմանելու դեպքում ներառել նույն դատարանների կողմից նվա-
զագույն այն ժամկետի սահմանման հնարավորությունը, որը պարտադիր կրելուց
հետո նոր միայն կարող է քննարկվել դատապարտյալին պայմանական ազատ ար-
ձակելու հարցը: Ես կարծում եմ, որ այս նվազագույն պատժի ժամկետը չպետք է գե-
րազանցի 20–25 տարին: Սահմանված կարգավորման շրջանակում կարող է ձևա-
վորվել հանձնաժողով, որը խորհրդատվական կարգով, օրենքով սահմանված չա-
փանիշների հիման վրա և ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող յուրաքանչյուր
անձի ռեաբիլիտացիոն զարգացմանն ու յուրաքանչյուր գործի հանգամանքներին հա-
մապատասխան կարող է առաջարկել պայմանական ազատում կիրառել:

...

Եզրակացություն - առաջարկ - ենթադրություն

...

- Ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող դատապարտյալների հարցի կա-
պակցությամբ ես էական եմ համարում այն գործընթացի արագացումը, որն ուղղված
է օրենքի միջոցով՝ պատժի կրման նվազագույն ժամանակային սահմանի անրագր-
ման եղանակի հարցի կարգավորմանը, որը չի գերազանցի 20-25 տարին, և այս
ժամկետն անցնելուց հետո, ինչպես նաև յուրաքանչյուր գործի հանգամանքներին
համապատասխան կքննարկվի ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող յուրա-
քանչյուր դատապարտյալի պայմանական ազատ արձակման հարցը:

...»:

E. 1981 և 1987 թվականների Կանոնների կիրառումը գործադիր և վարչական մարմինների կողմից և 93-րդ կանոնի իրավական արժեքը

64. Այս կետերը հանդիսանում են Կառավարության կողմից, սույն վարույթի
համատեքստում, որպես 1981 և 1987 թվականների Կանոնների գործողության և
արժեքի կապակցությամբ իրենց ներպետական օրենսդրության հիման վրա ձևա-
վորված դիրքորոշման վերաբերյալ տրամադրված տեղեկության ամփոփում:

65. Նախքան Գերագույն դատարանի կողմից *Hadjisavvas v. the Republic of
Cyprus* գործով (տե՛ս վերը՝ կետեր 19, 50 և 51) դատավճռի կայացումը՝ Կանոննե-
րը, մասնավորապես, 2-րդ և 93-րդ կանոնները Հանրապետության գործադիր և
վարչական մարմինների, այդ թվում՝ Բանտային ծառայության կողմից ընկալվել
էին որպես ցմահ դատապարտված անձի կողմից կրման ենթակա առավելագույն
ժամկետը քսան տարին սահմանող նորմ: Վերոնշյալ Կանոններն ուժի մեջ մտնե-

լուց հետո ցմահ ազատագրկման դատապարտված յուրաքանչյուր անձի պատժի ժամկետից 93-րդ կանոնի ուժով իրականացվող մեղմացման արդյունքում ինքնաբերաբար կհանվի հինգ տարի և գործնականում կմնա հինգ տարի: Դրանից հետո, մեղմացման արդյունքում կրճատված օրերը կարող են հանվել այս հնգամյա ժամկետից, եթե դատապարտյալը վատ վարքագիծ դրսևորի: Հանրապետության գործադիր և վարչական իշխանությունները, այդ թվում՝ Բանտային ծառայությունը, հասկացել էին, թե ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձի վատ վարքագիծը չի կարող հանգեցնել նրա կողմից քսան տարի ժամկետով ազատագրկունից ավելի ժամկետով անազատության մեջ գտնվելուն: Փաստորեն, Կիպրոսում ցմահ ազատագրկման դատապարտված շատ փոքրաթիվ անձանց թվի և նրանց համապատասխան պատժաչափերի պատճառով որևէ ցմահ դատապարտյալի պատժի ժամկետն այնքան չի տևել, որպեսզի այս դրույթների ուղղակի կիրառման արդյունքում նա ազատ արձակվի: 1993 թվականին ինը ցմահ դատապարտյալների ազատ արձակումն իրականացվել է Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա՝ նրանց գործով Կանոնների իրականացման լույսի ներքո:

66. Իր՝ *Hadjisavvas*-ի դատավճռում Գերագույն դատարանը 93-րդ կանոնը հակասահմանադրական և *ultra vires* է ճանաչել՝ կապված առաջնային թույլտվական օրենքի, մասնավորապես՝ Բանտային կարգապահության օրենքի հետ: Կիպրոսի ներպետական օրենսդրության իմաստով դիրքորոշումն այն էր, որ այն վարույթներով, որոնցով կողմը լրացուցիչ բողոքով բարձրացրել է ածանցյալ օրենսդրության սահմանադրականության հարց, դատարանի վճիռը գործում է միայն վարույթի կոնկրետ հարցի կապակցությամբ: Ուստի *Hadjisavvas*-ի գործով Գերագույն դատարանի դատավճիռը, որը կայացվել է պրն Հաջիսավասի *habeas corpus* դիմումին հետ ներկայացված լրացուցիչ բողոքի միջոցով բարձրացված՝ 93-րդ կանոնի սահմանադրականության հարցով, գործել է միայն նրա շարունակվող ազատագրկման օրինականության ստուգման համար: Սահմանադրության 144 (3)-րդ հոդվածից բխում է նաև, որ վերոնշյալ դատավճիռը չի գործում սույն գործի կողմ չհանդիսացող այլ դատապարտյալների համար և չի հանգեցնում նրանց նկատմամբ 93-րդ կանոնը հակասահմանադրական և արժեզուրկ ճանաչելուն: Այլ կերպ ասած, չի հանգեցնում 93-րդ կանոնի՝ այլ անձանց համար չգործող ճանաչելուն:

67. Քանի որ *Hadjisavvas*-ի գործով Գերագույն դատարանի դատավճիռը վերաբերել է այդ գործի կողմերին, այդ թվում՝ Հանրապետության գործադիր և վարչական մարմիններին, ուստի 93-րդ կանոնը չի կարող օրենքով սահմանված կարգով կիրառվել վերոնշյալ անձանց կողմից: Այնուամենայնիվ, դատավճիռը չի կարող ընկալվել որպես հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) ուժ ունեցող և կասկածի տակ դնել այլ անձանց նկատմամբ կիրառված այդ կանոնի արժեքը: Հետևաբար, այն փաստը, որ 93-րդ կանոնը Գերագույն դատարանի կողմից 1992 թվականին հակասահմանադրական և *ultra vires* է ճանաչվել, չի կարող հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) ազդեցություն ունենալ և հանգեցնել Կանոնների՝ բոլոր դեպքերում *ab initio* իրավաբանական ուժ չունենալուն: Այն չի հանգեցնում, օրինակ, օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից մինչ *Hadjisavvas*-ի դատավճիռի կայացումը 93-րդ կանոնի հիման վրա կատարված յուրաքանչյուր գործողությունն անօրինական ճանաչելուն: Հետևաբար, դիմողի կողմից հանցանքի կատարման պահին՝ 1987 թվականի հուլիսին, կամ նրա դատապարտման ժամանակ՝ 1989 թվականի մարտին,

93-րդ կանոնը չի կարող դիտվել *ab initio* իրավաբանական ուժ կամ դիմողի վրա ազդեցություն չունեցող կանոն: *Hadjisavvas*-ի դատավճռի կայացումից հետո, սակայն, Հանրապետության վարչական և գործադիր իշխանությունները չեն կարող օրինական կարգով գործողություններ իրականացնել՝ հիմնվելով 93-րդ կանոնի վրա և այն դիտել որպես դատարանի կողմից մշանակված ցմահ ազատազրկումն առավելագույնը քսան տարի ժամկետով ազատազրկում նախատեսող նորմ, քանի որ դա չի համապատասխանի Սահմանադրությանը՝ ըստ վերոնշյալ դատավճռում Գերագույն դատարանի կողմից պաշտոնապես տրված մեկնաբանության:

III. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

A. Քաղվածքներ Եվրոպայի խորհրդի համապատասխան փաստաթղթերի տեքստերից

1. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված փաստաթղթերը

68. Եվրոպայի խորհրդի՝ Ահաբեկչության կանխարգելման մասին կոնվենցիայի 21-րդ հոդվածի համաձայն.

Հոդված 21. Խտրականության պայմանը

«...

3. Սույն կոնվենցիան չպետք է մեկնաբանվի այնպես, որ հանձնման (էքստրադիցիայի) պարտականություն սահմանվի այն դեպքում, երբ հանձնման պահանջի սուբյեկտ հանդիսացող անձը կարող է ենթարկվել մահապատժի կամ երբ պահանջող կողմի օրենքը չի ներառում ցմահ ազատազրկում պատժատեսակը կամ նախատեսում է ցմահ ազատազրկում՝ առանց ներում ստանալու հնարավորության, մինչդեռ կողմը, ում հանձնման վերաբերյալ կիրառելի պայմանագրի շրջանակներում հանձնման պահանջ է ներկայացվել, պարտավոր է հանձնել անձին, եթե պահանջող կողմը երաշխավորում է, որ մահապատիժ չի մշանակվելու կամ մշանակման դեպքում ի կատար չի ածվելու, կամ որ այդ անձը չի դատապարտվելու ցմահ ազատազրկման՝ առանց ներման հնարավորության»:

69. Երկարաժամկետ ազատազրկմանը և պայմանական ազատ արձակմանը վերաբերող հարցերը Նախարարների խորհրդի կողմից քննության են առնվել դեռևս 1976 թվականին, երբ այն 1976 թվականի փետրվարի 17-ին ընդունել է Երկարաժամկետ դատապարտյալների նկատմամբ վերաբերմունքի մասին (76) 2 բանաձևը (Նախարարների տեղակալների 254-րդ հանդիպման ժամանակ).

«Նախարարների խորհուրդը,

...

1. Առաջարկում է, որպեսզի անդամ պետությունների կառավարությունները.

...

9. երաշխավորեն, որպեսզի բոլոր դատապարտյալների գործերը քննության առնվեն հնարավորինս շուտ՝ որոշելու համար, թե արդյոք պայմանական ազատում պետք է իրականացվի, թե՛ ոչ.

10. դատապարտյալին պայմանական ազատում շնորհիվ՝ կապված օրենքով սահմանված՝ կրած պատժի ժամկետի հետ, հենց որ հնարավոր լինի բարենպաստ կանխատեսում անել. միայն ընդհանուր կանխարգելման վերաբերյալ դատողությունները չեն կարող հիմնավորել պայմանական ազատ արձակման մերժումը.

11. ցմահ ազատազրկումների նկատմամբ կիրառել նույն սկզբունքները, ինչ երկարաժամկետ ազատազրկման համար.

12. ապահովել, որպեսզի ցմահ ազատազրկման ձևով պատժի՝ 9-րդ կետում նշված վերանայումն իրականացվի ազատազրկման ութից տասնչորսերորդ տարիներից հետո, եթե ավելի վաղ չի իրականացվել, և պարբերաբար կրկնվի.

...»:

70. Իր ընդհանուր զեկույցուն Բանաձևի նախագծի ներկայացման համար պատասխանատու ենթակոմիտեն սահմանել է.

«... անմարդկային է անձին ցմահ ազատազրկման դատապարտել՝ առանց ազատ արձակվելու հույս տալու: Հանցագործությունների կանխարգելման քաղաքականությունը, որն ընդունում է, որ ցմահ դատապարտյալը պետք է անազատության մեջ պահվի անգամ այն բանից հետո, երբ դադարել է հասարակության համար վտանգ ներկայացնել, չի կարող համապատասխան լինել ոչ դատապարտյալների նկատմամբ պատժի կրման ընթացքում դրսևորվող վերաբերմունքի ժամանակակից սկզբունքներին, ոչ հանցագործի՝ հասարակության մեջ վերաինտեգրվելու գաղափարին: Ոչ ոք չպետք է զրկվի ազատ արձակվելու հնարավորությունից: Անհատական կանխատեսումներից կարող է կախված լինել միայն այն հարցը, թե որքան ուշ այս հնարավորությունը կարող է իրականացվել»:

71. 1999 թվականի սեպտեմբերի 30-ին Նախարարների կոմիտեն ընդունել է No. R (99) 22 հանձնարարականը, որը վերաբերում է բանտերի ծանրաբեռնվածությանը և դրանցում պահվող անձանց թվի չափազանց մեծ լինելուն (ընդունվել է Նախարարների տեղակալների 681-րդ հանդիպման ժամանակ), որը՝ այնքանով, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«...

23. Պետք է ընդլայնվի այն միջոցների կիրառումը, որոնք ուղղված են պատժի իրական տևողության նվազեցմանը՝ նախապատվություն տալով անհատական միջոցներին, ինչպիսին է պայմանական վաղաժամկետ ազատումը (*parole*)՝ բանտերի ծանրաբեռնվածության կարգավորմանն ուղղված կոլեկտիվ միջոցների համեմատ (համաներումներ, կոլեկտիվ ներումներ):

24. *Parole*-ը պետք է դիտվի որպես ամենաարդյունավետ և ամենակառուցողական միջոցը, որը ոչ միայն նվազեցնում է ազատազրկման տևողությունը, այլ նաև ըստ էության աջակցում է հանցագործի՝ հասարակություն ծրագրավորված վերադառնալուն:

25. *Parole*-ի կիրառումը խրախուսելու և ընդլայնելու նպատակով պետք է հասարակության մեջ հանցագործին աջակցելու, օգնելու և նրան վերահսկելու լավագույն պայմաններ ապահովվեն, ոչ նվազ կարևոր նպատակ ունենալով խթանել իրավասու դատական կամ վարչական մարմինների՝ միջոցը դիտել որպես արժեքավոր և վստահելի տարբերակ:

26. Ազատազրկման ընթացքում վերաբերմունքի և ազատ արձակվելուց հետո վերաբերմունքի ու վերահսկողության արդյունավետ ծրագրեր պետք է մշակվեն և կիրառվեն աջակցելու համար հանցագործների վերաինտեգրմանը, ռեցիդիվ նվազեցմանը, հասարակական անվտանգության ու պաշտպանվածության ապահովմանը, ինչպես նաև դատավորների ու դատախազների մոտ վստահություն առաջացնել, որ այդ միջոցներն ուղղված են պատժի ժամկետի իրական տևողության նվազեցման

ընդ և հասարակական սանկցիաները և միջոցները կառուցողական ու վստահելի տարբերակներ են:

...»:

72. 2003 թվականի սեպտեմբերի 24-ին Նախարարների կոմիտեն ընդունել է Rec(2003)22՝ կապված պայմանական ազատ արձակելու հետ (Նախարարների տեղակալների 853-րդ հանդիպման ժամանակ), որը՝ այնքանով, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«Նախարարների կոմիտեն Եվրոպայի խորհրդի ստատուտի 15. b հոդվածի հիման վրա,

հաշվի առնելով, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների շահերից է բխում ազատագրված հետ կապված պատիժների իրականացման ընդհանուր սկզբունքների սահմանումը՝ այս ոլորտում միջազգային համագործակցությունն ուժեղացնելու նպատակով.

ընդունելով, որ պայմանական ազատ արձակումը կրկնահանգազործության կանխարգելման և դատապարտյալի՝ հասարակություն վերադառնալու ամենաարդյունավետ և կառուցողական եղանակներից է, որը դատապարտյալին հասարակության մեջ ինտեգրվելու ծրագրավորված, օժանդակ և վերահսկելի հնարավորություն է տալիս.

գտնելով, որ այն պետք է կիրառվի ամհատական հանգամանքներին հարմարեցված ու արդարության և ազնվության սկզբունքներին համապատասխանող եղանակով.

...

գտնելով, հետևաբար, որ ցանկալի է ազատագրված ժամկետը հնարավորինս նվազեցնել և որ նախքան պատժի ամբողջ ժամկետի լրանալը պայմանական ազատ արձակումն այդ առումով կարևոր միջոց է.

ընդունելով, որ պայմանական ազատ արձակման միջոցները պահանջում են քաղաքական առաջնորդների, վարչական գործառույթներ իրականացնող պաշտոնատար անձանց, դատավորների, հանրային մեղադրողների, փաստաբանների և հանրության աջակցությունը, ուն պետք է մանրամասն բացատրություն ներկայացվի ազատագրված հետ կապված պատժի ադապտացման պատճառների կապակցությամբ.

գտնելով, որ պայմանական ազատ արձակելու օրենսդրությունը և պրակտիկան պետք է համապատասխանեն օրենքի գերակայությամբ կառավարվող ժողովրդավարական պետությունների հիմնարար սկզբունքներին, որոնց առաջնային նպատակն է երաշխավորել մարդու իրավունքների իրացումը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային և դրա կիրառման համար պատասխանատու մարմինների նախադեպային իրավունքին համապատասխան.

...

առաջարկում է, որպեսզի անդամ պետությունների կառավարությունները.

1. իրենց օբնսդրությունում նախատեսեն պայմանական ազատ արձակելու իմստիտուտ, եթե այն դեռևս նման միջոց չի նախատեսում.

2. պայմանական ազատ արձակելու վերաբերյալ իրենց օրենսդրության, քաղաքականության և պրակտիկայի մեջ առաջնորդվել սույն հանձնարարականի հավելվածում ամրագրված սկզբունքներով.

3. ապահովեն, որպեսզի պայմանական ազատ արձակելու վերաբերյալ սույն հանձնարարականը և դրա բացատրական հուշագիրը հնարավորինս լայն տարածում ստանան:

Rec(2003)22 հանձնարարականի հավելվածը

II. Ընդհանուր սկզբունքներ

3. Պայմանական ազատ արձակումը պետք է նպատակ ունենա ազատ արձակելուց հետո ապահովվող պայմանների և դրանց նկատմամբ, ինչպես նաև հասարակական անվտանգության ու հանցավորության նվազեցման ապահովման նպատակով իրականացվող վերահսկողության միջոցով աջակցել դատապարտյալներին անցում կատարել բանտային կյանքից օրինապահ հասարակական կյանքին:

4.ա. Ազատագրկման վնասակար հետևանքները նվազեցնելու և դատապարտյալի՝ հասարակություն վերադառնալու պայմաններով ապահովելու համար, որպեսզի երաշխավորվի հասարակության արտաքին անվտանգությունը, օրենքը պետք է պայմանական ազատումը հասանելի դարձնի բոլոր դատապարտյալների, այդ թվում՝ ցմահ դատապարտյալների համար:

4.բ. Եթե ազատագրկման հետ կապված պատիժների տևողությունն այնքան կարճ է, որ պայմանական ազատում կիրառելն անհնարին է, ապա պետք է որոնել այս նպատակների իրականացման այլ եղանակներ:

5. Իրենց պատժի կրումն սկսելիս դատապարտյալները պետք է տեղյակ լինեն կամ այն մասին, թե երբ իրավունք կունենան ազատ արձակվել պատժի նվազագույն ժամկետը կրած լինելու հիմքով (որը որոշվում է բացարձակ չափման միավորներով և/կամ պատժի չափի համամասնությամբ), ինչպես նաև այն չափանիշի մասին, որը պետք է կիրառվի որոշելու համար, թե արդյոք նրանք ազատ արձակվելու են, թե՛ ոչ («հայեցողական ազատ արձակման համակարգ»), կամ այն մասին, թե երբ նրանք ազատ կարձակվեն բացարձակ չափման միավորներով և/կամ պատժի համամասնությամբ որոշվող սահմանված ժամկետը կրած լինելու հիմքով («պարտադիր ազատ արձակման համակարգ»):

6. Նվազագույն սահմանված ժամկետը չպետք է այնքան երկար լինի, որ բացառի պայմանական ազատ արձակման նպատակի իրականացումը:

IV. Պայմանական ազատ արձակումը

Հայեցողական ազատ արձակման համակարգ

16. Նվազագույն ժամկետը, որը դատապարտյալները պետք է կրեն պայմանական ազատ արձակվելու իրավունք ունենալու համար, պետք է սահմանվի օրենքի ն համապատասխան:

17. Համապատասխան իշխանությունները պետք է անհրաժեշտ վարույթ հարուցեն պայմանական ազատ արձակելու վերաբերյալ որոշումը դատապարտյալի կողմից պատժի նվազագույն ժամկետը կրելուց հետո հնարավորինս շուտ կայացնելու համար:

18. Այն չափանիշը, որին պետք է համապատասխանի դատապարտյալը պայմանական ազատ արձակվելու համար, պետք է հստակ և ուղղակի արտահայտված լինի: Այն պետք է նաև իրական լինի այն առումով, որ պետք է հաշվի առնի դատապարտյալի անձը, սոցիալ-տնտեսական հանգամանքները, ինչպես նաև հասարակություն վերադառնալու ծրագրերի հասանելիությունը:

19. Ազատ արձակվելուց հետո աշխատելու հնարավորության բացակայությունը չպետք է հիմք հանդիսանա պայմանական ազատ արձակումը մերժելու կամ հետաձգելու համար: Պետք է ջանքեր գործադրվեն նրա զբաղվածության ապահովման այլ ձևեր գտնելու համար: Մշտական բնակության վայրի բացակայությունը չպետք է

հիմք հանդիսանա պայմանական ազատ արձակումը մերժելու կամ հետաձգելու համար, նման դեպքերում պետք է ժամանակավոր բնակության վայրեր տրամադրվեն:

20. Պայմանական ազատում շնորհելու չափանիշները պետք է այնպես կիրառվեն, որ պայմանական ազատ արձակվելու հնարավորություն տան բոլոր դատապարտյալներին, ովքեր հանդիսանում են օրինապահ քաղաքացիներ դառնալու համար նախատեսված նվազագույն չափանիշներն ապահովող դատապարտյալներ: Իշխանությունները պետք է պարտավորված լինեն ցույց տալու, որ դատապարտյալը չի համապատասխանում այդ չափանիշին:

21. Եթե որոշում կայացնող պաշտոնատար անձը որոշում է պայմանական ազատում չկիրառել, ապա նա պետք է սահմանի այն ժամկետը, թե երբ է ազատ արձակման հարցը կրկին քննության առնվելու: Համենայնդեպս, դատապարտյալները պետք է կարողանան կրկին դիմել որոշում կայացնող պաշտոնատար անձին, եթե իրավիճակն էականորեն փոխվել է հօգուտ իրենց:

Պարտադիր ազատ արձակման համակարգ

22. Այն ժամանակահատվածը, որը դատապարտյալները պետք է կրեն ազատ արձակվելու համար, պետք է սահմանված լինի օրենքով:

VIII. Ընթացակարգային երաշխիքներ

32. Պայմանական ազատ արձակում շնորհելու, հետաձգելու կամ վերացնելու վերաբերյալ, ինչպես նաև դրա հետ կապված պայմաններն և միջոցները սահմանող ու փոփոխող որոշումները պետք է կայացվեն օրենքով սահմանված իշխանությունների կողմից հետևյալ երաշխիքների պահպանմամբ իրականացվող ընթացակարգով.

- a. դատապարտյալը պետք է անձամբ լսված լինելու և օրենքով սահմանված կարգով օգնություն ստանալու իրավունք ունենա.
- b. որոշում կայացնող պաշտոնատար անձը պետք է մանրամասն անդրադառնա յուրաքանչյուր հանգամանքի, այդ թվում՝ դատապարտյալի կողմից հօգուտ իր գործի արված հայտարարություններին.
- c. դատապարտյալին պետք է պատշաճ կերպով հասանելի լինեն իր փաստաթղթերը.
- d. որոշումներում պետք է ամրագրված լինեն դրա հիմքում ընկած պատճառները, և դրանք պետք է գրավոր ներկայացվեն:

33. Դատապարտյալները պետք է կարողանան որոշման ելքային, ինչպես նաև դատավարական երաշխիքների չափապանման դեմ ավելի բարձր անկախ և անկողմնակալ՝ օրենքի հիման վրա ստեղծված, որոշում կայացնող պաշտոնատար անձի բողոք ներկայացնել:

34. Բողոքարկման ընթացակարգերը պետք է հասանելի լինեն պայմանական ազատ արձակումը կիրառելու ժամանակ:

35. Բոլոր բողոքարկման ընթացակարգերը պետք է համապատասխանեն Հասարակական սանկցիաների և միջոցների վերաբերյալ եվրոպական կոմիտեի 13 և 19-րդ կանոններին:

36. 32 և 35-րդ կետերի որևէ ձևակերպում չպետք է մեկնաբանվի որպես որևէ իրավունքի սահմանափակում կամ որևէ իրավունքից զրկում, որը կարող է այս կապակցությամբ երաշխավորվել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեից:

73. 2006 թվականի հունվարի 11-ին Նախարարների կոմիտեն Եվրոպական բանտային կանոնների վերաբերյալ ընդունել է Rec(2006)2 հանձնարարականը (նախարարների տեղակալների 952-րդ հանդիպման ժամանակ), որը՝ այնքանով, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«Մաս VIII. Դատապարտված բանտարկյալներ

Դատապարտված բանտարկյալների ռեժիմի նպատակը

102.1. Ի լրումն բոլոր դատապարտյալների նկատմամբ կիրառվող կանոնների, դատապարտված բանտարկյալների ռեժիմը պետք է սահմանվի այնպես, որպեսզի հանգեցնի նրանց՝ արժանավայել և ոչ հանցավոր կյանք վարելուն:

102.2. Բանտարկելն ինքնին պատիժ է հանդիսանում, քանի որ զրկում է ազատությունից, ուստի դատապարտված բանտարկյալների համար սահմանված ռեժիմը չպետք է խստացնի բանտարկման մեջ արդեն իսկ ներառված տառապանքը:

...»:

2. Հանապատասխան քաղվածքներ Մարդու իրավունքների հանձնակատարի կողմից ներկայացված զեկույցներից

(a) 2004 թվականի փետրվարի 12-ին պրն Ալվարո Գիլ-Ռոբլեսի՝ Կիպրոս կատարած այցի արդյունքում կազմված զեկույց– Doc. Comm DH (2004) 2

«10. Սինդեռ Պառլամենտը Քրեական օրենսգրքի փոփոխություններ է ընդունել, որոնք թույլ են տալիս ազատազրկման հետ, կապված պատիժը փոխարինել հասարակական ծառայություններով: Արդարադատության նախարարը ևս Կառավարությունում ընթացիկ քննարկումներ է ծավալել՝ կապված ցմահ ազատազրկում պատժատեսակի հետ՝ նպատակ ունենալով որոշակի պայմանների առկայության դեպքում ազատազրկումը դադարեցնելու հնարավորություն սահմանել»:

(b) Կիպրոսի վերաբերյալ լրացուցիչ զեկույց (2003-2005) «Եվրոպայի խորհրդի՝ Մարդու իրավունքների հանձնակատարի հանձնարարականների կիրառման արդյունքում արձանագրված առաջընթացի գնահատումը» – Doc. Comm DH (2006) 12

«11. Կենտրոնական բանտում ազատազրկման պայմանների վերաբերյալ իր՝ 2004 թվականի զեկույցում Օմբուդսմենը քննադատել է Կիպրոսի իշխանությունների կողմից ցմահ ազատազրկում պատժատեսակին տրված մեկնաբանությունը, որի համաձայն՝ այն հանդիսանում է մինչև դատապարտյալի կյանքի վերջը տևող ազատազրկում: Եվրոպայի խորհրդի անդամ մյուս պետություններում ցմահ ազատազրկումը չի հանդիսանում մինչև դատապարտյալի բնական կյանքի վերջը տևող ազատազրկում: Հանձնակատարի առաջին այցի ժամանակ Կառավարությունում քննարկումներ էին տեղի ունենում որոշակի պայմաններում ցմահ ազատազրկումը դադարեցնելու հնարավորության հարցի կապակցությամբ: Այս հարցի լուծումը, սակայն, պետք է արդեն գտնված լիներ: Կենտրոնական բանտի տնօրենի տեղակալը Հանձնակատարի այցելության ժամանակ խոսել է ցմահ ազատազրկում կրող տասնչորս դատապարտյալի հետ վարվեցողության դժվարությունների մասին՝ ինչպես դատապարտյալների բարոյական վիճակի, այնպես էլ ամփոփանցության նկատառումներից ելնելով: Դատապարտյալների կողմից լավ վարքագից դրսևորելը խրախուսելու սովորական միջոցները միանշանակ չեն գործում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց համար, և սա խնդիրներ է առաջացնում երկուստեք՝ բանտապահների և այլ դատապարտյալների համար»:

Բ. Քաղվածքներ Եվրոպական միության համապատասխան փաստաթղթերի տեքստերից

74. Խորհրդի՝ 2002 թվականի հունիսի 13-ին կայացված թիվ 2002/584/JHA շրջանակային որոշումը՝ Եվրոպական ձերբակալման թույլտվության և Անդամ պետությունների միջև հանձնման ընթացակարգի վերաբերյալ (OJ L 190 2002 թվականի հուլիսի 18, էջ 1) նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր անդամ պետություն կատարի քրեական դատավարության նպատակների իրականացման կամ ազատազրկման հետ կապված պատժի ի կատար ածման նպատակով անձին ձերբակալելու և հանձնելու վերաբերյալ մյուս անդամ պետության դատական որոշումը: Որոշման 5-րդ հոդվածը սահմանում է.

Յոդված 5

«Կոնկրետ գործով ընդունող անդամ պետության կողմից տրամադրվող երաշխիքները

Եվրոպական ձերբակալման թույլտվության կիրառումը քննությունն իրականացնող դատական իշխանությունների կողմից կարող է, քննությունն իրականացնող Անդամ պետության օրենքի միջոցով, հետևյալ պայմանների առարկա հանդիսանալ.

...

2. Եթե հանցագործությունը, որի հիման վրա Եվրոպական ձերբակալման թույլտվությունը կիրառվել է, պատժվում է ցմահ ազատազրկմամբ, նշված ձերբակալման թույլտվությունը կարող է այն պայմանի առարկա հանդիսանալ, որ ընդունող Անդամ պետության իրավական համակարգում առկա լինեն այնպիսի դրույթներ, որոնց համաձայն պահանջի հիման վրա կամ առնվազն քսան տարի անցնելուց հետո պատիժը կամ նշանակված միջոցը վերանայվի կամ ներման միջոցներ կիրառվեն, որոնց անձը, ընդունող Անդամ պետության օրենքի կամ պրակտիկայի հիման վրա, իրավունք ունենա դիմել՝ նպատակ ունենալով չիրականացնել մնա պատիժը կամ միջոցը...»:

Գ. Քաղվածքներ համապատասխան միջազգային փաստաթղթերի իրավական տեքստերից

75. Միջազգային քրեական դատարանի Յոթնի ստատուտի 77-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է կիրառելի պատժամիջոցներին, այնքանով, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«1. Ելնելով 110-րդ հոդվածից՝ Դատարանը կարող է սույն Կանոնադրության 5-րդ հոդվածում նշված հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ կիրառել հետևյալ պատժամիջոցներից որևէ մեկը.

(a) ազատազրկում որոշակի ժամկետով, որը չի կարող գերազանցել 30 տարին,

(b) ցմահ ազատազրկում, եթե այն արդարացված է հանցագործության ծայրահեղ դաժան բնույթով և մեղավոր ճանաչված անձի անձնական հատկանիշներով:

...»:

76. 110-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է Միջազգային քրեական դատարանի կողմից պատժի ժամկետի նվազեցման հարցի քննությանը, սահմանում է, որ.

«1. Դատավճռի իրականացման պետությունը չի կարող անձին ազատ արձակել՝ մինչև Դատարանի դատավճռով նշանակված պատժի ժամկետը լրանալը:

2. Միայն Դատարանն իրավունք ունի նվազեցնել պատժի ժամկետը, և այդ նախն որոշումը կայացնում է անձին լսելուց հետո:

3. Եթե անձը կրել է պատժի երկու երրորդը կամ ցմահ ազատազրկման դեպքում՝ 25 տարին, ապա Դատարանը վերանայում է իր դատավճիռը՝ որոշելու համար պատժի ժամկետի նվազեցման հնարավորությունը: Նման վերանայում չի կատարվում մինչև վերոնշյալ ժամկետի լրանալը:

4. 3-րդ կետի համաձայն՝ դատավճիռը վերանայելիս Դատարանը կարող է որոշում կայացնել պատժի ժամկետը կրճատելու նսսին, եթե առկա են հետևյալ գործոններից մեկը կամ մի քանիսը.

(a) անձի՝ նախկինում արտահայտած անփոփոխ պատրաստակամությունը համագործակցելու Դատարանի հետ՝ նրա կողմից իրականացվող հետաքննությունների և քրեական հետապնդումների գործում,

(b) անձի կամավոր աջակցությունն այլ գործերով Դատարանի ընդունած որոշումների և կարգադրությունների կատարման գործում, մասնավորապես, աջակցությունն այն ակտիվների հայտնաբերման նպատակով, որոնց վրա տարածվում են տուգանքի, բռնագրավման կամ վնասի հատուցման վերաբերյալ որոշումների գործողությունը և որոնք կարող են օգտագործվել ի շահ տուժողների,

(c) Ընթացակարգի և ապացուցման կանոններով նախատեսված այլ գործոններ, որոնք վկայում են հանգամանքների այնպիսի ակնհայտ և կարևոր փոփոխության մասին, որը բավարար հիմք է պատժի ժամկետը նվազեցնելու համար:

5. Եթե Դատարանը 3-րդ կետի համաձայն սկզբնական վերանայման արդյունքում եզրակացնում է, որ պատժի ժամկետի նվազեցումը նպատակահարմար չէ, ապա դատավճիռով նշանակված պատժի ժամկետի կրճատման հարցը վերանայում է հետագայում՝ այնպիսի պարբերականությամբ և չափանիշներով, որոնք նախատեսված են Ընթացակարգի և ապացուցման կանոններով»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

77. Դիմողը մշել է, որ իրեն երկարատև կալանքի տակ պահելն առաջացրել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, որը սահմանում է, որ՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

78. Դիմողն իր գանգատում միանգամից երկու հարց է բարձրացրել: Առաջին՝ նա մշել է, որ իր ցմահ ազատազրկման ամբողջ կամ որոշակի պահի գործում էր պատժից ազատազրկումը, որն իր տևողությամբ գերազանցել է ընդունելի և ողջամիտ բոլոր ժամկետները, որի ուժով էլ հակասության մեջ է մտել Կոնվենցիայի դրույթների հետ: Երկրորդ՝ դիմողը գանգատվել է, որ իր վաղաժամկետ ազատ արձակումն անհիմն մերժվել է և ինքը գտնվել է անօրինական ազատազրկման մեջ, ինչի հետևանքով մի որոշակի ժամանակաշրջանում նրա մոտ առաջացել է անորոշության և տագնապի զգացում մի որոշակի ժամանակաշրջան: Նրա կարծիքով, սա դաժան և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք է:

A. Դատարանին ներկայացված փաստեր

1. Դիմողը

79. Դիմողը խոստովանել է, որ 1989թ. մարտի 10-ին՝ իրեն ցմահ ազատազրկման դատապարտելու օրը, ըստ Կանոնակարգի ցմահ ազատազրկում ավելով պետք է հասկացվեր որպես 20 տարի ժամկետով ազատազրկում, որը, իհարկե, ինքնին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումն է ինքնին: Դիմողն այնուհետև նշել է ժամկետները՝ 1989թ. իր նկատմամբ պատժի նշանակումն և 1996թ.-ից հետո, երբ ցմահ ազատազրկումը դադարեց համարվել քսանամյա ազատազրկում: Երբ դիմողը տարվել է ուղղիչ հիմնարկ, նրան հանձնվել է F5 ձևաթուղթ, որում պարզ նշված էր, որ «քսան տարի» վերոգրյալ «պատժի դեպքում»: Այնուհետև նրան հայտնել են, որ դրական վարքագիծ ցուցաբերելու դեպքում կարող է 2002թ. հուլիսի 16-ին ազատ արձակվել: Այնուհետև կարգապահական հանձնաժողովը նրա ազատ արձակման հարցը հետաձգել է մինչև 2002թ. նոյեմբերի 2-ը: Սակայն, իլումն դրա, Կիպրոսի Գերագույն դատարանը Յագջիսավասն ընդդեմ Կիպրոսի Յանրապետության գործով (*Hadjisavvas v. The Republic of Cyprus*) (տես կետեր 19, 50 և 51) որոշում է կայացրել այն մասին, որ Կանոնակարգը ճանաչվում է հակասահմանադրական և ինչն անհնարին է դարձնում ցմահ ազատազրկված անձանց ազատ արձակվելու հնարավորությունը:

80. Դիմողն ընդգծել է, որ Կիպրոսի դատական օրենսդրության ուսումնասիրությունները, պարզ է դարձել, որ այստեղ նախատեսված չէ Պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով հանձնաժողովի ստեղծում, ինչպես նաև ոչ մի ընթացակար՝ ցմահ ազատազրկվածներին իրենց իրավունքի իրականացումն ապահովելու և երկրորդ անգամ հասարակություն վերադառնալու համար: Այսպիսով, Կիպրոսում գործող դատական օրենսդրությանը համապատասխան՝ անձի ազատազրկումն ունի պատժիչ բնույթ: Դիմողի կարծիքով, սա, ուղղիչ աշխատանքների հետ մեկտեղ, հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին (հղում, *inter alia* Մաստրոմատեոն ընդդեմ Իտալիայի (*Mastromatteo v. Italy* [GC],) թիվ 37703/97 կետ 72 ECHR 2002-VII): Ներկայումս ազատ արձակման իրավազորությունը վերապահված է Նախագահին և կամայական բնույթ է կրում: Այս կապակցությամբ դիմողը նշել է Կիպրոսի պատժական (պենիտենցիար) համակարգի և կենտրոնական ուղղիչ հիմնարկներում ազատազրկված անձանց պահելու մասին Կիպրոսի Յանրապետության Վարչարարության հանձնակատարի (Օմբուդսմեն) 2004թ. մայիսի 26-ի *ex officio* զեկույցը (տես վերը՝ կետ 63):

81. Թեև ցմահ ազատազրկվածներն օգտվում էին որոշակի խմբի համար նախատեսված իրավասություններից, սակայն նրանց պետք է թույլատրվեր նաև օգտվելու պետական պաշտպանության իրենց իրավունքից (այստեղ դիմողը հղում է կատարել Սիլվերը և այլք ընդդեմ (*Silver and Others v. the United Kingdom*) 1983թ. մարտի 25-ի վճռին Բաժին A թիվ 61): Կիպրոսյան օրենքը սահմանելով, որ սպանության հանցագործության դեպքում պետք է գործի ցմահ ազատազրկում պատժատեսակը, զրկել է դատական մարմիններին սեփական հայեցողությամբ հանդես գալ, այն է, պետք է դատակարարին թույլատրվի հանցանքի համար պատիժ նշանակելիս հաշվի առնել այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են արարքի ծանրությունը և հանրային վտանգավորությունը: Այս կապակ-

ցությամբ դիմողը մեջբերել է անդամ պետությունների հետևողական պատժին վերաբերող՝ Նախարարների ներկայացուցիչների կողմից 1991թ. հոկտեմբերի 19-ին ընդունված Եվրոպայի խորհրդի նախարարների Կոմիտեի R (92) 17 հանձնարարականը, որը սահմանում է, որ «անկախ նրանից, թե ինչ բացատրություններ են տրվում, կատարված հանցանքի ժանրությունը պետք է համապատասխանի նշանակված պատժի բնույթին»: Նա նաև նշել է, որ նույնիսկ 1998թ. Հռոմի ստատուտում ցեղասպանություն հանցագործության համար ինքնաբերաբար ցմահ ազատազրկում չի նախատեսվում (Հռոմի ստատուտի 77(1) հոդված, տես՝ վերը՝ 75 կետ):

82. Դիմողը նշել է, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց իրավունքների պաշտպանությունն իրականացնելու համար նախատեսված սահմանափակումներն էապես տարբերվում են Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներում գործող սահմանափակումներից, ակնհայտ է, որ անհրաժեշտ է միասնական քաղաքականության ձևավորում: Դիմողը նշել է, որ թե Իտալիայում, թե Ֆրանսիայում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձինք իրավունք ունեն բարձրացնելու իրենց վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցը: Բացի դրանից Գերմանիայի Սահմանադրական Դատարանը հստակ սահմանում է, որ ցմահ ազատազրկման մինչև վերջ ի կատար ածումը հանգեցնում է մարդկային արժանապատվության նվաստացման և իրավունքների անդառնալի ոտնահարման: Վաղաժամկետ ազատ արձակման ինստիտուտը Գերմանիայում նախատեսված էր, որպեսզի պահպանվի մարդկային արժանապատվությունը և ազատության մեջ գտնվելու հույսը: Բացի դրանից, սա միջազգայնորեն սահմանված պահանջ է՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ անձին պետք է հնարավորություն ընձեռվի առանց որևէ բարդության կրելու իր պատիժը, նորից վերադառնալու նորից հասարակություն և դառնալու հասարակության լիիրավ անդամ:

83. Վերջապես, չնայած որ դիմողը ողջունել է Կիպրոսում պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով արձակման հանձնաժողովի ստեղծումը, նա նաև նշել է, որ այդ հանձնաժողովի ստեղծման հարցը հետաձգվում է իր գործի առկայության պատճառով, և, բացի դրանից, ցանկացած դեպքում այս օրինագիծը չի հաստատվի կամ կնախատեսվի հանձնաժողովի գործունեության այլ կարգ:

84. Ինչ վերաբերում է գանգատի երկրորդ մասին, որը կապված է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հավանական խախտումների հետ, ապա դիմողը նշել է, որ 2002թ. նոյեմբերի 2-ից հետո նրան անազատության մեջ պահելով՝ նա ենթարկվել է ֆիզիկական և հոգեկան ինտենսիվ տառապանքների և կորցրել է հույսը, որ երբևէ կգտնվի ազատության մեջ: Իր տառապանքներն ակնհայտ տեսանելի են նրա հետ ցանկացած շփման ժամանակ, բաց նաև արտացոլում են այն, որ նա շանք չի խնայում ազատության մեջ հայտնվելու համար:

85. Գտնվելով անազատության մեջ՝ դիմողը օրինական ակնկալիքներ է ունեցել, որ 2002թ. նա ազատ կարձակվի, քանի որ այդպես էր նշված եղել ուղղիչ հիմնարկում իրեն հանձնված ձևաթղթում: Սակայն իրենից անկախ հանգամանքների պատճառով նրա ազատ արձակումը հետաձգվել է: Արդյունքում՝ նա գտնվել է անորոշության և տանջալից սպասումների մեջ: Դիմողը նշել է, որ շատ մտահոգված է իր ապագայով, քանի որ հանոզված է, որ իր վախճանը լինելու է հենց բանտախցերից մեկում:

2. Կառավարությունը

86. Ինչ վերաբերում է դիմողի գանգատը առաջին մասին՝ Կառավարությունը շեշտեց, որ դիմողը առանց վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորության անհաղթահարելի ցմահ ազատազրկման չէր դատապարտվել: Չնայած իր կատարած հանցանքի ծանրությանը, նա վաղաժամկետ ազատ արձակման բավարար հույսեր ուներ, որոնք ամփոփված էին բխում են երկրի ներպետական օրենսդրությունից և Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածից: Առաջին՝ համաձայն երկրի Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետի՝ Հանրապետության Նախագահը Գլխավոր դատախազի առաջարկությամբ, կարող է փոփոխել, կասեցնել կամ մեղմացնել իրավասու դատարանի կողմից նշանակված պատիժը: Երկրորդ՝ համաձայն 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնի՝ Նախագահը, Գլխավոր դատախազի հետ համաձայնեցնելով, կարող է ցանկացած ժամանակ վաղաժամկետ ազատ արձակել ցմահ դատապարտված անձանց: Վերջիններս կարող են միջնորդությամբ դիմել Նախագահին՝ խնդրելով նրանից լուծել իրենց վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցը՝ դրա հետ մեկտեղ պահպանելով օրենքով նախատեսված պահանջները: Թեև նման որոշում կայացնելու իրավասությամբ օժտված է Հանրապետության Նախագահը, սակայն այս գործընթացին որպես երաշխիք մասնակցում են նաև հանձնաժողովը և Գլխավոր դատախազը, որը համարվում է գործադիր իշխանությունից անկախ մարմին: Հետևաբար, նա կաշկանդված չէ իր որոշումները կայացնելիս:

87. Մինչև վերոգրյալ որոշման ընդունումը՝ Նախագահը հաշվի է առնում հանցագործության բնույթը, ազատազրկման մեջ եղած ժամանակահատվածը, ինչպես նաև հանցանք կատարած անձի անկեղծ զղջման հանգամանքը: Այս առումով պետք է նշել, որ անկեղծ զղջումը հիմքերից մեկն, սկայան ամենակարևորն ու որոշիչը չէ: Նախագահն այնուհետև որոշում է, թե արդյոք ազատազրկման մեջ գտնվելու ժամանակահատվածը բավարար է եղել անձի ուղղման համար:

88. Դիմողը բազմիցս դիմել է ազատ արձակման հարցով՝ իր միջնորդության մեջ հղում կատարելով Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետին: Սակայն նա երբեք իր միջնորդության մեջ չի վկայակոչել 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժինը:

89. Կառավարությունը նշել է, որ 3-րդ հոդվածի խախտման հարցը լուծելիս՝ համաձայն Կոնիտեի և Դատարանի նախադեպային որոշումների, անհրաժեշտ է թեսթ կիրառել՝ պարզելու համար արդյոք դիմողը զրկված է եղել «ազատ արձակվելու բոլոր հույսերից»: Այս թեսթի միջոցով պարզ է դառնում, թե ցմահ ազատազրկումն ինչ բնույթ է կրում՝ *de jure*, թե՛ *de facto*: Եթե ազատազրկումը եղել է *de jure*, ապա վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորության բացակայությունը և դատապարտյալին հույս չտալը, ինչպես նաև ազատ արձակման մասին միջնորդության՝ ներպետական դատարանների կողմից քննության չառնելը չի համարվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Իսկ *de facto* ցմահ ազատազրկման դեպքում դատապարտյալը հուսադրվում է, որ գործնականում հետագայում նա վաղաժամկետ ազատ կարձակվի: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը մեջբերել է Էյնհորն ընդդեմ Ֆրանսիայի վճիռը (*Einhorn v. France* ((dec.), no.

71555/01, ECHR 2001-XI) և նշել որ հստակ զուգահեռներ կարելի է անցկացնել Կիպրոսի և Պենսիլվանիայի իրավիճակների միջև:

90. Այս գործում, դիմողի ազատ արձակման հնարավորությունը կրում էր *de jure* բնույթ, քանի որ այս գործընթացը կարգավորվում է Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետով և 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնով: Չինք չկա ենթադրելու, որ այս պայմաններն իրականացվելու են *de facto*: ենթադրվում է, որ ցմահ ազատազրկված անձը պետք է, որ դա գիտակցի: Հաջորդ ինը ցմահ բանտարկյալներն ազատ են արձակվել 1993թ., մյուս երկուսը՝ Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետով և 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնով սահմանված կարգով ազատ են արձակվել համապատասխանաբար 1997թ. և 2005թ.: Ոչ մի ապացույց չկա առ այն, որ դիմողը զոջացել է իր կատարած արարքի համար և այլևս հասարակության համար վտանգ չի ներկայացնում: Այդ իսկ պատճառով նա ազատ չի արձակվել:

91. Ինչևէ, Կառավարությունը համաձայնում է, որ ցմահ ազատազրկման *vis-à-vis* համակարգի հետ կապված երկրում առկա են օրենսդրական լուրջ բացեր: Մասնավորապես, չկա հստակ սահմանված ընթացակարգ Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետի և 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնի դրույթների իրականացման համար, երկրորդ՝ բացակայում են Գլխավոր դատախազին ներկայացված դիմումի մերժման կամ ընդունման չափանիշները, երրորդ՝ Նախագահի կողմից մերժման դեպքում ոչ մի հիմնավորում չի բերվում, և վերջապես՝ բացակայում է այս ընթացակարգի նկատմամբ դատական հսկողությունը:

92. Բացի դրանից, թեև անդամ պետությունների միջև ցմահ ազատազրկված անձանց ազատ արձակելու մասին միանշանակ համաձայնությունն առկա չէ, սակայն որոշ պետություններ ելնելով Դատարանի և Կոմիտեի նախադեպային որոշումներից, հստակ շեշտում են, կատարել ցմահ ազատազրկված անձանց ազատ արձակման հարցում անհրաժեշտ է կատարել թափանցիկության, հավասարության, արդարության նախապայմանները: Նշվածը հիմք ընդունելով՝ Կառավարությունը նաև նշել է, որ օրենսդրական բարեփոխումները շարունակվելու են նաև 2007թ. հետո: Այս կապակցությամբ այն ներկայացրել է օրենսդրական նախագիծ, որը կոչված է լրացնելու 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնի դրույթների բացերը: Այս նախագիծը սահմանում էր նաև այն նվազագույն ժամանակահատվածը, որի ընթացքում պարտադիր կլինի պատասխանել դիմողների միջնորդություններին: Նաև նախատեսվում է որ պետք է ստեղծվի քրեական գործերով անձանց ազատման հարցերով անկախ մի մարմին՝ հանձնաժողով, որն առավելապես ելնելու է դատապարտված անձանց իրավունքների պաշտպանության դիրքորոշումից: Համենայն դեպս, Կառավարությունը նշել է՝ այն հանգամանքը, որ օրենսդրական փոփոխությունները դեռևս ընթացքի մեջ, ինքնին չի խախտում Կոնվենցիայով նախատեսված դիմողի իրավունքները:

93. Ինչ վերաբերում է դիմողի երկրորդ բողոքին, ապա Կառավարությունը նշել է, որ Հաջիսավասի գործը և Ղեկավար դրույթների փոփոխությունները դիմողի մոտ՝ կապված 2002թ. նոյեմբերին իր ազատ արձակման սպասելքների հետ, կարող էին առաջացնել հուսահատ և անհանգիստ վիճակ, սակայն դրանք իրենց բնույթով և ծանրությամբ չեն կարող համարվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Դա հատկապես կարող է արտահայտվել այն դեպքում, երբ Կիպրոսի Հանրապետությունն ընդդեմ Իւրուկիսի (*The Republic of Cyprus v. Yiouroukkis*)

գործով Լիմասոլի դատարանն անվավեր է ճանաչել ավելի վաղ ընդունված Նիկոսիայի ասիզների դատարանի կայացրած որոշումը, ինչպես նաև հակասություն է տեսել Սահմանադրության և Բանտային կարգապահական օրենքի 11-րդ բաժնի միջև, նշելով, որ ցմահ ազատազրկումը պետք է ենթադրի ազատազրկում մինչև կյանքի վերջը: Դիմողը ևս ներկա է գտնվել նշված դատավարությանը: Յետևաբար, դիմողը տեղեկացված է եղել, որ նա ազատ չի արձակվելու 2002թ. նոյեմբերին:

94. Բացի դրանից, այս որոշման կայացումից անմիջապես հետո դիմողը հնարավորություն է ունեցել խորհրդակցելու իր պաշտպանի հետ, որը, անշուշտ, նրան հայտնած կլինի, որ նա 15 կամ 20 տարին լրանալուց հետո ինքնաբերաբար ազատ չի արձակվելու: Բացի դրանից, Գերագույն դատարանը դիմողի ազատազրկումից երեք ու կես տարի հետո, հայտնել է իր դիրքորոշումը Յաջիսավկասի գործի վերաբերյալ: Փաստորեն, արդեն իսկ 14 տարի հետո ներպետական օրենսդրության պահանջները հստակորեն սահմանված են եղել: Յետևաբար, դիմողը չի կարող ասել, որ իր պատժի առումով ինքն անորոշ վիճարում մեջ է եղել:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Կիրառվող սկզբունքները

95. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը ժողովրդավարական հասարակություններում լրջագույնս պահանջվող սկզբունքներից մեկն է: Այն արգելում է ցանկացած աննարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք կամ պատիժ՝ հաշվի չառնելով հանցանքի բնույթը և որն էլ տուժողի անձը (տե՛ս օրինակ, Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի գործը (*Labita v. Italy* [GC]) թիվ 26772/95, կետ 119 ECHR 2000-IV): Վատ վերաբերմունքը պետք է հասնի նվազագույն սահմանի, որպեսզի չհամարվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Այս սահմանումը պայմանավորված է ֆիզիկական և հոգեբանական ազդեցություններով, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև անձի սեռով, տարիքով և առողջական վիճակով: (տե՛ս Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Ireland v. the United Kingdom*) 1978թ. հունվարի 18, Series A թիվ. 25, էջ 65, կետ 162):

96. Դատարանը նշում է, որ բոլոր տառապանքները և սահմանափակումները պետք է հասցված լինեն նվազագույն սահմանին, այսինքն՝ կիրառելի լինեն միայն պատժի շրջանակներում: Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ անձին ձերբակալելիս կամ նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելիս և սահմանափակումներ իրականացնելիս պետք է հարգել նրա արժանապատվությունը, իսկ դրանք իրականացնելիս խուսափել անձին վիրավորանք կամ ցավ պատճառելուց (տե՛ս Կուդլան ընդդեմ Լեհաստանի թիվ 30210/96, կետ 92-94(*Kudla v. Poland* [GC]), ECHR 2000-XI):

97. Չափափաս կամ տարիքով մեծ անձի նկատմամբ ցմահ ազատազրկում կիրառելը ինքնին չի ենթադրում Կոնվենցիայի 3-րդ կամ որևէ այլ հոդվածի խախտում (տե՛ս *inter alia*, Կոտալան ընդդեմ Նիդեռլանդների (*Kotilla v. the Netherlands*) թիվ 7994/77 1978թ. մայիսի 6-ի Կոմիտեի որոշում, Որոշումներ և գե-կույցներ (DR) 14, էջ. 238, Բամբերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Bamber v. the United Kingdom*) թիվ 13183/87, 1988թ. դեկտեմբերի 14, Կոմիտեի որոշում, և Սավոնիուկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Sawoniuk v. the United*

Kingdom): Դրա հետ մեկտեղ, Դատարանը գտնում է, որ անհաղթահարելի պատժի նշանակումը հանգեցնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման (տե՛ս *inter alia*, Նիվետեն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Nivette v. France*) թիվ 44190/98 ECHR 2001-VII, 2002 ղեկտեմբերի 12, Էյնհորնը մեջբերված է վերևը, Ստանֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Stanford v. the United Kingdom*) թիվ 73299/01, Վյունեն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Wynne v. the United Kingdom*) թիվ 67385/01, 2003թ. մայիսի 22): .

98. Սույն գործով այն առումով, թե այս պարագայում առկա է, արդյոք, անհաղթահարելի պատժ, Դատարանը գտնում է, որ հաշվի առնելով վերաբերյալ օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները, դիմողն ամեն դեպքում ազատ արձակվելու հույս ունեցել է: Դատարանն իր նախկինում կայացրած վճիռների հիման վրա համոզում է այն եզրակացությանը, որ եթե ներպետական օրենսդրությամբ սահմանվում են պատժի փոփոխման, կասեցման կամ մեղմացման մեխանիզմներ, ապա դա բավարար է, որպեսզի այն չհամարվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է մի քանի նախադեպային, որոշումներ, որոնցով դատապարտված անձն անհաղթահարելի ազատազրկման չի դատապարտվել (տե՛ս Ստանֆորդը, որը մեջբերված է վերը, Հիլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hill v. the United Kingdom*), Վյունեն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Wynne v. the United Kingdom*): Դատարանը նշում է նաև, որ սույն գործում բացակայում է նաև ազատազրկման նվազագույն սահմանը: (տե՛ս օրինակ, Էյնհորնի վճիռը, կետեր 27 և 28): Սրանից է, որ ցմահ ազատազրկում պատժատեսակը կարող է լրիվ ի կատար ածվել:

99. Հետևաբար, Դատարանը նշում է, որ Կոնվենցիան ազատ արձակման հետ կապված հարցերի վերաբերյալ ամփոփական դրույթներ չի պարունակում՝ այն թողնելով ներպետական օրենսդրության կարգավորմանը (տե՛ս *inter alia*, Կոտլան ընդդեմ Նիդեռլանդների (*Kotilla v. the Netherlands*) և Թրեհոլտն ընդդեմ Նորվեգիայի (*Treholt v. Norway*): Պարզ է, որ դրա հետ կապված հարցը քննարկվում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հնարավոր խախտումների հետ կապված: Դա նշանակում է, որ քրեական քաղաքականությանը վերաբերող հարցերը Դատարանն ամբողջությամբ թողնում է ներպետական մարմիններին, պայմանով, որ դրանք չպետք է հակասեն Եվրոպական չափանիշներին (տես *see, mutatis mutandis*, Աչորն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Achour v. France* [GC]) թիվ 67335/01, կետ 51, ECHR 2006-IV)։

2. Վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը սույն գործով

100. Սույն գործով Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք ցմահ ազատազրկումը դիմողի համար հանգեցրել է ազատ արձակվելու հնարավորության իսպառ վերացման:

101. Այս հարցի կապակցությամբ Դատարանն անդրադարձել է Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրի ցուցաբերած քրեական քաղաքականությանը, մասնավորապես ցմահ ազատազրկման նկատմամբ այդ երկրների մոտեցմանը (տե՛ս Սոերինգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Soering v. the United Kingdom*) 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռն Series A թիվ 161, էջ 49, կետ 102 և Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*V. v. the United Kingdom*) [GC], թիվ 24888/94, կետ 72, ECHR 1999-IX):

102. Նախ Դատարանը նշում է, որ Կիպրոսում սպանություն հանցագործության համար նախատեսվում է ցմահ ազատազրկում (տես կետեր 31-33): Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ կիպրոսյան օրենքը չի նախատեսում ցմահ ազատազրկման ամենավաղ ժամանակային սահմանը և դրական վարքագիծ ցուցաբերելու դեպքում ազատ արձակում: Սակայն այս գործընթացը հնարավոր է իրականացնել պատժի կրման ցանկացած ժամանակահատվածում (տես կետեր 36 և 37): Բացի դրանից, 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնով սահմանված են ազատ արձակման պայմանները (տես կետ 59): Վերջինի համաձայն՝ Գլխավոր դատախազի միջնորդությամբ երկրի Նախագահը ցանկացած ժամանակ քննության է առնում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց դիմումները:

103. Վերոգրյալի հիման վրա կարելի է ենթադրել, որ Կիպրոսում ցմահ ազատազրկված անձանց վաղաժամկետ ազատ արձակումը սահմանափակ բնույթ ունի, քանի որ այդ իրավասությամբ օժտված է Դատարանության Նախագահը՝ համապատասխանաբար ստանալով Գլխավոր դատախազի համաձայնությունը: Նաև նշվում է, որ այս ընթացակարգի վերաբերյալ Կիպրոսում առկա են բազմաթիվ բացթողումներ (տես վերը՝ կետ 91): Դատարանը գտնում է, որ չնայած այս հանգամանքին, Կիպրոսում ցմահ ազատազրկումը չի ենթադրում ազատ արձակման հնարավորության բացառում: Այս պատժատեսակի վերաբերյալ Կիպրոսում գործում է երկու մոտեցում՝ *de jure* և *de facto*: Առավելապես գործում է *de jure*-ն քանի որ այս գործընթացը կարգավորվում է Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետով և 1996թ. Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժնով: Մասնավորապես, ինը ցմահ ազատազրկվածներ ազատ են արձակվել 1993թ., իսկ այնուհետև երկուսը՝ 1997 և 2005թ. (տես վերը՝ կետեր 52, 90 և 158): Դատարանը, հիմնավորված չէ դիմողի այն հավաստումները, որ նա ազատ արձակվելու հույս չէր կարող ունենալ:

104. Իր փաստարկներում դիմողը նշել է, որ Կիպրոսի դատական համակարգը շատ բացթողումներ ունի: Ինչևէ, Դատարանը կրկնում է, որ քրեական դատավարության և քրեական քաղաքականության համակարգը մտնում է պետության ներքին իրավասության մեջ (տես Աչոբի *mutatis mutandis* գործը՝ վերը մեջբերված): Դատարանը նշում է, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում ներկայում չկա միատեսակ մոտեցում՝ կապված ցմահ ազատազրկման և դրա կիրառման հետ: Պարզ է նաև, որ չկա որևէ հստակ մոտեցում ցմահ ազատազրկված անձանց ազատ արձակման մեխանիզմների մշակման վերաբերյալ:

105. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը, Դատարանը գտնում է, որ դիմողը չի կարող փաստել, որ ազատ արձակման հետագա հնարավորություններ նա չունի և որ իր սպասումներն իր համար հանգեցրել են Կոմվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված ամնարդկային պատժի: Ինչևէ, Դատարանը գտնում է, որ Կիպրոսի ներպետական օրենսդրությունն ընթացակարգերի սահմանման լուրջ բացթողումներ ունի (տես կետ 91) և խրախուսում է կառավարության կողմից իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումները:

106. Բացի դրանից, ինչ վերաբերում է դիմողի գանգատի երկրորդ մասին՝ Դատարանը նշում է, որ թեև օրենսդրական փոփոխությունները՝ կապված ազատ արձակման հետ, կարող էին դիմողի մոտ առաջացնել ամհանգիստ և անորոշ վիճակ, սակայն դրանք չունեն այնքան լրջություն և ծանրության, որպեսզի

համարվեն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Ուսումնասիրելով դեպքերի հաջորդականությունը, պետք է նշել, որ դիմող կարող էր լիովին հուսալ, որ իրեն 2002թ. նոյեմբերին ազատ են արձակելու: Այս կապակցությամբ Դատարանն անհրաժեշտ է համարում ուշադրություն հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ վաղաժամկետ ազատ արձակման վերաբերյալ օրենսդրական փոփոխությունները տեղի են ունեցել 1992-1996թթ. ընթացքում, իսկ դիմողի նկատմամբ Ասիզների դատարանի որոշմամբ պատիժը նշանակվել է 1989թ., այսինքն՝ դիմողի ազատարձակումից 6 տարի առաջ: Այս պատճառով Դատարանը գտնում է, որ դիմողը կարող էր, հաշվի առնելով ներպետական օրենսդրական փոփոխությունները, գիտակցել, որ ինքն Ասիզների դատարանի կողմից նշանակված ցմահ ազատազրկման պարագայում ազատ չի արձակվելու:

107. Պարզ է, որ դիմողի նկատմամբ ցմահ ազատազրկման կիրառումը՝ առանց նվազագույն ժամկետի սահմանման, կարող է, ցմահ ազատազրկում պատժատեսակի բնույթով պայմանավորված, անձի մոտ առաջացնել տառապանքներ, ինչը, սակայն, չի կարելի նույնացնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող պատժի հետ:

108. Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ այս պայմանների խախտում սույն գործով առկա չէ:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

109. Դիմողը փաստարկել է, որ մինչև 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ը տևած իր շարունակական ազատազրկման հետևանքով խախտվել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը, որի համապատասխան մասի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

(a) անձին օրինական կերպով կալանքի տակ պահելը իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտումից հետո...»:

A. Դատարան ներկայացած անձանց փաստարկները

1. Դիմողը

110. Դիմողը փաստարկել է, որ Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից տվյալ ժամանակահատվածում գործող Բանտային կանոնների հիման վրա դատապարտվել է պարտադիր պատժի՝ «ցմահ ազատազրկման», որը նշանակել է ազատազրկում քսան տարի ժամկետով: Թեև Ասիզների դատարանը տեղյակ է եղել այս հասկացության մասին, սակայն այն չի քննարկել դա և սահմանել է, որ նշված Կանոնները հակասահմանադրական են կամ, ի վերջո, դիմողի գործով ոչ կիրառելի: Դատարանը պարզապես վարույթ է իրականացրել պատիժ նշանակելու համար: Ինքը կրել է իր պատիժը, սակայն այս ազատ չի արձակվել իր պատժի ժամկետի ավարտից հետո՝ 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ին: Նախքան այդ ժամկետը՝ դիմողն սպառել էր իր կատարած հանցագործության՝ սպանության համար նախատեսված պատժից տարրը և նրա ազատազրկումը, հետևաբար, կամայա-

կան և անհամաչափ է դարձել՝ իր նկատմամբ նշանակված պատժի նպատակների առումով:

111. Դիմողը պնդել է, որ դժվար է հասկանալ իր շարունակական ազատագրկման տրամաբանական հիմքը կամ հիմնավորումը, հատկապես, որ որևէ ապացույց չկա այն մասին, որ ինքը հոգեպես անկայուն է և վտանգավոր հասարակության համար (հիմք ընդունելով, *inter alia*, *Stafford v. the United Kingdom* [GC] վճիռը, գանգատ թիվ 46295/99, կետեր 28-49 և 62-83, ECHR 2002-IV):

2. Կառավարությունը

112. Կառավարությունը փաստարկել է, որ դիմողի՝ 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ից հետո շարունակված ազատագրկումը չի համապատասխանել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (a) կետին: Դիմողը ցմահ ազատագրկման ձևով պատիժ է կրել, որը նրա դատապարտումից հետո Քրեական օրենսգրքի 203-րդ բաժնի հիման վրա նրա նկատմամբ նշանակվել է դատարանի 1989 թվականի մարտի 10-ի դատավճռով: Դիմողի դատապարտումից հետո նրա մշտական ազատագրկումը պայմանավորված է եղել Քրեական օրենսգրքի հիման վրա Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից ցմահ ազատագրկման նշանակմամբ: Արդյունքում՝ խախտվել է սկզբնական պատժի հետ պատճառական կապը: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը նշել է, որ դիմողի պատիժը՝ պարտադիր ցմահ ազատագրկումը, չի նշանակվել հանցագործի վտանգավորության վերաբերյալ դատողությունների վկայակոչմամբ, որոնք կարող էին ժամանակի ընթացքում փոփոխվել: պատիժը չի բաժանվել պատժիչ տարրի, որը հանդիսանում է ազատագրկման պատժիչ «սակագնային» փուլը, և հետագա տարրի՝ հիմնված դատապարտյալի՝ վստահ գերակայացնելու վրա, որը հասարակության պաշտպանության առումով ազատագրկման հետագա փուլն է:

113. *Politis v. the Republic of Cyprus* գործով Գերագույն դատարանի վճռից (տես վերը՝ կետ 35) պարզ է դառնում, որ Սահմանադրությունն առանձնացրել է հանցագործությունների որոշակի տեսակներ, այդ թվում՝ սպանությունը, որոնք բացառիկ վերաբերմունքի են արժանի՝ ելնելով դրանց ծանրության աստիճանից և հասարակության բարեկեցության վրա ունեցած ազդեցությունից: Սա գործում է այն հանգամանքից անկախ, թե ցմահ դատապարտյալը կարող է Սահմանադրության կամ 1996 թվականի Բանտային օրենքի հիման վրա ազատ արձակվել: Նմանապես, *Hadjisavvas*-ի գործով Գերագույն դատարանը գտել է, որ օրենսդրությունը չի հավասարեցնում ցմահ ազատագրկումը որոշակի ժամանակահատվածով ազատագրկման հետ՝ ոչ այն դեպքում, երբ նշանակվում է Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժնի հիման վրա՝ որպես պարտադիր պատժամիջոց, ոչ այն դեպքում, երբ օրենսգրքի 23-րդ բաժնի հիման վրա նշանակվում է որպես հայեցողական պատժամիջոց:

114. Այս պատճառով Կառավարությունը գտնում է, որ Կիպրոսում իրավիճակը հավասարազոր է Դատարանի կողմից *Wynne v. the United Kingdom* գործով (1994 թվականի հուլիսի 18-ի վճիռը, Series A no. 294-A) քննված իրավիճակին, որի կապակցությամբ Դատարանը գտել է, որ պարտադիր ցմահ ազատագրկումը նշանակվել է ինքնաբերաբար՝ որպես կատարված սպանության համար նշանակված պատիժ և պայմանավորված չի եղել հանցագործի վտանգավորության

վերաբերյալ դատողություններով: Վերոնշյալ գործից հետո անգլիական ներպետական իրավունքի զարգացումները որևէ զուգահեռ չունեն Կիպրոսի հետ, որտեղ հավասարազոր «սակագնի» սահմանում չի իրականացվել:

115. Ի վերջո, Կառավարությունը փաստարկել է, որ Կանոնները չեն վերաբերել դիմողի շարունակական ազատագրվման օրինականությանը, քանի որ այն ժամանակի ընթացքում, երբ դրանք պետք է հանգեցնեին դիմողի՝ ժամանակից շուտ՝ 2002 թվականի նոյեմբերին ազատ արձակվելուն, այդ Կանոնները վերացվել են 1996 թվականի Բանտային օրենքով:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

116. Դատարանը կրկնում է, որ ազատագրվման «օրինականության» քննարկման ժամանակ Կոնվենցիան վկայակոչում է ներպետական օրենսդրությունը և սահմանում ազգային օրենսդրության նյութաիրավական և դատավարական կանոններին համապատասխանող պարտականություն: Սա առաջին հերթին պահանջում է, որպեսզի յուրաքանչյուր ձերբակալում կամ կալանք ներպետական օրենսդրությունում իրավական հիմք ունենա, ապա նաև կապված լինի օրենքի որակի հետ, որի համաձայն՝ վերջինս պետք է համապատասխանի Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածներում ամրագրված հայեցակարգին՝ օրենքի գերակայությանը (տե՛ս վերը՝ *inter alia*, *Stafford v. the United Kingdom [GC]*, և *Amuur v. France*, 1996 թվականի հունիսի 25-ի վճիռը, *Reports of Judgments and Decisions 1996-III*, էջեր 850-51, կետ 50): Այս կապակցությամբ ըստ Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ կարող է անհրաժեշտ լինել դիտարկել կիրառված ձևակերպումներից և լեզվից «այն կողմ» և կենտրոնանալ իրավիճակի իրական հանգամանքների վրա (տե՛ս *Van Droogenbroeck v. Belgium*, 1982 թվականի հունիսի 24-ի վճիռը, *Series A no. 50*, էջեր 20-21, կետ 38): Բացի դրանից, ազատությունից զրկելու յուրաքանչյուր դեպք պետք է իրականացվի 5-րդ հոդվածին համապատասխան՝ անձին կամայականություններից պաշտպանելու նպատակով (ի թիվս այլ աղբյուրների, տե՛ս *Winterwerp v. the Netherlands*, 1979 թվականի հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, *Series A no. 33*, էջեր 17-18, 19-20, կետեր 39 և 45, և *Amuur*, տե՛ս վերը՝ էջեր 850-51, կետ 50):

117. Կոնվենցիայով պահանջվող «օրինականությունը» ենթադրում է ոչ միայն համապատասխանություն ներպետական օրենսդրությանը, այլ նաև, ինչպես դա սահմանված է 18-րդ հոդվածով, համապատասխանություն Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (a) ենթակետի հիման վրա թույլատրվող ազատությունից զրկելու նպատակներն (տե՛ս *Bozano v. France*, 1986 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, *Series A no. 111*, էջ 23, կետ 54, և *Weeks v. the United Kingdom*, 1987 թվականի մարտի 2-ի վճիռը, *Series A no. 114*, էջ 23, կետ 42): Բացի դրանից, (a) ենթակետում կիրառվող՝ «հետո» բառը պարզապես չի նշանակում, որ ազատությունից զրկելը պետք է ժամանակային առումով հաջորդի «դատապարտմանը». ի լրումն դրա, «ազատությունից զրկելը» պետք է բխի, «հետևի և հիմնված լինի» կամ տեղի ունենա «դատապարտման ուժով»: Այլ կերպ ասած, պետք է բավարար

պատճառական կապ լինի քննարկվող դատապարտման և ազատությունից զրկելու միջև (տե՛ս վերը՝ *Van Droogenbroeck*, էջեր 19 և 21, կետեր 35 և 39, և *Weeks*, տե՛ս վերը՝ էջ 23, կետ 42):

2.Վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը սույն գործով

118. Դատարանը գրեթե չի կասկածում, և կողմերն այս առումով համաձայնել են, որ դիմողը դատապարտվել է օրենքով սահմանված կարգով, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (a) ենթակետի իմաստով իրավասու դատարանի կողմից: Բացի դրանից, դիմողը չի վիճարկել մինչև 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ը տևած իր ազատազրկումը: Որոշակի առումով պարզաբանման ենթակա է այն հարցը, թե արդյոք նրա ժամկետից հետո դիմողին ազատությունից զրկելը համապատասխանել է նրա նկատմամբ ի սկզբանե նշանակված պարտադիր ցմահ ազատազրկմանը:

119. Դատարանը գտնու՞մ է, որ դիմողը Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից 1989 թվականի մարտի 9-ին դատապարտվել է սպանության համար և հաջորդ օրը Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժնի հիման վրա դատարանի կողմից դատապարտվել է պարտադիր ցմահ ազատազրկման: Նման պատժատեսակը Քրեական օրենսգրքի հիման վրա ինքնաբերաբար է նշանակվել՝ որպես սպանության համար նշանակվող պատիժ՝ անկախ հանցագործի վտանգավորության վերաբերյալ դատողություններից: Ցմահ ազատազրկում նշանակելիս Լիմասոլի ասիզների դատարանը բավականին ակնհայտ է դարձրել այն, որ դիմողը դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման, այսինքն՝ ազատազրկման մինչև իր կյանքի վերջը, ինչպես դա նախատեսված է Քրեական օրենսգրքով և ոչ թե քսան տարի ժամկետով ազատազրկման (տե՛ս վերը՝ կետեր 14 և 15):

120. Դատարանը, հետևաբար, գտնու՞մ է, որ այն փաստը, որ տվյալ ժամանակահատվածում գործող Բանտային կանոնների հիման վրա բանտային իշխանությունները դիմողին հուշաթերթիկ են տվել, որը սահմանել է պայմանական ազատ արձակման ժամկետը, չի կարող ազդել և չի ազդում Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից նշանակված ցմահ ազատազրկման վրա և չի հանգեցնում տվյալ ժամկետից հետո նրա ազատազրկման անօրինական լինելուն: Դատարանի կարծիքով, առկա է հստակ և բավարար պատճառական կապ դատապարտման և դիմողի շարունակական ազատազրկման միջև, որը համաչափ է եղել նրա դատապարտմանը և համապատասխանել է իրավասու դատարանի կողմից նրա նկատմամբ Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան և կանայականությունից զերծ կերպով նշանակված պարտադիր ցմահ ազատազրկմանը:

121. Գործի փաստերի հիման վրա, հետևաբար, Դատարանը գտնու՞մ է, որ դիմողին՝ 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ից հետո շարունակված ազատազրկումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (a) կետի իմաստով հիմնավորված է եղել: Հետևաբար, 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում տեղի չի ունեցել:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

122. Մեծ պալատի առջև ներկայացրած իր փաստարկներում դիմողը լրացուցիչ գանգատ է ներկայացրել այն մասին, որ ցմահ ազատազրկման պարտադիր բնույթը, որը կապված է եղել Կիպրոսում *parole* համակարգի բացակայության հետ, հանգեցրել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտման: Վերջինիս համաձայն:

«4. Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն ամօրինական է»:

123. Կառավարությունը փաստարկել է, որ օրենքով սահմանված կարգով դիմողի նկատմամբ նշանակված դատապարտումը եղել է ցմահ ազատազրկումը, օրինականության հետ կապված որևէ նոր հարց չի կարող բարձրացվել՝ կապված նրա դատապարտման հետ, որի համար կպահանջվի անկախ դատարանի կողմից վերանայման ընթացակարգի իրականացում: Նրա դատապարտումը եղել է օրինական, և Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջները պահպանվել են Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից ի սկզբանե պատիժ նշանակելիս:

124. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատն առաջին անգամ ներկայացվել է դիմողի կողմից Մեծ պալատին ներկայացված հուշագրում: Հետևաբար, այն չի լուծվել 2006 թվականի ապրիլի 11-ի՝ ընդունելիության վերաբերյալ որոշմամբ, որով սահմանվել է Դատարանի իրավագործության շրջանակը (ի թիվս այլ աղբյուրների, տես *Brogan and Others v. the United Kingdom*, 1988 թվականի նոյեմբերի 29-ի վճիռը, Series A no. 145-B, էջ 27, կետեր 46-47, *Assanidze v. Georgia* [GC], գանգատ թիվ 71503/01, կետ 162, ECHR 2004-II, և *Draon v. France* [GC], գանգատ թիվ 1513/03, կետ 117, 2005 թվականի հոկտեմբերի 6): Դրանից հետևում է, որ այս գանգատը դուրս է Մեծ պալատի առջև քննվող գործի շրջանակներից:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

125. Դիմողը փաստարկել է, որ Կանոնների վերացման և օրենսդրական նոր դրույթների՝ հետադարձության կարգով կիրառման արդյունքում իր ազատազրկման ժամկետի չկանխատեսված երկարացումը հանգեցրել է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտման, որի համաձայն:

«1. Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը, կատարման պահին գործող ներպետական կամ միջազգային իրավունքի համաձայն, քրեական հանցագործություն չի համարվել: Չի կարող նաև նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը կիրառելի է եղել քրեական հանցագործության կատարման պահին:

2. Սույն հոդվածը չի խոչընդոտում ցանկացած անձի դատի տալ և պատժել որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարվելու պահին, քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին համապատասխան, համարվել է քրեական հանցագործություն»:

A. Դատարան ներկայացած անձանց փաստարկները

1. Դիմողը

126. Դիմողը փաստարկել է, որ 1989 թվականի մարտի 9-ին, երբ Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից տվյալ ժամանակ գործող Բանտային կանոնների հիման վրա դատապարտվել է պարտադիր ցմահ ազատազրկման, «ցմահ ազատազրկումը» հավասարազոր է եղել քսան տարի ժամկետով ազատազրկման: Կանոնների վերացումից հետո համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների և փոփոխված օրենքների հետադարձության կարգով կիրառման արդյունքում իր ազատազրկման ժամկետն անկանխատեսելիորեն երկարացվել է՝ որոշակի ժամկետից՝ քսան տարուց վերածվելով մինչև իր կյանքի վերջը տևող անորոշ ժամկետի՝ առանց մեղմացման և ազատազրկման պայմանների փոփոխման հեռանկարի: Ուստի, ի խախտումն Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի՝ նշանակվել է ավելի խիստ պատիժ, քան իր կողմից հանցագործության կատարման ժամանակ էր, որի համար նա դատապարտվել է:

127. Դիմողի կարծիքով, Կառավարությունը պետք է զրկվի այն հանգամանքը մերժելու հնարավորությունից, ըստ որի՝ իր պատժի ժամկետը քսան տարուց ավելի է եղել և որ Կանոնների կիրառման դեպքում ինքը պետք է պատիժը կրեր մինչև 2002 թվականը: Դա պարզ է դառնում այն հանգամանքից, որ դիմողը կարծել է, թե իր ազատազրկման ժամկետն ավարտվում է 2002 թվականին: Նա չի բողոքարկել իր պատժի չափը՝ հիմք ընդունելով բանտային իշխանությունների կողմից տրամադրված ծանոթագրությունը և նշված ազատ արձակման օրը: Փաստորեն, երկուստեք՝ բանտային իշխանությունները և Գլխավոր դատախազի գրասենյակը տեղյակ են եղել այս մասին: Կանոնների վերացումից հետո իր պատժի ժամկետի երկարացումն իր համար կանխատեսելի չի եղել ոչ հանցագործության կատարման, ոչ դատապարտման ժամանակ: Իր պատժի ժամկետը հետադարձության կարգով ավելացվել է՝ որոշակի ժամկետից՝ քսան տարուց հասցնելով անորոշ ժամկետի՝ առանց մեղմացման հեռանկարի:

128. Ի վերջո, դիմողը գտել է, որ իր գործը չի տեղավորվում Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված բացառության շրջանակում:

2. Կառավարությունը

129. Կառավարությունը նշել է, որ 7-րդ հոդվածը չի վերաբերում այն փոփոխություններին, որոնց կատարման ժամանակ ենթարկվել է դատարանի կողմից նշանակված պատիժը՝ ի հակառակն ինքնին հանցագործության համար նախատեսված հիմնական պատժի մեջ կատարված փոփոխությունների (հիմք են ընդունվել *inter alia*, *Hogben v. the United Kingdom*, տես վերը՝ *Grava v. Italy*, գանգատ թիվ 43522/98, կետ 51, 2003 թվականի հուլիսի 10, և *Utley v. the United Kingdom* (dec.) գանգատ թիվ 36946/03, 2005 թվականի նոյեմբերի 29):

130. Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժինը, որը սպանության համար պարտադիր պատիժ է նախատեսում ցմահ ազատազրկումը, հանդիսացել է ներպետական օրենսդրության միակ նյութափրավական դրույթը, որը սահմանել է նման հանցագործությունների համար կիրառվող պատիժը: Դրան հակառակ, Կանոնները չեն նախատեսում որևէ դրույթ, որը նյութափրավական առումով կսահմա-

ներ սպանության համար նշանակվող պատիժը, Կանոնները հանդիսացել են ենթաօրենսդրական ակտ՝ ընդունված Բանտային կարգապահության օրենքի հիման վրա և դրա նպատակներից ելնելով և պարզապես վերաբերել են այդ պատժի կրման եղանակին: Դրանք ընդունվել են ոչ թե Քրեական օրենսգրքին, այլ Բանտային կարգապահության օրենքի 4-րդ և 9-րդ բաժիններին համապատասխան, վերջինս, ինչպես վերնագիրն է հուշում, վերաբերում է բանտային կարգապահությանը: Նշված բաժիններից ոչ մեկով չի կարող սահմանվել այսպիսի պատիժ, որը կարող է կանխորոշել դատարանների կողմից նշանակման ենթակա պատիժը:

131. 2-րդ կանոնում առկա է սահմանում (ինչպես այն ընդունվել է 1987 թվականի Կանոններով), որի համաձայն՝ «ցմահ ազատազրկում» նշանակում է «ազատազրկում քսան տարի ժամկետով», և 93-րդ կանոնը (փոփոխված 1987 թվականի Կանոններով) սահմանում է, որ ցմահ դատապարտյալի պատիժը կարող է մեղմացվել, եթե նա արժանանա այդ մեղմացմանը լավ վարքագծի և ջանասիրության հիմքով՝ կապված դատարանի կողմից նշանակված ցմահ ազատազրկումը կրելու հետ:

132. Կառավարությունը նշել է, որ վերոնշյալ վերլուծությունն ընդունվել է ներպետական դատարանների կողմից: Նախևառաջ, Լիմասոլի ասիզների դատարանը 1989 թվականի մարտին դիմողին դատապարտելիս կասկածի տակ է դրել Կանոնների՝ Սահմանադրության իմաստով ունեցած արժեքը և գտել, որ ամեն դեպքում, եթե անգամ դրանք արժեք ունենային, միևնույն է, չէին կարող հաշվի առնվել դիմողի դատապարտման ժամանակ այն նպատակով, որ երեք հաջորդական ցմահ ազատազրկում նշանակելու հնարավորություն տային: Դատարանը գտել է, որ «ցմահ ազատազրկում» նշանակում է ազատազրկում մինչև մեղադրյալի կյանքի վերջը»: Սահմանադրությունից ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող ենթաօրենսդրական ակտը չէր կարող փոփոխել այս մտտեցումը: 1989 թվականին որևէ բողոք չի ներկայացվել այս պատժի դեմ: Բացի դրանից, Գերագույն դատարանը դիմողի *habeas corpus* դիմումը քննության առնելիս գտել է, որ այդ ժամանակ գործող Կանոնները չեն փոփոխել այն փաստը, որ օրենքի հիման վրա նշանակվել է մինչև դիմողի կյանքի վերջը տևող ազատազրկում:

133. Կառավարության կարծիքով, Կանոնների իրավական ուժի վերաբերյալ Գերագույն դատարանի մեկնաբանությունը ճիշտ է եղել: Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժնի համաձայն՝ հանցագործության համար պատիժը, Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով, միշտ եղել է պարտադիր ցմահ ազատազրկումը: Օրենքի այն փոփոխությունը, որը պահանջում է, դատապարտյալը կրի իր սկզբնական պատժի ավելի մեծ մասը, քան այն, որը նա պետք է կրեր հանցագործության կատարման պահին գործող օրենքով, չի հանգեցնում 7-րդ հոդվածի խախտման: Ելնելով դատապարտյալի տեսանկյունից՝ այս դիրքորոշումը, անկասկած, խիստ է: Սակայն սա չի փոխարինում այն փաստը, որ 7-րդ հոդվածի իմաստով «կիրառելի» պատիժը պահպանվում է համապատասխան ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված պատժի միջոցով:

134. Եթե դիմողի փաստարկները ճիշտ են, ապա դա նշանակում է, որ ենթաօրենսդրական ակտի՝ հետադարձության կարգով փոփոխությունը կամ, ինչու չէ, Եվրոպայի խորհրդի անդամ յուրաքանչյուր պետության վարչական պրակտիկայում կատարված ցանկացած փոփոխություն, որը տեղի է ունեցել այն պահից

հետո, երբ դատապարտյալն իրավասու էր ազատ արձակվել բանտից՝ անկախ այն հանգամանքից, թե դատարանի կողմից օրենքով սահմանված կարգով նշանակված պատիժը եղել է որոշակի, թե՛ անորոշ, անհամապատասխան կլինի Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին: Դա կհանդիսանա նահանջ Կոնվենցիայի հիման վրա գոյություն ունեցող նախադեպային իրավունքից:

135. Վերոնշյալ բոլոր պատճառներով Կառավարությունը գտնում է, որ չի կարելի ասել, թե Կանոնների վերացումը հանգեցրել է ցմահ ազատազրկման ժամկետի՝ հետադարձության կարգով ավելացման, որը նշանակել է Լիմասոլի ասիզների դատարանը՝ դիմողի կողմից սպանությունների կատարման ժամանակ գործող օրենքի հիման վրա:

136. Ի վերջո, Կառավարությունը նշել է, որ եթե Դատարանը եզրահանգի, որ հանցագործության կատարման ժամանակ Կանոնները ներպետական օրենսդրության մեջ կիրառվել են այն առումով, որ սահմանափակ են հանցագործության համար նշանակվող առավելագույն պատժի ժամկետը՝ հասցնելով այն քսան տարվա (տարբերակելու համար ցմահ ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման եղանակի կարգավորումից), ապա կստացվի, որ այդ Կանոնների վերացումը հանգեցրել է այդ առավելագույն ժամկետի՝ հետադարձության կարգով ավելացման: Անհրաժեշտ կլինի քննարկել նաև այն հարցը, թե արդյոք Կանոններով նախատեսված առավելագույն պատժաչափը տասնհինգ, թե՛ քսան տարին է: Եթե վերջինս ընդունվի, ապա ստացվում է, որ դիմողն իրավասու չէր 7-րդ հոդվածի հիման վրա ազատ արձակվել մինչև 2007 թվականի հուլիսը: Կանոնների իմաստով՝ պարզ է դառնում, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձի պատժի առավելագույն ժամկետը քսան տարին է, իսկ ավելի վաղ ազատ արձակման ժամկետը տասնհինգ տարին: Քանի որ պատժի կրման սկզբից հինգ տարի ազատազրկման ժամկետը հանելու պրակտիկան վարչական բնույթ ունի, ուստի ազատ արձակման հնարավոր վաղ ժամկետը որոշելու առումով այս պրակտիկան նախատեսված չէ Կանոններում կամ դրա ընդունման համար հիմք հանդիսացած օրենքում: Նման վարչական պրակտիկան, Կառավարության կարծիքով, չի կարող հանգեցնել դատարանի կողմից նշանակված պատժաչափի առավելագույն տևողության էական սահմանափակման: Կառավարությունը, սակայն, շեշտել է, որ սա ներպետական օրենսդրության ճիշտ մեկնաբանությունը չէ, և որ Գերագույն դատարանի կողմից տրված մեկնաբանությունը պետք է ընդունվի և կիրառվի Դատարանի կողմից:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

137. 7-րդ հոդվածում ամրագրված երաշխիքները, որոնք օրենքի գերակայության էական տարր են հանդիսանում, Կոնվենցիայի պաշտպանության համակարգում կայուն տեղ են զբաղեցնում, դա հատկապես ընդգծվում է այն փաստով, որ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ անգամ պատերազմի կամ արտակարգ դրության ժամանակ դրանից որևէ շեղում չի թույլատրվում: Դա, ելնելով վերջինիս առարկայից և նպատակից, պետք է այնպես մեկնաբանվի և կիրառվի,

որպեսզի նախատեսի կամայական մեղադրման, դատապարտման և պատժման դեմ ուղղված արդյունավետ երաշխիքներ (տես *S.W. v. the United Kingdom* և *C.R. v. the United Kingdom*, 1995 թվականի նոյեմբերի 22, Series A no. 335-C, էջեր 41-42, կետ 35, և էջեր 68 և 69, կետ 33 և համապատասխան այլ կետեր):

138. Հետևաբար, այն ընդհանուր առմամբ սահմանում է այն սկզբունքը, որ բացառապես օրենքի հիման վրա կարող է որոշվել հանցագործության առկայությունը և դրա համար պատիժ սահմանվել (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) (տես *Kokkinakis v. Greece*, 1993 թվականի մայիսի 25-ի վճիռը, Series A no. 260-A, էջ 22, կետ 52): Որոշակի առունով արգելելով նախատեսված հանցագործությունների սահմանների ընդլայնումն ի հաշիվ այն գործողությունների, որոնք նախկինում հանցագործություն չեն համարվել, այն նաև սահմանում է այն սկզբունքը, որի համաձայն քրեական օրենքը չպետք է ի վնաս մեղադրյալի անընդհատ տարածական մեկնաբանվի, օրինակ՝ մեկնաբանվի անալոգիայի կիրառմամբ (*Coume and Others v. Belgium*, զանգատներ թիվ 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 և 33210/96, կետ 145, ECHR 2000-VII, և *Achour*, տես վերը՝ կետ 41):

139. Խոսելով «օրենքի» մասին 7-րդ հոդվածը վկայակոչում է այն նույն հանցակարգը, որը Կոնվենցիան է վկայակոչում, երբ օգտագործում է այդ հասկացությունը, նշված հայեցակարգը ներառում է ինչպես ստատուտային օրենքը, այնպես էլ նախադեպային իրավունքը (տես *mutatis mutandis*, *Sunday Times v. the United Kingdom* (no. 1), 1979 թվականի ապրիլի 26-ի վճիռը, Series A no. 30, էջ 30, կետ 47, *Kruslin v. France*, 1990 թվականի ապրիլի 24-ի վճիռը, Series A no. 176-A, էջ 21 կետ 29, և *Casado Coca v. Spain*, 1994 թվականի փետրվարի 24-ի վճիռը, Series A no 285-A, էջ 18, կետ 43): Այս կապակցությամբ Դատարանը միշտ «օրենք» հասկացությունն ընկալել է «նյութաիրավական» և ոչ թե «ֆորմալ» իմաստով: Ուստի այն ներառում է երկուստեք՝ ստատուտներից և չգրված օրենքից ցածր ուժ ունեցող նորմատիվ ակտերը (տես մասնավորապես, *mutatis mutandis*, *the De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, 1971 թվականի հունիսի 18-ի վճիռը, Series A no. 12, էջ 45, կետ 93): Այսպիսով, «օրենքը» այնպես գործող դրույթն է, ինչպես մեկնաբանվել է իրավասու դատարանների կողմից (տես *Leyla Şahin v. Turkey* [GC], զանգատ թիվ 44774/98, կետ 88, ECHR 2005-XI):

140. Բացի դրանից, «օրենք» հասկացությունը ներառում է որակական չափանիշներ, ինչպիսիք են հասանելիությունը և կանխատեսելիությունը (ի թիվս այլ աղբյուրների, տես *Cantoni v. France*, 1996 թվականի նոյեմբերի 15-ի վճիռը, *Reports* 1996-V, էջ 1627, կետ 29; *Coume and Others*, տես վերը՝ կետ 145, և *E.K. v. Turkey*, զանգատ թիվ 28496/95, կետ 51, 2002 թվականի փետրվարի 7): Որակական այս պահանջները պետք է ապահովվեն ինչպես հանցագործության, այնպես էլ դրա համար պատժի նշանակման ժամանակ (տես վերը՝ *Achour*, կետ 41): Անձը համապատասխան դրույթի տառացի ընկալումից և, անհրաժեշտության դեպքում, դրա կապակցությամբ դատարանների տված մեկնաբանությունից պետք է հասկանա, թե որ գործողությունների և անգործության համար է քրեական պատասխանատվություն նախատեսվում և ինչ պատիժ կնշանակվի այդ գործողությունների կատարման և/կամ անգործության համար (ի թիվս այլ աղբյուրների, տես վերը՝ *Cantoni*, էջ 1627, կետ 29): Բացի դրանից, օրենքը կարող է համարվել «կանխատեսելիության» պահանջը բավարարող, եթե տվյալ անձին այդ իրավի-

ճակում ողջամիտ, պատշաճ իրավական խորհրդատվություն է տրամադրվել այն մասին, թե ինչ հետևանքներ կարող է առաջացնել նրա արարքը (ի թիվս այլ աղբյուրների, տես վերը՝ *Cantoni*, էջ 1629, կետ 35, և *Achour*, տես վերը՝ կետ 54):

141. Դատարանն իր նախադեպային իրավունքում ընդունել է, որ անկախ այն բանից, թե որքան պարզ է ձևակերպված իրավական դրույթը, այդ թվում՝ քրեական օրենքը, անհրաժեշտ է դատական մեկնաբանության առկայություն: Խնդրահարույց կետերի մեկնաբանության և փոփոխվող հանգամանքներին դրանց համապատասխանեցման անհրաժեշտություն միշտ լինելու է: Դատարանը հարկ է համարում կրկնել՝ քանի որ որոշակիությունը հատկապես կարևորվում է, այն կարող է չափազանց խիստ պահանջներ ներկայացնել, ուստի օրենքը պետք է կարողանա «խաղաղ գոյատևել» փոփոխվող հանգամանքների հետ: Համապատասխանաբար, բազմաթիվ օրենքներ ավելի կամ պակաս չափով այնպես են ձևակերպված, որ անորոշ են, և որոնց մեկնաբանությունն ու կիրառումը պրակտիկայի խնդիրն են հադիսանում (տես վերը՝ *mutatis mutandis*, Sunday Times no. 1, էջ 31, կետ 49, and *Kokkinakis*, cited above, էջ 19, կետ 40): Գործը քննելու իրավասությունը, որը տրված է դատարաններին, միանշանակ կարող է հանգեցնել նման մակնաբանական խնդիրների փարատմանը (տես վերը՝ *mutatis mutandis*, *Cantoni*): Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը չի կարող ընկալվել որպես քրեական պատասխանատվության վերաբերյալ դրույթների կապակցությամբ յուրաքանչյուր գործով տրված դատական մեկնաբանության սահմաններից դուրս գտնվող կանոն, «որը ենթադրում է, որ որոշակի հանգամանքներից բխող զարգացումը համապատասխանում է հանցագործության բնույթին և ողջամտորեն կարող է կանխատեսելի լինել» (տես վերը՝ *S.W. v. the United Kingdom*, կետ 36, և *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], գանգատներ թիվ 34044/96, 35532/97 և 44801/98, կետ 50, ECHR 2001-II):

142. 7-րդ հոդվածում «պատժի» հայեցակարգը, ինչպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա «քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» ու «քրեական մեղադրանք» հասկացությունները, որոշակի առումով ինքնավար են: 7-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության արդյունավետության տեսանկյունից, Դատարանը պետք է ազատ լինի իր համար գնահատելու, թե արդյոք այդ միջոցներն այս դրույթի իմաստով, ըստ էության, հանդիսացել են «պատժ» (տես *Welch v. the United Kingdom*, 1995 թվականի փետրվարի 9-ի վճիռը, Series A no. 307-A, էջ 13, կետ 27, և *Jamil v. France*, 1995 թվականի հունիսի 8-ի վճիռը, Series A no. 317-B, էջ 27, կետ 30): Ըստ 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի երկրորդ նախադասության ձևակերպման պատժի առկայության վերաբերյալ ցանկացած գնահատական տալու ելակետն այն է, թե արդյոք քննարկվող միջոցը նշանակվել է «քրեական մեղադրանքի» համար դատապարտման արդյունքում: Այլ գործոնները, որոնք կարող են հաշվի առնվել այս կապակցությամբ, հանդիսանում են քննարկվող միջոցի բնույթը և նպատակը, դրա որոշումը ներպետական օրենսդրության մեջ, այդ միջոցի ընտրության և նշանակման ընթացակարգերը և դրա խստությունը (տես վերը՝ *Welch*, էջ 13, կետ 28, և *Jamil*, տես վերը՝ էջեր 27–28, կետ 31): Այս կապակցությամբ երկուստեք՝ Հանձնաժողովը և Դատարանն իրենց նախադեպային իրավունքում տարբերակել են այն միջոցները, որոնք ըստ էության ձևավորում են «պատժը» և այն միջոցները, որոնք վերաբերում են «պատժի» «կրմանը» կամ «կատարմանը»: Յետևաբար, այն դեպքում, երբ միջոցի

բնույթը և նպատակը կապված են պատժի մեղմացման կամ վաղակետ ազատման համար ռեժիմի փոփոխության հետ, ապա դա 7-րդ հոդվածի իմաստով չի համդիսանում «պատժի» մաս (տե՛ս վերը՝ *inter alia*, *Hogben*; *Hosein v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 26293/95, Հանձնաժողովի 1996 թվականի փետրվարի 28-ի որոշումը, *Grava*, տե՛ս վերը՝ կետ 51, և *Utley*, տե՛ս վերը): Սակայն պրակտիկայում այս երկուսի տարանջատումը միշտ չէ, որ հստակ է:

2. Սույն գործով վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը

143. Նախ Դատարանը նշում է, որ կողմերը համաձայնել են, որ այն ժամանակ, երբ դիմողը մեղադրվել և դատապարտվել է, սպանությունը Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժնի հիման վրա պատժվել է պարտադիր ցմահ ազատազրկմամբ, և որ դիմողը դատապարտվել է այդ դրույթի հիման վրա: Դիմողի դատապարտման և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակելու համար իրավական հիմք է համդիսացել տվյալ ժամանակահատվածում գործող քրեական օրենքը և նրա նկատմամբ նշանակված պատիժը համապատասխանել է Քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթներով նախատեսված պատժին:

144. Կողմերի փաստարկների ելությունը կապված է «ցմահ ազատազրկում» հասկացության իրական իմաստի հետ: Մի կողմից, դիմողը նշել է, որ իր կողմից հանցագործության կատարման ժամանակ ցմահ ազատազրկումը, որը նշանակվել է իր նկատմամբ, հավասարազոր էր քսան տարի ժամկետով ազատազրկման: Բանտային կանոնների հետագա վերացման և 1996 թվականի Նոր բանտային օրենքի հետադարձ կիրառության արդյունքում տեղի է ունեցել իր պատժի ժամկետի անկանխատեսելի երկարացում՝ հասցնելով այն անորոշ ժամկետով, այն է՝ մինչև իր կյանքի վերջը տևող ազատազրկման, և իր ազատազրկման պայմանների փոփոխության: Մյուս կողմից՝ Կառավարությունը փաստարկել է, որ Քրեական օրենսգրքի 203 (2)-րդ բաժինը դեռևս գործում է, այն համդիսանում է ներպետական օրենսդրության միակ նյութաիրավական դրույթը, որը սահմանում է, որ սպանության համար դատարանների կողմից պետք է ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակվի: Այս պատիժը Լիմասոլի ասիզների դատարանի կողմից նշանակվել է դիմողի նկատմամբ: Բանտային կանոնները վերաբերել են դատարանի կողմից նշանակված ցմահ ազատազրկման կատարմանը, մասնավորապես, լավ վարքագծի և ջանասիրության հիմքով նրա պատժի մեղմացման հնարավորության գնահատմանը:

145. Հետևաբար, այն հարցը, որի կապակցությամբ Դատարանը պետք է սույն գործով որոշում կայացնի, վերաբերում է նրան, թե ցմահ ազատազրկում «պատժատեսակը» տվյալ ժամանակահատվածում գործող ներպետական օրենսդրության իմաստով իրականում ինչ հետևանքներ է ունեցել: Մասնավորապես, Դատարանը պետք է համոզվի, թե արդյոք օրենքի տեքստը, այն մեկնաբանող նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո քննարկելու դեպքում, բավարարում է, արդյոք, հասանելիության և կանխատեսելիության չափանիշները: Վերոնշյալ համոզմանը հանգելու համար Դատարանը պետք է անդրադառնա ներպետական իրավունքին՝ որպես ամբողջության, և այն, հարցին, թե ինչպես է այդ իրավունքը կիրառվել տվյալ ժամանակահատվածում:

146. Թեև դիմողի կողմից հանցագործության կատարման ժամանակ Քրեական օրենսգրքով հստակ սահմանված էր, որ սպանությունը հանգեցնում է ցմահ ազատազրկման ձևով պատժի նշանակման, հավասարապես պարզ է, որ այդ ժամանակ երկուստեք՝ գործադիր և վարչական իշխանություններն աշխատում էին այն նախապայմանից ելնելով, որ այս պատժատեսակը հավասարազոր է քսան տարի ժամկետով ազատազրկման (տե՛ս վերը՝ կետ 65): Բանտային իշխանությունները կիրառել են Բանտային կարգապահության օրենքի (ՇՁ. 286) հիման վրա ընդունված Բանտային կանոնները, որոնց համաձայն՝ բոլոր, այդ թվում ցմահ դատապարտյալները լավ վարքագիծ և ջանասիրություն դրսևորելու դեպքում իրենց պատժի մեղմացման իրավունք ունեն: Այս նպատակով, 2-րդ կանոնը ցմահ ազատազրկումը սահմանում է որպես ազատազրկում քսան տարի ժամկետով (տե՛ս վերը՝ կետ 42): Կառավարությունն ընդունել է, որ սա գործադիր և վարչական իշխանությունների, այդ թվում բանտային ծառայության կողմից ընկալվել է որպես յուրաքանչյուր ցմահ դատապարտյալի նկատմամբ առավելագույնը քսան տարի ժամկետով ազատազրկում սահմանող նորմ (տե՛ս վերը՝ կետ 65): Բանտային իշխանությունները, հետևաբար, ցմահ դատապարտյալների պատժի մեղմացումը գնահատել են քսան տարի ժամկետով ազատազրկման հիման վրա: Սա ակնհայտ է դառնում նաև տվյալ ժամանակ պաշտոնավարող Հանրապետության Գլխավոր դատախազի կողմից Նախագահին ուղարկված նամակից (տե՛ս վերը՝ կետ 53):

147. 1988 թվականի փետրվարի 5-ին Նիկոսիայի ասիզների դատարանը, *the Republic of Cyprus v. Andreas Costa Aristodemou, alias Yiouroukkis* գործով կայացված մեղադրական դատավճռում հստակ նշել է, որ Քրեական օրենսգրքի իմաստով ցմահ ազատազրկումը հանդիսանում է ազատազրկում մինչև դատապարտյալի կենսաբանական կյանքի ավարտը և ոչ թե ազատազրկում քսան տարի ժամկետով: Հետագայում՝ 1989 թվականի մարտի 10-ին Լիմասոլի ասիզների դատարանը, դիմողի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս, հիմք է ընդունել վերոնշյալ գործով Նիկոսիայի ասիզների դատարանի դատողությունները: Համապատասխանաբար, այն դիմողին դատապարտել է «ցմահ ազատազրկման» մինչև նրա կյանքի ավարտը: Չնայած այս հանգամանքին, երբ դիմողն սկսել է կրել իր պատիժը, նրան բանտային իշխանությունների կողմից գրավոր ծանուցում է տրամադրվել, որում նշված է եղել նրան պայմանական կազմա արձակելու ժամկետը, նրա ցմահ ազատազրկման մեղմացումը գնահատվել է այնպես, որ նշանակված պատիժը նվազեցվել է մինչև քսան տարի ժամկետով ազատազրկում: Իրավիճակն այդպիսին չի եղել մինչև 1992 թվականի հոկտեմբերի 9-ը՝ *Hadjisavvas v. the Republic of Cyprus* գործի քննությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 19 և 50), որի արդյունքում Կանոնները Գերագույն դատարանի կողմից հակասահմանադրական և *ultra vires* են ճանաչվել (տե՛ս վերը՝ կետեր 50-51): Ի վերջո, 1996 թվականի մայիսի 3-ին դրանք վերացվել են:

148. Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանն ընդունում է Կառավարության այն փաստարկը, որ Կանոնների նպատակը վերաբերել է պատժի կատարմանը, պարզ է, որ իրականում տվյալ ժամանակահատվածում այս Կանոնների ընկալումն ու կիրառությունը նշվածից առաջ է անցել: Ցմահ ազատազրկման սահմանների և դրա իրականացման եղանակի տարբերակումը, սակայն, ամմիջակամորեն տեսանելի չի եղել: Այս կապակցությամբ ներպետական դատարանի կողմից առաջին

պարզաբանումը տրվել է *Yiouroukkis*-ի գործով, որի արդյունքում դիմողը մեղադրվել և դատապարտվել է հանցագործության կատարման համար: Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ այս երկու՝ *Yiouroukkis*-ի և դիմողի գործերով մեղադրանքի կողմը հակված է եղել ցմահ ազատազրկումը դիտել որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկում (տե՛ս վերը՝ կետեր 47 և 15):

149. Մինևույն ժամանակ, սակայն, Դատարանը չի կարող ընդունել դիմողի փաստարկն այն մասին, որ իր նկատմամբ հետադարձության կարգով ավելի խիստ պատիժ է նշանակվել, քանի որ Քրեական օրենսգրքի նյութափրավական նորմերի ուսումնասիրությունից չի երևում, որ տվյալ ժամանակահատվածում ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժը միանշանակ կարող էր ընկալվել որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկման հանգեցնող պատժատեսակ:

150. Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով առկա չէ հետադարձության կարգով ավելի խիստ պատիժ նշանակելու որևէ տարր, սակայն առկա է «օրենքի որակի» հարցը: Սասնավորապես, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի կողմից հանցանքի կատարման ժամանակ Կիպրոսի համապատասխան օրենսդրությունը՝ ամբողջությամբ, բավականաչափ հստակ ձևակերպված չի եղել, որպեսզի դիմողը, թեկուզ համապատասխան խորհրդատվության առկայության դեպքում, կարողանար այդ հանգամանքներում ողջամիտ համարվող որոշակի չափով ըմբռնել ցմահ ազատազրկում պատժատեսակի սահմանները և դրա կիրառման եղանակը: Հետևաբար, այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում:

151. Սակայն, ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ բանտային օրենսդրության փոփոխության հետևանքով (տե՛ս վերը՝ կետ 58) դիմողը, որպես ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրող անձ, այլևս իր պատժի մեղմացման իրավունք չի ունեցել, ապա Դատարանը գտնում է, որ այս հարցն առավելապես վերաբերում է պատժի կատարմանը, ի տարբերություն նրա նկատմամբ նշանակված «պատժի», որը մնացել է նույնը, այն է՝ ցմահ ազատազրկում: Թեև բանտային օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունները և ազատ արձակման պայմանները կարող են հանգեցնել նրան, որ դիմողի պատիժն ավելի խիստ ձևով կիրառվի, սակայն այս փոփոխությունները չեն կարող դիտվել որպես ավելի խիստ «պատիժ» նշանակող, քան այն, որը նշանակվել է գործը քննող դատարանի կողմից (տե՛ս *Hogben* և *Hosein*, երկուսն էլ վե՛րը վկայակոչված են): Այս կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ ազատ արձակման քաղաքականությանը, դրան կիրառման եղանակին և դրան հիմնավորմանը վերաբերող հարցերը գտնվում են Աճդան պետության իրավասության ներքո և կապված են վերջինիս կողմից իր քրեական քաղաքականության սահմանման հետ (տե՛ս վերը՝ *Achour*, կետ 44): Հետևաբար, այս առումով Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

152. Արդյունքում՝ Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված տվյալ ժամանակ գործող օրենքի որակի հետ: Ապա Դատարանը գտնում է, որ տեղի չի ունեցել սույն դրույթի խախտում այն առումով, այնքանով, որքանով վերաբերում է հետադարձության կարգով ավելի ծանր պատիժ նշանակելու և բանտային օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունների արդյունքում ցմահ դատապարտյալների պատժի մեղմացման հնարավորությունը բացառելու վերաբերյալ դիմողի գանգատներին:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 14-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

153. Ի վերջո, դիմողը վիճարկել է, որ, ի տարբերություն այլ ցմահ դատապարտյալների և մյուս դատապարտյալների, ինքը խտրական վերաբերմունքի է արժանացել, ինչի արդյունքում տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ և 7-րդ հոդվածների հետ փոխկապակցված Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում: Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի համաձայն.

«Սույն Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքներից և ազատություններից օգտվելը ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից»:

A. Դատարան ներկայացած անձանց փաստարկները

1. Դիմողը

154. Դիմողը փաստարկել է, որ մյուս ցմահ դատապարտյալների մեծ մասը քսան տարի ժամկետով ազատագրվում կրելուց հետո ազատ է արձակվել: Այս կապակցությամբ նա նշել է, որ թեև այս դատապարտյալներն ազատ են արձակվել Հանրապետության Նախագահի կողմից Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա նրանց պատիժների փոփոխման եղանակով, իրեն անհասկանալի պատճառներով ինքը խտրական վերաբերմունքի է արժանացել և պահվել է բանտում: Բացի դրանից, նա նշել է, որ 1993 թվականին ազատ արձակված ինը ցմահ դատապարտյալներից բացի, ևս չորս ցմահ դատապարտյալներ 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա ազատ են արձակվել 1997-2005 թվականների միջև ընկած ժամանակահատվածում: Այս խտրականության վերաբերմունքի արդյունքում ինքը Կենտրոնական բանտի ամենաերկար ժամկետով ազատագրվում կրող անձն է դարձել:

155. Ի վերջո, նա փաստարկել է, որը համապատասխան օրենսդրության փոփոխությունից հետո՝ 1996 թվականի բանտային օրենքի 12 (1)-րդ բաժնի հիման վրա, ինքը, որպես ցմահ դատապարտյալ, զրկվել է իր պատժի մեղմացման որևէ հնարավորությունից:

2. Կառավարությունը

156. Կառավարությունն ընդունել է, որ դիմողի նկատմամբ վերաբերմունքը տարբերվել է ինը ցմահ դատապարտյալների նկատմամբ վերաբերմունքից, ովքեր 1993 թվականին ազատ են արձակվել Հանրապետության Նախագահի կողմից Սահմանադրության 53(4)-րդ հոդվածի հիման վրա նրանց պատիժների փոփոխման միջոցով: Սակայն այն փաստարկել է, որ վերաբերմունքի առունով առկա այս տարբերությունը չի հակասել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածին: Մասնավորապես, դիմողի նկատմամբ վերաբերմունքը՝ մնացած ինը ցմահ դատապարտյալների նկատմամբ վերաբերմունքի համեմատ տարբեր է եղել ոչ թե «անձնական հատկանիշների», այլ նրան դատապարտելու վերաբերյալ Ասիզների դատարանի դատավճռի բնույթի պատճառով: Ասիզների դատարանն ուղղակիորեն ճիշտ մեկնաբանություն է տվել ցմահ ազատագրկմանը և այն հարցին, թե արդյոք Կանոն-

ները հակասահմանադրական են եղել: Մյուս բոլոր ինը դատապարտյալները դատապարտվել են նախքան *Yiouroukkis*-ի գործով դատավճռի կայացումը, որում առաջին անգամ բարձրացվել են ցմահ ազատազրկման մեկնաբանության և Կանոնների նշանակության հարցերը: Գլխավոր դատախազի կողմից Նախագահին ուղարկված նամակներից պարզ է դառնում, որ ինը դատապարտյալներն ազատ են արձակվել այն հիմքով, որ նրանց տեղեկացվել է, որ իրենց պատժի չափը քսան տարի է: Ի տարբերություն դիմողի գործի, այս մոտեցումը նախկինում դատավճիռ կայացրած դատարանների նշումներում չի եղել:

157. Բացի դրանից, բոլոր ինը դատապարտյալների պատժի ժամկետը, որը նրանք Կանոնների հիման վրա պետք է կրեին, գրեթե ավարտվում էր, երբ Գերագույն դատարանը *Hadjisavvas*-ի գործով դատավճիռ է կայացրել: Ի տարբերություն դիմողի, նրանք բոլորը Կանոնների հիման վրա ենթակա են եղել ազատ արձակման մինչև 1993 կամ 1994 թվականը, քանի որ կրել են իրենց պատիժների գրեթե ամբողջ ժամկետը՝ հստակ գիտակցելով, որ Կանոնների հիման վրա ինքնաբերաբեր ազատ են արձակվելու: Այդ հանգամանքներում Նախագահը, գործելով Գլխավոր դատախազի առաջարկի հիման վրա, որոշել է, որ մարդասիրության նկատառումներից ելնելով անհրաժեշտ է, որպեսզի ինը դատապարտյալները Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի ուժով վաղակետ ազատ արձակվեն: Այս մոտեցումն առկա չի եղել դիմողի գործով: Յետևաբար, Կառավարությունը գտել է, որ դիմողին ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ կրելուն պարտադրելու միջոցով (որն իրականացվել է Կանոնների ազդեցությունից անկախ) նրա նկատմամբ վերաբերմունքը տարբերվել է մնացած ինը ցմահ դատապարտյալների նկատմամբ վերաբերմունքից, դիմողին՝ Քրեական օրենսգրքի հիման վրա ներպետական դատարանների կողմից նշանակված պատժի լրիվ ժամկետը կրելուն պարտավորեցնելն ուղղված է եղել պատժի օրինական նպատակների իրականացման ապահովմանը: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը նշել է, որ ցմահ դատապարտյալ պրն Իուրուկիսի նկատմամբ վերաբերմունքը նույն պատճառներով ճիշտ այնպիսին է եղել, ինչպիսին սույն գործով դիմողի նկատմամբ վերաբերմունքն է: Ուստի նա դեռևս ցմահ ազատազրկման ձևով իր պատիժն է կրում:

158. Ի վերջո, Կառավարությունը նշել է, որ մինչև 1993 թվականը միայն երկու ցմահ դատապարտյալներ են Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածի հիման վրա ազատ արձակվել և ոչ թե չորս դատապարտյալ, ինչպես նշել է դիմողը: Երկու այլ գործերը, որոնք դիմողը վկայակոչել է, ցմահ դատապարտյալների չեն վերաբերել:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

159. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը ինքնուրույն գոյություն ունենալ չի կարող, քանի որ այն գործում է միայն այն իրավունքների և ազատությունների կապակցությամբ, որոնք երաշխավորված են Կոնվենցիայի կամ դրա Արձանագրությունների այլ նյութաիրավական դրույթներով: Սակայն 14-րդ հոդվածի կիրառությունը չի ենթադրում, որ առկա է նման մեկ կամ մի քանի

դրույթների խախտում, և այս առումով այն ինքնուրույն է (տե՛ս օրինակ, *Thlimmenos v. Greece* [GC], գանգատ թիվ 34369/97, կետ 40, ECHR 2000-IV): Այն միջոցը, որն ինքնին համապատասխանում է քննարկվող իրավունքներն ու ազատություններն ամրագրող հոդվածին, սույն հոդվածի խախտում կարող է առաջացնել այն դեպքում, երբ 14-րդ հոդվածի հետ փոխկապակցված վերլուծության արդյունքում պարզվում է, որ այն խտրական բնույթ ունի (տե՛ս օրինակ, *Belgian linguistic case* (փաստերը), 1968 թվականի հուլիսի 23-ի վճիռը, Series A no. 6, էջեր 33–34, կետ 9): Համապատասխանաբար, 14-րդ հոդվածը կիրառելի դառնալու համար բավարար է, որպեսզի գործի հնագամանքները տեղավորվեն Կոնվենցիայի կամ դրա Արձանագրությունների մեկ այլ նյութափրավական դրույթի շրջանակներում (օրինակ, տե՛ս վերը՝ *Thlimmenos*, կետ 40, և *Karlheinz Schmidt v. Germany*, 1994 թվականի հուլիսի 18-ի վճիռը, Series A no. 291-B, էջ 32, կետ 22):

160. Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ 14-րդ հոդվածը Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների իրացման ժամանակ դրսևորված վերաբերմունքի ցանկացած տարբերություն չէ, որ արգելվում է: Այն երաշխավորում է, որպեսզի նույն կամ համեմատաբար նման իրավիճակում գտնվող անձանց նկատմամբ վերաբերմունքի մեջ խտրական տարբերություն չդրվի, եթե այդ վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ պետք է դրսևորվի այն անձնական հատկանիշների («կարգավիճակ») պատճառով և հիման վրա, որի միջոցով անձինք կամ անձանց խմբերը տարբերվում են միմյանցից (տե՛ս *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*, 1976 թվականի դեկտեմբերի 7-ի վճիռը, Series A no. 23, էջ 56 և *Thlimmenos v. Greece*, տե՛ս վերը՝ կետեր 40–49):

161. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն վերաբերմունքի մեջ առկա տարբերությունը Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի իմաստով խտրական է, եթե այն «օբյեկտիվ և ողջամիտ հիմնավորում չունի»: Այլ կերպ ասած, խտրականության հասկացությունը սովորաբար ներառում է այն դեպքերը, երբ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ վերաբերմունքը, առանց պատշաճ հիմքի, նվազ բարենպաստ է, քան այլ անձանց կամ խմբի նկատմամբ վերաբերմունքը, եթե անգամ առավել բարենպաստ վերաբերմունք պայմանավորված չէ Կոնվենցիայի պահանջներով (տե՛ս *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 1985 թվականի մայիսի 28-ի վճիռը, Series A no. 94, էջ 39, կետ 82): 14-րդ հոդվածը չի արգելում տարբերվող վերաբերմունքի դրսևորումն այն հիմքերով, որոնք հանդիսանում են ըստ էության տարբեր փաստական հանգամանքների օբյեկտիվ գնահատման արդյունք և որոնք, հիմնած լինելով հանրային շահի վրա, արդարացի հավասարակշռություն են պահպանում հասարակության շահերի պաշտպանության և Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների ու ազատությունների պահպանության միջև (ի թիվս այլ աղբյուրների, տե՛ս *G.M.B. and K.M. v. Switzerland* (dec.), գանգատ թիվ 36797/97, 2001 թվականի սեպտեմբերի 27): Մասնակից պետություններն օժտված են որոշակի հայեցողությամբ կապված այն հարցի գնահատման հետ, թե արդյոք որևէ կերպ նման իրավիճակն արդարացնում է վերաբերմունքի մեջ առկա տարբերությունները, եթե՝ այո, ապա ինչ չափով (տե՛ս *Gaygusuz v. Austria*, 1996 թվականի սեպտեմբերի 16-ի վճիռը, *Reports* 1996-IV, էջ 1142, կետ 42): Հայեցողության սահմանները կարող են փոփոխվել՝ կախված հանգամանքներից, քննարկման առարկա հարցից և դրա նախապատմությունից (տե՛ս *Rasmussen v. Denmark*, 1984 թվականի նոյեմբերի 28-ի վճիռը,

Series A no. 87, էջ 15, կետ 40, և *Inze v. Austria*, 1987 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, Series A no. 126, էջ 18, կետ 41), սակայն Կոնվենցիայի պահանջների պահպանման վերաբերյալ վերջնական որոշումը կախված է Դատարանից (տե՛ս *Willis v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 36042/97, կետ 39, ECHR 2002-IV):

2. Սույն գործով վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը

162. Սույն գործով Դատարանը նշում է, որ դիմողի կողմից փաստարկված խտրական վերաբերմունքն ընկած է, առաջին հերթին, դիմողի և մինչև 1993 թվականն ազատ արձակված այլ ցմահ դատապարտյալների միջև առկա տարբերության մեջ, ապա դիմողի՝ որպես ցմահ դատապարտյալի, և այլ դատապարտյալների միջև 1996 թվականի բանտային օրենքի 12 (1)-րդ հոդվածի իմաստով առկա տարբերության մեջ:

163. Ինչ վերաբերում է դիմողի առաջին գանգատին, ապա Դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ բոլոր ցմահ դատապարտյալներն էլ ազատ են արձակվել Յանրապետության Նախագահի կողմից Սահմանադրության 53 (4)-րդ հոդվածով նախատեսված իր լայն լիազորության և հայեցողական իրավազորության իրականացման շնորհիվ իրենց պատժի փոփոխման և մեղմացման արդյունքում, որը կիրառվել է կոնկրետ գործով: Մասնավորապես, ինը ցմահ դատապարտյալները, ովքեր դիմողի նման ցմահ ազատագրկման են դատապարտվել Բանտային կանոնների գործողության ժամանակ, և ովքեր բանտային իշխանությունների կողմից տեղեկացվել են իրենց ազատ արձակվելու ժամկետի մասին, ազատ են արձակվել ոչ թե Կանոնների կամ դատապարտման որոշման հիման վրա, այլ Նախագահի կողմից իր սահմանադրական հայեցողական իրավազորության իրականացման արդյունքում: Բացի դրանից, ինչպես Կառավարությունն է նշել, դիմողի գործով Լիմատլի ասիզների դատարանն ուղղակիորեն տվել է ցմահ ազատագրկման ճիշտ մեկնաբանությունը և դիմողի նկատմամբ մինչև նրա կյանքի վերջը տևող ազատագրկման ձևով պատիժ է նշանակել:

164. Վերոգրյալի հիման վրա և չնռանալով Նախագահի կողմից իր հայեցողական լիազորությունների իրականացման ժամանակ հաշվի առնվող բազմաթիվ հանգամանքների մասին, ինչպիսիք են հանցագործության բնույթը և քրեական արդարադատության համակարգի նկատմամբ հանրության վստահությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 87), չի կարելի ասել, որ այս հայեցողության իրականացումը 14-րդ հոդվածի իմաստով խնդիրներ է առաջացնում:

165. Դիմողի երկրորդ գանգատի կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ ելնելով ցմահ ազատագրկման բնույթից՝ դիմողը չի կարող պնդել, որ ցմահ ազատագրկման ձևով պատիժ չկրող մյուս անձանց հետ գտնվել է նույն կամ համեմատաբար նման վիճակում:

166. Դատարանը, հետևաբար, եզրակացնում է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ և 7-րդ հոդվածների հետ փոխկապակցված Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

167. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը սահմանում է, որ.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

168. Դիմողը նյութական վնասի փոխհատուցում չի պահանջել: Նա փաստարկել է, որ իր գանգատների կապակցությամբ խախտում արձանագրելը և դրանից հետո իրեն բանտից ազատելը պատշաճ բավարարում կլինին: Բացի դրանից, թեև դիմողը խնդրել է իրեն ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում տրամադրել, նա որոշակի գումար չի նշել և այդ հարցը թողել է Դատարանի հայեցողությանը: Այս կապակցությամբ նա փաստարկել է, որ լուրջ հոգեկան տառապանքի է ենթարկվել և անորոշության, վախի ու տանջանքի զգացումներ է ունեցել՝ կապված սխալի հետևանքով իր ազատագրկման շարունակման և բանտում մեռնելու հեռանկարի հետ: Դիմողը Դատարանին խնդրել է այս կետի հիման վրա տրամադրվող գումարի չափը որոշելիս *inter alia* հիշել ազատ արձակվելու ողջամիտ ակնկալիքների մասին, որոնք բխել են բանտային իշխանությունների կողմից իրեն տրված ծանուցումից, իր կողմից որևէ սխալ թույլ տրված չլինելու պայմաններում իր պատժի չափի ավելացման, ինչպես նաև այն փաստի մասին, որ իր կրած ապրումները հավասարազոր են եղել «մահապարտների խցում» գտնվող անձի ապրումներին:

169. Կառավարությունը փաստարկել է, որ եթե Դատարանը գտներ, որ դիմողի առաջին բողոքի կապակցությամբ առկա է 3-րդ հոդվածի խախտում, ապա նման խախտման արձանագրումն արդարացի փոխհատուցում կհանդիսանար: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը շեշտել է, որ եթե անգամ ներպետական օրենսդրությունը տարբեր է եղել, օրինակ, եթե դիմողի ազատ արձակման հնարավորությունը պետք է որոշվեր Պայմանական վաղաժամկետ ազատման հարցերով անկախ հանձնաժողովի կողմից, դրանից չի հետևում, որ նման ընթացակարգերի առկայությունը տվյալ ժամանակ անխուսափելիորեն հանգեցնելու էր դիմողի ազատ արձակմանը: Եթե Դատարանը գտներ, որ դիմողի բողոքներից որևէ մեկի կապակցությամբ առկա է Կոնվենցիայի խախտում, Կառավարությունը կընդուներ, որ հիմնվելով Դատարանի դատողությունների հստակության վրա՝ դիմողին որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում պետք է տրամադրվի այն գումարը, որը, հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները, և հավասար հիմքերով որոշում կայացնելով՝ Դատարանը կսահմաներ:

170. Հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները՝ Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտման փաստի արձանագրումն ինքնին դիմողի կրած ոչ նյութական վնասի բավարար, արդարացի փոխհատուցում է հանդիսանում:

B. Ծախսերը և ծախքերը

171. Դիմողը պահանջել է 7,645.25 CYP գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ի 15%-ը, որպես ներպետական ատյաններում իր *habeas corpus* դիմումի քննության ծախսե-

րի և ծախքերի փոխհատուցում: Նա նաև պահանջել է 20,933.35 CYP գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ի 15%-ը, որպես Դատարանում կրած ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում: Ընդհանուր առմամբ՝ 715 եվրո (EUR) է շնորհվել Եվրոպայի խորհրդի կողմից՝ որպես Պալատում քննության ժամանակ տրամադրված իրավական օգնության փոխհատուցում: Նա ներկայացրել է կտրոններ, որոնցում ամրագրված է կատարված աշխատանքի հատ-հատ թվարկումը:

172. Ներպետական վարույթներին վերաբերող նրա պահանջը ներառում էր ընդհանուր առմամբ հիսունմեկ ժամ աշխատանքի համար փաստաբանի վարձատրությունը, որը հաշվարկվել է ժամը 125 CYP, և առձեռն վճարված գումարները, որոնք առավելապես ներառում են հաղորդակցության ծախսերը:

173. Ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցման վերաբերյալ նրա պահանջը բաղկացած է հետևյալ մասերից.

- (a) 8,075 CYP գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ն, այն ծախսերի ու ծախքերի համար, որոնք վերաբերում են իր փաստաբանի կողմից Պալատում և Մեծ պալատում կատարված աշխատանքի, ինչպես նաև տեսակցությունների ու հաղորդակցության համար: Վերոնշյալ գումարը պահանջվել է ընդհանուր առմամբ հիսունվեց ժամ աշխատանքի համար, որոնցից տասներեք ժամը հաշվարկվել է 125 CYP՝ մեկ ժամի դիմաց, իսկ մնացած ժամերը՝ 150 CYP՝ մեկ ժամի դիմաց.
- (b) 468 CYP 468 գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ն, առձեռն վճարված գումարների համար, որոնք առավելապես ներառում են հաղորդակցության ծախսերը (ֆաքս, հեռախոս, նամակագրություն), պատճենահանման ծախսերը և սույն գործով բարձրացված հարցի վերաբերյալ գրքերի վրա ծախսված գումարները.
- (c) 9,150 CYP գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ն, իր փաստաբանի կողմից Մեծ պալատում նախապատրաստված աշխատանքի և Մեծ պալատում իր ներկայացուցիչների մասնակցության համար կատարված ծախսերն ու հոնորարները, և
- (d) 863 CYP գումար՝ ներառյալ ԱԱՀ-ն, Մեծ պալատում կայացած լսումից հետո 2007 թվականի հունվարի 23-ին Կառավարության ներկայացրած մեկնաբանություններին պատասխանելու կապակցությամբ իր փաստաբանի կատարած նախապատրաստական աշխատանքների հոնորարները և ծախսերը:

174. Կառավարությունը հարցի լուծումը թողել է Դատարանի հայեցողությանը:

175. Ներպետական դատարաններում իրականացված վարույթի կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ եթե գտներ, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի խախտում, ապա կարող էր դիմողին տրամադրել ներպետական դատարաններում «խախտման կանխարգելման կամ փոխհատուցման» համար իրականացված վարույթից բխող ծախսերի ու ծախքերի գումարը (տես օրինակ, *Hertel v. Switzerland*, 1998 թվականի օգոստոսի 25-ի վճիռը, *Reports* 1998-VI, էջ 2334, կետ 63, և *Carabasse v. France*, գանգատ թիվ 59765/00, կետ 68, 2005 թվականի հունվարի 18): Քանի որ Գերագույն դատարանում դիմողի գործի քննությունն ըստ էության նպատակ է ունեցել իրավական օգնության միջոց տրամադրել հետագայում Դատարանում վկայակոչված Կոնվենցիայի խախտումների համար, ուստի

սույն գործով ներպետական այս ընթացակարգերի համար ծախսված գումարները կարող են հաշվի առնվել ծախսերի վերաբերյալ հայցի գնահատման ժամանակ:

176. Ինչ վերաբերում է Ստրասբուրգի վարույթից բխող ծախսերին ու ծախքերին, ապա Ղատարանը կրկնում է, որ սահմանված իր նախադեպային իրավունքի համաձայն 41-րդ հոդվածի իմաստով ծախսերն ու ծախքերը չեն կարող փոխհատուցվել, եթե չի հիմնավորվում, որ դրանք եղել են իրական ու անհրաժեշտ և ողջամիտ իրենց չափի առումով: Բացի դրանից, իրավական ծախսերը փոխհատուցվում են միայն այն դեպքում, երբ դրանք կապված են արձանագրված խախտման հետ (տե՛ս օրինակ, *Iatridis v. Greece* (արդարացի փոխհատուցում) [GC], գանգատ թիվ 31107/96, կետ 54, ECHR 2000-XI, *Beyeler v. Italy* (արդարացի փոխհատուցում) [GC], գանգատ թիվ 33202/96, կետ 27, 2002 թվականի մայիսի 28, և *Sahin v. Germany* [GC], գանգատ թիվ 30943/96, կետ 105, ECHR 2003-VIII):

177. Ղատարանը գտել է, որ առկա է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում: Բացի դրանից, Ղատարանը նշել է, որ Մեծ պալատի առջև բարձրացված հարցերը ծավալուն ու բարդ են եղել, ուստի սույն գործի քննությանը նախապատրաստվելը լուրջ աշխատանք է հանդիսացել:

178. Այնուամենայնիվ, Ղատարանը գտնում է, որ հոնորարների համար պահանջված ընդհանուր գումարը չափազանց մեծ է:

179. Հաշվի առնելով սույն գործի հանգամանքները՝ Ղատարանը ներպետական և կոնվենցիոն վարույթների ընթացքում կրած բոլոր ծախսերի համար դիմողին տրամադրում է ընդհանուր առմամբ 16,000.16 EUR, համաձայն գումարը, որն արդեն սույն կետի հիման վրա նա ստացել է իրավական օգնության համար (2535.16 EUR), արդյունքում՝ ընդհանուր գումարը կազմում է 13,465 EUR, ներառյալ այն բոլոր հարկերը, որոնք կարող են գանձվել:

C. Տուգանային տոկոսները

180. Ղատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույթի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՂՈՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Տասը ձայնով՝ ընդդեմ յոթի, *վճռում է*, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

2. Տասնվեց ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, *վճռում է*, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում:

3. Միաձայն *վճռում է*, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա ներկայացված բողոքն իր քննության սահմաններից դուրս է:

4. *Վճռում է՝*

(a) տասնհինգ ձայնով ընդդեմ երկուսի, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված տվյալ ժամանակ գործող օրենքի որակի հետ:

(b) տասնվեց ծայրով ընդդեմ մեկի, որ տեղի չի ունեցել սույն դրույթի խախտում այն առումով, այնքանով, որքանով վերաբերում է հետադարձության կարգով ավելի ծանր պատիժ նշանակելու և բանտային օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխությունների արդյունքում ցմահ դատապարտյալների պատժի մեղմացման հնարավորությունը բացառելու վերաբերյալ դիմողի գանձատներին.

5. Տասնվեց ծայրով ընդդեմ մեկի, *վճռում է*, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում.

6. Միաձայն *վճռում է*, որ խախտման արձանագրումն ինքնին բավարար արդարացի փոխհատուցում է դիմողի կրած ոչ նյութական վնասի համար.

7. Միաձայն *վճռում է՝*

(a) որ պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին վճարի 13,465 EUR (տասներեք հազար չորս հարյուր վաթսուներեք եվրո) որպես կատարված ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցում, հավելած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել.

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույթին՝ հավելած երեք տոկոս.

8. Միաձայն *մերժում է* արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարվել է անգլերենով ու ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն դռնբաց նիստում հրապարակվել է 2008 թվականի փետրվարի 12-ին, Ստրասբուրգի Մարդու իրավունքների կառույցում:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Դատարանի կանոնների 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա հետևյալ հատուկ կարծիքները կցվում են սույն վճռին.

(a) *Դատավոր Բրաթզայի հատուկ կարծիքը.*

(b) *Դատավորներ Թուլկենսի, Կարբալ Բարետոյի, Ֆուրա-Սանդսթրոմի, Սպիելմանի և Ջերենսի մասնակի հատուկ կարծիքը.*

(c) *Դատավոր Լուկաիդեսի մասնակի հատուկ կարծիքը, որին միացել է դատավոր Ջոսիենը.*

(d) *Դատավոր Բորեգո Բորեգոյի մասնակի հատուկ կարծիքը:*

ԴԱՏԱՎՈՐ ԲՐԱԹՁԱՅԻ ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ես համաձայն եմ գործի բոլոր հանգամանքների վերաբերյալ Մեծ պալատի կողմից տրված եզրակացություններին և միայն կիսվելեմ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ իմ անձնական նկատառումները՝ հաշվի առնելով վերջինիս կարևորությունը:

Ես գտնում եմ, որ եկել է ժամանակը, երբ Դատարանը հստակ սահմանի, որ նույնիսկ չափահաս անձին անհաղթահարելի ցմահ բանտարկության դատապարտելն ըստ էության հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին: Դատարանը նախկինում մեկնաբանել է, թե ինչ պետք է հասկանալ «անհաղթահարելի» եզրույթի

ներքո, որի համաձայն այս եզրույթը պետք է հասկանալ որպես հանցանքի մեջ մեղադրված անձին ազատ արձակվելու «հնարավորություն», «հույս» կամ «հեռանկար» չընձեռել: Ինչպես երևում է Դատարանի որոշումներից, ցմահ ազատազրկման դատավճիռը «անհաղթահարելի» է դառնում, քանի որ սահմանափակում է վաղաժամկետ ազատազրկման հնարավորությունը կամ էլ հաստատում, որ պատիժը պետք է ամբողջությամբ ի կատար ածվի:

Նկատի ունենալով Կիպրոսում գործող օրենսդրությամբ սահմանված լիազորությունները և սույն գործով շարադրված դատողությունները՝ ինչպես որ Դատարանի մեծամասնությունը, ես նույնպես չեմ կարող միանշանակ ասել, թե արդյոք դիմողն ազատ արձակվելու «հույս» կամ «հեռանկար» ուներ այն պայմաններում, երբ ցմահ ազատազրկումը կարող էր կասեցվել կամ փոփոխվել կամ դատապարտված անձը կարող էր վաղաժամկետ ազատ արձակվել:

Միանշանակ է այն, որ համաձայն 1996թ. Բանտային օրենսգրքում կատարված փոփոխությունների, արգելքի, այդ թվում նաև դատապարտված անձանց վաղաժամկետ ազատ արձակելու իրավունք ունի Հանրապետության Նախագահը, ով հիմք է ընդունում Գլխավոր դատախազի հանձնարարականը կամ համաձայնությունը, ինչպես նաև այն, որ այս ընթացակարգը դեռևս դատական կամ այլ անկախ մարմնի կողմից վերանայման ենթակա չէ: Միանշանակ է նաև այն, որ չկա որևէ դատավարական երաշխիք նշված ընթացակարգի համար. մասնավորապես, բացակայում են այն չափորոշիչները, որոնց հիման վրա Գլխավոր դատախազը ներկայացնում էր միջնորդություն վաղաժամկետ ազատ արձակման մասին կամ մերժում է դա:

Սակայն ես չեմ գտնում, որ այս ընթացակարգի բողոքարկման կամ դատավարական երաշխիքների բացակայությունը, ինչպես նաև այն, որ մասխիմում վաղաժամկետ ազատ արձակման իրավասությունը վերապահված էր դատարանին, կարելի է ասել վնասում են դիմողին որպես ցմահ ազատազրկված անձի՝ զրկելով նրան հետագայում ազատ արձակվելու «հույսից» և «հեռանկարից»: Կատարելով կիպրոսյան այս ընթացակարգի գործնական ուսումնասիրություն (տես վճռի 52-րդ կետը), արտահայտելով, թերևս, Դատարանի փոքրամասնության կարծիքը, գտնում եմ, որ այն պայմաններում, երբ բացակայում են ինքնուրույն դատավարական երաշխիքները, դիմողի՝ պատժից վաղաժամկետ ազատմանը դառնում է «անիրական և աննյութական» և հանգեցնում է վերջինիս նկատմամբ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման՝ ենթարկելով նրան անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող պատժի:

Սյուս կողմից՝ գործադիր իշխանության կողմից ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց ազատ արձակելու որոշման բողոքարկման և հատուկ դատավարական երաշխիքների բացակայությունն ինքնին առաջ չի բերում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, սակայն Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ «յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե այդ կալանավորումն անօրինական է»:

Սթաֆորդի վճռում (Ստաֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Stafford v. the United Kingdom* [GC]) թիվ 46215/99 2002թ. մայիսի 28-ի որոշում), Դատա-

րանն իր նտահոգությունն է հայտնում առ այն, որ ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձին սահմանված ժամկետը լրանալուց հետո հարկադրաբար լրացուցիչ անազատության մեջ են պահել մինչև, այսպես կոչված, «սակագնային» ժամանակահատվածի լրանալը, որը համարվում է ցմահ ազատագրկում պատժատեսակի բաղկացուցիչ մասը: Դատարանը նշում, որ այս «սակագնի» տևողությունը կախված է կատարված հանցանքի բնույթից և վտանգավորության աստիճանից: Դատարանը նշում է, որ ժամանակի ընթացքում փոփոխվում են արդարադատության առջև դրված խնդիրները, առաջանում է անկախ և անկողմնակալ մարմին ստեղծելու անհրաժեշտություն, որն ի զորու կլինի իրականացնել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված պահանջներից այնպիսիք, ինչպիսին է, օրինակ, բանավոր քննության հնարավորությունը (տես 87-90-րդ կետերը):

Դատարանի կողմից քննության առնված այս համակարգն առկա չէ Կիպրոսի դատական համակարգում, մասնավորապես, այստեղ բացակայում է ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձանց նկատմամբ «սակագնային» ժամանակահատվածի նշանակումը, հատկապես նախասակագնային և հետագա սակագնային ժամանակահատվածների բաժանումը ցմահ ազատագրկման դեպքում: Սակայն նույնիսկ սակագնային համակարգի բացակայության պայմաններում ևս, ինձ թվում է, որ Սթաֆորդի գործով քննարկված դատական համակարգն իր բույթով մեծանվում է Կիպրոսում առկա համակարգին, որի շրջանակներում գործում է վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցերով մասնագիտացված մարմին, որը նաև զբաղվում է ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձանց հարցերով: Իմ կարծիքով, սակայն, ազատագրկման և հատկապես ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձանց վաղաժամկետ ազատ արձակելու հարցին պետք է անհատական մոտեցում ցուցաբերվի՝ հաշվի առնելով հանցագործի անձը և նրա հանրային վտանգավորության աստիճանը, և այս հարցով չպետք է զբաղվի գործադիր իշխանության մարմինը:

Ի վերջո, թեև սույն գործի համար սա անհրաժեշտ չէ, սակայն պետք է պարզել՝ արդյոք անկախ մարմնի կողմից այս հարցի քննարկումը կնպաստեր Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված՝ դիմողի իրավունքների իրականացման ձգձգումների վերացմանը և լրացուցիչ երաշխիքների առաջացմանը, սակայն այս հարցը Դատարանում քննության չի առնվել:

**ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԹՈՒԼԿԵՆՍԻ, ԿԱՔՐԱԼ ԲԱՐԵՏՈՅԻ,
ՖՈՒՐԱ - ՍԱՆԴՍԹՐՈՍԻ, ՍՊԻԵԼՄԱՆԻ և ՋԵԲԵՆՍԻ
ՍԱՍՆԱԿԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ**

Մենք չենք կիսում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ մեծամասնության արտահայտած կարծիքը և ցանկանում ենք /շարադրել դրա պատճառները: Սույն գործում առկա խնդիրը կայանում է հետևյալում՝ ցմահ ազատագրումը և անհաղթահարելի պատիժը համատեղելի են արդյոք, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ: Սույն խնդիրն առկա է եվրոպական շատ երկրներում՝ ներառյալ նաև այն, որ անձանց դատապարտում են ազատագրկման շատ երակար ժամանակահատվածով:

1. Նախ մենք պետք է կրկնենք Սելմունին ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Selmouni v. France*) (թիվ 25803/94, կետ 101 ECHR 1999-V) գործով Դատարանի կողմից տրված հստակ դիրքորոշումը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, ինչպես նաև Կոնվենցիայի հիմնական կառուցվածքային դրույթների մասին. «...մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության բնագավառում անհրաժեշտություն է առաջանում ավելի ու ավելի բարձր չափանիշներ պահանջել և համապատասխանաբար ավելի խիստ լինել ժողովրդավարական հասարակությունում Կոնվենցիայի հիմնարար արժեքների խախտումները գնահատելիս»:

2. Ինչպես մեծամասնությունն արդարացիորեն նկատել է՝ առաջին հերթին պետք է սահմանել, թե դիմողի նկատմամբ կիրառված ցմահ ազատարկումն արդյոք խաթարել է նրա մոտ ազատ արձակվելու հեռանկար ունենալու հույսը (տես վճռի 100-րդ կետը) և որոշել անձի կյանքի մնացյալ մասն ազատագրկման մեջ պահելու համարժեքության հարցը (տես կետ 102):

Կիպրոսի ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ դատապարտված անձանց վաղաժամկետ ազատ արձակելու իրավունք ունի Հանրապետության Նախագահը, ով հիմք է ընդունում Գլխավոր դատախազի հանձնարարականը կամ համաձայնությունը (Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 4-րդ կետ): Ավելին, 1996թ. մայիսի 3-ին ընդունված Բանտային օրենսգրքի 14-րդ բաժինը (որը վերափոխվել է 12(1)/97 օրենքի) Նախագահին ընձեռել է պայմանական վաղաժամկետ ազատ արձակելու լիազորության: Հետևաբար, թեև ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձը տեսականորեն ազատ արձակվելու հեռանկար ունի, սակայն գործնականում այն սահմանափակված է: Արդարացի է, որ միայն այն փաստը, որը սահմանափակվում է ազատ արձակվելու հեռանկարը, ինքնին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում չէ (տես Էյնհորնն Ֆրանսիայի (*Einhorn v. France*) վճիռը թիվ 71555/01, կետեր 27 և 28 ECHR 2001-XI): Ինչևէ, ազատ արձակվելու հեռանկարը թեկուզ *de facto* պետք է գոյություն ունենա՝ չխորացնելու համար ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձի մոտ կսկիծը և անորոշությունը: «*De facto*» մենք նկատի ունենք հենց ազատ արձակվելու իրական հնարավորությունը: Պարզ է, որ այս դեպքում դա ակնհայտորեն չի իրականացվում:

3. Այս կապակցությամբ պետք է մշել, որ ներման և զթասրտության տարրեր պարունակող որոշումների ընդունման հարցը վերապահված է գործադիր իշխանությանը, որն ընդլայնել է իր լիազորությունների սահմանը՝ քննության առնելով նաև ազատ արձակման հետ կապված բոլոր տեսակի առաջարկությունները և միջնորդությունները, ինչպես նաև արձագանքել այն դեպքում, եթե առկա են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման դեպքեր: Թեև պետությունը որդեգրել է առանձնահատուկ քրեական դատական համակարգ, սակայն անձին ազատ արձակելու վերաբերյալ առաջարկությունները և միջնորդության հարցերն սկզբունքորեն դուրս են գալիս նրա դիտարկման շրջանակից, Դատարանն այս հարցը դիտարկում է ելնելով եվրոպական չափորոշիչներից և գտնում, որ ըստ էության սկզբունքորեն չեն խախտվել Կոնվենցիայի հիմնական պահանջները (տես, *mutatis mutandis*, Աշուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Achour v. France* [GC]) թիվ 67335/01, կետ 51, ECHR 2006-IV): Հետևաբար, քրեական դատավարության ոլորտում պետության իրավազորություններն անսահմանափակ չեն:

Ինչպես արդարացիորեն մշել է Կառավարությունը, Կիպրոսում գործող դատավարությունն ունեցել է մի շարք թերություններ(տես վճռի 91-րդ կետը), ինչը

շտկելու համար 2007թ. իրականացվել էին դատափրավական բարեփոխումներ (տե՛ս որոշման 92-րդ կետը): Մասնավորապես, օրենսդրությունը չի պարտավորեցնում Գլխավոր դատախազին կամ Նախագահին դատապարտյալի՝ իր վաղաժամկետ ազատման վերաբերյալ դիմումին պատասխանելիս ներկայացնել դրա մերժման պատճառները: Բացի դրանից, սա Նախագահի գործունեության մաս չի կազմում: Հետևաբար, դատապարտյալը չի տեղեկանում իր դիմումի մերժման պատճառների և կողմնորոշիչ չափորոշիչների մասին: Եվ, վերջապես, վաղաժամկետ ազատ արձակման մասին կայացված որոշումը ենթակա չէ դատական բողոքարկման: Արդարության այս պակասը, ինչպես նաև այս գործընթացի վերաբերյալ անորոշություններն ազատագրկմանը բնորոշ տանջանքներ են առաջացնում ցմահ բանտարկված անձի մոտ:

Այս առումով, մենք ամբողջությամբ ընդունելի ենք համարում, որ սույն վճռում Եվրոպայի խորհրդի Դատարանի առաջարկած միջոցառումները կկարգավորեն այս գործընթացը (տե՛ս մասնավորապես, 69-72-րդ կետերը): Իհարկե, սույն դեպքը պետք է տարբերակել մյուս դեպքերից, երբ Դատարանը գտել է, որ տեղի են ունենցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումներ (տե՛ս ի թիվս այլնի, Ստաֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Stafford v. the United Kingdom* [GC]) թիվ 73299/01, 2002թ. դեկտեմբերի 12), Սավոնուկն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Sawoniuk v. the United Kingdom*) թիվ 63716/00 ECHR 2001-VI), Էյնհորնը (*Einhorn v. France*) մեջբերված վերը՝ 20-21-րդ, 27-րդ և 28-րդ կետերում), Հիլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hill v. the United Kingdom* no. 19365/02) 2003թ. մարտի 18), և Վայնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Wynne v. the United Kingdom*) թիվ 67385/01, 2003թ. մայիսի 22):

4. Սույն վճռում տեղ է գտել այն հիմնավորումը, որ «Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները չունեն ցմահ ազատագրկման դատապարտված անձանց դիմումների հստակ և միանշանակ սահմանված կարգով վերանայման մեթոդներ: Բացի դրանց, վաղաժամկետ ազատման գործընթացում բացակայում են հստակ սահմանված միտումները (տե՛ս կետ 104):

Մեր կարծիքով՝ սա չի համապատասխանում Եվրոպայի խորհրդի՝ փոխակերպման, պահանջների: Ավելի քան 30 տարի Նախարարների կոմիտեն և Գլխավոր պատմբլեան բազմիցս առաջարկություններով են հաղթե եկել և խնդրել անդամ պետություններին «իրենց օրենսդրության մեջ փոխակերպել վաղաժամկետ ազատ արձակման ինստիտուտը» (տե՛ս «Պայմանական ազատագրկման մասին» Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (2003) 2003թ. սեպտեմբերի 22-23-ը): Այդ Հանձնարարականում այնուհետև նշվում է, որ վաղաժամկետ ազատ արձակումը ոչ թե մեղմացնող տարր է, այլ պատժի կատարման բաղկացուցիչ մաս, դրանից բացի, հանդիսանում է կրկնահանգագործության կանխարգելման և տեղաշարժի խրախուսման միջոց: 2006թ. հունվարի 11-ին Նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված (Հանձնարարական (2006)2)՝ «Եվրոպական բանտային կանոնները», որն արտացոլում է ընթացիկ եվրոպական կոնսենսուսը, նույնպես վերաբերում է դատապարտված անձանց ազատ արձակման հարցին: «Երկար ժամկետով դատապարտված անձանց ազատ արձակելը պետք է այդ անձանց հասարակություն վերադառնալու գործընթացի առաջին քայլը համարել (107.2):»: Եվ վերջերս, Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարն իր՝ 2007թ. նոյեմբերի 12-ի ելույթում նշել է, որ ցմահ ազատագրկում պատ-

ժատեսակի կիրառումը պետք է կասկածի տակ առնել»: Նա ավելացրել է նաև, որ ազատ արձակման հարցի անընդմեջ հետաձգումը ցմահ ազատազրկում դարձնում է *de facto*:

Նույն խնդիրն առկա է նաև Եվրոպական միության մակարդակում: Այսպիսով, անդամ պետությունների միջև անձանց հանձնման կարգի և ձեռքբերված մասին Եվրոպական հանձնարարականով 2002/584/JHA, Շրջանակային որոշմամբ, որն ընդունվել է Եվրոպական միության խորհրդի կողմից 2002թ. հունիսի 13-ին, կարգավորվում է անդամ պետությունների միջև քրեական հետապնդման նպատակով անձանց հանձնման և ձեռքբերված կամ նրանց ազատազրկական հարցը լուծելիս պետությունների միջև փոխօգնությունը, սակայն, դրա հետ մեկտեղ, սահմանում է նաև հետևյալ երաշխիքները՝

«Այն հանցագործությունների դեպքում, որոնց համար նախատեսված է ցմահ կամ որոշակի ժամկետով ազատազրկում, հանցանք կատարած անձին ձեռքբերվելու վերաբերյալ Եվրոպական հանձնարարականը կատարելիս անդամ պետությունը կարող է առաջ քաշել այնպիսի պայմաններ, ինչպիսիք են, օրինակ, այն, որ անդամ պետությունները կարող են պահանջել, որպեսզի արարքի համար որպես պատիժ կիրառվեն համապատասխան տուգանքներ, կամ էլ այն, որ ոչ ուշ, քան 20 տարի հետո անձին հնարավորություն տրվի բարձրացնելու իր վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցը... (հոդված 5 կետ 2):

Վերջապես, դեռ վերջերս միջազգային քրեաիրավական արդարադատությունը որդեգրեց հետևյալ դիրքորոշումը՝ անձը կարող է դատապարտվել ցմահ ազատազրկման այն դեպքում, եթե դատապարտվել է ցեղասպանության, մարդկության դեմ ուղղված, զինվորական հանցագործության կամ ագրեսիվ հանցագործությունների համար, կամ՝ «եթե այն արդարացված է հանցագործության ծայրահեղ դաժան բնույթով և մեղավոր ճանաչված անձի անձնական հատկանիշներով» (Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի ստատուտի հոդված 77, կետ 1 (b)): Ստատուտն անդրադառնում է նաև պատժի ժամկետի կրճատման հարցին.

«Եթե անձը կրել է պատժի 2/3-ը կամ, ցմահ ազատազրկման դեպքում՝ 25 տարին, սպա դատարանը վերանայում է իր դատավճիռը՝ որոշելու համար պատժի ժամկետի կրճատման հնարավորությունը» (հոդված 110)

Վճռում արտահայտվում է այն մտահոգությունը, որ եվրոպական և համընդհանուր մասշտաբները պետք է շարունակեն նպաստել ազատազրկման վերաբերյալ ժողովրդավարական պետություններում հաստատված մեխանիզմների ձևավորմանը և ամրապնդմանը: Սակայն դրանից գործնական դատողություններ չեն բխում, ինչն ավելի է վտանգում մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը:

5. Ներկայումս ոչ միայն միջազգային, այլև ներպետական մակարդակում ընդունված է համարել, որ սահմանադրական ներգործության միջոցները ոչ միայն պատժիչ տարրեր պարունակեն, այլև խրախուսեն դատապարտյալներին հասարակական իրտեգրումը: Այնուամենայնիվ, շատ երկրների օրենսդրությամբ ցմահ ազատազրկման պարագայում ընդունված չէ համարել, որ անձը բանտարկված է լինելու մինչև կյանքի վերջը: Այս երկրներում օրենսդրությամբ նախատեսված է, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց որոշակի ժամկետ անցնելուց հետո որոշակի պայմանների առկայության դեպքում պետք է ազատ արձակվելու հնարավորություն ընձեռվի: Ցավալի է, որ այս դեպքում համեմատական

օրենսդրությանը հղում չի կատարվում: Օրինակ, 1964թ. Մահապատժի վերացման մասին օրենքի ընդունման հետ կապված Միացյալ Թագավորության խորհրդարանական քննարկումները ցույց տվեցին, որ «անձը 9–10 տարիների ընթացքում գտնվելով ազատազրկման մեջ և, սահմանափակված լինելով ազատ տեղաշարժման իրենց իրավունքում, կարող են չկորցնել իրենց անհատականությունը և դառնալ հասարակությանը պիտանի անձ: Դատարանը նորից նշում է, որ ազատազրկումը բացի պատժի վերաբերյալ իրավական պահանջներից բխող սահմանափակումներից, չպետք է անձի մոտ տառապանք առաջացնի (տե՛ս Մուիսելը ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Mouisel v. France*), թիվ 67263/01, կետ 48, ECHR 2002-IX): Սակայն պետք է պարզել, թե արդյոք այդ «պատժի վերաբերյալ իրավական պահանջները» չեն հանգեցնում անձի՝ վերաինտեգրման վիճակի, ինչպես նաև պարզել, թե արդյոք այդ ժամկետները չեն, որ դաժան և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի խթան են հանդիսանում:

6. Այսպիսով, հաշվի առնելով Կիպրոսի իրավական ընթացակարգերը, մենք գտնում ենք, որ դիմողն ազատ արձակվելու իրական և նյութական հեռանկար չուներ, և մենք, հետևաբար, հավաստում ենք, որ սույն գործով առկա է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Եթե անձը չի ցանկանում ամուսնել իրականությունը, ապա պարզ է դառնում, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձը, որը հետագայում ազատ արձակման հույս չունի, հասնում է հուսահատության լուրջ մակարդակի, ինչը հանգեցնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դաժան և անմարդկային վերաբերմունքի: Մենք լիովին համամիտ ենք դատավոր Բրաթգայի հնչեցրած հետևյալ դիրքորոշմանը, որ «եկել է ժամանակը, երբ Դատարանը հստակ սահմանի, որ նույնիսկ չափահաս անձին անհաղթահարելի ցմահ բանտարկության դատապարտելն ըստ էության հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին»:

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԼՈՒԿԱԻԴԵՍԻ և ՋՈՍԻԵՆԻ ՍԱՍՆԱԿԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ես համաձայն եմ կայացված վճռին, բացառությամբ այն բանի, որ դրանում առկա է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում՝ «կապված տվյալ ժամանակ գործող օրենքի որակի հետ»: Սա առաջին դեպքն է, երբ «օրենքի որակ» հասկացությունը քննարկվում է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի ենթատեքստում՝ հղում կատարելով նույն հոդվածի 1-ին մասի երկրորդ նախադասությանը, որը սահմանում է, որ՝ «Չի կարող նաև նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը կիրառելի է եղել քրեական հանցագործության կատարման պահին»: Թեև ես չեմ հասկանում «օրենքի որակ» եզրույթի կիրառման նպատակահարմարությունը, սակայն համաձայն եմ մեծամասնության կարծիքին:

Խախտման վերաբերյալ հարցը քննարկելիս, սակայն, Դատարանը գտել է, որ «սույն գործում այս դրույթի խախտում առկա չէ, քանի որ դիմողը բողոքարկել է այն հանգամանքը, որ իր հանդեպ հետադարձությամբ կիրառվել են «Բանտային օրենսգրքում փոփոխված դրույթները, որոնք վերաբերում են անձին վաղաժամկետ ազատ արձակելու հիմնահարցերին»:

Փաստացի Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի բնույթից և բովանդակությունից բխում է, որ այն կոչված է կանխելու պետական մարմինների ինքնիրավչություն-

ները (օրինակ՝ պատիժ կիրառել այն անձի նկատմամբ, ում կատարած հանցանքն այդ պահին գործող օրենսդրությամբ հանցագործություն չի համարվել): Այսպիսով, Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի նպատակն է առաջարկել «արդյունավետ երաշխիքներ կամայական հետապնդումների և դատավարությունների դեմ²»: Այս հոդվածի հիմնական նպատակն է արգելել օրենքի հետադարձության կիրառումը քրեական հանցագործությունների վերաբերյալ գործեր քննելիս:

Դատարանը գտել է, որ սույն գործում առկա չէ անձի վիճակը վատթարացնող, պատիժը ծանրացնող օրենքի կիրառում: Թվում էր՝ այս հարցի պարզաբանմամբ Դատարանը կսահմանափակվի: Սակայն Դատարանը շարունակել է պնդել, որ «այստեղ թեև օրենքի հետադարձության խնդիր չկա, բայց ի հայտ է գալիս առավելապես «օրենքի որակ» հասկացությունը»: Մասնավորապես, դատարանը նշում է, որ «դիմողի հանցանքի կատարման ժամանակահատվածում Կիպրոսում գործող օրենսդրությունը հստակ է միանշանակ չէր, և դիմողը, նույնիսկ օգնության դիմելով, չէր կարող տարբերակել և ընկալել դիմում կիրառվող օրենքը»: Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ այստեղ խախտվել է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը (տե՛ս վճռի 150-րդ կետը):

Սույն գործից երևում է, որ պատիժը, որը կիրառվել էր դիմողի նկատմամբ նման արարք կատարելու համար (ուղղակի դիտավորությամբ սպանություն), հստակ սահմանված է եղել Քրեական օրենսգրքով, իսկ այնուհետև ուղղիչ հիմնարկում նրան գրավոր ներկայացվել է իր հնարավոր վաղաժամկետ ազատ արձակման ժամկետը՝ 2002թ. հուլիսի 16 (տե՛ս 6-րդ կետը), որը նշանակում էր, որ նա 20 տարի պետք է գտնվեր ուղղիչ հիմնարկում: Այս ժամկետը սահմանված էր դատարանի կողմից՝ հաշվի առնելով այն, որ անձը դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման: Պետք է նշել, որ հստակ տարբերակված են հանցանք և պատիժ հասկացությունները, և այս տարբերակումն ընդունելի է նաև Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի առնչությամբ (տե՛ս Հոգբենն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hogben v. the United Kingdom*) թիվ 11653/85, Հանձնաժողովի 1968թ. մարտի 3-ի որոշում, Ձեկույցներ և որոշումներ 46, էջ 231)

Գրավան ընդդեմ Իտալիայի գործով (*Grava v. Italy*) (թիվ 3522/98, կետ 51, 2003թ. հուլիսի 10) Դատարանը նշեց (Ֆրանսերենից կատարված թարգմանություն):

«Բացի դրանից, Դատարանի կարծիքով՝ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստից բխում է, որ անձը պետք է պատժի մեկ չորրորդը կրած լինի: Ինչ վերաբերում է Նախագահի թիվ 394/1990 հրամանագրին, ապա պետք է նշել, որ դա վերաբերում է պատժի ի կատար ածմանը, այլ ոչ թե պատժին ընդհանրապես: Համապատասխանաբար, սույն գործով սահմանված պատիժը կարելի է ասել, որ ավելի ծանր չի եղել, քան այն, որ կիրառելի է եղել քրեական հանցագործության կատարման պահին (տե՛ս *mutatis mutandis*, Հոգբենն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hogben v. the United Kingdom*) թիվ 11653/85, հանձնաժողովի 1968թ. մարտի 3-ի որոշում, Ձեկույցներ և որոշումներ 46, էջեր 231 և 242, կապված վաղաժամկետ ազատ արձակման հետ):»:

1. Տե՛ս Կոկինակիսն ընդդեմ Հունաստանի (*Kokkinakis v. Greece*) 1993թ. մայիսի 25-ի վճիռը, Series A no. 260-A, էջ 22, կետ 52:

Դատարանը փաստորեն պատժի և դրա կատարման միջև հստակ տարանջատում է տեսնում: Այս կապակցությամբ Դատարանը նշել է.

«Սակայն, ինչ վերաբերում է բանտային օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխություններին (տե՛ս կետ 58), որի համաձայն դիմողը այլևս իր պատիժի մեղմացման իրավունք չունի, Դատարանը գտնում է, որ հարցը առավելապես վերաբերում է պատժի կատարմանը (տե՛ս Զօգբենը և Հոսեյնը (*Hogben and Hosein*), երկուսն էլ մեջբերված են վերը): Օրենսդրական փոփոխությունները և ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց վաղաժամկետ ազատ արձակման կարգի փոփոխությունները կարող են դիտվել որպես առաջին ատյանի կողմից ավելի ծանր պատժի կիրառում: Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ անձին պատժից վաղաժամկետ ազատ արձակելու վերաբերյալ ընթացակարգը մտնում է անդամ պետության քրեական քաղաքականության շրջանակների մեջ (տե՛ս վերը՝ մեջբերված Աշուրի գործը, կետ 44): Հետևաբար, այս առունձվ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել (տե՛ս վճռի 151-րդ կետը):

Սակայն Դատարանը նաև գտնում է, որ «ազատազրկման դատապարտման և դրա ի կատար ածման միջև ուղղակիորեն ակնհայտություն առկա չէ»: Վճռի համապատասխան մասը շարադրված է հետևյալ կերպ՝

«Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանն ընդունում է Կառավարության այն փաստարկը, որ Կանոնների նպատակը եղել է պատժի կատարումը, պարզ է, որ իրականում տվյալ ժամանակահատվածում այս Կանոնների ընկալումն ու կիրառությունը նշվածից առաջ են անցել: Ցմահ ազատազրկման սահմանների և դրա իրականացման եղանակի տարբերակումը, սակայն անմիջականորեն տեսանելի չի եղել» (տե՛ս 148-րդ կետը):

Ես կարծում եմ, որ մեծամասնության կողմից Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտումն արձանագրելը պայմանավորված էր նրանով, որ այդ երկրի օրենսդրության պահանջներին համապատասխան դիմողին՝ իր ազատ արձակվելու հնարավոր ժամկետի վերաբերյալ բանտային մարմինների կողմից գրավոր ծանուցում տարնադրելը դիմողի մոտ առաջացրել է այն պատկերացումը, որ նա, ցմահ ազատազրկման դատապարտվելու դեպքում, ազատազրկման վայրում մնալու է ընդամենը 20 տարի: Դա այն պարագայում, երբ Դատարանն իր վճռով դիմողին հստակ դատապարտել էր ցմահ ազատազրկման: Սա այնուհետև հաստատվել է Դատարանի հետագա դիրքորոշումներում:

«Մինչույն ժամանակ, սակայն, Դատարանը չի կարող ընդունել դիմողի փաստարկն այն մասին, որ իր նկատմամբ հետադարձության կարգով ավելի խիստ պատիժ է նշանակվել, քանի որ Քրեական օրենսգրքի նյութաիրավական նորների ուսումնասիրությունից չի երևում, որ տվյալ ժամանակահատվածում ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժը միանշանակ կարող էր ընկալվել որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկման հանգեցնող պատժատեսակ» (տե՛ս կետ 149, ընդգծումը մերն է):

Այնուհետև հետագա խախտումը բացահայտելիս, Դատարանը նշել է, որ.

«Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով առկա չէ հետադարձության կարգով ավելի խիստ պատիժ նշանակելու որևէ տարր, սակայն առկա է «օրենքի որակի» հարց: Մասնավորապես, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի կողմից հանցանքի կատարման ժամանակ Կիպրոսի համապատասխան օրենսդրությունը՝ ամբողջությամբ, բավականաչափ հստակ ձևակերպված չի եղել, որպեսզի դիմողը, թեկուզ համապատասխան խորհրդատվության առկայության դեպքում, կարողանար այդ հանգամանքներում ողջամիտ համարվող որոշակի չափով ընկալել ցմահ ազա-

տագրվում պատժատեսակի սահմանները և դրա կիրառման եղանակը: Հետևաբար, այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում» (տե՛ս կետ 150):

I. Չմայած նրան, որ պատժի վերաբերյալ Քրեական օրենսգիրքը հստակ սահմանումներ է տալիս, անորոշությունը և անճշտությունները ինքնին չեն կարող Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում համարվել, սակայն այս գործում հարցը վերաբերում է միայն օրենքի հետադարձ ուժի գործողությանը (մի հանգամանք, որը Դատարանը սույն որոշմամբ բացառում էր), այլ ոչ թե ցանկացած անորոշությանը կամ անճշտություններին: Այս հարցերի պարզաբանումը չի մտնում Կոնվենցիայի շրջանակների մեջ:

II. «Օրենքի որակ» չափանիշը, որն օգտագործվում է բնականոն դեպքերից դուրս հանգամանքներում (իրականում, այն կապված է «օրենքին համապատասխան» կամ «օրենքով սահմանված կարգով» հասկացությունների հետ), ինչն արդեն հաստատվել է Դատարանի կողմից և փաստորեն պարտադիր չէ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը կիրառելիս: Այս կապակցությամբ Դատարանն արդեն նշել է, որ «Դատարանը չի կարող ընդունել դիմողի փաստարկն այն մասին, որ իր նկատմամբ հետադարձության կարգով ավելի խիստ պատիժ է նշանակվել, քանի որ Քրեական օրենսգրքի նյութաիրավական նորմերի ուսումնասիրությունից չի երևում, որ տվյալ ժամանակահատվածում ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժը միանշանակ կարող էր ընկալվել որպես քսան տարի ժամկետով ազատազրկման հանգեցնող պատժատեսակ» (տե՛ս վճռի 149 և 150 կետերը, ընդգծումը մերն է): Հետևաբար, Քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժն իր բնույթով բավականին մատչելի, հստակ և կանխատեսելի է և թույլ է տալիս դիմողին կանխարգելել պետական մարմինների կողմից հնարավոր կամայականությունների դրսևորումը: Եթե պատիժը չի համապատասխանում վերոգրյալ պահանջներին, ապա այդ պարագայում առկա կլինի Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի պահանջների խախտում:

Վերջապես, ես ցանկանում եմ հայտնել իմ կարծիքը Դատարանի հետևյալ դիրքորոշման վերաբերյալ՝ մասնավորապես, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի կողմից հանցանքի կատարման ժամանակ Կիպրոսի համապատասխան օրենսդրությունը՝ անբողջությամբ բավականաչափ հստակ ձևակերպված չի եղել, որպեսզի դիմողը, թեև ուզեց, համապատասխան խորհրդատվության առկայության դեպքում, կարողանա այդ հանգամանքներում ողջամիտ համարվող որոշակի չափով ընկալել ցմահ ազատազրկում պատժատեսակի սահմանները և դրա կատարման եղանակը (տե՛ս կետ 150):

Յուրաքանչյուր դատական համակարգում գոյություն ունի իրավական փաստաթղթերի և օրենքների հստակ սահմանված աստիճանակարգություն (որպես կանոն, հետևյալ կերպ՝ Սահմանադրություն, Կոնվենցիա, Ստուտուտներ, ուղեցույց դրույթներ, վարչական ակտեր):

Այդ պատճառով չի կարելի խոսել «կիպրոսյան օրենքի մասին» որպես «մեկ անբողջության»՝ հաշվի չառնելով այն հանգամանքը, որ բոլոր օրենքները չունեն նույն իրավաբանական ուժը: Ավելի ցածր իրավաբանական ուժ ունեցողները չեն կարող չհամապատասխանել ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցողներին:

Յետևաբար, խոսելով «կիպրոսյան օրենքի» մասին՝ չի կարելի ենթադրել, որ այս երկրում գործող բոլոր օրենքներն ունեն նույն իրավաբանական ուժը, ձևավորված են որպես անբաժան իրավական համակարգ: Անկախ օբյեկտից, լինի դա քրեական կամ սահմանադրական օրենք, «օրենքը» պետք է բավարար չափով հստակ լինի, ինչպես նաև բավականաչափ պարզ լինի նրա դիրքը աստիճանակարգության մեջ: Չի կարելի միաձուլել ցանկացած տեսակի իրավական ակտ՝ հաշվի չառնելով դրա ուղղվածությունը, իրավաբանական ուժը և կարգավորման օբյեկտը: Այդ պատճառով ես ենթադրում եմ, որ մեծամասնությունն այս հարցում սխալ է գտնվել «կիպրոսյան օրենքը դիտելով որպես մեկ ամբողջություն»:

Սույն հարցի կարևորությունը կայանում է նրանում, որ դրա պարզաբանումից է պարզ դառնում, թե անձն արդյոք հնարավորություն ունեցել է ընկալելու ցմահ ազատազրկման պատժիչ բնույթն ու բովանդակությունը՝ այն պայմաններում, երբ երկրի Քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածը, հստակ սահմանում է այս պատժատեսակի հետ կապված հարցերը և, բացի դրանից, անձը հնարավորություն է ունեցել օգտվելու իրավաբանական խորհրդատվությունից: Անձին այս պատժատեսակի վերաբերյալ խորհրդատվությունը կարող է ենթադրել նաև որոշ կանոնների կամ ընթացակարգային դրույթների պարզաբանում, որոնց կիրառման կարգը և եղանակները կարող են ժամանակի ընթացքում փոփոխության ենթարկվել՝ կապված պետական մարմինների կողմից քրեական քաղաքականության փոփոխման հետ:

Համապատասխանաբար՝ ենթադրվում է, որ տուժողին և նրա երկու երեխային ուղղակի դիտավորությամբ սպանելու դեպքում դիմողը խորհրդակցել է իր պաշտպանի հետ, որը վերջինիս բացատրել է, որ նման արարքի համար Քրեական օրենսգրքը նախատեսում էր ցմահ ազատազրկում: Պարզ է, եթե դիմողը այնուհետև կարող էր խորհրդակցել նաև իր պատժի վերաբերյալ գործող Բանտային կանոնների վերաբերյալ, ինչը ենթադրվում է, որ հենց կատարվել է և նրան բացատրվել է, որ նա կարող է ազատ արձակվել 20 տարի ազատազրկումից հետո, սակայն պարզ է, որ՝ (a) այս դրույթները կարող էին ցանկացած ժամանակ փոփոխվել և ցմահ ազատազրկումը կարող էր մինչև վերջ ի կատար ածվել, (b) եթե այս դրույթների և Քրեական օրենսգրքի միջև հակասություն առաջանար, ապա միանշանակ կգործեին Քրեական օրենսգրքի դրույթները:

Ես անհրաժեշտ էի համարում բարձրացնել այս՝ ո՞ն այնքան բարդ հարցերը: Ես զգում էի, որ պարտավոր եմ դա անել, քանի որ դա բխում է գործի բնույթից և նշանակությունից: Այնուամենայնիվ, ես փորձում եմ չհամաձայնել մեծամասնության կարծիքին և գտնում եմ, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում այս գործում առկա չէ, քանի որ չի բխում այդ հոդվածի լեզվական և փիլիսոփայական իմաստից:

Վերջապես, ես անհրաժեշտ եմ համարում նշել, որ *չի խախտվել անձին երկարատև անազատության մեջ պահելու օրինականության պահանջը*: Այս հղումը կատարված է՝ Դատարանի այս վճռի 121-րդ հոդվածը հիմք ընդունելով, որը կապված է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ:

«Գործի փաստերի հիման վրա, հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի՝ 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ից հետո շարունակված ազատազրկումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (a) կետի իմաստով հիմնավորված է եղել: Յետևաբար, 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում տեղի չի ունեցել»:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ գտնում են, որ այստեղ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտումն առկա է:

ՂԱՏԱՎՈՐ ԲՈՐԵԳՈ ԲՈՐԵԳՈՅԻ ՄԱՍԱՄ ԶՍՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Թարգմանություն)

1. Շփոթմունք: «Իվորի աշտարակ»: Ու գղջում: Ես խորապես գղջում են անհրաժեշտ է ներկայացնելու իմ կարծիքը սույն վճռի վերաբերյալ, քանի որ առկա փաստարկները հուսահատեցնող էին, իսկ Դատարանն այնքան էր հեռացել իրականությունից, որ կարելի էր նմանեցնել Իվորի աշտարակից արված հայտարարությանը:

Շփոթմունքի և փաստերի հաշվարկը

2. Այս գործը վերաբերում է վարձու մարդասպանի կողմից Կիպրոսի հասարակության բարձրաստիճան անդամի և նրա երկու երեխաների սարսափելի սպանությանը: Մի քանի օր անց հանցանք կատարած անձը՝ վարձու մարդասպանը ձերբակալվում է ոստիկանների կողմից: Այնուհետև շարունակում է գտնվել ուղղիչ հիմնարկում: Սույն գործին վերաբերող հանգամանքներն սկսվում են ավելի ուշ՝ 20 տարի հետո: Ոստիկանությանը դեռևս չի հաջողվել գտնել սպանությունը պատվիրած անձին, ով ամենայն հավանականությամբ, ևս հասարակության բարձրաստիճան անդամ է: Դատապարտյալը չի աջակցել այդ անձի հայտնաբերմանը:

3. Սակայն փաստերը մնում են փաստեր, որքան էլ որ դրանք կարծրացած են, անձեռնմխելի են: Սակայն այս փաստերի մի մասն էլ մերթընդմերթ են ի հայտ գալիս, մյուսները անհետանում են, մի մասն էլ՝ կորում:

4. Մերթընդմերթ ի հայտ եկող փաստերից է այն, որ դիմողը դատապարտվել է պատվիրված սպանություն կատարելու համար:

Առաջին բաժանմունքի կողմից 2006թ. ապրիլի 11-ին կայացված որոշմամբ հղում չի արվում կատարված սպանության բնույթին, սակայն այդ կապակցությամբ էական դատողություններ են արվում (կետ 12, մեկուկետ տողը): Հետագայում ևս ոչ մի դատողություն այս կապակցությամբ չի արվում: Այլ կերպ ասած՝ սպանության պատվիրված լինելու փաստի վերաբերյալ կամ նշումներ չեն արվում, կամ մասամբ դրանք անհետանում են: Ես իմ մտահոգությունն են հայտնում այդ փաստերի հաստատունության վերաբերյալ:

5. Ինչ վերաբերում է անհետացած փաստերին, ապա դրանք առաջին հերթին վերաբերում են նրան, որ նախ նշվում են հանցագործության կատարման հենց սկիզբը, իսկ այնուհետև ուշադրությունը բևեռվում է ձերբակալման, հարցաքննության, դատապարտման և դարապարտյալի գանգատի վրա: Բայց ոչ սույն գործով: Սպանությունը և դրա կատարման ժամանակն այնքան են հեռվացել, որ նպատակահարմար է դարձել դրանք տեղափոխել կամ չհիշատակել:

Չնայած որ գլուխը վերնագրված է «Գործի նախապատմություն»՝ 12-րդ կետն սկսվում է ոչ թե սպանությունից, այլ մեղադրական դատավճռից, որը կայացվել է 1989թ. մարտի 9-ին: Թե ո՞րն է նման հիմնական փաստերի տեղափոխման պատճառը, ես չեմ կարող ասել, սակայն կարող եմ նշել մի հետաքրքիր հանգամանք, որ 1989թ. մարտի 10-ի իրադարձությունները վերդրվել և փոխարինվել են 1988թ. մար-

տի 5-ի դեպքերով: Դիմողը 1989թ. դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման և 1988թ. պատժի մասին որոշման մեջ այն մեկնաբանվել է հենց «ցմահ ազատազրկում», որով Պետությունը դիմողին դատապարտել է «բանտային կյանքի»: Փաստ է, որ սպանությունը տեղի է ունեցել 1987թ., որի վերաբերյալ հիշատակումը, սակայն, բաց է թողնված, սակայն Պետությունը հիմք է ընդունել այն, որ իրավաբանական ուժով է օժտված հանցանքը կատարելու պահին գործող օրենքը:

1987թ. Կիպրոսում չէր գործում այնպիսի նախադեպ, որն ազատազրկման դատապարտելը կդիտարկեր որպես անձին կյանքի մնացած հատվածում ազատությունից ընդմիջտ զրկել:

6. Ինչ վերաբերում է անհետացած փաստերին, ապա նշեմ, որ 1991թ. (իրադարձության կատարման իրական ժամկետը հաստատված չէ) տուժողների մայրը/ այրին այցելել է դիմողին և խնդրել նրան հայտնել իրեն, թե ով է պատվիրել այդ սպանությունը: Քանի որ վերջինս հրաժարվել է պատասխանել այդ հարցին, տուժողների մայրը/ այրին խնդրել է Կիպրոսի Նախագահին զրուցել դիմողի հետ: Նախագահը գնացել է ուղղիչ հիմնարկ Գլխավոր դատախազի հետ: Կողմերի հայտնած տեղեկություններից պարզ է դառնում, որ Նախագահը զրուցելով դիմողի հետ՝ խոստացել է նրան, որ եթե վերջինս իրեն հայտնի պատվիրատուի անունը, ապա ինքը դիմողին ազատ կարձակի, խոշոր դրամական պարգև կտրամադրի և նրան երկրի սահմաններից դուրս կհանի: Սակայն Կառավարությունը նշել է, որ (2007թ. հունվարի 23-ի նամակում, որը հետագայում դարձել է գործի բաղկացուցիչ մաս) նման առաջարկ դիմողին չի արվել, միայն ասել է, որ նրա՝ վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցը լուծելիս հաշվի կառնվի նրա համագործակցությունն իրավապահ մարմինների հետ: Այս փաստի անհետացումն ինձ մոտ չփոթմունք է առաջացնում: Պարզ է, որ Նախագահը Գլխավոր դատախազի հետ այցելել է դիմողին և առաջարկել նրան պատվիրատուի անունը հայտնելու փոխարեն նրան երկրի սահմաններից դուրսբերում: Սակայն դիմողը մերժել է այդ առաջարկը՝ հստակ իմանալով, որ «Նախագահի և Գլխավոր դատախազի իրավասությունների շրջանակում է ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձի վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցի լուծումը» (տե՛ս կետ 103):

Ով կարող է բացատրել, որ այս հանգամանքները քննության չեն առնվել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի կողմից: Ես իրոք մտահոգված եմ այս փաստի անհետացման հարցով և ինձ պարտավորված եմ զգում հայտնել այդ մասին:

Իվորի աշտարակի վերաբերյալ պատճառաբանություններ

7. Երբեմն օրենքը կարող է բարդություններ առաջացնել: Այս դեպքում Դատարանը պետք է օրենքն ավելի մատչելի դարձնի: Սակայն այն դեպքերում, երբ օրենքի դրույթներն արդեն իսկ բացարձակ հստակ են («չկա պատիժ առանց օրենքի»), իսկ փաստերը՝ ևս հստակ, Դատարանը չպետք է օրենքները բարդացնի և աճպարարություններ անի փաստերի հետ:

Այս վճռով Դատարանն իրականացրեց Իվորի աշտարակի մեկնաբանություններ: Անտեսելով սարսափելի սպանությունը՝ այս դատողությունները շատ հեռացել էին իրականությունից, որով անտարբերության էր մատնվել Կիպրոսի բնակչության մոտ առաջացած սարսափը՝ կապված հասարակության բարձրաս-

տիճան անդամի սպանության հետ, որի կատարման մեջ կասկածվում էր մեկ այլ բարձրաստիճան անդամ, ինչպես նաև լուրջությունը պահպանող դիմողի (պայմանավորված քրեական անտարբերությամբ կամ վախով), որը հրաժարվել էր համագործակցել երկրի Նախագահի հետ: Նաև այս դատողությունները հեռացել են իրավաբանական, վարչական, կատարողական, դատավարական իրականությունից, մշելով, որ ցմահ ազատազրկումն իրենից ներկայացնում է 20 տարի ազատազրկում, քանի որ դիմողը վաղաժամկետ ազատ է արձակվել, սակայն փաստացի գտնվել է ուղղիչ հիմնարկում մինչև այն ժամանակ, քանի դեռ նա չի «զղջացել» իր արևաքի համար և չի հայտնել պատվիրատուի անունը:

Իմ կարծիքով այստեղ առկա է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ անձը ենթարկվել է պատժի, որն արարքը կատարելու պահին չի գործել: Այստեղ նաև առկա են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, 5-րդ հոդվածի 1(a) կետը և 14-րդ հոդվածը:

Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում

8. Խուսափելու համար հնարավոր շփոթունքներից, ես կառաջադրեմ հինգ պարզ հարց, որոնց այնուհետև կփորձեմ պատասխանել:

Առաջին հարցը՝ երբ է կատարվել հանցանքը: Պատասխան՝ 1987թ. հուլիսի 10-ին (ես առաջարկում եմ ընթերցողներին անհմատ չվատնել իրենց ժամանակը և վճռում փնտրել հանցանքի կատարման ժամանակը: Սա իմ տեսած առաջին վճիռն է, որում բացակայում է հանցանքի կատարման հստակ ժամանակը):

Երկրորդ հարցը՝ այդ ժամանակ որն է եղել սպանություն կատարելու համար պատիժը: Պատասխան՝ ցմահ ազատազրկում (տե՛ս 1983թ. օրենքը՝ վճռի 33-րդ կետում). մինչև այդ որպես պատիժ նախատեսված էր մահապատիժը:

Երրորդ հարցը՝ ինչպիսինն է եղել ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման կարգը: Պատասխան՝ այն իրականացվել է Բանտային օրենսգրքին (Շար. 286) համապատասխան, որի ուղեցույց դրույթները սահմանում էին, որ ցմահ ազատազրկումը կամ մահապատիժը երբ վերափոխվում է որոշակի ժամկետով ազատազրկման, այն պետք է հավասարեցվի 20 տարի ժամկետով ազատազրկման (տե՛ս կետ 40): Բացի դրանից, բանտային ուղեցույց կանոններն սկսել են գործել 1987թ. մարտի 13-ին՝ մոտ չորս ամիս առաջ՝ մինչև հանցանքի կատարումը: «Ցմահ ազատազրկում ենթադրում է 20 տարի ազատազրկում» և դատապարտված անձանց ազատ արձակման հնարավորություն է տրվում միայն պատժի մեկ չորրորդը կրելուց (այսինքն՝ 5 տարուց) հետո՝ հաշվի առնելով դատապարտվածի դրական վարքագիծը (տե՛ս կետեր՝ 41, 42 և 43):

Չորրորդ հարցը՝ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով ինչ պետք է հասկանալ «օրենք» ասելով: Պատասխան՝ օրենքը ուժի կիրառումն է. այսպես է նախատեսված վճռում (կետ 139):

Յինգերորդ հարցը՝ 1987թ. հուլիսի 7-ին արդյոք Կիպրոսի որևէ օրենքով նախատեսվում է, որ ցմահ ազատազրկումը 15-20 տարով ազատազրկում է ենթադրում: Պատասխան՝ ոչ:

Ինչու, երբ ամեն ինչ այսքան պարզ է, դատողություններն այդքան բարդացվել են:

Պա մենք հանդիպում ենք մոտ վեց անգամ (վճռի չորս կետերում՝ 146–149). «հստակ» բառը՝ բոլոր ձևերով (գոյական, ածական, մակբայ)՝ «դա հստակ շարադրված է Քրեական օրենսգրքով...», «Նիկոսիայի ասիզների դատարանը... հստակորեն նշում է...«հստակ սահմանված է...», «կարող է հստակորեն ասել, որ ...»: Ես չեմ հասկանում այն, որ եթե ամեն ինչ հստակ է, ապա Ղատարանն ինչու պետք է *ad nauseam* արդեն իսկ պարզ հանգամանքները և պարզաբանումներ ներկայացնի:

Ղատարանի՝ Իվորի աշտարակի պատճառաբանությունների առկայությունն ակնառու են դառնում վճռի 147-րդ կետում, որտեղ «մեծամասնությունը փորձում է բացատրել, որ 1989թ. փետրվարի 5-ին Իուրուկիսի (*Yiouroukkis*) գործում Նիկոսիայի ասիզների դատարանը «ցմահ ազատագրվումը» դիտել է որպես «կյանքի ազատագրվում»:

Յետագայում՝ 1989թ. մարտի 10-ին Լիմասոլ ասիզների դատարանը դիմողի նկատմամբ պատիժ կիրառելիս հիմք է ընդունել Նիկոսիայի ասիզների դատարանի դիրքորոշումը»: Իսկ հետագայում: Մեծամասնության կարծիքով 1989թ. իրադարձություններին նախորդել են 1988թ. իրադարձությունները: Ինչևէ, խնդիրը հետևյալն է՝ հանցանքը կատարվել է 1987թ., և կիրառելի է այն պատիժը, որը գործել է այդ ժամանակ (Կոնվենցիայի 7-րդ հոդված):

Այս հստակությունը հանգեցնում է հետագայում շատ բարդ հետևություններին: Այսպես, 150-րդ կետում նշվում է, որ սույն գործում առկա է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում՝ միաժամանակ նշելով, որ այստեղ չի եղել «չկա պատիժ առանց օրենքի» սկզբունքի խախտում: Ինչպիսի կատարյալ հակասություն:

Նույն կերպ, 151-րդ և 152-րդ կետերում նշվում է, որ առկա է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում, սակայն պատժի ի կատար ածման հետ կապված խախտումներ առկա չեն: Պարզ է դառնում, որ Ղատարանի այս դատողությունները բավականին իրարամերժ են:

Ահա և այս հակասությունների վերաբերյալ ևս մեկ օրինակ: Որպեսզի մեկնաբանի այս հակասությունները՝ մեծամասնությունն առաջ է քաշում 3 նախադեպային վճիռները: Նրանք միացնում են Հոգբենը և Հոսեյնն ընդդեմ Սիացյալ Թագավորության վճիռները, սակայն անտեսում են այն, որ հսկայական տարբերություններ կան Սիացյալ Թագավորության և Կիպրոսի՝ ցմահ ազատագրվման վերաբերյալ օրենսդրությունների միջև, որոնց և՛ Կառավարությունը (տե՛ս կետ 92), և՛ Ղատարանը (տե՛ս կետեր 102 և 105) համաձայնել են: Պարզ է, որ մնան տարբերությունների դեպքում սույն նախադեպային վճիռները կիրառելի չեն:

Ինչ վերաբերում է Աշորն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործին, ապա ես համաձայն եմ, որ այն կիրառելի է սույն դեպքում իր հետևյալ նախադասությամբ. «Պետությունն ազատ է իր քրեաիրավական քաղաքականության իրականացման ընտրության հարցում», սակայն գտնում եմ, որ այն փաստը, որ հանցանքը կատարելուց 9 տարի հետո՝ 1996թ. մայիսի 3-ին Կիպրոսի պետական մարմինները փոփոխել են իրենց դիրքորոշումը, ցմահ ազատագրվման վերաբերյալ, շատ է շահարկման առարկա դառնում (տե՛ս կետ 56 և 57):

«Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածում սահմանված երաշխիքները, որոնք վերաբերում են օրենքի գերակայությանը, կարևոր տեղ են զբաղեցնում Կոնվենցիայի դրույթների մեջ (տե՛ս կետ 137): Փաստորեն առկա են հստակ երաշխիքներ, որոնց խախտման դեպքում առաջանում են Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի էական խախտումներ:

Հոդված 3

9. Դիմողի ապագան բանտում նահանալն է (կետ 85): Ինչո՞ւ:

Քանի որ վաղաժամկետ ազատ արձակման հարցի լուծումը վերապահված է Նախագահին, որը հանդիսանում է երկրի գլուխը և պետության բարձրագույն մարմինը (տես կետ 103), և հենց Նախագահն է այցելել դիմողին (ամբարեհաջող) նրա հետ համագործակցելու համար:

Եթե դիմողը չի հայտնում պատվիրատուի անունը, նա մնում է բանտում մինչև իր կյանքի վերջը: Այս մասին գիտեն թե դիմողը, թե նրա պաշտպանը և թե ողջ պետությունը: Դատարանն այն հաշվի չի առնում և այդ պատճառով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ դատողությունները մնանվում են Իվորի աշտարակի պատճառաբանություններին: Որոշ կետերում, օրինակ 106, մենք նկատում ենք զգոնության պակաս, որը բնորոշ չէ Սարդու իրավունքների դատարանին:

2002թ. նոյեմբերի 2-ին անձը ենթարկվել է խոշտանգման: «խոշտանգում» հասկացությունը սահմանված է 1975թ. Կոնվենցիայով (խոշտանգումներից և այլ դաժան, անարդյկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքից ու պատժի այլ ձևերից բոլոր անձանց պաշտպանության մասին Կոնվենցիա), որը սահմանում է, որ խոշտանգումը ցանկացած գործողություն է, որի միջոցով պետական պաշտոնատար անձը կամ պաշտոնապես հանդես եկող այլ անձ, կամ նրանց հրահրմամբ և գիտությամբ կամ լռելյայն համաձայնությամբ որևէ անձի նտածված կերպով պատճառվում է ուժեղ ցավ կամ տառապանք՝ մարմնական կամ նտավոր, նրանից կամ երրորդ անձից տեղեկություններ կամ խոստովանություն կորզելու, իր կամ երրորդ անձի կատարած հանցանքի կամ այն գործած լինելու մեջ կասկածելու համար, ինչպես նաև նրան կամ երրորդ անձին վախեցնելու կամ հարկադրելու նպատակով, կամ ցանկացած բուլլի խտրականության վրա հիմնված անեն մի այլ պատճառով: Դիմողը շարունակել է գտնվել ազատագրկման մեջ, քանի որ նա չի ցանկացել համագործակցել իրավապահ մարմինների հետ:

Ես գտնում եմ, որ անընդունելի է անձին շարունակել անազատության մեջ պահել միայն այդ պատճառաբանությամբ:

Իմ եզրակացությունն այն է, որ այս առումով 2002թ. նոյեմբերի 2-ից առկա է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

Հոդված 5 կետ 1

10. Ես նորից նշում եմ Դատարանի՝ Իվորի աշտարակի պատճառաբանությունները: Թեև մեծանասությունը գտնում է, որ «չկա պատիժ առանց օրենքի» սկզբունքի սկզբունքը համարվում է հիմնաքարային Կոնվենցիայի համար, միաժամանակ, սակայն, նշում եմ, որ դիմողի ազատագրկումն օրինական է եղել:

Քանի որ առկա են մման խախտումներ, ուղղակի պատասխանն է այն, որ այստեղ առկա է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ սկսած 2002թ. նոյեմբերի 2-ից:

Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում կապված Կոնվենցիայի 3, 5 և 7 հոդվածների հետ:

11. Այս անենի հիման վրա մեծանասությունը գտել է, որ սույն գործով առկա չէ վերոնշյալ հոդվածով նախատեսված խտրականությունը: Այս անենը իհարկե

Իվորի աշտարակի պատճառաբանություններ չեն: Սակայն, իմ կարծիքով, նման դատողությունը նույնիսկ վիրավորական է:

Դիմող՝ պրն Կաֆկարիսը, լինելով հանցանք կատարած անձ՝ ենթարկել է խտրական վերաբերմունքի, քանի որ նա ազատ չի արձակվել այն պատճառով, որ չի համագործակցել իրավապահ մարմինների հետ:

Այդ պատճառով գտնում եմ, որ այստեղ առկա է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված Կոնվենցիայի 3, 5 և 7 հոդվածների հետ:

ԱՆՃՆԱԿԱՆ ԵԳՐԱԿԱԾՈՒՄՆԵՐ

12. Այստեղ, իմ կարծիքով, առկա են ոչ միայն Կոնվենցիայի 4 հոդվածների հիմնարար խախտումներ: Ես ենթադրում եմ, որ այստեղ առկա է անձնակարգող՝ օրենքի գերակայության սկզբունքի խախտում:

13. Ես կեզրափակեմ իմ կարծիքը հետևյալով, որը վերաբերում է սեռային հավասարությանը: Այս մոտեցումն ունի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, որտեղ, Դատարանի Կանոններով, հստակ նշվում է, որ ցանկացած գործով վճիռ կայացնելիս դատարանը ելում է սեռերի հավասարակշռության կանոնից, ինչը նշանակում է, որ կանանց և տղամարդկանց թիվը պետք է հավասար լինեն: Սրանով Դատարանն ապահովում է սեռային չեզոքությունը: Շփոթումն էր չառաջացնելու համար անհրաժեշտ են համարում նշել այն, որ ես տղամարդ եմ:

ՉԵՄԲԵՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ

2008թ. հունիսի 3-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. Գործի հանգամանքները

6. Դիմողը ծնվել է 1982 թվականին և ապրում է Շախտիում՝ Ռոստովի շրջանում:

A. Դիմողի ծառայությունը

7. 2000 թվականի դեկտեմբերի 19-ին և 23-ին դիմողը հետազոտվել է երկու բժշկական հանձնաժողովների կողմից, որի արդյունքում որոշվել է, որ նա լավ առողջական վիճակում է և պիտանի է զինվորական ծառայության համար:

8. Բժշկական եզրակացությունների հիման վրա կայացվել է որոշում դիմողին երկու տարի ժամկետի պարտադիր զինվորական ծառայության զորակոչելու Ներքին գործերի նախարարության ուժային ստորաբաժանումներում:

9. Դիմողն ուղարկվել է ծառայության Կիսլովոդսկի թիվ 5464 զինվորական ջոկատում: Դիմողի պնդմամբ՝ ջոկատում ավագ զինվորները և ջոկատի սերժանտը նրան անհամազուտացրել են և վատ են վերաբերվել իր մոլորվական ծագման համար:

10. Ըստ դիմողի՝ 2001 թվականի հունվարին նա հաճախել է վարորդների ուսումնական դասընթացների: Ավտոկայանում հրամանատարն իրեն և երեք այլ զինվորների հրամայել է «ՁԻԼ» մակնիշի բեռնատարի կցամասը տանել այլ տեղ: Դիմողը վնասել է իր ողնաշարը և ավելի ուշ նույն օրը նա ավագ ծառայողների կողմից մի քանի անգամ ծեծի և հարվածների է ենթարկվել բեռնատարի կցամասը բեռնատարին բավականաչափ չմոտեցնելու համար: Յաջորդ օրը՝ առավոտյան, նա խնդրել է բժշկական օգնություն, սակայն հրամանատարը մերժել է նրա խնդրանքը: Դիմողն այս իրադարձությունների առթիվ չի բողոքել դատախազի կան որևէ այլ պաշտոնատար անձի:

11. 2001 թվականի փետրվարի 8-ին դիմողը տեղափոխվել է Աստրախանի թիվ 6794 զինվորական ջոկատ (հետագայում այն դարձել է թիվ 3025): Ըստ դիմողի՝ զինվորական բժիշկը նշել է ծնկների շրջանում ունեցած ցավերի մասին նրա գանգատը, սակայն չի նշանակել որևէ բուժում: Ավելի ուշ հարցաքննությանը հայտնի է դարձել, որ դիմողը ծնկների շրջանում առաջացած կրկնվող ցավի մասին հայտնել է իր վերադասին՝ լեյտենանտ Դ.-ին, ով ազատել է նրան ֆիզիկական վարժությունների կատարումից (տես ստորև՝ կետ 20):

12. 2001 թվականի մարտին կրտսեր սերժանտ Չ.-ն՝ դասակի հրամանատարը, ստիպել է դիմողին և այլ ծառայողների դրսում կատարել 350 ծնկի կքանիստ՝ որպես պատիժ բարաքներն անթերի չմաքելու համար: Լեյտենանտ Դ.-ն ներկա է գտնվել, սակայն չի ընդդիմացել հրամանին: Սոտ հարյուր վարժությունից հետո դիմողն ուժասպառ է եղել, և մյուս զինվորականները թևատակերից բռնելով՝ տարել են նրան բուժկետ:

13. 2001 թվականի մարտի 6-ից մինչև 26-ը դիմողը շտապ բուժում է ստացել թիվ 52218 զինվորական ջոկատում, ապա՝ թիվ 3057 զինվորական ջոկատում՝ մինչև 2001 թվականի ապրիլի 17-ը: Նա չէր կարողանում ինքնուրույն կանգնել և մահճակալից սողալով էր իջնում՝ բռնվելով մահճակալի փայտերից:

14. 2001 թվականի ապրիլի 17-ից մայիսի 23-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողը բուժում է ստացել Դոնի Ռոստովի Պետական բժշկական համալսարանի նյարդավիրաբուժական կլինիկայում: Դուրս գրվելիս արտորոշվել է և ճանաչվել աշխատելու համար ոչ պիտանի:

15. 2001 թվականի հունիսի 1-ի թիվ 3057 զինվորական ջոկատի բժշկական հանձնաժողովը հետազոտել է դիմողին թիվ 6794 զինվորական ջոկատի հրամանատարի խնդրանքով ենթարկվել է զննման և արտորոշվել որպես «դեպի ողնուղեղ արյան մուտքի կտրուկ կանխարգելման հետևանքների՝ էպիդուրիտի, արախանդիտի ձևով, ողնուղեղային հեղուկի հոսքի խախտմամբ և ստորին վերջույթների զգայունության երկրորդային վատթարացմամբ»: Հանձնաժողովը հաստատել է նաև, որ այդ վիճակը «ձեռք է բերվել զինվորական ծառայության ընթացքում», և ճանաչել է դիմողին «մասամբ պիտանի զինվորական ծառայության համար»:

16. 2001 թվականի հունիսի 28-ին դիմողն ազատվել է անաշխատունակ լինելու հիմքով:

B. Քրեական գործի քննությունը

17. Չճշտված օրը դիմողի մայրը բողոք է ներկայացրել Դոնի Ռոստովի զինվորական դատախազին լեյտենանտ Դ.-ի և կրտսեր սերժանտ Չ.-ի դեմ՝ նրանց կողմից պաշտոնական դիրքի չարաշահման վերաբերյալ:

18. 2001 թվականի մայիսի 10-ին նրա բողոքը փոխանցվել է Աստրախանի կայազորի զինվորական դատախազին, ով, իր հերթին, 2001 թվականի մայիսի 21-ին այն ուղարկել է Կասպյան զինվորական նավատորմի զինվորական դատախազին:

19. Գործի ընդունելիության և փաստարկների առթիվ իր դիտարկումներում Կառավարությունը ներառել է նաև լեյտենանտ Դ.-ի և կրտսեր սերժանտ Չ.-ի հայտարարությունները, ինչպես նաև շարքայիններ Ա.Լ.-ի, Ա.Շ.-ի և Վ.Պ.-ի հայտարարությունները, որոնք զինվորական ծառայության էին անցել 2001 թվականի փետրվարի 1-ին:

20. 2001 թվականի մայիսի 22-ին լեյտենանտ Դ.-ն նշել է հետևյալը.

«2001 թվականի փետրվարին շարքային Չճները տեղափոխվել է մեր ջոկատ ... Նա ծառայության է անցել իմ ենթաջոկատում, որը գտնվում է յոթերորդ խմբի առաջին դասակում»: Սեր ջոկատ տեղափոխվելու սկզբից ևեթ նա սկսել էր գանձատվել ծնկների կրկնվող ցավից: Այդ հիմքով ես ազատել էի նրան ֆիզիկական վարժություններ կատարելուց, նա մնում էր խմբի շենքում և չէր գնում ոչ մի տեղ: Սոտ երկու շաբաթ անց շարքային Չճները ծնկի սուր ցավերի պատճառով ուղարկ-

վել է սանհիտարական ջոկատ՝ բուժում ստանալու նպատակով ես չեմ կարող ասել, թե դա ինչու է տեղի ունեցել: Որոշ ժամանակ անց նա տեղափոխվել է հիվանդանոց այլ քաղաքում ... Ես երբեք չեմ կիրառել շարքային Չեմբերի նկատմամբ որևէ ապօրինի միջոց»:

21. Նույն օրը սերժանտ Չ.-ն ցուցմունք է տվել հետևյալի մասին.

«Ես ճանաչում եմ շարքային Չեմբերին 2001 թվականի փետրվարից, նա ծառայում էր 6794 ջոկատի յոթերորդ խմբում, որտեղ ես ջոկատի հրամանատարն էի: Ես նշում եմ, որ Չեմբերը հաճախ էր գնում բժշկական ջոկատ: Ես չգիտեմ, թե նա ինչից էր գանգատվում: Ամեն անգամ, երբ ես դասակում լինում էի հերթապահ՝ Չեմբերը, որպես կանոն, բուժում էր ստանում բժշկական ջոկատում: Կարծում եմ, նա գանգատվում էր ոտքի ցավից: Ես լավ չեմ ճանաչում Չեմբերին, որովհետև նա իմ դասակից չէր...»:

22. Իրենց միանման ցուցմունքներում շարքայիներ Ա.Լ.-ն, Ա.Շ.-ն և Վ.Պ.-ն նշել են, որ դիմողը 6794 զինվորական ջոկատ գալուն պես գանգատվում էր, որ «իր ոտքերը թույլ են», որ այդ պատճառով նրան ազատել են ֆիզիկական վարժություններ կատարելուց, զորավարժանքներից և որ ոտքերի ցավի պատճառով նա հաճախ բուժում է ստացել բժշկական ջոկատում:

23. 2001 թվականի մայիսի 31-ին կապիտան Ա.-ն՝ Կասայան նավատորմի զինվորական դատախազության ավագ քննիչը, որոշում է կայացրել քրեական գործ չհարուցելու մասին: Պատճառաբանությունը եղել է հետևյալը.

«Քննությանը հաստատվել է, որ լեյտենանտ Դ.-ն և կրտսեր սերժանտ Չ.-ն իրականում թույլ չեն տվել վերադաս դիրքի չարաշահում

Լեյտենանտ Դ.-ի ցուցմունքից հետևում է, որ շարքային Չեմբերը ծառայել էր հրամանատարության ներքո: Ոչ նա, ոչ էլ կրտսեր սերժանտ Չ.-ն երբևէ չեն չարաշահել իրենց վերադաս դիրքը կամ դաժան վերաբերմունք դրսևորել շարքային Չեմբերի կամ թիվ 6794 ջոկատի զինվորականի նկատմամբ:

Կրտսեր սերժանտ Չ.-ի ցուցմունքից հետևում է, որ ոչ ինքը, ոչ էլ լեյտենանտ Դ.-ն երբևէ չեն չարաշահել իրենց դիրքը կամ դաժան վերաբերմունք ցուցաբերել շարքային Չեմբերի կամ 6794 ջոկատի որևէ այլ զինվորականի նկատմամբ:

6794 ջոկատի յոթերորդ խմբի բոլոր ծառայողները, որտեղ ծառայում էր Չեմբերը, ենթարկվել են հարցաքննության: Նրանք ցուցմունք են տվել առ այն, որ ոչ ինչ անհանգստացրել շարքային Չեմբերին, և որ լեյտենանտ Դ.-ն և կրտսեր սերժանտ Չ.-ն երբևէ չեն չարաշահել իրենց դիրքը նրա կամ 6794 ջոկատի որևէ այլ ծառայողի նկատմամբ:

Այդպիսով, քննությանը հաստատվեց, որ լեյտենանտ Դ.-ն և կրտսեր սերժանտ Չ.-ն չեն չարաշահել իրենց դիրքը շարքային Չեմբերի կամ 6794 ջոկատի որևէ զին-ծառայողի նկատմամբ, հետևաբար, նրանց նկատմամբ չի կարող հարուցվել քրեական գործ, քանի որ հանցագործություն տեղի չի ունեցել»:

Որոշման մեջ մշվել է, որ այն կարող է բողոքարկվել վերադաս դատախազին կամ դատարան:

24. 2002 թվականի սեպտեմբերի 30-ին դիմողի մայրը բողոքել է վերադաս դատախազին: Նա գրել է, հատկապես, որ նրա որդին երբևէ չի ունեցել ծնկի ցավ: Նա նաև նշել է, որ քննիչը չի լսել զինվորներ Պ.-ին, Ա.-ին, Ց.-ին և Ե.-ին, որոնք ականատես են եղել վատ վերաբերմունքին:

25. 2002 թվականի հոկտեմբերի 8-ին սպա Մ.-ն՝ Կասայան նավատորմի զինվորական դատախազը, պատասխանել է, որ նրա բողոքը չի կարող քննվել, քանի

որ քննության նյութերը 2002 թվականի օգոստոսի 8-ին փոխանցվել են Շախտիի քաղաքային դատարան: Նա նշել է, որ բողոքը կքննվի նյութերը վերադարձնելուց հետո: Դիմողը հետագայում չի ստացել որևէ տեղեկատվություն՝ կապված իր բողոքի հետ:

C. Քաղաքացիական գործի քննությունը

26. 2002 թվականի մարտի 17-ին դիմողը քաղաքացիական հայց է ներկայացրել թիվ 3025 և 5464 ջոկատների և Ներքին գործերի նախարարության՝ Հարավային Կովկասի գործերի ղեկավարության դեմ՝ ոչ նյութական վնասի համար:

27. Դիմողը և նրա փաստաբանը դատարանին միջնորդել են նշանակել դատաբժշկական փորձաքննություն՝ իր վնասվածքների պատճառը և բնույթը պարզելու նպատակով:

28. 2003 թվականի ապրիլի 9-ին Դոնի Ռոստովի շրջանի Շախտիի քաղաքային դատարանը մերժել է նրանց միջնորդությունը՝ միջանկյալ որոշմամբ.

«Կողմերին լսելու և գործի նյութերն ուսումնասիրելու արդյունքում դատարանը գտավ, որ միջնորդությունն անհիմն է ... քանի որ վնասվածքների առաջացման ժամանակահատվածը հաստատված է բժշկական եզրակացությամբ, և դա զինվորական ծառայության ժամանակահատվածն է: Առկա վնասվածքների պատճառների և բնույթի հաստատումը չի օգնի հայտնաբերել մեղավորներին կամ [պարզել] հետևանքները: Գործի նյութերում առկա է 2001 թվականի մայիսի 31-ին կայացված որոշումը՝ սերժանտ Չ.-ի և լեյտենանտ Դ.-ի դեմ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին»:

29. Նույն օրը քաղաքային դատարանը կայացրել է վճիռ, որով դիմողի հայցը մերժվել է: Քաղաքային դատարանը հետագոտել է դիմողի կողմից ներկայացված բժշկական տվյալները և հարցաքննել նրա հետ ծառայած Պ.-ին, ով հաստատել է, որ ավագ սերժանտ Չ.-ն ստիպել է դիմողին և մյուս ծառայողներին կատարել 350 կամ ավելի կքանիստ վարժություն, և որ դիմողը ուժասպառ է եղել այդ վարժության ընթացքում: Դատարանը գտել է, որ.

«Գնահատելով հավաքված բոլոր ապացույցները՝ դատարանը գտնում է, որ հայցն անհիմն է ... քանի որ [դիմողը] չի ապացուցել, որ իր առողջությանը հասցված վնասը պատճառվել է [Ներքին գործերի նախարարության] ծառայողների կողմից. նրա իր ցուցմունքներին համապատասխան՝ նա վատ է զգացել (իր կարծիքով) չափից դուրս ֆիզիկական ակտիվության պատճառով (ֆիզիկական վարժություններ, «ԶԻԼ» մակնիշի բեռնատարի կցամասն իր ձեռքերով տանելը), ինչպես նաև ավագ զինվորների և սերժանտ Չ.-ի վատ վերաբերմունքի պատճառով: Այդուհանդերձ, գործի նյութերը պարունակում են 2001 թվականի մայիսի 31-ի որոշումը՝ սերժանտ Չ.-ի և լեյտենանտ Դ.-ի նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին ... հանցավոր արարքի բացակայության պատճառով: Գործող օրենքների համաձայն՝ ոչ նյութական վնասի համար պատասխանատվության պարտադիր պայմաններից մեկը վնասը պատճառողի մեղքն է ...»:

30. Դիմողը բողոքարկել է միջանկյալ որոշումը և 2003 թվականի ապրիլի 9-ի վճիռը:

31. 2003 թվականի հունիսի 25-ին Ռոստովի շրջանային դատարանը մերժել է նրա վերաքննիչ բողոքը.

«[Առաջին ատյանի] դատարանը մերժել է հայցը, քանի որ հաստատել է, որ պատասխանողների պատասխանատվությունը [դիմողի] առողջությանը հասցված վնասի համար՝ չի ապացուցվել: [Շրջանային] դատարանը գտնում է, որ այս եզրակա-

ցությունը ճիշտ է: 2001 թվականի մայիսի 31-ին քննիչը ... մերժել է քրեական գործի հարուցումը ... Պատասխանողների գործողությունների և լրիմողի] անաշխատունակության միջև պատճառական կապը հաստատված չէ: Փորձագետները չեն կարող հաստատել պատասխանողների գործողությունների և հետևանքների միջև պատճառական կապ, դա կարող է անել միայն դատարանը»:

D. Թռչակ ստանալու հայրը

32. 2001 թվականի օգոստոսի 29-ին դիմողի՝ ծառայությունից ազատվելուց հետո նրա նկատմամբ տրվել է երկրորդ կարգի հաշմանդամության ախտորոշում և նրան նշանակվել է անաշխատունակության թռչակ:

33. Դիմողը զինվորական թռչակ հայցելու անհաջող փորձ է կատարել: 2002 թվականի մայիսի 21-ին, հունիսի 11-ին, հուլիսի 29-ին և դեկտեմբերի 25-ին դիմողի մայրը բացասական պատասխաններ է ստացել Ներքին Ներքին գործերի մախարարության կենտրոնական զինվորական բուժ. հանձնաժողովից: Այս պատասխաններին համապատասխան՝ 2001 թվականի հունիսի 5-ի եզրակացությունը հաստատել է միայն, որ առողջական վիճակից ելնելով հաշմանդամության ախտորոշումը տրվել է զինվորական ծառայության ընթացքում, սակայն չի հաստատվել, որ այն առաջացել է զինվորական ծառայության ընթացքում:

E. Կառավարության կողմից ներկայացված փորձագիտական եզրակացությունը

34. Գործի ընդունելիության և հաշմանդամության եզրակացության վերաբերյալ իր դիտարկումներում Կառավարությունը ներկայացրել է երկու բժշկական փորձագետների (մեկը՝ զինվորական, մյուսը՝ քաղաքացիական) կողմից 2005 թվականի մարտի 10-ին ներկայացված եզրակացությունը: Եզրակացությունը հաստատվել է Գլխավոր զինվորական դատավորի օգնականի կողմից 2005 թվականի մարտի 9-ին՝ դիմողի անաշխատունակության բնույթը, դրա պատճառները և հետևանքները պարզելու նպատակով: Փորձագետներն իրենց հետևություններն արել են քրեական գործի նյութերի և դիմողի՝ 2001 թվականի բժշկական փաստաթղթերի հիման վրա: Մասնավորապես, նրանք նշել են, որ.

«Բժշկական փաստաթղթերից հետևում է, որ պարոն Չենբերի վիճակը կրում է քրոնիկ բնույթ: Հաշվի առնելով պարոն Չենբերի երիտասարդ տարիքը, նրա բուժ պատմությունը (ոտքերի ցավը՝ սկսած տասը տարեկանից) և քրոնիկ վիճակի վատթարացումը՝ գոտկաշրջանում օստեոխոնդրոզն առաջացել է մանուկ հասակում՝ մետաբոլիկ խախտման (դիսթրոֆիայի) արդյունքում ... Ողնաշարի բորբոքային պրոցեսները (էպիդուրիտիս և արախնոիդիտիս) կարող էին առաջացած լինել ... որպես ինֆեկցիոն հիվանդության բարդության հետևանք, որը պարոն Չենբերը կարող էր տարած լինել մանուկ հասակում, այդպիսին կարող էր լինել հարբուխը, տոնզիլիտը, ֆարինգիտը և այլն: Ողնաշարային այս վիճակը մաս եղել է քրոնիկ և շարունակական բնույթի ... ինչը հաստատվել է էպիդուրիտով և արախնոիդիտով և ոտքերի ցավով, ինչը եղել է զինվորական ծառայության սկզբից և մինչև գորակույժվելը:

Առկա բժշկական եզրակացություններում կամ գործի նյութերում որևէ կերպ օբյեկտիվորեն չի հաստատվում, որ այս վիճակն առաջացել է վնասվածքի արդյունքում»:

Պարոն Չենբերի հիվանդությունները քրոնիկ են ու շարունակական և կարող էին լինել ժառանգական բնույթի (նյութերի համաձայն՝ նրա հորեղբայրը տառապել է նման հիվանդությամբ)...

II. Համապատասխան ներպետական օրենսդրությունը

A. Քաղաքացիական օրենսգիրք

35. Վնաս պատճառելու համար ընդհանուր դրույթները հետևյալն են.

Հոդված 1064.

Վնաս պատճառելու համար պատասխանատվության առաջացման ընդհանուր հիմքերը

«1. Որևէ մեկի անձին կամ գույքին պատճառված վնասը ... պետք է լրիվ ծավալով հատուցվի վնասը պատճառած անձի կողմից ...

2. Վնասը պատճառած անձը պատասխանատվություն է կրում դրա համար, եթե չապացուցի, որ վնասը պատճառվել է ոչ իր մեղքով ...»:

B. ԽՅՄ քրեական դատավարության օրենսգիրք (գործել է մինչև 2002 թվականի հուլիսի 1-ը)

36. Դատախազի գործողությունների կամ որոշումների դեմ բողոքները կարող են բողոքարկվել վերադաս դատախազին (հոդված 220): Բողոքն ստանալուց հետո՝ երեք օրվա ընթացքում դատախազը պետք է ուսումնասիրի այն և պատասխանի բողոք բերող անձին (հոդված 219):

C. ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգիրք (գործում է 2002 թվականի հուլիսի 1-ից)

37. Եթե քրեական գործի քննությունը կարճվում է նախնական քննության փուլում, տուժողը կամ քաղաքացիական կողմը կարող է ներկայացնել առանձին բողոք, եթե քննությունը չի կարճվել այն հիմքով, որ՝ (a) վիճարկվող հանցագործությունը տեղի չի ունեցել (*otsutstvie sobytiya prestupleniya*) կամ (b) կասկածյալը ներգրավված չի եղել դրա կատարման մեջ (213-րդ հոդվածի 4-րդ կետ, 24-րդ - հոդվածի 1(1) կետ և 27-րդ հոդվածի 1(1) կետ):

Իրավունքի հարցեր

I. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

38. Դիմողը բողոքել է, որ ինքը ենթարկվել է անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի զինվորական ծառայության ընթացքում՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, համաձայն որի.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Ընդունելիություն

39. Դատարանը նկատում է, որ Կիսլովոդսկի թիվ 5464 զինվորական ջրկատուում վատ վերաբերմունքը ենթադրաբար տեղի է ունեցել 2001 թվականի հունվարին, և որ հետագայում դիմողը չի միջնորդել իրականացնել որևէ քննություն այդ առթիվ: Քանի որ հայտարարությունը տրվել է 2003 թվականի փետրվարի 3-ին,

այս դեպքերին առնչվող գանգատը ներկայացվել է ոչ ժամանակին և պետք է մերժվի Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերին համապատասխան:

40. Դատարանը գտնում է, որ Աստրախանի թիվ 6794 (3025) զինվորական ջոկատում տեղի ունեցած վիճարկվող վատ վերաբերմունքին առնչվող գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Այս Դատարանը գտնում է, որ այն անընդունելի չէ նաև որևէ այլ հիմքով: Այդ իսկ պատճառով այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

B. Արդյունքները

1. Վիճարկվող վատ վերաբերմունքը զինվորական ծառայության ընթացքում

(a) Կողմերի փաստարկները

41. Կառավարությունը ժխտել է, թե դիմողը ենթարկվել է վատ վերաբերմունքի որևէ դրսևորման թիվ 6794 զինվորական ջոկատում: Հղում կատարելով 2005 թվականի մարտի փորձագիտական եզրակացությանը (տես վերը՝ կետ 34)՝ այն նշել է, որ դիմողի խնդիրների պատճառն է եղել նրա քրոնիկ վիճակը, որն առկա է եղել մինչև զորակոչվելը, սակայն ավտորոշվել է առաջին անգամ զինվորական ծառայության ընթացքում: Ինչ վերաբերում է 2001 թվականի հունիսի 5-ի փաստաթղթի տեքստին՝ Կառավարությունը պարզաբանում է, որ վիճակի բնորոշումը՝ իբրև «զինվորական ծառայության ընթացքում ձեռք բերված», նույնպես ներառել է իրավիճակներ, ինչպիսիք են դիմողին, երբ վիճակն առկա է եղել մինչև զորակոչվելը, սակայն դրա խորացումը կամ բարդացումը զինծառայողին զինվորական ծառայության ընթացքում դարձրել է հետագա ծառայության համար ոչ պիտանի: Դիմողը բժիշկ սպաներին չի ասել իր ծնկների վիճակի մասին զորակոչային հանձնաժողովին ներկայանալիս:

42. Դիմողը հայտարարել է, որ զինվորական ծառայության հատուկ համատեքստում Կառավարությունն ունեցել է ինչպես պոզիտիվ, այնպես էլ նեգատիվ պարտականություններ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով: Դրական պարտականությունը կայանում է նրանում, որ այն պետք է ապահովի, որպեսզի զինվորական ծառայության կոչված անձինք լինեն բավարար չափով առողջ և պիտանի նման ծառայության համար: Ձորակոչային հանձնաժողովի կողմից իրականացված մակերեսային բժշկական հետազոտությունն իր դեպքում բավարար չի եղել ավտորոշելու իրական վիճակը, ինչը հանգեցրել է նրա զորացմանն ու հաշմանդամությանը: Ավելին, ինչ վերաբերում է 3-րդ հոդվածի ներքո առկա նեգատիվ պարտականությանը՝ դիմողը նշել է, որ զինծառայողները եղել են իրենց հրամանատարների աստիճանակարգային ենթակայության տակ և գտնվել են պետական իշխանությունների լիակատար հսկողության ներքո: Նրա վերադասներն իրեն ստիպել են կատարել ֆիզիկական վարժություններ, որոնց համար առկա չի եղել որևէ զինվորական պահանջ, օրինակ՝ ծնկի 350 վարժություն կատարելը: Այդ չափն անցնող վարժությունը խորացրել է նրա վիճակն ու անկարողությունը: Փաստերի նրա գնահատումը հաստատվել է նրա հետ մեկտեղ ծառայած Պ.-ի ազգային դատարաններում արված ցուցմունքով:

(b) Փաստերի հաստատումը

43. Դատարանը նկատում է, որ Աստրախանի թիվ 6794 զինվորական ջոկատում դիմողի ծառայությանը վերաբերող փաստերը կողմերը չեն վիճարկում:

44. Դիմողն այդ զինվորական ջոկատ եկել է 2001 թվականի փետրվարին: Նրա իսկ հայտարարություններից, ինչպես նաև նրա հրամանատարի և ծառայող ընկերների հայտարարություններից հետևում է, որ նա տառապել է ծնկի ցավից: Ծնկի վիճակի կապակցությամբ լեյտենանտ Դ.-ն՝ նրա անմիջական ղեկավարը, նրան ազատել է ֆիզիկական վարժանքներից և շարային վարժությունների կատարումից (տե՛ս լեյտենանտ Դ.-ի և այլ զինվորների գրավոր ցուցումները վերը՝ կետեր 20 և 22): Նաև պարզվել է, որ մի քանի անգամ դիմողը ծնկի վիճակից առիթով բուժում է ստացել բժշկական կետում:

45. 2001 թվականի մարտին կրտսեր սերժանտ Չ.-ն լեյտենանտ Դ.-ի ներկայությամբ հրամայել է դիմողին, այլոց հետ մեկտեղ, կատարել ծնկի 350 վարժություն՝ իբրև պատիժ բարաքները չմաքրելու համար: Դիմողն ուժասպառ է եղել վարժության ընթացքում և տարվել է հոսպիտալ շտապ օգնություն ստանալու նպատակով: Շարքային Պ.-ն, ում հրամայված էր կատարելու նույնը, հաստատել է այս իրադարձությունները քաղաքային դատարանում (տես վերը՝ կետ 29):

46. Քաղաքացիական հոսպիտալում բուժում ստանալուց հետո դիմողն ակտորոշվել է ողնաշարի փակ վնասվածքով, ազատվել է զինվորական ծառայությունից բժշկական հիմքերով և ակտորոշվել է երկրորդ կարգի հաշմանդամություն ունեցող:

(c) Վատ վերաբերմունքի լրջության գնահատումը

47. Դատարանի խնդիրն է պարզել՝ արդյոք վերը հաստատված փաստերը բացահայտում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ խոշտանգումների, անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ երաշխիքների խախտում, թե՛ ոչ:

48. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը խստիվ պահպանում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար արժեքներից մեկը: Այն բացարձակ իմաստով արգելում է խոշտանգում կամ անմարդկային կամ արժանապատվություն նվաստացնող պատիժը՝ անկախ հանգամանքներից և զոհի վարքագծից (տե՛ս օրինակ՝ Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի գործը [GC], թիվ 26772/95, կետ 119, ECHR 2000-IV): Վատ վերաբերմունքը պետք է ունենա լրջության նվազագույն մակարդակ, եթե այն 3-րդ հոդվածի սահմաններում է: Այս նվազագույնի գնահատումը կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են վերաբերմունքի տևողությունը, դրա ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունը և որոշ դեպքերում՝ զոհի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը (տե՛ս Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1978 թվականի հունվարի 18-ի վճիռը, մաս A, թիվ 25, էջ 65, կետ 162):

49. Դատարանը բազմիցս նշել է, որ կիրառված խոշտանգումն ու նվաստացումը ցանկացած դեպքում պետք է դուրս գան օրինական վերաբերմունքի կամ պատժի հետ կապված տառապանքի և նվաստացման անխուսափելի տարրերի սահմաններից (տե՛ս Կուդլան ընդդեմ Լեհաստանի գործով վճիռը [GC], թիվ

30210/96, կետ 92-94, ECHR 2000-XI): Պարտադիր զինվորական ծառայությունը հաճախ ներառում է այնպիսի տարր, ինչպիսին է անձին ազատությունից զրկելու միջոցը: Այդուհանդերձ, շատ գործողություններ, որոնք կարող են առաջացնել բանտարկյալների նկատմամբ նվաստացնող կամ անմարդկային վերաբերմունք, չեն կարող անցնել վատ վերաբերմունքի սահմանը, երբ դրանք իրականացվում են զինված ուժերում, պայմանով, որ դրանք կատարեն հատուկ առաքելություն զինված ուժերում, երբ, օրինակ, դրանք հանդիսանում են կռվի դաշտի համար սահմանված վարժանքների մի մասը (տես *mutatis mutandis*, էնգելը և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով 1976 թվականի հունիսի 8-ի վճիռը, մաս A, թիվ 22, կետ 57):

50. Այդուհանդերձ, Պետությունը պարտավոր է ապահովել, որպեսզի անձը զինվորական ծառայությունն անցնի այնպիսի պայմաններում, որոնք համատեղելի են նրա մարդկային արժանապատվությունը հարգելու հետ, իսկ զինվորական վարժանքների ընթացակարգը և մեթոդները չեն պատճառում նրան ֆիզիկական տառապանք կամ չեն անցնում զինվորական կարգուկանոնի հետ կապված անխուսափելի դժվարությունների չափն ու սահմանը, և որ մնան ծառայության պրակտիկ պահանջների հետ մեկտեղ նրա առողջությունը և ինքնազգացողությունը համարժեքորեն պաշտպանված են՝ այլևի հետ մեկտեղ տրամադրելով նրան պահանջվող բժշկական օգնություն (տես *mutatis mutandis*, Քիլինջը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 40145/98, կետ 41, 2005 թվականի հունիսի 7 և Ալվարեզ Ռամոն ընդդեմ Իսպանիայի (*dec.*), թիվ 51192/99, 2001 թվականի հուլիսի 3): Պետության առաջնային պարտականությունն է նվազագույնի հասցնել առողջությանն սպառնացող ռիսկը, որը կարող է առաջանալ ոչ միայն զինվորական գործողությունների և օպերացիաների բնույթից, այլ նաև մարդկային տարրի պատճառով, որը գործում է, երբ Պետությունը սովորական քաղաքացիներին զորակոչում է զինվորական ծառայության: Նման կանոնները պետք է պահանջեն պրակտիկ միջոցների իրականացում, որոնք նպատակ ունեն արդյունավետորեն պաշտպանել զորակոչվածների զինվորական կյանքին բնորոշ վտանգներից, ապահովեն պատշաճ ընթացակարգեր՝ պարզելու համար տարբեր մակարդակների ծառայողների կողմից թույլ տրվող բացթողումները և սխալները (տես վերը՝ կետ 41, *in fine*):

51. Համաձայն Դատարանի մշտական մոտեցման՝ վերաբերմունքը համարվում է «անմարդկային», եթե այն կանխամտածված է, կիրառվում է ժամկետով և պատճառում է կամ փաստացի մարմնական վնասվածքներ, կամ ուժեղ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք (տես, որպես դասական օրինակ, Դանիան, Նորվեգիան, Շվեդիան և Նիդեռլանդներն ընդդեմ Հունաստանի («Հունական գործ»), գանգատներ թիվ 3321/67, 3322/67, 3323/67 և 3344/67, Հանձնաժողովի՝ 1969 թվականի նոյեմբերի 5-ի հաշվետվությունը, Տարեգիրք XII, ինչպես նաև վերը նշված Քուլլան, կետ 92): Հարցը, թե արդյոք վերաբերմունքի նպատակն է եղել զոհին տառապանք պատճառելը, հաշվի է առնվում հետագայում, սակայն նման որևիցե նպատակի բացակայությունն արդյունքում չի կարող բացառել 3-րդ հոդվածի խախտումը (տես վերը նշված՝ Հունական գործը, ինչպես նաև Փիրսն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 28524/95, կետ 74, ECHR 2001-III):

52. Եթե նույնիսկ վիճարկվող ֆիզիկական վարժանքը կարող է լինեն զինվորական կարգապահության մասը, Դատարանը կրկնում է, որ այն պետք է համա-

պատասխանի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, չպետք է անցնի այն սահմանը, երբ վտանգի տակ է դրվում զինակոչների առողջությունը և ինքնազգացողությունը կամ նվաստացնի նրանց արժանապատվությունը: Տվյալ գործով դիմողը, ով ուներ վատառողջ ծնկներ, որի մասին իրազեկ էին, ստիպված է եղել կատարել 350 կքանիստ վարժություն, որը, պարզվում է, եղել է հատուկ նշանակության վարժություն: Այդուհանդերձ, Դատարանը պատճառ չի տեսնում պարզելու in abstracto, թե արդյոք այդ հատուկ վարժությունը համապատասխանել է 3-րդ հոդվածի պահանջներին, թե՛ ոչ քանի որ այն հաշվի է առնելու գործի այն տարրերը, որոնք համարում է առանցքային 3-րդ հոդվածին համապատասխանելը զնահատելիս:

53. Դիմողին հրամայվել է կատարել կքանիստ վարժություն՝ որպես պատիժ բարաքները ոչ հավուր պատշաճի մաքրելու համար: Այդ հրամանը տրվել է իր ժամանակավոր հրամանատար՝ կրտսեր սերժանտ Չ.-ի կողմից: Դրան լեյլայն համաձայնել է վերադաս հրամանատար՝ լեյտենանտ Դ.-ն, ով ներկա է գտնվել այդ տեսարանին, սակայն չի առարկել հրամանի դեմ: Այստեղից հետևում է, որ այդ վերաբերմունքը դիմողի նկատմամբ իրականացվել է դիտավորությամբ:

54. Ներպետական քննության սահմաններում տրված ցուցմունքներից ակնհայտ է, որ թե՛ լեյտենանտ Դ.-ն և թե՛ կրտսեր սերժանտ Չ.-ն լավատեղյակ են եղել դիմողի՝ ծնկի հետ կապված խնդիրներին նրա ծառայության անցնելու պահից (տես վերը՝ կետեր 20 և 21): Ինչպես նշվել է վերը, լեյտենանտ Դ.-ն առողջական վիճակից ելնելով ազատել էր դիմողին ֆիզիկական վարժանքներից և հրաձգության պարապմունքներից: Չնայած դիմողի առողջական խնդիրներին տեղյակ լինելուն, հրամանատարներն ստիպել են նրան կատարել որոշակի տեսակի վարժություններ, որոնք մեծ ծնշում են գործադրել նրա ծնկներին և ողնաշարին: Նման պարագայում Դատարանը չի կարող հանգել միայն այն հետևությանը, որ վերաբերմունքը եղել է և՛ դիտավորյալ, և՛ ցուցաբերվել է այն հաշվարկով, որ դիմողին պատճառվի ֆիզիկական ցավ: Պատժի խստությունը չի կարող ակնհայտորեն գնահատվել զինվորական ծառայության պահանջների կամ կարգուկանոնի տեսանկյունից, և չի կարելի ասել, թե այն իրականացվել է զինված ուժերի հատուկ առաքելությամբ (վերը նշված էնգելի գործի համեմատ, կետ 57):

55. Ինչ վերաբերում է քննվող պատժի հետևանքներին՝ Դատարանը նկատում է, որ դիմողն ուժասպառ է եղել և չի կարողացել կառավարել ոտքերը: Չնայած որ նա առաջինը՝ զինվորական, ապա քաղաքացիական հիվանդանոցում է ստացել շտապ օգնություն, հասցված վնասվածքը հանգեցրել է առողջության երկարատև խաթարման: Դիմողն ազատվել է զինվորական ծառայությունից և դարձել է երկրորդ կարգի հաշմանդամ:

56. Գնահատելով վերը նշված տարրերը՝ միասին վերցրած, Դատարանը գտնում է, որ տվյալ գործով դիմողը ենթարկվել է ֆիզիկական վարժությունների հարկադիր կատարման, որոնք հասցրել են ֆիզիկական ուժասպառության: Այս պատիժն իրականացվել է դիտավորությամբ՝ իր հրամանատարների կողմից, որոնք հստակ իմացել են դիմողի առողջական խնդիրների մասին, ինչպես նաև այն իրականացվել է առանց որևէ ծառայողական անհրաժեշտության, որը կարդարացներ այդ գործողությունները: Դատարանն այն կարծիքի է, որ նման հանգամանքներում այդ պատիժը դիմողին պատճառել է ֆիզիկական մեծ տառապանք և անցել է լրջության նվազագույն աստճանի սահմանները:

57. Հաշվի առնելով վերը նշված դիտարկումները՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողը ենթարկվել է անմարդկային պատժի՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի: Ուստի տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում՝ դրա բուն իմաստով:

2. Վիճարկվող անարդյունավետ քննությունը

58. Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողի բողոքների առիթով իրականացված քննությունը եղել է արդյունավետ: Չնայած Կասպյան նավատորմի զինվորական դատախազը չի պատասխանել դիմողի մոր բողոքին, նման պատասխան այլևս չի էլ պահանջվել այն բանից հետո, երբ Շախտիի քաղաքային դատարանը 2003 թվականի ապրիլի 9-ին կայացրել է իր դատավճիռը:

59. Դիմողը նշել է, որ իր բողոքի առթիվ չի հարուցվել որևէ քրեական գործ: Այդ իսկ պատճառով ծառայողների ցուցմունքները չեն ունեցել ապացուցողական նշանակություն, քանի որ նրանք պաշտոնապես չեն հարցաքննվել և չեն նախագծուլացվել սուտ ցուցմունք տալու մասին: Քննիչը չի քննել դիմողին, իր հետ մեկտեղ ծառայած Պ.-ին կամ այլ զինվորականի, ով ակնատես է եղել վատ վերաբերմունքին: Դիմողի մայրը չի ստացել Կասպյան նավատորմի զինվորական դատախազին ուղղված իր բողոքի որևէ պատասխան:

60. Տվյալ գործով Դատարանը գտել է, որ դիմողն ուժասպառ է եղել իր անմիջական վերադաս սերժանտ Չ.-ի կողմից հրամայված ակտիվ վարժության հետևանքով, որը լեյտայն հաստատվել է լեյտենանտ Դ.-ի կողմից, ինչն իրականացվել է որպես պատիժ բարաքները չմաքրելու համար: Հաշվի չառնելով, այն հանգամանքը, թե դիմողի առողջական վիճակի այդ համկարծակի վատթարացումը տեղի է ունեցել վնասվածքի կամ նախկինում չախտորոշված վիճակի վատթարացմամբ, թե՛ ոչ, վնասվածքի ծանրությունն առաջ է բերել վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ «վիճելի բողոքը»:

61. Դատարանը կրկնում է, որ երբ անձը վիճելի բողոք է ներկայացնում առ այն, որ ինքը լրջորեն ենթարկվել է վատ վերաբերմունքի՝ ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, այդ դրույթը՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով նախատեսված պետությունների ընդհանուր պարտավորության հետ մեկտեղ, համաձայն որի՝ նրանք պետք է «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի Բաժին I-ում», պահանջում է անուղղակիորեն, որպեսզի իրականացվի արդյունավետ պաշտոնական քննություն: Քննություն իրականացնելու պարտականությունը «ոչ թե արդյունքի այն միջոցների պարտականություն է»։ ոչ յուրաքանչյուր քննություն է, որ պետք է անպայմանորեն հանգեցնի հաջողության կամ այնպիսի արդյունքի, որ կհամընկնի բողոքողների՝ դեպքերի գնահատման հետ, այդուհանդերձ, այն, ըստ էության, պետք է հանգեցնի գործի փաստերի հաստատմանը, և եթե պարզվի, որ խախտումներն իրոք տեղի են ունեցել, այն պետք է հանգեցնի պատասխանատուների բացահայտմանը և պատժմանը: Այդպիսով, վատ վերաբերմունքի առիթով իրականացվող քննությունը պետք է լինի բազմակողմանի: Դա նշանակում է, որ իշխանությունները պետք է մշտապես լուրջ փորձ անեն կատարվածը բացահայտելու համար և չպետք է հիմնվեն հապճեպ արված կամ անհիմն հետևությունների վրա՝ քննությունը դադարեցնելու համար կամ օգ-

տագործեն դրանք որպես իրենց որոշումների հիմք: Նրանք պետք է ձեռնարկեն իրենց հասու բոլոր հիմնավոր միջոցները հսկելու համար դեպքին առնչվող ապացույցները, ներառյալ, inter alia, վկաների ցուցմունքները, դատաբժշկական ապացույցները և այլն: Քննության ցանկացած թերություն, որը թուլացնում է դրա կարողությունը հաստատելու վնասվածքների պատճառները կամ բացահայտելու պատասխանատուներին, հակադրվում է այս նորմին (բազմաթիվ այլ գործերի շարքում տես՝ Միխեևն ընդդեմ Ռուսաստանի գործը, թիվ 77617/01, կետ 107 et seq, 2006 թվականի հունվարի 26 և Ասենվըր և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, Հանրապետություններ 1998-VIII, կետ 102, et seq.):

62. Նախ՝ Դատարանը նկատում է, որ քննությունը չի կարող բնորոշվել որպես բավականաչափ բազմակողմանի: Քննիչը չի նշանակել բժշկական փորձաքննություն դիմողի առնչությամբ կամ այդ նպատակով հղում չի կատարել որևէ բժշկական փաստաթղթի, որ իր մոտ կարող էր առկա լինել: Միակ վկաները, որոնց մասին նշվել է քննիչի որոշման մեջ, եղել են լեյտենանտ Դ.-ն և կրտսեր սերժանտ Չ.-ն, որոնք դիմողի հրամանատարներն էին, որոնց դեմ էլ ներկայացված է եղել դիմողի բողոքը: Հնարավոր չէ պարզել մյուս վկաների ցուցմունքների կարևորությունը, որոնք ճեն նույնականացվելու որոշման մեջ իրենց ամուններով կամ կոչումներով: Նույնիսկ նրանց դասակարգման համարներն անորոշ են. Կառավարությունը ներկայացրել է այլ ծառայողների կողմից տրված երեք ցուցմունք, չնայած այն հանգամանքին, որ քննիչի որոշումը վերաբերում էր «յոթերորդ ջոկատի բոլոր ծառայողներին», այսինքն՝ հարյուր անձի: Ավելին, պարզվում է, որ քննիչը չի հարցաքննել այն զինվորականներին, որոնք կարող է եղած լինեին վիճարկվող վատ վերաբերմունքի ականատեսները, օրինակ՝ դիմողի հետ ծառայած Պ.-ին:

63. Այնուհետև Դատարանը գտնում է, որ չի ապահովվել դիմողի՝ քննությանն արդյունավետորեն մասնակցելու իրավունքի իրացումը: Քննիչը չի լսել անձամբ նրան. իրադարձությունների՝ դիմողի կողմից ներկայացված տարբերակը նույնիսկ չի նշվել նրա որոշման մեջ: Քանի որ չի իրականացվել որևէ քննություն, դիմողը չի կարողացել պաշտոնապես ստանալ տուժողի կարգավիճակ կամ օգտվել այդ կարգավիճակին բնորոշ իրավունքներից:

64. Վերջապես, Դատարանը գտնում է, որ վերադաս դատախազի կողմից իրեն հասցեագրված բողոքին ըստ ելության պատասխան չտալը եղել է քրեական վարույթի կանոնների խախտում է, ինչն ընդհանուր առմամբ խաթարել է քննության լիարժեքությունը: Չնայած որ նման բողոքը չի եղել «արդյունավետ միջոց» Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի իմաստով, քանի որ այն իրականացնողին չի տվել իրավունք, որպեսզի Պետությունը կիրառի իր վերահսկող իշխանությունը (տես, օրինակ, Բելևիտսկիյն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 72967/01, կետ 59, 2007 թվականի մարտի 1), Ռուսաստանի իրավական համակարգում այն եղել է կարևոր դատավարական երաշխիք, որը թույլ է տվել վերադաս դատախազին շտկել ստորադաս դատախազի կողմից տարվող նախաքննության թերությունները: Նման բողոք ներկայացնող անձը չէր կարող մասնակցել դրա քննությանը, սակայն նա, այդուհանդերձ, իրավունք ուներ ստանալու տեղեկություն բողոքի քննության արդյունքում կայացվող որոշմանը (տես վերը՝ կետ 36): Կառավարությունը չի ժխտել, որ զինվորական դատախազը՝ սպա Մ.-ն, չի հետազոտել դիմողի մոր բողոքի փաստարկները, որոնք առնչվել են քրեական գործ չհարուցելու վերաբերյալ որոշմանը: Այն բողոքել է այն դիրքորոշման դեմ, թե պատասխանն այլևս

անհրաժեշտ չէր և չէր էլ պահանջվում այն բանից հետո, երբ քաղաքային դատարանի կողմից կայացվել էր դատավճիռ վնասների առթիվ իրականացվող քննության արդյունքում: Դատարանը գտնում է, որ այդ փաստարկի սխալ լինելն ակնհայտ է: Նախ՝ քաղաքային դատարանն ընդունել է քննիչի որոշման մեջ նշված հետևությունները՝ առանց խնդրի անկախ վերանայման, և ապա վերադաս դատախազը ձեռնպահ է մնացել որոշումը վերանայելուց, քանի որ այն արդեն հաստատված է եղել քաղաքային դատարանի կողմից: Այդպիսով, դիմողը հայտնվել է իրար փոխանցվող պատասխանատվության արատավոր շրջանի մեջ, ուր որևէ իշխանության ներկայացուցիչ ի վիճակի չի եղել վերանայել և շտկել քննիչի՝ կապիտան Ս.-ի կողմից իրականացված քննության թերությունները:

65. Հաշվի առնելով ռուսական իշխանությունների՝ վերը հիշատակված թերացումները՝ Դատարանը գտնում է, որ վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ դիմողի կողմից ներկայացված բողոքների առիթով տարված քննությունը չի եղել բազմակողմանի, համարժեք կամ արդյունավետ: Հետևաբար՝ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

II. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը

66. Դատարանը նաև որոշել է քննել, *proprio motu*, թե արդյոք տվյալ գործի հանգամանքներում դիմողը քաղաքացիական օրենսդրությամբ ունեցել է պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք զինվորական ծառայության ընթացքում վատ վերաբերմունքի առնչությամբ իր բողոքի առիթով այնպես, ինչպես նախատեսված է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով, համաձայն որի՝

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Ընդունելիությունը

67. Դատարանը գտնում է, որ այս գանգատն ակնհայտ անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա այն նշում է, որ անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքով: Այդ իսկ պատճառով այն պետք է ճանաչել ընդունելի:

B. Դրական կողմերը

68. Կառավարությունը հայտարարել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի իմաստով դիմողի իրավունքների խախտում:

69. Դիմողը հայտարարել է, որ Ռուսաստանի իրավական համակարգում առկա է քրեական գործի քննության համար դիմելու կամ վնասների հատուցման քաղաքացիական հայց ներկայացնելու պահանջ: Նա փորձել է օգտագործել վերջին միջոցը, որն ապարդյուն է եղել, քանի որ իրենից պահանջվել է ապացուցել պետական մարմինների թերացումները: Ապացուցման մասն բեռն անհնարին է կրել արդյունավետ քրեական քննության բացակայության պայմաններում:

70. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ներպետական մակարդակում հասանելի միջոցի առկայություն, որով հնարավոր

կլինի իրացնել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները և ազատությունները՝ ցանկացած ձևով, որով դրանք կարող են ապահովվել ներպետական իրավական համակարգում: Այդպիսով, 13-րդ հոդվածի ազդեցությունը կայանում է նրանում, որ այն պահանջում է ներպետական միջոցի ապահովում՝ Կոնվենցիայի ներքո «վիճելի բողոքի» բուն էության հետ գործ ունենալու և պատշաճ օգնություն տրամադրելու նպատակով, չնայած Պայմանավորվող պետություններն ունեն որոշակի ազատություն ընտրելու Կոնվենցիայով այս դրույթի ներքո սահմանված իրենց պարտականություններն իրականացնելու ձևը: 13-րդ հոդվածի ներքո պարտականությունների ծավալը տարբեր է կախված Կոնվենցիայի ներքո դիմողի բողոքից: Այդուհանդերձ, 13-րդ հոդվածի ներքո պահանջվող միջոցը պետք է գործնականում լինի «արդյունավետ», ինչպես որ օրենքում է, մասնավորապես՝ դրա իրականացումը չպետք է լինի անհիմն կերպով արգելակված պատասխանող պետության իշխանությունների գործողություններով կամ թերացումներով: Այդպիսով, կասկածելի մահվան կամ վատ վերաբերմունքի դեպքում, հաշվի առնելով 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով պահպանվող իրավունքների հիմնարար կարևորությունը, 13-րդ հոդվածը պահանջում է, որպեսզի համապատասխան դեպքում փոխհատուցման վճարման հետ մեկտեղ իրականացվի բազմակողմանի և արդյունավետ քննություն, որը կհամագեցնի վատ վերաբերմունքի գործողությունների համար մեղավորների բացահայտմանն ու պատժելուն (տես Կորզարուն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 48254/99, կետեր 80-82, 2007 թվականի հուլիսի 26, Անգուլետվան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 38361/97, կետեր 161-162, ECHR 2002-IV, և Շուհեյլա Այդին ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 25660/94, կետ 208, 2005 թվականի մայիսի 24):

71. Դատարանն արդեն հանգել է այն հետևությանը, որ պետական մարմինները պատասխանատու են եղել դիմողի նկատմամբ իր հրամանատարների կողմից 2001 թվականի մայիսին իրականացված անմարդկային պատժի կիրառման համար: Այդ իսկ պատճառով դիմողն ունեցել է «վիճելի բողոք» 13-րդ հոդվածի իմաստով, իսկ իշխանությունները պարտավոր են եղել նրա բողոքների առիթով իրականացնել արդյունավետ քննություն զինվորական պաշտոնատար անձանց առնչությամբ: Վերը նշված պատճառներով որևէ քրեական քննություն չի կարող համարվել 13-րդ հոդվածին համապատասխան իրականացված, որի պահանջներն ավելի լայն են, քան 3-րդ հոդվածով նախատեսված քննություն իրականացնելու պարտականությունը (տես վերը նշված՝ Կորզարուն, կետ 83 և, *mutatis mutandis*, Բուլղարիան ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 28298/95, կետ 105, 2004 թվականի ապրիլի 20 և Տանրիկուլուն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 23763/94, կետ 119, ECHR 1999-IV): Յետևաբար, դիմողին հասու ցանկացած այլ միջոց, ներառյալ վնասների փոխհատուցման պահանջը, սահմանափակել է հաջողության հասնելու հնարավորությունները և կարող է բնութագրվել իբրև տեսական և պատրանքային, ինչպես նաև այն չի կարողացել տրամադրել դիմողին փոխհատուցում: Չնայած քաղաքացիական դատարանները տեսականորեն հնարավորություն են ունեցել տալու փաստերի անկախ գնահատականը, գործնականում քրեական քննության կշիռն այնքան նշանակալից է, որ նույնիսկ ամենահանձոգիչ ապացույցը՝ հակընդեմ ներկայացված հայցվորի կողմից, կլինեք ապարդյուն, և նման միջոցը կձմար միայն տեսական և պատրանքային (տես Մենեշևան ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 59261/00, կետ 77, 2006 թվականի մարտի 9 և Կորսակովն ընդդեմ Մոլդովայի, թիվ 18944/02, կետ 82, 2006 թվականի ապրիլի 4): Սա հիմնավորված

է այն փաստով, որ տվյալ գործով քաղաքային և շրջանային դատարանները մերժել են դիմողի՝ վնասների հատուցման հայցը՝ քննիչի որոշման մեջ մեղքի մասին հետևության բացակայության հիմքով (տես վերը՝ կետեր 29 և 31): Դատարանները պարզապես հաստատել են քննիչի հետևություններն առ այն, որ դիմողի բողոքը եղել է անհիմն՝ առանց գնահատելու գործով փաստերը:

72. Ապա Դատարանը նկատում է, որ Ռուսաստանի քրեական օրենսդրության այն յուրահատկությունը, որը հնարավորություն է նախատեսել վնասների հատուցման պահանջ ներկայացնել ընդդեմ ենթադրվող վնաս հասցնողի՝ այն հիմքերով, որոնցով քրեական քննությունները կարճվել են: Քննությունը կարճելու որոշումն այն հիմքով, որ վիճարկվող հանցագործությունը տեղի չի ունեցել (otsustviye sobitiya prestupleniya)՝ օրինական կերպով կանխում է նույն գործից բխող վնասների հատուցման բողոքի հիմքով քաղաքացիական դատարան դիմելու հնարավորությունը (տես վերը՝ կետ 37): Այդ իրավական դրույթներն իրականացնելով՝ հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով դիմողի հրամանատարների դեմ քրեական գործ չհարուցելու որոշումը (տես վերը՝ կետ 23) թույլ չի տվել դիմողին վնասների հատուցման հայց ներկայացնել քաղաքացիական դատարան՝ ընդդեմ զինվորական անձնակազմի:

73. Ուստի Դատարանը գտնում է, որ դիմողին չի տրվել արդյունավետ միջոցից օգտվելու հնարավորություն զինվորական ծառայության ընթացքում տեղի ունեցած վատ վերաբերմունքի առիթով ներկայացված բողոքի առնչությամբ: Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

III. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի կիրառումը

74. «Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իարվունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

75. Դատարանը նշում է, որ Դատարանի կանոնակարգի 60-րդ կանոնի համաձայն արդարացի փոխհատուցման ցանկացած պահանջ պետք է կազմվի և ներկայացվի գրավոր՝ համապատասխան փաստաթղթերի կամ ապացույցների հետ մեկտեղ, «ինչը չամելու դեպքում Պալատը կարող է լիովին կամ մասնակիորեն մերժել պահանջը»:

76. 2005 թվականի ապրիլի 12-ին Դատարանը հրավիրել է դիմողին ներկայացնելու արդարացի փոխհատուցման պահանջ մինչև 2005 թվականի մայիսի 31-ը: Նա չի ներկայացրել այդպիսի որևէ պահանջ:

77. Նման հանգամանքներում Դատարանը սովորաբար չի տրամադրում փոխհատուցում: Այդուհանդերձ, տվյալ գործով Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել դիմողի՝ անմարդկային պատժի չենթարկվելու իրավունքի խախտում: Քանի որ այս իրավունքն ունի բացարձակ բնույթ, Դատարանը գտնում է, որ բացառության կարգով հնարավոր է դիմողին տրամադրել 10,000՝ եվրո ոչ նյութական վնասի համար (տես Իգոր Իվանովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործը, թիվ 34000/02, կետ 50, 2007 թվականի հունիսի 7 և Մայգիթն ընդդեմ Ռուսաստանի

գործը, թիվ 63378/00, կետ 87-88, 2005 թվականի հունվարի 20)՝ ներառյալ ցանկացած հարկ, որ կարող է կիրառվել:

78. Դատարանը նպատակահարմար է համարում, որպեսզի տուգանային տոկոս գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Անընդունելի է հայտարարում դիմողի գանգատը՝ կապված Աստրախանի թիվ 6794 (3025) զինվորական ջոկատում կիրառված վատ վերաբերմունքի հետ, ինչպես նաև հասանելի քաղաքացիաիրավական միջոցի բացակայության հետ, ինչպես նաև՝ զանգատի մնացած մասը,

2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում Աստրախանի թիվ 6794 (3025) զինվորական ջոկատում դիմողի նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքի հետևանքով,

3. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում դիմողի նկատմամբ ցուցաբերված վատ վերաբերմունքի առիթով ոչ արդյունավետ քննություն իրականացնելու հետևանքով;

4. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի խախտում,

5. Վճռում է, որ՝

Պատասխանող պետությունը Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում դիմողին պետք է վճարի 10,000 եվրո (տասը հազար եվրո)՝ որպես ոչ նյութական վնասի հատուցում, որը պետք է հաշվվի ռուսական ռուբլով՝ փոխհատուցման օրվա դրությամբ սահմանված փոխարժեքին համապատասխան,

վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր հրապարակված 2008 թվականի հուլիսի 3-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

ԷՎՐԻՄ ՕՔԹԵՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2008թ. նոյեմբերի 4-ի վճիռը

ՍՏՐԱՄՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

1. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

5. Դիմողը ծնվել է 1981 թվականին, բնակվում է Ստամբուլում:

6. Ըստ պաշտոնական վարկածի՝ 1995 թվականի նոյեմբերի 7-ին, ժամը 15-ի սահմաններում, քաղաքացիական հագուստով երեք ոստիկան՝ Ռ.Չ.-ն, Մ.Յ.-ն և Ի.Կ.-ն, ովքեր վերահսկում էին Բարաբարոս (Բաղչիլար) դպրոցի մոտակայքը, նկատել են, թե ինչպես 7 կամ 8 երիտասարդ դպրոցի դարպասներից կախում են Դեվրիմչի Օզրեմչի Բիրլիդին (Ուսանողների հեղափոխական միություն) նվիրված պաստառ: Դրանից հետո ոստիկանները որպես նախազգուշացում օդ են կրակել: Ցուցարարները ցրվել են, ոստիկանները հետևել են նրանց՝ շարունակելով ատրճանակներով սպառնալ:

Հենց այդ ժամանակ, թիվ 1/15 փողոցում Ռ.Չ.-ն հայտնաբերել է դիմողին, ում ծուկը վիրավորվել էր կույր փամփուշտով:

7. Դիմողը նշել է, որ պատահաբար է գտնվել դեպքի վայրում:

8. Ոստիկան Ռ.Չ.-ն նրան անմիջապես տեղափոխել է Բաղչիլարի քաղաքացիական հիվանդանոց, որտեղ պարզվել է, որ փամփուշտը հանելու համար անհրաժեշտ է վիրահատություն կատարել:

Սյուս օրը դիմողին հանձնել են նրա ընտանիքի խնամքին:

9. Նույն՝ 1995 թվականի նոյեմբերի 8-ին Ռ.Չ.-ի գեները փորձաքննության է ենթարկվել: Պարզվել է, որ քննության առարկա կրակոցն արձակվել է վերջինից:

10. Նոյեմբերի 9-ին դիմողը տեղափոխվել է Վալիդեբաղ վերականգնողական կենտրոն, որտեղ պահվել է մինչև նոյեմբերի 30-ը: Նույն օրը կենտրոնի բժիշկների խորհուրդը եզրակացրել է, որ նրա վերականգնման համար անհրաժեշտ է 2 ամիս: Դրանից հետո դիմողը հետազոտվել է Բակիրկոյի դատաբժշկական ինստիտուտում:

Բժշկական փորձաքննության վերջնական զեկույցում, որը հրապարակվել է 1996 թվականի մարտի 19-ին, հաստատվել է, որ դիմողը վիրավորվել է փամփուշտով, որի հետևանքով առաջացել է 60-օրյա անաշխատունակություն:

11. 1996 թվականի մարտի 14-ին դիմողի հայրը Ռ.Չ.-ի դեմ բողոք է ներկայացրել Բակիրկոյի հանրային դատախազին:

1996 թվականի ապրիլի 17-ի հարցաքննության ընթացքում Ռ.Չ.-ն հայտնել է, որ սկզբում նա փորձել է օգնություն խնդրել ցուցարարներից, սակայն վերջիններիս միանգամից անցել են հարձակման՝ աղաղակելով, որ այս վայրը նրա գերեզմանն է դառնալու: Նա ավելացրել է, որ նրանց ցրելու համար ստիպված է եղել օդ կրակել, նա նաև կրակել է գետնին և այդ փամփուշտներից մեկը հետադարձ հարվածով դիպել է դիմողին:

12. 1996 թվականի ապրիլի 18-ին դատախազը զենքից կրակոց արձակելու և մարմնական վնասվածք պատճառելու փաստի առթիվ Ռ.Չ.-ի դեմ մեղադրանք է ներկայացրել Բակիրկոյի դատարան և պահանջել նրան քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 457-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 281-րդ հոդվածի հիման վրա ազատել քրեական պատասխանատվությունից:

13. Դատաքննությունն սկսվել է 1997 թվականի փետրվարի 25-ին, Ռ.Չ.-ի բացակայությամբ: Դիմողի հայրը ներգրավվել է գործի քննությանը և, հիմնվելով բժշկական փորձաքննության ու եզրակացությունների վրա, օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ գործելու վերաբերյալ մեղադրանք է ներկայացրել Ռ.Չ.-ին:

1997 թվականի մայիսի 15-ին դիմողը հարցաքննվում է դատավորների կողմից, հարցաքննության ընթացքում նա հայտնել է, որ.

«Դեպքի օրը ես անցնում էի դպրոցի մոտով: Դասերի վերջանալու ժամն էր և աշակերտները պատրաստվում էին դուրս գալ: Այդ պահին քաղաքացիական զգեստով մի մարդ դուրս եկավ տաքսիից՝ ձեռքին ատրճանակ և սկսեց կրակել: Բոլորը, այդ թվում նաև ես, սկսեցին փախչել: Ես չէի պատկերացնում, որ այդ մարդը կարող է ոստիկան լինել: Դեպքի վայրում ոչ մի ցույց չկար կամ գուցե ես չեմ հասկացել: Մի փոքր խուճկ կար՝ հաստատ, բայց հենց դասերի ավարտի ժամն էր»:

14. Մինչ այս պահը հնարավորություն չի եղել հարցաքննելու ոչ Ռ.Չ.-ին, որն այդ ընթացքում թոշակի էր անցել, ոչ նրա 2 գործընկերներին, քանի որ նրանց գտնվելու վայրը հնարավոր չէր բացահայտել: Հաջորդ 7 դատաքննությունների ընթացքում իրավիճակը չի փոխվել:

15. 1999 թվականի մայիսի 14-ին Ռ.Չ.-ին կալանավորելու մասին որոշում է կայացվել:

16. 1999 թվականի նոյեմբերի 9-ին հարցաքննվել է ոստիկան Մ.Յ.-ն: Նա հայտարարել է, որ այդ օրը նա միայն ավտոմեքենա է վարել, այնուհետև արձանագրության մեջ շարադրվել են Ռ.Չ.-ի և Ի.Կ.-ի խոսքերը:

17. Այդ արձանագրությունը որևէ ազդեցություն չի ունեցել հետագա 8 դատաքննությունների համար և Ռ.Չ.-ին հնարավոր չի եղել գտնել մինչև 2000 թվականի մարտի 9-ը:

Այդ օրը կասկածյալը բերման է ենթարկվել առաջին և վերջին անգամ: Այդ դատաքննությանը ներկա չի գտնվել կողմը, քանզի հրապարակային լուսմները նշանակված են եղել հունիսի 9-ին (տե՛ս 18-րդ կետը):

Ռ.Չ.-ի պաշտպանական ճառի համաձայն՝

«(©) Դեպքի օրը ես իմ հսկողական պարտականություններն իրականացնում էի ոչ ծառայողական մեքենայով, իմ գործընկերներ Մ.Յ.-ի և Ի.Կ.-ի հետ: Անցնելով Բաղ-չիլարի Բարաբարոս դպրոցի մոտով՝ աշակերտների դուրս գալու ժամին, մենք նկատեցինք օտար անձանց խումբ: Մենք մոտեցանք դպրոցի մուտքին, ցուցարարները, ովքեր սպասում էին առջևում, բացել էին ցուցատախտակները խառնվել աշակերտներին և սկսել էին կոչեր անել: Մենք դուրս եկանք ավտոմեքենայից և հրամայեցինք ցրվել՝ ասելով, որ ոստիկաններ ենք: Բայց նրանք չենթարկվեցին, հակառակը՝ խմբից մի քանիսը դուրս եկան և մոտեցան մեզ: Նրանք հարձակվեցին մեզ վրա: Ուստի ես և իմ գործընկերները զինվեցինք և սկսեցինք օդ կրակել նրանց ցրելու համար: (©) ես կրակեցի 3, թե՛ 4 անգամ: Երբ տեսա, որ խումբը շարունակում է առաջ գալ, ես երկու, թե՛ երեք անգամ կրակեցի դեպի ամայի մի տարածք: Ինչ վերաբերում է իմ գործընկերներին, ապա նրանք զետնին էին կրակում: Քանի որ խումբը տարբեր տեղեր էր ցրվել, մենք ստիպված էինք տարբեր ուղղություններով կրակել: Որոշ անձինք ինձ

սպառնում էին, ուստի ես ստիպված էի կրկին երկու, թե՛ երեք անգամ կրակել, հենց այդ պահին նրանց մեջ ես նկատեցի տուժողին, որի ոտքը վիրավոր էր: Փամփուշտներից մեկը հետադարձ հարվածով նրան էր դիպել: Ես գեներալ չէի պահել ցուցարարների վրա, ես գետնին էի կրակում: Տեսնելով երիտասարդ աղջկան վիրավոր գետնին ընկած՝ ցուցարարները փախուստի դիմեցին, որից հետո ես տուժողին տեղափոխեցի հիվանդանոց»:

Դատարանը որոշեց, որ մեղադրյալին նախնական կալանքի տակ պահելու հիմքեր չկան:

18. 2000 թվականի հունիսի 9-ի ոչ արդյունավետ դատաքննությունից հետո, դատարանը վերջին նիստը նշանակել է 2000 թվականի հոկտեմբերի 3-ին: Լսումների ընթացքում դիմողի փաստաթանը պնդել է, որ իր պաշտպանյալը ցույցի անցկացման վայրում պատահաբար է հայտնվել և ոչինչ չի կարող արդարացնել նրա նկատմամբ զենքի գործադրումը: Նա հայտնել է, որ իր պաշտպանյալը, որը մեղադրվում էր ցույցին մասնակցելու մեջ, արդարացվել է Ստամբուլի անչափահասների դատարանի կողմից:

Իր հերթին, դատախազը պահանջել է Ռ.Չ.-ին անմեղ ճանաչել՝ նրա գործողությունը դիտարկելով որպես անհրաժեշտ պաշտպանություն, որը նախատեսված է քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածով:

Դատաքննության արդյունքում՝ դատավորները Ռ.Չ.-ին անմեղ են ճանաչում:

19. Հետագայում հրապարակված՝ տվյալ դատավճռով հաստատված համաձայնագրերի համաձայն՝ դիմողը վիրավորվել էր մեղադրյալի գործադրած զենքի փամփուշտով: Դատարանը գտել է, որ, հաշվի առնելով դեպքի բնույթը և դրա զարգացումը, ցուցարարների վարքագիծը և ենթարկվելուց հրաժարվելու փաստը, մեղադրյալը, կանոնադրությանը համապատասխան, իրավունք ուներ զենք գործադրել: Դատարանը եզրակացրելով՝ նշել է, որ օրենքով չնախատեսված ուժ գործադրելու դեպք չի եղել:

20. Դիմող կողմը վճռաբեկ բողոք է բերել:

2002 թվականի մարտի 11-ին Վճռաբեկ դատարանը բեկանել է բողոքարկվող դատավճիռն այն հիմքով, որ Ռ.Չ.-ին քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի հիմքով արդարացնելը հակասում է 2000 թվականի դեկտեմբերի 22-ին հրապարակված թիվ 4616 օրենքին, որի հիման վրա թույլատրվում է համաներում կիրառել մինչև 1999 թվականի ապրիլի 23-ը որոշակի հանցագործություններ կատարած անձանց նկատմամբ:

21. Այդ իսկ պատճառով Բակիրկոյի դատարանը նորից քննության է առել գործը և 2002 թվականի սեպտեմբերի 12-ի դատավճռով որոշել է փոփոխել Ռ.Չ.-ի վերաբերյալ դատավճիռը:

2002 թվականի սեպտեմբերի 19-ին մեղադրող կողմը բողոքարկել է այդ որոշումը՝ վկայակոչելով մեղադրյալին թիվ 4616 օրենքի շրջանակներում անմեղ ճանաչելու փաստը:

2002 թվականի սեպտեմբերի 27-ին այս բողոքը մերժվել է:

ՀԱՍԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

23. Սույն գործով առկա են թուրքիայի օրենսդրության և միջազգային իրավունքի նորմերի, ինչպես նաև Համիլետ Կապլանն ու այլոք ընդդեմ թուրքիայի

(զանգատ թիվ 36749 97, կետեր 40 և 41, 2005թ. սեպտեմբերի 13) և Սիմսեքն ու այլոք ընդդեմ Թուրքիայի (զանգատ թիվ 35072 97 և 37194 97, կետեր 82–93, 2005թ. հուլիսի 26) որոշումներում առկա դիրքորոշումների կիրառման հիմքեր:

24. Ոստիկանության լիազորությունների և իրավասությունների մասին թիվ 2559 քննչի 16-րդ հոդվածում (հրապարակվել է պաշտոնական տեղեկագրում 1934 թվականի հուլիսի 14-ին, որը ուժի մեջ էր տվյալ ժամանակաընթացքում), թվարկվում են մի շարք իրավիճակներ, որոնցում ոստիկանը կարող է զենք օգտագործել, եթե տվյալ հանգամանքում այլ միջոց հնարավոր չէ գործադրել: Դրանք են՝ ա) անհրաժեշտ պաշտպանություն, բ) երրորդ անձանց պաշտպանություն, որոնց կյանքի, առողջության կամ հոգեկան վիճակին վտանգ է սպառնում, գ) ձերբակալվածի կողմից փախչելու կամ բռնություն գործադրելու փորձ, դ) ոստիկանության կողմից հսկվող վայրերում կամ անձանց նկատմամբ կատարվող բռնություն, ե) խուզարկության ժամանակ կասկածյալի փախուստը կամ վերջինիս կողմից կարգադրություններին ենթարկվելու հրաժարում, զ) ոստիկանին զենք կամ այլ նման իր հանձնելուց հրաժարվել կամ ոստիկանին հանձնված զենք կամ այլ նման իր ուժով վերցնելու փորձ, է) իրավապահ մարմիններից, նրանց լիազորությունների իրականացման ընթացքում, անհատական կամ խմբային դիմադրություն կամ բռնություն ցուցադրելու փորձ, ը) երկրի ինքնիշխանության կամ դրա գործունեության դեմ զինված խռովության դեպքեր:

ՕՐԵՆՔԸ

1. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՒՏՈՒՄ

25. Դիմողի պնդմամբ՝ ինքը հանդիսանում է անհամաչափ ուժի գործադրման զոհ, քանի որ իրեն մարմնական վնասվածք պատճառելու ժամանակ առկա չեն եղել ոստիկանի վարքագիծը հիմնավորող հանգամանքներ, նա նաև մատուցել է, որ վնասվածքն ստացել է 14 տարեկանում, ոստիկանի կողմից գործադրված զենքից արձակված փամփուշտից: Ըստ դիմողի՝ իրեն պատճառված վնասվածքի վերաբերյալ գործի քննության ընթացքում դատարանը համարժեք վերաբերմունք չի ցուցաբերել: Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները:

Հոդված 2

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

2. Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հոդվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է՝

ա) ցանկացած անձի ամօրինական բռնությունից պաշտպանելու համար,

բ) օրինական ձերբակալում իրականացնելու կամ օրինական հիմքերով կալանավորված անձի փախուստը կանխելու համար,

գ) խռովությունը կամ ապստամբությունը ճնշելու նպատակով օրենքին համապատասխան գործողություն ձեռնարկելու համար»:

Հոդված 3

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժա-
նապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժ»:

26. Կառավարությունը վիճարկել է այս փաստարկները:

Ա. Կողմերի փաստարկները

I. Կառավարությունը

27. Կառավարությունն առարկել է այն, որ հոդված 3-ի շրջանակներում պատճառված վնասի հիմքով ներպետական դատական ատյանները չեն սպառ-
վել, քանզի այդ հիմքով երբևէ բողոք չի ներկայացվել քրեական, վարչական կամ
քաղաքացիական դատական ատյաններին:

Ինչ վերաբերում է մարմնական վնասվածքի հետևանքով առաջացած վնա-
սին, որի մասին նշվում է փաստական հանգամանքներում, Կառավարությունը
պնդել է, որ դիմողը կարող էր վնասի փախսհատուցման համար դիմել վարչական
ատյաններ կամ պարտավորությունների օրենսգրքի հիմքով վնասի փոխհատուց-
ման գործ հարուցել՝ հաշվի առնելով, որ այդ օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի համա-
ձայն՝ քրեական կարգով մեղադրյալին չդատապարտելու փաստը չի ազդում գոր-
ծը քաղաքացիական կարգով քննելու վրա:

28. Կառավարությունը նաև նշել է, որ հոդված 2-ը կիրառվում է միայն այն
դեպքերում, երբ անձը մահանում է կամ ծանր մարմնական վնասվածք է ստանում,
երբ գտնվում է պաշտոնատար անձանց տրամադրության տակ: Ուստի ըստ Կա-
ռավարության՝ դիմողի մարմնական վնասվածքը չի կրել կյանքի համար վտան-
գավոր բնույթ, հետևաբար՝ տվյալ հոդվածը չի տարածվում սույն գործի վրա: Այս
կապակցությամբ Կառավարությունը հղում է կատարել Իլիանն ընդդեմ Թուրքիա-
յի վճռին (գանգատ թիվ 22277/93, կետ 76 CEDH 2000-VIII):

29. Ի հավելումն՝ Կառավարությունը հղում է կատարել դեպքի հանգամանք-
ներին և նշել, որ ոստիկանները գործ ունեին անօրինական ցույցի հետ և, ըստ
Կառավարության, դիմողը մասնակցել է այդ շարժմանը, եթե՝ ոչ, ապա դժվար է
հասկանալ, թե ինչու էր նա իր դպրոցից այդքան հեռու գտնվում: Բացի դրանից,
«չենթարկվելով ոստիկանների կատարած երկու նախագուշացումներին» և լի-
նելով «խմբի ակտիվիստ անդամ»՝ «նա փորձել է հարձակվել ոստիկանների վրա
բիտայով»:

30. Կառավարությունն ավելացրել է, որ, այս պայմաններում, ոստիկան
Ռ.Չ.-ն երբևէ նշան չի բռնել դիմողի վրա և «չէր կարող կանխատեսել, որ նա
վնասվածք կստանա», նրա միակ մտադրությունը եղել «օդ կրակելը» «անվտան-
գությունը խախտող ապօրինի գործունեությանը» վերջ տալ՝ այդպիսով պահպա-
նելով հասարակական կարգը և անվտանգությունը, ինչպես նաև Կոնվենցիայի
2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ա) և գ) կետերի շրջանակներում ոստիկանների և այդ-
տեղ գտնվող անձանց կյանքը պաշտպանելու նպատակով:

Կառավարության տեսակետի համաձայն՝ ցուցարարներն սկսել էին սպառ-
նալ ինչպես դպրոցականներին, այնպես էլ ոստիկաններին, վերջիններս սկզբում
կանչել են տնօրինությանը՝ օգնություն խնդրելու համար (տես 11-րդ կետը),
սակայն ուժգնացող վտանգի պայմաններում ստիպված էին գործել:

31. Այս առումով, Կառավարությունը հղում է կատարել հանգամանքների արձանագրությանը և նշել, որ ոստիկանների կրակոցները միանշանակ համապատասխանել են տվյալ ոլորտում գործող կարգին:

32. Ինչ վերաբերում է դեպքի առթիվ կատարված քննությանը, ապա Կառավարությունը դրանք համարել է պատշաճ և արդյունավետ: Այն փաստը, որ գործը կարճվել է թիվ 4616 օրենքի հիմքով, որևէ հետևանք չունի, քանզի ներպետական դատավարության արդյունավետությունը կախված չէ դիմողի համար շահավետ արդյունքից: Բացի դրանից, դիմողը հնարավորություն ուներ վիճարկել 2002 թվականի սեպտեմբերի 12-ի դատավճիռը (տե՛ս կետեր 21 և 22):

33. Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ Կառավարությունը պնդել է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ և (կամ) 3-րդ հոդվածները որևէ կերպ չեն տարածվում սույն գործի հանգամանքների վրա:

II. Դիմողը

34. Ինչ վերաբերում է հոդված 3-ին, դիմողը նշում է, որ ինքը վնաս է կրել ոչ թե ֆիզիկական բռնության, այլ հոգեկան տառապանքների հետևանքով, որոնց համար հնարավոր չէ փոխհատուցում ստանալ գործող օրենսդրության շրջանակներում: Նա ընդգծում է, որ Ղատարան գանգատը չի ներկայացվել նյութական փոխհատուցման բացակայության առիթով և ներկայացված գործի առարկան իր կրած վնասը նյութական փոխհատուցման ճանապարհով վերականգնելը չէ, այլ՝ իր նկատմամբ բռնություն իրականացրած անձին պատժելը:

35. Ինչ վերաբերում գործի հիմքին, դիմողը ժխտել է այն վարկածը, որ գիտակցաբար մասնակցել է այդ ցույցին և ընդգծել, որ յուրաքանչյուր դեպքում Դեվրիմիչի Օգրենչի Բիրլիդի կազմակերպությունը պետական մակարդակով երբեք ապօրինի կառույց չի համարվել:

36. Դիմողը մտահոգություն է հայտնել առ այն, որ իշխանությունները փորձում են փաստերն այնպես ներկայացնել, թե իբր տեղի է ունեցել խռովություն, որը վտանգի տակ է դրել խոցելի ոստիկանների կյանքը, որոնք այլ լուծում չեն ունեցել, քան կրակահերթ բացելը: Նրա կարծիքով՝ ոստիկանները կազմելով դեպքի արձանագրությունը՝ փորձել են այդ արարքները որակել որպես անհրաժեշտ պաշտպանություն:

Դիմողի կարծիքով՝ դատավորները սխալվել են, քանի որ իրենց եզրահանգումներում հիմնվել են այդ արձանագրության վրա և դրան այլ փաստաթղթերից առավել մեծ նշանակություն են տվել ու հանդուրժել են կասկածյալի՝ 4 տարի շաբաթական դատարան ներկայանալուց խուսափելը:

Բ. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

ա. ներպետական ատյանների սպառումը

37. Դատարանն արձանագրում է, որ Կառավարության առարկությունների համաձայն՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների առումով ներպետական վար-

չական և քաղաքացիական ատյանները չեն սպառվել (տե՛ս կետ 27): Այնուամենայնիվ, ինչպես Դատարանը բազմիցս նշել է նույնատիպ գործերով, դիմողը, ով տվյալ գործով սպառել է քրեական ատյանները (տե՛ս կետ 11), պարտադրված չէ այլևս դիմել վարչական ատյանների և (կամ) վնասի փոխհատուցման հայց հարուցել (ի թիվս այլ որոշումների, տե՛ս Յասամ ընդդեմ Թուրքիայի, 1998 թ. սեպտեմբերի 2, կետեր 71–75, Որոշումների և վճիռների ժողովածու 1998-VI, Դուսեյն Սիմսեբն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 68881/01, կետեր 60–62, 2008թ. մայիսի 20, ինչպես նաև դրանցում արված հղումները):

38. Ելնելով վերոնշյալից՝ Դատարանը չի ընդունում Կառավարության առարկությունը:

բ. Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների կիրառելիության մասին

39. Դատարանն արդեն անդրադարձել է Կոնվենցիայի 2-րդ և կամ 3-րդ հոդվածի շրջանակներում պատճառված վնասի հարցին, սակայն սույն գործով ենթադրյալ տուժողը չի մահացել հանցավոր գործողությունների հետևանքով: Ուստի այս առումով Դատարանը հղում է կատարում այս ոլորտում առկա դատական պրակտիկային (Մակարատցիզն ընդդեմ Դուսստամի, գանգատ թիվ 50385/99, կետեր 49 և 50, CEDH 2004-XI, Իլիամ, տե՛ս վերը, կետեր 75 և 76, Յասա, տե՛ս վերը, կետեր 92-108):

40. Այս առումով, Կառավարությունն առարկել է, որ հոդված 2-ը չի տարածվում սույն գործի վրա (տե՛ս կետ 28): Այս փաստարկին պատասխանելու համար պետք է որոշել, թե դիմողի դեմ կիրառված բռնությունը կարող էր, արդյոք, մահացու լինել, և թե ինչպիսի ազդեցություն է ունեցել ոստիկան Ռ.Չ.-ի գործողությունը ոչ միայն շահագրգիռ անձի ֆիզիկական ամբողջականության, այլ նաև հոդված 2-ով պահպանվող օրինական շահերի վրա: Այս դեպքում համապատասխան գնահատական տալու համար, այլ հանգամանքներից բացի, պետք է պարզել կիրառված ուժի բնույթն ու աստիճանը, ինչպես նաև դրա կիրառման դիտավորությունն ու շարժառիթը (Մակարատցիզ, տե՛ս վերը, կետեր 50 և 51):

41. Ոչ ոք չի առարկում, որ դեպքի պահին Ռ.Չ.-ն իր երկու գործընկերների ուղեկցությամբ հետևում էր մի քանի երիտասարդների, այդ թվում՝ դիմողին, նրանց բռնելու նպատակով: Անկախ Ռ.Չ.-ի իրական դիտավորությունից (տե՛ս կետ 30), Դատարանը գտնում է, որ դիմողը, այնուամենայնիվ, դարձել է այնպիսի վարքագծի զոհ, որն իր բնույթով վտանգել է նրա կյանքը, եթե նույնիսկ նա վերականգնվել է Ռ.Չ.-ի կրակոցից ստացած մարմնական վնասվածքից հետո (տե՛ս կետ 17):

42. Ինչպես հաստատում է Կառավարությունը (տե՛ս կետ 30), մնան գործողությունը տեղավորվում է 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված այն հանգամանքների շրջանակում, որոնք օրինական են դարձնում մահացու վտանգ պարունակող ուժի կիրառումը: Սակայն հակառակ Կառավարության փաստարկի, այն վարկածը, որ փամփուռը կարող էր անկանխատեսելիորեն հակադարձ (ռիկոշետ) լինել գետնից՝ որոշիչ հանգամանք չէ, քանզի դեպքը կարող էր ավելի լուրջ և ողբերգական հետևանք ունենալ (տե՛ս օրինակ, Գյուլեչն ընդդեմ Թուրքիայի, 1998թ. հուլիսի 27-ի որոշման 70-րդ կետը, ժողովածու IV): Կառավարության փաստարկից երևում է, որ այն հիմնվում է մարմնական վնասվածքի ծանրության

վրա, որի հետևանքով դիմողի ծնկի ստորին մասում առաջացել են բազմաթիվ վերքեր (տե՛ս կետեր 8 և 28): Դատարանն արդեն հանդիպել է նման գործերի, որոնք վերաբերել են նմանատիպ վնասվածքների ստանալուն, այդ գործերով Դատարանը գտել է, որ ստացված վնասվածքները բավականաչափ լուրջ են և տեղավորվում են Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի շրջանակներում (տե՛ս օրինակ, Անտոնի Լյոյդ Գրինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, գանգատ թիվ 28079 04, 2005թ. մայիսի 19):

43. Հետևաբար, հաշվի առնելով վերոնշյալ հանգամանքները (տե՛ս կետ 39) և այն փաստը, որ շահագրգիռ անձի կյանքը վտանգի է ենթարկվել, ինչպես նաև Ռ.Զ.-ի վարքագիծը՝ Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը կիրառելի է սույն գործով:

44. Ուստի գանգատի այս մասը ենթակա է Դատարանի քննությանը և դրա վրա չեն տարածվում Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ներպետական ատյանների սպառնան կանոնները:

2. Հանգամանքները

ա. Կոնվենցիայի 2-րդ հոդված

i. Նյութական իրավունք

45. Իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները, որոնց վրա հիմնված է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը (Սիմսերը և այլոք, տե՛ս վերը, կետեր 104 և 105, Գյուլեչ, տե՛ս վերը, կետ 71, Սակարատցիզ, տե՛ս վերը, կետեր 56 և 57, Համիյեթ Կապլանը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 36749/97, կետեր 46-48, 2005թ. սեպտեմբերի 13, Վելիկովան ընդդեմ Բուլղարիայի, գանգատ թիվ 41488/98, կետ 68, CEDH 2000-VI, Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 21986/93, կետ 97, CEDH 2000-VII, Կիլիչն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 22492/93, կետ 62, CEDH 2000-III, Մքթանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1995թ. սեպտեմբերի 27, կետեր 146 և 147, սերիա A # 324): Դատարանը վերահաստատում է, որ եթե ոստիկանների կողմից կյանքի համար վտանգավոր միջոցի կիրառումը հիմնավորված է, ապա դա չի հանգեցնի 2-րդ հոդվածի խախտման, եթե պետությունը դատական և վարչական միջոցներով երաշխավորի կյանքի իրավունքը՝ բացառելու համար անձի դեմ ոտնձգությունները և հիմնվի կիրառելի մեխանիզմի վրա տվյալ հոդվածի խախտումները կանխարգելելու, վերացնելու և պատժելու համար:

46. Պատասխանատու անձանց կողմից իրենց պարտականությունների իրականացումից օրենքով չսահմանված կարգով իրաժարվելը մարդու իրավունքների արդյունավետ պահպանման հետ անհամատեղելի է: Ոստիկանները նաև չպետք է լինեն անորոշության մեջ, երբ իրականացնում են իրենց գործառնությունները, նույնիսկ վտանգավոր համարվող անձին առանց դժվարության հետապնդման ենթարկելու համատեքստում: Իրավական և վարչական առումով պետք է սահմանել այն սահմանափակ պայմանները, որոնց դեպքում ոստիկանները կարող են դիմել ուժի կամ զենքի օգտագործմանը և ոստիկանների գործողությունները, ազգային իրավունքով թույլատրված լինելուց բացի, պետք է բավականաչափ սահմանափակված լինեն այդ իրավունքով՝ նմանատիպ միջադեպերի, ուժի չարաշահման և

անօրինակականության դեմ արդյունավետ և համապատասխան երաշխիքների համակարգի շրջանակներում:

47. Անդրադառնալով սույն գործի փաստերին՝ Դատարանն իր անհամաձայնությունն է արտահայտում Կառավարության այն փաստարկին, որ նշված ցույցը պետական իշխանության նկատմամբ անհամդուրժողականության դրսևորում է եղել: Սույն գործով վարույթով որևէ կերպ չի հիմնավորվել, թե ինչպես են քրեական օրենսգրքով արգելված վարքագիծ դրսևորած 7 կամ 8 ցուցարար 3 ոստիկանի միջանտության առկայության պարագայում վտանգի տակ դրել այդ վարում գտնվող անմեղ անձանց կյանքը: Դատարանը պետք է հասկանա, թե ինչպես են ոստիկաններն իրականացրել իրենց իշխանությունը՝ հայտնվելով այդպիսի պայմաններում, այն դեպքում, երբ նրանք այնտեղ էին եկել ոչ ծառայողական ավտոմեքենայով և քաղաքացիական հագուստով:

48. Ռ.Չ.-ի և դատական իշխանությունների օրինակով Կառավարությունը ներկայացրել է այն իրավիճակը, երբ ոստիկանությունն իրավամբ անհանգստացել է ցուցարարների հնարավոր ոտնձգությունից, քանի որ վերջիններից շատերը, այդ թվում՝ դիմողը, կարող էին բռնություն կիրառել ոստիկանների նկատմամբ:

Բացի դրանից, միջադեպի ընթացքում հայտյանքներ են տրվել, որոնք չեն ամրագրվել ո՛չ տվյալ ոստիկանների կողմից կազմված արձանագրությունում, ո՛չ էլ ցուցմունքներով, դրանք չեն հաստատվում նաև դատավճռով:

49. Եթե նույնիսկ ենթադրենք, որ 3 ոստիկաններն իրականում պատճառներ են ունեցել վախենալու իրենց կյանքի համար, նրանք չէին կարող այդքան սխալվել նպատակի և միջոցների ընտրության հարցում: Վտանգավոր սպառնալիքների և լուրջ վնասվածքների բացակայությունը հաշվի առնելով՝ Դատարանը գտնում է, որ առավել նախընտրելի կլիներ, եթե ընտրվեին ավելի անվտանգ միջոցներ, որոնք ուղղված կլինեին նշված խնդիրները վերացնելուն և կօգնեին խուսափել ոչ արդյունավետ ձևով ամբոխին հրահրելուց՝ չմոռանալով, որ ատրճանակից բացի այլ միջոցի չեն տիրապետում:

Այսպիսով, երեք ոստիկանները հանպատրաստի նախաձեռնել են մի օպերացիա, որի զարգացումների արդյունքում Ռ.Չ.-ն անվերահսկելի և վտանգավոր կերպով գործի է դրել իր զենքը: Նա խոստովանել է, որ տասնյակ անգամներ օդ է կրակել կամ երկինք: Վերջին գնդակները ուղղվել են նաև փողոցի երկարությամբ, որը, անկասկած, բնակեցված է եղել:

50. Այս պայմաններում դատարանը կարող էր թույլատրել ուժի կիրառումը միայն ցուցարարների կողմից իրական սպառնալիք ստեղծելու դեպքում. համաձայն բոլոր տեսակետների՝ Ռ.Չ.-ի ընտրությունը չի համապատասխանում այս առումով թուրքական օրենսդրության կողմից առաջ քաշված չափանիշներին:

Դատարանը հաստատում է, որ ոստիկան Ռ.Չ.-ն կարողացել է գործել խիստ ինքնուրույնաբար և անհամապատասխան նախաձեռնություններով՝ այն դեպքում երբ ղեկավարությունը, որին նա կցված էր, միջոցների ընտրության համար պարզ և համապատասխան առաջադրանքներ էր տվել:

51. Այսպիսով՝ կարելի է համարել, որ իրավիճակը բարդացել է, քանի որ, անկասկած, դեպքերի ժամանակ ոչ ոստիկանները՝ անհատապես, ոչ ձեռնարկված գործողությունները խաղաղ ժամանակ ուժի կիրառման վերաբերյալ չեն օգտվել պարզ չափանիշների և առաջարկությունների նախատեսող համակարգից:

52. Այս հանգամանքները՝ ամբողջությամբ, առաջ են բերում պետության գույքային պատասխանատվություն առանց նրա, որ նա կարող էր հաստատել ժամանակակից հասարակությունում ուստիկանության համար ստեղծված դժվարությունները, մարդկային վարքագծի անկանխատեսելիությունը, ժամանակի և միջոցների առումով գործողությունների ընտրության անխուսափելիությունը:

53. Սրանից հետևում է, որ դիմողը Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտման արդյունքում տուժել է ուստիկան Ռ.Չ.-ի կողմից այնպիսի ուժի կիրառման արդյունքում, որն անցել է այն սահմանը, ինչը կարող էր ողջամտորեն համարվել անհրաժեշտ և համապատասխան:

54. Դատարանն ամենից առաջ հիշեցնում է դատավարական պարտականությունների վերաբերյալ ընդհանուր սկզբունքները, որոնք բխում են Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների դատական պրակտիկայից:

55. Դատարանը մանրամասնում է, որ նախաքննության ժամկետը երկարել է, երբ դատավարական պահանջների պահպանմամբ քրեական վարույթ է հարուցվել: Սույն գործով ամբողջ դատավարությունը, այդ թվում՝ դատավճռի կայացումը պետք է բավարարեն 2-րդ հոդվածի պահանջները: Ոչ մի դեպքում ներպետական դատական ատյանները չպետք է անպատիժ թողնեն անձանց հոգեկան և ֆիզիկական անձեռնմխելիության ու կյանքի դեմ ուղղված ոտնձգությունները: Սա անհրաժեշտ է հանրության վստահության պահպանման, իրավական պետության կայացման, ինչպես նաև անօրինական արարքների ցանկացած դրսևորում ու օրենքի խախտում կանխարգելելու համար: Եթե պետական ծառայողը կատարել է 2-րդ և 3-րդ հոդվածներին հակասող արարքներ, ապա վարույթը պետք է իրականացվի և պատիժ նշանակվի՝ առանց ներման կամ համաներման կիրառում թույլատրելու:

56. Այս գործում, չնայած, դատական ժամկետների ուսումնասիրությանը, որոնք հակասում են պարտավորություններին, բավարար են դատարանի համար ենթադրելու, որ ուստիկան Ռ.Չ.-ի դեմ հարուցված դատավարությունն իր նպատակին չի հասել, վերջինս օգտվել է թիվ 4616 օրենքի արտոնություններից և չի պատժվել:

Դատարանն արդեն ծանոթացել է գործին՝ առանձնացնելով նույն իրավական խնդիրը, և որևէ իրավական պատճառաբանություն չի տեսնում հրաժարվելու համար մինչ այսօր կիրառված լուծումից: Նա նաև եզրակացնում է, որ այս գործում կիրառված քրեական օրենսդրությունը չէր կարող որևէ ուժ ունենալ ապահովելու համար դիմողի մատնանշած գործողությունների արդյունավետ կանխարգելումը:

57. Այս փաստերը բավարար են Դատարանի համար եզրակացնելու, որ դատավարական մասի առումով տեղի է ունեցել հոդված 2-ի խախտում:

b. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը

58. Արձանագրված խախտումները հիմք են հանդիսանում Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի կապակցությամբ գործը չքննելու համար՝ հաշվի առնելով փաստական հանգամանքների նմանությունը:

II. Նշված այլ խախտումների վերաբերյալ

59. Վերոնշյալ վնասների պատճառման կապակցությամբ դիմողը բողոքարկել է Ռ.Զ.-ի դեմ հարուցված վարույթի ժամկետի երկարատևությունը և վարույթի անարդյունավետությունը: Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որի համաձայն.

6-րդ հոդվածի 1-ին մաս

«Յուրաքանչյուր ոք, (...) ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի եւ իրապարակային դատաքննության իրավունք»:

13-րդ հոդված

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

60. Հոդված 6-ի հիման վրա դիմողը նշել է, որ իր գործով վարույթն ավարտվել է թիվ 4616 օրենքի կիրառմամբ և արդյունքում պատասխան չի տրվել այն հարցին, թե արդյոք ցույցերի մասին օրենքի խախտման համար իրեն ներկայացված մեղադրանքները հիմնավորված են եղել: Նա նաև նշել է, որ առկա է այդ դրույթի 2-րդ մասում նախատեսված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտում: Այն է՝

«Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան»:

61. Կառավարությունն առարկել է այս փաստարկման դեմ:

A. Կողմերի հիմնավորումները

62. Կառավարությունը գտնել է, որ հակադրվելով 2001թ. հունվարի 17-ի դատական որոշմանը, որով դատարանը Ստամբուլի երեխաների համար որոշել էր հետաձգել ցույցերի մասին օրենքի խախտման մեղադրանքի վերաբերյալ դատավճռի կայացումը, դիմողը չպետք է մատնանշեր անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման մասին. համարելով այս դատական որոշումը որպես ներպետական վերջնական որոշում՝ կառավարությունն ընդգծել է, որ տվյալ հայցապահանջի այդ մասը խախտում է Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին պարբերությամբ նախատեսված 10 ամսվա կանոնը:

63. Ինչ վերաբերում է 13-րդ հոդվածին՝ 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հետ համատեղ Կառավարությունը նշել է, որ այն դեպքում, երբ դիմողը բողոքում է վարույթի բացակայության վերաբերյալ, դեպքի ամսաթիվը՝ 1995թ. նոյեմբերի 7-ը, պետք է համարվի որպես 10 ամսվա սկիզբ: Արդյունքում՝ սույն հայցապահանջը այս առումով ուշացած էր:

Դիմողը չպետք է առարկեր նաև ոստիկան Ռ.Զ.-ի դատավարության երկար ժամկետի առումով, քանի որ ոչ նա, ոչ էլ նրա փաստաբանն այս հարցը չեն բարձրացրել Բակիրկոյի ուղղիչ դատարանի առջև:

64. Ինչ վերաբերում է վիճելի դատավարության ժամկետին, դիմողը պաշտպանում է այն, որ առանց իր միջամտության, դատարանին է պատկանում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված շրջահայացության պահանջի պահպանումը:

B. Դատարանի գնահատականը

65. Դատարանը գտնում է, որ 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ սույն հայցապահանջին ներկայացված 2 հիմնական իրավական հարցերի առումով կայացվել են որոշումներ: Գործի ամբողջական փաստերի և կողմերի հիմնավորումների տեսանկյունից նա գտնում է, որ պարտադիր չէ ուսումնասիրել այլ գանգատներ Կոնվենցիայի 13-րդ և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի հետ կապված:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

66. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Քեթ Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Բարոյական վնաս

67. Դիմողը պահանջել է 30 000 եվրո՝ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում:

68. Կառավարությունն այս գումարը գնահատել է չափազանց մեծ:

69. Դատարանը, հաշվի առնելով հատկապես դեպքի պահին դիմողի տարիքը, գտնում է, նրան պետք է հատկացնել 16 000 եվրո:

B. Ծախսերը և ծախքերը

70. Դիմողը հղում է կատարել Թուրքիայում կիրառելի փաստաբանական հոնորարների սակագներին և պահանջել 3000 եվրո դատական ծախսերի համար: Գործնական բնույթի ցանկացած դժվարության վերաբերյալ իր պահանջը հիմնավորող փաստաթղթեր չներկայացնելով՝ նա իր ներկայացուցչության համար կատարված աշխատանքի գնահատումը թողել է Դատարանի ողջամտությանը:

71. Կառավարությունը առարկել է այս առումով փոխհատուցման դեմ՝ պահանջը հիմնավորող փաստաթղթերի բացակայության պատճառով:

72. Դատարանը հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի առումով միայն կարող են փոխհատուցվել այն ծախսերը, որոնք հաստատվել են, իրականում ներկայացվել են, անհրաժեշտ և ողջամիտ են եղել (տե՛ս Նիկոլովան ընդդեմ Բուլղարիայի, գանգատ թիվ 31195/96, ՍԵԴՀ 1999-II): Տվյալ դեպքում դիմողը որևէ հիմնավորում չի ներկայացրել իր պահանջի վերաբերյալ, Դատարանը չի կարող այն բավարարել:

C. Տուգանային տոկոսները

73. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՊՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. Վճռում է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներից բխող վնասների վերաբերյալ ներկայացված գանգատը ճանաչել ընդունելի,

2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական և նյութական տեսակետների խախտում,

3. Վճռում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ, 3-րդ և 6-րդ հոդվածներից բխող վնասների վերաբերյալ որոշման կայացումն անհրաժեշտ չէ,

4. Վճռում է՝

a) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան պետք է դիմողին վճարի 16 000 եվրո՝ որպես բարոյական վնասի հատուցում՝ ներառյալ հարկերը: Տվյալ գումարը պետք է վճարվի որոշման կատարման օրը գործող փոխարժեքով,

b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս,

5. Մերժում է մնացած մասով առկա պահանջները:

Կատարվել է ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել 2008 թվականի նոյեմբերի 4-ին:

ՍԱԼԴՈՒՋՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2008թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. Գործի հանգամանքները

11. Դիմողը ծնվել է 1984 թվականի փետրվարի 2-ին և բնակվում է Իզմիրում:

A. Դիմողի ձերբակալումն ու կալանավորումը

12. 2001 թվականի մայիսի 29-ին, մոտավորապես ժամը 22.15-ին դիմողը ձերբակալվել է Իզմիրի անվտանգության վարչության ահաբեկչության դեմ պայքարի բաժնի աշխատակիցների կողմից այն կասկածանքի հիման վրա, որ վերջինս մասնակցել է ՔԱԿ (Քուրդական աշխատավորական կուսակցություն) կոչվող անօրինական կազմակերպության օգտին իրականացվող ապօրինի ցույցին: Դիմողը կասկածվել է նաև 2001 թվականի ապրիլի 26-ին Բոնովայի կամրջից անօրինական պաստառ կախելու մեջ:

13. 2001 թվականի մայիսի 30-ին, մոտավորապես ժամը 12.30-ին դիմողը տարվել է Աթաթուրքի ուսումնահետազոտական հիվանդանոց, որտեղ բժշկի կողմից ենթադրվել է հետազոտության: Բժշկական եզրակացության մեջ նշվել է, որ նրա մարմնի վրա առկա չէ վատ վերաբերմունքի որևէ հետք:

14. Հետևաբար, մոտավորապես ժամը 13.00-ին դիմողը ենթարկվել է հարցաքննության ահաբեկչության դեմ պայքարի բաժնում՝ փաստաբանի բացակայությամբ: Համաձայն ձերբակալված անձին իր իրավունքները բացատրող արձանագրության, որն ստորագրվել է դիմողի կողմից, նա տեղեկացվել է իր դեմ առկա կասկածանքների, ինչպես նաև լռելու իր իրավունքի մասին: Իր հայտարարության մեջ դիմողը ընդունել է, որ ներգրավված է եղել ԺԴԿ-ի (Halkin Demokrasi Partisi - Ժողովրդական դեմոկրատական կուսակցություն) երիտասարդական ճյուղում: Նա նշել է որոշ անձանց անուններ, ովքեր աշխատել են Բոնովայի շրջանային գրասենյակի երիտասարդական ճյուղում: Նա բացատրել է, որ եղել է երիտասարդական ճյուղի մամուլ և հրատարակչական հարցերով աշխատակցի օգնականը, ինչպես նաև եղել է Օսմանգազի շրջանի պատասխանատու: Ապա նա նշել է, որ իր աշխատանքի մի մասն է եղել երիտասարդական ճյուղի այլ անդամների պարտականությունները սահմանելը: Նա ընդունել է, որ ներկա է եղել մոտավորապես վաթսույն ցուցարար, և որ խումբը կոչեր է բացականչել հօգուտ Օջալանի և ՔԱԿ-ի: Նա անմիջապես ձերբակալվել է: Նա նաև ընդունել է, որ պաստառի վրա գրել է «Կեցցե առաջնորդ Ապոն», ինչը 2001 թվականի ապրիլի 26-ին

կախել է կամրջից: Ոստիկանությունը վերցրել է դիմողի ձեռագրի նմուշը և այն ուղարկել ոստիկանության լաբորատորիա փորձաքննության:

15. 2001 թվականի հունիսի 1-ին Իզմիրի քրեական ոստիկանության լաբորատորիան կազմել է արձանագրություն դիմողի ձեռագիրը պաստառի վրա եղած ձեռագրի հետ համեմատելու արդյունքում: Այն եզրակացրել է, որ չնայած դիմողի ձեռագրի որոշ հատկանիշներ ունեն նմանություններ պաստառի ձեռագրի հետ, հնարավոր չէ հաստատել՝ արդյոք պաստառի վրա առկա գիրը փաստացի պատկանում է նրան:

16. 2001 թվականի հունիսի 1-ին, ժամը 23.45-ին դիմողը կրկին հետազոտվել է բժշկի կողմից, ով նշել է, որ նրա մարմնի վրա չկան վատ վերաբերմունքի հետքեր:

17. Նույն օրը դիմողը բերվել է դատախազի և համապատասխանաբար, գործը քննող դատավորի մոտ: Դատախազին նա բացատրել է, որ չի եղել որևէ քաղաքական կուսակցության անդամ, սակայն մասնակցել է ԺԴԿ-ի որոշ գործընթացների: Նա ժխտել է իր կողմից որևէ անօրինական պաստառ պատրաստելը կամ 2001 թվականի մայիսի 29-ի ցույցին իր մասնակցելը: Նա հայտարարել է, որ Դոգանլարի կողմից այցելելիս է եղել իր ընկերոջը, երբ ձերբակալվել է ոստիկանության կողմից: Դիմողը հայտարարություն է ներկայացրել նաև գործը քննող դատարանին, որում հրաժարվել է ոստիկանությունում տրված իր ցուցմունքից, նշելով, որ այն կորզվել է ճնշման ներքո: Նա բողոքել է, որ ոստիկանությունում գտնվելու ընթացքում իրեն ենթարկել են ծեծի և վիրավորանքի: Նա կրկին ժխտել է որևէ ապօրինի գործընթացի մեջ իր ներգրավված լինելը և բացատրել է, որ 2001 թվականի մայիսի 29-ին նա գնացել է Դոգանլարի շրջան իր ընկերոջն այցելելու նպատակով և ինքը չի եղել կոչեր անող խմբի մեջ: Հարցաքննության ավարտից հետո գործը քննող դատավորը կայացրել է կալանավորման մասին որոշում՝ հաշվի առնելով հանցագործության բնույթը, որում կասկածվում էր դիմողը, և ցուցմունքը: Ապա դիմողին թույլ է տրվել հանդիպել փաստաբանի:

B. Դատական քննությունը

18. 2001 թվականի հուլիսի 11-ին Իզմիրի պետական անվտանգության գործերով դատարանում դատախազը մեղադրանք է ներկայացրել դիմողի և ութ այլ կասկածյալների դեմ ՔԱԿ-ին օժանդակելու և մասնակցելու համար, հանցագործություն, որը նախատեսված է Քրեական օրենսգրքի 169-րդ հոդվածով և Ահաբեկչության կանխարգելման ակտով (թիվ 3713 օրենք):

19. 2001 թվականի հուլիսի 16-ին Պետական անվտանգության գործերով դատարանն իրականացրել է դատական նիստի նախպատրաստումը: Այն որոշել է, որ դիմողի կալանքը պետք է երկարացվի, ինչպես նաև մեղադրյալները պետք է հրավիրվեն իրենց պաշտպանությունը պատրաստելու:

20. 2001 թվականի օգոստոսի 28-ին Պետական անվտանգության գործերով դատարանը հրավիրել է իր առաջին նիստը՝ դիմողի և նրա փաստաբանի մասնակցությամբ: Նա լսել է անձամբ դիմողի կողմից տրվող ցուցմունքը, ով ժխտել է իր դեմ առկա մեղադրանքները: Նա նաև ժխտել է ոստիկանությունում տված ցուցմունքը՝ հայտարարելով, որ այն իրենից կորզվել է ճնշման ներքո: Նա բացատրել է, որ կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում ոստիկանության աշխատակիցները հրամայել են իրեն արտագրել պաստառի վրա գրված բառերը: Նա նաև

հայտարարել է, որ ականատես է եղել 2001 թվականի մայիսի 29-ին տեղի ունեցած իրադարձություններին, այդուհանդերձ, ինքը չի մասնակցել ցույցին, ինչպես որ պնդում է մեղադրանքի կողմը: Փոխարենը նա այդ վայրի հարևանությամբ այցելելիս է եղել Օզկան անունով իր ընկերոջը: Նա նաև ժխտել է 2001 թվականի մայիսի 26-ին կամրջից պայրիմի պաստառ կախելը:

21. Հաջորդ միստին, որը տեղի է ունեցել 2001 թվականի հոկտեմբերի 25-ին, ներկա են եղել և դիմողը, և նրա փաստաբանը: Դատարանը լսել է նաև մյուս մեղադրյալներին, որոնք ևս ժխտել են 2001 թվականի մայիսի 29-ի ապրիմի ցույցին իրենց մասնակցությունը, ինչպես նաև հրաժարվել են նախկինում տրված իրենց ցուցմունքներից: Այս մեղադրանքի կողմը պահանջել է դիմողին դատապարտել Քրեական օրենսգրքի 169-րդ հոդվածով, իսկ դիմողի փաստաբանը միջնորդել է ժամանակ տրամադրել դիմողի պաշտպանության փաստարկները ներկայացնելու համար:

22. 2001 թվականի դեկտեմբերի 5-ին դիմողը ներկայացրել է իր պաշտպանության փաստարկները: Նա ժխտել է իր դեմ առկա մեղադրանքները և խնդրել իրեն ազատ արձակել: Նույն օրը Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանը կայացրել է դատավճիռ: Այն արդարացրել է մեղադրյալներից հինգին, իսկ դիմողին և երեք այլ մեղադրյալների ճանաչել է մեղավոր և դատապարտել: Այն դիմողին դատապարտել է ազատազրկման չորս տարի և վեց ամիս ժամկետով, որը նվազեցվել է մինչև երկուսուկես տարվա, քանի որ դիմողը հանցագործությունը կատարելու պահին եղել է անչափահաս:

23. Դիմողին դատապարտելիս Պետական անվտանգության գործերով դատարանը հաշվի է առել դիմողի կողմից, համապատասխանաբար, ոստիկանությունում, դատախազին և գործը քննող դատավորին տրված ցուցմունքները: Այն հաշվի է առել նաև նրա հետ մեկտեղ մեղադրվողների կողմից դատախազին տրված ցուցմունքն առ այն, որ դիմողն իրենց մղել է մասնակցելու 2001 թվականի մայիսի 29-ի ցույցին: Դատարանը նկատել է, որ դիմողի հետ մեղադրվող անձինք ցուցմունք են տվել նաև առ այն, որ դիմողը մասնակցել է ցույցը կազմակերպելու գործընթացին: Այս այն ուշադրություն է դարձրել փորձագետի եզրակացությանը, որում դիմողի ձեռագիրը համեմատվել է պաստառի վրա առկա ձեռագրի հետ, ինչպես նաև այն փաստին, որ համաձայն ոստիկանության կողմից կազմված ձեռքակալման արձանագրության՝ դիմողը գտնվել է ցուցարարների շարքում: Այն եզրակացրել է.

«...հաշվի առնելով այս նյութական փաստերը, դատարանը չի ընդունում դիմողի ժխտումը և գտնում է, որ դիմողի կողմից ոստիկանությունում արված խոստովանությունը հիմնավորված է»:

C. Բողոքարկում

24. 2002 թվականի հունվարի 2-ին դիմողի փաստաբանը բողոքարկել է Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանի դատավճիռը: Իր բողոքում նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 5-րդ և 6-րդ հոդվածների խախտում հայտարարելով, որ առաջին ատյանում իրականացված գործի քննությունը եղել է անարդար, և որ դատարանը պատշաճ կերպով չի գնահատել ապացույցները:

25. 2002 թվականի մարտի 27-ին Վճռաբեկ դատարանում Գլխավոր դատախազը գրավոր կարծիք է ներկայացրել Վճռաբեկ դատարանի իններորդ պալա-

տին, որում նշել է, որ Պալատը պետք է անփոփոխ թողնի Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանի դատավճիռը: Այս կարծիքը չի տրամադրվել ոչ դիմողին, ոչ էլ նրա ներկայացուցչին:

26. 2002 թվականի հունիսի 10-ին Վճռաբեկ դատարանի իններորդ պալատը, հաստատելով Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանի պատճառաբանությունը և ապացույցների գնահատականը, մերժել է դիմողի բողոքը:

II. Համապատասխան օրենսդրությունը և պրակտիկան

A. Ներպետական օրենսդրությունը

1. Կիրառման պահին գործող օրենսդրությունը

27. Նախկին Քրեական դատավարության օրենսգրքի (թիվ 1412) համապատասխան դրույթները, այն է՝ 135, 136 և 138-րդ հոդվածները, նախատեսում էին, որ քրեական հանցագործության մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող ցանկացած անձ ոստիկանություն բերվելու պահից ունի փաստաբան ունենալու իրավունք: 138-րդ հոդվածը հստակ սահմանում էր, որ անչափահասներին իրավաբանական օգնություն տրամադրելը պարտականություն էր:

28. Համաձայն 1992 թվականի նոյեմբերի 18-ի թիվ 3842 օրենքի 31-րդ մասի, որը բարեփոխումներ էր նախատեսում քրեական դատավարության օրենսդրության մեջ, վերը նշված դրույթները կիրառելի չեն եղել Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց նկատմամբ:

2. Վերջին փոփոխությունները

29. 2003 թվականի հուլիսի 15-ին թիվ 4928 օրենքով Պետական անվտանգության գործերով դատարանում իրականացվող քննությանը փաստաբան ունենալու՝ կասկածյալի իրավունքի սահմանափակումը վերացել է:

30. 2005 թվականի հուլիսի 1-ին ուժի մեջ է մտել նոր Քրեական դատավարության օրենսգիրքը: Համաձայն նոր օրենսգրքի համապատասխան դրույթների (149 և 150-րդ հոդվածներ) յուրաքանչյուր ձերբակալված անձ ունի փաստաբան ունենալու իրավունք ոստիկանություն բերվելու պահից: Փաստաբանի հետ տեսակցություն ապահովվելը պարտադիր է, եթե տվյալ անձն անչափահաս է կամ կասկածվում է առնվազն հինգ տարի առավելագույն ժամկետով ազատազրկմանը պատժվող հանցագործության կատարման մեջ:

31. Վերջապես, Առաքելչության կանխարգելման մասին օրենքի 10-րդ մասը (օրենք թիվ 3713), որի փոփոխությունները կատարվել են 2006 թվականի հունիսի 29-ին, նախատեսում է, որ ահաբեկչության հետ կապված հանցագործությունների դեպքում փաստաբան ունենալու իրավունքը կարող է հետաձգվել 24 ժամով՝ դատախազի որոշման հիման վրա: Այդուհանդերձ, այդ ընթացքում կասկածյալը չի կարող ենթարկվել հարցաքննության:

B. Համապատասխան միջազգային օրենսդրության նյութեր

1. Անչափահասների գործերով վարույթ

(a) Եվրոպայի խորհուրդ

32. Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններին ուղղված՝ Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (Rec (2003)20)՝ ընդունված 2003 թվականի սեպտեմբերի 24-ին Նախարարների ներկայացուցիչների 853-րդ հանդիպմանը որն ամռնչվում է անչափահասների հանցավորության հարցերի լուծման նոր ուղիներին և անչափահասների գործերով արդարադատության դերին, նախատեսում է հետևյալը.

«15. Դեռահասներին ձերբակալելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել նրանց՝ որպես անչափահաս, կարգավիճակին, նրանց տարիքին և նրանց խոցելիությանը, ինչպես նաև նրանց հասունության աստիճանին: Նրանք պետք է պատշաճ կերպով տեղեկացվեն իրենց իրավունքների և երաշխիքների մասին՝ լիովին ընկալելի միջոցով: Ոստիկանությունում հարցաքննվելիս նրանք, ըստ էության, պետք է ուղեկցվեն իրենց ծնողների/օրինական ներկայացուցիչների կամ այլ համապատասխան մեծահասակների կողմից: Նրանք նաև պետք է ունենան փաստաբանին և թշկին տեսակցելու իրավունք...»:

33. Անչափահասների հանցավորության նկատմամբ սոցիալական մոտեցումների առնչությամբ անդամ պետություններին ուղղված Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (թիվ R(87)20)՝ ընդունված 1987 թվականի սեպտեմբերի 17-ին Նախարարների ներկայացուցիչների 410-րդ հանդիպմանը, նախատեսում է հետևյալը.

«խորհուրդ է տրվում անդամ պետությունների կառավարություններին անհրաժեշտության դեպքում վերանայել իրենց օրենսդրությունը և պրակտիկան՝ նպատակ ունենալով.

8. ամրապնդել անչափահասների իրավական դիրքերը համապատասխան գործընթացների միջոցով, ներառյալ ոստիկանությունում իրականացվող հարցաքննությունը, ճանաչելով, *inter alia*.

- փաստաբան ունենալու իրավունքը, ում անհրաժեշտության դեպքում կարող է պաշտոնապես նշանակել և վարձատրել պետությունը»:

(b) Միացյալ ազգերը

(i) Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա

34. Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի (CRC) 37-րդ հոդվածը՝ այնքանով, որքանով համապատասխան է, նախատեսում է հետևյալը.

«Անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի ...

(d) անազատության մեջ գտնվող յուրաքանչյուր երեխա ունենա իրավաբանական և այլ պատշաճ օժանդակության իրավունք, այդ թվում՝ նաև դատարանում կամ այլ իրավասու, անկախ և անկողմնակալ մարմնի առջև իրեն ազատությունից զրկելու օրինականությունը վիճարկելու, ինչպես նաև նման ցանկացած գործողության առթիվ համապատասխան որոշում ստանալու իրավունք»

(ii) Երեխայի իրավունքների հանձնաժողովի կողմից 2007 թվականի ապրիլի 25-ին ընդունված թիվ 10 ընդհանուր բնույթի մեկնաբանությունը նախատեսում է հետևյալը.

«49. Անհրաժեշտ է երաշխավորել, որպեսզի երեխան ստանա պատշաճ օժանդակություն իր պաշտպանությունը նախապատրաստելիս և ներկայացնելիս: CRC չի պահանջում, որպեսզի երեխային տրամադրվի այնպիսի օժանդակություն, որը, բոլոր հանգամանքները հաշվի առնելով, անհրաժեշտաբար իրավական չէ, սակայն այն պետք է լինի պատշաճ: Անդամ պետությունների հայեցողությամբ է թողնված որոշել, թե որքանով է այս օժանդակությունը տրամադրված, սակայն այն պետք է լինի անվճար...»:

52. Հանձնաժողովն առաջարկում է, որպեսզի անդամ պետությունները նախատեսել և կիրառեն ժամկետներ հանցագործությունը կատարելու և ոստիկանությունում հարցաքննություն իրականացնելու, երեխայի դեմ մեղադրանք ներկայացնելու առնչությամբ դատախազի (կամ այլ իրավասու մարմնի) որոշման, ինչպես նաև դատարանի կամ այլ իրավասու դատական մարմնի կողմից վերջնական դատավճռի և որոշման միջև ընկած ժամանակահատվածի համար: Այս ժամկետները պետք է լինեն առավել կարճ, քան չափահասների համար նախատեսված ժամկետները: Սակայն, միևնույն ժամանակ, անհապաղ որոշումները պետք է լինեն այնպիսի գործընթացի արդյունք, որի ընթացքում երեխայի նկատմամբ մարդու իրավունքները և իրավական երաշխիքները լիովին պահպանված են: Անհապաղ որոշում ընդունելու այս գործընթացում պետք է առկա լինի իրավական կամ այլ պատշաճ օժանդակություն: Դա չպետք է սահմանափակվի դատարանում կամ այլ դատական մարմնում վարույթի նկատմամբ, սակայն պետք է կիրառվի նաև մյուս բոլոր փուլերում՝ սկսած ոստիկանության կողմից երեխային հարցաքննելուց:

(iii) երեխայի իրավունքների առնչությամբ Միացյալ ազգերի հանձնաժողովի վերջնական դիտարկումները. Թուրքիա, 2001 թվականի հուլիսի 9 (CRC/C/15/Add. 152):

36. Այս տեքստի համապատասխան մասը նախատեսում է հետևյալը.

«66. Հանձնաժողովն առաջարկում է, որպեսզի անդամ պետությունը շարունակի վերանայել դեռահասների նկատմամբ արդարադատության իրականացմանը վերաբերող օրենսդրությունը և պրակտիկան՝ այն Կոնվենցիային, հատկապես դրա 37, 39 և 40-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև այս ոլորտի համապատասխան այլ միջազգային չափանիշներին, ինչպիսիք են Միացյալ ազգերի Անչափահասների գործերով արդարադատության համար չափանիշ նվազագույն կանոններին (Պեկինյան կանոններ) և Միացյալ ազգերի Անչափահասների հանցավորության կանխարգելմանն ուղղված սկզբունքներին (Ռիադի սկզբունքներ) լիովին համապատասխանեցնելու նպատակով քրեական պատասխանատվության ենթարկելու նվազագույն տարիքը սահմանելու համար, նախատեսելով Անչափահասների գործերով դատարանի կողմից երաշխավորվող պաշտպանությունը մինչև 18 տարեկան բոլոր երեխաների նկատմամբ և ապահովելով այս օրենքի արդյունավետ կիրառումը՝ ստեղծելով անչափահասների գործերով դատարաններ յուրաքանչյուր շրջանում: Մասնավորապես, այն հիշեցնում է անդամ պետություններին, որ անչափահաս հանցագործներին պետք է անդրադառնալ առանց հապաղման՝ *incommunicado* կալանքից խուսափելու, նախնական կալանքը՝ որպես ծայրահեղ միջոց կիրառելու նպատակով, այն պետք է լինի հնարավորինս կարճաժամկետ և չպետք է լինի օրենքով նախատեսված ժամանակահատվածից ոչ երկար: Նախնական կալանքի այլընտրանքային միջոցները պետք է կիրառվեն ցանկացած ժամանակ, երբ դա հնարավոր է»:

2. Կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում փաստաբանին տեսնելու իրավունքը

(a) Եվրոպայի խորհուրդը

(i) Նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված կանոնները

37. Կալանավորվածների նկատմամբ վերաբերմունքի չափանիշների նվազագույն կանոնների 93-րդ կանոնը (Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի (73)5 բանաձև) նախատեսում է, որ «Դատվածություն չունեցող կալանավորվածը կալանավորվելուն պես պետք է իրավունք ունենա ընտրելու իր ներկայացուցչին...և հանդիպի իր փաստաբանին իր պաշտպանությունը կազմակերպելու և անձնական ցուցումներ նախապատրաստելու, ինչպես նաև տալու և ստանալու նպատակով: Իր միջնորդության հիման վրա այդ նպատակով նրան պետք է տրամադրվեն բոլոր անհրաժեշտ միջոցները:...Կալանավորվածի և նրա փաստաբանի հանդիպումները կարող են հսկվել, սակայն ոչ լսվել ուղղակի կամ անուղղակի կերպով ոստիկանության կամ հաստատության աշխատակցի կողմից»:

38. Դեռ աելին, Կալանավայրի եվրոպական կանոնների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններին ուղղված նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (Rec (2006)2)՝ ընդունված 2006 թվականի հունվարի 11-ին Նախարարների ներկայացուցիչների 952-րդ հանդիպման ժամանակ, որքանով որ առնչվում է նախատեսում է հետևյալը.

«Իրավաբանական խորհրդատվություն

23.1. Բոլոր կալանավորվածներն ունեն իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու իրավունք, իսկ կալանավայրի աշխատակիցները պետք է տրամադրեն համապատասխան միջոցներ նման խորհրդատվություն ստանալու ապահովելու համար:

23.2. Կալանավորվածները կարող են խորհրդակցել իրենց հաշվին, իրենց նախընտրած իրավաբանական խորհրդատուի հետ՝ ցանկացած իրավական հարցի շուրջ:

...

23.5. Դատական իշխանությունը բացառիկ դեպքերում կարող է սահմանափակել նման խորհրդատվությունը՝ լուրջ հանցագործության կատարումը կամ կալանավայրի անվտանգության և պաշտպանության եական խախտումները կանխելու նպատակով»:

(ii) Խոշտանգումները և աննարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը կանխող եվրոպական հանձնաժողովը (CPT)

39. 2000 թվականին Թուրքիա այցելելուց հետո CPT-ն 2001 թվականի Երեւանի 8-ին հրատարակել է իր հաշվետվությունը (CPT/Inf (2001)25), համաձայն որի.

«61. Չնայած վերջին տարիներին օրենսդրությունում կատարված բազմաթիվ փոփոխություններին՝ պահպանվում են որոշ թերություններ վատ վերաբերմունքի դեմ պաշտոնական երաշխիքների հարցում: Չնարավոր է, որ անենակարևոր թերությունն այն է, որ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա խմբակային հանցագործությունների մեջ առկա կասկածանքի հիման վրա ձերբակալված անձինք շարունակում են գրկված լինել փաստաբան ունենալու իրավունքից իրենց կալանքի առաջին չորս օրվա ընթացքում: Ապա, չնայած ավելի վաղ արված հակառակ պնդմանը, Թուրքիայի իշխանությունները 1999 թվականի փետրվար/մարտ ամիսներին կայացած այցի առնչությամբ կազմված հաշվետվության առնչությամբ

իրենց տրված պատասխանում պարզաբանել են, որ նման անձանց թույլ չի տրվել իրենց կալանքի առաջին չորս օրերի ընթացքում տեղեկացնել ազգականներին իրենց վիճակի մասին: Նման incamunicado կալանքը կարող է միայն նպաստել վատ վերաբերմունքի կիրառմանը:

Այդ իսկ պատճառով, CPT-ն մեկ անգամ ևս կրկնում է իր հանձնարարականն առ այն, որ իրավակիրառ մարմինների կողմից ազատությունից զրկված բոլոր անձանց, ներառյալ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործությունների մեջ կասկածվողների համար, պետք է ապահովվի ձերբակալման պահից փաստաբան ունենալու իրավունքը: CPT-ն ընդունում է, որ ոստիկանության կողմից իրականացվող քննության օրինական շահերը պաշտպանելու նպատակով բացառիկ դեպքերում կարող է անհրաժեշտ լինել որոշակի ժամանակ հետաձգել ձերբակալվածի ցանկությանը ընտրված փաստաբանի տեսակցությունը նրա հետ, այդուհանդերձ, նման դեպքերում պետք է ապահովվի մեկ այլ անկախ փաստաբանի ներկայությունը»:

Վերը նշված հանձնարարականի կիրառումը կպահանջի իրավական միջոցների իրականացում: Այդուհանդերձ, միևնույն ժամանակ պետք է ձեռնարկվեն անհապաղ քայլեր, որպեսզի ապահովվի գործող իրավական դրույթների կիրառումը: Իրոք, 2000 թվականի հուլիսի ընթացքում ձեռք բերված տեղեկատվությունը հստակորեն ցույց է տալիս, որ նույնիսկ ձերբակալման առաջին չորս օրվա միջև հետո Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց՝ փաստաբան ունենալու իրավունքի ապահովումն ավելի շուտ բացառություն է, քան կանոն: CPT առաջարկում է, որպեսզի պաշտոնյաները, որոնք պատասխանատու են մոնիթորինգի ընթացքի նախկինում նշված համապատասխանության ներքո իրականացվող հսկողության և հետազոտման համար, համապատասխան ցուցումներ ունենան հատուկ ուշադրություն դարձնելու այն հանգամանքին, արդյոք, Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա խմբակային հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձինք տեղեկավոր են իրենց կալանավորման առաջին չորս օրը լրանալուց հետո փաստաբան ունենալու իրենց իրավունքի մասին, թե՛ ոչ, և արդյոք նրանց համար ստեղծվում են այդ իրավունքն արդյունավետորեն իրականացնելու պայմաններ»:

40. CPT-ն կրկին այցելել է Թուրքիա 2001 թվականի սեպտեմբերին և 2002 թվականի ապրիլի 24-ի իր հաշվետվության մեջ (CPT/Inf (2002)8) նշել է հետևյալը.

«12. Պետական անվտանգության գործերով դատարանի կազմակերպած դատական վարույթների մասին օրենքի 16-րդ հոդվածում կատարված փոփոխությունները նույնպես ցույց տվեցին, որ տեղի են ունեցել բարեփոխումներ՝ կապված Պետական անվտանգության գործերով դատարանի քննությանը ենթակա խմբակային հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց՝ փաստաբան ունենալու իրավունքի հետ: Նման անձանց համար փաստաբան ունենալու իրավունքը դառնում է օպերատիվ այն բանից հետո, երբ դատախազը գրավոր որոշում է կայացնում ոստիկանությունում կալանքի ժամկետը 48 ժամից ավելի դարձնելու մասին, այլ կերպ ասած, նախկին օրենքով նախատեսված չորս օրվա փոխարեն նրանք այժմ փաստաբան ունենալու իրավունք չունեն ընդամենը երկու օրվա ընթացքում:

Ողջունելով այս առաջընթաց քայլը՝ CPT-ն ցավում է, որ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա խմբակային հանցագործությունների համար ձերբակալված անձանց համար փաստաբան ունենալու իրավունքը չի երաշխավորվում նրա ձերբակալման հենց սկզբից (և հենց այստեղից էլ այս կապակցությամբ

նրանց իրավունքները մեկ շարքում են դասվում սովորական քրեական գործերով կասկածյալների իրավունքների հետ): CPT-ն հավատում է, որ թուրքական իշխանությունները մոտ ապագայում կկիրառեն Հանձնաժողովի վաղուց գոյություն ունեցող հանձնարարականն առ այն, որ իրավակիրառ մարմինների կողմից ազատությունից զրկված բոլոր անձինք, ներառյալ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց կտրվի փաստաբան ունենալու իրավունք իրենց ձերբակալման հենց սկզբից»:

...

41. Ավելի վաղ հղում է կատարվել վերջերս տեղի ունեցած դրական օրենսդրական փոփոխություններին՝ կապված փաստաբան ունենալու իրավունքի և ձերբակալման մասին ազգականներին տեղեկացնելու իրավունքի հետ (12–14 կետեր): Ապա նրանք բարեփոխել են արդեն իսկ տպավորիչ իրավական և կարգավորիչ կառուցվածքը՝ նպատակ ունենալով պայքարել խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դեմ: Այդուհանդերձ, CPT-ն շարունակում է անհանգստանալ այն փաստի առթիվ, որ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա խմբակային հանցագործությունների կատարման կասկածանքով ձերբակալված անձինք դարձյալ չունեն փաստաբանի ծառայություններից օգտվելու իրավունք իրենց ձերբակալման առաջին երկու օրվա ընթացքում. այս առթիվ իր դիրքորոշումը շարադրել է 12-րդ կետում:

Ապա՝ Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց՝ փաստաբան ունենալու իրավունքի իրական եռությունը նվազ բարեփոխված է, քան սովորական հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց մույն իրավունքը: Հատկապես, որքանով որ կարող է CPT-ն գնահատել, խնդիր է մնում այն, որ մնան կասկածյալները չունեն փաստաբան ունենալու իրավունք ոստիկանությունում բացատրություններ տալիս, և որ Փաստաբանների միության կողմից փաստաբան նշանակել թույլատրող ընթացակարգը հասու չէ նրանց համար: Նմանապես, 18 տարին չլրացած անձանց համար փաստաբան նշանակելու պարտականություն սահմանող դրույթը չի գործում այն անչափահասների նկատմամբ, որոնք ձերբակալվել են՝ կասկածվելով Պետական անվտանգության գործերով դատարանի քննությանը ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ: Այս առթիվ, CPT-ն հիշեցնում է 1997 թվականին կատարած այցի ժամանակ կազմված հաշվետվության մեջ արված առաջարկությունն առ այն, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 135, 136 և 138-րդ հոդվածների համապատասխան դրույթները հասու դառնան Պետական անվտանգության գործերով դատարանի քննությանը ենթակա հանցագործությունների կատարման մեջ կասկածվող անձանց»:

(b) Միացյալ ազգեր

(i) Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր

42. 2003 թվականի մայիսի 27-ին Թուրքիայի վերաբերյալ արված իր եզրակացություններում և առաջարկություններում (CAT/C/CR/30/5) Հանձնաժողովը նշել է հետևյալը.

«5. Հանձնաժողովը մտահոգված է.

(c) խախտումներով, համաձայն որոնց՝ ոստիկանությունում անձինք չեն ստանում արագ և համարժեք իրավաբանական և բժշկական օգնություն, և որ ընտանիքի անդամները չեն տեղեկացվում նրանց ձերբակալման մասին.

...

7. Հանձնաժողովն առաջարկում է, որպեսզի անդամ պետությունը.

(a) ապահովի, որպեսզի ձերբակալված անձինք, այդ թվում նաև նրանք, որոնք ձերբակալվել են Պետական անվտանգության գործերով դատարանի քննության ենթակա հանցագործությունների կատարման համար, գործնականում երաշխավորված լինեն վատ վերաբերմունքի և խոշտանգումների չկիրառումից, հատկապես երաշխավորելով նրանց բժշկական և իրավաբանական օգնության և ընտանիքի հետ կապվելու իրավունքը.

...»

43. 2008 թվականի հունվարի 24-ի իր թիվ 2 ընդհանուր մեկնաբանության մեջ Հանձնաժողովը նշել է.

«13. Ազատությունից զրկված բոլոր անձանց նկատմամբ կիրառվող որոշ հիմնական երաշխիքները. դրանցից մի քանիսը նշված են Կոնվենցիայում, և Հանձնաժողովը համապատասխանաբար կոչ է անում անդամ պետություններին հետևել դրանց: Հանձնաժողովի արդյունավետ միջոցներին վերաբերող առաջարկությունները նպատակ ունեն պարզելու գործող չափանիշները. դրանք սպառիչ չեն: Նման երաշխիքները ներառում են, *inter alia*, անհապաղ անկախ իրավաբանական օգնություն ստնալու իրավունքը...»:

(c) Եվրոպական միություն

44. Հիմնարար իրավունքների խարտիայի 48-րդ հոդվածի համաձայն՝ «պետք է երաշխավորված լինի յուրաքանչյուր մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը»: Ապա 52-րդ հոդվածի 3-րդ կետը նախատեսում է, որ 48-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքը նրանց շարքում է, որոնք ունեն միևնույն իմաստը և միևնույն ծավալը՝ որպես Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված համարժեք իրավունք:

Իրավունքի հարցեր

I. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

A. Կալանքի ընթացքում փաստաբան ունենալու իրավունքը

45. Դիմողը բողոքել է, որ իր պաշտպանության իրավունքը խախտվել է, քանի որ նա չի ունեցել փաստաբան կալանքի ընթացքում: Նա հղում է կատարել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կետ 3(c)-ին, համաձայն որի.

«3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները՝

...

(c) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը»:

1. Պալատի վճիռը

46. 2007 թվականի ապրիլի 26-ի իր վճռում Պալատը նշել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կետ 3(с)-ի խախտում: Այդ առթիվ այն նշել է, որ դատաքննության և գործի վերաքննության ընթացքում դիմողը ներկայացվել է պաշտպանի կողմից, և որ ոստիկանությունում դիմողի կողմից տրված բացատրությունը չի եղել նրա դատապարտման միակ հիմքը: Համաձայն Պալատի՝ դիմողը հնարավորություն է ունեցել ժխտելու մեղադրանքի կողմից պնդումներն այնպիսի պայմաններով, որոնք նրան չեն դրել էական անբարենպաստ վիճակի մեջ՝ vis-a-vis իր ընդդիմախոսի հետ: Պալատը նաև նկատել է, որ դիմողին դատապարտելիս Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանը հաշվի է առել այն հանգամանքները, որոնցում դիմողը ձերբակալվել է, պաստառի վրա առկա ձեռագրի առթիվ փորձագիտական եզրակացությունը և վկաների ցուցմունքները: Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ այն եզրակացնում է, որ դիմողի գործով տեղի ունեցած դատաքննության արդարացիությունը կողմնակալ չի դարձել կալանքի ընթացքում իրավաբանական օգնություն չստանալու պատճառով:

2. Կողմերի ներկայացրած բացատրությունները

(a) Դիմողը

47. Դիմողը վիճարկել է այն հիմքերը, որոնցով Պալատը գտել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կետ 3(с)-ի խախտում: Նա հայտարարել է, որ կալանքի ընթացքում փաստաբանի օգնությունը եղել է հիմնարար իրավունք: Նա հիշեցրել է Դատարանին, որ իր դեմ եղած բոլոր ապացույցները հավաքվել են նախնական քննության փուլում, որի ընթացքում իրեն չեն տրամադրել փաստաբան: Այս առթիվ դիմողը նաև վիճարկել է, որ չնայած դատարանը դատապարտել է իրեն, առկա չի եղել իր մեղավորությունը հիմնավորող որևէ ապացույց: Նա նաև հայտարարել է, որ կալանքի ընթացքում նա ենթարկվել է վատ վերաբերմունքի և ոստիկանությունում տրված ցուցմունքը ստորագրել է ճնշման ներքո: Այդ ցուցմունքն օգտագործվել է Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանում, չնայած որ դատախազի, գործը քննող դատավորի մոտ և դատաքննության ընթացքում ինքը լիովին հրաժարվել է այդ ցուցմունքից: Դիմողը նաև նշել է, որ տվյալ ժամանակահատվածում ինքը եղել է անչափահաս և նախկինում դատված չի եղել: Նրա պնդմամբ, հաշվի առնելով իր դեմ առկա լուրջ մեղադրանքները, իրավաբանական օգնության բացակայությունը խախտել է արդար դատաքննության իր իրավունքը: Նա նաև առարկել է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ հիմնավորում իրավաբանական օգնության բացակայությունն արդարացնելու առնչությամբ:

(b) Կառավարությունը

48. Կառավարությունը խնդրել է Մեծ պալատին հաստատել Պալատի այն եզրակացությունը, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(с) կետի խախտում: Այն հայտարարել են, նախևառաջ, որ օրենսդրությունը փոխվել է 2005 թվականին: Ապա նշել է, որ փաստաբան ունենալու դիմողի իրավունքի սահմա-

նափակումը չի խախտել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության նրա իրավունքը: Չդուր կատարելով Դատարանի պրակտիկային (մասնավորապես, Իմբրիոսցիան ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով 1993 թվականի նոյեմբերի 24-ի վճիռը, մաս A, թիվ 275, Ջոն Մյուրեյի ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1996 թվականի փետրվարի 8-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների Դավաբաժնի 1996-Ի, Ավերիլը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը, թիվ 36408/97, ECHR 2000-VI Մագին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը, թիվ 28135/95, ECHR 2000-VI և Բրենանը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը, թիվ 39846/98, ECHR 2001-X)՝ ուշել է, որ դատաքննությունն արդար լինելու հարցը որոշելիս ուշադրություն պետք է դարձնել քննության ողջ ծավալին: Այսպես, քանի որ դիմողը ներկայացվել է փաստաբանի կողմից Իզմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանում և Վճռաբեկ դատարանում, արդար դատաքննության նրա իրավունքը խախտված չի եղել: Ապա Կառավարությունն ուշադրություն է հրավիրել ընդդեմ Թուրքիայի գործերի վրա (Սարաքն ընդդեմ Թուրքիայի (dec.) գործով 2004 թվականի սեպտեմբերի 2-ի վճիռը, թիվ 35841/97, Յուրթենվերն ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2006 թվականի օգոստոսի 31-ի վճիռը, թիվ 42086/02 Ուքման և Ուքման ընդդեմ Թուրքիայի (dec.) գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 3-ի վճիռը, Ահմետն Յավուզն ընդդեմ Թուրքիայի (dec.) գործով 2006 թվականի նոյեմբերի 21-ի վճիռը, թիվ 38827/02 և Յիլդիզն ու Սոնմեզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով (dec.) 2006 թվականի դեկտեմբերի 5-ի վճիռները, թիվ 3543/03 և 3557/03), որտեղ Դատարանը նման գանգատներն անընդունելի է համարել անհիմն լինելու պատճառով, քանի որ ոստիկանությունում արված հայտարարությունները չեն եղել դատապարտմանը նպաստող միակ ապացույցը, կալանքի ընթացքում իրավաբանական օգնության բացակայությունը չի հանգեցրել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտման:

49. Անդրադառնալով տվյալ գործի փաստերին՝ Կառավարությունը ուշել է, որ երբ դիմողը ձերբակալվել է, նա ունեցել է ցուցմունք չտալու իրավունք, և որ հետագա քննության ընթացքում նրա փաստաբանն ունեցել է հնարավորություն վիճարկելու դատախազի պնդումները: Ապա այն ընդօժի է, որ ոստիկանությունում դիմողի կողմից տրված ցուցմունքը չի եղել նրա դատապարտման միակ հիմքը:

3. Դատարանի գնահատականը

(a) Տվյալ գործով կիրառելի հիմնական սկզբունքները

50. Դատարանը կրկնում է, որ եթե նույնիսկ քրեական գործով քննության առիթով 6-րդ հոդվածի հիմնական նպատակն է ապահովել արդար դատական քննություն «դատարանի» կողմից, որն իրավասու է հաստատել «որևէ քրեական մեղադրանք», դրանից չի հետևում, որ հոդվածը կիրառելի է նախնական քննության նկատմամբ: Այդպիսով, 6-րդ հոդվածը, մասնավորապես՝ 3-րդ կետը, կարող է նույն կերպ կիրառվել մինչև գործը դատարան ուղարկելը, եթե դատական քննության արդար լինելու համոզեց կողմնակալ մոտեցում է դրադրվել դրա դրույթներին դիտավորյալ չհետևելու արդյունքում (վերը նշված Իմբրիոսցիայի գործը, կետ 36): Ինչպես Դատարանն արդեն ուշել է իր նախկին վճիռներում, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(գ) կետում նշված իրավունքն այլոց շարքում հանդիսանում է 1-ին կետում պարունակվող՝ քրեական գործերով արդար դատաքննության հայե-

ցակարգի կոնցեպցիայի տարրերից մեկը (վերը նշված Իմբրիոսցիայի գործը, կետ 37 և վերը նշված Բրենանի գործը, կետ 45):

51. Դատարանը նաև կրկնում է, որ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր անձի՝ անհրաժեշտության դեպքում պաշտոնապես նշանակված դատապաշտպանի միջոցով արդյունավետորեն պաշտպանվելու իրավունքը, չնայած ոչ բացարձակ կերպով, արդար դատաքննության հիմնարար տարրերից մեկն է (Պոլիտիմոլն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1993 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը, մաս A, թիվ 277-A և Դեմեբուկովն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով 2008 թվականի փետրվարի 28-ի վճիռը, թիվ 68020/01, կետ 50): Այդուհանդերձ, 6-րդ հոդվածի 3(c) կետը չի նախատեսում այս իրավունքի կիրառման ձևը: Այդպիսով՝ պայմանավորվող պետություններն իրենք են որոշում իրենց դատական համակարգում դրա կիրառման ձևերը, Դատարանի խնդիրն է միայն որոշել՝ արդյոք նրանց ընտրած մեթոդը համապատասխանում է արդար դատաքննության պահանջներին, թե՛ ոչ: Այդ կապակցությամբ պետք է հիշել, որ Կոնվենցիան նախատեսված է «երաշխավորել ոչ թե տեսական կամ պատրանքային, այլ գործնական և արդյունավետ իրավունքներ», և որ դատապաշտպան նշանակելն ինքնին չի ապահովում այն օգնության արդյունավետությունը, որն այն կարող է տրամադրել կասկածյալին (վերը նշված Իմբրիոսցիայի գործը, կետ 38):

52. Ներպետական օրենքները կարող են հետևանքներ նախատեսել նախնական քննության փուլում ոստիկանությունում ցուցմունք տալիս կասկածյալի դիրքորոշման համար, որոնք վճռորոշ են պաշտպանության հեռանկարների համար ցանկացած քրեական գործի քննության ժամանակ: Նման հանգամանքներում 6-րդ հոդվածը սովորաբար պահանջում է, որպեսզի կասկածյալը փաստաբան ունենա արդեն իսկ նախնական քննության փուլում ոստիկանությունում հարցաքննվելիս: Այդուհանդերձ, այս իրավունքը դեռ կարող է լինել սահմանափակումների առարկա բավարար հիմքերի առկայության դեպքում: Այդ իսկ պատճառով, յուրաքանչյուր գործով հարց է, թե արդյոք սահմանափակումը եղել է արդարացված, թե՛ ոչ, և եթե՛ այո, ապա՝ արդյոք ողջ քննության լույսի ներքո այն չի զրկել կասկածյալին արդար դատաքննության իրավունքից, քանի որ նույնիսկ արդարացված սահմանափակումը որոշակի հանգամանքներում կարող է դրան հանգեցնել (տես Ջոն Մյուրեյի վերը նշված գործը, կետ 63, Բրենանի վերը նշված գործը, կետ 45 և Մագիի վերը նշված գործը, կետ 44):

53. Վերը՝ 52-րդ կետում ընդգծված այս սկզբունքները նույնպես կապված են մարդու իրավունքների ընդհանուր ճանաչում ունեցող միջազգային չափանիշների հետ (տես վերը՝ 37-42), որոնք արդար դատական քննության կոնցեպցիայի կորիզն են, և որոնց հիմնավորումը մասնավորապես կապված է կասկածյալին իշխանությունների կողմից դաժան վերաբերմունքից պաշտպանելու հետ: Դրան նպաստում են նաև պաշտպանությանը դատական սխալից և 6-րդ հոդվածի նպատակների իրականացմանը, հատկապես՝ կողմերի հավասարությանը մեղադրող իշխանությունների և կասկածյալների միջև:

54. Այդ կապակցությամբ Դատարանն ընդգծում է քրեական գործի քննության նախապատրաստման համար նախաքննության կարևորությունը, քանի որ այս փուլում ձեռք բերված ապացույցները որոշում են այն շրջանակները, որոնցում համապատասխան մեղադրանքը կքննվի դատարանում (Կանն ընդդեմ Գլստրիայի, թիվ 9300/81, Հանձնաժողովի՝ 1984 թվականի հուլիսի 12-ի հաշվետ-

վությունը, մաս A, թիվ 96): Միևնույն ժամանակ, կասկածյալը հայտնվում է հատկապես խոցելի իրավիճակում քննության հենց այդ փուլում, որի ազդեցությունն ուժեղանում է այն փաստով, որ քրեական դատավարական օրենսդրությունը կարող է դառնալ ավելի ու ավելի բարդ՝ հատկապես հաշվի առնելով ապացույցներ ձեռք բերելու կանոնները: Շատ դեպքերում այս հատուկ խոցելիությունը կարող է միայն պատշաճ կերպով փոխհատուցվել փաստաբանի օգնությամբ, որի աշխատանքն այլոց շրջանակներում անմեղ համարվելու՝ կասկածյալի իրավունքի ապահովումն է: Իրոք, այս իրավունքը ենթադրում է, որ քրեական գործի քննության ժամանակ մեղադրանքի կողմը փորձում է ապացուցել իր դիրքորոշումը կասկածյալի նկատմամբ՝ առանց այնպիսի ապացույցների, որոնք ձեռք են բերվել կասկածյալի նկատմամբ հարկադրանքի կամ նրա կամքին բռնանալու միջոցով (տես Ջալոհն ընդդեմ Գերմանիայի [GC], թիվ 54810/00, կետ 100, ECHR 2006-..., և Քոլուն ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2005 թվականի օգոստոսի 2-ի վճիռը, թիվ 35811/97, կետ 51): Վաղ փուլում փաստաբան ունենալը դատավարական երաշխիքների մասն է, որոնց Դատարանը հատուկ ուշադրություն է դարձնում այն հարցը լուծելիս, թե արդյոք, դատավարությունը բացառել է անմեղ համարվելու իրավունքի ռիսկերը, թե՛ ոչ (տես, mutatis mutandis, Ջալոհի վերը նշված գործը, կետ 101): Այդ կապակցությամբ Դատարանը նշում է նաև CPT-ի առաջարկությունները (վերը՝ կետեր 39-40), որոնցում Հանձնաժողովը հաճախ հայտարարել է, որ կալանավորվածի՝ փաստաբան ունենալու իրավունքը հիմնարար երաշխիք է վատ վերաբերմունքի դեմ: Այս իրավունքի իրականացումից ցանկացած բացառություն պետք է, անշուշտ լինի սահմանափակ, և դրա կիրառումը պետք է լինի խիստ կարճ ժամկետով: Այս սկզբունքները նախատեսված են հատկապես ծանր հանցագործությունների համար, քանի որ խիստ պատիժների դեպքում է, որ արդար դատաքննության իրավունքը պետք է ապահովվի հնարավորինս բարձր մակարդակով՝ ժողովրդավարական հասարակությունների կողմից:

55. Այս պահանջի առիթով Դատարանը գտնում է, որպեսզի արդար դատական քննության իրավունքը լինի բավականաչափ «արևակալի և արդյունավետ» (տես վերը՝ կետ 51), 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպես կանոն, փաստաբան ունենալու իրավունքը նախատեսվի ոստիկանության կողմից կասկածյալի առաջին հարցաքննությունից, բացառությամբ, եթե յուրաքանչյուր գործի յուրահատուկ հանգամանքների լույսի ներքո ներկայացված է, որ առկա են այդ իրավունքի սահմանափակման հարկադրող պատճառներ: Երբ նույնիսկ հարկադրող պատճառները կարող են բացառապես արդարացնել փաստաբան ունենալու իրավունքի մերժումը, այդուհանդերձ, այդ սահմանափակումը չպետք է անհարկի խախտի կասկածյալի՝ 6-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքները (տես, mutatis mutandis, Մագիի վերը նշված գործը, կետ 44): Պաշտպանության այս իրավունքները, ըստ էության, անդառնալիորեն կվճարվեն, երբ ոստիկանությունում առանց փաստաբանի ներկայության հարցաքննության ընթացքում տրված ինքնախոստովանական ցուցմունքները դրվեն դատապարտման հիմքում:

(b) Վերը նշված սկզբունքների կիրառումը տվյալ գործով

56. Տվյալ գործով դիմողի՝ փաստաբան ունենալու իրավունքը սահմանափակվել է կալանքի ընթացքում՝ համաձայն թիվ 3842 օրենքի 31-րդ մասի, քանի որ նա կասկածվել է Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթա-

կա հանցագործության կատարման մեջ: Արդյունքում՝ նրան չի տրամադրվել փաստաբան, երբ նա ցուցմունք է տվել ոստիկանությունում, դատախազին և գործը քննող դատավորին: Այդպիսով, չի եղել փաստաբան չտրամադրելու որևէ այլ պարագան, բացի այն փաստից, որ տվյալ դեպքում փաստաբան չտրամադրելը հիմնված է եղել համապատասխան իրավական դրույթների վրա: Որպես այդպիսին՝ այդ արդեն իսկ չի համապատասխանում 6-րդ հոդվածի պահանջներին, որոնք շարադրված են վերը՝ 52-րդ կետում:

57. Դատարանը նաև նկատում է, որ դիմողն ունեցել է փաստաբան իր կալանքից հետո: Քրեական գործով քննությունն իրականացնելիս նա նաև հնարավորություն է ունեցել կանչելու իր վկաներին և վիճարկելու դատախազի փաստարկները: Հայտնի է նաև, որ դիմողը բազմիցս ժխտել է ոստիկանությունում տրված իր ցուցմունքի բովանդակությունն ինչպես դատարանում, այնպես էլ գործի վերաքննության ժամանակ: Այդուհանդերձ, ինչպես երևում է գործի նյութերից, քննությունը մեծամասամբ ավարտված է եղել մինչև 2001 թվականի հունիսի 1-ը, այսինքն՝ մինչև դիմողին գործը քննող դատավորի մոտ բերելը: Դեռ ավելին, Իգմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանը ոչ միայն չի քննել կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ դիմողի ցուցմունքների ընդունելիության հարցը մինչև գործի քննությանն անցնելը, այլ նաև օգտագործել է ոստիկանությունում տրված ցուցմունքները որպես դիմողին դատապարտելու հիմնական ապացույցներ, չնայած որ նա ժխտել է դրանց ճշմարտացիությունը (տես վերը՝ կետ 23): Այս կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ դիմողին դատապարտելիս Իգմիրի Պետական անվտանգության գործերով դատարանը փաստորեն օգտագործել է իրեն ներկայացված ապացույցը՝ ի հաստատումն ոստիկանությունում դիմողի կողմից տրված ցուցմունքների: Այս ապացույցը ներառել է փորձագետի՝ 2001 թվականի հունիսի 1-ի եզրակացությունը, ինչպես նաև ոստիկանությունում և դատախազին այլ կասկածյալների կողմից տրված ցուցմունքները: Այս առթիվ, այդուհանդերձ, Դատարանը տարօրինակ է համարում այն, որ առաջին ատյանի դատարանի դատավճռում նշված փորձագիտական եզրակացությունը եղել է դիմողի օգտին, քանի որ դրանում նշվել է, որ հնարավոր չէ հաստատել, թե արդյոք պաստառի վրա առկա ձեռագիրը պատկանում է դիմողին, թե՛ ոչ (տես՝ վերը՝ կետ 15): Հատկանշական է նաև այն, որ բաղդր մյուս մեղադրյալները, ովքեր ոստիկանությունում և դատախազի կողմից հարցաքննվելիս ցուցմունք են տվել դիմողի դեմ՝ դատարանում ժխտել են իրենց ցուցմունքները, ինչպես նաև հերքել են, որ մասնակցել են ցույցին:

58. Այդպիսով, տվյալ գործով դիմողը, անկասկած, ենթարկվել է փաստաբան ունենալու իրավունքի սահմանափակումների, քանի որ ոստիկանությունում տրված նրա ցուցմունքները դրվել են նրա դատապարտման հիմքում: Ոչ հետագայում փաստաբանի կողմից տրամադրված օգնությունը, ոչ էլ հետագա քննության մրցակցային բնույթը չեն կարողացել շտկել կալանքի ընթացքում թույլ տրված թերությունները: Այդուհանդերձ, Դատարանի խնդիրը չէ որոշել, թե կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում դիմողի՝ փաստաբան ունենալու իրավունքն ինչ ազդեցություն կունենար հետագա քննության վրա:

59. Ապա Դատարանն անդրադառնում է նրան, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ոչ տառը, ոչ էլ բուն էությունը չեն արգելում անձին իր իսկ կամքով հատակորեն կամ լռությամբ հրաժարվել արդար դատական քննության երաշխիքներից օգտ-

վելու իրավունքից (տե՛ս Կվիտակոյվսկան ընդդեմ Իտալիայի գործով (dec.) 2000 թվականի նոյեմբերի 30-ի վճիռը, թիվ 52868/99): Այդուհանդերձ, եթե արդյունավետ է Կոնվենցիայի նպատակների համար, միստին մասնակցելու իրավունքից հրաժարվելը պետք է հաստատվի որոշակիորեն և ապահովվի նվազագույն երաշխիքներով՝ որա կարևորությամբ համապատասխան (տե՛ս Սեյդովիկն ընդդեմ Իտալիայի [GC], թիվ 56581/00, կետ 86, ECHR 2006-..., Կոլուի վերը նշված գործը, կետ 53 և Կոլոցան ընդդեմ Իտալիայի գործով 1985 թվականի փետրվարի 12-ի վճիռը, կետ 28, մաս A, թիվ 89): Այդպիսով, տվյալ գործով վստահություն չկա դիմողի իրավունքների մասին ձևաթղթի հաստատման նկատմամբ այն առումով, որ նրան հիշեցվել է լռելու իրավունքի մասին (տե՛ս վերը՝ կետ 14):

60. Վերջապես, Դատարանը նկատում է, որ տվյալ գործի յուրահատուկ տարրերից է դիմողի տարիքը: Չաշվի առնելով կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում անչափահասների՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքի առնչությամբ համապատասխան միջազգային նյութերի զգալի թիվը (տե՛ս վերը՝ կետեր 32-36)՝ Դատարանն ընդգծում է իրավաբանական օգնություն տրամադրելու հիմնարար նշանակությունը, երբ կալանքի տակ գտնվող անձն անչափահաս է:

61. Այնուամենայնիվ, տվյալ գործով, ինչպես արդեն պարզաբանվել է վերը, փաստաբան ունենալու իրավունքի սահմանափակումը եղել է պարբերաբար և կիրառվել է կալանքի տակ գտնվող ցանկացած անձի նկատմամբ՝ կապված Պետական անվտանգության գործերով դատարանին ենթակա հանցագործության հետ, հաշվի չառնելով տվյալ անձի տարիքը:

62. Արդյունքում՝ չնայած դիմողը հնարավորություն է ունեցել իր դեմ առկա ապացույցները վիճարկելու դատարանում և ապա՝ գործի վերաքննության ընթացքում, կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում փաստաբանի բացակայությունն անշտկելի ազդեցություն է ունեցել նրա պաշտպանության իրավունքի վրա:

(c) Եզրակացություն

63. Չաշվի առնելով վերը նշվածը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ տվյալ գործով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի խախտում՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ մեկտեղ:

B. Վճռաբեկ դատարանում Գլխավոր դատախազի գրավոր կարծիքի չվերաբերելը

64. Դիմողը բողոքել է, որ Վճռաբեկ դատարանում Գլխավոր դատախազի գրավոր կարծիքը չի վերաբերել իրեն: Այս առթիվ նա հղում է կատարել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, որի համապատասխան մասի համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են ... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի ...դատարանի կողմից արդարացի ... դատաքննության իրավունք»:

1. Պալատի վճիռը

65. 2007 թվականի ապրիլի 26-ի իր վճռում Պալատը գտել է, որ հարցի առնչությամբ ընդունված պրակտիկայի լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանում

Գլխավոր դատախազի գրավոր կարծիքը դիմողին չվերաբերելը խախտել է նրա՝ մրցակցության իրավունքը: Այդ իսկ պատճառով այն եզրակացրել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

II. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի կիրառելիությունը

68. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

1. Կողմերի փաստարկները

69. Դիմողը պահանջել է 5,000 եվրո (EUR) նյութական վնասի համար և 10,000 եվրո՝ ոչ նյութական վնասի համար:

70. Կառավարությունն առարկել է՝ գտնելով, որ պահանջվող այդ գումարները չափազանց մեծ են և անընդունելի:

2. Պալատի վճիռը

71. Պալատը դիմողին չի տրամադրել որևէ նյութական հատուցում՝ նշելով, որ վերջինս չի հիմնավորել իր պահանջները: Պալատը գտել է, որ խախտման հաստատումն ինքնին դիմողի կողմից կրած ոչ նյութական վնասի արդարացի բավարարում է:

3. Դատարանի գնահատականը

72. Դատարանը կրկնում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման համար փոխհատուցման առավել պատշաճ ձևն է ապահովել, որպեսզի դիմողը հնարավորինս դրվի այնպիսի դրության մեջ, որում տվյալ դրույթը չէր անտեսվի (տե՛ս - Տետերինն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով 2005 թվականի հունիսի 30-ի վճիռը, թիվ 11931/03, կետ 56, Ջելիչիկն ընդդեմ Բոսնիա և Հերցեգովինայի, թիվ 41183/02, կետ 53, ECHR 2006-... և Սեհմետն ու Սունան Յիգիտն ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2007 թվականի հուլիսի 17-ի վճիռը, թիվ 52658/99, կետ 47): Դատարանը գտնում է, որ այս սկզբունքը կիրառելի է նաև տվյալ գործով: Յետևաբար, գտնում է, որ փոխհատուցման առավել պատշաճ ձևը կլինի դիմողի գործի վերանայումը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին համապատասխան, եթե այդպիսի խնդրանքով հանդես գա դիմողը (տե՛ս mutatis mutandis, Ջենսելն ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2003 թվականի հոկտեմբերի 23-ի վճիռը, կետ 27):

73. Ինչ վերաբերում է ոչ նյութական վնասի մնացած մասին՝ Դատարանն օբյեկտիվ է համարում դիմողին տրամադրել 2,000 եվրո:

B. Ծախքեր և ծախսեր

1. Կողմերի փաստարկները

74. Դիմողը պահանջել է 3,500 եվրո ներպետական ատյաններում, ինչպես նաև Պալատում իրականացված քննությունների արդյունքում կրած ծախքերի և ծախսերի համար, առանց ներկայացնելու որևէ փաստաթուղթ՝ ի հաստատումն իր պահանջների: Պետք է նկատել, որ դիմողը չի շտկել Պալատին ուղղված իր սկզբնական պահանջը, սակայն ներկայացրել է իրավաբանական օգնության միջնորդություն Մեծ պալատում առաջացած ծախսերի համար:

75. Կառավարությունն առարկել է պահանջի դեմ վիճարկելով դրա հիմնավորվածությունը:

2. Պալատի վճիռը

76. Պալատը դիմողի համար սահմանել է 1,000 եվրո ծախքերի և ծախսերի համար:

3. Դատարանի գնահատականը

77. Դատարանը նկատում է, որ դիմողն ունեցել է իրավաբանական օգնության իրավունք Մեծ պալատում իրականացվող քննությունների ընթացքում կրած ծախքերի և ծախսերի համար: Արդյունքում՝ ծախքերը և ծախսերը ներառում են ազգային դատարաններում և Պալատում իրականացված քննությունների ընթացքում կրածները:

78. Դատարանի ընդունված պրակտիկային համապատասխան՝ ծախքերն ու ծախսերը չեն փոխհատուցվի 41-րդ հոդվածի ներքո, եթե չի հաստատվել, որ դրանք փաստացի և անհրաժեշտաբար են կատարվել, ինչպես նաև ողջամիտ չափերի են: Դեռ ավելին, իրավաբանական ծախսերը հատուցելի են, եթե դրանք վերաբերում են հաստատված խախտմանը (այլոց շարքում տես՝ Բեվելերն ընդդեմ Իտալիայի (արդարացի փոխհատուցում) [GC], թիվ 33202/96, կետ 27, 2002 թվականի մայիսի 28 և Սահինն ընդդեմ Գերմանիայի [GC], թիվ 30943/96, կետ 105, ECHR 2003-VIII):

79. Վերոնշյալի լույսի ներքո Դատարանը դիմողին տրամադրում է Պալատի կողմից արդեն իսկ սահմանված գումարը, այն է՝ 1,000 եվրո:

C. Տոկոսներ՝ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

80. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում որպեսզի փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում տուգանային տոկոսները պետք է գանձվեն Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանած տոկոսադրույքի հիման վրա, հավելած երեք տոկոս:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

Միաձայն վճռում է, որ 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի առնչությամբ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ կապված դիմողին կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում իրավաբանական օգնություն չտրամադրելու հետ,

Միաձայն վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոմվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ կապված Գլխավոր դատախազի՝ Վճռաբեկ դատարանին ներկայացրած գրավոր կարծիքի չվերաբերելու հետ,

Միաձայն վճռում է, որ

պատասխանող պետությունը երեք ամսվա ընթացքում պետք է վճարի դիմողին ստորև նշված գումարները՝ փոխարկված թուրքական լիրայի՝ վճարման օրվա դրությամբ փոխարժեքին համապատասխան,

- (i) 2,000 եվրո (երկու հազար եվրո), ներառյալ վճարման ենթակա ցանկացած հարկ ոչ նյութական վնասի համար,
- (ii) 1,000 եվրո (մեկ հազար եվրո), ներառյալ դիմողի կողմից վճարման ենթակա ցանկացած հարկ՝ ծախսերի և ծախսերի համար,

Վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալու պահից մինչև վճարումը պետք է վճարվի սովորական տոկոս՝ պարտականությունը չկատարելու ընթացքում եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս,

Միաձայն մերժում է դիմողի՝ արդարացի բավարարման վերաբերյալ պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով և հրապարակվել է դռնբաց ցուցակում՝ Սարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում 2008 թվականի նոյեմբերի 27-ին:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԲՐԱՏՁԱՅԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

Տվյալ գործով առանցքային խնդիրն առնչվում է ոստիկանությունում հարցաքննության ընթացքում դիմողի կողմից արված խոստովանությունը նրա դեմ որպես ապացույց կիրառելուն այն ժամանակ, երբ նրան չի տրամադրվել փաստաբան: Մեծ պալատը գտել է, որ տվյալ իրավունքի սահմանափակումն անդառնալիորեն խախտել է դիմողի պաշտպանության իրավունքը, և որ հետագայում դիմողին տրամադրված իրավաբանական օգնությունը, ոչ էլ հետագա քննության մրցակցային բնույթը չեն կարողացել շտկել այն թերությունները, որոնք առաջացել են դիմողի՝ կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ կապված 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի ներքո դիմողի իրավունքները համապատասխանորեն խախտվել են՝ կապված իրավաբանական օգնություն չտրամադրելու հետ: Ես լիովին համամիտ եմ այս հետևությանը:

Վճռի 55-րդ կետում Դատարանը, որպես ընդհանուր սկզբունք, նշում է, որ որպեսզի արդար դատաքննության իրավունքը մնա բավարար չափով «պրակտիկ և արդյունավետ», 6-րդ հոդվածը պահանջում է, որ, որպես կանոն, փաստաբան ունենալու իրավունքն ապահովվի «ոստիկանությունում կասկածյալի առաջին հարցաքննությունից»: Այս սկզբունքը համապատասխանում է Դատարանի առավել վաղ պրակտիկային և լիովին բավարար է, որպեսզի Դատարանը հանգի հետևության, որ տվյալ գործի առումով տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի խախտում: Այդուհանդերձ, ես կիսում եմ դատավոր Ջագրեբելսկու կասկածներն առ այն, թե արդյոք «փաստաբան ունենալու իրավունքը միայն առաջանում է առաջին հարցաքննության պահից», սկզբունքի ձևակերպումը բավականին հեռու է գնում: Ինչպես և դատավոր Ջագրեբելսկին, ես գտնում եմ, որ Դատարանը պետք է օգտագործեր հնարավորությունը հստակ կերպով հայտարարելու, որ 6-րդ հոդվածի ներքո քրեական գործի քննության արդարացիությունը պահանջում է, որ, որպես

կանոն, կասկածյալին տրամադրվի իրավաբանական խորհրդատվություն այն պահից, երբ նա ձեռքբերվելու է ոստիկանությունում կամ գտնվում է նախնական կալանքի տակ: Ցավալի կլիմի, եթե վճռից ստեղծվի այնպիսի տպավորություն, որ 6-րդ հոդվածի ներքո չէր կարող առաջանալ որևէ խնդիր, քանի որ կասկածյալի՝ փաստաբան ունենալու իրավունքն ապահովվել է հարցաքննության պահից, կամ որ 6-րդ հոդվածին անդրադարձ է եղել միայն այն ժամանակ, երբ փաստաբան ունենալու իրավունքն ազդել է կասկածյալի հարցաքննության արդարացիության վրա: Կասկածյալի կալանքի սկզբից փաստաբան ունենալու իրավունքի մերժումը, որը սովորաբար վնասում է պաշտպանության իրավունքը, կարող է խախտել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե խախտումն առաջացել է կասկածյալի հարցաքննությունից, թե՛ ոչ:

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ՌՈՋԱԿԻՍԻ, ՍՊԻԼՄԱՆԻ, ԶԻԵՄԵԼԻ ԵՎ ԼԱՋԱՐՈՎԱ-ՏՐԱՅՎՈՎՍԿԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՅԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Բոլոր տեսակետներով մենք համամիտ ենք Դատարանի կարծիքին առ այն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ կապված 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի խախտում

2. Այդուհանդերձ, մենք կցանկանաինք, որպեսզի վճռի 72-րդ կետում նշված պատճառաբանությունը, կապված դրա կարևորության հետ, նույնպես ներառվի օպերատիվ դրույթների մեջ այն պատճառաբանությամբ, որն արդեն որոշ չափով պարզաբանվել է դատավոր Սպիելմանի և դատավոր Մալինվերնիի միացյալ համընկնող կարծիքում՝ Վլադիմիր Ռոմանովը ընդդեմ Ռուսաստանի գործով (թիվ 41461/02, 2008 թվականի հուլիսի 24-ի վճիռը), ինչպես նաև դատավոր Պիելմանի համընկնող կարծիքում՝ Պալուֆակինը և Չերնիշևն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով (թիվ 30997/02, 2008 թվականի սեպտեմբերի 25-ի վճիռը), ինչն այժմ կրկնվում են այստեղ:

3. Նախևառաջ, հանրահայտ փաստ է, որ Դատարանի վերջնական վճռի պատճառաբանություն է թույլ տալիս Պայմանավորվող պետություններին զնահատել այն հիմքերը, որոնցով Դատարանը հանգել է Կոնվենցիայի խախտման կամ չխախտման եզրակացությանը, և մեծ կարևորություն ունի՝ կապված Կոնվենցիայի մեկնաբանման հետ, եզրափակիչ դրույթներն են պարտավորեցնում կողմերին՝ համաձայն Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի 1-ին կետի մասի:

4. Եվ, իրոք, այն, ինչ Դատարանն ասում է վճռի 72-րդ կետում, մեր կարծիքով ունի մեծ կարևորություն: Այն հիշեցնում է, որ երբ ամբողջ դատապարտվում է 6-րդ հոդվածով մախատեսված դատավարական երաշխիքների խախտմամբ, նա հնարավորինս պետք է դրվի այնպիսի դրությամբ մեջ, որում այդ հոդվածի պահանջները չէին անտեսվի (restitution in integrum սկզբունքը):

5. Restitution in integrum սկզբունքն առաջին անգամ ի հայտ է եկել Չորզովի գործարանի հետ կապված գործով (գումարի վճարման պահանջ) (հանգամանքները) Սիջազգային արդարադատության մշտական դատարանի՝ 1928 թվականի սեպտեմբերի 13-ի վճռում, որում Դատարանը նշել է հետևյալը.

«Գլխավոր սկզբունքն այն է, ... որ փոխհատուցումը պետք է վերացնի ապօրինի գործողության բոլոր հետևանքները և վերահաստատի այն դրությունը, որը հա-

վանաբար առկա կլինեն, եթե այդ գործողությունը կատարված չլիներ» (Մաս A, թիվ 17, էջ 47):

6. Այս սկզբունքը, այն է՝ *restitution in integrum*, որը համարվում է միջազգային իրավունքի խախտումների դիմաց փոխհատուցում տրամադրելու համար առաջնային միջոց, մշտապես պատասխանատվություն է միջազգային նախադեպով և պրակտիկայով և վկայակոչված է կատասխանող պետության առնչությանը Յուդիստիանի նախագծի 35-րդ հոդվածում:

Յուդիստիանի նախագծի 35-րդ հոդվածի համաձայն

«Միջազգայնորեն սխալ գործողության համար պատասխանատու պետությունը պարտավոր է ապահովել ռեստիտուցիա, այն է՝ վերահաստատել այն դրությունը, որն առկա է եղել մինչև սխալ գործողության կատարումը, եթե այդ ռեստիտուցիան՝

(a) նյութական առումով անհնարին չէ,

(b) չի ներառում չափազանց մեծ բեռ, որի արդյունքում փոխհատուցման փոխարեն օգուտ է առաջանում ռեստիտուցիայից»:

Չկա որևէ պատճառ չկիրառելու այս սկզբունքը մարդու իրավունքների ոլորտում միջազգայնորեն սխալ գործողության համար փոխհատուցում ապահովելու նպատակով, (տե՛ս Լուկիս Գ. Լուկախիդես «Եվրոպական կոնվենցիայի ներքո մարդու իրավունքների խախտումների դիմաց փոխհատուցումները և *Restitutio in integrum*», [2008] Մարդու իրավունքների առնչությամբ եվրոպական դատական պրակտիկայի դիտարկում, էջեր 182-192):

Պապամիխալոպուլոսը և այլոք ընդդեմ Յունաստանի գործով ((50-րդ հոդված), 1995 թվականի հոկտեմբերի 31, Մաս A, թիվ 330-B) Դատարանը նշել է հետևյալը.

«34. Դատարանը մատնանշում է, որ Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի համաձայն Բարձր պայմանավորվող կողմերը պատրաստվում են կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործով, որում նրանք կողմ են, դեռ ավելին՝ 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ Դատարանի վերջնական վճիռը պետք է ուղարկվի Նախարարների կոմիտե, որը վերահսկողություն է իրականացնում դրա կատարման նկատմամբ: Յետևաբար, վճիռը, որով Դատարանը հայտնաբերում է խախտում, Պետության վրա օրինական պարտականություն է դնում դադարեցնել խախտումը և փոխհատուցում տրամադրել դրա հետևանքների համար՝ այնպիսի միջոցով, ինչպիսին է մինչև խախտումն առկա դրության հնարավորինս վերականգնումը»:

Պայմանավորվող Պետությունները, որոնք հանդես են գալիս գործի կողմեր, ըստ էության, ազատ են միջոցների ընտրության հարցում, որոնցով նրանք կատարելու են վճիռը, որով Դատարանը գտել է համապատասխան խախտումը: Վճռի կատարման ձևի ընտրության այս ազատությունն արտացոլում է ընտրության ազատությունը, որը նախատեսվում է, Պայմանավորվող պետությունների առաջնային պարտականության հետ մեկտեղ. Կոնվենցիայով, համաձայն որի՝ նրանք պետք է ապահովեն երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրականացումը (հոդված 1): Եթե խախտման բնույթը թույլ է տալիս *restitution in integrum*, պատասխանատու պետությունը պարտավոր է այն իրականացնել, քանզի Դատարանը չունի ոչ իշխանություն, ոչ էլ գործնական հնարավորություն մաս կերպ վարվելու համար: Մյուս կողմից, եթե ներպետական իրավունքը լիովին կամ մասնակիորեն թույլ է տալիս տրամադրել վնասների փոխհատուցում,

41-րդ հոդվածը թույլ է տալիս Դատարանին տուժած կողմին տրամադրել այնպիսի բավարարում, որը նա պատշաճ է համարում»:

7. Տվյալ գործով, որով դիմողի կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում փաստաբանի բացակայությունն անդառնալիորեն ազդել է նրա պաշտպանության իրավունքի վրա (տես՝ վճռի կետ 62), դրան հասնելու լավագույն միջոցն է քննության վերսկսումը և նոր դատաքննություն սկսելը, որով կապահովվեն արդար դատաքննության բոլոր երաշխիքները, իհարկե, պայմանով, որ դիմողը միջնորդում է նման գործողության կատարման համար, և դա հնարավոր է պատասխանատու պետության ազգային օրենսդրությամբ:

8. Պատճառը, թե ինչու ենք կամենում ընդգծել այս պահը, այն է, որ չպետք է անտեսվի այն համագամանքը, որ վնասները, որոնք Դատարանի որոշմամբ պետք է հատուցվեն Կոնվենցիայի զոհերին՝ 41-րդ հոդվածի պահանջներին և ոգուն համապատասխան, բացարձակ բնույթի են: Սա համապատասխանում է միջազգային իրավունքում վնասների հատուցմանը բնորոշ երկրորդական բնույթին: Պետության պատասխանատվության վերաբերյալ Հոդվածների նախագծի 41-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Միջազգայնորեն սխալ գործողության համար պատասխանատու պետությունը պարտավոր է փոխհատուցել դրանով պատճառված վնասը՝ այնքանով, որքանով, որ նման վնասը լավագույնս չի փոխհատուցված ռեստիտուցիայի միջոցով ...»:

Այդ իսկ պատճառով ճիշտ է, որ հնարավորության դեպքում Դատարանը պետք է ձգտի վերականգնել զոհի *stats quo ante* կարգավիճակը: Այդուհանդերձ, Դատարանը պետք է նաև հաշվի առնի, որ «Սխալ գործողության բոլոր հետևանքների վերացումը կարող է ... պահանջել, որպեսզի իրականացվեն լրիվ կամ մասնակի փոխհատուցման որոշ տեսակներ՝ կախված պատճառված վնասի ձևից և ծավալից» (տես՝ Զ. Մրոֆորդի գործը, Պետության պատասխանատվության առթիվ միջազգային իրավունքի հանձնարարականների հոդվածները, *Ներածություն, Տեքստ և Մեկնաբանություններ*, Քեմբրիջի համալսարանի մամուլ, 2002, էջ 211, (2)) և ներպետական մակարդակում հասանելի միջոցները (հոդված 41):

9. Ճիշտ է, պետությունները Կոնվենցիայի համաձայն պարտավոր չեն իրենց ներպետական իրավական համակարգերում ապահովել այնպիսի ընթացակարգեր, որոնցում իրենց Գերագույն դատարանների վճիռնը, որոնք հանդիսանում են *res judicata*, կարողանան վերանայվել: Այդուհանդերձ, խիստ ցանկալի է, որպեսզի նրանք այդպես վարվեն հատկապես քրեական գործերով:

10. Թուրքիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 1(բ) կետը նախատեսում է, որ ներպետական վարույթների վերանայումը, որոնք կողմնակալ են ճանաչվել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից, կարող է պահանջվել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում: Այդուհանդերձ, այս դրույթի կիրառումը սահմանափակված է ժամկետով: 311-րդ հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է, որ վերը նշված դրույթը չի կիրառվում այն դիմումների նկատմամբ, որոնք Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան են ներկայացվել մինչև 2003 թվականի փետրվարի 4-ը և այնպիսի վճիռների համար, որոնք ուժի մեջ են մտել մինչև 2003 թվականի փետրվարի 4-ը: Գտնում ենք, երբ, ինչպես որ այս գործում է, պատասխանող պետությունն ունի նման ընթացակարգ, Դատարանի պարտականությունն է ոչ միայն մեղմորեն առաջարկել, որ վերանայումը հատուցման

ամենապատշաճ տարբերակն է, ինչպես որ դա անում է 72-րդ հոդվածում, այլ Պատարանն այս դեպքում պարտավոր է շտապեցնել իշխանություններին կիրառել այդ ընթացակարգը, որքան էլ որ դա ոչ բավարար լինի, կամ իրականացնել առկա ընթացակարգերը, իհարկե, եթե այդպես է կամենում դիմողը: Այդուհանդերձ, դա իրավաբանորեն հնարավոր չէ, եթե մնան կոչն առկա չլինի վճռի էական նշանակություն ունեցող դրույթներում:

11. Դեռ ավելին, Պատարանն արդեն իսկ ներառել է այս բնույթի ուղեցույցներ վճիռների էական նշանություն ունեցող դրույթներում: Օրինակ, Կլաեսը և այլոք ընդդեմ Բելգիայի գործով (nos. 46825/99, 47132/99, 47502/99, 49010/99, 49104/99, 49195/99 և 49716/99, 2005 թվականի հունիսի 2) իր վճռի էական նշանակություն ունեցող դրույթների 5(a) կետում Պատարանը նշել է, որ «եթե Պատարանը դիմողների կողմից չի ստանում գործի վերամայման կամ նոր քննության խնդրանք, պատասխանող պետությունը պարտավոր է երեք ամսվա ընթացքում, սկսած այն օրվանից, երբ դիմողը նշում է, որ չի կամենում ներկայացնել նման խնդրանք կամ պարզ է դառնում, որ նա նպատակ չունի այդպես վարվելու կամ՝ այն օրվանից, երբ մերժվում է նման խնդրանքը» վճարելու ոչ նյութական վնասների, ծախսերի և ծախսերի համար սահմանված գումարները: Նման կերպ Լուսգոչին ընդդեմ Ռումինիայի գործով (թիվ 62710/00, 2006 թվականի հունվարի 26) Պատարանն իր վճռի էական նշանակություն ունեցող դրույթների 3(a) կետում վճռել է, որ «պատասխանող պետությունը պետք է Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից սկսած վեց ամսվա ընթացքում ապահովի, որպեսզի կատարվի գործի նոր քննություն, եթե այդպես է կամենում դիմողը, միաժամանակ պետությունը պետք է վճարի 5,000 եվրո (հինգ հազար եվրո) ոչ նյութական վնասի համար՝ ներառյալ բոլոր հարկերը, որոնք պետք է հաշվվեն ռումինական լեյով՝ փոխհատուցման օրվա դրությամբ սահմանված փոխարժեքին համապատասխան»:

12. Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ուժով Պատարանի վճիռների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը Նախարարների կոմիտեի պարտականությունն է: Այդուհանդերձ, դա չի նշանակում, որ Պատարանն այս առթիվ չունի որևէ դեր և չպետք է միջոցներ ձեռնարկի Նախարարների կոմիտեի՝ այս խնդրի լուծման հետ կապված գործառնությունների իրականացմանն օժանդակելու ուղղությամբ: Փաստորեն, Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածում կամ այլ հոդվածներում չկա որևէ բան, որը հետ կպահի Պատարանին լուծելու լրիվ հատուցման հարցերը՝ վերը նշված սկզբունքներին համապատասխան: Քանի որ Պատարանն իրավասու է մեկնաբանելու և կիրառելու Կոնվենցիան, այն նաև իրավասու է գնահատելու «կատարվելիք փոխհատուցման ձևն ու չափը» (տես՝ Ջ. Մորֆորդի գործը, էջ 201): Ինչպես պարզաբանվել է PCIJ-ի կողմից Չորզուի գործարանի գործով՝ «Փոխհատուցումը ... հանդիսանում է Կոնվենցիային չհետևելու պարտադիր հետևանքը ... (էջ 21)»:

13. Այս առթիվ կարևոր է, որպեսզի իր վճիռներում Պատարանը ոչ միայն հնարավորինս հստակ ներկայացնի Կոնվենցիայի հայտնաբերված խախտման բնույթը, այլ նաև պատասխանող պետությանը եզրափակիչ դրույթներում, եթե գործի հանգամանքները պահանջում են, ցույց տա խախտման հատուցման միջոցները, որոնք ինքը՝ Պատարանն է ամենահարմարը համարում:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԶԱԳՐԵԲԵԼՍԿՈՒ ԴԵՏ ՀԱՍԱՏԵՂ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԿԱՍԱԴԵՎԱԼԻ ԵՎ ՏՅՈՒՐՄԵՆԻ ՀԱՍՆԵԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

Վճռի էական նշանակություն ունեցող դրույթների օգտին ձայն տալով հանդերձ, կցանկանալի ավելացնել մի քանի խոսք՝ պարզաբանելու համար Դատարանի պատճառաբանության իմաստը, ինչպես որ ես եմ դա հասկանում:

Դատարանը գտավ, որ «տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(с) կետի խախտում՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ մեկտեղ՝ ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելիս դիմողի՝ իրավաբանական օգնություն չստանալու առթիվ» եզրափակիչ դրույթների 1-ին կետ): Այդպիսով, դա պատասխանում է դիմողի գանգատին առ այն, «որ պաշտպանության այս իրավունքը խախտվել է ... քանի որ իրեն չի տրամադրվել փաստաբան ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում»: Այդ գանգատը, որը դիմողի կողմից ներկայացվել է 6-րդ հոդվածի 3(с) կետի ներքո, առավել հստակորեն և ճիշտ ձևակերպվել է Դատարանի կողմից, որը կապել է դա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ:

Գտնում եմ, որ Դատարանի վճռի իմաստը բավականաչափ հստակ է: Եթե առկա է որոշ չափով կասկած, այն ինչ Դատարանն ասում է 53-րդ կետում, 37-րդ հոդվածին հղում կատարելը կրկին ամեն ինչ դարձնում է պարզ: Միջազգային հանրաճանաչ չափանիշները, որոնք Դատարանն ընդունում է, և որոնք կազմում են իր նախադեպային իրավունքի կառուցվածքը, նախատեսում են հետևյալը. «Չդատապարտված բանտարկյալը բանտարկվելուն պես իրավունք ունի ընտրելու իր իրավաբանական ներկայացուցչությունը ... և իր պաշտպանության առիթով ունենալու հանդիպումներ իր իրավաբանական խորհրդատուի հետ և պատրաստելու ու հանձնելու, ինչպես նաև ստանալու նրանից խորհրդապահական ցուցումներ ...»:

Այդ իսկ պատճառով, ձերբակալման կամ կալանավորման հենց սկզբից պետք է հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող անձն ունենա փաստաբանի օգնություն ստանալու հնարավորություն, ինչը պետք է իրագործվի ոչ միայն հարցաքննվելիս:

Քրեական վարույթի համատեքստում՝ հարցաքննության կարևորությունն ակնհայտ է, այդպիսով, ինչպես որ պարզաբանում է վճիռը, հարցաքննության ընթացքում փաստաբանի օգնությունից օգտվելու անհնարինությունը, որոշակի բացառություններով, հանգեցնում է արդար դատաքննության պահանջների լուրջ խախտման: Սակայն ձերբակալված կասկածյալի դեմ քննության արդարությունը նույնպես պահանջում է, որպեսզի նա կարողանա ստանալ (իսկ պաշտպանն էլ կարողանա տրամադրել) հատկապես իրավաբանական օգնության հետ կապված բոլոր տեսակի ծառայությունները, ներառյալ՝ գործի քննարկումը, պաշտպանության կազմակերպումը, կասկածյալի օգտին ապացույցների հավաքումը, հարցաքննությանը պատրաստվելը, վատառողջ լինելու դեպքում կասկածյալին օժանդակելը, նրա կալանքի պայմաններն ստուգելը և այլն:

Այդ իսկ պատճառով վճռից բխող իրավական սկզբունքն այն է, որ, որպես կանոն, չհաշված բացառիկ սահմանափակումները, ձերբակալված կասկածյալը ձերբակալման կամ կալանավորման սկզբից եթե ունի պաշտպան ունենալու իրավունք՝ իր պաշտպանությանը և իր օրինական շահերին առնչվող ցանկացած հարց քննարկելու նպատակով: Այդ հնարավորությունը չտրամադրելը, անկախ

հարցաքննությունների և դատարանների կողմից դրանց օգտագործման հարցից, որոշակի բացառություններով, հանգեցնում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտմանը:

Կավելացնել նաև, որ, իհարկե, այն փաստը, որ պաշտպանը կարող է տեսնել կասկածյալին ոստիկանությունում կամ բանտում կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում, առավել պատշաճ է, քան որևէ այլ միջոց, որպեսզի կանխվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքը:

Վերոհիշյալ դիտարկումներն անհրաժեշտ չէին լինի, եթե Դատարանի պատճառաբանությունը չպարունակեր հատվածներ, որոնք հուշում են ընթերցողին, որ Դատարանը պահաջում է, որպեսզի կասկածյալները պաշտպան ունենան միայն հարցաքննությունը սկսվելիս և դրա ընթացքում (կամ միայն հարցաքննության ընթացքում, որի պաշտոնական արձանագրությունը ներկայացվում է դատարանում որպես ապացույց օգտագործվելու համար): Նաև 55-րդ կետից Դատարանի կողմից ներկայացված տեքստը լիովին սևեռված է դիմողի՝ հարցաքննության ընթացքում ներկայացրած պատասխանների վրա, որոնք հետագայում օգտագործվել են նրա դեմ:

Գտնում են, որ վճռի նման ընկալումը չափազանց պարզունակ է: Ազատությունից զրկված կասկածյալի պաշտպանության համար Դատարանի վճռի կարևորությունը դրանով խստորեն կթուլանա: Եվ, կարծում են, դա անարդարացի է, քանի որ դիմողի հարցաքննության, ինչպես նաև դատարաններում նրա պատասխանների օգտագործման ձևի հետ կապված պատճառաբանությունը հեշտորեն բացահայտվում է Դատարանի շնորհիվ, որը հաշվի է առնում համապատասխան գործի փաստերը:

ԻՌԻԲԱՌԵՆ ՊԻՆԻԼՈՍՆ ԸՆԴԴԵՍ ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2009թ. հունվարի 8-ի վճիռը

ՍՏՐԱՄԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

7. Դիմողը ծնվել է 1973 թվականին և բնակվում է Պամպելունում:

A. Գործի հանգամանքները

8. 1991թ. դեկտեմբերի 15-ին՝ երեկոյան, հին Պամպելուն թաղամասում տեղի էին ունենում ծանր և դաժան բախումներ: Ցուցարարները փողոցներում բարիկադներ էին պատրաստում և կրակներ վառում: Ոստիկանությունը ցույցի առաջ-խաղացումը կանխելու նպատակով մի քանի ժամ օգտագործել է արցունքաբեր և ծխատար նմանակներ:

9. Առավոտյան ժամը 2-ին մոտ, 19-ամյա դիմողը, ով մասնակցում էր այդ բախումներին, շատ մոտ տարածությունից ոստիկանի նետած ծխատար նմանակի պատճառով ծանր վիրավորվել է: Երբ կարմիր խաչի ծառայությունը ժամանել է դեպքի վայր՝ դիմողը մահամերձ էր, դեմքի մի մասի վրա կային այտուցներ, իսկ դեմքի ձախ կողմը կաթվածահար վիճակում էր: Շտապօգնության միջոցով նրան տեղափոխել են Նավառի հիվանդանոցի վերակենդանացման բաժին, որտեղ նրան բժշկական օգնություն է ցուցաբերվել:

1. Վարույթը քրեական դատարաններում

10. Նույն օրը դիմողին պատճառված ծանր մարմնական վնասվածքների փաստի առիթով Պամպելունի թիվ 3 քննիչ դատավորը հարուցել է քրեական գործ:

11. 1992թ. փետրվարի 12-ին թիվ 3 քննիչ դատավորն ընդունում է մի խումբ թաղաքացիների բողոքը, ովքեր սույն գործով հանդես են եկել որպես ժողովրդական մեղադրող կողմ:

12. 1994թ. փետրվարի 21-ի որոշմամբ քննիչ դատավորը կարճել է վարույթը՝ հաշվի առնելով, որ դիմողին դեռ 459 օր անհրաժեշտ է ստացած վնասվածքները բուժելու համար: Մյուս կողմից՝ նա նշել է, որ դիմողը մասնակցել է բախումներին, քանի որ վզկապ (ֆուլյար) է կրել, որը ցուցարարների կողմից օգտագործվել է որպես իրենց դեմքը թաքցնելու միջոց: Նրանց հագուստի վրա հայտնաբերվել են քիմիական նյութեր, որոնք օգտագործվել են պայթուցիկ նյութերի և պիրոտեխնի-

կայի արտադրության համար: Դիմողի ներկայացրած բողոքի մերժման վերաբերյալ որոշումը բողոքարկվել է դիմողի և ժողովրդական մեղադրողների կողմից:

13.1994թ. հոկտեմբերի 11-ի որոշմամբ Նավառի մարզային դատարանը բեկանել է վիճարկվող որոշումը և կարգադրել է ներկայացնել նոր ապացույցներ վարույթի որոշակի տեսակետներ ընդլայնելու և դրանց վերաբերյալ տեղեկությունները խորացնելու համար:

14. 1995թ. ապրիլի 6-ի որոշմամբ Պամպելունի թիվ 3 քննիչ դատավորը նորից կարճել է գործը, այս դեպքում ո՛չ քննության առարկա դեպքերին մասնակցած անձանց ինքնությունը, ո՛չ էլ այն հանգամանքները, որոնց ընթացքում վերքերը առաջացել են, ապացուցված չեն եղել: Իր բողոքի մերժումից հետո դիմողը կրկին բողոք է ներկայացրել հիմնվելով այն փաստի վրա, որ դատարանի առջև ցուցմունք տված ոստիկանության աշխատակիցը եղել է ծխատար նռնակը նետողը, որի հետևանքով էլ նա վիրավորվել է: Պաշտոնատար մյուս անձանց ինքնությունները չեն բացահայտվել: Նա միջնորդել է, որպեսզի իր բողոքն ըստ էության քննության առնվի:

15. 1995թ. հունիսի 8-ին դիմողը ճանաչվել է հաշմանդամ:

16. 1995թ. սեպտեմբերի 29-ի որոշմամբ Նավառի մարզային դատարանը մասամբ բեկանել է վիճարկվող որոշումները՝ գտնելով, որ իրավապահ ուժերի կողմից անօրինական կրակահերթ արձակելը և վնաս պատճառելը պատշաճ ձևով հիմնավորված է համարում՝ միաժամանակ փաստելով, որ նռնակը նետողի անձը հնարավոր չէ պարզել:

17. 1997թ. մայիսի 6-ին Նավառի իշխանությունները ճանաչել են դիմողի 37 տոկոս մշտական անաշխատունակությունը, և նրան տրամադրվել է թոշակ:

2. Պետության գույքային պատասխանատվության հետ կապված վարույթը

a) Վարչական մարմիններին ուղղված բողոք

18. 1996թ. հունիսի 27-ին դիմողի պահանջով իրականացված բժշկական փորձաքննությամբ հաստատվել է, որ դիմողը կրել է ծանր մարմնական վնասվածքներ, մասնավորապես, գլխի նյարդային համակարգի վնասվածք, ուղեղի վնասվածքներ, թմբի (կոմա), աչքերի և դեմքի աջ կողմում երրորդ աստիճանի վնասվածքներ, ինչպես նաև նյարդային վնասվածքներ, նյարդահոգեբանական, աչքերի հիվանդություն և գլխի, պարանոցի, դեմքի վրա առկա էին սպիներ: Հաստատվել է նռնակի ազդեցության և վերոշարադրյալ վնասվածքների առաջացման միջև պատճառահետևանքային կապը և գնահատվել է պահանջվելիք փոխհատուցման գումարը:

19. 1996թ. օգոստոսի 2-ին դիմողը բողոք է ներկայացրել Ներքին գործերի նախարարություն՝ վերոնշյալ փաստերի հիման վրա պահանջելով իր կրած վնասների և բաց թողնված օգուտների փոխհատուցում: Նա պահանջել է 31 831 618 պետ (191 311, 88 եվրո) ստացած վնասվածքների համար, 1 500 000 պետ (9 0145,17 եվրո)՝ 1992-1996թթ. ընթացքում բաց թողնված եկամուտների համար, 10 000 000 պետ (60 101,21 եվրո)՝ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում, 2 000 000 պետ (12 020,24 եվրո)՝ մշտական մասնակի անաշխատունակություն

առաջացրած վնասվածքների համար, 903 000 պետ (5 427,14 եվրո)՝ 129 օր հիվանդանոցում մնալու համար և 990 000 պետ (5 950,02 եվրո)՝ հիվանդանոցից դուրս գրվելուց հետո 330 օր անաշխատունակության համար: Ընդհանուր առմամբ՝ 47 224 816 պետ (283 826,86 եվրո):

20. 1996թ. սեպտեմբերի 25-ին հանրային ծառայության աշխատակցի կողմից հասցված վնասների առնչությամբ վարչական վարույթն իրականացնող մարմինը գտել է, որ վարչակազմի գույքային պատասխանատվությունը կարգավորող նորմերը կիրառելի են վիճելի փաստերի նկատմամբ:

Նա առաջարկել է դիմողի բողոքը բավարարել մասնակիորեն և դիմողին տրամադրել 14 644 842 պետ (88 017, 27 եվրո)՝ որպես կրած վնասների և բաց թողնված օգուտների փոխհատուցում: Այս գումարի չափը որոշելիս գործը քննող դատավորը հաշվի է առել այն փաստը, որ դիմողը մասնակցել է 1991թ. դեկտեմբերի 15-ին տեղի ունեցած զանգվածային անկարգություններին՝ ստեղծելով վտանգավոր իրավիճակ, և այդ առումով նա պատասխանատու է եղել:

21. Դիմողը ներկայացրել է իր առարկությունները՝ հիմնվելով իր կողմից պահանջված գումարի չափի վրա:

22. Հաշվի առնելով դիմողի առարկությունները՝ գործը քննող դատավորը 1996թ. հոկտեմբերի 29-ին հանդես է եկել նոր առաջարկությամբ՝ բարձրացնելով կրած վնասների և բաց թողնված օգուտների գումարի չափը մինչև 16 811 261 պետ (101 037, 71 եվրո), որը համապատասխանում էր այն գումարի կեսին, ինչ կտրամադրվեր դիմողին, եթե նա մասնակցած չլիներ անվտանգության ուժերի հետ բախմանը:

23. 1997թ. մայիսի 7-ին Ներքին գործերի մախարարությանն առընթեր պետության իրավական ծառայությունն իր զեկույցի մեջ ընդունել է դատավորի առաջարկությունները:

24. Պետական խորհուրդը, որին գործը փոխանցվել էր դիրքորոշում հայտնելու համար, իր զեկույցը կազմել է 1997թ. սեպտեմբերի 11-ին: Նա առաջարկել է մերժել դիմողի կողմից ներկայացված պահանջը: Արդյունքում՝ իր որոշմամբ նա հաստատել է, որ մարզային դատարանի կողմից չի բացահայտվել դիմողին վնաս պատճառած այն անձի ինքնությունը, ով նետել էր նռնակը, և գտել է, որ ապացուցված է, որ դիմողը մասնակցել է դաժան բախումներին, որի ընթացքում էլ նռնակը նետվել է, և դիմողը չի փորձել այլ կերպ հիմնավորել իր ներկայությունն այդ վայրում: Ձեկույցը հանգում է այն եզրակացությանը, որ պատճառված վնասները չէին կարող մեղսագրվել վարչակազմին, և չարաշահումների արգելքի ընդհանուր կանոնը բացառում է դիմողի պահանջների բավարարումը:

25. 1997թ. նոյեմբերի 27-ի որոշմամբ Ներքին գործերի մախարարությունը մերժել է դիմողի պահանջը՝ հիմք ընդունելով պետական խորհրդի զեկույցի եզրափակիչ մասը, որի համաձայն՝ պատճառված վնասը չի կարող մեղսագրվել վարչակազմին:

b) Վարչական վարույթը

26. 1997թ. դեկտեմբերի 15-ին դիմողը վարչական բողոք է ներկայացրել ներպետական դատարան:

27. 1998թ. հունվարի 1-ի դատավճռով դիմողը, ով իր կրած վնասների համար պահանջել էր 10 000 000 պետո (60 101, 21 եվրո), մասնակիորեն ստանում է բաց թողնված եկամուտները: Առաջին հերթին դատավճիռը հիշեցնում է իսպանական օրենքով վարչակազմի պատասխանատվության օբյեկտիվ բնույթի մասին, մասնավորապես այն, որ հանրային ծառայության աշխատակցի կողմից պատճառված վնասը, որպես կանոն, ենթակա է փոխհատուցման: Այն ճշտում է, որ քրեական դատարանի կողմից հաստատվել է, որ նմանը, որով հարվածել են դիմողի գլխին և ծանր վնասվածք հասցրել, նետվել է շատ մոտ տարածությունից, ոստիկանության մի աշխատակցի կողմից, ուն անձը հայտնի չէ և ով այդ ժամանակ կատարել է իր ծառայողական պարտականությունները: Ներպետական դատարանը գտել է, որ վարչակազմը պատասխանատու է ոստիկանության աշխատակցի ոչ համաչափ գործողության հետևանքով դիմողին պատճառված վնասի համար, քանի որ առկա է ակնհայտ պատճառահետևանքային կապ տվյալ ոստիկանի արարքների և դիմողի ստացած վնասվածքների միջև: Դիմողի կրած վնասների և բաց թողնված օգուտների համար վճարման ենթակա գումարը որոշելիս ներպետական դատարանը հաշվի է առել այն հանգամանքը, որ դիմողը գտնվել է այդ վայրերում և մասնակցել է բռնի գործողություններին ու հասարակական կարգի խախտմանը, որին միջամտել է ոստիկանությունը, ինչպես նաև դիմողի տարիքը, նրա ստացած վնասվածքի ծանրությունը, սահմանափակ աշխատունակություն և հիվանդության պահպանված հետևանքները:

28. Պետության փաստաբանը դատավճիռը բողոքարկել է վճռաբեկության կարգով: Իր վճռաբեկ բողոքում պետության փաստաբանը փաստարկել է, որ վնասը պատճառվել է բացառապես հանրային ծառայողի կողմից՝ իր սովորական կամ ոչ սովորական պարտականությունների իրականացման ժամանակ՝ պայմանով, որ որևէ այլ արտաքին ուժ չի միջամտել: Փաստաբանը գտել է, որ սույն գործով չկա անմիջական կամ ուղղակի պատճառահետևանքային կապ դիմողի կրած վնասների և ոստիկանի գործողությունների միջև, չնայած որ հիմնավորված չէ դիմողի ներկայությունն այդ վայրերում և նրա մասնակցությունն այդ բախումներին:

29. 2003թ. հունվարի 31-ի դատավճռով բարձրագույն դատական ատյանը բավարարել է փաստաբանի վճռաբեկ բողոքը և բեկանել բողոքարկվող դատավճիռը: Նա հաստատել է նաև այն հանգամանքը, որ դիմողը մասնակցել է այդ անկարգություններին, ինչպես դա ապացուցվել էր քրեական դատարանի կողմից, բարձրագույն դատական ատյանը նշել է՝ որ չնայած որ հասարակական կարգը պահպանող ուժերի կողմից դիմողին պատճառվել են վնասվածքներ, դա չի կարող դիտվել անօրինական: Ուստի այն դեպքում, երբ ցուցարարները փողոցում խարոյկներ վառելու միջոցով բարիկադներ են կառուցել, ոստիկանությունը ստիպված է եղել մի քանի ժամ օգտագործել ծխատար նմանակներ: Դիմողը ևս աջակցել է վտանգավոր իրավիճակի ստեղծմանը և դարձել դրա գոհ: Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ բարձրագույն դատական ատյանը գտել է, որ ոստիկանության աշխատակիցների գործողությունները եղել են համաչափ և դիմողին պատճառված վնասվածքների առաջացումը բացատրության կարիք չունի՝ հաշվի առնելով այն, որ դիմողը նույնպես նպաստել է դրանց առաջացմանը:

30. Դատավճռին կցվել է հատուկ կարծիք: Մագիստրատները գտել են՝ չնայած այն հանգամանքին, որ դիմողը մասնակցել է 1991թ. դեկտեմբերի 15-ի բախումներին, նա չպետք է կրեր շատ մոտ տարածությունից նետելն արգելված այդ

նունակի վնասակար ազդեցության ռիսկը՝ հաշվի առնելով հատկապես այն աղետալի հետևանքները, որոնք կարող էին առաջանալ դրանից: Դատարանը նշել է, որ պետությունը պատասխանատվություն է կրում ոչ միայն պետական վարչակազմի սխալ գործունեության դեպքում, այլև այն դեպքերում, երբ այդ գործունեությունը գտնվում է նրանց իրավասության սահմաններում, սակայն վնաս է պատճառում:

31. Դիմողը բողոք է ներկայացրել նաև Սահմանադրական դատարան: Նա հղում է կատարել Սահմանադրության 24-րդ (ողջամիտ ժամկետներում արդար դատաքննության իրավունք), 10-րդ, 18-րդ, 15-րդ (բռնության արգելք, անձի պատվի, արժանապատվության, ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունք) և 14-րդ (խտրականության արգելքի սկզբունք) հոդվածներին:

32. 2003թ. հոկտեմբերի 21-ի որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը ներկայացված բողոքն անթույլատրելի է ճանաչել:

33. Ինչ վերաբերում է դատավարության ընթացքում պատճառված վնասին, ապա Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ վերջինիս սկիզբը 1997թ. դեկտեմբերի 15-ը, այսինքն՝ այն ժամկետը, երբ առաջին անգամ վարչական բողոք է ներկայացվել, և ոչ թե 1991թ. դեկտեմբերի 15-ը, այսինքն՝ այն ժամկետը, երբ տվյալ իրադարձությունները տեղի են ունեցել: Չնայած, որ վարչական դատավարությունը տևել է 5 տարուց փոքր-ինչ ավելի, Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ այդ ժամանակը երկար չէ: Նման եզրակացության դատարանը եկել է՝ հաշվի առնելով նմանատիպ դատավարությունների միջին տևողությունը, իշխանությունների և դիմողի վարքագիծը, այն, որ նրանք չեն նպաստել դատավարական ժամկետների անհիմն երկարացմանը, և չնայած միջադեպը տեղի ունենալու պահի և պետության պատասխանատվությունը բացառող վերջնական դատական ակտի հրապարակման միջև առկա ժամանակահատվածի տևողությանը՝ մոտավորապես 11 տարի, պատճառված վնասի հատուցման վերաբերյալ դիմողի բողոքը մերժվել է:

34. Ինչ վերաբերում է 10-րդ, 15-րդ և 18-րդ հոդվածներով պաշտպանվող իրավունքների խախտմանը, Սահմանադրական դատարանը հիշեցրել է, որ առաջին դրույթը ենթակա չէր բողոքարկման, դատարանի գնահատմամբ՝ բարձրագույն դատական ատյանի կողմից ոստիկանության պատասխան գործողությունները ցուցարարների նկատմամբ համաչափ գնահատելը չի կարող վնաս պատճառել այդ իրավունքներին:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Իսպանիայի Սահմանադրությունը

Հոդված 106, կետ 2

«Քաղաքացիներն իրենց իրավունքներին և գույքին պատճառված վնասի՝ օրենքով սահմանված փոխհատուցման իրավունք ունեն՝ պայմանով, որ վնասը հանրային ծառայության գործունեության արդյունք է, բացառություն են կազմում անհաղթահարելի ուժի առկայության դեպքերը»:

2. Հանրային կառավարման իրավական ռեժիմի և վարչական գանգաձքների համար նախատեսված ռեժիմի մասին նոյեմբերի 26-ի 1992/30 օրենքը (ուժի մեջ է մտել սույն գործով քննության առարկա իրադարձությունների ժամանակ)

Հոդված 139

«1. Քաղաքացիները հանրային վարչակազմի կողմից իրենց գույքին և իրավունքներին պատճառված վնասների փոխհատուցման իրավունք ունեն՝ պայմանով, որ վնասը պատճառված լինի հանրային ծառայողի կողմից իր սովորական կամ ոչ սովորական պարտականությունների իրականացման ժամանակ, բացառություն են կազմում անհաղթահարելի ուժի առկայության դեպքերը:

2. Ցանկացած դեպքում, վերոնշյալ վնասը պետք է լինի իրական, տնտեսապես գնահատելի և անհատականացված անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ»:

Հոդված 141, կետ 1

«Փոխհատուցման ենթակա են միայն քաղաքացիներին պատճառված այն վնասները, որոնք օրենքով սահմանված կարգով իրավական հիմքեր չունեն»:

Հոդված 142

«1. Հանրային վարչակազմի գույքային պատասխանատվության վերաբերյալ վարույթ կարող է հարուցվել բարձրագույն մարմնի կողմից կամ շահագրգիռ անձանց հայցապահանջի միջոցով:

(®)

5. (®) այդ իրավունքի վաղեմության ժամկետը մեկ տարի է՝ սկսած այդ փաստի վրա հասնելու կամ փոխհատուցման ենթակա գործողության կատարման կամ վնասի առաջացման պահից: Անձին ֆիզիկական կամ հոգեկան վնաս պատճառելու դեպքում վաղեմության ժամկետն սկսում է ընթանալ նրանց բուժման կամ վերոնշյալ փաստերի ժամկետները որոշելու պահից:

6. Գույքային պատասխանատվության վերաբերյալ դատավարություններում վարչական որոշումը, անկախ հարաբերության հանրային կամ մասնավոր լինելուց, սահմանափակվում է վարչական միջոցով (®)»:

ՕՐԵՆՔԸ

1. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ԵՎ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՒՏՈՒՄՆԵՐ

35. Դիմողը փաստարկել է, որ ոստիկանության աշխատակիցների անհամաչափ հակազդեցության հետևանքով վնաս է պատճառվել իր ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությանը, որի արդյունքում իրեն ծանր վնասվածքներ են պատճառվել: Նա գտել է, որ քրեական դատավարության ընթացքում չի իրացվել արդյունավետ դատաքննության իր իրավունքը, դրա շրջանակներում չի բացահայտվել ծխատար նռնակը նետած մեղավոր անձի ինքնությունը, նա պնդել է նաև, որ որևէ լրացուցիչ հետաքննություն վարչական դատական ատյանների կողմից չի իրականացվել: Նրա պնդմամբ՝ բարձրագույն դատական ատյանը իրաժարվել է պատճառված վնասների համար իրեն փոխհատուցում տրամադրել: Նա նշել է, որ առկա է Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածների խախտում:

Մատնանշված դրույթները հետևյալն են.

Հոդված 3

«Ոչ որ չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Հոդված 8, կետ 1

«Յուրաքանչյուր որ ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և ամանակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք»:

1. Ընդունելիությունը

36. Ինչ վերաբերում է մատնանշված դրույթներին, ապա Կառավարության առարկությունը վերաբերում է բողոքարկման ներպետական միջոցների լիարժեք չօգտագործմանը, այն դեպքում, երբ դիմողը միայն գույքային պատասխանատվության վերաբերյալ դատավարությունն է բողոքարկել: Ամպարոն ներկայացվել է միայն դիմողի փոխհատուցման պահանջների մերժման և ոչ թե քրեական դատավարության շրջանակներում քննիչ դատավորի կողմից ընդունված և մարզային դատարանի կողմից հաստատված՝ գործը կարճելու մասին որոշման դեմ:

37. Դիմողը նշել է, որ քրեական դատարանը եզրակացրել է, որ վնասվածքներ պատճառելը հանցագործություն է, սակայն ոստիկանության աշխատակիցը, ով վնասվածքներ է հասցրել, հայտնի չէ: Նրա ինքնությունը հնարավոր չի եղել պարզել, անարդյունավետ է եղել վարույթի ժամանակի երկարացումը 4 տարի ժամկետով, այն դեպքում, երբ մեղավոր անձը հայտնի չի եղել, դիմողը չի կարողացել իրականացնել իր քաղաքացիական իրավունքները քրեական դատավարության ընթացքում (հանցագործության կամ զանցանքի համար պատասխանատու անձը պատասխանատվություն է կրում նաև քաղաքացիական դատավարության կարգով): Ահա թե ինչու դիմողը գույքային պահանջ է ներկայացրել վարչակազմին և այնուհետև՝ վարչական դատական ատյանին, առաջին ատյանի դատարանին, Սահմանադրական դատարանին: Բողոքարկման ներպետական միջոցների լիարժեք օգտագործման կանոնից որևէ շեղում նա թույլ չի տվել:

38. Դատարանը պարզել է, որ դեպքերի կատարման օրը դիմողին պատճառված ծանր վնասվածքների փաստի առթիվ Պամպելունի թիվ 3 քննիչ դատավորի կողմից քրեական վարույթ է հարուցվել: Այն արձանագրել է, որ քննիչ դատավորի կողմից երկու անգամ վարույթը կարճվել է, Նավառի մարզային դատարանը հիմնավորված է համարել այն հանգամանքը, որ վնասվածքները պատճառվել և համապատասխան հանցագործությունը կատարվել է ուժային կառույցների կողմից, այնուամենայնիվ, վերջինս հաստատել է, որ ծխատար սարքը նետած անձի ինքնությունը հնարավոր չի եղել պարզել, ուստի մարզային դատարանը հաստատել է վարույթը կարճելու մասին բողոքարկված դատական որոշումը:

39. Դատարանի կարծիքով՝ այս արձանագրությունը բավարար էր, որպեսզի դիմողը կարողանար վարչակազմին պատասխանատվության ենթարկելու մասին վարույթ հարուցել, քանի որ քրեական դատավարությունում հաստատվել էր այն փաստը, որը իրավախախտումը կատարվել է վարչակազմի աշխատակիցներից որևէ մեկի կողմից: Սահմանադրական դատարանին ներկայացված ամպարոն կարող էր հաստատել այս արձանագրությունը, սակայն դիմողը դա չի արել, չի նշել մեղավոր անձին կամ անձանց, քրեական դատավարության ուղղակի կամ կոնկրետ

նպատակը: Այո, Սահմանադրական դատարանը կարող էր հանձնարարել դատական ատյաններին ներկայացված ապացույցներով նորից քննել գործը կամ ներկայացնել նոր ապացույցներ, ինչը կներկարացներ առանց այն էլ զրեթե 4 տարի տևած դատավարությունը: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ դիմողը որոշել է վարչակազմի պատասխանատվության վերաբերյալ հայցապահանջ ներկայացնել, պատասխանատվություն, որը հաստատվել է քրեական դատավարության կարգով:

40. Դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում դիմողին, ով ընտրել էր առավել արդյունավետ վարչական փոխհատուցման ճանապարհը, կարելի էր առաջարկել վնասների վերականգնում և հաջողության հասնելու ողջամիտ տեսակետներ ներկայացնելով՝ հնարավոր չէր լինի նրան մեղադրել դրանցից բացի այլ միջոցներ օգտագործել փորձ չկատարելու մեջ, քան այն, ինչը հասանելի է եղել, սակայն սույն գործով ներկայացվել էին ավելի ցվազ հաջողության հնարավորություններ (տես օրինակ, Սելմունիս ընդդեմ Ֆրանսիայի 1999թ.-ի հունվարի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 25803/94): Ինչ վերաբերում է կատարված խախտումներին, ապա 35-րդ հոդվածի 1-ին պարբերությունը հիմնվում է 13-րդ հոդվածում ամրագրված այն դրույթի վրա, որ ներքին կարգը առաջարկում է արդյունավետ բողոքարկման հնարավորություն: Նշված գանգատները, մյուս կողմից՝ պետք է լիովին կապված լինեն համապատասխան, կատարված և դատապարտելի խախտումների հետ (տես օրինակ Միքստոն ընդդեմ Ֆրանսիայի վճիռը, գանգատ թիվ 57220/00):

41. Այս առումով Դատարանն արդեն հայտարարել է, որ եթե ֆիզիկական անձեռնմխելիության կամ կյանքի իրավունքի խախտումը դիտավորյալ չի կատարվել, ապա արդյունավետ դատական համակարգն ամեն դեպքում չի պահանջում քրեական հետապնդման իրականացում, և նման պարտականություն կառաջանա, եթե քաղաքացիական, վարչական և կարգապահական վարույթներ հարուցված լինեին շահագրգիռ անձանց նկատմամբ: Այս տեսանկյունից՝ 2006թ. նոյեմբերի 28-ի Սուռիլո Սալդիասն ընդդեմ Իսպանիայի վճռում, դատարանը հանգել է այն եզրակացության, որ դիմողի կողմից չեն սպառվել իրավական պաշտպանության բոլոր ներպետական միջոցները, քանի որ նշված գործով դիմողները, ովքեր վկայակոչել էին Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում, վարչական դատարաններին չէին ներկայացրել պետությանը պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հայցապահանջ, մինչդեռ սույն գործով դիմողը դա արել է:

42. Վերոշարադրյալի հիման վրա անհրաժեշտ է վերացնել Կառավարության կողմից մատնանշված բացառությունը:

43. Մյուս կողմից՝ Դատարանը հաստատում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Ապա այն նշում է, որ բողոքը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

1. Կողմերի փաստարկները

44. Դիմողը գտել է, որ իրեն պատճառված վնասներն ամմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի արդյունք են և վնաս են պատճառել իր անձնական կյանքին: Նա հիշեցրել է, որ քրեական դատավարությունը թույլ տվեց պարզել, որ

նստիկանության մի աշխատակից պատասխանատու է իր վնասվածքների համար, սակայն քննիչ դատավորից թաքցրել է իր ինքնությունը: Մոտ տարածությունից նետված ծխատար նռնակից տուժածին պատճառված վնասները եղել են «ոչ ցանկալի և պատահական»: Արդյունքում՝ նրան ծանրագույն վնասվածքներ են պատճառվել, նա ընկել է թմբիրի (կոմայի) մեջ և գրեթե հասել մահվան: Սակայն պետությունն իր մասով ազատվել է բոլոր տեսակի գույքային պատասխանատվություններից, և նա ստիպված է եղել միայնակ կրել պետության աշխատակցի կողմից կատարված իրավախախտման հետևանքները:

45. Դիմողը նշել է, որ ո՛չ նստիկանական մարմինները, ո՛չ ծխատար նռնակը նետած նստիկանը դատավարության որևէ փուլում չեն համագործակցել դատական իշխանության մարմինների հետ՝ բացահայտելու համար այն փաստերն ու հանգամանքները, որոնց պարագայում տեղի են ունեցել այդ իրադարձությունները, և ո՛չ էլ աջակցել են ապացուցելու պատճառված վնասների համար նրա պատասխանատվությունը կամ համատեղ պատասխանատվությունը: Նա նշել է, որ ո՛չ ազգային դատարանը, ո՛չ բարձրագույն դատարանը և ո՛չ էլ Սահմանադրական դատարանը վարչաիրավական դատավարության շրջանակներում բազմակողմա՛նի քննություն չեն իրականացրել:

46. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողը մասնակցելով բռնի և անօրինական ցույցին՝ նույնպես աջակցել է վտանգի առաջացմանը, ինչն անցանկալի հետևանքներ է ունեցել: Տվյալ դեպքում նա չի գտել, որ առկա է դիմողի անձնական կյանքին հասցված վնաս, իսկ նստիկանների գործողություններն ամբողջովին հիմնավորված են, չնայած որ հասարակական կարգին լուրջ վնաս է հասցվել և ծխատար նռնակի նետումը եղել է պատահականության արդյունք: Կառավարության պնդմամբ՝ այս իրավիճակում չկա ո՛չ անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունք, ո՛չ անձնական կյանքին հասցված վնաս, իսկ առկա վնասները չեն ենթադրում, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածների խախտում:

2. Դատարանի գնահատականը

47. Դատարանը 3-րդ հոդվածի կապակցությամբ հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը մասնակից պետություններին պարտավորեցնում է իրենց դատական իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար ապահովել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների ու ազատությունների իրացումը և հանձնարարում է ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ, որպեսզի վերոնշյալ անձինք չենթարկվեն վատ վերաբերմունքի: Այսպիսով, պետությունը կարող է պատասխանատվության ենթարկվել այն ժամանակ, երբ օրենքը չի ապահովում բավարար պաշտպանություն:

48. Դատարանն արդեն հայտարարել է, որ եթե կյանքին և ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին պատճառված վնասը դիտավորյալ չի պատճառվել, ապա բոլոր դեպքերում արդյունավետ դատական համակարգը չի պահանջում պարտադիր կարգով քրեական քննության իրականացում, և նման պարտականություն կարող էր առաջանալ, եթե քաղաքացիական, վարչական, կարգապահական իրավունքի ճանապարհները բաց լինեին շահագրգիռ անձանց համար:

49. Այնուամենայնիվ, սույն գործով քննության առարկա հանդիսացող ոլորտներում կիրառվելիք սկզբունքները, որոնք զարգացվել են Դատարանի կողմից, և որոնք կիրառվում են նման գանգատների դեպքում, ամբողջովին ենթակա են կի-

րառման նաև այլ բնույթի գործերով: Այս տեսանկյունից կարևոր է հիշեցնել, որ եթե ինքնասպանության դեպքերով 2-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է պաշտոնական քննություն իրականացնել, ապա դա արվում է ոչ միայն նրա համար, որ այս վերնագրում ձևակերպված հղումներն են պահանջում քրեական պատասխանատվություն, այլ հատկապես նրա համար, որ պրակտիկայում պատահում է, որ միայն պետական իշխանությունները և իրավասու անձինք են իմանում և կարող են իմանալ իրական հանգամանքները, որոնց պայմաններում մահը վրա է հասել:

50. Այս եզրահանգումները, անկասկած, հաշվի են առնվում նաև այն դեպքերում, երբ պատճառված վնասները հանրային իշխանության պատասխանատվության ներքո առաջացած իրադարձությունների հետևանք են և սահմանվում են Կոնվենցիայի ոչ թե 2-րդ, այլ 3-րդ հոդվածով: Նման դեպքում, իրավասու իշխանությունները պետք է պատշաճ արագություն և ջանասիրություն գործադրեն և համապատասխան մարմիններին հանձնարարեն հետաքննություն իրականացնել պարզելու համար, մի կողմից, այն հանգամանքները, որոնց պարագայում նման վնաս է հասցվել, ինչպես նաև այդ փաստի քննության ընթացքում թույլ տրված բոլոր թերությունները և, մյուս կողմից՝ հանգամանքների համադրմամբ բացահայտել համապատասխան պետական մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց:

51. Տվյալ դեպքում, կողմերը չեն վիճարկել այն, որ քրեական դատարանի կողմից հաստատվել է, որ շահագրգիռ անձը ոստիկանի կողմից վիրավորվել է անվտանգության ուժերի հետ դաժան բախումների ընթացքում: Մյուս կողմից՝ չնայած քննությանը, որի ընթացքում չի պարզվել նոնակը նետած ոստիկանի ինքնությունը, նրան մնում է ոչ այլ, ինչ քան 1995թ. սեպտեմբերի 25-ի իր որոշումը, որով Նավառի մարզային դատարանը գտել է, որ անվտանգության ուժերը կատարել են իրավախախտումներ և դրա արդյունքում վնասվածքներ են հասցրել: Այսպիսով, դիմողին պատճառված վնասի համար պետությունը պատասխանատվություն է կրում:

Մնում է պարզել, թե արդյոք դիմողը կարողացել է ստանալ պատճառված վնասներին համապատասխան փոխհատուցում:

52. Դատարանն արդեն հաստատել է, որ տեղի է ունեցել կոնվենցիայով սահմանված մեկ կամ մի շարք իրավունքների խախտում: Տուժողը պետք է հնարավորություն ունենա պատասխանատվության ենթարկել պետական մարմիններին կամ պաշտոնատար անձանց: Ինչ վերաբերում է վնասների փոխհատուցմանը, ապա այն, որպես կանոն, պետք է հնարավոր լինի և վերականգնման ռեժիմի մասը կազմի: Սա կիրառվում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման դեպքում:

53. Սույն գործով՝ քրեական վարույթն ավարտվել է մասամբ հայցից հրաժարվելու պատճառով վարույթի կարճմամբ և որևէ որոշում չի կայացվել: Սակայն՝ դրանից հետո դիմողը Ներքին գործերի նախարարության վարչակազմի դեմ գույքային պահանջ է ներկայացրել՝ իրեն պատճառված վնասների համար մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու համար: Գործը քննող վարչական դատարաններն իրավասու էին որակել արարքները, որոշել դրանց կատարման համար մեղավոր անձանց և կայացնել կատարողական որոշում: Դիմողի ընտրած վարչական ճանապարհը բավարար էր, որպեսզի նա կարողանար հաստատել իրեն պատճառված նյութական վնասները, և նրան՝ հոդված 3-ի խախտման համար համապատասխան փոխհատուցում տրամադրելը թույլատրելի էր: Այսպիսով, դիմողն օգտվել է վարչակազմի գործողության հետևանքով փոխ-

հատուցում ստանալու ողջամիտ հեռանկարներից: Մնում է պարզել, թե արդյոք այս բողոքը պրակտիկայում արդյունավետ էր՝ հաշվի առնելով սույն գործի հանգամանքները:

54. 1997թ. մայիսի 7-ի իր զեկույցում Ներքին գործերի նախարարության պետաիրավական ծառայությունը բավարարել է գործը վարող քննիչի միջնորդությունը, որի համաձայն վերջինս պետք է պատճառված վնասների համար փոխհատուցեր 101 037,71 եվրո, այսինքն՝ այն գումարի կեսը, որը նրան կտրամադրվեր, եթե նա մասնակցած չլիներ անվտանգության ուժերի հետ բախումների: Պետական խորհուրդը, սակայն, առաջարկել է չբավարարել դիմողի պահանջը՝ հիմնվելով այն փաստի վրա, որ դիմողին պատճառված վնասները չեն կարող մեղսագրվել վարչակազմին:

55. Դիմողն այնուհետև հարուցել է վարչաիրավական վարույթ և մասնակի բավարարում է ստացել առաջին ատյանի դատարանում: Այնուամենայնիվ, բարձրագույն դատարանը վճռաբեկության կարգով որոշել է, որ ոստիկանության պատասխան գործողությունները համաչափ չեն եղել և դիմողին պատճառված վնասները պատահականության արդյունք են:

56. Դատարանին նման հիմնավորումը չի բավարարում: Արդյունքում՝ նա, մի կողմից, նշում է, որ քրեական դատարանը չի հաստատել կամ չի փորձել հաստատել դիմողի պատասխանատվությունն իր կրած վնասների հարցում, մյուս կողմից՝ վարչական դատարանը դատավարության ընթացքում նույնպես չի իրականացրել լրացուցիչ քննություն՝ դիմողի պատասխանատվության չափը որոշելու համար: Դատարանի համար դիմողը պարտավորված չէր միայնակ կրել ծխատար նմանակի ազդեցության հետևանքը: Նմանակի օգտագործումը և դրա օգտագործման եղանակը իրենցից իրական վտանգ են ներկայացրել ներկա գտնված անձանց կյանքի և ֆիզիկական անձեռնմխելիության համար: Սակայն ներպետական դատական ատյանները մերժելով դիմողի պահանջած փոխհատուցումը՝ բավարար կերպով չեն որոշել վնասվածքների ծանրությունը և վերջնական որոշում չեն կայացրել այն հարցի վերաբերյալ, թե պետական մարմինների կողմից նման միջոցի կիրառումն անհրաժեշտ և համաչափ էր դրա օրինական նպատակին, այն է՝ անկարգությունների դադարեցմանը:

57. Դատարանը հաստատում է, որ բարձրագույն դատարանը հաշվի չի առել վարչակազմի պատասխանատվությունն այն փաստերի կապակցությամբ, որոնք հաստատվել են քրեական դատարանի կողմից: Մյուս կողմից՝ նա պատշաճ ձևով չի ուսումնասիրել դիմողին պատճառված՝ տնտեսապես զնահատելի և արդյունավետ վնասի առկայությունը, ոչ էլ դեպքի և վնասի միջև սույն գործով առկա պատճառահետևանքային կապը: Այսպիսով, սույն գործով տեղի չի ունեցել որևէ քննություն և որևէ հիմնավորում չի ներկայացվել բացատրելու համար իրավասության շրջանակներից թույլ տրված շեղումը:

58. Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ Դատարանը եզրահանգում է, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:

B. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտում

59. Ի տարբերություն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, այս տեսանկյունից կողմերի դիտարկումներն էապես նույնն են:

60. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ արված եզրահանգման հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ որևէ առանձին հարց նշանակալից չէ 8-րդ հոդվածի առումով, և այն որևէ առանձին որոշում այս դրույթի վերաբերյալ չի կայացնում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

61. Դիմողը պնդել է ողջամիտ ժամկետում արդար դատաքննության իրավունքի խախտման մասին: Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, որի համաձայն.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

1. Ընդունելիությունը

62. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Այսպես, այն նշում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

2. Հանգամանքները

63. Դիմողը նշել է, որ դատավարությունն սկսվել է 1991թ դեկտեմբերի 15-ին և ավարտվել 2003թ. հոկտեմբերի 21-ին Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ: Այսպիսով, այն տևել է 11 տարի 10 ամիս: Նա պնդել է, որ պետության գույքային պատասխանատվության վերաբերյալ իր հայցապահանջը չի բավարարվել, քանի որ քրեական վարույթի ընթացքում հնարավոր չի եղել պարզել ոստիկանական դաժան ագրեսիայի հեղինակին: Այն փաստը, որ քրեական քննությունն իրականացվել է դատարանի որոշմամբ և դեռևս ավարտված չի եղել, խանգարել է դիմողին ներկայացնել վարչաիրավական կամ քաղաքացիական հայց:

64. Կառավարությունը պնդել է, որ ժամկետն սկսել է ընթանալ 1997թ. դեկտեմբերի 15-ից, ինչը հաստատել է Սահմանադրական դատարանը, դա է այն ամսաթիվը, երբ դիմողը բողոք է ներկայացրել իր պահանջած փոխհատուցումը պետության կողմից վճարելուց հրաժարվելու դեմ: Այդ ժամկետը 1991թ. դեկտեմբերի 15-ը չէ, ինչպես նշել է դիմողը: Կառավարության համար դատավարության ընդհանուր ժամկետը 5 տարի և մեկ ամիս է, մինչև բարձրագույն դատարանի 2003թ. հունվարի 31-ի դատավճռի կայացումը: Այս ժամկետը չի կարող համարվել ոչ ողջամիտ: Նա հենվում է գործի բարդության և այն փաստի վրա, որ գործը քննած երկու դատարաններից մեկը բարձրագույն դատարանն էր, ինչը հիմնավորում է տվյալ ժամկետը:

1. Ժամկետը, որը պետք է հաշվի առնվի

65. Ժամկետը, որը պետք է հաշվի առնվի՝ սկսվում է 1991թ. դեկտեմբերի 15-ից: Դա այն ամսաթիվն է, երբ դիմողին պատճառվել է վնասվածքներ և քրեա-

կան վարույթ է հարուցվել և ավարտվել է 2003թ. հոկտեմբերի 21-ին՝ Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ: Ժամկետը, որը պետք է ուսումնասիրվի՝ 11 տարի 10 ամիս է: Այսպիսի եզրահանգման գալու համար Դատարանը հաշվի է առել այն փաստը, որ արագացված քրեական դատավարությունում վնասի պատճառման համար մեղավոր անձանց ինքնությունը պարզելն անհրաժեշտ է եղել պետությանը պատասխանատվության ենթարկելու համար: Մյուս կողմից՝ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով դատավարական ժամկետը որոշելու համար պետք է հաշվի առնել դիմողի կատարած բոլոր քայլերը, որով նա փորձել է քրեական դատավարության միջոցով պարզել մեղավոր անձի ինքնությունը, իսկ պետական մարմնի աշխատակցի գործողության հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցում ստանալ վարչակազմի պատասխանատվության վերաբերյալ դատավարության միջոցով:

2. Դատավարության ողջամտությունը

66. Դատարանը դատավարության ժամկետը գնահատում է ողջամիտ՝ հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, ընդհանուր չափորոշիչները, մասնավորապես, գործի բարդությունը, իրավասու մարմինների և դիմողի վարքագիծը:

67. Դատարանը գտնում է, որ գործն իրենից որոշակի բարդություն է ներկայացրել, սակայն դա չէր կարող հիմնավորել գործի այդքան երկարատևությունը: Ինչ վերաբերում է դիմողի վարքագծին, ապա գործի վարույթից չի երևում, որ նա նպաստել է դրա ձգձգմանը՝ չհաշված այն 10 ամիսը, որը նրան անհրաժեշտ է եղել բաց թողնված օգուտների և վնասների փոխհատուցման նպատակով ներքին գործերի նախարարություն պահանջ ներկայացնելու համար: Այս ժամկետը նախատեսված է օրենքով: Այսպիսով, Դատարանը հաշվի առնելով ողջամիտ ժամկետի կապակցությամբ Կոնվենցիայի մարմինների դատական պրակտիկայի կողմից սահմանված չափանիշները, ինչպես նաև իր տրամադրության տակ գտնվող բոլոր նյութերը, գտել է, որ դատարանում վեճը չի քննվել ողջամիտ ժամկետում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

68. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

1. Նյութական վնաս

69. Դիմողը պահանջել է 283 826,86 եվրո՝ որպես իրեն պատճառված նյութական վնասի փոխհատուցում. փոխհատուցման այդ չափը պահանջվել է Իսպանիայի դատական ատյաններից՝ գումարած 141 409,40 եվրո, որը համապատաս-

խանում է 1991թ. դեկտեմբերի 15-ից մինչև դատարանի կողմից դատավճռի կայացման օրը կատարված փոփոխությանը:

70. Կառավարությունը պաշտպանել է այն տեսակետը, որ պատճառված վնասների պատասխանատվությունը դիմողի կողմից ամբողջովին և բացարձակապես չի կարող վերագրվել պատասխանող պետությանը: Համենայնդեպս այն գտել է, որ դիմողի պահանջած գումարները գերազանցում են մասնատիպ վնասների փոխհատուցման համար ներպետական դատարանների կողմից որպես կանոն վճարվող գումարը:

71. Դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում իր կողմից հաստատված՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման և շահագրգիռ անձի վկայակոչած նյութական վնասի միջև առկա է բացահայտ պատճառահետևանքային կապ: Հաշվի առնելով այն անորոշությունները, որոնք բնութագրում են դիմողի իրավիճակը, նրա վիճակի ծանրությունը, նրա անաշխատունակությունը՝ Դատարանը գտնում է, որ պետք է փոխհատուցվեն ինչպես անցյալում կրած, այնպես էլ ապագայում սպասվելիք վնասները: Հիմնվելով արդարացի փոխհատուցման պահանջի վրա՝ Դատարանը դիմողին տրամադրում է 100 000 եվրո՝ ներառյալ այն գումարները, որոնք կապված են հարկերի հետ:

2. Բարոյական վնաս

72. Դիմողը պահանջել է 83 000 եվրո՝ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում:

73. Կառավարությունն այս առումով որևէ կերպ չի արձագանքել:

74. Դատարանը գտնում է, որ դիմողին բարոյական վնաս է պատճառվել: Հաշվի առնելով գործի հանգամանքները և հիմնվելով Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական հիմքի վրա՝ Դատարանը որոշում է դիմողին տրամադրել 40 000 եվրո:

B. Ծախսերը և ծախքերը

75. Դիմողը դատական ծախսերի համար պահանջել է 67 918,84 եվրո: Նա նշել է, որ իր փաստաբանի հոնորարի գումարը 67 187,24 եվրոյից կազմել է 10 457,61 եվրո՝ դատաքննության համար, բարձրագույն դատարանին վճարվել է 720 եվրո՝ որպես դատական ծախս, ինչպես նաև Դատարանին ներկայացված գանգատի համար վճարվել է 111,60 եվրո:

76. Դատարանի պրակտիկայի համաձայն՝ դիմողը դատական ծախսերի համար կարող է ստանալ փոխհատուցում միայն այն դեպքում, երբ այդ գումարները հիմնավորված, անհրաժեշտ և ողջամիտ են եղել: Տվյալ դեպքում, հաշվի առնելով իր տրամադրության տակ գտնվող նյութերը և վերոնշյալ սկզբունքները՝ Դատարանը հիմնվելով արդարացի փոխհատուցման պահանջի վրա, դիմողին հատկացնում է 30 000 եվրո:

C. Տուգանային տոկոսները

77. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՎՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Միաձայն վճռում է, որ բողոքը ընդունելի է,
2. Միաձայն վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում,
3. Միաձայն վճռում է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածից որևէ առանձին հարց չի բխում,
4. Միաձայն վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում,
5. Վճռում է՝

a) միաձայն, որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի հետևյալ գումարները՝

100 000 եվրո նյութական վնասի համար,

30 000 եվրո դատական ծախսերի համար,

b) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի հետևյալ գումարը՝

40 000 եվրո որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում

c) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս,

6. Միաձայն մերժում է մնացած մասով առկա պահանջները:

Կատարվել է ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել է 2009 թվականի հունվարի 8-ին:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Դատարանի կանոնների 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա դատավորներ Ֆուռա Սանդստոմի, Գյուլունյանի և Սաիզ Առնաիզի հատուկ կարծիքը կցվում է սույն գործին:

Դատավորներ Ֆուռա Սանդստոմի, Գյուլունյանի և Սաիզ Առնաիզի հատուկ կարծիքը

Մենք մեծ մասամբ քվեարկել ենք որոշման բոլոր կետերին կողմ, բացառությամբ այն կետերի, որոնք վերաբերում են բարոյական վնասին: Մենք ենթադրում էինք, որ բարոյական վնասի առունով Դատարանն այլ եզրակացության կհանգեր՝ հետևյալ պատճառով.

Դիմողը պահանջել է 83 000 եվրո, իսկ մեծամասնությունը, հիմնվելով արդարացի փոխհատուցման պահանջի վրա, որոշեց նրան դրամադրել 40 000 եվրո:

Հաշվի առնելով 6-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտման համար տրամադրվող բարոյական վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ դատական պրակտիկան՝ մենք գտնում ենք, որ այդ գումարը չափից ավելի է և ավելի նպատակահարմար կլինեն տրամադրել 30 000 եվրո:

Մենք այստեղ չենք քննարկում դիմողի բողոքները: Նրա կյանքի համար վտանգավոր վերոնշյալ դեպքերը տեղի ունենալու ժամանակ նա երիտասարդ տղամարդ էր: Այլ գործերով, երբ Դատարանը 3-րդ հողվածի խախտում է արձանագրել, նա գումարներ է տրամադրել ինչպես նյութական, այնպես էլ բարոյական վնասի փոխհատուցման համար (տես Միխեևն ընդդեմ Ռուսաստանի, 2006թ. հունվարի 26-ի և Իլիանն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռները): Այս երկու գործերը, այնուամենայնիվ, տարբերվում են սույն գործից նրանով, որ դիմողների ձերբակալության և հարցաքննության ընթացքում վատ վերաբերմունք էր ցուցաբերվել: Բայց տվյալ դեպքում դիմողը մասնակցել է բողոքի ցույցին՝ կատարելով բռնություններ և, բարձրագույն դատարանի եզրահանգումների համաձայն, նպաստել է այն վտանգավոր իրավիճակի ստեղծմանը, որի զոհն է դարձել հետագայում:

Այս իրավիճակը կարող ենք համեմատել Գյուլեքն ընդդեմ Թուրքիայի գործի հանգամանքների հետ, երբ դիմողի տղան՝ մահացած վիճակում, հայտնաբերվել էր դաժան ցույցերի ընթացքում, և Դատարանը գտավ, որ առկա է հողված 2-ի խախտում և որոշեց 50 000 ֆրանսիական ֆրանկ տրամադրել որպես պաշտոնատար անձի կողմից անհամաչափ ուժի կիրառման արդյունքում պատճառված բարոյական վնասի, ինչպես նաև մահվան փաստի քննության հետ կապված վարույթի բացթողումների փոխհատուցում:

Այո, դժվար է գնահատել պահանջը, բայց 41-րդ հողվածը Դատարանին պարտադրում է իրականացնել այդ պարտականությունը: Որքան գումար էլ որ հատկացված լինի, այն տվյալ գործով երբեք չի կարող համարվել համաչափ փոխհատուցում: Մյուս կողմից՝ Դատարանը պետք է նաև ապացուցեր փաստերի միջև կապը և խուսափեր այս գործերով տարբեր միջոցներ կիրառելուց: Ահա թե ինչու ենք մենք գտնում, որ ավելի ճիշտ կլիներ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում տրամադրել 30 000 եվրո:

ՍԱՍՅՈՒՏ ԿԱՐԱՐՈՒԼՈՒՏՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2009թ. հունվարի 27-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍՐՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

4. Դիմողը ծնվել է 1964 թվականին և ապրում է Ստամբուլում: Նա Թուրքիայում Մարդու իրավունքների ասոցիացիայի անդամ է:

5. 2002 թվականի ապրիլի 8-ին երեկոյան ժամը 9:15-ին և 9:30-ին կազմված՝ ոստիկանության պաշտոնական փաստաթղթերի համաձայն՝ անվտանգության ուժերը տեղեկություն են ստացել այն մասին, որ Մարդու իրավունքների ասոցիացիան Պաղեստինի դեմ Իսրայելի գործողությունների կապակցությամբ այդ օրը Տունելի հրապարակում չթույլատրված ցույց և մամուլի համար հրապարակումներ է իրականացնելու: Ոստիկանությունն այդ տարածքում, սկսած երեկոյան ժամը 7:00-ից, ձեռնարկել է անհրաժեշտ կանխարգելիչ միջոցառումներ: Երեկոյան ժամը 8:00-ին մոտ 30-35 անձ՝ ձեռքերում պահած մոմեր, լուսանկարներ և պաստառներ, որոնց վրա *inter alia* նշված էին. «Ամբողջ աշխարհը Պաղեստին է, մենք բոլորս պաղեստինցի ենք», «Շրջափակման դադարեցում, ազատություն Պաղեստինին», «Արիել Շարոնին պատերազմական հանցագործ ճանաչել», հավաքվել են հրապարակում: Նրանք մտել են փողոցում: Ոստիկանության ղեկավարը ցուցարարներին բազմիցս զգուշացրել է, որ ցրվեն, և ցուցարարների հեռանալու համար ոստիկանությունն անցում է բացել: Խուճաբն սկսել է ցրվել, սակայն երկու անձ, այդ թվում՝ դիմողը, հակառակ նախազգուշացումներին, շարունակել են մտած մնալ և բարձրագոչել կարգախոսները: Ոստիկանությունը նրանց ձերբակալելու համար ուժ է կիրառել:

6. Դիմողը դիմումում փաստարկել է, որ 2002 թվականի ապրիլի 8-ին նա եկել էր Տունելի հրապարակ Իսրայելի կողմից Պաղեստին ներխուժելու վերաբերյալ Մարդու իրավունքների ասոցիացիայի մամուլ ասուլիսին մասնակցելու համար: Սակայն ոստիկանությունը կանգնեցրել է խմբին և ասել, որ նրանց չի թույլատրի նման ցույց իրականացնել: Արդյունքում, կազմակերպիչները որոշել են ցրվել և ասել են խմբին հեռանալ: Խմբի հեռանալու ընթացքում դիմողը տեսել է, որ ոստիկանությունը փորձում է ձերբակալել տկն Մ.Ա.-ին ցուցարարներից մեկին: Երբ ինքը միջամտել է և հարցրել, թե ինչու են նրանք ձերբակալում վերջինիս, ոստիկանության ղեկավարը բարկացել է: Նա և 5 կամ 6 այլ ոստիկան ծեծել են իրեն: Գետո նրանք ձերբակալել են իրեն և տկն Մ.Ա.-ին: Այս կապակցությամբ դիմողը նշել է, որ ստացել է բռնուցքների հարվածներ ու աքցաններ և ծեծի է ենթարկվել մահակով, որով հարվածներ են հասցվել նրա մարմնի տարբեր մասերին, այդ թվում՝ գլխին և մեջքին:

7. Դիմողը և տկն Մ.Ա.-ն բերվել են Բեյոդլու ոստիկանության բաժին: Նրանք ազատ են արձակվել 1,5 ժամ հետո: Դիմողին խնդրել են հաջորդ օրը դատախազի գրասենյակում ցուցմունք տալ:

8. Այդ ժամանակ ոստիկանությունը դիմողին բժշկական զննության ենթարկելու նպատակով տարել է Տակսիմի հիվանդանոց, որտեղ նրան զննող բժիշկը դիմողի գլխի ճակատային հատվածում 2 սանտիմետրանոց ուռուցք և արյան զեղում է հայտնաբերել: Ձեկույցում նա նշել է, որ դիմողը բողոքում էր գլխի ցավերից և դժվար շնչելուց:

9. 2002 թվականի ապրիլի 9-ին դիմողին լսել է պրն Յ.Ա.-ն՝ Բեյոդլու հանրային դատախազի գրասենյակի դատախազը: Իր ցուցմունքներում դիմողը *inter alia* նշել է իր ծերբակալության ձևի վերաբերյալ և խնդրել է պատժել այն անձանց, ովքեր կատարել են այս հանցագործությունները:

10. Նույն օրը դիմողը Բեյոդլու դատական բժշկության դեպարտամենտում բժշկի կողմից զննության է ենթարկվել, և վերջինս նրա գլխի ճակատային հատվածում 2 սանտիմետրանոց ուռուցք է հայտնաբերել: Ի լրումն դրա՝ բժիշկը նշել է, որ դիմողի կրծքավանդակի աջ հատվածը դյուրագգաց է:

11. 2002 թվականի հունիսի 10-ին Ստամբուլի ոստիկանության պետի տեղեկալին հանձնարարվել է վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ դիմողի և տկն Մ.Ա.-ի կողմից արված հայտարարությունների կապակցությամբ կառավարչի անուհից նախնական քննություն իրականացնել:

12. Անհայտ ժամկետում ոստիկանության պետի տեղեկալը նախապատրաստել է իր զեկույցը և այն ներկայացրել կառավարչի գրասենյակ: Նա առաջարկել է, որ պրն Ս.Պ.-ի՝ այդ օրն իր պարտականություններն իրականացնող ոստիկանության ղեկավարի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելը մերժվի բողոքներն անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

13. 2002 թվականի հուլիսի 4-ին Ստամբուլի կառավարչի տեղեկալը, ոստիկանության պետի տեղեկալի զեկույցում առկա տեղեկության և վերջինիս հայտարարության հիման վրա մերժել է պրն Ս.Պ.-ի նկատմամբ քրեական հետապնդման հարուցումը:

14. 2002 թվականի օգոստոսի 12-ին դիմողը կառավարչի որոշման դեմ Ռեզիմնալ վարչական դատարան առարկություն է ներկայացրել: Նա, մասնավորապես, փաստարկել է, որ վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ իր բողոքը վերաբերել է ոչ միայն ոստիկանության ղեկավարին, այլ նաև բոլոր նրանց, ովքեր կատարել են իրեն ծեծի ենթարկելու վերաբերյալ նրա կարգադրությունը:

15. 2002 թվականի նոյեմբերի 26-ին Ստամբուլի ռեզիմնալ վարչական դատարանը բավարարել է ոչ բավարար քննության կապակցությամբ դիմողի առարկությունները՝ բացառապես ոստիկանության այլ աշխատակիցների վերաբերող մասով:

16. Անհայտ ժամկետում նույն ոստիկանության պետի տեղեկալը նախապատրաստել է իր երկրորդ զեկույցը, որում նա կրկնել է իր նախկին դատողությունները և այն ներկայացրել կառավարչի գրասենյակ:

17. 2003 թվականի մարտի 7-ին Ստամբուլի կառավարիչը, այս երկրորդ զեկույցում առկա տեղեկության և արված հայտարարությունների հիման վրա, մերժել է ոստիկանության աշխատակիցների նկատմամբ քրեական հետապնդման հարուցումը:

18. 2003 թվականի հուլիսի 4-ին Ստամբուլի ռեզիդենտ վարչական դատարանը, տկն Մ.Ա.-ի առարկության հիման վրա գործը վերադարձրել է Բեյոդլու հանրային դատախազի գրասենյակ՝ հիմք ընդունելով այն, որ դիմողի մեղադրանքները 245-րդ հոդվածի իմաստով վերաբերում են վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների և որ քրեական իրավունքի ու քրեական դատավարության օրենսգրքի փոփոխությունների համաձայն թույլտվությունն այլևս անհրաժեշտ նախապայման չէ ոստիկանության աշխատակիցներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար:

19. Տվյալ ժամանակահատվածում՝ 2003 թվականի օգոստոսի 7-ին Բեյոդլու հանրային դատախազը որոշում է կայացրել ոստիկանության աշխատակիցների նկատմամբ քրեական հետապնդում չհարուցելու վերաբերյալ: Այս կապակցությամբ նա նշել է, որ մոտ 30-35 անձ մոմերով և պատասառներով հավաքվել են Բեյոդլում գտնվող Տունելի հրապարակում իրենց բողոքն արտահայտելու Իսրայելի կողմից Պաղեստին ներխուժելու կապակցությամբ, սակայն ոստիկանության նախազգուշացումներից հետո նրանք սկսել են ցրվել: Այնուամենայնիվ դիմողները շարունակել են մատած մնալ և բարձրագոչել կարգախոսները և, արդյունքում ոստիկանությունն ուժ է գործադրել և ձերբակալել նրանց: Ուստի դատախազը գտել է, որ անվտանգության ուժերի կողմից ուժի գործադրումը համապատասխանել է Միավորումների և երթերի մասին օրենքի (օրենք թիվ 2911) 24-րդ հոդվածին:

20. 2003 թվականի օգոստոսի 26-ին դիմողը Բեյոդլու հանրային դատախազի գրասենյակի 2003 թվականի օգոստոսի 7-ի որոշման դեմ առարկություն է ներկայացրել, որն ուղղված էր ասսիզների դատարանին: Իր խնդրանքում դիմողը նշել էր, որ արտահայտվելու և խաղաղ հավաքների ազատության իր իրավունքները խախտվել են իր անօրինական ձերբակալմամբ և իր նկատմամբ դրսևորված վատ վերաբերմունքով:

21. 2003 թվականի սեպտեմբերի 9-ին Ստամբուլի ասսիզների դատարանը մերժել է դիմողի առարկությունը: Այս որոշումը տրամադրվել է դիմողի իրավական ներկայացուցչին 2003 թվականի հոկտեմբերի 27-ին:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

22. Տվյալ ժամանակահատվածում գործող համապատասխան ներպետական օրենսդրության նկարագրությունը կարելի է գտնել՝ *Mehmet Umit Erdem v. Turkey*, թիվ 42234/02, կետ 19, 2008 թվականի հուլիսի 17:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆԿԵՆՅՈՒՄՅՈՒՄ 3-ՐԴ, 10-ՐԴ ԵՎ 11-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ

23. Դիմողը վիճարկել է, որ ոստիկանության միջամտությունը ցույցին և իր ձերբակալման ընթացքում ուժի կիրառումը խախտել են արտահայտվելու և խաղաղ հավաքների ազատության իր իրավունքները և հանգեցրել են անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի: Դիմողը հիմք է ընդունել Կոնվենցիայի 3-րդ, 10-րդ և 11-րդ հոդվածները:

24. Դատարանը գտնում է, որ դիմողի բողոքները պետք է քննվեն միայն Կոնվենցիայի 3-րդ և 11-րդ հոդվածներով, որոնք, այնքանով, որքանով վերաբերելի են, սահմանում են հետևյալը.

3-րդ հոդված

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

11-րդ հոդված

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ հավաքների ազատության (...) իրավունք ...

2. Այս իրավունքների իրականացումը ենթակա չէ որևէ սահմանափակման, բացի նրանցից, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում ի շահ ... հասարակության անվտանգության, [կամ] անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու ... նպատակով»:

A. Ընդունելիությունը

25. Կառավարությունը խնդրել է Դատարանին անթույլատրելի լինելու պատճառով մերժել գանգատը, քանի որ այն չի համապատասխանում վեցամսյա ժամկետի կանոնին այն հիմքով, որ դիմողն իր գանգատը չի ներկայացրել վեց ամսվա ընթացքում՝ սկսած այն պահից, երբ վերջնական որոշում է կայացվել, այսինքն՝ 2003 թվականի սեպտեմբերի 9-ից:

26. Դատարանը կրկնում է, որ այն դեպքում, երբ դիմողն *ex officio* իրավունք ունի ստանալ ներպետական վերջնական որոշման գրավոր պատճենը, Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի օբյեկտն ու նպատակը լավագույնս ապահովված են համարվում, եթե վեցամսյա ժամկետն սկսում է հաշվվել գրավոր դատավճռի տրամադրման պահից (տես *Mahmut Aslan v. Turkey*, թիվ 74507/01, կետ 16, 2007 թվականի հոկտեմբերի 2): Սույն գործով քննարկվող վերջնական որոշումը կայացվել է 2003 թվականի սեպտեմբերի 9-ին Ստամբուլի ասսիզների դատարանի կողմից: Այս որոշումը դիմողի իրավական ներկայացուցչին է տրամադրվել 2003 թվականի հոկտեմբերի 27-ին: Քանի որ գանգատը Դատարան է ներկայացվել 2004 թվականի մարտի 29-ին, ուստի դիմողի վերոնշյալ գանգատները Դատարան են ներկայացվել վեցամսյա ժամկետի ընթացքում: Յետևաբար, այն մերժում է այս մասով Կառավարության կողմից ներկայացված առարկությունները:

27. Բացի դրանից, Դատարանը նշում է, որ գանգատը 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն անընդունելի ճանաչելու այլ հիմքեր չեն հայտնաբերվել: Յետևաբար, այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

B. Հանգամանքները

1. Կողմերի փաստարկները

28. Կառավարությունը նշել է, որ չի խախտվել դիմողի՝ հավաքների ազատության իրավունքը: Ապա այն փաստարկել է, որ եթե անգամ ընդունվի, որ տեղի է ունեցել խախտում, միևնույն է, այն նախատեսված է եղել օրենքով և անկարգությունների կանխման և հասարակական անվտանգության պաշտպանության օրինական նպատակ է հետապնդել: Այնուհետև այն վիճարկել է, որ անվտան-

գության ուժերի կողմից կիրառված միջոցները պետք է դիտվեն որպես այդ իրավունքների՝ ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ սահմանափակման պատասխան, որը համապատասխանում է իր օրինական նպատակներին: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը ժխտում է վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ դիմողի հայտարարությունները և վիճարկում, որ սույն գործի հանգամանքներում դիմողի նկատմամբ կիրառված ուժը համապատասխանել է հետապնդված նպատակներին:

29. Դիմողը փաստարկել է, որ խաղաղ հավաքների ազատության իր իրավունքի խախտումն անհիմն է եղել: Նա նշել է, որ ոստիկանությունն անօրինական կերպով կանխել է Մարդու իրավունքների ասոցիացիայի կողմից նախապատրաստված՝ մամուլի համար հրապարակումներ կարդալը և անհամաչափ ուժ է կիրառել իրեն և իր ընկեր ցուցարարին ձերբակալելու համար: Այս կապակցությամբ դիմողը նշել է, որ ոստիկանության կողմից ծեծի է ենթարկվել է այն պատճառով, որ մասնակցել է ցույցին և միջամտել է իր ընկեր ցուցարարի ձերբակալմանը: Նա նաև վիճարկել է, որ անգամ մակերեսային զննության արդյունքում բժշկական եզրակացության մեջ նշվել է իր գլխի վնասվածքի մասին, ինչն ինքնին վկայում է, որ ինքը խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի զոհ է հանդիսացել:

2. Դատարանի գնահատականը

30. Առաջին հերթին Դատարանը քննության է առնում այն, թե քննարկվող ցույցին ոստիկանության միջամտության արդյունքում, ի խախտումն Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի, խախտվել է, արդյոք, դիմողի՝ խաղաղ հավաքների ազատության իրավունքը: Այնուհետև այն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով քննության է առնելու դիմողի ձերբակալման ձևը:

a) 11-րդ հոդված

31. Դատարանը գտնում է, որ ոստիկանության միջամտությունը և դիմողի հետագա ձերբակալումն ինքնին հանդիսացել են դիմողի՝ Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքների խախտում (տե՛ս *Saya and Others v. Turkey*, թիվ 4327/02, կետ 39, 2008 թվականի հոկտեմբերի 7³):

32. Դատարանը կրկնում է, որ միջամտությունը հանդիսանում է 11-րդ հոդվածի խախտում, եթե այն «նախատեսված չէ օրենքով», 2-րդ մասի իմաստով մեկ և ավելի օրինական նպատակ չի հետապնդում և «անհրաժեշտ չէ ժողովրդավարական հասարակության համար»՝ վերջինիս նպատակների իրականացման առումով: Սույն գործի նպատակների և վերոնշյալ պատճառների (տե՛ս կետ 34) հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով միջամտությունն օրինական նպատակ է ունեցել, մասնավորապես՝ Միավորումների և երթերի մասին օրենքի (օրենք թիվ 2911) 24-րդ հոդվածը, և, այսպիսով, Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով «նախատեսված է եղել օրենքով» և անկարգությունները կանխարգելելու ու հասարակական անվտանգությունն ապահովելու օրինական նպատակներ է հետապնդել:

³ Դատավճիռը դեռևս վերջնական չէ:

33. Վերադառնալով այն հարցին, թե արդյոք միջամտությունը եղել է «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում», Դատարանն առաջին հերթին վկայակոչում է 11-րդ հոդվածին վերաբերող վճիռներում ընդգծված հիմնարար սկզբունքները (տե՛ս մասնավորապես, *Oya Ataman v. Turkey*, թիվ 74552/01, կետեր 35–37, ECHR 2006-..., և *İva Molnár v. Hungary*, թիվ 10346/05, կետեր 35–38, 2008 թվականի հոկտեմբերի 7⁴):

34. Սույն գործով Դատարանը գտնում է, որ Կառավարությունը հստակ հիմքերով չի մանրամասնել, թե ինչու է Մարդու իրավունքների ասոցիացիայի կողմից կազմակերպված ցույցն անօրինական եղել: Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ կողմերի ներկայացրած պաշտոնական փաստաթղթերում վկայակոչվում է թույլտվության բացակայությունը, որը թուրքական իրավունքի իմաստով պարտադիր պահանջ չէ, և ոչ թե նախնական տեղեկացման բացակայությունը: Սակայն դիմողը չի վիճարկել ոչ այն, որ իշխանություններին թիվ 2911 օրենքի 10-րդ հոդվածին համապատասխան տրամադրվել է նախնական տեղեկացում, ոչ էլ այն, որ Պաղեստինում առկա իրավիճակը պահանջում էր այս պարտականությունը գերակշռող՝ չնախապատրաստված ցույցի իրականացում (տե՛ս օրինակ, *Bukta and Others v. Hungary*, թիվ 25691/04, կետ 36, ECHR 2007-...): Նման հանգամանքներում Դատարանը ենթադրում է, որ պաշտոնական փաստաթղթերում թույլտվության բացակայության մասին վկայակոչումները վերաբերում են նախնական տեղեկացման բացակայությանը:

35. Դատարանը գտնում է, որ տեղեկացման բացակայության պայմաններում ցույցն անօրինական կլիներ: Այս կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ հասարակական վայրում իրականացվող ցանկացած ցույց կարող է որոշակիորեն խաթարել սովորական կյանքը և թշնամանք առաջացնել: Ղեկավար, ներպետական իշխանություններին անհրաժեշտ կամխարզելիչ միջոցառումների ձեռնարկման հնարավորություն ընձեռելու համար ասոցիացիաները կամ ցույցեր կազմակերպող այլք՝ որպես ցույցի գործընթացի մասնակից, պետք է հարգեն այդ գործընթացը կարգավորող կանոնները՝ գործելով գործող կարգավորումներին համապատասխան (տե՛ս վերը՝ *Oya Ataman*, կետեր 38 և 39, և *Balçık and Others v. Turkey*, թիվ 25/02, կետ 49, 2007 թվականի նոյեմբերի 29): Սակայն այն նաև նշում է, որ անօրինական իրավիճակը չի կարող արդարացնել հավաքների ազատության խախտումը և որ այս բնույթի կարգավորումները չպետք է հանդիսանան Կոնվենցիայով պաշտպանվող՝ խաղաղ հավաքների ազատության թաքնված խոչընդոտ (տե՛ս նույն տեղում):

36. Սույն գործով Դատարանն արձանագրում է, որ քննարկվող խումբը բաղկացած է եղել մոտավորապես 30–35 անձից: Պարզ է, որ նրանք պաստառներ և մոմեր են ունեցել և ցանկացել են Տուրքիի հրապարակում մամուլի համար հայտարարություններ կարդալ՝ կապված հրատապ հարցի՝ Պաղեստինի դեմ Իսրայելի գործողությունների հետ: Այս առումով Կառավարությունը մանրամասն պատճառաբանություն չի ներկայացրել՝ կապված, օրինակ, ցույցի իրականացման վայրի առանձնահատկության հետ, հիմնավորելու համար, որ այս խումբը հասարակական կարգի կամ հասարակական անվտանգության համար վտանգ է ներ-

⁴ Վճիռը դեռևս վերջնական չէ:

կայացրել: Որևէ նման ապացույց Դատարանը չի գտել նաև իր սեփական նախա-
ծեռնությամբ:

37. Բացի դրանից, Դատարանը կրկնում է, որ այն դեպքերում, երբ ցույցի
ժամանակ բռնի գործողություններ չեն իրականացվում, կարևոր է, որպեսզի պաշ-
տոնատար անձինք խաղաղ հավաքների նկատմամբ որոշակի աստիճանի հան-
դուրժողականություն ցուցաբերեն, թեև Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով երաշխա-
վորված հավաքների ազատության իրավունքը չպետք է ամբողջությամբ սահմա-
նափակվի (տե՛ս *Nurettin Aldemir and Others v. Turkey*, թիվ 32124/02, 32126/02,
32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 և 32138/02, կետ 46, 2007 թվականի
դեկտեմբերի 18): Սույն գործով ներկայացված միջադեպի վերաբերյալ զեկույցի
համաձայն, որը կազմվել է երեկոյան ժամը 9:15-ին, ցույցն սկսվել է երեկոյան
ժամը 8-ին: Ակնհայտ է, որ ցուցարարները որոշել են ցրել ցուցարարներին այն
քանից հետո, երբ ոստիկանությունը մի քանի անգամ կարգադրել է նրանց ցրվել:
Ինչ վերաբերում է նրան, թե ոստիկանության միջամտությունը եղել է անմիջա-
պես, թե որոշակի ժամանակ հետո, Դատարանը նշում է, որ դիմողի պնդման հա-
մաձայն միջամտությունն անմիջապես է եղել. այս փաստը Կառավարության կող-
մից չի վիճարկվել: Այս հանգամանքներում, հաշվի առնելով այն, որ ոստիկանու-
թյունը երեկոյան ժամը 9:15-ին արդեն վերադարձած է եղել Բեյրուզու ոստիկանու-
թյան բաժին, Դատարանը գտնում է, որ ցուցարարների ցրումը բավական արագ է
տեղի ունեցել: Հետևաբար, այն չի գտնում, որ դիմողն իր ընկեր ցուցարարի հետ
ունեցել է բավարար ժամանակ իր տեսակետներն արտահայտելու համար (տե՛ս
վերը վկայակոչված՝ *Oya Ataman*, կետեր 41-42, *Balçık and Others*, կետ 51, և *a*
contrario, *Eva Molnır*, կետեր 42-43):

38. Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ոստիկանության մի-
ջամտությունը ցույցին եղել է անհամաչափ և, Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի երկ-
րորդ մասի իմաստով, անիրաժեշտ չի եղել անկարգությունները կանխելու և հա-
սարակական անվտանգությունն ապահովելու համար:

39. Հետևաբար, տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

b) 3-րդ հոդված

40. Ինչ վերաբերում է դիմողի ձերբակալման ձևին, ապա ի սկզբանե և փաս-
տաթղթային ապացույցների, մասնավորապես՝ բժշկական եզրակացության հի-
ման վրա Դատարանը գտնում է, որ դեպքերի վերաբերյալ դիմողի ներկայացրած
տեսակետը, այն է՝ ոստիկանների կողմից իր նկատմամբ որևէ կերպ չիրահրված,
չափազանց դաժան հարձակումը անհիմն է: Դիմողի կողմից նշված եղանակով
դրսևորված վատ վերաբերմունքը նրա մարմնի վրա մի քանի բնորոշ հետք կթող-
ներ, որոնք կհայտնաբերվեին նույն և հաջորդ օրերին նրան զննած բժիշկների
կողմից (տե՛ս *Tannkulu and Others v. Turkey* (dec.), թիվ 29918/96, 29919/96 և
30169/96, 2005 թվականի փետրվարի 24): Թեև դիմողը վիճարկել է իր վերաբեր-
յալ կայացված բժշկական եզրակացությունների արժանահավատությունը, սա-
կայն Դատարանը գտնում է, որ քանի որ դիմողը միջադեպի օրն ազատ է արձակ-
վել, նա իր փաստարկները հիմնավորելու համար հնարավորություն է ունեցել իր
ընտրած բժշկի կողմից այլ բժշկական եզրակացություն ստանալ:

41. Սակայն, Դատարանի կարծիքով, բժշկական եզրակացության մեջ առկա
դատողությունները համապատասխանում են դիմողի այն հայտարարությանը, որ

նա գլխին հարված է ստացել: Այն գտնում է, որ այս վնասվածքը, հատկապես գլխի հատվածամասի վրա գտնվելու պատճառով, բավականաչափ լուրջ է և տեղավորվում է 3-րդ հոդվածի սահմաններում: Կառավարությունը չի ժխտել, որ դիմողի վնասվածքն առաջացել է պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում ուժի կիրառման արդյունքում: Նրանք, սակայն, շեշտել են միջադեպի մեղմացուցիչ հանգամանքները:

42. Դատարանը նշում է, որ 3-րդ հոդվածը չի արգելում ուժի կիրառումը որոշակի, հստակ սահմանված հանգամանքներում, ինչպիսին է ձերբակալման իրականացումը: Սակայն նման դեպքերում ուժ կարող է կիրառվել միայն անհրաժեշտության դեպքում և չպետք է սահմանազանցող լինի (տե՛ս մասնավորապես, *Kurnaz and Others v. Turkey*, թիվ 36672/97, կետ 52, 2007 թվականի հուլիսի 24, և դրանում առկա հղումները): Դատարանը գտնում է, քանի որ կողմերը չեն վիճարկում, որ դիմողի գլխի վնասվածքն առաջացել է անվտանգության ուժերի կողմից իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում ուժի կիրառման արդյունքում, Կառավարությունը պարտականություն է կրում հանդիչ փաստարկներով հիմնավորել, որ կիրառված ուժը եղել է անհրաժեշտ և ոչ սահմանազանցող (տե՛ս վերը՝ *Balçık and Others*, կետ 31):

43. Սակայն Կառավարությունը պարզապես վիճարկել է, որ դիմողը վնասվածքն ստացել է ոստիկանության կողմից իրականացված ձերբակալմանը դիմադրելու արդյունքում և չի ներկայացրել որևէ բացատրություն կամ փաստաթուղթ, որը լույս կսփռեր դիմողի նկատմամբ ուժ կիրառելուն հանգեցրած կոնկրետ հանգամանքների և նրա նկատմամբ կիրառված ուժի բնույթի վրա: Այս կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ թեև ցույցի վերաբերյալ իշխանությունները նախապես տեղեկացված չեն եղել, սակայն ոստիկանությունը տեղեկություն է ստացել այն մասին, որ այդ ժամանակ ցույց է տեղի ունենալու: Անվտանգության ուժերը, այսպիսով, կարող էին ավելի պատշաճ միջոցներ ձեռնարկել: Արդյունքում սույն գործով չի կարելի ասել, որ անվտանգության ուժերը պետք է արձագանքեին առանց նախապես պատրաստվելու: Այնուհետև Դատարանն արձանագրում է, որ զգուշացումներից հետո խումբը որոշել է ցրվել և սեփական համաձայնությամբ սկսել է ցրվել՝ առանց ոստիկանության ուժային միջամտության: Փաստաթղթային ապացույցների հիման վրա Դատարանն արժանահավատ է գտնում Կառավարության հավաստումներն այն մասին, որ դիմողը, չնայած նախազգուշացումներին և ամբոխի ցրվելուն, շարունակել է ցույցը և արդյունքում ձերբակալվել: Սակայն գործի նյութերում չկա որևէ հանգամանք, որը թույլ կտար ենթադրել, որ ոստիկանությունը դիմողի ձերբակալության ընթացքում վերջինիս կողմից դաժան կամ ակտիվ ֆիզիկական դիմադրության է հանդիպել, ինչը կարողարացներ նրա ստացած վնասվածքը և, մասնավորապես, դրա գտնվելու տեղը: Այս հանգամանքներում, Դատարանը գտնում է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել հանդիչ կամ արժանահավատ փաստարկներ, որոնք հիմք կհանդիսանային բացատրելու կամ արդարացնելու դիմողի՝ խաղաղ ցույցի վերջում՝ իր ձերբակալության ընթացքում ստացած գլխի վնասվածքը:

44. Վերոգրյալի լույսի ներքո Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողի ձերբակալության ընթացքում նրա նկատմամբ կիրառված բռնությունը եղել է սահմանազանցող: Ղետևաբար, Պետությունը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով

պատասխանատու է այդ օրը նրա ստացած վնասվածքի համար: Դրանից հետևում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԱՅԼ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

45. Դիմողը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իմաստով վիճարկել է նաև, որ իր ձեռքակալունը և ոստիկանությունում հետագա 1,5-ժամյա կալանավորումը եղել են անօրինակամ:

46. Սակայն, Դատարանին ներկայացված նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում Դատարանը չգտավ այս դրույթի խախտման որևէ դրսևորում (տե՛ս վերը վկայակոչված՝ *Nurettin Aldemir and Others*, կետ 57, և *Saya and Others*, կետ 50): Սրանից բխում է, որ դիմումի այս մասն ակնհայտորեն անհիմն է և Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի հիման վրա պետք է անընդունելի ճանաչվի:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

47. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

48. Դիմողն ընդհանուր առմամբ պահանջել է 7.500 եվրո (EUR)՝ որպես կրած նյութական և ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում: Նա խնդրել է ներպետական վարույթների ընթացքում կրած իրավական ծախսերի և ծախքերի, ինչպես նաև բժշկական ծախսերի փոխհատուցում:

49. Կառավարությունը վիճարկել է գումարի չափը:

50. Ինչ վերաբերում է դիմողի կողմից վիճարկված նյութական վնասին, ապա Դատարանը գտնում է, որ նա պատշաճ կերպով չի հիմնավորել այս պահանջը: Հետևաբար, դատարանը մերժում է այն:

51. Ինչ վերաբերում է ոչ նյութական վնասին, ապա Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի խախտման արձանագրումը դիմողի համար բավարար չափով փոխհատուցում է հանդիսանում (տե՛ս վերը՝ *Oya Ataman*, կետ 48): Սակայն Դատարանը գտնում է, որ դիմողը ցավ և հոգեկան տառապանք է կրել, որոնք չեն կարող փոխհատուցվել միայն Դատարանի կողմից 3-րդ հոդվածի խախտման փաստի արձանագրմամբ: Հաշվի առնելով այս խախտման բնույթը և ղեկավարվելով անկողմնակալության հիմքով՝ այն դիմողին տրամադրում է 3.000 EUR՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում (տե՛ս վերը՝ *Balçık and Others*, կետ 62):

B. Ծախսերը և ծախքերը

52. Դիմողը նաև պահանջել է 13.094.79 EUR՝ որպես Դատարան դիմելու հետևանքով առաջացած ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում: Ի հիմնավորումն

իր պահանջի՝ դիմողը վկայակոչել է Ստամբուլի փաստաբանների կոլեգիայի վարձատրությունների սանդղակը:

53. Կառավարությունը վիճարկել է գումարի չափը:

54. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դիմողն իրավունք ունի ստանալու ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում միայն այն դեպքում, եթե հիմնավորում է, որ դրանք եղել են իրական ու անհրաժեշտ և չափի առումով ողջամիտ: Սույն գործով դիմողը չի հիմնավորել, որ վիճարկված ծախսերն իրականում կրել է: Հետևաբար, այս մասով այն փոխհատուցում չի տրամադրում:

C. Տուգանային տոկոսները

55. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՎՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Միաձայն *վճռում է* դիմողի՝ Կոնվենցիայի 3-րդ և 11-րդ հոդվածներով ներկայացված գանգատը ճանաչել ընդունելի, իսկ դիմումի մնացած մասը՝ անընդունելի,

2. 5 ձայնով՝ ընդդեմ 2-ի, *վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում,

3. Միաձայն *վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի խախտում:

4. 5 ձայնով՝ ընդդեմ 2-ի, *վճռում է*

(a) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի 3.000 EUR-ին (երեք հազար եվրո) համարժեք թուրքական մոր լիրա՝ վճարման օրը գործող փոխարժեքով, գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանքային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին հավելված երեք տոկոս,

5. *Մերժում է* արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարվել է անգլերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերին համաձայն գրավոր հրապարակվել է 2009 թվականի հունվարի 27-ին:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Դատարանի կանոնների 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա սույն հատուկ կարծիքը կցվում է սույն վճռին:

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ՎԼԱԴԻՄԻՐՈ ՋԱԳՐԵՔԵԼՍԿԻ ԵՎ ԱՆԴՐԱՍ ՍԱՅՈՅԻ ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Կիսելով կարծիքն այն մասին, որ սույն գործով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի խախտում, որը, մեր կարծիքով, գործով հիմնական հետաքրքրության առարկան է, մենք չենք կարող հետևել մեծամասնությանը և գտնել, որ տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում:

Մեծամասնության կարծիքով՝ իր ձերբակալության վերաբերյալ դիմողի տեսակետը, «այն է՝ ոստիկանների կողմից իր նկատմամբ որևէ կերպ չիրահրված, չափազանց դաժան հարձակումը» անհիմն է (40-րդ կետ): Սակայն մեծամասնությունը հաշվի է առել դիմողի գլխի ճակատային հատվածում առկա հարվածի հետքերը և գտել, որ «այս վնասվածքը, հատկապես իր գտնվելու հատվածամասի պատճառով, բավականաչափ լուրջ է և տեղավորվում է 3-րդ հոդվածի սահմաններում» (41-րդ կետ): Ինչ վերաբերում է դիմողի ստացած վնասվածքի ծագմանը, ապա մեծամասնությունն ընդունում է, որ նա շարունակել է ցույցը՝ չնայած ոստիկանության զգուշացումներին և ամբոխի ցրվելուն: Դիմողը ձերբակալվել և վնասվածք է ստացել այդ ենթատեքստում:

Մեծամասնությունը 3-րդ հոդվածի խախտումն արձանագրել է այն պատճառով, որ «Կառավարությունը չի ներկայացրել համոզիչ կամ արժանահավատ փաստարկներ, որոնք հիմք կհանդիսանային բացատրելու կամ արդարացնելու դիմողի՝ խաղաղ ցույցի վերջում իր ձերբակալության ընթացքում ստացած գլխի վնասվածքը» (43-րդ կետ): Մեր կարծիքով, ցույցի խաղաղ բնույթը դիմողի ձերբակալության հանգամանքների համար որևէ նշանակություն չի ունեցել, քանի որ որոշիչ գործոն է հանդիսացել նրա սեփական դիրքորոշումը, երբ նա հրաժարվել է հեռանալ և միջամտել է ոստիկանության կողմից իր ընկեր ցուցարարի ձերբակալությանը (6-րդ կետ):

Երբ դիմողը վնասվածք է ստացել կալանքի և այդպիսով՝ իշխանությունների տրամադրության տակ գտնվելու ժամանակ, Դատարանն իրավացիորեն պահանջում է Կառավարությունից ներկայացնել համոզիչ փաստարկներ և բացատրություններ: Եթե Կառավարության կողմից նման բացատրություններ չեն ներկայացվում, ապա, սովորաբար, իշխանությունների պատասխանատվության կանխավարկածի նման մի բան է գործում (*Anguelova v. Bulgaria*, 2002 թվականի հունիսի 13-ի վճիռը, կետ 110 և *Ipek v. Turkey*, 2004 թվականի փետրվարի 17-ի վճիռը, կետ 165): Սակայն լիովին տարբեր հանգամանքներում, ինչպիսին սա է, որտեղ քննությունները կատարվել և դատական որոշումները կայացվել են ազգային մակարդակում և բացառել են ոստիկանության ցանկացած պատասխանատվություն (11-21-րդ կետեր), ապացուցման պարտականության տեղափոխումը մեզ անարդարացի է թվում: Փաստորեն, մեծամասնության պատճառաբանությունը հակասում է ազգային դատավորի եզրակացություններին՝ առանց գտնելու 3-րդ հոդվածի որևէ դատավարական խախտում և պարտավորեցնելով Կառավարությանը ներկայացնել *probatio diabolica* Դատարանում վարույթի ընթացքում:

ՍԻԼԻՆ ԸՆԴԴԵՍ ԱՆՈՎԵՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2009թ. ապրիլի 9-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

10. Դիմողները՝ Ֆրանյա և Իվան Սիլինները ծնվել են համապատասխանաբար՝ 1949 և 1940 թվականներին և ապրել Սլովեն Գրադեկում:

11. 1993 թվականի մայիսի 3-ին կեսօրի և ժամը 13:00-ի հատվածում դիմողների քսանամյա որդին՝ Գրեգոր Սիլին, *inter alia*, սրտխառնոցի և քորի դեմ բուժում է ստացել Սլովեն Գրադեկի ցլխավոր հիվանդանոցում: Նա զննվել է հերթապահ բժիշկ Մ.Ե.-ի կողմից: Ուրտիցարիայի (ալերգիկ ռեակցիայի տեսակ) խիստորոշման հիման վրա Մ.Ե.-ն նշանակել է գլուկոկորտիկոստերոիդ պարունակող դեղամիջոցի (դեքսամետազոն) և անտիհիստամինիկ միջոցի (սինոֆեն) ներերակային ներարկումներ: Ներարկումներից հետո դիմողների որդու վիճակն ակնհայտորեն վատացել է: Դա տեղի է ունեցել, հավանաբար, երկու դեղերից մեկի նկատմամբ նրա՝ ալերգիկ լինելու պատճառով: Նրա մաշկը խիստ գունատվել է, նա սկսել է դողալ և մրսել: Մ.Ե.-ն նկատել է տախիկարդիայի նշաններ: Ախտորոշվել է անաֆիլակտիկ շոկ: Հետևաբար, 13:30 դիմողների որդին տեղափոխվել է ինտենսիվ թերապիայի բաժին: Մ.Ե.-ն նշանակել է, *inter alia*, ադրենալինի ներարկում: Նախքան սրտաբանի գալը՝ դիմողների որդին դադարել է շնչել և չի ունեցել զարկերակային բախումներ: Իրականացվել է սրտի աշխատանքի և շնչառության վերականգնում: Մոտավորապես 14:15 դիմողների որդուն արհեստական շնչառության ապարատ է միացվել և նրա արյան ճնշումը և զարկերակային հարվածները կարգավորվել են, սակայն նա մնացել է կոմայի մեջ: Նրա ուղեղը լուրջ վնասվել է:

12. 1993 թվականի մայիսի 4-ին նա տեղափոխվել է Լյուբլյանայի բժշկական կենտրոն (*Klinični center v Ljubljani*), որտեղ 1993 թվականի մայիսի 19-ին մահացել է:

13. Դիմողների որդու մահվանը հանգեցրած գործողությունների և նրա վիճակի վատթարացման կապակցությամբ Մ.Ե.-ի կողմից ձեռնարկված միջոցառումների հստակ ժամանակը վիճարկվել է ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

14. 1993 թվականի մայիսի 13-ին դիմողները Մարիբորի առաջին ատյանի հանրային դատախազության Սլովեն Գրադեկի միավորի հետ (*Temeljno javno tožilstvo Maribor, Enota v Slovenj Gradcu*) Մ.Ե.-ի դեմ քրեական մեղադրանք (*ovadba*) են ներկայացրել «անզգույշ բուժում» (*nevestno zdravljenje*) հանցագործության հիմքով, որը դիմողների որդու մահից հետո բնութագրվել է որպես «ծանր

հանցագործություն, ինչն առողջությանը վնաս է պատճառել» (*hudo kaznivo dejanje zoper človekovo zdravje*): Դիմողները վիճարկել են, որ երկու դեղամիջոցների ներերակային ներարկումներ նշանակելով՝ Ս.Ե.-ն իրենց որդու նկատմամբ սխալ բուժում է իրականացրել և հետագայում՝ նրա վիճակի վատթարացումից հետո, պատշաճ միջոցներ չի ձեռնարկել:

15. Նախնական քննության (*predkazenski postopek*) ընթացքում դիմողների որդու նկատմամբ նշանակված բուժման վերաբերյալ բժշկական փաստաթղթերն առգրավվել են ոստիկանության կողմից և, նրա մահվանից հետո, քննիչ դատավորը (*preiskovalni sodnik*) կարգադրել է Լյուբլյանայի դատական բժշկության ինստիտուտին (*Intitut za sodno medicino v Ljubljani*) դիահերձում իրականացնել և դատաբժշկական եզրակացություն կազմել:

16. 1993 թվականի օգոստոսի 26-ին ոստիկանության կողմից հանրային մեղադրողին ներկայացված զեկույցից պարզ է դառնում, որ Առողջապահության նախարարությունը (*Ministrstvo za zdravstvo*) պահանջել է Բժշկական ասոցիացիայից (*Zdravniko Drutvo*) հանձնաժողով ձևավորել սույն գործով եզրակացություն կազմելու համար: Հանձնաժողովը ձևավորվել է նույն փորձագետներից, ում կողմից կազմվել էր դատաբժշկական եզրակացությունը (տե՛ս ստորև՝ կետ 17): Ձեկույցի համաձայն՝ եզրակացությունը 1993 թվականի հունիսի 11-ին ուղարկվել է Առողջապահության նախարարություն, որն այն 1993 թվականի հունիսի 19-ին հրապարակել է Սլովենիայի երկու հիմնական թերթերում:

17. 1993 թվականի հուլիսի 1-ին Լյուբլյանայի դատական բժշկության ինստիտուտը ներկայացրել է իր եզրակացությունը, որում *inter alia* արձանագրված էր, որ.

«Անաֆիլակտիկ շոկի առաջացումը, որը... հաջորդել է դեքսամետազոնի և սինոֆենի ներարկմանը, մեծ հավանականություն է ունեցել նշված դեղամիջոցներից մեկի նկատմամբ ունեցած զգայունության պատճառով:

Սլովեն Գրադեկի հիվանդանոցում անաֆիլակտիկ շոկի բուժումը, բժշկական փաստաթղթերի համաձայն, իրականացվել է սահմանված բժշկական պրակտիկային համապատասխան:

Հետագայում փորոքների ֆիբրիլյացիան տեղի էր ունեցել սրտամկանի ախտահարման պատճառով, որը Գրեգոր Սիլիի մոտ առաջացել էր 1993 թվականի մայիսի 3-ից մի քանի շաբաթ առաջ:

Փորոքների ֆիբրիլյացիայից հետո հիվանդանոցի անձնակազմը վերակենդանացում էր իրականացրել: Բժշկական փաստաթղթերի համաձայն՝ այն իրականացվել էր սահմանված բժշկական պրակտիկային համապատասխան:

Գրեգոր Սիլիի՝ Սլովեն Գրադեկի հիվանդանոց մուտք գործելու պահից մինչև նրա մահն ընկած ժամանակահատվածում մենք չենք հայտնաբերել նրա բուժման հետ կապված որևէ գործողություն կամ անգործություն, որը կարող էր բնութագրվել որպես ակնհայտորեն ոչ պատշաճ կամ անզգույշ»:

18. 1994 թվականի ապրիլի 8-ին հանրային մեղադրողն ապացույցների անբավարարության հիմքով մերժել է դիմողների ներկայացրած մեղադրանքը:

A. Քրեական դատավարություն

19. 1994 թվականի օգոստոսի 1-ին դիմողները, հանդես գալով որպես «լրացուցիչ» մեղադրողներ (*subsidiarni tožilec*), Ս.Ե.-ի գործողությունների կապակ-

ցությանը քրեական քննություն (*zahteva za preiskavo*) իրականացնելու վերաբերյալ պահանջ են ներկայացրել:

20. 1994 թվականի հոկտեմբերի 26-ին հետազոտելով Ս.Ե.-ի կողմից ներկայացված փաստերը՝ Սարիբորի առաջին ատյանի դատարանը (*Temeljno sodišče v Mariboru*) 1994 թվականի նոյեմբերի 8-ին նրանց պահանջը բավարարել է: 1994 թվականի դեկտեմբերի 27-ին Ս.Ե.-ի բողոքի (*pritožba*) հիման վրա Սարիբորի առաջին ատյանի դատարանի միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը (*zunaj-obravnavni senat*) վերացրել է քննիչ դատավորի որոշումը՝ գտնելով, որ գործում առկա ապացույցները, մասնավորապես՝ դատաբժշկական եզրակացությունը, ողջամիտ հիմքեր չեն տալիս կասկածելու, որ Ս.Ե.-ն ակնհայտորեն գործել է մասնագիտական չափանիշների խախտմամբ:

21. Դիմողների բողոքը և օրինականության պաշտպանության վերաբերյալ պահանջը (*zahteva za varstvo zakonitosti*) մերժվել են, վերջինը մերժվել է Սլովեն Գրադեկ շրջանային դատարանի (*Okrožno sodišče v Slovenj Gradcu*) 1995 թվականի հունիսի 29-ի որոշմամբ, որը գործը քննող դատարան էր դարձել դատական համակարգի 1995 թվականի վերակազմավորումից հետո: Դիմողները վիճարկել են այդ որոշումը: 1995 թվականի հոկտեմբերի 5-ին Սարիբորի բարձր դատարանը (*Vije sodišče v Mariboru*) մերժել է նրանց բողոքը՝ ըստ էության այն նույն հիմքերով, ինչ հիմքերով մերժվել են նախորդ բողոքը և օրինականության պաշտպանության վերաբերյալ պահանջը, մասնավորապես՝ այն հիմքով, որ դիմողներն իրավունք չունեին բողոքարկել բժշկի դեմ քրեական գործ չհարուցելու վերաբերյալ միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի որոշումը:

22. Հետագայում դիմողները բժիշկ Տ.Վ.-ից բժշկական կարծիք են ստացել, որն *inter alia* ամրագրում էր, որ միոկարդիտը (սրտամկանի բորբոքումը), որը նախկինում դիտվել է որպես դիմողների որդու մահվանը նպաստած գործոն, կարող է տեղի ունեցած լինել այն ժամանակ, երբ նա գտնվել է անաֆիլակտիկ շոկի մեջ կամ նույնիսկ դրանից հետո: Արդյունքում, 1995 թվականի նոյեմբերի 30-ին նրանք քրեական քննությունը վերաբացելու վերաբերյալ պահանջ են ներկայացրել (տե՛ս ստորև՝ կետ 90): Ի լրումն, նրանք ընդդատությունը փոխելու և գործը Սարիբորի շրջանային դատարան (*Okrožno sodišče v Mariboru*) ուղարկելու միջնորդություն են ներկայացրել: 1996 թվականի հունվարի 31-ին Սարիբորի բարձր դատարանը բավարարել է ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ նրանց միջնորդությունը:

23. 1996 թվականի ապրիլի 26-ին Սարիբորի շրջանային դատարանի միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը բավարարել է վարույթը վերաբացելու վերաբերյալ դիմողների պահանջը: Ս.Ե.-ի կողմից ներկայացված բողոքը 1996 թվականի հուլիսի 4-ին մերժվել է Սարիբորի բարձր դատարանի կողմից:

24. Քննության ընթացքում քննիչ դատավորը հարցաքննել է վկաների և կարծիք է ստացել Պ.Գ.-ից՝ Գրազի դատական բժշկության ինստիտուտի (Ավստրիա) փորձագետից: Իր եզրակացության մեջ Պ.Գ.-ն նշել է, որ անտիհիստամինիկ ներարկումը հանգեցրել է դիմողների որդու մոտ լուրջ ալերգիկ ռեակցիայի առաջացման: Նա կասկածներ է հայտնել՝ կապված միոկարդիտի՝ նախքան այդ առկա լինելու հետ:

25. 1997 թվականի փետրվարի 10-ին քննիչ դատավորն ավարտել է քննությունը:

26. Ելնելով գործի բարդությունից՝ դիմողները պահանջ են ներկայացրել Մարիբորի շրջանային հանրային դատախազի գրասենյակ (*Okrožno drzavno tozilstvo v Mariboru*) ստանձնել քրեական հետապնդման իրականացումը: Նրանց պահանջը մերժվել է 1997 թվականի փետրվարի 21-ին: Մարիբորի շրջանային հանրային դատախազի գրասենյակի ղեկավարը հետագայում բացատրել է Գլխավոր հանրային դատախազին (*Vrhovni drzavni tozilec*), որ թեև Պ.Գ.-ի եզրակացությունը հաստատում էր ողջամիտ կասկածի առկայությունն առ այն, որ Մ.Ե.-ն անզգուշությամբ մահ է պատճառել, սակայն մեղադրանք առաջադրելու համար այն բավարար հիմք հանդիսանալ չէր կարող, քանի որ վերջինս հավաստիության աստիճան է պահանջում:

27. 1997 թվականի փետրվարի 28-ին դիմողները «անզգուշությամբ մահ պատճառելու» (*pozvročitev smrti iz malomarnosti*) կապակցությամբ Մ.Ե.-ին մեղադրանք են առաջադրել:

28. Մ.Ե.-ի կողմից մեղադրանքին առարկելու կապակցությամբ, 1997 թվականի մայիսի 7-ին Մարիբորի շրջանային դատարանի միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը դիմողներին ուղղորդել է եռօրյա ժամկետում լրացուցիչ քննչական գործողություններ պահանջել (տե՛ս ստորև՝ կետ 93):

29. Քննիչ դատավորը հետագայում հարցաքննել է մի քանի վկաների և կարգադրել է դատական բժիշկ Կ.Յ.-ին շտապօգնության և ամեստեզիայի ոլորտների ավստրիացի դատաբժշկական փորձագետին, եզրակացություն կազմել: Իր եզրակացության մեջ Կ.Յ.-ն ամրագրել է, որ դիմողների որդու մահվան հիմնական պատճառն անորոշ է, ուստի որդու վիճակի կապակցությամբ Մ.Ե.-ի կողմից իրականացված միջոցառումների արդյունավետությունն էական չէ:

30. 1998 թվականի հունիսի 22-ին քննիչ դատավորը դիմողներին տեղեկացրել է քննությունն ավարտելու որոշման մասին: Նա հիշեցրել է նրանց, որ նրանք պարտավոր են կամ մեղադրանք առաջադրել, կամ տասնհինգօրյա ժամկետում լրացուցիչ քննչական գործողություններ պահանջել (տե՛ս ստորև՝ կետ 91-92):

31. 1998 թվականի հունիսի 30-ին դիմողները քննիչ դատավորին խնդրել են հարցաքննել Կ.Յ.-ին, Պ.Գ.-ին և Տ.Վ.-ին:

32. 1998 թվականի նոյեմբերի 24-ին Կ.Յ.-ի հարցաքննությունից հետո, քննիչ դատավորը տեղեկացրել է դիմողներին, որ քննությունն ավարտվել է: Նրանց կրկին հիշեցվել է, որ նրանք կամ պետք է մեղադրանք առաջադրեն, կամ տասնհինգօրյա ժամկետում լրացուցիչ քննչական գործողություններ պահանջեն:

33. 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ին դիմողները երկարացված քննության արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա մեղադրանք են առաջադրել: 1999 թվականի հունվարի 12-ին միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովն անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ մերժել է սկզբնական մեղադրանքի վերաբերյալ Մ.Ե.-ի առարկությունը:

34. 1999 թվականի հունվարի 22-ին Մ.Ե.-ն օրինականության պաշտպանության վերաբերյալ պահանջ է ներկայացրել՝ պնդելով, որ 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ին ներկայացված մեղադրանքն իրեն չի ուղարկվել: 1999 թվականի փետրվարի 25-ին Գերագույն դատարանը (*Vrhovno sodiše*) բեկանել է Մարիբորի շրջանային դատարանի 1999 թվականի հունվարի 12-ի որոշումը և գործն ուղարկել Շրջանային դատարան՝ ցուցում տալով, որ 1998 թվականի դեկտեմբերի 10-ին ներկայացված մեղադրանքն ուղարկվի Մ.Ե.-ին: Յետագայում Մ.Ե.-ն ներ-

կայացված մեղադրանքին առարկություն է ներկայացրել, և 1999 թվականի հունիսի 3-ին միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը որոշում է կայացրել գործը դիմողներին վերադարձնելու մասին՝ նրանց ուղղորդելով որոշումն ստանալու պահից եռօրյա ժամկետում լրացուցիչ քննչական գործողություններ պահանջելու միջոցով այլ ապացույցներ ձեռք բերել:

35. Դիմողները, ուղղորդմանը համապատասխան, 1999 թվականի հունիսի 21-ին լրացուցիչ քննչական գործողություններ, մասնավորապես, Կ.Յ.-ի, Պ.Գ.-ի և Տ.Վ.-ի հարցաքննություն են պահանջել: Իրենց պահանջում նրանք վիճարկել են գործը վերադարձնելը՝ նշելով, որ ապացույցները պետք է գնահատվեն գործի դատական և ոչ թե մախնական քննության փուլում:

36. Յետագայում, նրանց պահանջի կապակցությամբ քննիչ դատավորը Կ.Յ.-ից լրացուցիչ եզրակացություն է պահանջել և 1999 թվականի դեկտեմբերի 3-ին դիմողներին տեղեկացրել է, որ այլ քննչական գործողություններ են իրականացվել և նրանք ունեն 15 օր մեղադրանք առաջադրելու կամ լրացուցիչ քննչական գործողություններ պահանջելու համար:

37. Այլ քննչական գործողություններ իրականացնելու վերաբերյալ դիմողների 1999 թվականի դեկտեմբերի 16-ի պահանջի հիման վրա քննիչ դատավորը կարգադրել է վերականգնել 1993 թվականի մայիսի 3-ի դեպքերը և հարցաքննել է երկու վկաների:

38. Քննությունն ավարտվել է 2000 թվականի մայիսի 3-ին: Դիմողներին հիշեցվել են Քրեական դատավարության օրենքի («ՔԴՕ», տես ստորև՝ կետ 92) 186-րդ բաժնի 3-րդ կետի պահանջները:

39. Տվյալ ժամանակահատվածում՝ 1999 թվականի հունիսի 28-ին, դիմողները քրեական հետապնդման իրականացումն ստանձնելու վերաբերյալ հանրային մեղադրողին կրկին հաջողությամբ չավարտված պահանջ են ներկայացրել:

40. 2000 թվականի մայիսի 19-ին դիմողները նոր մեղադրանք են առաջադրել և ներկայացրել լրացուցիչ ապացույցներ, որոնք նրանցից պահանջվել էր ձեռք բերել:

41. 2000 թվականի օգոստոսին դիմողները Դատավորների խորհուրդ (*Sodni svet*) բողոք են ներկայացրել՝ կապված քրեական դատավարության տևողության հետ: Նրանք մաս բացարկ են հայտնել միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի երեք դատավորների, ովքեր նախկինում լսել էին առաջադրված մեղադրանքի վերաբերյալ Մ.Ե.-ի կողմից ներկայացված առարկությունները: 2000 թվականի հոկտեմբերի 10-ին Մարիբորի շրջանային դատարանի նախագահը մերժել է դիմողների բողոքը՝ կապված դատավորներին վարույթից հեռացնելու հետ:

42 Առաջադրված մեղադրանքի դեմ Մ.Ե.-ի կողմից հետագայում առարկություններ ներկայացնելուց հետո՝ միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը 2000 թվականի հոկտեմբերի 18-ին քննության է առել գործը և որոշում կայացրել քրեական վարույթը դադարեցնելու մասին: Հիմք ընդունելով, մասնավորապես, Լյուբլյանայի դատական բժշկության ինստիտուտի և Կ.Յ.-ի եզրակացությունները՝ այն գտել է, որ դիմողների որդու ռեակցիան դեքսամետազոնի և/կամ սինոֆենի ներարկմանը՝ առաջացել է այդ դեղամիջոցների նկատմամբ նրա զգայունության և միոկարդիտի հետևանքով, որը, անկասկած, հանդիսացել է նախապես գոյություն ունեցած վիճակ: Ինչ վերաբերում է Մ.Ե.-ի գործողություններին, ապա միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը գտել է, որ ապացույցները բավարար չեն հիմնա-

վորելու համար դիմողների այն մեղադրանքը, որ նա կատարել է տվյալ հանցագործությունը: Դիմողները պարտավորվել են 1999 թվականի հունվարի 23-ից (այն ժամկետը, երբ ՔԴՕ-ում փոփոխություններ են կատարվել, որոնք պարտավորեցնում են տուժող կողմին հատուցել դատական ծախսերը, եթե վարույթն ավարտվել է նրանց կողմից առաջադրված մեղադրանքի մերժմամբ) սկսած վճարել քննության հետ կապված տուրքերը և ծախսերը:

43. 2000 թվականի նոյեմբերի 7-ին դիմողները բողոք են ներկայացրել, որը Մարիբորի բարձր դատարանը 2000 թվականի դեկտեմբերի 20-ին մերժել է: Հետո նրանք միջնորդություն են ներկայացրել Գլխավոր հանրային դատախազին (*Generalni državni tožilec*) խնդրելով նրան օրինականության պաշտպանության վերաբերյալ պահանջ ներկայացնել Գերագույն դատարան: Նրանց միջնորդությունը մերժվել է 2001 թվականի մայիսի 18-ին:

44. Նշված ժամանակահատվածում 2001 թվականի մարտի 13-ին, դիմողները սահմանադրական բողոք են ներկայացրել Սահմանադրական դատարան (*Ustavno sodišče*) վճարկելով վարույթի դատավարական անարդարացիությունը և տևողությունը, ինչպես նաև այն, որ նրանք զրկված են եղել դատարան դիմելու հնարավորությունից նախքան մեղադրանքը միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի կողմից մերժվելը: 2001 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Սահմանադրական դատարանը մերժել է նրանց բողոքն այն հիմքով, որ քրեական վարույթի վերջնական դադարեցումից հետո «լրացուցիչ» մեղադրողը չի կարող Սահմանադրական դատարան բողոք ներկայացնել, քանի որ նա չունի *locus standi* այդ դատարանի առջև:

45. 2001 թվականի մարտի 27-ին դիմողները նաև քրեական մեղադրանք են ներկայացրել՝ վիճարկելով իրենց գործը լսած՝ Մարիբորի շրջանային և բարձր դատարանների յոթ դատավորների ոչ պատշաճ վարքագիծը: Մեղադրանքն անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ 2001 թվականի հունիսի 13-ին մերժվել է Մարիբորի շրջանային հանրային դատախազի գրասենյակի կողմից:

46. Հետագայում դիմողները մի քանի անգամ փորձել են վերաբացել գործով վարույթը: Ի թիվս դիմողների այլ միջնորդությունների, որոնք անընդունելի լինելու պատճառով մերժվել են իշխանությունների կողմից, եղել են հետևյալները.

2001 թվականի հուլիսի 3-ին նրանք ներկայացրել են «քրեական վարույթի նորոգման վերաբերյալ պահանջ», որն ըստ էության հանդիսացել է վարույթի վերաբացման պահանջ: 2001 թվականի օգոստոսի 29-ին Մարիբորի շրջանային դատարանի միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը մերժել է նշված պահանջն այն հիմքով, որ քրեական վարույթն ավարտվել է վերջնական որոշմամբ և որ վարույթի վերաբացումը մեղադրյալին վնաս կպատճառի: 2001 թվականի նոյեմբերի 9-ին Մարիբորի բարձր դատարանը մերժել է դիմողների 2001 թվականի սեպտեմբերի 4-ով թվագրված բողոքը:

2002 թվականի հունիսի 24-ին դիմողները Մարիբորի բարձր դատարան են ներկայացրել «Մարիբորի շրջանային դատարանում իրականացված ... ամբողջ քրեական վարույթն անհապաղ վերացնելու վերաբերյալ պահանջ»: Սա, ըստ էության, դիտվել է նաև որպես վարույթի վերաբացման պահանջ և նմանապես մերժվել է: 2002 թվականի նոյեմբերի 27-ին Մարիբորի բարձր դատարանը մերժել է դիմողների բողոքը:

47. Ի վերջո, 2002 թվականի հուլիսի 17-ին դիմողները Ս.Ե.-ի դեմ նոր մեղադրանք են ներկայացրել: 2003 թվականի հուլիսի 14-ին Սլովեն Գրադեկի շրջանային դատարանը բացառել է մեղադրանքի քննությունը, քանի որ ենթադրյալ հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության վաղեմության ժամկետն ավարտվել էր 2003 թվականի մայիսի 3-ին:

B. Քաղաքացիական դատավարություն

48. 1995 թվականի հուլիսի 6-ին դիմողները Սլովեն Գրադեկի հիվանդանոցի և Ս.Ե.-ի դեմ Սլովեն Գրադեկի շրջանային դատարանում քաղաքացիական վարույթ են հարուցել իրենց որդու մահվան հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի՝ 24.300.000 սլովենական տոլարի (SIT) չափով, հատուցման պահանջով:

49. 1995 թվականի օգոստոսի 10-ին նրանք վարույթ են հարուցել նաև ներքին առողջապահական միավորի ղեկավարի՝ Ֆ.Վ.-ի, ինչպես նաև Սլովեն Գրադեկի գլխավոր հիվանդանոցի տնօրենի՝ Դ.Պ.-ի, դեմ: Յետագայում դիմողների պահանջով դատարանը միավորել է երկու վարույթները:

50. Վարույթի բոլոր պատասխանողներն իրենց գրավոր առարկությունները ներկայացրել են մինչև 1995 թվականի հոկտեմբերը:

51. 1997 թվականի օգոստոսի 30-ին Սլովեն Գրադեկի շրջանային դատարանի նախագահին ներկայացված հսկողական բողոքում (*nadzorstvena pritožba*) դիմողները վիճարկել են, որ քաղաքացիական վարույթները պետք է իրականացվեն չնայած այն հանգամանքին, որ չավարտված քրեական վարույթներն էականորեն ձգձգվում են:

52. 1997 թվականի հոկտեմբերի 21-ին, վկայակոչելով Քաղաքացիական դատավարության օրենքի (տես ստորև կետ 97) 213-րդ բաժնի 1-ին ենթակետը, դատարանը կասեցրել է քաղաքացիական վարույթները մինչև քրեական վարույթներով վերջնական որոշման կայացումը: Այն մշել է, որ քաղաքացիական վարույթների արդյունքները հիմնվելու են առավելապես նախնական հարցի լուծման (*predhodno vpraanje*), մասնավորապես՝ քրեական դատավարության արդյունքում կայացված դատավճռի վրա: Դիմողներն այդ որոշումը չեն բողոքարկել, հետևաբար՝ այն վերջնական է դարձել 1997 թվականի նոյեմբերի 17-ին:

53. 1998 թվականի հոկտեմբերի 22-ին դատավոր Ս.Պ.-ն պատասխանել է դիմողների՝ 1998 թվականի հոկտեմբերի 15-ի հսկողական բողոքին՝ *inter alia* հետևյալ կերպ.

«[Դիմողները] քրեական դատավարությունում «լրացուցիչ» մեղադրողներ են և, հետևաբար, շատ լավ տեղեկացված են, որ Մարիբորի շրջանային դատարանում, որտեղ որոշվում է սկզբնական հարցը, գործի քննությունը չի ավարտվել: [Քաղաքացիական] դատավարությունը կասեցնելու դեմ նրանց հսկողական բողոքը, հետևաբար, լրիվ սուտ է»:

Դիմողների կողմից Արդարադատության նախարարություն ներկայացված բողոքի հիման վրա դատավոր Ս.Պ.-ին կարգադրություն է արվել պարզաբանել դիմողներին տրված իր պատասխանը:

54. 1999 թվականի փետրվարին դիմողները կրկին հսկողական բողոք են ներկայացրել. կասեցումը, սակայն, ուժի մեջ է մնացել:

55. 1999 թվականի օգոստոսի 27-ին դատավոր Պ.Պ.-ն, ուն, պարզվում է գործը մակագրվել է, դիմողներին մամակ է ուղարկել, որում *inter alia* նշվել էր.

«Սույն գործով քրեական պատասխանատվությունը մախնական հարցն է, որը կապված է քաղաքացիական հայցի լուծման հետ, ուստի քաղաքացիական դատարանը չի կարող հաստատված համարել այնպիսի փաստեր, որոնք կտարբերվեն քրեական դատարանի կողմից հաստատված փաստերից»:

56. 1999 թվականի սեպտեմբերի 8-ին դիմողներն ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ միջնորդություն են ներկայացրել, որը Գերագույն դատարանը մերժել է 1999 թվականի հոկտեմբերի 13-ին:

57. 1999 թվականի դեկտեմբերի 6-ին Սլովեն Գրադեկի շրջանային դատարանը տեղեկացրել է դիմողներին, որ վարույթը դադարեցնելու հիմքերը դեռ առկա են:

58. 2001 թվականի մարտի 12-ին դիմողները հսկողական բողոք են ներկայացրել՝ պահանջելով արգելել քաղաքացիական վարույթի դադարեցումը: 2001 թվականի մայիսի 19-ին դատավոր Պ.Պ.-ն 2001 թվականի հունիսի 13-ին նիստ է նշանակել: Սակայն այդ նիստը դիմողների խնդրանքով հետաձգվել է այն բանից հետո, երբ նրանք ներկայացուցիչը բացատրություն է տվել, որ ինքը ճանապարհատրանսպորտային պատահարի հետևանքով վնասվածք է ստացել և գտնվում է հիվանդության պատճառով արձակուրդի մեջ:

59. 2001 թվականի հունիսի 11-ին դիմողներն ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ այլ միջնորդություն են ներկայացրել: 2001 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Գերագույն դատարանն ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ որոշում է կայացրել և գործն ուղարկել Մարիբորի շրջանային դատարան՝ «վարույթը խոչընդոտող և այն ձգձգող լարվածության» հիմքով:

60. Հետագայում գործը մակագրվել է դատավոր Մ.Տ.Ջ.-ին: 2002 թվականի ապրիլի 3-ին Մարիբորի շրջանային դատարանի նիստը հետաձգվել է, քանի որ դիմողները նշել են, որ ցանկանում են դատական նիստը նախագահող դատավորին բացարկ հայտնել:

61. Դատավորներից ոմանց դեմ քրեական մեղադրանք ներկայացնելուց հետո (տե՛ս վերը՝ կետ 45), դիմողները 2002 թվականի ապրիլի 8-ին Մարիբորի շրջանային և Մարիբորի բարձր դատարանների բոլոր դատավորներին բացարկ են հայտնել: Դիմողների պահանջը մեկնաբանելով՝ դատավոր Մ.Տ.Ջ.-ն *inter alia* նշել է, որ 2002 թվականի ապրիլի 3-ի նիստի ժամանակ նա պարզել է, որ պատասխանողներից մեկը, ուն ձեռքը նա սեղմել էր նիստի ժամանակ, նրա հոր մտերիմ ծանոթն է («*dober znanec*»): Նա հավելել է, որ դիմողները մշտապես առարկություններ էին անում, ինչի արդյունքում անհնարին էր վարույթը պատշաճ իրականացնել: Պարզվում է, որ դատավոր Մ.Տ.Ջ.-ն հետագայում ինքնաբացարկ է հայտնել: 2002 թվականի օգոստոսի 12-ին դատավորիներին հայտնված բացարկը բավարարվել է այնքանով, որքանով դա վերաբերել էր դատավոր Մ.Տ.Ջ.-ին: Գործը մակագրվել է դատավոր Կ.Պ.-ին:

62. 2002 թվականի նոյեմբերի 21-ին և 2003 թվականի մարտի 20-ին Գերագույն դատարանը մերժել է ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ դիմողների միջնորդությունը:

63. 2003 թվականի հունիսի 12-ին նշանակված նիստը դիմողների խնդրանքով հետաձգվել է այն բանից հետո, երբ նրանք հայտարարել են, որ իրենց փաս-

տաբանը չի ցանկանում պաշտպանել իրենց շահերը, քանի որ նրա դատերը Լյուբլյանայի բժշկական կենտրոնում հրաժարվել են բժշկական օգնություն ցույց տալ: Հետագայում նրանք տեղեկացրել են դատարանին, որ իրենց փաստաբանը, փաստորեն, շարունակելու է ներկայացնել իրենց շահերը:

64. 2003 թվականի հոկտեմբերի 28-ի Մարիբորի շրջանային դատարանի նիստի ժամանակ հարցաքննվել են Ֆ.Վ.-ն և Մ.Ե.-ն: Արձանագրությունից պարզ է դառնում, որ դիմողներին թույլ չի տրվել տալ նրանց ցանկացած տասներկու հարցերը: Հարցեր տալը չթույլատրելու վերաբերյալ դատավորի որոշումը հիմնված էր առավելապես պատասխանողի առարկության վրա, թեև չորս դեպքերում դատարանը պատճառաբանել է տվյալ հարցադրումները չթույլատրելու վերաբերյալ իր որոշումը:

65. 2003 թվականի դեկտեմբերի 8-ին դիմողները դատավոր Կ.Պ.-ին բացարկի միջնորդություն են ներկայացրել: 2003 թվականի դեկտեմբերի 18-ին դիմողներին պահանջը մերժվել է:

66. 2004 թվականի հունվարի 16-ին նշանակված նիստը հետաձգվել է, քանի որ դիմողներն ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ միջնորդություն են ներկայացրել: 2004 թվականի մարտի 5-ին դիմողներն այլ միջնորդություն են ներկայացրել: Երկու միջնորդություններն էլ մերժվել են Գերագույն դատարանի կողմից (համապատասխանաբար՝ 2004 թվականի հունվարի 22-ին և 2004 թվականի մայիսի 13-ին):

67. Պարզվում է, որ 2005 թվականի մայիսի 23-ին և 24-ին նշանակված նիստերը հետաձգվել են, քանի որ դիմողների նոր նշանակված փաստաբանը պարտավոր էր մասնակցել այլ, սույն գործի հետ կապ չունեցող գործի:

68. 2005 թվականի մայիսի 4-ին դիմողները գրավոր դիմում են ներկայացրել և փոփոխել վնասի հատուցման վերաբերյալ իրենց պահանջը: Նրանք մաս խնդրել են արագացնել գործի քննությունը:

69. 2005 թվականի հոկտեմբերի 12-ին դատավոր Դ.Մ.-ին, ում այդ ժամանակ հավանաբար մակագրվել էր գործը, Մարիբորի շրջանային դատարանի նախագահը կարգադրել է այն քննել առաջնահերթության կարգով և յուրաքանչյուր վեց օրը մեկ զեկուցել վարույթի ընթացքի մասին: Իր որոշումը նախագահը հիմնավորել է՝ վկայակոչելով վարույթի տևողությունը, գործի նկատմամբ մեծ ուշադրությունը և Օմբուդսմենի միջամտությունը (*Varuh človekovih pravic*):

70. Դատական նիստերը կայացել են 2006 թվականի հունվարի 23-ին, 25-ին և 27-ին՝ դատավոր Դ.Մ.-ի նախագահությամբ: Դիմողները հրաժարվել են Ֆ.Վ.-ի և Դ.Պ.-ի վերաբերյալ իրենց հայցերից: Նիստից հետո նրանք բացարկ են հայտնել դատավոր Դ.Մ.-ին այն հիմքով, որ նա մերժել է իրենց բավարար ժամանակ տրամադրել հակառակ կողմի՝ նույն օրը ներկայացված լայնաբովանդակ դիմումներին պատասխանելու համար: Նրանց խնդրանքը 2006 թվականի հունվարի 30-ին մերժվել է Մարիբորի շրջանային դատարանի նախագահի կողմից: Սակայն 2006 թվականի հունվարի 31-ին դատավոր Դ.Մ.-ն ինքնաբացարկ է հայտնել այն հիմքով, որ նրա ամբողջական անունը 2006 թվականի հունվարի 28-ին նշվել է թերթի հոդվածում, որում մաս ասվել էր, որ նրան բացարկ է հայտնվել դատավարության մասնակիցներին ենթադրաբար անհավասար վերաբերմունք ցույց տալու պատճառով: Դատարանի նախագահը բավարարել է նրա խնդրանքը՝ որպես «անկասկած հիմնավորված»:

71. Գործը մակագրվել է դատավոր Ա.Զ.-ին:

72. Նիստերը կայացել են 2006 թվականի հունիսի 16-ին և օգոստոսի 25-ին:

73. 2006 թվականի օգոստոսի 25-ին Մարիբորի շրջանային դատարանը վերջնական՝ 10.508.000 SIT ոչ նյութական և 5.467.000 SIT նյութական վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ դիմողների հայցը մերժելու վճիռ է կայացրել: Դիմողները պարտավորվել են պատասխանողներին փոխհատուցել նրանց դատական ծախսերը: Հիմք ընդունելով փորձագետի եզրակացությունը՝ դատարանը հանգել է այն հետևությանը, որ Մ.Ե.-ն չէր կարող կանխատեսել դիմողների որդու ռեակցիան նրան ներարկված դեղամիջոցի նկատմամբ, և որ նա և հիվանդանոցի աշխատակիցները գործել են հիվանդի նկատմամբ հոգածության պահանջվող չափանիշին համապատասխան: Ի լրումն, դատարանն անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ մերժել է դիմողների հայցն այն մասին, որ հիվանդանոցը պատշաճ կերպով սարքավորված չի եղել:

74. 2006 թվականի հոկտեմբերի 25-ին դիմողները բողոք են ներկայացրել Մարիբորի բարձր դատարան: Նրանք վիճարկել են, որ առաջին ատյանի դատարանը ճիշտ չի պարզաբանել բոլոր համապատասխան փաստերը, սխալ է կիրառել նյութափրավական նորմը և թույլ է տվել դատավարական խախտում անթույլատրելի ճանաչելով կամ հաշվի չառնելով կոնկրետ ապացույցը և, մասնավորապես, մերժելով այլ փորձագետի եզրակացություն ստանալու վերաբերյալ պահանջը:

75. 2008 թվականի հունվարի 15-ին Մարիբորի բարձր դատարանը մերժել է բողոքը՝ այն անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ և օրինական ուժի մեջ է թողել առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը:

76. 2008 թվականի փետրվարի 28-ին դիմողներն օրենքով սահմանված կարգով բողոք են ներկայացրել (*revizija*):

77. 2008 թվականի հուլիսի 10-ին Գերագույն դատարանը մերժել է դիմողների՝ օրենքով սահմանված կարգով ներկայացված բողոքը՝ նշելով, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտումն արձանագրած՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռին հղում կատարելուց բացի, այստեղ ըստ էության բարձրացված են նույն հարցերը, ինչ Բարձր դատարան ներկայացված բողոքում, մասնավորապես, դիմողների կողմից որպես գործին վերաբերող նշված ապացույցները հավաքելը կամ հետազոտելը մերժելը: Այն մերժել է բողոքը չհիմնավորված լինելու պատճառաբանությամբ՝ գտնելով, որ ստորադաս դատարանները գործել են օրենքին համապատասխան: Ապա այն նշել է, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռում առկա եզրակացությունները, որոնք կապված են հիվանդանոցում մահվան դեպքի վերաբերյալ գործի անհապաղ քննության պահանջի հետ, չեն կարող տարածվել քննարկվող ապացույցի հավաքումը կամ հետազոտումը մերժելու օրինականության վրա:

78. 2008 թվականի սեպտեմբերի 15-ին դիմողները սահմանադրական բողոք են ներկայացրել Սահմանադրական դատարան վիճարկելով հետևյալ սահմանադրական երաշխիքների խախտումները՝ օրենքի առջև հավասարության իրավունք, մարդու կյանքի անձեռնմխելիություն, հավասար պաշտպանության իրավունք, դատական պաշտպանության իրավունք և իրավական օգնության իրավունք:

Վարույթները դեռևս անավարտ են:

C. Առաջին դիմողի դեմ ներկայացված քրեական մեղադրանքը

79. 2002 թվականի ապրիլի 29-ին Մարիբորի շրջանային հանրային դատախազը նախնական մեղադրական ակտ (*obtožni predlog*) է ներկայացրել առաջին դիմողի դեմ՝ նշելով, որ նա վիրավորական վերաբերմունք է դրսևորել՝ Մարիբորի շրջանային դատարանին պաշտոնապես ասելով, որ «ես ծանծրացել եմ այս (սեռական բնույթի հայիոյանք) դատարանից, անիծյալ պետությունը ոչինչ չի անում, այն տեղյակ է, որ մեր որդին սպանվել է»։ Քրեական հետապնդումը հիմնված էր Մարիբորի շրջանային դատարանի կողմից ներկայացված քրեական մեղադրանքի վրա։

80. 2004 թվականի հոկտեմբերի 5-ին Մարիբորի շրջանային դատարանն Օմբուդսմենի միջամտության արդյունքում հետ է վերցրել քրեական մեղադրանքը (տե՛ս ստորև կետ 85)։ Մարիբորի տեղական դատարանը հետագայում մերժել է նախնական մեղադրական ակտը։

D. Օմբուդսմենի կարծիքը

81. Դիմողները քաղաքացիական դատավարության իրականացման հետ կապված մի քանի խնդրանք են ներկայացրել Օմբուդսմենի գրասենյակ։ Նրանց գործը ներկայացվել է Օմբուդսմենի 2002, 2003 և 2004 թվականների տարեկան գեկույցներում։

82. Սլովեն Գրադեկի շրջանային դատարանի նախագահին ուղղված՝ 2001 թվականի ապրիլի 24-ի մամակում Օմբուդսմենի տեղակալը շեշտել է, որ քրեական պատասխանատվության հարցը չի կարող դիտվել որպես բժշկի և հիվանդանոցի դեմ հարուցված քաղաքացիական վարույթի նախնական հարց։ Այս նա նշել է, որ քաղաքացիական վարույթի կասեցման համար չկա որևէ հիմնավորում։

83. Դիմողներին ուղղված՝ 2002 թվականի օգոստոսի 29-ի մամակում և 2002 թվականի իր տարեկան գեկույցում (էջեր 42 և 43), Օմբուդսմենը քննադատել է դատավոր Մ.Տ.Ջ.-ի վարքագիծը։ Նա շեշտել է, որ դատավորն անկողմնակալ լինելու իր հնարավորության վերաբերյալ մոտեցում է արտահայտել միայն այն բանից հետո, երբ դիմողները նրան բացարկ են հայտնել, և Օմբուդսմենը միջամտել է գործին, թեև նա նախապես տեղյակ է եղել նշված պատճառների մասին։

84. Օմբուդսմենի 2003 թվականի գեկույցի այն բաժինը (էջեր 226-228), որը վերաբերում է դիմողների գործին և, մասնավորապես, քաղաքացիական դատավարության ընթացքում դատավորների վարքագծի քննադատությանը, *inter alia* ամրագրում է.

«[2003 թվականի հոկտեմբերի 28-ի] Դատական միստի արձանագրության մեջ հղում է կատարվում տասներկու հարցերի, որոնք հայցվորներին չի թույլատրվել տալ... Ինչ վերաբերում է այս տասներկու հարցերի մեծամասնությանը, ապա արձանագրության մեջ որևէ նշում չկա այն մասին, թե ինչու դատավորը չի թույլատրել հայցվորներին տալ այդ հարցերը։ Յուրաքանչյուր փուլում առկա է դիմողների ներկայացուցիչների նախնական առարկությունն այդ հարցերի դեմ։

...

Թեև [դիմողների] արձագանքները, հայտարարությունները և առաջարկությունները տվյալ դեպքում հավանաբար ծայրահեղ են եղել, սակայն իշխանությունները, այդ թվում՝ դատարանները, պետք է հաշվի առնեին նրանց հուզական ապրումները...

[գործոն, որը] կարող է անհրաժեշտություն առաջացնել դատավարության հանդուրժողական և ճկուն եղանակով իրականացումը, [սակայն] առանց ի վնաս պատասխանողների խախտելու դատավարական նորմերը: Այնուամենայնիվ, միտոի արձանագրությունը բավական հանգիստ մթնոլորտի առկայության տպավորություն է ստեղծում, տպավորություն, որը հաստատվում է նաև դատավորների և պատասխանողների ներկայացուցիչների երկխոսությունների արձանագրություններով»:

85. Իր՝ 2004 թվականի տարեկան զեկույցում (էջեր 212-214) Օմբուդսմենը քննադատել է Մարիբորի շրջանային դատարանին առաջին պատասխանողի դեմ քրեական մեղադրանք ներկայացնելու համար: Ջեկույցում ուշադրություն էր հրավիրված Մարիբորի շրջանային դատարանի այն բացատրության վրա, որ օրենքով սահմանված կարգով պահանջվում է ներկայացնել քրեական մեղադրանք և հետամուտ լինել դրա քննությանը, քանի որ դատարանը մեղավոր կլինի հանցանքի կատարման մեջ, եթե դա չանի: Օմբուդսմենը շեշտել է, որ նման հետևության համար իրավական հիմքեր չկան: Դրան հակառակ, վիրավորական վերաբերմունքի համար քրեական հետապնդում կարող է իրականացվել միայն տուժող կողմի առաջադրած քրեական մեղադրանքի հիման վրա, որը սույն գործով եղել է Մարիբորի շրջանային դատարանի դիմումը: Օմբուդսմենի միջամտության արդյունքում և նրա նամակներում առկա փաստարկների հիման վրա Մարիբորի շրջանային դատարանը որոշում է կայացրել առաջին դիմողի դեմ ներկայացված քրեական մեղադրանքը հետ վերցնել:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

A. Քրեական օրենսգիրք

86. Քրեական օրենսգիրքը (*Kazenski zakonik*, Official Gazette no. 63/94)՝ փոփոխություններով հանդերձ, «Առողջությանը վնաս պատճառող հանցագործություններ» վերտառության ներքո սահմանում է այն հանցագործությունները, որոնք կապված են անզույժ բժշկական միջամտության արդյունքում վնասվածք պատճառելու հետ: Ի լրումն դրա, Քրեական օրենսգրքի 129-րդ հոդվածը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով այլ անձի անզուլությանը վնաս է պատճառել, ենթակա է ազատազրկման ոչ պակաս, քան վեց ամիս և ոչ ավելի, քան հինգ տարի ժամկետով: Այս հանցագործությունները հանդիսանում են հանրային դատախազի մանդատային մեղադրանքի առարկա, սակայն տուժող կողմը ևս ունի «լրացուցիչ» մեղադրանքի իրավունք (տե՛ս ստորև՝ կետ 88):

B. Քրեական դատավարության օրենք

87. Քրեական դատավարությունը Սլովենիայում կարգավորվում է Քրեական դատավարության օրենքով (*Zakon o kazenskem postopku*, Official Gazette no. 63/94 – «ՔՂՕ») և հիմնված է օրինականության և պաշտոնականության սկզբունքների վրա: Մեղադրանքը մանդատային է, երբ առկա է ողջամիտ կասկած (*utemeljeni sum*) առ այն, որ կատարվել է մանդատային մեղադրանքի առարկա հանդիսացող հանցագործություն:

88. Հանրային մեղադրանքն իրականացվում է հանրային մեղադրողի գրասենյակի կողմից: Սակայն, եթե հանրային մեղադրողը մերժում է քրեական մեղադրանքը կամ դատավարության ցանկացած փուլում իրաժարվում է մեղադրանքից, տուժող կողմն իրավունք ունի մասնակցելու վարույթին որպես «լրացուցիչ» մեղադրող, ինչը նույնն է, եթե տուժող կողմը հանդես գար որպես մեղադրող (ՔԴՕ, բաժին 19(3)): «Լրացուցիչ» մեղադրողն սկզբունքորեն նույն դատավարական իրավունքներն ունի, ինչ հանրային մեղադրողը, բացառությամբ այն իրավունքների, որոնք պատկանում են հանրային մեղադրողին՝ որպես պաշտոնատար անձ (ՔԴՕ, բաժին 63(1)): Եթե «լրացուցիչ» մեղադրողը մասնակցում է վարույթին, ապա հանրային մեղադրողն իրավունք ունի, նախքան հիմնական լսումը եզրափակելը, ցանկացած պահի ստանձնել մեղադրանքի պաշտպանությունը (ՔԴՕ, բաժին 63(2)):

89. Հանցագործության քննությունն իրականացվում է քննիչ դատավորի կողմից հանրային կամ «լրացուցիչ» մեղադրողի պահանջով: Եթե քննիչ դատավորը համաձայն չէ հանցագործության քննություն սկսելու վերաբերյալ պահանջի հետ, ապա նա պետք է այն հանձնի երեք դատավորից կազմված միջանկյալ քննությունների հանձնաժողով, որը որոշում կկայացնի հանցագործության քննությունն սկսելու վերաբերյալ: Եթե քննիչ դատավորը բավարարում է պահանջը, ապա մեղադրյալը կարող է բողոք ներկայացնել միջանկյալ քննությունների հանձնաժողով: Դատավարության կողմերը կարող են Բարձր դատարան (*vije sodiće*) բողոքարկել միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի որոշումները: Բողոքի ներկայացումը հանցագործության քննության վերաբերյալ որոշման կատարումը կասեցնելու հիմք չէ (ՔԴՕ, բաժին 169):

90. Եթե քննություն իրականացնելու վերաբերյալ պահանջը մերժվել է հանցանքի կատարման մեջ կասկածյալի մեղավորության վերաբերյալ հիմնավոր կասկածի բացակայության պատճառով, ապա քրեական գործով վարույթը կարող է վերաբացվել հանրային կամ «լրացուցիչ» մեղադրողի պահանջով, եթե նրանք կներկայացնեն նոր ապացույցներ, որոնց հիման վրա միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը կհանդգնի, որ առկա են քրեական վերույթ հարուցելու պայմաններ (ՔԴՕ, բաժին 409):

91. ՔԴՕ-ի 184-րդ բաժինը սահմանում է, որ քննիչ դատավորը պետք է ավարտի քննությունը, եթե գործի հանգամանքները բավականաչափ պարզաբանված են: Դատախազը պետք է հաջորդող տասնհինգ օրերի ընթացքում պահանջի այլ քննչական գործողությունների իրականացում, մեղադրանք առաջադրի կամ դադարեցնի քրեական հետապնդումը:

92. Ինչ վերաբերում է քննությանը տուժող կողմի դերակատարությանը, ապա ՔԴՕ 186-րդ բաժնի համապատասխան մասը սահմանում է.

«(1) Որպես դատախազ հանդես եկող տուժող կողմը... կարող է քննիչ դատավորից պահանջել սկսել գործի քննությունը կամ առաջարկել լրացուցիչ քննչական գործողություններ կատարել: Քննության ընթացքում նա կարող է նաև քննիչ դատավորին այլ առաջարկություններ ներկայացնել:

(2) Քննություն հարուցելիս, իրականացնելիս, կասեցնելիս և դադարեցնելիս անհրաժեշտ է ղեկավարվել *mutatis mutandis* սույն օրենքի դրույթներով կիրառելով... հանրային մեղադրողի պահանջով իրականացվող քննության նկատմամբ...

(3) Երբ քննիչ դատավորը գտնում է, որ քննությունն ավարտված է, նա պետք է այդ մասին տեղեկացնի որպես մեղադրող հանդես եկող տուժող կողմին... Քննիչ

դատավորը պետք է նաև տուժող կողմին պարզաբանի, որ... նա պարտավոր է մեղադրանք առաջադրել... տասնհինգօրյա ժամկետում, ինչը չանելու դեպքում կենթադրվի, որ նա հրաժարվել է մեղադրանքից և վարույթը դադարեցնելու վերաբերյալ որոշում կկայացվի: Քննիչ դատավորը պետք է նաև պարտավոր լինի նման գոուշացում անել որպես մեղադրող հանդես եկող տուժող կողմին... այն դեպքերում, երբ հանձնաժողովը մերժել է քննությունը լրացնելու վերաբերյալ նրա միջնորդությունն այն հիմքով, որ դեպքի բավարար քննության վերաբերյալ կասկած չկա»:

93. Քննության ավարտից հետո դատարանում վարույթ կարող է իրականացվել միայն առաջադրված մեղադրանքի հիման վրա (ՔՊՕ, բաժին 268):

ՔՊՕ 274-րդ բաժնի հիման վրա մեղադրյալը կարող է առարկել առաջարկված մեղադրանքի դեմ այն ստանալու պահից ութ օրվա ընթացքում: Առարկությունը քննվում է միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի կողմից: ՔՊՕ 276-րդ բաժինը *inter alia* սահմանում է.

«(2) Եթե առարկությունը քննելիս միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը առաջադրված մեղադրանքում (բաժին 269) կամ ինքնին վարույթում հայտնաբերում է սխալներ կամ թերություններ կամ գտնում է, որ նախքան մեղադրանքի վերաբերյալ որոշում կայացնելն անհրաժեշտ է շարունակել քննությունը, ապա այն պետք է մեղադրանքը վերադարձնի մեղադրողին՝ հայտնաբերված թերություններն ուղղելու կամ... քննությունը լրացնելու վերաբերյալ ցուցումներ տալով: Մեղադրողը հանձնաժողովի որոշման մասին տեղեկացվելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում պետք է ներկայացնի փոփոխված մեղադրանք կամ պահանջի... լրացուցիչ քննություն իրականացնել...»:

94. Ի լրումն, ՔՊՕ 277-րդ բաժնի համապատասխան մասը սահմանում է.

«(1) Մեղադրական ակտին ներկայացված առարկության վերաբերյալ որոշում կայացնելիս միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովը չպետք է ընդունի մեղադրանքը և պետք է դադարեցնի քրեական գործով վարույթը, եթե գտնի, որ ...

(3) քրեական մեղադրանքը ժամկետանց է քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով...

(4) չկան ամբաստանյալին մեղսագրվող արարքի կատարման վերաբերյալ հիմնավոր կասկածը հիմնավորող բավարար ապացույցներ»:

C. Պարտավորությունների վերաբերյալ օրենսգիրք

95. Պարտավորությունների վերաբերյալ օրենքի (*Zakon o obligacijskih razmerjih*, Socialist Federative Republic of Yugoslavia's ("SFRJ") Official Gazette no. 29/1978) և 2002 թվականի հունվարի 1-ից դրա իրավահաջորդ հանդիսացող Պարտավորությունների վերաբերյալ օրենսգրքի (*Obligacijski zakonik*, Official Gazette no. 83/2001) դրույթների համաձայն՝ առողջապահական հիմնարկները և դրանց աշխատակիցները պատասխանատու են բժշկական ամփոփության հետևանքով հիվանդի մահվան արդյունքում պատճառված նյութական և ոչ նյութական վնասի համար: Գործատուն կարող է քաղաքացիաիրավական պատասխանատվություն կրել իր գործողությունների կամ անգործության կամ այլ անձանց՝ իր աշխատողների պատճառած վնասի համար՝ պայմանով, որ մահը կամ վնասվածքն առաջացել է աշխատողի կողմից հիվանդի նկատմամբ հոգածության համապատասխան չափանիշը չպահպանելու արդյունքում: Աշխատողները քաղաքացիական օրենքով սահմանված կարգով ուղղակիորեն պատասխանատու

են մահվան կամ վնասվածքի համար, եթե միայն այն պատճառով է դիտավորությանը: Սակայն գործատունը իրավունք ունի աշխատողին վնասի փոխհատուցմանը ներգրավելու վերաբերյալ հայց ներկայացնել, եթե մահը կամ վնասվածքը պատճառով է վերջինիս կոպիտ անզուգուղիտության պատճառով:

D. Քաղաքացիական դատավարության օրենք

96. Քաղաքացիական դատավարության օրենքի (*Zakon o pravdnem postopku*, SFRJ Official Gazette no. 4-37/77) 12-րդ բաժինը փոփոխություններով հանդերձ, սահմանում է.

«Երբ դատարանի որոշումը կախված է կոնկրետ իրավունքի կամ իրավական հարաբերության առկայության հարցի նախնական որոշումից վրա, սակայն [հարցը] դեռևս չի որոշվել դատարանի կամ այլ իրավասու պաշտոնատար անձի կողմից (նախնական հարց), դատարանը կարող է ինքը որոշում կայացնել հարցի վերաբերյալ, եթե այլ բան նախատեսված չէ հատուկ օրենսդրությամբ:

Նախնական հարցի վերաբերյալ դատարանի որոշումը կլինի արդյունավետ միայն այն վարույթում, որում հարցը սահմանվել է:

Քաղաքացիական դատավարությունում դատարանը պետք է սահմանափակված լինի հանցագործության և քրեական պատասխանատվության կապակցությամբ քրեական դատարանի վերջնական դատավճռում առկա՝ մեղքի վերաբերյալ եզրակացությամբ»:

97. Քաղաքացիական դատավարության օրենքի 213-րդ բաժնի համապատասխան մասը սահմանում է.

«Ի լրումն այս օրենքում ուղղակիորեն տրված օրինակների, դատարանը կարող է կարգադրել կասեցնել վարույթը.

1. եթե այն որոշում է նախնական հարցի վերաբերյալ ինքը որոշում չկայացնի (բաժին 12)....»:

98. Քաղաքացիական դատավարության օրենքի 215-րդ բաժնի համապատասխան մասը սահմանում է.

«Եթե դատարանը կասեցրել է վարույթը 213-րդ բաժնի առաջին կետի առաջին նախադասությանը համապատասխան, վարույթը կշարունակվի, եթե [այլ] վարույթը վերջնականապես ավարտվել է (*pravnomoćno končan postopek*) ... կամ երբ դատարանը գտնում է, որ այլևս հիմքեր չկան սպասելու [այլ վարույթի] ավարտին:

Բոլոր դեպքերում կասեցված վարույթը կշարունակվի համապատասխան կողմի պահանջի առկայության դեպքում, անմիջապես այն բանից հետո, երբ կասեցման հիմքերը կդադարեն գոյություն ունենալ»:

99. Համարժեք դրույթներ կարելի է գտնել նոր քաղաքացիական դատավարության օրենքի (*Zakon o pravdnem postopku*, Official Gazette no. 83/2001) 13-րդ, 14-րդ, 206-րդ և 208-րդ բաժիններում, որն ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հուլիսի 14-ին:

E. Բժշկական ասոցիացիայի տրիբունալի կազմակերպմանը և գործունեությանը վերաբերող կարգավորումներ

100. 2002 թվականի մարտի 20-ին հրապարակված՝ Սլովենիայի բժշկական ասոցիացիայի («Բժշկական տրիբունալ») կազմակերպման և գործունեության վերաբերյալ կարգավորումները (*Pravilnik o organizaciji in delu razsodiča Zdravnike*

Zbornice Slovenije) *inter alia* սահմանում են մասնագիտական պարտականությունների խախտման համար բժիշկների պատասխանատվության սահմանման ընթացակարգը և այն կարգապահական միջոցառումները, որոնք կարող են կիրառվել դրա արդյունքում: Բժշկական ասոցիացիայի հանձնակատարը (*tožilec Zbornice* – «Հանձնակատարը»), ով ընտրվում է Բժշկական ասոցիացիայի անդամներից, անկախ է և իրավասու է առաջին ատյանի բժշկական տրիբունալում գործ հարուցել: Տուժող կողմը կարող է Հանձնակատարից պահանջել վարուժ հարուցել, սակայն Հանձնակատարը կարող է մերժել նման պահանջը: Նման դեպքում տուժող կողմը կարող է նախնական քննության իրականացման համար Բժշկական տրիբունալ հրավիրել: Սակայն Բժշկական տրիբունալում պաշտոնապես գործ հարուցելու իրավասությամբ օժտված է միայն Հանձնակատարը:

101. Կարգավորումների 7-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Բժշկական տրիբունալը պետք է իր որոշումը հիմնավորի միայն առաջադրված մեղադրանքով և Հանձնակատարի ու մեղադրվող բժշկի կողմից ներկայացված ապացույցներով: Եթե մեղադրվող բժիշկը կամ Հանձնակատարը բավարարված չէ վճռով, նա կարող է այն բողոքարկել երկրորդ ատյանի բժշկական տրիբունալ:

F. Առանց անհիմն հետաձգումների դատական քննության իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ օրենք

102. 2007 թվականի հունվարի 1-ին Առանց անհիմն հետաձգումների դատական քննության իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ օրենքը (*Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlaanja*, Official Gazette no. 49/2006 – «2006 թվականի օրենք») սկսել է գործել: 2006 թվականի օրենքը նախատեսում է անավարտ վարույթի արագացման երկու ընթացակարգ՝ հսկողական բողոք և վերջնաժամկետ սահմանելու միջնորդություն (*rokovni predlog*) և, ի վերջո, անհիմն հետաձգումների արդյունքում պատճառված վնասների արդարացի փոխհատուցման վերաբերյալ հայց (*zahteva za pravično zadočenje*):

103. Վերոնշյալ ընթացակարգերը հասանելի են, *inter alia*, քաղաքացիական դատավարության կողմերին և քրեական դատավորությունում տուժող ճանաչված անձանց:

104. Արագացման ընթացակարգերը կարող են կիրառվել առաջին և երկրորդ ատյանում վարույթների ընթացքում: Ի լրումն, 2006 թվականի օրենքը նաև սահմանում է փոխհատուցման ընթացակարգի միջոցով բավարարման հնարավորություն, մասնավորապես՝ արդարացի փոխհատուցման վերաբերյալ հայց ներկայացնելով: 2006 թվականի օրենքի 15-րդ, 19-րդ և 20-րդ բաժինների ուժով արդարացի փոխհատուցման հայց ներկայացնելու ցանկություն ունեցող կողմը պետք է բավարարի երկու կումուլյատիվ պայման: Նախ՝ առաջին կամ երկրորդ ատյանում վարույթի ընթացքում դիմողը պետք է դիմած լինի հսկողական բողոք ներկայացնելու ընթացակարգին կամ վերջնաժամկետ սահմանելու միջնորդություն ներկայացրած լինի, ապա՝ գործը պետք է վերջնականապես լուծված լինի (*pravnomočno končan*): Գործի վերջնական լուծումն սկզբունքորեն վերաբերում է վերջնական որոշմանը, որի դեմ ընդհանուր կարգով բողոքարկում չի իրականացվել: Աս, սովորաբար, առաջին կամ, եթե բողոք է ներկայացվել, երկրորդ ատյանի դատարանի որոշումն է: Բացի դրանից, յուրաքանչյուր վերջնականապես լուծված

գործով փոխհատուցումը, որը կարող է տրվել վարույթի սահմանազանցող երկարածման արդյունքում պատճառված ոչ նյութական վնասի համար, չի կարող գերազանցել 5.000 եվրոն (EUR) (2006 թվականի օրենքի համապատասխան դրույթների առավել մանրամասն վերլուծությունը տես *Zunič v. Slovenia*, (dec) թիվ 24342/04, 2007 թվականի հոկտեմբերի 18):

III. 1994 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 28-Ի՝ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՆԱԽԿԻՆ 25-ՐԴ ԵՎ 46-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ՍԼՈՎԵՆԻԱՅԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

105. 1994 թվականի հունիսի 28-ին, Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարի մոտ ավանդադրելով Կոնվենցիայի վավերացման փաստաթուղթը՝ Սլովենիայի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարն արել է հետևյալ հայտարարությունը.

«Սլովենիայի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 25-րդ, 4-րդ արձանագրության 6-րդ և 7-րդ արձանագրության 7-րդ հոդվածներին համապատասխան անորոշ ժամկետով ճանաչում է Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի իրավասությունը՝ ցանկացած անձի, ոչ կառավարական կազմակերպության կամ անձանց խմբի կողմից Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարին ուղղված խնդրանքների կապակցությամբ, որոնցում վերջիններս նշում են, որ հանդիսանում են Կոնվենցիայով և դրա արձանագրություններով սահմանված իրավունքների խախտման զոհ, եթե նշված իրավունքների ենթադրյալ խախտումը տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների՝ Սլովենիայի Հանրապետության համար ուժի մեջ մտնելուց հետո:

Սլովենիայի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 46-րդ և 4-րդ արձանագրության 6-րդ և 7-րդ արձանագրության 7-րդ հոդվածներին համապատասխան անորոշ ժամկետով *ipso facto*, որպես պարտադիր և առանց փոխադարձության պայմանների վերաբերյալ հատուկ համաձայնության, ճանաչում է Կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների, ինչպես նաև Սլովենիայի Հանրապետության համար Կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների՝ ուժի մեջ մտնելուց հետո առաջացած փաստերի կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավագործությունը»:

IV. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳՎՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի 1969 թվականի կոնվենցիա

106. Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի կոնվենցիան (Վիեննայի կոնվենցիա) ուժի մեջ է մտել 1980թ. հունվարի 27-ին: 28-րդ հոդվածը, որը սահմանում է պայմանագրերի հետադարձ ուժի բացակայության սկզբունքը, սահմանում է.

«Եթե պայմանագրից այլ նպատակ չի բխում կամ այն այլ կերպ սահմանված չէ, ապա դրա դրույթները կողմի համար պարտականություններ չեն առաջացնում՝ կապված նախքան այդ կողմի համար պայմանագիրն ուժի մեջ մտնելը կատարված գործողության կամ փաստի կամ դադարած իրավիճակի հետ»:

B. Միջազգայնորեն սխալ գործողությունների համար պետությունների պատասխանատվության վերաբերյալ Միջազգային իրավունքի հանձնաժողովի հոդվածների նախագիծը (ընդունվել է Միջազգային իրավունքի հանձնաժողովի կողմից 2001 թվականի օգոստոսի 9-ին)

107. 13-րդ հոդվածը, որը վերնագրված է «Պետության համար գործող միջազգային պարտականություն», սահմանում է.

«Պետության գործողությունը միջազգային պարտականության խախտում չի հանդիսանում, եթե գործողության կատարման պահին Պետությունը չունի տվյալ պարտականության կատարման պարտավորություն»:

108. Բացի դրանից, 14-րդ հոդվածը, որը վերնագրված է «Միջազգային պարտականության խախտման ժամանակային երկարացումը», ամրագրում է հետևյալը.

«1. Պետության կողմից կատարված գործողության միջոցով միջազգային պարտականության խախտումը, որը շարունակական բնույթ չի կրում, համարվում է տեղի ունեցած դրա կատարման ժամանակ, եթե անգամ դրա արդյունքները շարունակական բնույթ ունեն:

2. Պետության կողմից կատարված գործողության միջոցով միջազգային պարտականության խախտումը, որը շարունակական բնույթ է կրում, տարածվում է այն ամբողջ ժամանակահատվածի վրա, որի ընթացքում գործողությունը շարունակվել է և չի համապատասխանել միջազգային պարտականությանը:

3. Տվյալ դեպքը կանխելու՝ Պետության միջազգային պարտականության խախտումն առկա է դեպքը տեղի ունենալու ժամանակ և շարունակվում է այն ամբողջ ժամանակահատվածի ընթացքում, քանի դեռ դեպքը շարունակվում է և չի համապատասխանում այդ պարտականությանը»:

C. Արդարադատության միջազգային դատարան

109. *Ratione temporis* իրավասության հետ կապված հարցի վերաբերյալ Արդարադատության միջազգային դատարանի (ICJ) կողմից որոշեցրված մոտեցումն ուշադրությունը կենտրոնացնում է վեճի աղբյուրի կամ իրական պատճառի վրա (տե՛ս նաև *Blečić v. Croatia* [GC], թիվ 59532/00, կետ 74, ECHR 2006-III վճռում մեջբերված նախադեպային իրավունքը): *Հնդկաստանի տարածքով անցնելու իրավունքի վերաբերյալ գործով (Էությունը)* (1960 թվականի ապրիլի 12-ի վճիռը. I.C.J. Reports 1960, էջեր 33-36), ICJ-ն, հիմք ընդունելով Միջազգային արդարադատության մշտական դատարանի (PCIJ) նախադեպային իրավունքը, գտել է, որ ունի ժամանակային իրավասություն՝ կապված Հնդկաստանի տարածքով դեպի վերջինիս տարածքում գտնվող իր երկու անկլավներ անցնելու վերաբերյալ Պորտուգալիայի պահանջը Հնդկաստանի կողմից 1954 թվականին մերժելու հետ: Հնդկաստանը *inter alia* վիճարկել է, որ բողոքը *ratione temporis* անընդունելի է, քանի որ Պորտուգալիայի կողմից վիճարկված՝ անցման իրավունքը (*right of passage*) նախորդել է Դատարանի իրավասության ճանաչմանը, որը տեղի է ունեցել 1930 թվականի փետրվարի 5-ին: ICJ-ն, սակայն, գտել է, որ.

«(...) թվում է (...), որ Դատարան բերված վեճը երեք առարկա ունի. (1) Պորտուգալիայի մոտ անցման վիճարկվող իրավունքի (*right of passage*) առկայությունը, (2) Հնդկաստանի կողմից անցման վերոնշյալ իրավունքի վերաբերյալ իր պարտականությունները 1954 թվականի հուլիսին չկատարելը, (3) այդ չկատարման հետևանքով առաջացած ոչ օրինական վիճակի համար փոխհատուցում տրամադրելը: Երեք

առարկա ունեցող այս վեճը դատարանում չի կարող քննարկման առարկա դարձվել, եթե դրա բոլոր բաղադրատարրերը գոյություն չունենան: Սրանք թվում առկա են հանգամանքներ, որոնք Հնդկաստանը պնդում է, որ տեղադրել է 1954 թվականին Պորտուգալիայի կողմից անցման իրավունքի իրացման մեջ: Դատարան ներկայացված վեճը, հետևաբար, չի սկսվել նախքան 1954 թվականը»:

110. Հետևաբար, ICJ-ն գտել է, որ իր իրավասության համար որևէ խոչընդոտ չկա, քանի որ քննարկվում է վեճի ծագման պահը: Վկայակոչելով Դատարանի իրավասությունը ճանաչելու վերաբերյալ Հնդկաստանի հռչակագիրը՝ ICJ-ն նշում է, որ Հռչակագրից բխում է ոչ թե ցանկացած նման բողոքի չընդունման, այլ այդ ընդունման մեջ ներառված վեճերի վերհանման հիման վրա դրականորեն գործելու սկզբունքը: ICJ-ն գտել է.

« (...) Այս պայմաններում Դատարանի իրավագործությունն ընդունվել է «1930 թվականի փետրվարի 5-ից հետո տեղի ունեցած բոլոր քննարկումներից հետո՝ հաշվի առնելով այն իրավիճակները կամ փաստերը, որոնք տեղի են ունեցել այդ ժամկետից հետո»: Հռչակագրի ձևակերպումներին համապատասխան՝ Դատարանը պետք է արձանագրի, իր իրավագործության առկայությունը, եթե գտնի, որ ներկայացված վեճը կապված է 1930 թվականի փետրվարի 5-ից հետո գոյություն ունեցած իրավիճակի կամ փաստերի հետ:

Այն փաստերը կամ իրավիճակները, որոնց այս կապակցությամբ պետք է ուշադրություն դարձվի, այն փաստերն ու իրավիճակներն են, որոնք վեճի առարկա են հանդիսանում կամ, այլ կերպ ասած, ինչպես դա Սոֆիայի և Բուլղարիայի էներգամատակարարող ընկերության վերաբերյալ գործով նշվել է Մշտական դատարանի կողմից, միայն «որոնք պետք է դիտվեն որպես վեճի աղբյուր», որոնք դրա «իրական պատճառն են»... Մշտական դատարանը, այսպիսով, տարբերակել է այն իրավիճակները կամ փաստերը, որոնք Կողմերից մեկի վիճարկած իրավունքների աղբյուր են ձևավորում, և այն իրավիճակները կամ փաստերը, որոնք հանդիսանում են վեճի աղբյուրը: Բացառապես վերջիններս պետք է հաշվի առնվեն Դատարանի իրավագործությունն ընդունելու վերաբերյալ Հռչակագրի կիրառման նպատակով»:

Ապա ICJ-ն գտել է, որ.

«(...) միայն 1954 թվականին էր, որ նման վիճաբանություն ծագեց և քննարկումները վերաբերում էին երկուստեք դեպի անկլավային տարածքներ անցնելու իրավունքի առկայությանը և Հնդկաստանի կողմից այնպիսի պարտականությունների չկատարման հետ, որոնք, ըստ Պորտուգալիայի, այս առումով կապված են դրա հետ: Բոլոր այս հանգամանքներից է ծագել Դատարանի առջև բարձրացված վեճը. բոլոր այս հանգամանքների կապակցությամբ է, որ վեճը գոյություն ունի: Այս ամենը, անկախ այն բանից, թե ինչն է հանդիսացել դրա մասերից մեկի սկզբնաղբյուրը, սկսել են գոյություն ունենալ 1930 թվականի փետրվարի 5-ից հետո միայն: Ժամանակային պայմանը, որի ընթացքում Դատարանի իրավագործության ընդունումը Հնդկաստանի հռչակագրի քննարկման առարկա է դարձել, հետևաբար, պահպանվել է»:

D. Միավորված ազգերի կազմակերպության մարդու իրավունքների կոմիտե

111. Միավորված ազգերի կազմակերպության մարդու իրավունքների կոմիտեն («Կոմիտե») ճանաչում է, որ պետություններն ունեն կյանքի իրավունքի պաշտպանության պոզիտիվ պարտականություն: Դա ներառում է արդյունավետ քննություն իրականացնելու պարտականությունը: Այս պարտականությունները Կոմիտեն բխեցրել է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին մի-

ջազգային դաշնագրի («Դաշնագիր») հետևյալ երկու՝ 2-րդ (իրավունքների նկատմամբ հարգանք և արդյունավետ ընթացակարգ) և 6-րդ (կյանքի իրավունք) հոդվածների միավորումից: Այս կապակցությամբ կարևոր է նշել, որ Կոմիտեի իրավական պրակտիկայի համաձայն՝ ընթացակարգի դիմելու իրավունքը կարող է խախտվել միայն նյութական իրավունքի խախտման հետ փոխկապակցված, ինչը նշանակում է, որ այն դեպքերում, երբ մահը վրա է հասել նրա ժամանակային իրավասության սահմաններից դուրս, ապա չի կարող առկա լինել 2-րդ հոդվածի հետ փոխկապակցված 6-րդ հոդվածի խախտում (տես ստորև կետ 112 – *S.E. v. Argentina*): Կոմիտեն, սակայն, գտնում է, որ անհայտացման կամ մահվան վերաբերյալ քննության բացակայությունը կարող է տուժողի ընտանիքի նկատմամբ հանգեցնել անմարդկային վերաբերմունքի (Դաշնագրի 7-րդ հոդված), եթե անգամ անհայտացումը կամ մահը տեղի է ունեցել անհատական հաղորդումները քննելու իրավունք վերապահած Կամընտիր արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հետո (տես ստորև կետ 113 – *Sankara et al. v. Burkina Faso*):

112. *S.E. v. Argentina*-ի գործով (Հաղորդում թիվ 275/1988, որն անընդունելի է ճանաչվել 1990 թվականի մարտի 26-ին), դիմողի երեք երեխաները 1976 թվականին առևանգվել են Արգենտինայի անվտանգության ուժերի կողմից և, այդ պահից սկսած, նրանց գտնվելու վայրը հայտնի չի եղել: 1986 թվականի նոյեմբերի 8-ին Դաշնագիրը և Կամընտիր արձանագրությունն Արգենտինայի համար ուժի մեջ են մտել: 1986 թվականի դեկտեմբերին և 1987 թվականի հունիսին Արգենտինայի օրենսդիր մարմինն օրենք ընդունեց, որը կանխում էր, այսպես կոչված, «կեղտոտ պատերազմի» վերաբերյալ քննությունները և համաներում էր կիրառում նման հանցագործությունների հետ կապված անվտանգության ուժերի աշխատակիցների նկատմամբ: Դիմողը վիճարկել է, որ այս օրենքի ընդունումը հանգեցրել է Արգենտինայի կողմից Դաշնագրի 2-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված պարտականության խախտում: Հաշվի առնելով, որ ընթացակարգի դիմելու իրավունքի առաջացման համար անհրաժեշտ է նյութական իրավունքի խախտման առկայություն՝ Կոմիտեն նկատում է, որ.

«5.3. ... դեպքերը, որոնք առաջացրել են Դաշնագրի մի քանի հոդվածների խախտումներ և որոնց կապակցությամբ կարող էր ընթացակարգերի կիրառում պահանջվել, տեղի են ունեցել Դաշնագրի և Կից արձանագրության՝ Արգենտինայի համար ուժի մեջ մտնելուց առաջ: Հետևաբար, դեպքը չի կարող քննարկվել Կոմիտեի կողմից, քանի որ հաղորդման այս հայեցակետը *ratione temporis* անընդունելի է»:

113. *Mariam Sankara et al. v. Burkina Faso* (Հաղորդում թիվ 1159/2003, 2006 թվականի մարտի 28) համեմատաբար վերջերս կայացված որոշմամբ Կոմիտեն գտավ, որ *ratione temporis* իրավասություն ունի՝ կապված Թոմաս Սանկարայի անհետացման վերաբերյալ քննության հետ, ով առևանգվել և սպանվել էր 1987 թվականին, ավելի ճիշտ՝ նախքան 1999 թվականի ապրիլի 4-ը, երբ պետությունը Կամընտիր արձանագրության անդամ է դարձել: 1997 թվականին տասը տարվա հայցային վաղեմության ժամկետի ընթացքում նրա կինը պրն Սանկարային սպանած և մահվան վկայականը կեղծած անհայտ անձի կամ անձանց դեմ դատական կարգով բողոք է ներկայացրել: Նա վիճարկել է, որ որևէ քննություն չի իրականացվել: Կոմիտեն, որը վերջնական արդյունքում պրն Սանկարայի ընտանիքի տառապանքների կապակցությամբ արձանագրել է 7-րդ հոդվածի և դատավա-

րության ընթացքում հավասարության երաշխիքի խախտման կապակցությամբ 14-րդ հոդվածի խախտում, գտել է, որ.

«6.2 ... անհրաժեշտ է տարանջատել պրն Թոմաս Սանկարային և տկն Սանկարային և նրա երեխաներին վերաբերող բողոքները: Կոմիտեն գտնում է, որ Թոմաս Սանկարայի մահը, որը կարող է ներառել Դաշնագրի մի քանի հոդվածների խախտում, տեղի է ունեցել 1987 թվականի հոկտեմբերի 15-ին, այսինքն՝ նախքան Դաշնագիրը և Կամընտիր արձանագրությունը Բուրկինա Ֆասոյի համար ուժի մեջ մտնելը: Հաղորդման այս մասը, հետևաբար, անընդունելի է *ratione temporis*: Թոմաս Սանկարայի մահն վկայագրվել է 1988 թվականի հունվարի 17-ին և նշվել է, որ նա մահացել է բնական պատճառներով՝ այն փաստերին հակառակ, որոնք հայտնի էին հանրությանը և հաստատված էին մասնակից պետության կողմից (կետեր 4.2 և 4.7), - և, այդ պահից սկսած, իշխանությունների կողմից վկայականը չուղղելը պետք է քննարկվի տկն Սանկարայի և նրա երեխաների վրա ունեցած շարունակական ազդեցության լուսի ներքո»:

Կոմիտեն նաև գտել է, որ.

«6.3 ... այն չի կարող քննել մասնակից պետության համար Կամընտիր արձանագրությունն ուժի մեջ մտնելուց առաջ տեղի ունեցած խախտումները, եթե այս խախտումները չեն շարունակվել Արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հետո: Կամընտիր արձանագրությունն ուժի մեջ մտնելուց հետո շարունակվող խախտումը պետք է մեկնաբանվի որպես մասնակից պետության կողմից թույլ տրված նախկին խախտման հաստատում: Կոմիտեն ուշադրություն է դարձրել իշխանությունների այն փաստարկներին, որոնք վերաբերում են, առաջին հերթին, Թոմաս Սանկարայի մահվան (որը հայտնի էր հանրությանը) կապակցությամբ իշխանությունների կողմից քննություն չիրականացնելուն և մեղավոր անձանց պատասխանատվության չենթարկելուն, սրանք փաստարկներ են, որոնք, փաստորեն, չեն վիճարկվել մասնակից պետության կողմից: Վերջիններս հանգեցրել են վերոնշյալ անձանց իրավունքների և պետության Դաշնագրով սահմանված պարտականությունների խախտման: Երկրորդ, պարզ է, որ այս իրավիճակը կարգավորելու նպատակով հեղինակները 1997 թվականի սեպտեմբերի 29-ին, այսինքն՝ օրենքով սահմանված՝ տասը տարվա հայցային վաղեմության ժամկետի ընթացքում դատական վարույթ են հարուցել, և այս վարույթները շարունակվել են Դաշնագրի և Կամընտիր արձանագրության Բուրկինա Ֆասոյի համար ուժի մեջ մտնելուց հետո: Հակառակ մասնակից պետության փաստարկներին, Կոմիտեն գտնում է, որ վարույթները երկարաձգվել են ոչ թե իշխանությունների կողմից թույլ տրված դատավարական սխալի, այլ իշխանությունների միջև իրավասությունների վերաբերյալ վեճի առկայության պատճառով: Հետևաբար, հաշվի առնելով, որ հեղինակների կողմից տրամադրված տեղեկությունների համաձայն քննություն չիրականացնելու և մեղավոր անձանց չպատժելու արդյունքում առաջացած ենթադրյալ խախտումն ազդել է իրենց վրա Դաշնագրի և Կամընտիր արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հետո, քանի որ վարույթները դեռևս չեն ավարտվել՝ Կոմիտեն գտավ, որ հաղորդման այս մասը *ratione temporis* ընդունելի է»:

E. Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարան

114. Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանը (IACHR) Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի («Ամերիկյան կոնվենցիա») մի քանի դրույթների հիման վրա դատավարական պարտականություններ է սահմանել, որոնք առաջանում են սպանությունների կամ անհայտացումների վերաբերյալ գործերով: Դատավարական պարտականությունների խախտման և, մասնավորա-

պես, այն դեպքերում, երբ դատարանը գտնում է, որ կյանքի իրավունքի նյութաիրավական կողմը ևս խախտվել է, IACHR-ն արձանագրում է Ամերիկյան կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի (կյանքի իրավունք) և դրա հետ մեկտեղ՝ 1-ին հոդվածի 1-ին մասի (իրավունքները հարգելու պարտականություն) խախտում (տե՛ս Velasquez Rodriguez v. Honduras, 1988 թվականի հուլիսի 29-ի վճիռը և Godvinez Cruz Case v. Honduras, 1989 թվականի հունվարի 20-ի վճիռը): Շատ դեպքերում, մասնավորապես, երբ 4-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմը խախտված չէ, IACHR-ն նման դատավարական բողոքները քննում է առանձին 8-րդ հոդվածի, որը, ի տարբերություն եվրոպական կոնվենցիայի, ցանկացած բնույթի իրավունքների և պարտականությունների սահմանման համար երաշխավորում է արդար դատական քննության իրավունք, ինչպես նաև 25-րդ հոդվածի, որը պաշտպանում է դատական պաշտպանության իրավունքը և դրա հետ մեկտեղ՝ 1-ին հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա: IACHR-ն հետևում է վերջին մոտեցմանն այն դեպքերում, երբ սպանությունը կամ անհայտացումը տեղի է ունեցել նախքան պատասխանող նահանգի կողմից իր իրավագործության ճանաչումը:

115. *Serrano-Cruz Sisters v. El Salvador* (2004 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը – Նախնական առարկություններ) վճռում, որը վերաբերում է նախքան էլ Սալվադորի կողմից IACHR-ի իրավասության ճանաչումը տասներեք տարեկան երկու աղջիկների անհայտացմանը, IACHR-ն նշել է, որ

«77. ... Այն փաստերը, որ Հանձնաժողովը ներկայացրեց Կոնվենցիայի 4-րդ (Կյանքի իրավունք), 5-րդ (Անձնական անձեռնմխելիության իրավունք) և 7-րդ (Անձնական ազատության իրավունք) հոդվածների ենթադրյալ խախտումների և վերջինիս 1-ին հոդվածի 1-ին մասի (Իրավունքները հարգելու պարտականություն) կապակցությամբ՝ Երեւոստիմա և Էրլինդա Սերանո Կրուզի վնասի վերաբերյալ, հանվում են հաշվի առնելով Դատարանի իրավասությունն էլ Սալվադորի կողմից ճանաչելու հետ կապված սահմանափակումը, քանի որ նշված փաստերը կապված են այն խախտումների հետ, որոնք սկսվել են 1982 թվականի հունիսին Աթլաքաթի Բաթալիոնի զինվորների կողմից աղջիկներին ենթադրաբար «գերի վերցնելով» կամ «կալանավորելով» և նրանց հետագա անհայտացմամբ, այսինքն՝ էլ Սալվադորի կողմից Միջամերիկյան դատարանի տարածքային կողմերի միջև վեճի լուծման իրավասությունը ճանաչելուց 13 տարի առաջ:

78. Այս դատողությունների հիման վրա և Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի 1969 թվականի կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածի դրույթներին համապատասխան Դատարանը նախնական առարկությունները գտնում է *ratione temporis*...»:

116. Ինչ վերաբերում է անհայտացումների վերաբերյալ սույն գործով ներպետական քննության ենթադրյալ թերություններին, ապա IACHR-ն գտնում է, որ այդ հայտարարությունները վերաբերում են դատական քննությանը և համապատասխանաբար IACHR-ի իրավասությունը ճանաչելուց հետո առկա ինքնուրույն փաստերի: Ուստի այն եզրակացնում է, որ օժտված է այս հայտարարությունները քննելու ժամանակային իրավասությամբ, քանի որ դրանք հանգեցրել են արդարադատության իրականացումից հրաժարվելու հետ կապված առանձնահատուկ և ինքնուրույն խախտման, որը տեղի է ունեցել IACHR-ի իրավասության ճանաչումից հետո: Այն առավել մանրամասն նշել է, որ.

«80. ... Հանձնաժողովը Դատարանի քննությանն է ներկայացրել Կոնվենցիայի 8-րդ (Արդար դատաքննության իրավունք) և 25-րդ (Դատական պաշտպանություն)

հողվածների՝ վերջինիս 1-ին հողվածի 1-ին մասի (Իրավունքները հարգելու պարտականություն) հետ փոխկապակցված ենթադրյալ խախտումը, որը, հավանաբար, տեղի էր ունեցել Ղատարանի իրավասության ճանաչումից հետո և որը կատարվել էր ներպետական քննության ընթացքում, որի նպատակն էր պարզել, թե ինչ է պատահել էրնեստիան և Էրլինդա Սերանո Կրուզի հետ...

...

84. Ղատարանը գտնում է, որ բոլոր փաստերը, որոնք առկա են եղել էլ Սավվադորի կողմից Ղատարանի իրավասությունը ճանաչելուց հետո և որոնք վկայում են Կոմվենցիայի 1-ին հողվածի 1-ին մասի հետ փոխկապակցված՝ 8-րդ և 25-րդ հողվածների ենթադրյալ խախտման մասին, նահանգի կողմից սահմանված սահմանափակման հիման վրա չեն բացառվում, քանի որ դրանք վերաբերում են ինքնուրույն փաստեր սահմանած՝ դատական քննությանը: Դրանք կատարվել են այն բանից հետո, երբ էլ Սավվադորը ճանաչել է Ղատարանի իրավասությունը և կարող են հանդիսանալ արդարադատություն իրականացնելուց հրաժարվելու հետ կապված առանձնահատուկ և ինքնուրույն խախտումներ, որոնք տեղի են ունեցել Ղատարանի իրավասությունը ճանաչելուց հետո:

...

94. Յետևաբար, Ղատարանը որոշում է մերժել *ratione temporis* նախնական առարկությունները կապված Կոմվենցիայի 1-ին հողվածի 1-ին մասի հետ փոխկապակցված՝ 8-րդ և 25-րդ հողվածների ենթադրյալ և ցանկացած այլ խախտման հետ, որի փաստը կամ որի կատարումը տեղի է ունեցել 1995 թվականի հունիսի 6-ից հետո, այսինքն՝ այն ամսաթվից հետո, երբ նահանգը OAS-ի Գլխավոր քարտուղարության մոտ ավանդադրել է Ղատարանի իրավասությունը ճանաչող փաստաթուղթը»:

117. *Moiwana Village v. Suriname* (2005 թվականի հունիսի 15-ի վճիռը) վճռում Սուրինամը նախնական առարկություններ է ներկայացրել՝ վիճարկելով, որ IACHR-ն *ratione temporis* չունի իրավասություն, քանի որ Յաննամաժոդոյի և տուժողների կողմից բողոքարկված գործողությունները (զինված ուժերի կողմից քառասուն գյուղացիների նկատմամբ 1986 թվականին իրականացված ենթադրյալ ջարդերը և գյուղական շինությունների վերացումը, որոնք հանգեցրել են ողջ մնացած գյուղացիների հետագա տեղափոխմանը) տեղի են ունեցել Սուրինամի կողմից Ամերիկյան կոնվենցիայի անդամ դառնալուց և IACHR-ի իրավասությունը ճանաչելուց մեկ տարի առաջ: IACHR-ն, վկայակոչելով Վիեննայի կոնվենցիայի 28-րդ հողվածը, ուշ է, որ.

«39. ... [ի]սամաձայն հետադարձության անթույլատրելիության այս սկզբունքին, շարունակվող կամ տևական խախտումը, որն սկսվել է Ղատարանի իրավասությունը ճանաչելուց առաջ և շարունակվում է նույնիսկ դրա ճանաչումից հետո, Տրիբունալն իրավասու է քննել նախքան իրավասության ճանաչումը կատարված այդ գործողությունները և անգործությունը, ինչպես նաև դրանց համապատասխան արդյունքները»:

118. Նշելով, որ քննություն իրականացնելու պարտականությունը բխում է ջարդերի վերաբերյալ հայտարարություններից և հիմնված է նախկինում տեղի ունեցած դեպքերի վերաբերյալ քննություն չիրականացնելու հետ կապված ենթադրյալ խախտման շարունակական բնույթի վրա՝ IACHR-ն սույն գործով գտել է հետևյալը.

«43. ... [Դ]ատարանը տարբերակում է Ամերիկյան կոնվենցիայի այն խախտումները, որոնք շարունակական բնույթ ունեն այն խախտումներից, որոնք տեղի են ունեցել 1987 թվականի նոյեմբերի 12-ից հետո: Առաջինների կապակցությամբ Տրիբու-

նալը նկատում է, որ առկա է եղել 1986 թվականին ջարդերի իրականացման վերաբերյալ հայտարարություն, հետևաբար՝ նահանգը պարտավոր էր քննություն իրականացնել, մեղադրել և պատժել դրա համար մեղավոր անձանց: Այդ կապակցությամբ Սուրիմանը 1989 թվականին քննություն է սկսել: Բացի դրանից, քննություն իրականացնելու վերաբերյալ պետության պարտականությունը կարող է գնահատվել Դատարանի կողմից՝ սկսած այն ժամանակահատվածից, երբ Սուրիմանը ճանաչել է Տրիբունալի իրավասությունը: Ուստի այդ քննության կապակցությամբ նահանգի գործողությունների և անգործության սույն Կոնվենցիայի 8-րդ, 25-րդ հոդվածների և 1-ին հոդվածի 1-ին մասի լույսի ներքո վերլուծությունը մտնում է սույն Դատարանի իրավասության մեջ:...

44. Յետևաբար, սույն նախնական առարկությունները մերժվում են վերոնշյալ հիմքերով:

...

141. Դատարանը վերևում որոշել է, որ չունի իրավասություն Սոփվանա գյուղում 1986 թվականի նոյեմբերի 29-ին տեղի ունեցած դեպքերի քննության առնչությամբ, այնուամենայնիվ, Տրիբունալն իրավասու է քննության առնել տեղի ունեցածի (տես վերը՝ կետ 43) վերաբերյալ քննություն իրականացնելու՝ նահանգի պարտականության իրականացումը: Յետագա գնահատականը կպարզի, թե այդ պարտականությունն իրականացվել է, արդյոք, Ամերիկյան կոնվենցիայի 8-րդ և 25-րդ հոդվածներով սահմանված չափանիշներին համապատասխան:

...

163. Քննարկելով վերևում վերլուծված բազմաթիվ կողմերը՝ Դատարանը գտնում է, որ Սուրիմանի լուրջ թերացումները՝ կապված Սոփվանա գյուղի վրա 1986 թվականին կատարված հարձակման քննության հետ, արդարադատության իրականացմանը դրա ինտենսիվ խոչընդոտները և երկարաձգված ժամանակահատվածը, որն անցել է առանց հանգամանքների պարզաբանման և մեղավոր անձանց պատժման, հանգեցրել են արդարադատության մատչելիության և պատշաճ քննության Ամերիկյան կոնվենցիայով նախատեսված չափանիշների խախտման:

164. Արդյունքում՝ Տրիբունալը հայտարարել է, որ Սոփվանայի համայնքի անդամների վնասի կապակցությամբ նահանգը խախտել է Ամերիկյան կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետը և 25-րդ հոդվածը և վերջիններիս հետ փոխկապակցված այդ պայմանագրի 1-ին հոդվածի 1-ին մասը»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ՄԵԾ ՊԱԼԱՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՅՍԱԼՆԵՐԸ

119. 2007 թվականի հունիսի 28-ի իր վճռում Պալատն ընդունելի է ճանաչել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական կողմի, քաղաքացիական և քրեական դատավարությունների տևողության, ինչպես նաև 6-րդ հոդվածի իմաստով քրեական դատավարության արդարացիության և 13-րդ հոդվածով նախատեսված արդյունավետ ընթացակարգի բացակայության վերաբերյալ գանգատները: 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմին, 6-րդ հոդվածի իմաստով քաղաքացիական դատավարության արդարացիությանը, ինչպես նաև 3-րդ և 14-րդ հոդվածներին վերաբերող գանգատներն անընդունելի են ճանաչվել:

120. Դատարանը կրկնել է, որ 43-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով Մեծ պալատ ուղարկվող «գործը» ներառում է դիմումի բոլոր կողմերը, եթե այն Պալատի

կողմից ընդունելի է ճանաչվել: Սակայն դա չի նշանակում, որ Մեծ պալատը ևս չի կարող անհրաժեշտության դեպքում Պալատի նման քննել դիմումի ընդունելիությանը վերաբերող հարցեր, օրինակ՝ *in fine* Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով (որը Ղատարանին իրավասություն է տալիս «մերժել անընդունելի ճանաչված դիմումները... դատավարության ցանկացած փուլում»), կամ երբ նման հարցերը միացվել են հանգամանքների հետ կամ այլ կերպ էական են տվյալ փուլի հանգամանքներում (*K. and T. v. Finland* [GC], թիվ 25702/94, կետեր 140–41, ECHR 2001-VII):

121. Վերոգրյալի հիման վրա և հաշվի առնելով այն, որ կողմերը գործը բողոքարկել են Մեծ պալատ՝ Ղատարանը կշարունակի քննել դիմումի այն մասը, որը Պալատի կողմից ընդունելի է ճանաչվել:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԴԱՏԱՎԱՐԱՎԱՆ ԿՈՂՄԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

122. Դիմողները գանգատ են ներկայացրել առ այն, որ իրենց կողմից սկսված քրեական և քաղաքացիական վարույթները հնարավորություն չեն տվել արագ և արդյունավետ պարզել իրենց որդու մահվան համար պատասխանատվությունը: Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի համապատասխան մասը սահմանում է.

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից...»:

A. Կառավարության նախնական առարկությունները

123. Կառավարությունն ընդհանուր առմամբ երկու նախնական առարկություն է ներկայացրել: Պալատում գործի քննության ժամանակ այն հայտարարել է ներպետական ընթացակարգերը չսպառելու մասին: Մեծ պալատում գործի քննության ժամանակ այն վիճարկել է Ղատարանի *ratione temporis* իրավասությունը՝ կապված դիմողների գանգատի քննության հետ:

1. *Ratione temporis* իրավասություն

(a) Պալատի վճիռը

124. Պալատը սեփական նախաձեռնությամբ *ratione temporis* հարցը քննել է 2007 թվականի հունիսի 28-ին: Այն որոշել է, որ չունի *ratione temporis* իրավասություն քննելու դիմողների 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմին վերաբերող գանգատը, քանի որ դիմողների որդու մահն ակնհայտորեն տեղի է ունեցել Սլովենիայի կողմից Կոնվենցիան վավերացնելուց առաջ: Ինչ վերաբերում է 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմին, ապա Պալատը, պահպանելով այս հարցի վերաբերյալ նախորդ նախադեպային որոշումները և *Blečić v. Croatia* (կետեր 72 և 82՝ վկայակոչված վերը) գործով սահմանված՝ ժամկետային խոչընդոտի սկզբունքը (the time of interference), գտել է, որ սույն գանգատը քննելու կապակցությամբ իր իրավասությունը կախված կլինի գործի հանգամանքներից և քննարկվող իրավունքի սահմաններից:

125. Այս կապակցությամբ Պալատը գտնում է, որ բժշկական օգնություն ստանալու ընթացքում անձի մահվան պատճառների և դրա համար պատասխանատվության սահմանման նպատակով արդյունավետ դատական համակարգ սահմանելու պետության պարտականությունն ուրույն իմաստ ունի: Այն նաև արձանագրել է, որ սույն գործով չի վիճարկվել այն, որ դիմողների որդու վիճակն սկսել է եակամորեն վատանալ հիվանդանոցում և որ նրա մահը հավանաբար կապված է եղել նրա ստացած բժշկական օգնության հետ: Բացի դրանից, Պալատը բավարարված է սկսված դատավարությունների երկու խմբերով, որոնք տեսականորեն կարող էին հանգեցնել մահվան հանգեցրած հստակ հանգամանքների և դրա համար բոլոր փուլերում հավանաբար պատասխանատու անձանց պարզելուն:

126. Պալատը շարունակել է լուծել այն հարցը, թե 2-րդ հոդվածի ենթադրյալ դատավարական խախտումն առաջացրած հանգամանքներն առաջացել են Ղատարանի ժամանակային իրավասության սահմաններում: Այն արձանագրել է, որ քրեական դատավարությունը հաջողությամբ վերաբացվել է 1996 թվականի հուլիսի 4-ին, իսկ քաղաքացիական դատավարությունն սկսվել է 1995 թվականին: Հաշվի առնելով, որ դատավարությունների ենթադրյալ թերություններն սկսվել են վարույթներն սկսվելու ամենավաղ պահից, որը հաջորդում է վավերացման ժամկետի մոտեցմանը, որ Պալատը եզրահանգել է, որ ունի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի վերաբերյալ դիմողների գանգատը քննելու ժամանակային իրավասություն: Վկայակոչելով *Broniowski v. Poland* ((dec.) [GC], թիվ 31443/96, կետ 74, ECHR 2002-X) վճիռը՝ Պալատը գտել է նաև, որ կարող էր հաշվի առնել նախքան վավերացումն առաջացած հանգամանքները, քանի որ դրանք կարող էին կարևոր լինել այդ ժամկետից հետո առաջացած հանգամանքները հասկանալու համար:

(b) Ղատարան ներկայացած անձանց փաստարկները

(i) Կառավարություն

127. Հիմք ընդունելով *Blečić v. Croatia* (տես վերը՝ կետեր 63-69) վճռում արտահատված Ղատարանի դիրքորոշումը և այն հանգամանքը, որ Պալատը *ratione temporis* հարցն իր՝ 2007 թվականի հունիսի 28-ի վճռում քննարկել է սեփական նախաձեռնությամբ՝ Կառավարությունն անընդունելիության հարց է բարձրացրել՝ կապված Ղատարանի *ratione temporis* իրավասության բացակայության հետ:

128. Մեծ պալատում Կառավարությունը շեշտել է, որ թեև դիմողների որդու մահվան կապակցությամբ քրեական և քաղաքացիական դատավարությունները երկուսն էլ սկսվել են Սլովենիայի կողմից 1994 թվականի հունիսի 28-ին Կոնվենցիան վավերացվելուց հետո, սակայն մահը տեղի է ունեցել նախքան այդ:

129. Նրանք վիճարկել են, որ 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմին վերաբերող գանգատն ընդունելի ճանաչելով՝ Պալատը խախտել է պայմանագրերի հետադարձ ուժի բացակայության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքը, և հավելել, որ Պալատի որոշման այս մասը չի համապատասխանում Ղատարանի սահմանած նախադեպային իրավունքին, մասնավորապես՝ *Moldovan and Others* և *Rostas and Others v. Romania* (dec.), թիվ 41138/98 և 64320/01, 2001 թվականի մարտի 13-ի, *Voroshilov v. Russia* (dec.), թիվ 21501/02, 2005 թվականի դեկտեմբերի 8-ի, *Stamoulakatos v. Greece* (no. 1), 1993 թվականի

հոկտեմբերի 26-ի, կետ 33, Series A no. 271, *Kadiķis v. Latvia* (dec.) թիվ 47634/99, 2000 թվականի հունիսի 29-ի և *Jovanović v. Croatia* (dec.), թիվ 59109/00, ECHR 2002-III վճիռները:

130. Իրենց փաստարկներում վերոնշյալ նախադեպային վճիռները սահմանել են, որ այն գործողությունները և անգործությունը, որոնց արդյունքում կոնվենցիոն իրավունքը ենթադրաբար խախտվել է և վերջինի վերաբերյալ վարույթները չեն կարող առանձնացվել, ուստի առանձին չեն կարող քննվել: Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը վիճարկել է, որ ի սկզբանե տեղի ունեցած դեպքը՝ դիմողների որդու մահը, առկա չի եղել Դատարանի ներգրավումից հետո և Դատարանը, հետևաբար, պետք է ձեռնպահ մնա այն հարցի քննությունից, թե արդյոք դա որևէ պարտականություն առաջացրել է:

131. Ապա Կառավարությունը հայտարարել է, որ 2-րդ հոդվածի առանձին, օրինակ՝ դատավարական կողմը, չի կարող ինքնուրույն գոյություն ունենալ: Ուսումնասիրելով 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմը՝ Պալատը ոչ անդրադարձել մահվանը՝ ուղղակիորեն որպես նախկինում տեղի ունեցած փաստի, սակայն անխուսափելիորեն քննել է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմին վերաբերող ենթադրյալ խախտումը:

132. Ի հիմնավորումն այդ պնդման Կառավարությունը նշել է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի և քննվող գործերի տևողության առումով 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ գործերի միջև առկա տարբերությունները, որոնք մասամբ տեղավորվում, իսկ մասամբ դուրս են մնում Դատարանի *ratione temporis* իրավասությունից: Նրանց փաստարկների համաձայն՝ վարույթի տևողության հետ կապված քննությունը կախված է գործի առարկայական կողմի հետ: Նմանապես, Կոնվենցիայի վավերացումից հետո վարույթի տևողությունը կապված չէ նախքան վավերացումը տեղի ունեցած վարույթի տևողության հետ: Դրան հակառակ, 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ գործերով Դատարանը քննում է վարույթը ոչ թե որպես ինքնուրույն հարց, այլ որպես կոնկրետ դեպքի քննության մաս:

133. Ապա Կառավարությունը փաստարկել է, որ իր *ratione temporis* իրավասության վերաբերյալ Պալատի եզրակացությունները չեն համապատասխանում *Blečić*-ի վճռի 68-րդ և 77–81-րդ կետերում ամրագրված սկզբունքներին (տե՛ս վերը): Մասնավորապես, այն շեշտել է, որ ընթացակարգերը չպետք է միջամտեն Դատարանի իրավասությանը և որ ընթացակարգի կիրառումը սովորաբար ենթադրում է այն հարցի պարզաբանված լինելը, թե արդյոք միջամտությունը դրա իրականացման ժամանակ գործող օրենսդրության իմաստով եղել է անօրինական:

134. Ի վերջո, Կառավարությունը նշել է, որ սույն գործի մնան գործերով ո՛չ սկզբնական դեպքը, ո՛չ հետագա վարույթը չեն կարող ընկալվել որպես շարունակական խախտում առաջացրած:

(ii) Դիմողներ

135. Դիմողները չեն վիճարկել Կառավարության՝ Մեծ պալատում *ratione temporis* նախնական առարկություններ անելու իրավունքը:

136. Նրանք վիճարկել են այն, որ պարզապես անհնարին է անուշադրության մատնել այն փաստը, որ Դատարանի ժամանակային իրավասության ընթացքում ներպետական իշխանությունները ոչինչ չեն արել իրենց որդու մահվան պատճառը պարզելու համար:

137. Նրանց փաստարկների համաձայն՝ պետությունները բժշկական օգնություն ստանալիս անձի մահվան պատճառը պարզելու նպատակով արդյունավետ դատական համակարգ ձևավորելու առանձնահատուկ պարտականություն ունեն։ Այս պարտականությունն ինքնուրույն է։

138. Վկայակոչելով *Yağcı and Sargin v. Turkey* (1995 թվականի հունիսի 8-ի, Series A no. 319-A) վճիռը՝ նրանք փաստարկել են, որ Կոնվենցիայի վավերացումից հետո պետությունը պետք է կատարեր Կոնվենցիայի պահանջները, հետագա դեպքերը ենթակա են Դատարանի իրավասությանը, եթե անգամ հանդիսանում են նախկինում գոյություն ունեցած իրավիճակի երկարաձգման արդյունք։ Քանի որ վարույթի թերություններն առկա են եղել Սլովենիայի կողմից Կոնվենցիայի վավերացումից հետո, ուստի Դատարանն ունի *ratione temporis* իրավասություն քննելու Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմին վերաբերող գանգատը։

(c) Մեծ պալատի գնահատականը

139. *Blečić*-ի (տե՛ս վերը՝ կետեր 66–69) վճռում ամրագրված պատճառները հաշվի առնելով և նշելով, որ սույն գործով այլ եզրակացության հանգելու համար որևէ այլ պատճառ չկա՝ Դատարանը գտնում է, որ չի կարող սահմանափակվել՝ Կառավարության կողմից այս փուլում *ratione temporis* առարկություններ ներկայացնելով (տե՛ս վերը՝ կետեր 124, 127 և 135)։ Հետևաբար, Դատարանը քննության է առնում այն հարցը, թե արդյոք ուներ դիմողների՝ 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմին վերաբերող գանգատը քննելու ժամանակային իրավասություն։

(i) Ընդհանուր սկզբունքներ

140. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի դրույթները պայմանավորվող կողմի վրա պարտականություններ չեն դնում՝ կապված այն գործողությունների կամ կատարված փաստերի կամ իրավիճակների հետ, որոնք դադարել են նախքան այդ կողմի համար Կոնվենցիայի կամ, առանձին դեպքերում՝ 11-րդ արձանագրության ուժի մեջ մտնելը, այսինքն՝ նախքան այն ժամանակահատվածը, երբ պատասխանող կողմը ճանաչել է անհատական խնդրանքների իրավունքը և երբ այս ճանաչումը դեռևս եղել է կամավոր («սահմանային ժամկետ»)։ Սա Դատարանի նախադեպային իրավունքում սահմանված սկզբունք է (տե՛ս վերը՝ *Blečić*, կետ 70), որը հիմնված է Վիեննայի կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածում ամրագրված միջազգային իրավունքի ընդհանուր կանոնի վրա (տե՛ս վերը՝ կետ 106)։

141. Ապա Դատարանը նշում է, որ հետադարձ ուժի անթույլատրելիության սկզբունքը կիրառելիս՝ նախկին գործերով հող է նախապատրաստվել քննության առնելու համար սահմանային ժամկետին նախորդած որոշ փաստեր, որոնք կարող են պատճառական կապի մեջ գտնվել գանգատի միակ հիմքը և Դատարանի քննության առարկա հանդիսացող՝ հետագա փաստերի հետ։

142. Օրինակ՝ դատավարությունների տևողության վերաբերյալ այն գործերով, որոնցով քաղաքացիական հայց է հարուցվել կամ մեղադրանք է ներկայացվել նախքան սահմանային ժամկետը, Դատարանը բազմիցս, որպես օժանդակ տեղեկություններ, հաշվի է առել այն փաստերը, որոնք տեղի են ունեցել նախքան այդ ժամկետի վրա հասնելը (*Foti and Others v. Italy*, 1982 թվականի դեկտեմբերի

10, կետ 53, Series A no. 56, *Yağcı and Sargin*, տե՛ս վերը՝ կետ 40 և *Humen v. Poland* [GC], թիվ 26614/95, կետեր 58-59, 1999 թվականի հոկտեմբերի 15):

143. 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ գործերով, որոնք կապված են քրեական դատավարության արդարության հետ և սկսվել են նախքան սահմանային ժամկետն ու շարունակվել դրանից հետո, Դատարանն ուսումնասիրում է ամբողջ վարույթը՝ դրա արդարացիությունը գնահատելու նպատակով: Դրա արդյունքում այն հաշվի է առնում սահմանային ժամկետին նախորդած քննության ժամանակ տրամադրված երաշխիքները՝ որոշելու համար, թե դրանք կոմպենսացրել են, արդյոք, հետագա վարույթի թերությունները (*Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain*, 1988 թվականի դեկտեմբերի 6, կետեր 60, 61 և 84, Series A 146):

144. Այլ օրինակների միջոցով *Zana v. Turkey* [GC], 1997 թվականի նոյեմբերի 25, կետեր 41–42, *Reports of Judgments and Decisions 1997-VII*) գործով Դատարանը քննության է առել դիմողի՝ 10-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքի խախտումը, որը պատճառվել էր Դատարանի ժամանակային իրավասության ընթացքում նրան քրեական դատավարության կարգով դատապարտելու հետևանքով՝ չնայած որ նրա դատապարտումը կատարվել էր նախքան սահմանային ժամկետն արված հայտարարությունների պատճառով: Բացի դրանից, ավելի ուշ կատարված վճռում Դատարանը գտել է, որ ժամանակային իրավասություն ունի վատ վերաբերմունքի արդյունքում ձեռք բերված ապակայցների կիրառման վերաբերյալ գործերով, եթե անգամ վատ վերաբերմունքը, սակայն ոչ հետագա քրեական դատավարությունը, նախորդել է Կոնվենցիայի վավերացմանը (*Haroutyunian v. Armenia*, թիվ 36549/03, կետեր 48-50, 2007 թվականի հունիսի 28):

145. Մի քանի այլ գործերով սահմանային ժամկետին նախորդած դեպքերը տարբեր չափով հաշվի են առնվել որպես Դատարանի կողմից քննվող հարցի վերաբերյալ օժանդակ տեղեկություններ (տե՛ս օրինակ, *Hokkanen v. Finland*, 1994 թվականի սեպտեմբերի 23, կետ 53, Series A no. 299-A և *Broniowski*, տե՛ս վերը՝ կետ 74):

146. Իր՝ *ratione temporis* իրավասության սահմանները որոշելու հետ կապված խնդիրն, այն դեպքերում, երբ գանգատի հիմքում դրված փաստերը մասամբ գտնվում են համապատասխան ժամանակահատվածի սահմաններում, իսկ մասամբ դուրս են այդ սահմաններից, Դատարանի կողմից հիմնովին լուծվել է *Blečić v. Croatia* (տե՛ս վերը) գործով: Այդ գործով Դատարանը հավաստել է, որ իր ժամանակային իրավասությունը պետք է որոշվի՝ կապված ենթադրյալ խախտման համար էական փաստերի հետ (կետ 77): Միաժամանակ, միջամտության ժամանակի սկզբունքն այն ընդգծել է ստորագրման համար՝ որպես Դատարանի ժամանակային իրավասության գնահատման առանցքային չափանիշ: Այս կապակցությամբ այն գտել է, որ «[Դ]ատարանի ժամանակային իրավասությունը սահմանելու համար... կարևոր է յուրաքանչյուր առանձին գործով պարզել ենթադրյալ խախտման հստակ ժամանակը: Դա անելիս Դատարանը պետք է հաշվի առնի երկուստեք՝ այն փաստերը, որոնք դիմողը վիճարկել է, և կոնվենցիոն իրավունքները, որոնք ենթադրվում է, որ խախտվել են» (կետ 82): Դատարանը նաև նշել է, որ եթե խախտումը դատարանի իրավասությունից դուրս է գտնվում, ապա այդ խախտումը վերացնելուն ուղղված հետագա ընթացակարգերի ժամանակ թույլ տրված սխալները չեն կարող մտնել Դատարանի ժամանակային իրավասության մեջ (կետ 77):

147. Դատարանը նշում է, որ *Blečić*-ի գործով սահմանված ստուգումը և չափանիշն ընդհանուր բնույթ ունեն, ինչը պահանջում է, որ կոնկրետ իրավունքների

առանձնահատուկ բնույթը, ինչպիսիք են Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով սահմանված իրավունքները, այս չափանիշների կիրառման ժամանակ հաշվի առնվեն: Այս կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ 2-րդ հոդվածը՝ 3-րդ հոդվածի հետ մեկտեղ գտնվում են Կոնվենցիայի ամենահիմնարար դրույթների շարքում, ինչպես նաև ներառում են Եվրոպայի խորհրդի կազմում գտնվող ժողովրդավարական հասարակությունների հիմնական սկզբունքների պահպանումը (տե՛ս *McCann and Others v. the United Kingdom*, 1995 թվականի սեպտեմբերի 27, կետ 147, Series A no. 324):

(ii) Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով ներկայացված դատավարական բողոքների հետ կապված Դատարանի՝ *ratione temporis* իրավասությունը

(a) Մինչ այժմ ձևավորված համապատասխան նախադեպային իրավունքը

148. Դատարանը քննել է բազմաթիվ գործեր, որոնցում 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածների նյութաիրավական կողմերին վերաբերող փաստերը Դատարանի իրավասության ժամանակային սահմաններից դուրս են եղել, մինչդեռ վեջիններիս դատավարական կողմին վերաբերող փաստերը զոնե մասամբ գտնվել են այդ ժամանակահատվածում:

149. *Moldovan and Others* և *Rostas and Others v. Romania* վճիռներում (տե՛ս վերը) Դատարանը գտել է, որ չունի *ratione temporis* իրավասություն քննելու 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությունները, քանի որ այդ պարտականությունները բխել են Ռումինիայի կողմից Կոնվենցիան վավերացնելուց հետո տեղի ունեցած սպանությունից: Սակայն այն հաշվի է առել վավերացմանը նախորդած դեպքի հանգամանքները (օրինակ՝ պետական իշխանության ներկայացուցիչների մասնակցությունը դիմողների տան հրկիզմանը) 8-րդ հոդվածով գործի քննության ժամանակ (*Moldovan v. Romania* (թիվ 2), թիվ 41138/98 և 64320/01, կետեր 102-09, ECHR 2005-VII (մեջբերումներ)):

150. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին վերաբերող՝ *Bălășoiu v. Romania* (թիվ 37424/97, 2003 թվականի սեպտեմբերի 2) գործով վճռում Դատարանն այլ եզրահագման է եկել: Մոլդովայի գործի հանգամանքների հետ համեմատելի հանգամանքներում այն վճռել է ստանձնել *ratione temporis* իրավազրոությունը՝ ուսումնասիրելու համար դատավարական կողմը՝ անկախ նյութաիրավական գանգատի մերժման հանգամանքից: Իր որոշումն այն հիմնավորել է այն փաստով, որ վատ վերաբերմունքի համար պատասխանատու անձանց նկատմամբ վարույթը շարունակվել է այդ որոշիչ ժամկետից հետո (հակառակ դրան, տե՛ս *Վորոշիլովի* վճիռը, որը վկայակոչված է վերը՝ 129-րդ կետում):

151. *Kholodov and Kholodova v. Russia* ((dec.)), գանգատ թիվ 30651/05, 2006 թվականի սեպտեմբերի 14) վճռում, Դատարանը հրաժարվել է ժամանակավոր իրավազրոությունից այն հիմքով, որ այն չի կարող հավաստել, որ այդ կապակցությամբ ունի որևէ դատավարական պարտականություն, քանի որ այն չի կարող քննել գանգատի նյութաիրավական կողմը: Այն արձանագրել է.

«Քանի որ *ratione temporis* սահմանափակված է 1994 թվականի դեպքերի կապակցությամբ դիմողների պնդումները քննելու՝ Դատարանի հնարավորությունը, այն

չի կարող քննության առնել այն հարցը, թե այս դեպքերը հիմք են հանդիսանում սույն գործով արդյունավետ քննություն իրականացնելու՝ Ռուսաստանի իշխանությունների պարտականության ծագման համար» (տե՛ս *Moldovan and Others v. Romania* (dec.), գանգատ թիվ 41138/98, 2001 թվականի մարտի 13): Նմանապես, պատասխանատու անձանց բացահայտումն ու պատժումը ենթադրաբար չապահովելը չի կարելի ասել, որ շարունակական բնույթ է կրել, քանի որ Դատարանը չի կարող եզրակացություն անել այն մասին, որ նման պարտականություն առկա է եղել (տե՛ս *Voroshilov v. Russia* (dec.), գանգատ թիվ 21501/02, 2005 թվականի դեկտեմբերի 8)»:

152. Հաշվի առնելով վերոնշյալ գործերով Դատարանի տարբեր Պալատներին փոփոխվող մոտեցումները՝ Մեծ պալատը պետք է հիմա որոշի, թե 2-րդ հոդվածից բխող դատավարական պարտականությունը կարող է դիտվել որպես նյութական օրենքից բաժանելի և ունակ կիրառվելու մահվան այն դեպքերի նկատմամբ, որոնք տեղի են ունեցել նախքան այդ որոշիչ ժամկետը, կամ արդյոք դրանք այնքան անխզելիորեն կապված են նյութաիրավական պարտականության հետ, որ հարցը կարող է բարձրացվել միայն մահվան այն դեպքերի առնչությամբ, որոնք տեղի են ունեցել այդ ժամկետից հետո:

(Բ) Դատավարական պարտականությունների «առանձնացումը»

153. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի իմաստով դատավարական պարտականություններ սահմանվել են տարբեր ենթատեքստերով (տե՛ս օրինակ, *B. v. the United Kingdom*, 1987 թվականի հուլիսի 8, կետ 63, Series A no. 121, *M.C. v. Bulgaria*, թիվ 39272/98, կետեր 148-153, ECHR 2003-XII, և *Cyprus v. Turkey* [GC], թիվ 25781/94, կետ 147, ECHR 2001-IV), որտեղ անհրաժեշտ է եղել հավաստել, որ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները ոչ թե տեսական կամ պատրանքային են, այլ գործնական են և արդյունավետ (*İlhan v. Turkey* [GC], թիվ 22277/93, կետ 91, ECHR 2000-VII): Մասնավորապես, Դատարանը Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները մեկնաբանել է որպես այս դրույթների նյութաիրավական կողմերի ենթադրյալ խախտման կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու դատավարական պարտականություն սահմանող հաշվի առնելով այս իրավունքների հիմնարար բնույթը (*McCann and Others*, տե՛ս վերը, կետեր 157-64, *Ergi v. Turkey*, 1998 թվականի հուլիսի 28, կետ 82, *Reports 1998-IV*, *Mastromatteo v. Italy* [GC], թիվ 37703/97, կետ 89, ECHR 2002-VIII, և *Assenov and Others v. Bulgaria*, 1998 թվականի հոկտեմբերի 28, կետեր 101-06, *Reports 1998-VIII*):

154. Դատարանը նշում է, որ արդյունավետ քննություն իրականացնելու կամ քաղաքացիական կամ քրեական վարույթ հարուցելու հնարավորություն ընձեռելու՝ պետության պարտականությունը, կոնկրետ գործին համապատասխան (*Calvelli and Ciglio v. Italy* [GC], թիվ 32967/96, կետ 51, ECHR 2002-I) Դատարանի նախադեպային իրավունքում կարող է դիտված լինել որպես 2-րդ հոդվածին պարտադիր բնորոշ պարտականություն, որը *inter alia* պահանջում է, որպեսզի կյանքի իրավունքը «պաշտպանվի օրենքով»: Թեև նման պարտականության չկատարումը կարող է հետևանքներ ունենալ 13-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքների համար, սակայն 2-րդ հոդվածի դատավարական պարտականությունը

հանդիսանում է առանձին պարտականություն (տե՛ս *Öneri Yıldız v. Turkey* [GC], թիվ 48939/99, կետ 148, ECHR 2004-XII և *İlhan*, տե՛ս վերը՝ կետեր 91-92):

155. Բժշկական անզուլուրջան ոլորտում 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական պարտականությունը Ռատարանի կողմից մեկնաբանվել է որպես առողջապահական ոլորտի աշխատակցի խնամքի և պատասխանատվության տակ գտնված անձի մահվան պատճառի և վերջինիս վերաբերող ցանկացած այլ պատասխանատվության պարզաբանման նպատակով արդյունավետ դատական համակարգի ձևավորման՝ պետության վրա դրված պարտականություն (տե՛ս վերը՝ *Calvelli and Ciglio*, կետ 49):

156. Ռատարանը գտնում է, որ դատավարական պարտականությունը չի քննարկվում՝ հիմնվելով այն հանգամանքի վրա, թե արդյո՞ք Պետությունը վերջնականապես պատասխանատու է ճանաչվել մահվան համար: Երբ ենթադրվում է, որ մահը պատճառվել է դիտավորյալ, միակ փաստը, որի մասին իշխանությունները տեղեկացված են, դա այն է, որ տեղի ունեցած մահը 2-րդ հոդվածի իմաստով *ipso facto* պարտականություն է առաջացնում իրականացնելու արդյունավետ պաշտոնական քննություն (*Yaşa v. Turkey*, 1998 թվականի սեպտեմբերի 2, կետ 100, *Reports* 1998-VI, *Ergi*, տե՛ս վերը՝ կետ 82, և *SŞheyla Aydın v. Turkey*, գանգատ թիվ 25660/94, կետ 171, 2005 թվականի մայիսի 24): Այն դեպքերում, երբ մահը դիտավորյալ չի պատճառվել և դատավարական պարտականությունը կիրառելի է, այս պարտականությունը կարող է սկսել գործել մահացած անձի հարազատների կողմից վարույթի հարուցման միջոցով (*Calvelli and Ciglio*, տե՛ս վերը՝ կետ 51 և *Vo v. France* [GC], թիվ 53924/00, կետ 94, ECHR 2004-VIII):

157. Բացի դրանից, քանի որ սովորաբար կասկածելի պայմաններում տեղի ունեցած մահը հանգեցնում է 2-րդ հոդվածով նախատեսված պարտականության առաջացման, այս պարտականությունը շարունակում է առկա լինել այն ժամանակահատվածում, որի ընթացքում ակնկալվում է, որ իշխանությունները ողջամտորեն կարող էին միջոցներ ձեռնարկել մահվան հանգամանքները պարզելու և դրա համար պատասխանատվություն սահմանելու նպատակով (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Brecknell v. the United Kingdom*, թիվ 32457/04, կետեր 66–72, 2007 թվականի նոյեմբերի 27 և *Hackett v. the United Kingdom*, (dec.) թիվ 34698/04, 2005 թվականի մայիսի 10):

158. Ռատարանը նաև կշիռ է տալիս այն փաստին, որ 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական պարտականությունների կատարման հարցը նյութաիրավական պարտականությունների կատարման հարցերից հետևողականորեն առանձին է քննել և համապատասխան դեպքերում գտել է, որ այդ կապակցությամբ առկա է 2-րդ հոդվածի խախտում (օրինակ *Kaya v. Turkey*, 1998 թվականի փետրվարի 19, կետեր 74–78 և 86–92, *Reports* 1998-I, *McKerr v. the United Kingdom*, թիվ 28883/95, կետեր 116–161, ECHR 2001-III, *Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland*, թիվ 41773/98, կետեր 53-69 և 80-86, 2006 թվականի փետրվարի 7, և *Ramsahai and Others v. the Netherlands* [GC], թիվ 52391/99, կետեր 286-89 և 323-57 ECHR 2007-...): Որոշ դեպքերում, 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական պարտականության կատարման հետ կապված դիմումի ընդունելիության հարցը քվեարկության ժամանակ տարբեր թվով ձայներ է հավաքել (տե՛ս օրինակ, *Slimani v. France*, թիվ 57671/00, կետեր 41–43, 2004 թվականի հուլիսի 27 և *Kanlıbaş v. Turkey*, (dec.), թիվ 32444/96, 2005 թվականի ապրիլի 28): Ավելին, որոշ

դեպքերում 2-րդ հողվածի իմաստով դատավարական պարտականության խախտման վերաբերյալ հայտարարվել է 2-րդ հողվածի իմաստով որևէ նյութաիրավական խախտման բացակայության պայմաններում (*Calvelli and Ciglio*, տե՛ս վերը՝ կետեր 41-57, *Byrzykowski v. Poland*, թիվ 11562/05, կետեր 86 և 94–118, 2006 թվականի հունիսի 27, և *Brecknell*, տե՛ս վերը՝ կետ 53):

159. Հակառակ դրան, Դատարանը եզրակացնում է, որ 2-րդ հողվածի իմաստով արդյունավետ քննություն իրականացնելու դատավարական պարտականությունը վերաճել է առանձին և ինքնուրույն պարտականության: Թեև այն սկսվում է 2-րդ հողվածի նյութաիրավական կողմերին վերաբերող գործողություններով, սակայն այն կարող է հանգեցնել *Blečić*-ի վճռի իմաստով (տե՛ս վերը՝ կետ 88) առանձին և անկախ «խախտման» հայտնաբերմանը: Այս առումով այն կարող է դիտվել որպես առանձնացվող պարտականություն, որը բխում է 2-րդ հողվածից և կարող է պարտականություններ առաջացնել պետության համար, եթե անգամ մահը տեղի է ունեցել նախքան այդ սահմանային ժամկետը:

160. Այս մոտեցումն առկա է նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների կոմիտեի և, մասնավորապես, Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանի պրակտիկայում, որը, չնայած տարբեր դրույթների առկայությանը, ընդունում է *ratione temporis* իրավասությունն այն գործերով, որոնք կապված են իրենց ժամանակային իրավասության սահմաններից դուրս տեղի ունեցած մահվան դեպքերի հետ (տե՛ս վերը՝ կետեր 111–118):

161. Սակայն, հաշվի առնելով իրավական որոշակիության սկզբունքը՝ Դատարանի ժամանակային իրավասությունը՝ կապված սահմանային ժամկետից առաջ տեղի ունեցած մահերի կապակցությամբ 2-րդ հողվածով նախատեսված դատավարական պարտականության կատարման հետ, անսահմանափակ չէ:

162. Նախ՝ պարզ է, որ երբ մահն առաջացել է նախքան սահմանային ժամկետը, Դատարանի ժամանակային իրավասության մեջ կարող է մտնել միայն այդ ժամկետից հետո կատարված դատավարական գործողությունները և/կամ դրսևորված անգործությունը:

163. Ապա, պետք է առկա լինի իրական կապ մահվան և պատասխանող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու հանգամանքի միջև, որպեսզի 2-րդ հողվածով սահմանված դատավարական պարտականությունն սկսի գործել:

Ուստի այս դրույթի համաձայն՝ պահանջվում են բազմաթիվ դատավարական գործողություններ – ինչը ներառում է ոչ միայն տվյալ անձի մահվան կապակցությամբ արդյունավետ քննության իրականացումը, այլ նաև մահվան պատճառների պարզման և պատասխանատու անձանց հայտնաբերման նպատակով համապատասխան վարույթի հարուցումը (*Vo*, տե՛ս վերը՝ կետ 89) – որոնք իրականացվել, պետք է կամ կարող են իրականացված լինել սահմանային ժամկետից հետո: Սակայն Դատարանը չի բացառում, որ որոշակի հանգամանքներում կապը կարող է նաև հիմնված լինել Կոնվենցիայի երաշխիքների և դրա հիմքում դրված արժեքների պաշտպանության իրական և արդյունավետ ձևերի առկայության հիմնավորման անհրաժեշտության վրա:

(iii) Սույն գործով վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը

164. 1994 թվականի հունիսի 28-ի իր հայտարարությամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 105), Սլովենիան ճանաչել է անհատական դիմումների կապակցությամբ կոնվենցիոն մարմինների իրավասությունը «երբ [այս] իրավունքների ենթադրյալ խախտման վերաբերյալ փաստերը առկա են եղել Կոնվենցիան և դրա Արձանագրությունները Սլովենիայի Հանրապետության համար ուժի մեջ մտնելուց հետո»: Ուղղակի արտահայտություններով սահմանափակված լինելով՝ Սլովենիայի հայտարարությունը՝ հետադարձ ուժի անթույլատրելիության վերոնշյալ սկզբունքից բխող այս սահմանափակումից բացի, Դատարանի ժամանակային իրավասության համար որևէ այլ սահմանափակում չի նախատեսում:

165. Վերոնշյալ սկզբունքները սույն գործի համագամքների նկատմամբ կիրառելով՝ Դատարանը նշում է, որ դիմողների որդու մահը տեղի է ունեցել Սլովենիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց մեկ տարուց փոքր-ինչ ավելի առաջ, մինչդեռ, նախնական քննությունից բացի, բոլոր քրեական և քաղաքացիական վարույթներն իրականացվել են այդ ժամկետից հետո: Քրեական վարույթը հարուցվել է համապատասխանաբար՝ 1996 թվականի ապրիլի 26-ին (տե՛ս վերը՝ կետ 23) դիմողների՝ 1995 թվականի մայիսի 30-ի պահանջից հետո, իսկ քաղաքացիական դատավարություններն սկսվել են 1995 թվականին (տե՛ս վերը՝ կետ 48) և դեռևս չեն ավարտվել:

166. Դատարանը նշում է, որ Կառավարությունը չի վիճարկել այն, որ դիմողների դատավարական գանգատն էականորեն կապված է վերոնշյալ դատավարական ընթացակարգերի հետ, որոնք իրականացվել են Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո և հստակ նպատակ են հետապնդել պարզելու դիմողների որդու մահվան համագամքները և դրա համար պատասխանատու անձանց:

167. Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի ենթադրյալ խախտումը տեղավորվում է Դատարանի ժամանակային ընդդատության մեջ և, հետևաբար, այն իրավասու է քննելու գանգատի այս մասը: Այն կշարունակի պարզել, թե Սլովենիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո տեղի ունեցած դեպքերը վերհանում են, արդյոք, այդ դրույթի խախտումը:

2. Ներպետական ընթացակարգերի սպառումը

168. Մեծ պալատի առջև Կառավարությունը, հիմնվելով Պալատում վարույթի վերաբերյալ իր դիտարկումների վրա, առարկություն է ներկայացրել առ այն, որ դիմողները չեն սպառել ներպետական ընթացակարգերը: Այն առաջին հերթին վիճարկել է, որ գանգատը վաղաժամ է, քանի որ քաղաքացիական դատավարությունը դեռևս չի ավարտվել և որ քրեական և քաղաքացիական դատավարությունների ավարտից հետո դիմողները Սլովենիայի Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի համաձայն կարող են մալ վարույթների ընթացքում իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտման հիմքով քաղաքացիական հայց ներկայացնել պետության դեմ (տե՛ս *Lukenda v. Slovenia*, թիվ 23032/02, կետ 9, ECHR 2005-X):

Երկրորդ, այն վիճարկել է, որ դիմողներն իրենց զրկել են անհիմն հետաձգումների վիճարկման ընթացակարգերի դիմելու հնարավորությունից:

Դիմողները վիճարկել են Կառավարության փաստարկները:

169. 2007 թվականի հունիսի 28-ի իր վճռում Պալատը գտել է, որ վարույթների տևողության հետ կապված ընթացակարգերը բավարար չեն եղել, քանի որ քննարկվել է ոչ միայն դատավարությունների տևողության հարցը, այլ նաև, թե անբողջությամբ վերցրած գործի հանգամանքներից ելնելով կարելի է ասել, որ պետությունը գործել է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պահանջներին համապատասխան (տես՝ վերը՝ *Byrzykowski*, կետ 90):

Ինչ վերաբերում է առարկությունների առաջին մասին, ապա Պալատը գտնում է, որ դիմողներն սպառել են քրեական դատավարությունում իրենց հասանելի բոլոր ընթացակարգերը: Ինչ վերաբերում է քաղաքացիական դատավարությանը, որը դեռևս շարունակվում է, ապա Պալատը գտնում է, որ Կառավարության առարկությունների այս մասը սերտորեն կապված է 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի կապակցությամբ դիմողների զանգատի էության հետ և, հետևաբար, դրա քննությունը պետք է միացվի սույն գործի հանգամանքներին:

170. Մեծ պալատը նշում է, որ իր առաջ վարույթի ընթացքում կողմերն իրենց գրավոր կամ բանավոր փաստարկներում չեն ներկայացրել 2-րդ հոդվածի կապակցությամբ ներպետական ընթացակարգերի սպառման վերաբերյալ որևէ նոր փաստարկ: Իր մասով, այն որևէ պատճառ չի տեսնում Պալատի կողմից որդեգրված մոտեցումից շեղվելու համար:

B. Հանգամանքները

1. Պալատի վճիռը

171. 2007 թվականի հունիսի 28-ի իր վճռում Պալատը որևէ մատնանշում չի գտել առ այն, որ պետության կողմից որևէ կերպ քննություն չի իրականացվել դիմողների որդու մահվան համար պատասխանատու անձանց քրեական և քաղաքացիական պատասխանատվությունը սահմանելու նպատակով: Պալատը քննության է առել այն հարցը, թե ինչպես է այս ընթացակարգն աշխատել կոնկրետ հանգամանքներում: Այդ կապակցությամբ Պալատն անհրաժեշտ չի համարել առանձին որոշում կայացնել առ այն, թե արդյոք միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի կողմից մեղադրանքի մերժմանը ավարտված քրեական վարույթներն արդյունավետ են եղել այն դեպքում, երբ դիմողները բժշկի և հիվանդանոցի դեմ նաև քաղաքացիական հայց են հարուցել: Այս կապակցությամբ Պալատը վկայակոչել է *Calvelli and Ciglio v. Italy* և *Vo v. France* (տես՝ վերը) գործերով Դատարանի վճիռները: Պալատը նշել է, որ քրեական վարույթները, ինչպես դա սովորաբար լինում է, սահմանափակված են եղել տվյալ բժշկի դեմ ներկայացված մեղադրանքի կապակցությամբ որոշման կայացմամբ և որ քաղաքացիական պատասխանատվության սահմաններն էականորեն ավելի լայն են եղել, քան քրեական պատասխանատվության սահմանները և պարտադիր կերպով չեն հենվել վերջինիս վրա:

172. Ինչ վերաբերում է դատական քննության արդյունավետությանը, ապա Պալատը գտնում է, որ նախքան քրեական վարույթով որոշման կայացումը քաղաքացիական վարույթի կասեցումը կարող է պատճառաբանված համարվել: Այն նշում է, որ թեև վարույթի կասեցման մասին որոշումը կայացվել է 1997թ. հոկտեմբերին, սակայն քաղաքացիական վարույթով գրեթե վեց տարվա ընթացքում որևէ քայլ չի ձեռնարկվել:

173. Բացի նրանից, որ անծին որևէ մեղադրանք չառաջադրելով ավարտված քրեական դատավարությունը տևել է մոտ հինգ տարի, հետագայում առաջին ատյանի քաղաքացիական դատարանի կողմից սույն գործով վճիռ կայացնելու համար պահանջվել է լրացուցիչ հինգ տարի: Այդ ժամանակահատվածի ընթացքում դիմողները դատավարական բնույթի բազմաթիվ դիմումներ են ներկայացրել, ինչպիսիք են, օրինակ, դատավորին և/կամ գործի ընդդատությունը փոփոխելու վերաբերյալ դիմումները, որոնցից շատերը նրանց վիճակի բարելավման որևէ հնարավորություն չեն ստեղծել: Սակայն, անգամ հաշվի առնելով վերոնշյալ դիմումների միջոցով դիմողների կողմից վարույթի տևողության երկարացման վրա ունեցած ազդեցությունը՝ Պալատը գտնում է, որ քաղաքացիական վարույթի իրականացման ձևը (օրինակ՝ գործը եղել է վեց տարբեր դատավորների վարույթում և մոտ տասներկու տարի տևելուց հետո դեռևս շարունակվում է) չի կարող դիտվել որպես արդյունավետ և, հետևաբար, որպես 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պահանջները բավարարող:

2. Կողմերի փաստարկները

(a) Դիմողները

174. Դիմողները փաստարկել են, որ դատական համակարգը չի իրականացրել իրենց որդու մահվան պատճառի և դրա համար պատասխանատու անձանց բացահատմանն ուղղված արդյունավետ և արագ քննություն:

175. Նրանք քննադատել են քաղաքացիական վարույթի իրականացման եղանակը՝ փաստարկելով, որ իշխանությունները դժկամությամբ են քննել իրենց գործը և իրենց նկատմամբ խտրական վերաբերմունք են ցուցաբերել: Նրանք նաև իրենց անհամաձայնությունն են արտահայտել քաղաքացիական վարույթը կասեցնելու վերաբերյալ Կառավարության փաստարկին: Նրանց փաստարկների համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության սահմանումը Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի իմաստով գործի նախնական քննության ենթակա հարց չի հանդիսացել, հատկապես որ քաղաքացիական պատասխանատվությունը կարող է սահմանվել, եթե անգամ որևէ քրեական հանցագործություն չի կատարվել: Այն կարող է նաև բաշխվել տարբեր կողմերի միջև և կապված լինել վնասի տարբեր մասերի հետ:

176. Դիմողը քննադատել է նաև կոնկրետ դատավորների վարույթից հեռացնելու վերաբերյալ իրենց պահանջներին դատարանների կողմից արձագանքելու եղանակը, ինչպես նաև այն վերաբերմունքը, որն իրենց վարքագծով և դիմողների ու իշխանության հետ իրենց հաղորդակցության մեջ ցուցաբերել են դատավորներից ոմանք:

177. Մեծ պալատի առջև արված դատողություններում դիմողները քննադատել են բժիշկ Մ.Ե.-ին մեղադրանք առաջադրելուց հանրային դատախազի կողմից համառորեն հրաժարվելը: Մեծ պալատի առջև իրենց դատողություններում դիմողները քննադատել են բժիշկ Մ.Ե.-ին մեղադրանք առաջադրելուց՝ հանրային դատախազի անզիջում հրաժարումը: Այս կապակցությամբ նրանք շեշտել են, որ Մարիբորի շրջանային դատարանի 1999 թվականի հունվարի 12-ի որոշումը վկայում է այն մասին, որ առկա է եղել հիմնավոր կասկած առ այն, որ կատարվել է հանցագործություն: Հանրային դատախազի՝ քննությունը շարունակելու

ցանկության բացակայության արդյունքում դիմողներին այլ բան չէր մնում, քան ստանձնել մեղադրանքի պաշտպանությունը, և դրա հետևանքով նրանք անբարենպաստ վիճակի մեջ են հայտնվել: Բացի դրանից, իշխանություններից ավելի քան յոթ տարի է պահանջվել գործը քննելու ու մեղադրանքի վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար, և քրեական վարույթը որևէ եակակ արդյունք չի տվել:

178. Մեծ պալատի առջև իրենց բանավոր փաստարկներում դիմողները կենտրոնացել են նաև Սլովենիայում բժշկական անփութության վերաբերյալ գործերի քննության մեջ ներգրավված դատաբժշկական փորձագետների անկողնակալության հարցի վրա՝ փաստարկելով, որ Սլովենիայում շատ քիչ թվով բժիշկներ կան և այն, որ Սլովենիայի բժիշկները, այդ թվում՝ դատաբժշկական փորձագետները, նույն առևտրային միավորման (FIDES-ի) անդամ են, ինչը դժվարեցնում է նրանց լիակատար անկողնակալության ապահովումը: Դիմողների գործով վերոնշյալ առևտրային միավորումը դիմողներից պահանջել է փոխհատուցել Մարիբորի շրջանային և բարձր դատարաններում բժիշկ Մ.Ե.-ին իրավական օգնություն ապահովելու համար կատարված ծախսերը: Դիմողները փաստարկել են նաև, որ պետք է կասկածի տակ դրվեն Բժշկական տրիբունալի կողմից իրականացված վարույթները, որոնց կողմ են հանդիսացել միայն մեղադրվող բժիշկը և Բժշկական ասոցիացիայի համընկալատարը:

179. Դիմողները կարծիք են արտահայտել այն մասին, որ Սլովենիայի քաղաքացիական և քրեական դատարաններում, ընդհանուր առմամբ, առկա է եղել անզգուշությամբ մահ պատճառելու համար մեղավոր բժիշկների դեմ որոշում չկայացնելու միտում:

b) Կառավարությունը

180. Կառավարության փաստարկներում Պալատը գտավ 2-րդ հոդվածի խախտում այն հիմքով, որ և՛ քրեական, և՛ քաղաքացիական վարույթները ոչ արդյունավետ են եղել: Դիմողների որդու մահվան փաստի կապակցությամբ իրականացված նախաքննությունը և, մասնավորապես, հետագա քրեական վարույթներն ամբողջությամբ բավարարել են 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պարտականությունը: Մինչդեռ քրեական դատավարությունների իրականացման ժամանակ ղեկավար նշանակություն են ունեցել օբյեկտիվ ճշմարտության և պաշտոնականության սկզբունքները, որոնք չեն եղել քաղաքացիական դատավարություններում: Այդ սկզբունքի պատճառով քաղաքացիական դատավարություններում չեն ապահովվել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությունները:

181. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողների որդու մահվանից հետո ձեռնարկված առաջին միջոցը կիրառվել է նախքան Կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը: Նա փաստարկել է, որ 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի քննության ժամանակ Դատարանը պետք է հաշվի առներ քննության այդ ժամանակ առկա վիճակը և դրա միջոցով հայտնաբերված հանգամանքները: Բացի դրանից, դիմողների կողմից հարուցված քրեական վարույթները չեն հանգեցրել նախնական քննության եզրահանգումից տարբերվող որևէ այլ եզրակացության: Մեծ պալատում ներկայացրած իր բանավոր փաստարկներում Կառավարությունը վիճարկել է նաև այն, որ հանրային դատախազն իրականացրել է բազմակողմանի վերահսկողություն մեղադրանքը չպաշտպանելու վերաբերյալ 1997 և 1999 թվականների որո-

շունների նկատմամբ՝ հավելելով, որ այն փաստը, որ ի վերջո քրեական վարույթն իրականացնող դատարանը չի հաստատել մեղադրանքը՝ դրանով իսկ հաստատելով հանրային դատախազի որոշման իրավացիությունը:

182. Կառավարությունը քննադատել է Պալատի վճռի անհստակությունը, որը վերաբերում է քրեական դատավարության ընթացքում թույլ տրված ենթադրյալ խախտումների: Այն փաստարկել է, որ քրեական վարույթների հիմնական մասը, որոնք ավարտվել են 2000 թվականի դեկտեմբերի 20-ի որոշմամբ, իրականացվել են որքան հնարավոր է արագ՝ հաշվի առնելով գործի բարդությունը, մասնավորապես այն, որ պահանջվել է երկար քննություն՝ այդ թվում՝ Սլովենիայից և արտասահմանից տարբեր փորձագետների ներգրավում, ինչպես նաև դեպքերի ընթացքի ժամանակագրական վերականգնում: Քրեական վարույթի ընթացքում որևէ էական խախտում կամ ձգձգում առկա չի եղել: Ներպետական դատարանները մանրամասն քննություն են իրականացրել պարզելու համար դիմողների որդու մահվան հանգամանքները և բժշկին այդ կապակցությամբ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայությունը:

183. Կառավարությունը մեկնաբանել է նաև քրեական վարույթների ընթացքում դիմողների ունեցած ապացուցման պարտականության հարցը: Նա նշել է, որ որպես «լրացուցիչ» մեղադրող՝ դիմողները պարտավոր էին պահպանել քրեական վարույթների հիմնարար նպատակը, դրա ընթացքում կիրառվող կանոնները և, մասնավորապես, երաշխիքները, որոնք նպատակ են հետապնդել ապահովել մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանությունը:

184. Կառավարության փաստարկները վերաբերել են նաև դիմողների՝ քրեական վարույթների ընթացքում սահմանադրական բողոք ներկայացնելու իրավունքի հարցին: Նա նշել է, որ այս ընթացակարգը քրեական դատավարությունում տուժող կողմի համար «բաց» չէ բազմաթիվ լեգիտիմ պատճառներով, ներառյալ՝ *non bis in idem* սկզբունքը:

185. Ինչ վերաբերում է գործնականում քրեական վարույթների ընդհանուր արդյունավետությանը, ապա Կառավարությունը վկայակոչել է Սլովենիայի դատարանների կողմից տրամադրված տեղեկությունները, որոնք վկայում են այն մասին, որ ենթադրյալ բժշկական անփութության հետևանքով առաջացած մահվան վերաբերյալ գործերով «լրացուցիչ» մեղադրանքի ինստիտուտը հազվադեպ է կիրառվել: Նման գործերով, որպես կանոն, մեղադրանքը պաշտպանվել է հանրային դատախազի կողմից: Ի հիմնավորումն այդ փաստարկի, Կառավարությունը ներկայացրել է տվյալներ, որոնց համաձայն՝ բժշկական անփութության վերաբերյալ վերջին տասներկու գործերով անզգուշությամբ մահ պատճառելու փաստի առթիվ քրեական վարույթ հարուցվել է հանրային դատախազի կողմից: Միայն երկու գործով է տուժող կողմը հետագայում ստանձնել մեղադրանքի պաշտպանությունը:

186. Անդրադառնալով քաղաքացիական պատասխանատվության հարցին Կառավարությունը պնդել է, որ Պարտավորությունների վերաբերյալ օրենքը և Պարտավորությունների վերաբերյալ օրենսգիրքը կյանքի իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության հնարավորություն են նախատեսում: Ի հիմնավորումն իր փաստարկի, նա ներկայացրել է ենթադրյալ բժշկական սխալի վերաբերյալ հինգ գործերով 1998-ից 2003 թվականների ընթացքում կայացված վճիռների պատճեններ: Այս գործերից չորսով առողջապահական հիմնարկները պարտավորեց-

վել են փոխհատուցել հայցվորներին պատճառված վնասները: Կառավարությունը նաև ներկայացրել է առողջապահական հիմնարկների դեմ հարուցված 124 հայցերը, որոնք 1995-ից 2004 թվականների ընթացքում ներկայացվել են Լյուբլ-յանայի և Մարիբորի շրջանային դատարաններ, և որոնցից 27-ը վերջնական լուծում են ստացել (*pravomočno končanih*): Մնացյալ մասը, ներառյալ՝ 6 գործ 1995 թվականից, դեռևս քննվում են առաջին կամ երկրորդ ատյանի դատարանների կողմից:

187. Ինչ վերաբերում է սույն գործին, ապա Կառավարությունը փաստարկել է, որ դատարաններին ներկայացված խնդիրը շատ բարդ է եղել: Ի լրումն դրա, դիմողների վարքագիծը, մասնավորապես վճիռների անընդհատ բողոքարկումը և ընդդատությունը փոփոխելու վերաբերյալ միջնորդությունների ներկայացումը խոչընդոտել են դատավարության պատշաճ ընթացքին: Կառավարությունը գտել է, որ այսքան մեծ թվով պահանջների և միջնորդությունների ներկայացումը պայմանավորված չի եղել գործի օբյեկտիվ հանգամանքներով: Մեղադրանքի պաշտպանության ստանձնումից հետո բացառապես դիմողներն են պատասխանատու վարույթի ձգձգման համար:

188. Քաղաքացիական պատասխանատվությունը հիմնված չէ միայն քրեական պատասխանատվության սահմանման վրա, և քաղաքացիական դատարանները, մասնավորապես, սահմանափակված չեն պատասխանողի՝ արդարացված լինելու հանգամանքով: Ինչ վերաբերում է քաղաքացիական վարույթների կասեցմանն այն դեպքում, երբ քաղաքացիական դատարանները պարտավոր չէին սպասել քրեական վարույթների ավարտին, ապա քաղաքացիական դատարաններն իրավասու են առանձին գործերով դիմել այդ քայլին: Սույն գործով քաղաքացիական վարույթը կասեցնելու վերաբերյալ որոշումը հիմնավորված էր՝ հաշվի առնելով ապացույցների ձեռքբերման երկարատև գործընթացը, որը միաժամանակ տեղի էր ունենում քրեական դատարանում: Բացի դրանից, դիմողներն այդ որոշումը չեն բողոքարկել:

189. Կառավարությունը նաև փաստարկել է, որ Պալատը սխալվել է՝ ամրագրելով, որ «դատարանը մոտ վեց տարի որևէ բան չի արել», քանի որ վարույթների կասեցումից և վերսկսումից հետո ընդամենը երեք տարի և յոթ ամիս է անցել: Բացի դրանից, Կառավարությունը գտել է, որ արդարացված չի եղել Պալատի կողմից այն հանգամանքի շեշտումը, որ ընդհանուր առմամբ վեց դատավոր են քննել գործը և արդյունքում սահմանել դրա համար Պետության պատասխանատվությունը: Ազգային դատարանները գործել են բացառապես ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան և դիմողների պահանջների ու միջնորդությունների վերաբերյալ որոշում են կայացրել հնարավորինս արագ: Ինչ վերաբերում է երկու դատավորի, որոնց հայտնված բացարկը բավարարվել է, ապա նրանց վարույթից հեռացնելու հանգամանքներն ամբողջությամբ կապված են եղել դիմողների հետ:

190. Կառավարության՝ Մեծ պալատում ներկայացրած փաստարկներից բխում է նաև, որ վերջինս վիճարկում է սույն գործով Օմբուդսմենի դիրքորոշումները, մասնավորապես, նրանք, որոնք վերաբերում են վարույթների կասեցմանը և 2003 թվականի հոկտեմբերի 28-ի լսման իրականացմանը: Նա փաստարկել է նաև այն, որ ներպետական օրենսդրության իմաստով Օմբուդսմենն իրավասություն չունի միջամտելու դեռևս չավարտված ներպետական վարույթներին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա է վարույթի ոչ պատշաճ ձգձգում կամ իշխա-

նության ակնհայտ չարաշահում: Նմանապես, Եվրոպական դատարանն իրավունք չուներ քննել, թե արդյոք ներպետական դատարանների կողմից ապացույցների ձեռքբերման եղանակը պատշաճ է եղել, թե՛ ոչ:

191. Մեծ պալատի առջև ներկայացված իր փաստարկներում Կառավարությունը նաև վկայակոչել է Բժշկական տրիբունալում իրականացված վարույթները՝ հիմնավորելու համար կյանքի իրավունքի պաշտպանության համակարգի արդյունավետությունը: Նա բացատրել է, որ տրիբունալն իրավասու է սահմանել բժշկի կողմից թույլ տրված հնարավոր սխալի առկայությունը: Եվ դրա արդյունքում կիրառել կարգապահական միջոցներ, այդ թվում արտոնագրի կասեցում կամ վերացում: Նա հավելել է, որ դիմողներն իրենք են զրկել իրենց այդ ընթացակարգին դիմելու հնարավորությունից:

3. Մեծ պալատի գնահատականը

(a) Համապատասխան սկզբունքները

192. Ինչպես բազմիցս նշվել է Դատարանի կողմից՝ 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պարտականությունը պահանջում է պետությունից ձևավորել արդյունավետ, անկախ դատական համակարգ, որպեսզի հնարավոր լինի պարզել պետական կամ մասնավոր ուղորտում աշխատող բժշկի հսկողության տակ գտնվող հիվանդի մահվան պատճառը և պատժվեն դրա համար պատասխանատու անձինք (ի թիվս այլ աղբյուրների, տե՛ս վերը՝ *Calvelli and Ciglio*, կետ 49, և *Powell v. the United Kingdom*, (dec.), գանգատ թիվ 45305/99, ECHR 2000-V):

193. Դատարանը կրկնում է, որ այս դատավարական պարտականությունը վերաբերում է ոչ միայն արդյունքին, այլ նաև միջոցներին (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 46477/99, կետ 71, ECHR 2002-II):

194. Եթե անգամ Կոնվենցիան, որպես այդպիսին, չի երաշխավորում երրորդ անձանց նկատմամբ քրեական վարույթ հարուցելու իրավունքը, Դատարանը բազմիցս ասել է, որ 2-րդ հոդվածով պահանջվող՝ արդյունավետ դատական համակարգը կարող է, և որոշակի հանգամանքներում պետք է ներառի քրեական օրենսդրությանը դիմելու իրավունք: Սակայն, եթե կյանքի կամ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի խախտումը դիտավորությամբ չի կատարվել, ապա արդյունավետ դատական համակարգ ձևավորելու վերաբերյալ՝ 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականության հիման վրա անհրաժեշտաբար չի պահանջվում յուրաքանչյուր գործով քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված ընթացակարգ իրականացնել (*Mastromatteo*, տե՛ս վերը՝ կետ 90): Հաշվի առնելով բժշկական անփութության առանձնահատուկ բնույթը՝ պարտականությունը կարող է, օրինակ, կատարված համարվել, եթե իրավական համակարգը տուժողներին հնարավորություն է տալիս կամ առանձին, կամ քրեական վարույթի հետ փոխկապակցված քաղաքացիական վարույթ հարուցել, որի արդյունքում կարող է սահմանվել տվյալ բժիշկների պատասխանատվությունը և համապատասխան քաղաքացիական փոխհատուցում տրամադրելու պարտականությունը, ինչպիսին է վնասների փոխհատուցման պարտականությունը և/կամ որոշման հրապարակումը: Կարող են նաև կարգապահական պատասխանատվության միջոցներ նախատեսվել (*Calvelli and Ciglio*, տե՛ս վերը՝ կետ 51, և *Vo*, տե՛ս վերը՝ կետ 90):

195. Անհապաղության և ողջամիտ արագության վերաբերյալ պահանջի առկայությունն այս ենթատեքստում ենթադրվում է: Եթե անզամ առկա են որոշակի հանգամանքներ և բարդություններ, որոնք կոնկրետ իրավիճակում խոչընդոտում են քննության ընթացքը, իշխանությունների կողմից դրան տրված արագ արձագանքն էական նշանակություն ունի դրանց օրենքին համապատասխանելու նկատմամբ հասարակական վստահության ապահովման և ապօրինի գործողությունների կատարման համաձայնության գալու կամ դրանց նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք դրսևորելու դեպքերի կանխման համար (տե՛ս վերը՝ *Paul and Audrey Edwards*, կետ 72): Նույնը կիրառելի է բժշկական անփութության հետ կապված՝ 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ գործերի նկատմամբ: Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված պետության պարտականությունը չի համարվի կատարված, եթե ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված պաշտպանությունը զոյություն ունենա միայն տեսականորեն. բացի դրանից, այն պետք է մաս արդյունավետ գործի պրակտիկայում, իսկ դա ենթադրում է գործի արագ, առանց ոչ անհրաժեշտ ձգձգումների քննության առկայություն (տե՛ս վերը՝ *Calvelli and Ciglio*, կետ 53, *Lazzarini and Ghiacci v. Italy* (dec.), գանգատ թիվ 53749/00, 2002 թվականի նոյեմբերի 7, և *Byrzykowski*, տե՛ս վերը՝ կետ 117):

196. Ի վերջո, անկախ յուրաքանչյուր գործով Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքների պաշտպանության խնդրի առկայությունից, առավել ընդհանուր գնահատականները պահանջում են, որպեսզի հիվանդանոցներում տեղի ունեցած մահերի վերաբերյալ գործերը քննվեն անհապաղ: Փաստերի և բժշկական օգնություն ցույց տալու ժամանակ թույլ տված հնարավոր սխալների իմացությունն էական նշանակություն ունի տվյալ հիմնարկների և բժշկական անձնակազմի կողմից հնարավոր թերությունները վերացնելու և մնան սխալներն ապագայում կանխելու համար: Նման գործերի ամհապաղ քննությունը, հետևաբար, կարևոր նշանակություն ունի բժշկական ծառայությունից օգտվող բոլոր անձանց անվտանգության համար (տե՛ս վերը՝ *Byrzykowski*, կետ 117):

(b) Վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը սույն գործով

197. Դատարանը նշում է, որ այն հանգամանքը, որ դիմողների որդու վիճակն սկսել է էականորեն վատանալ հիվանդանոցում և որ նրա մահը հնարավոր է կապված լինի ստացած բժշկական օգնության հետ, չի վիճարկվել ոչ Դատարանում, ոչ ներպետական վարույթների ընթացքում: Այս Դատարանն արձանագրում է դիմողների փաստարկն այն մասին, որ իրենց որդու մահը տեղի է ունեցել բժշկի անփութության պատճառով: Սրանից հետևում է, որ պետությունը պարտավոր է ապահովել, որպեսզի մահվան կապակցությամբ հարուցված վարույթները համապատասխանեն Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությանը:

198. Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ դիմողները կիրառել են երկու իրավական ընթացակարգ՝ նպատակ ունենալով պարզել իրենց որդու մահվան հանգամանքները և դրա համար պատասխանատու անձանց: Նախնական քննությունից հետո նրանք բժիշկ Մ.Ե.-ի նկատմամբ քրեական վարույթ են հարուցել, իսկ փոխհատուցում ստանալու նպատակով քաղաքացիական վարույթ են սկսել երկուստեք՝ հիվանդանոցի ու բժշկի նկատմամբ:

199. Չնայած որ մահվան փաստի կապակցությամբ որևէ կարգապահական վարույթ չի հարուցվել, Կառավարությունը չի հիմնավորել, որ Բժշկական տրիբունալում նման վարույթը (որի մասին Կառավարությունը նշել է Պալատում (տե՛ս վերը՝ կետ 191)) այդ ժամանակ կարող էր արդյունավետ ընթացակարգ համարվել:

200. Ինչ վերաբերում է քրեական վարույթներին, ապա Դատարանն արձանագրում է, որ Լյուբլյանայի դատական բժշկության ինստիտուտի դատաբժշկական եզրակացությունը կազմվել է մահվանից շատ կարճ ժամանակ անց: Չետագայում հանրային դատախազը հրաժարվել է բժշկի դեմ քրեական վարույթ հարուցել: Քրեական վարույթները հարուցվել են դիմողների պահանջով և իրականացվել են վերջիններին՝ որպես «լրացուցիչ» մեղադրողների կողմից: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ դիմողներն առաջին հերթին պահանջել են քրեական քննություն իրականացնել բժիշկ Մ.Ե.-ի՝ 1994 թվականի օգոստոսի 1-ի վարքագծի կապակցությամբ: Քննություն իրականացնելու առաջին որոշումը վերացվել է 1994 թվականի դեկտեմբերին: 1995 թվականի նոյեմբերի 30-ին, բժշկական նոր եզրակացությունն ստանալուց հետո, դիմողների կողմից ներկայացված մեկ այլ պահանջը բավարարվել է և քննությունը 1996 թվականի ապրիլի 26-ին դիմողների որդու մահից գրեթե երեք տարի և դիմողների կողմից առաջին պահանջի ներկայացումից գրեթե երկու տարի հետո, վերաբացվել է: 1996 թվականին սկսվելուց հետո այդ վարույթները շարունակվել են ավելի քան չորս տարի, որի ընթացքում՝ 1997 թվականի փետրվարի 28-ին մեղադրանք առաջադրելուց հետո, գործը երկու անգամ ուղարկվել է հետագա քննության: Գործի քննությունը վերջնականապես ավարտվել է միջանկյալ քննությունների հանձնաժողովի 2000 թվականի հոկտեմբերի 18-ի որոշմամբ:

201. Բացի դրանից, չնայած հանրային դատախազի՝ քրեական վարույթ հարուցելուց շարունակաբար հրաժարվելուն (տե՛ս վերը՝ կետեր 18, 26 և 39), ներպետական դատարանները գտել են, որ առկա են բավարար հիմքեր քննություն սկսելու համար (տե՛ս վերը՝ կետ 23) և բավական լուրջ ծավալի ապացույցներ, այդ թվում՝ դատաբժշկական եզրակացություններ են հավաքվել: Քրեական վարույթն իրականացրել և քննության «բեռը» կրել են դիմողները:

202. Դատարանը կոչված չէ որոշելու, թե արդյոք սույն գործով քրեական վարույթները պետք է իրականացվեին *ex-officio* կամ պարզելու, թե ինչ քայլեր պետք է ձեռնարկեր հանրային դատախազը, քանի որ 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական պարտականությունն անվերապահորեն չի պահանջում, որպեսզի պետությունը նման գործերով քրեական վարույթ իրականացնի (տե՛ս վերը՝ կետ 194), եթե անգամ պարզ է, որ նման վարույթներն ինքնին կարող են կատարել 2-րդ հոդվածով սահմանված պահանջները: Չետևաբար, Դատարանը սահմանափակվում է այն հարցի քննարկմամբ, թե քրեական վարույթները, մասնավորապես քննությունը, եղել են չափազանց երկար և որ ո՛չ դիմողների վարքագիծը, ո՛չ գործի բարդությունը բավարար հանգամանքներ չեն բացատրելու համար նման տևողությունը:

203. Ի տարբերություն Կառավարության, Դատարանն էական է համարում այն, որ դիմողները քաղաքացիական վարույթ են հարուցել, որի միջոցով նրանք կարող էին մրցակցային հիմունքներով պարզել կոնկրետ բժիշկների կամ հիվանդանոցի պատասխանատվության հարցը և ստանալ համապատասխան քաղաքացիաիրավական փոխհատուցում (*mutatis mutandis*, տե՛ս վերը՝ *Powell* և *Vo*,

կետ 94): Հնարահայտ է, որ քաղաքացիական պատասխանատվության շրջանակներն էականորեն ավելի լայն են, քան քրեական պատասխանատվության շրջանակները և առաջինն անվերապահորեն չի հիմնվում երկրորդի վրա: Քաղաքացիական վարույթները հարուցվել են 1995 թվականի հուլիսի 6-ին և ավելի քան տասներեք տարի տևելուց հետո դեռևս շարունակվում են Սահմանադրական դատարանում (տե՛ս վերը՝ կետ 78):

204. Ինչպես իրավամբ նշվել է Կառավարության կողմից, քաղաքացիական վարույթները երեք տարի յոթ ամիս կասեցված են եղել՝ սպասելով մինչև դիմողների կողմից զուգահեռաբար իրականացվող քրեական վարույթները կավարտվեն (տե՛ս վերը՝ կետեր 52-58): Սակայն նախքան պաշտոնական կասեցումը, երկու տարվա ընթացքում քաղաքացիական վարույթները փաստորեն դադարեցված են եղել (տե՛ս վերը՝ կետեր 49-52):

205. Դատարանը հաշվի է առնում այն հանգամանքը, որ քրեական վարույթներով ձեռք բերված ապացույցները կարող են նշանակություն ունենալ նույն փաստի կապակցությամբ հարուցված քաղաքացիական վարույթով որոշում կայացնելու համար: Հետևաբար, այն չի գտնում, որ քաղաքացիական վարույթների կասեցումն ինքնին նույն գործով անհիմն է եղել: Դրա հետ մեկտեղ, այն շեշտում է, որ կասեցումը սերպետական իշխանություններին չի ազատում գործն արագ քննելու իրենց պարտականությունից: Այս կապակցությամբ Դատարանը վրայակոչում է քրեական վարույթների իրականացման վերաբերյալ իր վերոնշյալ դատողությունները: Ի լրումն, այն նաև նշում է, որ քաղաքացիական դատարանը, որտեղ դիմողների գործը դեռևս քննվում է, պատասխանատու է քաղաքացիական վարույթի իրականացման համար և, հետևաբար, վարույթների վերաբացման հարցի լուծման ժամանակ պետք է գնահատեր, թե արդյոք շարունակական կասեցումը գերակշռում է արագության պահանջի նկատմամբ:

206. Ապա Դատարանը նշում է, որ քաղաքացիական վարույթների՝ կասեցված լինելու ընթացքում քրեական վարույթով ձեռք է բերվել փորձագետի եզրակացություն: Այս ապացույցը հասանելի է եղել քաղաքացիական դատարանին քաղաքացիական վարույթների վերաբացման ժամանակ: Վերոգրյալի հիման վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով քաղաքացիական վարույթի ընթացքում հետաժայուն ձեռնարկված քայլերը՝ Դատարանը գտնում է, որ, այդ պահից սկսած, այն ժամանակի տևողությունը, որն անհրաժեշտ է եղել քաղաքացիական վարույթն ավարտելու համար, չի կարող այլևս հիմնավորվել գործի առանձնակի բարդության վկայակոչմամբ: Այն գտնում է, սակայն, որ քրեական վարույթների ավարտից հետո ներպետական դատարաններին անհրաժեշտ է եղել ևս հինգ տարի ութ ամիս՝ դիմողների քաղաքացիական հայցի վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար:

207. Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ այդ ժամանակահատվածի ընթացքում դիմողները բազմիցս բացարկ են հայտնել իրենց գործը քննող դատավորներին և ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ մի քանի միջնորդություն են ներկայացրել: Այս քայլերից շատերը ոչ անհրաժեշտ ձգձգումների պատճառ են դարձել և որևէ ազդեցություն չեն ունեցել իրավիճակի շտկման վրա: Սակայն դիմողների պահանջներից մի քանիսը հիմնավոր են եղել: Օրինակ՝ ընդդատությունը փոխելու վերաբերյալ երկրորդ միջնորդությունը բավարարվել է և դրա արդյունքում գործը փոխանցվել է Սարիբորի շրջանային դատարան: Դիմողները հաջողության են հասել նաև այն երկու դեպքերում, երբ պահանջել են վարույթից հե-

ռացնել առանձին դատավորների, թեև կարող է թվալ, թե այդ դատավորները վարույթից հեռացել են միանշանակ իրենց սեփական մախաձեռնությամբ:

208. Դատարանն ընդունում է, որ ընդդատությունը փոխելու և առանձին դատավորների վարույթից հեռացնելու վերաբերյալ պահանջները որոշակի չափով ձգձգել են դատավորությունը: Սույն գործով, սակայն, այն գտնում է, որ ձգձգումները, որոնք տեղի են ունեցել կասեցումը դադարեցնելուց հետո, շատ դեպքերում անհիմն են եղել: Օրինակ, դիմողների՝ 2001 թվականի հունիսի 11-ի պահանջի հիման վրա ընդդատությունը փոխելուց հետո ինն ամսվա ընթացքում որևէ լսում չի իրականացվել (տե՛ս վերը՝ կետեր 59-60): 2002 թվականի ապրիլի 3-ի լսումից հետո վարույթը մոտ չորս ամիս «նիրհել» է, քանի որ դատարանները, ենթադրաբար, քննարկել են դատավորներին վարույթից հեռացնելու վերաբերյալ դիմողների միջնորդությունները: Արդյունքում՝ դատավոր Մ.Տ.Զ.-ն է հեռացվել վարույթից: Յետագա տասն ամիսների ընթացքում դատարանների կողմից կատարված միակ գործողությունը եղել է ընդդատության փոփոխության վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելը. որևէ այլ քայլ չի ձեռնարկվել (տե՛ս վերը՝ կետեր 61–63): Ի լրումն դրա, 2005 թվականի մարտի 23-ին և 24-ին նշանակված լսումների հետաձգումից հետո, և չնայած վարույթն արագացնելու վերաբերյալ դիմողների՝ 2005 թվականի մայիսի 4-ի նամակի առկայությանը, դատարանների կողմից մոր լսում նշանակելու համար պահանջվել է տասն ամիս, հավանաբար այն պատճառով, որ գործով վարույթի իրականացումն ստանձնել էր այլ դատավոր (տե՛ս վերը՝ կետեր 67–70): 2006 թվականի հունվարի 31-ին դատավոր Դ.Մ.-ին վարույթից հեռացնելուց հետո չորս ու կես ամիս է անցել նախքան մոր դատավորի կողմից 2006 թվականի հունիսի 16-ին հաջորդ լսումն իրականացնելը (տե՛ս վերը՝ կետեր 70–72): Որևէ նշանակություն չունի այն, որ այդ լսումից հետո մոր դատավորի կողմից առաջին ատյանում վարույթն ավարտվել է երեք ամիսից պակաս ժամկետում (տե՛ս վերը՝ կետ 73):

209. Սույն գործի քննության ժամանակ Դատարանը չէր կարող ուշադրություն չդարձնել Օմբուդսմենի հանրային զեկույցներին և վարույթների իրականացման կապակցությամբ նրա միջամտություններին (տե՛ս վերը՝ կետեր 81–85): Դրանցում արտացոլված հանգամանքները հնարավոր է, որ ազդած լինեն վարույթների իրականացման ձևի նկատմամբ դիմողների անվստահության վրա և դատավորներին մոր նրանց դատարանին բազմիցս ներկայացված բացարկներից մի քանիսի ներկայացման դրդապատճառ հանդիսացած լինեն: Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն փաստարկին, որ Օմբուդսմենն իրավասու չէ միջամտել խնդրահարույց ներպետական դատավարություններին (տե՛ս վերը՝ կետ 190), ապա Դատարանն այն կարծիքի է, որ իր իրավասության մեջ չի մտնում ներպետական օրենսդրության իմաստով Օմբուդսմենի լիազորությունների հետ կապված հարցի լուծումը, առավել ևս, որ այն որևէ առնչություն չունի դիմողների բողոքի հետ:

210. Ի վերջո, Դատարանը գտնում է, որ դիմողների գործի համար չի կարող բավարար համարվել այն, որ վերջինս միայն առաջին ատյանի վարույթի կարգով քննվել է վեց տարբեր դատավորի կողմից: Թեև այն ընդունում է, որ ներպետական դատարաններն իրենց զբաղեցրած դիրքով կարող են ավելի ճիշտ գնահատական տալ այն հարցին, թե այս կամ այն դատավորը կարող է, արդյոք, քննել կոնկրետ գործը, թե՛ ոչ, դրա հետ մեկտեղ, սակայն Դատարանը երբևէ չի նշել, որ գործը քննող դատավորի հաճախակի փոփոխությունը, անկասկած, խոչընդոտելու է գործի քննության արդյունավետությանը: Այս կապակցությամբ Դատարանը

գտնում է, որ Պետությունը պետք է իր դատական համակարգն այնպես կազմավորի, որպեսզի դատարանները համապատասխանեն Կոնվենցիայի պահանջներին, այդ թվում՝ այն պահանջներին, որոնք ամրագրված են 2-րդ հոդվածի դատավարական պարտականության մեջ (տե՛ս *mutatis mutandis*, *R.M.D. v. Switzerland*, 1997 թվականի սեպտեմբերի 26, կետ 54, *Reports* 1997-VI):

211. Հանրային առնչվող վերոնշյալ նախապայմանները Դատարանը գտնում է, որ իրենց որդու մահվան փաստի առիթով դիմողների կողմից հարուցված հայցը ներպետական իշխանությունները չեն քննել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով պահանջվող ջանասիրությամբ: Հետևաբար, տեղի է ունեցել 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտում և այս դրույթի դատավարական կողմի առումով ներպետական քաղաքացիական վարույթների սպառնալից վերաբերյալ Կառավարության նախնական առարկությունը ենթակա է մերժման:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՎ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴԴՅԱԼ ԽՈՒՍՏՈՒՄԸ

212. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա դիմողները վիճարկել են քրեական վարույթների անարդարացիությունը, ինչպես նաև երկու վարույթների երկարատևությունը: 6-րդ հոդվածի համապատասխան մասի համաձայն:

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

213. Դիմողները վիճարկել են նաև այն, որ Սահմանադրական դատարանը և իրավասու այլ մարմինները չեն արձագանքել իրենց որդու մահվան կապակցությամբ վարույթների իրականացման վերաբերյալ իրենց բողոքներին: Նրանք վկայակոչել են Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, որի համաձայն:

«Յուրաքանչյուր ոք, ուն սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

214. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կապակցությամբ Կառավարությունը, վկայակոչելով *Perez v. France* վճիռը ([GC], զանգատ թիվ 47287/99, կետ 70, ECHR 2004-I), Մեծ պալատի առջև վիճարկել է, որ քրեական վարույթներին վերաբերող զանգատները չեն համապատասխանում *ratione materiae*-ին: Ի լրումն դրա, նա փաստարկել է, որ դիմումի այն մասը, որը վերաբերում է Մարիբորի բարձր դատարանի 1995 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշմամբ ավարտված քրեական վարույթներին, Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա պետք է անընդունելի ճանաչվի: Քաղաքացիական վարույթների կապակցությամբ Կառավարությունը, *inter alia* վկայակոչելով *Grzinčič v. Slovenia* վճիռը (զանգատ թիվ 26867/02, ECHR 2007-... (քաղվածքներ)), փաստարկել է, որ դիմողները պետք է կիրառած լինեին 2006 թվականի օրենքի հիման վրա (տե՛ս վերը կետեր 102-04) 2007 թվականի հունվարի 1-ից նրանց հասանելի ընթացակարգը, և որ համապա-

տասխան գանգատը, հետևաբար, ներպետական ընթացակարգերի չսպառնան հիմքով անընդունելի է: Ապա նա պնդել է, որ վիճարկվող վարույթներն իրականացվել են պատշաճ և հնարավորինս արագ:

215. Դիմողները փաստարկել են, որ 2006 թվականի օրենքը գործողության մեջ մտնելու պահին իրենց բողոքը քննվել է Դատարանում և վիճարկվող քաղաքացիական վարույթներն արդեն մոտ տասներկու տարի գտնվել են ներպետական դատարաններում: 2006 թվականի օգոստոսի 25-ին առաջին ատյանի դատարանը կայացրել է իր վճիռը: 2006 թվականի օրենքով նախատեսված ընթացակարգերի կիրառումը, հետևաբար, իրենց գործով ամբողջովին անարդյունավետ կլիներ:

216. Հաշվի առնելով սույն գործի հանգամանքները և այն դատողությունները, որոնք հանգեցրել են 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտման արձանագրմանը՝ Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ չէ սույն գործը քննել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 13-րդ հոդվածի լույսի ներքո (տես *mutatis mutandis, Öneriyildiz*, վերը՝ կետ 160):

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

217. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

218. Պալատից դիմողները խնդրել են իրենց տրամադրել 1.300.000 SIT (մոտավորապես 5.440 EUR) որպես նյութական վնասի փոխհատուցում, որը, նրանց պնդմամբ, կրել են ներպետական վարույթների ընթացքում դատարանների դրսևորած անգործության և Հանրային դատախազի կողմից քրեական վարույթի հարուցումը մերժելու արդյունքում: Նրանք նաև պահանջել են 1.800.000 SIT (մոտավորապես 7.540 EUR)՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում:

219. Վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ դիմողների հայցի կապակցությամբ Պալատը եզրակացրել է.

«150. Դատարանը գտնում է, որ դիմողները չեն ներկայացրել որևէ փաստաթղթային ապացույց՝ ի հիմնավորումն ներպետական վարույթների ընթացքում դատարանների դրսևորած անգործության արդյունքում իրենց կրած ենթադրյալ ծախսերի վերաբերյալ: Ինչ վերաբերում է նյութական փոխհատուցման պահանջի մնացած մասին, ապա Դատարանը արձանագրված խախտման և ենթադրյալ նյութական վնասի միջև որևէ պատճառական կապ չի տեսնում... Հետևաբար, այն մերժում է այս պահանջը:

151. Ինչ վերաբերում է ոչ նյութական վնասին, ապա Դատարանը, արդարության հիման վրա որոշում կայացնելով և հաշվի առնելով նմանատիպ գործերով տրամադրվող գումարների չափը, ինչպես նաև սույն գործով արձանագրված խախտման բնույթը, դիմողներին տրամադրում է նրանց պահանջած ամբողջ գումարը, այն է՝ 7.540 EUR»:

220. Մեծ պալատում իրականացված քննության ժամանակ դիմողները կոչ են արել Դատարանին անփոփոխ թողնել Պալատի եզրահանգումը:

221. Կառավարությունը վիճարկել է դիմողների պահանջը:

222. Մեծ պալատը որևէ պատճառ չի տեսնում Պալատի դատողություններից հրաժարվելու համար: Այն ընդունում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի իմաստով դիմողների իրավունքների խախտման արդյունքում դիմողներին հոգեկան տառապանքի ու ֆրուստրացիայի ձևով դրսևորված ոչ նյութական վնաս է պատճառվել: Արդարության հիման վրա իր գնահատականը տալով՝ այն դիմողներին տրամադրում է այս կետով պահանջված ամբողջ գումարը, այն է՝ 7.540 EUR:

B. Ծախսերը և ծախքերը

223. Ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման կապակցությամբ դիմողների պահանջի վերաբերյալ Պալատի եզրակացության համաձայն՝

«154. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դիմողն իրավասու է իր կրած ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում պահանջել միայն այն դեպքում, երբ հիմնավորվում է, որ դրանք չափի առումով եղել են իրական և անհրաժեշտ: Սույն գործով, հաշվի առնելով իր ունեցած տեղեկությունը և վերոնշյալ չափանիշները, Դատարանը մերժում է ներպետական վարույթների ընթացքում կրած ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցման պահանջը և հիմնավորված է համարում դիմողներին տրամադրել 2.000 EUR որպես Դատարանում կրած ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցում»:

224. Դիմողները պահանջել են 5.000 EUR՝ որպես Մեծ պալատում կրած ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցում: Սակայն նրանց մանրամասնված հայցը կազմել է միայն 2.864 EUR, որը բաշխվել է հետևյալ կերպ: Հիմք ընդունելով փաստաբանների հոնորարների ներպետական սանդղակը՝ դիմողները պահանջել են 1.184 EUR՝ որպես Մեծ պալատում իրականացված գրավոր և բանավոր վարույթներում իրենց ներկայացուցչին վճարված հոնորարի փոխհատուցում: Ի լրումն, նրանք պահանջել են 855 EUR՝ որպես իրենց ներկայացուցչի ճանապարհածախսի և լսմանը մասնակցելու համար կրած կեցության ծախսի, ինչպես նաև 825 EUR՝ որպես իրենց ճանապարհածախսի և լսմանը մասնակցելու համար կրած կեցության ծախսի փոխհատուցում:

225. Կառավարությունը փաստարկել է, որ Մեծ պալատում իրականացված վարույթի համար պահանջված իրավական հոնորարների հաշվարկման նպատակով պետք է կիրառվի Սահմանադրական դատարանում իրականացվող վարույթների համար պահանջվող իրավական հոնորարների սանդղակը: Հետևաբար, իրավական ներկայացուցչության համար կրած բոլոր ծախսերը և ծախքերն ընդհանուր առմամբ կազմել են 1.635 EUR: Կառավարությունը վիճարկել է ճանապարհածախսի և կեցության ծախսի փոխհատուցում պահանջելու՝ դիմողների իրավունքն այն հիմքով, որ լսմանը նրանց մասնակցությունն անհրաժեշտ չի եղել, քանի որ նրանց փաստաբանն է ներկայացրել:

226. Դատարանը հետևողականորեն գտել է, որ ծախսերն ու ծախքերը 41-րդ հոդվածի հիման վրա չեն փոխհատուցվելու, եթե չչարզվի, որ դրանք եղել են իրական և անհրաժեշտ, ինչպես նաև չափի առումով՝ ողջամիտ: Բացի դրանից,

իրավական ծախսերը փոխհատուցվում են միայն այն դեպքում, երբ կապված են արձանագրված խախտման հետ (տես օրինակ, *Beyeler v. Italy* (արդարացի բավարարում) [GC], զանգատ թիվ 33202/96, կետ 27, 2002 թվականի մայիսի 28, և *Sahin v. Germany* [GC], զանգատ թիվ 30943/96, կետ 105, ECHR 2003-VIII):

227. Մեծ պալատը որևէ պատճառ չի տեսնում իրաժարվելու Պալատի այն դատողությունից, որը վերաբերում է Պալատում իրականացված վարույթի ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցման կապակցությամբ տրամադրված գումարին: Ինչ վերաբերում է Մեծ պալատում իրականացված վարույթին, ապա Դատարանը գտնում է, որ դիմողների ներկայացուցչի աշխատանքի, ինչպես նաև լսմանը մասնակցելու համար պահանջվող ծախսերն ու ծախքերը, այն է՝ 2.039 EUR-ն, եղել են իրական ու չափի առումով՝ ողջամիտ: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ դատական լսման ժամանակ դիմողներին ներկայացրել է իրենց փաստաբանը, ինչպես նաև հաշվի առնելով գործի բնույթը, Դատարանը գտնում է, որ դիմողների կողմից՝ իրենց մասնակցության համար կրած ծախսերն անհրաժեշտ չեն եղել և, հետևաբար, մերժում է պահանջի այս մասը:

228. Հետևաբար, Դատարանը դիմողներին տրամադրում է ընդհանուր առմամբ 4.039 EUR՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:

C. Տուգանային տոկոսները

229. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույթի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՎԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴՍԱՐԱՆԸ

1. Տասնհինգ ծայնով ընդդեմ երկուսի *մերժում է ratione temporis* իրավատուության բացակայության վերաբերյալ Կառավարության նախնական առարկությունները:

2. Միաձայն *միանում է* Կառավարության նախնական առարկությունների *այն հանգամանքներին*, որոնք վերաբերում են ներպետական քաղաքացիական վարույթների սպառնամանը՝ կապված Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի հետ, և *մերժում է* այն:

3. Միաձայն *մերժում է* Կառավարության նախնական առարկությունը՝ կապված այլ ընթացակարգերի չսպառնման հետ:

4. Հիսուն ծայնով ընդդեմ երկուսի հարաբերակցությամբ *վճռում է*, որ առկա է եղել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտում:

5. Հիսուն ծայնով ընդդեմ երկուսի հարաբերակցությամբ *վճռում է*, որ անհրաժեշտություն չկա առանձին քննել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի (քաղաքացիական և քրեական վարույթների տևողությունն ու քրեական վարույթների արդարացիությունը) և 13-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացված գանգատները:

6. Տասնվեց ծայնով ընդդեմ մեկի

Վճռում է

(a) որ երեք անվա ընթացքում պատասխանող պետությունը պետք է դիմողներին վճարի հետևյալ գումարները:

- (i) 7,540 EUR (յոթ հազար հինգ հարյուր քառասուն եվրո), գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ,
- (ii) 4,039 EUR (չորս հազար երեսունինը եվրո), գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել դիմողներից դատական ծախսերի ու ծախքերի կապակցությամբ,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս,

7. Միաձայն *մերժում է* արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողների պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով և Ղատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել Ստրասբուրգի Մարդու իրավունքների շենքում՝ 2009 թվականի ապրիլի 9-ին:

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և Ղատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ մասի հիման վրա սույն վճռին կցվում են.

- (a) դատավոր Լորենզենի հատուկ կարծիքը.
- (b) դատավոր Ջուպանցիցի հատուկ կարծիքը.
- (c) դատավորներ Ջագրեբելսկիի, Ռոզակիսի, Կաբրալ Բարոտոյի, Սպիելմանի և Սաջոյի միացյալ հատուկ կարծիքը.
- d) դատավորներ Բրաթգայի և Թյուրմենի միացյալ հատուկ կարծիքը:

ՂԱՏԱՎՈՐ ԼՈՐԵՆԶԵՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ես մեծամասնության հետ մեկտեղ քվեարկել եմ հոգուտ 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտումն արձանագրելուն: Սակայն ես չեմ կարող լիովին համաձայնել Ղատարանի *ratione temporis* իրավազրույթյան վերաբերյալ մեծամասնության պատճառաբանությանը:

Ինչպես նշված է վճռի 148-152-րդ կետերում, Ղատարանը միշտ չէ, որ իր նախադեպերում հետևողական է եղել, երբ որոշում է կայացրել Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների դատավարական պահանջների խախտումը քննելու իրավազրույթյան առկայության վերաբերյալ այն դեպքերում, երբ այս հոդվածների նյութաիրավական կողմին վերաբերող փաստերը գտնվել են Ղատարանի իրավասության ժամանակահատվածից դուրս, անգամ եթե հետագա վարույթները գոնե մասամբ այդ ժամանակահատվածի ընթացքում են տեղի ունեցել: *Blečić v. Croatia* ([GC], գանգատ թիվ 59532/00, ECHR 2006-III) գործով Ղատարանը սահմանել է ընդհանուր կանոններ, որոնք պետք է կիրառվեն իր *ratione temporis* իրավազրույթյան կապակցությամբ, սակայն առանձին հարցադրում չի արել՝ կապված վերոնշյալ իրավիճակում դրա՝ 2-րդ և 3-րդ հոդվածների իմաստով ունեցած ժամանակային իրավազրույթյան հետ:

Վճռի 153–162-րդ կետերում ամրագրված պատճառաբանությանը ես կարող եմ համաձայնել, որ Դատարանը որոշակի հանգամանքներում ունի իր ժամանակային իրավասությունից դուրս տեղի ունեցած մահերի վերաբերյալ դատավարական վեճերը քննելու՝ *ratione temporis* իրավագործություն, սակայն իրավական որոշակիություն հասկանալի պատճառով նման իրավագործությունը չի կարող ժամանակային սահմանափակում չունենալ: Այս կապակցությամբ ես լիովին համաձայն եմ վճռի 161-րդ կետում առկա դատողությանը: Սակայն ես չեմ գտնում, որ մեծամասնության կողմից 163-րդ կետում սահմանված չափանիշները համապատասխանում են այս պահանջին: Ուստի դյուրին չէ հասկանալ, թե ինչ է նշանակում մահվան և պատասխանող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև առկա «իրական կապ»-ի վերաբերյալ պահանջը, որի հետ կապվում է 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականության առաջացումը: Բացի դրանից, այն փաստը, որ մեծամասնությունը կարծես պատրաստ է ընդունել «Կոնվենցիայի երաշխիքների և հիմնարար արժեքների իրական և արդյունավետ պաշտպանության ապահովման անհրաժեշտության վրա հիմնված» նման կապը, կարծես հիմնավորում է այն, որ իրավագործության սահմանափակումները դժվար է որոշել, եթե դրանք ընդհանրապես առկա են: Ես գտնում եմ, որ Դատարանի ժամանակային իրավասության սահմանման նման անորոշ և հեռահար եղանակը չի համապատասխանում իրավական որոշակիությունն ապահովելու՝ հռչակված մտադրությանը:

Իմ կարծիքով, պետք է հստակ ժամանակային կապ լինի, մի կողմից, տեղի ունեցած դեպքի՝ մահվան, վատ վերաբերմունքի ու այլնի և քննություն իրականացնելու պարտականության, իսկ, մյուս կողմից պատասխանող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև: Սա վերաբերում է այն գործերին, որոնցով դեպքը տեղի է ունենում և քննությունն սկսվում է նախքան Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը, սակայն այդ քննության մեծ մասն իրականացվում է միայն այդ ժամկետից հետո: Նմանապես, երբ դեպքը տեղի է ունենում կամ բացահայտվում է քննարկվող ժամկետին այնքան մոտ ժամանակահատվածում, որ անհնարին է քննություն իրականացնել մինչ այդ ժամկետը: Մյուս կողմից՝ երբ չնայած դեպքի վերաբերյալ տեղեկությունների առկայությանը, որևէ քննություն չի իրականացվում կամ երբ քննությունն ավարտվում է նախքան վճռորոշ ժամկետը, ես գտնում եմ, որ Դատարանը պետք է իրավագործություն ունենա միայն այն դեպքերում, երբ քննչական գործողություններ կատարելու պարտականությունը ծագում է համապատասխանաբար նոր ապացույցի կամ տեղեկության առկայության հիման վրա (տես *mutatis mutandis*, *Brecknell v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 2457/04, կետեր 70-71, 2007 թվականի նոյեմբերի 27):

Սույն գործով դիմողների որդու մահը տեղի է ունեցել Սլովենիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց մեկ տարուց քիչ ավելի առաջ և, նախնական քննությունից բացի, բոլոր քրեական և քաղաքացիական վարույթները հարուցվել և իրականացվել են այդ ժամկետից հետո (տես վճռի 165-րդ կետը): Այս հանգամանքներում ես համաձայն եմ, որ համապատասխան դեպքերի և Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև առկա է բավարար ժամանակային կապ արձանագրելու համար, որ Դատարանն ունի *ratione temporis* իրավագործություն քննելու 2-րդ հոդվածի հիման վրա դիմողների ներկայացրած դատավարական գանգատը: Ըստ

վճռում առկա պատճառաբանությունների, ես համաձայն եմ, որ տեղի է ունեցել այդ հոդվածի խախտում:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԶՈՒՊԱՆՑԻՑԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ես համաձայն եմ սույն գործի ելքին, սակայն օգտակար եմ համարում կատարել հետևյալ ավելացումը:

Moldovan and Others and Rostas and Others v. Romania վճռում ((dec.), գանգատներ թիվ 41138/98 և 64320/01, 2001 թվականի մարտի 13), առկա քննադատական ձևակերպումը հետևյալն է.

«Սույն գործով Դատարանը նշում է, որ սպանությունը տեղի է ունեցել 1993 թվականի սեպտեմբերին, մինչև Ռումինիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը, այն է՝ 1994 թվականի հունիսի 20-ը: Սակայն միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ կանոններին համապատասխան՝ Կոնվենցիան պայմանավորվող յուրաքանչյուր պետության նկատմամբ կիրառվում է բացառապես այն փաստերի կապակցությամբ, որոնք նախորդել են այդ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուն: Շարունակվող իրավիճակի հնարավոր առկայության դեպքում յուրաքանչյուր գործի առանձնահատուկ հանգամանքների լույսի ներքո պետք է որոշում կայացվի, եթե անհրաժեշտ է՝ *ex officio*, (օր.՝ գանգատներ թիվ 8560/79 և 8613/79 (միացված), Dec. 3.7.79, D.R. 16, էջ 209): Դատարանը, հետևաբար, պետք է ճշտի, թե արդյոք ունի սույն գանգատը քննելու՝ *ratione temporis* իրավագործություն» (ընդգծումն իմն է):

Պարզ է, որ *Blečić v. Croatia* վճռում ([GC], գանգատ թիվ 59532/00, կետ 75, ECHR 2006-III) Մեծ պալատը փորձել է որևէ կերպ հաստատել *Moldovan*-ի վճիռը՝ ներառելով այն համապատասխան մախադեպային իրավունքի ամփոփման մեջ: Հետագա գործերով, ինչպիսին է *Kholodov and Kholodova v. Russia* ((dec.), գանգատ թիվ 30651/05, 2006 թվականի սեպտեմբերի 14), գործածվել է *Moldovan*-ի և *Blečić*-ի վճիռներում արտահայտված մոտեցումները համակարգող ձևակերպում.

«Հանրահայտ է, որ պրն Դմիտրի Խոլոդովի մահվան կապակցությամբ իրականացված քննությունը և ենթադրյալ հանցագործների նկատմամբ դատական քննությունը Ռուսաստանի Դաշնության կողմից Կոնվենցիան վավերացնելուց դեռ երկար ժամանակ հետո շարունակվել է: Սլուումենցայնիվ, անհրաժեշտ է որոշել ենթադրյալ խախտման հանգեցրած փաստերի կապակցությամբ Դատարանի ժամանակային իրավասությունը: Սյու խախտման փոխհատուցմանն ուղղված ընթացակարգեր հետազայում չորամադրելի չի կարող «տեղավորել» այն դրա ժամանակային իրավասության սահմանների մեջ (տես *Blečić v. Croatia* [GC], գանգատ թիվ 59532/00, կետ 77, ECHR 2006-...):

Քանի որ *ratione temporis* սահմանափակված է 1994 թվականի դեպքերի վերաբերյալ դիմողների հավաստումները քննելու՝ Դատարանի իրավասությունը, հետևաբար, այն չի կարող քննության առնել այն, թե արդյոք այս դեպքերը հանգեցրել են Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից սույն գործով արդյունավետ քննություն իրականացնելու պարտականության առաջացմանը (տես *Moldovan and Others v. Romania* (dec.), գանգատ թիվ 41138/98, 2001 թվականի մարտի 13):

Նմանապես, պատասխանատու անձանց չբացահայտելու և չպատժելու վերաբերյալ ենթադրությունները չի կարելի ասել, որ հանգեցրել են շարունակվող իրավիճակի առաջացմանը, քանի որ [առաջին հերթին] Դատարանը չի կարող եզրակացնել, որ նման պարտականությունը գոյություն է ունեցել (տես *Voroshilov v. Russia* (dec.), գանգատ թիվ 21501/02, 2005 թվականի դեկտեմբերի 8):

Պատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ներպետական մակարդակում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի հասանելիություն, եթե առկա է Կոնվենցիայի նյութաիրավական դրույթի խախտմանը վերաբերող «վիճարկելի հայց» (տես *Boyle and Rice v. the United Kingdom*, 1988 թվականի ապրիլի 27-ի վճիռը, Series A no. 131, կետ 52):

Քանի որ Պատարանը գտել է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ դիմողների գանգատը լրրա հիմքում դրված փաստերը գտնվում է [եմ] իր *ratione temporis* իրավագոռության սահմաններից դուրս, այն իրավասու չէ քննել, թե արդյոք դիմողները Կոնվենցիայի նյութաիրավական իրավունքի խախտման վերաբերյալ ներկայացրել են «վիճարկելի հայց»: Յետևաբար, 13-րդ հոդվածի հիման վրա նրանց ներկայացրած փաստարկները գտնվում են Պատարանի *ratione temporis* իրավագործունից դուրս (տես *Meriakri v. Moldova* (dec.), գանգատ թիվ 53487/99, 2001 թվականի հունվարի 16): Դրանից հետևում է, որ դիմումի այս մասը 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով *ratione temporis* չի համապատասխանում Կոնվենցիայի դրույթներին և 35-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով պետք է մերժվի» (ընդգծումն իմն է):

Kholodov-ի վճիռը տրամաբանությունը հիմնված է շինծու նախապայմանի վրա: Այն գրեթե հստակ, սակայն որոշակի առումով ոչ հստակորեն նշում է՝ քանի որ գործի փաստական հանգամանքները Պատարանի ժամանակային իրավասությունից դուրս են գտնվում, այս փաստերի կապակցությամբ հարուցված քրեական վարույթները ևս Պատարանի ժամանակային իրավասությունից դուրս են գտնվում:

Այնուամենայնիվ, սա վերջին տայանի դատարանի համար հանդիսանում է փաստերը չ(վերա)գնահատելու, այսինքն՝ դա ազգային դատարանների հայեցողությանը թողնելու կանոն: Ուստի, պնդելու համար, որ մեր Պատարանը զրկված է ածանցյալ վարույթները սահմանափակելու հնարավորությունից, քանի որ զրկված է փաստերի հետազոտման հնարավորությունից, որը նա երբևէ չի անում, իրականում, լավագույն դեպքում ձևականություն է, իսկ վատագույն դեպքում անհեթեթություն:

Յետևաբար, առանցքային հարցը հանդիսանում է հետևյալ արտահայտության իմաստի բացահայտումը՝ «այդ կողմի համար ուժի մեջ մտնելուն հաջորդող փաստերը»: Մասնավորապես, կենտրոնական հարցը «փաստեր» բառի մեկնաբանությունն է: Այս հարցի (մեկնաբանության) առավել բարդացված մոտեցումը Յոքեսի և Ալֆ Ռոսի նման կանոնադրի այն մոտեցումը, որ նորմից դուրս «փաստեր» չկան, որ փաստերը *per se* գոյություն չունեն:

Streletz, Kessler and Krenz v. Germany վճռում ([GC], գանգատներ թիվ 34044/96, 35532/97 և 44801/98, ECHR 2001-II) մենք ունեինք նույն իրավիճակը, որտեղ «փաստերի» և նորմերի միաժամանակյա և հստակ գոյությունը նախքան (իրավական) ռեժիմի փոփոխությունը բավարար չէր, քանի որ վերջիններս չէին կիրառվում:

Առնվազն՝ փաստերն իրավական առումով նշանակություն չունեն, քանի դեռ (1) կիրառելի նորմը նախապես գոյություն ունի և (2) նորմը կիրառվում է:

Moldovan-ի Բաժանմունքի որոշման հետ կապված խնդիրը պարզապես այն է, որ վերջինս ելնում է այն պարզամիտ նախապայմանից, որ փաստերը և օրենքները (*questiones facti, questiones juris*) կարող են գոյություն ունենալ առանձին, մեկը մյուսից անկախ: Իրավամբ, ճշմարիտ է, որ դեպքը (սպանությունը) կարող է տեղի ունեցած լինել որոշակի կոնկրետ ժամանակահատվածում, այն է նախքան

Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը: Սակայն, եթե այդ դեպքը («փաստերը») չեն արձանագրվել իրավական համակարգի կողմից, դրա «իրավական արձագանքները» երբևէ չեն կարող հասնել, օրինակ, Ստրասբուրգ:

Ինչ վերաբերում է *ratione temporis* իրավագորությանը, ապա, զարմանալիորեն, առկա են դեպքի և վարույթների մի քանի համադրություն, որոնք ներառում են տարբերակների սպեկտրը: (1) Երկուստեք՝ դեպքը և հետագա վարույթները կարող են տեղի ունեցած լինել քննարկվող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուն նախորդող ժամանակահատվածում: Պարզ ասած, եթե անգամ վարույթներն իրականացվել են 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածների դատավարական կողմի ենթադրյալ խախտումների կապակցությամբ, ապա, մինևույն է, գործը *ad acta* վերաբերում է նախքան Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու ժամանակահատվածին: (2) Երկուստեք՝ դեպքը և հետագա վարույթները կարող են տեղի ունեցած լինել քննարկվող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո, նման դեպքում ևս *ratione temporis* խնդիրն առկա չէ: (3) Սակայն, եթե դեպքը տեղի է ունեցել նախքան Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը, իսկ վարույթներն իրականացվել են այդ ժամկետից հետո, ապա հնարավոր է հետևյալ իրավիճակների առկայությունը. այսպես, *Kholodov*-ի գործի կապակցությամբ քննությունն առավելապես իրականացվել էր Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո, մինչդեռ *Blečić*-ի գործով՝ հակառակն էր:

Այստեղ անհրաժեշտ է նշել, որ *Blečić*-ի վճռի 85-րդ կետում Դատարանը նշել է, որ.

«...Դիմողի իրավունքների ենթադրյալ խախտումը թույլ է տրվել Գերագույն դատարանի՝ 1996 թվականի փետրվարի 15-ի դատավճռով: Սահմանադրական դատարանի՝ հետագայում կայացված որոշման արդյունքում է միայն ընդունվել, որ այդ դատավճռով (վերջինս հանդիսանում է վերջնական ակտ, որն ինքնին կարող է խախտել դիմողի իրավունքները) ենթադրաբար կատարված խախտումն առկա է: Այդ որոշումը, այս պայմաններում, խախտում չի առաջացրել: Գերագույն դատարանի դատավճռի կայացման ժամկետի հիման վրա խախտումը Դատարանի ժամանակային իրավասությունից դուրս է գտնվում»:

Սրանից բխող հստակ հետևությունն այն է, որ թեև *Blečić*-ի գործով երկուստեք՝ դեպքը և ընթացակարգերի մեծ մասը տեղի են ունեցել Խորվաթիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց առաջ, սակայն գործը Եվրոպական դատարանի ժամանակային իրավասության սահմանների մեջ տեղավորելու համար բավական էր այն հանգամանքը, որ Խորվաթիայի գերագույն դատարանի վերջնական դատավճիռը կայացվել էր Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուց հետո: Այլ կերպ ասած, *Moldovan*-ի և *Kholodov*-ի վճիռները, իրավամբ, չեն համապատասխանում *Blečić*-ի վճռին:

Բացի դրանից, մարդու իրավունքների նկատմամբ Դատարանի լրացուցիչ վերահսկողությունը, անգամ 41-րդ հոդվածի իմաստով, սկսում է գործել միայն այն բանից հետո, երբ ներպետական ընթացակարգերն անարդյունավետ են: Սլոնվենիայի դեմ հարուցված սույն գործով Պայմանավորվող կողմը չի կարող պարտավորվել կանխելու բժշկական անփութությունը և դրա հետևանքները: *Ultra posse nemo tenetur* – Ոչ ոք պարտավոր չէ իրագործել անհնարինը:

Պետությունից, սակայն, կարելի է ակնկալել, որ այն իր սահմանված ընթացակարգերի միջոցով համապատասխան վճռորոշ արձագանք կտա: Բոլոր գործե-

րով, օրինակ, *Selmouni v. France* ([GC], գանգատ թիվ 25803/94, ECHR 1999-V) և *Jalloh v. Germany* ([GC], գանգատ թիվ 54810/00, ECHR 2006-...) գործերով, որոնցում Դատարանն ուղղակիորեն չի ընդգրկվել սպանության, խոշտանգման և այլնի մեջ, քննարկման առարկան բացառապես վերջիններիս կապակցությամբ իրականացված քննչական, դատախազական և դատական ընթացակարգերն են, որոնք կատարվել են մեղսագրվող սպանությունից կամ խոշտանգումից հետո: Հաջորդը հորիզոնական ազդեցությունն է, որը հայտնի է որպես *Drittwirkung*:

Դրանից հետևում է, որ 13-րդ հոդվածի հետ փոխկապակցված 2-րդ և 3-րդ հոդվածների՝ միակ հմարավոր, այսպես կոչված, «դատավարական կողմը», որպես կանոն, հանդիսանում են «այդ կողմի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելուն հաջորդող փաստերը» (տես վերը՝ *Moldovan*-ի վճիռը): Այս առումով, կարելի է ասել, որ *Moldovan*-ի, *Kholodov*-ի և նման այլ վճիռների «տրամաբանությունը» □ *iliih*-ի 159-րդ, 162-րդ և 163-րդ կետերում առկա դատողությունների հիման վրա վերացվել է: Համանման կերպով, *Blečić*-ի ազդեցությունը, կարծես, նեղացվել է և արդյունքում Դատարանը միայն այն եզրակացությանն է հանգել, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից բողոքը վարույթ չընդունելը բավարար չէ գործը եվրոպական դատարանի ժամանակային իրավասության սահմանների մեջ տեղավորելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԶԱԳՐԵԲԵԼՍԿԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿՎՐԾԻՔԸ, ՈՐԻՆ ՄԻԱՑԵԼ ԵՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ՌՈԶԱԿԻՍԸ, ԿԱԲՐԱԼ ԲԱՐՈՏՈՆ, ՍՊԻԵԼՄԱՆԸ ԵՎ ՍԱՋՈՆ

Մեծամասնության նման ես գտնում եմ, որ նախքան պատասխանող պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը տեղի ունեցած մահվան վերաբերյալ սույն գործով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտում: Ես համաձայն եմ վճռի 153-րդ և հետագա կետերում առկա պատճառաբանությանը, որը Դատարանին իրավասություն է տալիս եզրակացնելու, որ պետությունը պարտավոր է քննություն սկսել և իրականացնել, եթե անգամ մահը տեղի է ունեցել նախքան սահմանային ժամկետը (տես 159-րդ կետը): Այս պարտականությունը «սահմանափակում է պետությանն այն ժամանակահատվածի ընթացքում, երբ ողջամտորեն կարող էր ակնկալվել, որ իշխանությունները կարող են մահվան հանգամանքների վրա լույս սփռելու և դրա համար պատասխանատու անձանց բացահայտելու նպատակով միջոցներ ձեռնարկել» (տես 157-րդ կետը):

Օրենքով նախատեսված սահմանափակման առարկա չհանդիսացող հանցագործություններից բացի, այն դեպքերը, որոնք տեղի են ունեցել վաղ անցյալում, անհրաժեշտաբար չեն հանգեցնում վերոնշյալ սկզբունքի կիրառմանը: Երբ Կոնվենցիան պետության համար ուժի մեջ է մտնում, հավանական է, որ այլևս չեն լինի տուժողներ, ովքեր կկարողանան պահանջել քննությանը ներգրավվելու կամ քննության բացակայության կամ արդյունավետության վերաբերյալ Դատարան գանգատ ներկայացնելու լիազորություն տալ իրենց: Համեմայնդեպ, եթե սահմանափակման ժամկետն անցած լինելու պատճառով քրեական իրավունքն այլևս կիրառելի չէ, կամ եթե ապացույցի կամ վկաների անհայտացման պատճառով քննությունը ոչ արդյունավետ է, ապա նման պարտականության սահմանումը

որևէ կերպ չի կարող հիմնավորվել: Սակայն սա Դատարանում քննվող գործի հանգամանքներին վերաբերող հարց է, մինչդեռ սույն վճռում քննարկման առարկա դարձած հարցը վերաբերում էր Դատարանի *ratione temporis* իրավագործության որոշմանը և, հետևաբար, դիմումի ընդունելիությունը:

Չնայած այս հանգամանքին, մեծամասնությունն անհրաժեշտ է համարել նշել, որ «հաշվի առնելով իրավական որոշակիության սկզբունքը, Դատարանի ժամանակային իրավասությունը՝ կապված սահմանային ժամկետից առաջ տեղի ունեցած մահերի կապակցությամբ 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պարտականության կատարման հետ, անսահմանափակ չէ» (տես վճռի 161-րդ կետը): Իմ կարծիքով, Դատարանը կոնկրետ գործով պետության դատավարական պարտականության բացակայության մասին որոշում կայացնելիս, իհարկե, կարող է առաջնորդվել իրավական կամ փաստական բնույթի սահմանափակումներով: Սակայն, ինչպես ես արդեն նշել եմ, սա կասկածի տակ չի դնի Դատարանի *ratione temporis* իրավագործությունը, սակայն կբացառի 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտումը:

Իմ կարծիքով, 2-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական և նյութական պարտականություններն «առանձնացնելու» վրա դրված «սահմանափակումների» հասկացության մեկնաբանությունը (որը տալու անհրաժեշտություն սույն գործով չկար), թուլացրել է Դատարանի պատճառաբանությունները և Մեծ պալատի կողմից սահմանված իրավական սկզբունքի կիրառումը դարձրել է բարդ, վիճահարույց և անկանխատեսելի: Սա հատկապես ճշմարիտ և անհանգստացնող է, երբ դիտարկում ես «սահմանափակումների»՝ 163-րդ հոդվածում առկա անորոշ մեկնաբանության լույսի ներքո: Դատարանը յուրաքանչյուր գործով ստիպված կլինի բարդ և խնդրահարույց զնահատում իրականացնել, որը դժվար կլինի տարբերակել գործի հանգամանքներից: «Իրավական որոշակիության» վրա (որը Դատարանն իրավամբ վկայակոչել է) սրա ունեցած ազդեցությունը, համարձակվում եմ ասել, երկուստեք՝ ակնհայտ է և կործանարար:

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԲՐԱԹՁԱՅԻ ԵՎ ԹՅՈՒՄՆԵՆԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՉԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Ցավոք, մենք չենք կարող համաձայնել Մեծ պալատի մեծամասնության հետ այն առումով, որ Դատարանը *ratione temporis* իրավասություն ունի քննելու դիմողների՝ իրենց որդու մահվան փաստից բխող հայցը ներպետական իշխանությունների կողմից Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված պատշաճ ջանասիրությամբ չքննելու վերաբերյալ գանգատը: Մեր կարծիքով, Դատարանի իրավագործության վերաբերյալ Կառավարության նախնական առարկությունը հիմնավոր է և պետք է հաստատվեր: Արդյունքում, մենք դեմ ենք քվեարկել մեծամասնության այն կարծիքին, որ տեղի է ունեցել 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի խախտում:

2. *Blečić*-ի վերաբերյալ վճռում (*Blečić v. Croatia* [GC], գանգատ թիվ 59532/00, կետ 70, ECHR 2006-III), Դատարանը կրկնել է, որ միջազգային իրավունքի ընդհանուր կանոնների համաձայն՝ Կոնվենցիայի դրույթները Պայմանավորվող կողմի համար որևէ սահմանափակումներ չեն պարունակում՝ կապված 350

այն գործողության կամ փաստի հետ, որը տեղի է ունեցել նախքան այդ կողմի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը: Այս կանոնի կիրառման արդյունքում է Պալատն անընդունելիության հիմքով մերժել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կողմի վերաբերյալ դիմողների գանգատը, Պալատը, նշելով, որ դիմողների որդին հիվանդանոցում մահացել է 1993 թվականի մայիսի 19-ին և որ նրանց գանգատն էականորեն հիմնված է այն փաստերի վրա, որոնք տեղի են ունեցել և ավարտվել նախքան վավերացումը (1994 թվականի հունիսի 28), եզրակացություն է արել այն մասին, որ գանգատը *ratione temporis* չի համապատասխանում Կոնվենցիայի դրույթներին (տե՛ս Պալատի վճռի 90-րդ կետը):

3. *Blečić*-ի գործով Ղատարանը գտել է, որ Ղատարանի ժամանակային իրավասությունը պետք է որոշվի «այն փաստերի կապակցությամբ, որոնք հանգեցրել են կոնվենցիոն իրավունքի ենթադրյալ խախտման առաջացմանը» և որ եթե նման խախտումը տեղի է ունեցել նախքան վավերացումը, ապա հետագայում այդ խախտման համար փոխհատուցում տալուն ուղղված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չտրամադրելը չի կարող հանգեցնել դրա՝ Ղատարանի ժամանակային իրավասության մեջ «տեղավորելուն» (կետ 77): Ապա Ղատարանն անդրադառնալով այն իրավիճակին, երբ խախտումը նախորդել է վավերացմանը, իսկ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չտրամադրելը հաջորդել է վավերացմանը, նշել է.

«...Ղատարանի ժամանակային իրավասությունը որոշելիս վերջին գործողության ժամկետի պահպանումը կհանգեցնի այդ պետության համար Կոնվենցիային պարտադիր ուժ տալուն՝ կապված մի փաստի հետ, որ տեղի է ունեցել նախքան այդ պետության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը: Սակայն սա կհակասի միջազգային պայմանագրերին հետադարձ ուժ տալու անթույլատրելիության վերաբերյալ ընդհանուր կանոններին» (կետ 79):

4. Սույն գործով բարձրացված հարցը տարբերվում է *Blečić*-ի գործով բարձրացված հարցից: Այստեղ, ի տարբերություն նշված գործի, գանգատը վերաբերում է ոչ թե նախքան վավերացումը տեղի ունեցած կոնվենցիոն իրավունքի «խախտման» կապակցությամբ վավերացման ժամկետից հետո իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չտրամադրելուն, այլ նախքան վավերացման ժամկետը տեղի ունեցած մահվան կապակցությամբ քննություն իրականացնելու վերաբերյալ պետության՝ 2-րդ հոդվածով սահմանված պարտականության ենթադրյալ խախտմանը, որը տեղի է ունեցել վավերացման ժամկետից հետո: Այնուամենայնիվ, *Blečić*-ի գործով սահմանված սկզբունքները, մեր կարծիքով, որոշակի նշանակություն ունեն սույն գործի համար: 2-րդ հոդվածով Պետության վրա դրված դատավարական պարտականությունը ծագում է այն պահից սկսած, երբ պետական ծառայողի «ձեռքերով» կամ, ինչպես սույն գործում էր, երբ պետության համապատասխան իշխանությունները վստահելի հայտարարությամբ տեղեկացվել են, որ մահը վրա է հասել հիվանդանոցի աշխատակիցների կողմից թույլ տրված բժշկական անփութության հետևանքով: Թեև այս պարտականությունն ինքնուրույն բնույթ ունի այն առումով, որ հիմնված չէ 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական խախտման առկայության վրա, սակայն այն հանդիսանում է պարտականություն, որը ոչ միայն ծագում է մահվան փաստից, այլև ամբողջությամբ կապված է դրա հետ: Երբ մահը տեղի ունեցած է լինում նախքան վավերացումը, ինչպես սույն գործով էր, պետության վրա 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական կամ դա-

տավարական կողմերի իմաստով որևէ կոնվենցիոն պարտականություն չի դրվում, և Դատարանը ժամանակային իրավասություն չունի քննելու 2-րդ հոդվածի՝ կողմերից որևէ մեկի խախտման վերաբերյալ բողոքը: Հակառակ որոշման կայացումը, *Blečić*-ի գործի նման, կհանգեցնի այդ պետության համար Կոնվենցիային պարտադիր ուժ տալուն՝ կապված մի փաստի կամ իրավիճակի հետ (մահը և մահվան կապակցությամբ քննություն չիրականացնելը), որ տեղի է ունեցել նախքան Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը:

5. Այս սկզբունքը սահմանվել է Դատարանի՝ *Moldovan and Others* և *Rostas and Others v. Romania* գործերով կայացված վճիռներում ((dec.), զանգատներ թիվ 41138/98 և 64320/01, 2001 թվականի մարտի 13), որոնցում դիմողները *inter alia* վիճարկել էին 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմերի խախտումները՝ կապված 1993 թվականի սեպտեմբերին, այսինքն՝ նախքան Ռումինիայի համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը, այն է՝ 1994 թվականի հունիսի 20-ը տեղի ունեցած սպանությունների հետ: Նրանք 3-րդ հոդվածի հիման վրա վիճարկել են նաև այն, որ իշխանությունները պատշաճ կերպով չեն քննել «Պոզոմ»-ի ընթացքում, նույն ժամանակահատվածում Ռոմա ռեզիդենտների վրա հարձակմանը ոստիկանների մասնակցության հարցը և որ նրանց գույքի և իրերի ոչնչացումը հանգեցրել է այդ հոդվածին հակասող վերաբերումների առաջացմանը:

Մեծ պալատի համապատասխան ուղղումներով վկայակոչված *Blečić*-ի գործով կայացված վճռում Դատարանը միաձայն մերժել է երկու հոդվածներով ներկայացված զանգատը, քանի որ այն իր *ratione temporis* իրավագործության սահմաններից դուրս է գտնվում: Ինչպես նախորդ զանգատում, Դատարանը նշել է, որ.

«(...) այն ենթադրությունը, որ Ռումինիայի իշխանությունները Կոնվենցիայի իմաստով պարտավոր են դիմողների հարազատների մահվան կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնել՝ նպատակ ունենալով բացահայտել և պատժել պատասխանատու բոլոր անձանց, բխում է վերոնշյալ սպանություններից, որոնց համապատասխանությունը Կոնվենցիային Դատարանը չի կարող ստուգել: Հետևաբար, զանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դրույթների իմաստով *ratione temporis* անընդունելի է»:

Դատարանը նույն եզրակացությամբ է հանգել 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ զանգատի կապակցությամբ՝ գտնելով, որ Դատարանը չի կարող քննել նախքան վավերացումը տեղի ունեցած վեճի կապակցությամբ արդյունավետ քննություն իրականացնելու պարտականության առկայության, ինչպես նաև Կոնվենցիային վերջինիս համապատասխանության հարցերը:

6. Դատարանը նույնատիպ արդյունքի է հանգել *Voroshilov v. Russia* գործով ((dec.), զանգատ թիվ 21501/02, 2005 թվականի դեկտեմբերի 8)՝ 3-րդ հոդվածի դատավարական կողմի և 13-րդ հոդվածի վերաբերյալ զանգատը մերժելով: Բողոքարկված վատ վերաբերմունքը տեղի էր ունեցել 1997 թվականի հուլիսին և սեպտեմբերին՝ նախքան 1998 թվականի մայիսի 5-ին Ռուսաստանի Դաշնության համար Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը:

Համապատասխան ուղղումներով *Moldovan*-ի վճռի մեջբերմամբ Դատարանը գտել է, որ 3-րդ հոդվածի իմաստով դատավարական պարտականությունը ծագում է, երբ անձը վստահելի հայտարարություն է անում այն մասին, որ ենթարկվել է 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի: Ապա Դատարանը շարունակել է.

«Սակայն, քանի որ Դատարանն իրավասու չէ քննել իր *ratione temporis* իրավագործության սահմաններից դուրս գտնվող դեպքերի վերաբերյալ դիմողի հայտա-

րարությունը, նա չի կարող եզրակացություն անել այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք դիմողի հայտարարությունը «վստահելի հայտարարություն» է, ինչպես դա նախատեսված է վերոնշյալ դրույթներով: Հետևաբար, նա չի կարող քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք Ռուսաստանի իշխանությունները Կոնվենցիայի իմաստով պարտավոր էին սույն գործով արդյունավետ քննություն իրականացնել (...) Նմանապես, քննություն չիրականացնելու վերաբերյալ ենթադրությունը չի կարող սույն գործով դիտվել որպես շարունակվող իրավիճակ առաջացնող և 3-րդ հոդվածի իմաստով խնդրահարույց հանգամանք, ուստի Դատարանը չի կարող եզրակացնել, որ առկա է նման պարտականություն»:

Դատարանը նույն հիմքով մերժել է նաև 13-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացված գանգատը՝ գտնելով, որ «իրավասու չէ քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք դիմողը Կոնվենցիայով նախատեսված նյութական իրավունքի խախտման վերաբերյալ «վիճարկելի հայց» է ներկայացրել, և արդյոք 13-րդ հոդվածի հիման վրա նրա ներկայացրած փաստարկները ևս Դատարանի *ratione temporis* իրավագործության սահմաններից դուրս են գտնվում (տե՛ս *Meriakri v. Moldova* (dec.), գանգատ թիվ 53487/99, 2001 թվականի հունվարի 16)»:

7. Նույն կերպ Դատարանը հրաժարվել է *Kholodov and Kholodova v. Russia* գործով ((dec., գանգատ թիվ 30651/05, 2006 թվականի սեպտեմբերի 14) 1994 թվականի սեպտեմբերին տեղի ունեցած մահվան կապակցությամբ պետության դատավարական պարտականությունների խախտման առկայությունը քննելու իրավագործությունից: Նշված գործով մահվան կապակցությամբ քննությունն սկսվել էր նախքան վավերացումը, սակայն, Դատարանի կարծիքով, շարունակվել էր վավերացման ժամկետից բավական երկար ժամանակ հետո՝ 2005 թվականի մարտին՝ ի վերջո հանգեցնելով ենթադրյալ հանցագործների լրիվ արդարացման: Դատարանը մերժել էր գանգատը՝ համապատասխան ուղղումներով վկայակոչելով *Moldovan*-ի և *Voroshilov*-ի գործերով կայացված իր նախկին որոշումները:

«Քանի որ *ratione temporis* սահմանափակված է 1994 թվականին տեղի ունեցած դեպքերի վերաբերյալ դիմողների պնդումները քննելու Դատարանի հնարավորությունը, վերջինս չի կարող քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք այս դեպքերը Ռուսաստանի իշխանություններին պարտավորեցրել են սույն գործով արդյունավետ քննություն իրականացնել (...) Նմանապես, պատասխանատու անձանց չբացահայտելու և չպատժելու վերաբերյալ ենթադրությունը չի կարելի ասել, որ հանգեցրել է շարունակական իրավիճակի առաջացման, ուստի Դատարանը չի կարող եզրակացնել, որ առկա է եղել նման պարտականություն (...)»:

8. Դատարանի Պալատը հակառակ որոշում է կայացրել *Bălășoiu v. Romania* գործով ((dec.), գանգատ թիվ 37424/97, 2003 թվականի սեպտեմբերի 2), որով շեղվել է երկուսուկես տարի առաջ կայացված *Moldovan*-ի գործով սահմանված նախադեպից: Սույն գործով Պալատը, *ratione temporis* հիմքով մերժելով նյութաիրավական գանգատը, որոշել է, որ 1993 թվականի հուլիսին ենթադրաբար տեղի ունեցած վատ վերաբերմունքի կապակցությամբ 3-րդ հոդվածի հիման վրա բերված դատաիրավական գանգատը քննելու ժամանակային իրավասություն ունի: Իր որոշումը նա հիմնավորել է այն հանգամանքով, որ վատ վերաբերմունքի համար պատասխանատու անձանց դեմ հարուցված վարույթները շարունակվել են Ռումինիայի կողմից Կոնվենցիան վավերացնելուց հետո և ավարտվել են Արդարադատության բարձրագույն դատարանի կողմից 2002 թվականին վերջնական դատավճռի կայացմամբ: Սակայն որոշման մեջ չի բացատրվել, թե ինչ հիմքով է այս գործը տարբերակվել *Moldovan*-ի գործից, որը որպես փաստարկ վկայակոչ-

վել է պատասխանող Կառավարության կողմից: Չի բացատրվել նաև, թե ինչպես այն փաստը, որ քննությունը կամ վարույթները շարունակվել են վավերացման ժամկետից հետո՝ կարող է Դատարանին ժամանակային իրավասություն տալ քննելու այն հարցը, թե արդյոք դրանք համապատասխանել են պետության՝ 3-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությանը, այն դեպքում, երբ այդ դեպքերը տեղի ունենալու ժամանակ պետությունը սահմանափակված չի եղել Կոնվենցիայով և, հետևաբար, պետության վրա նման դատավարական պարտականություն դրված չի եղել:

9. Թեև մենք կիսում ենք մեծամասնության կարծիքն այն մասին, որ Դատարանի նախադեպային իրավունքում առկա այս ակնհայտ հակասությունը պետք է լուծվի, սակայն մենք չենք կարող համաձայնել մեծամասնության ակնհայտ նախապատվությանը, որ նրանք տվել են *Bälåsoiu*-ի գործով, կամ նրանց այն պատճառաբանությանը, որը հիմնված է դատավարական և նյութաիրավական պարտականությունների ենթադրյալ «առանձնացվածության» վրա: Փաստարկվում է, որ դատավարական պարտականությունը քննության չի առնվում՝ ելնելով այն հարցից, թե արդյոք պետությունը միանշանակ պատասխանատու է ճանաչվել մահվան համար, և որ Դատարանը, համապատասխանաբար, 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությունների հարցն առանձին է քննել նյութաիրավական պարտականությունների իրականացման հարցից և, անհրաժեշտության դեպքում, այդ կապակցությամբ 2-րդ հոդվածի առանձին խախտում է արձանագրել անգամ, երբ որևէ նյութաիրավական խախտում չի արձանագրվել:

Մենք չենք վիճարկում այս ենթադրությունները կամ մեծամասնության այն տեսակետը, որ դատավարական պարտականությունը վերաճել է «առանձին և ինքնուրույն պարտականության»: Մեծամասնության հետ մեր տեսակետները չեն համընկնում այն հարցի շուրջ, թե արդյոք պարտականությունը «առանձնացված» է դրա ծագման հիմք հանդիսացած մահվան փաստից այն առումով, որ այդ պարտականությունը կարող է դրվել պետության վրա վավերացման պահին կամ դրանից հետո, անգամ այն դեպքում, երբ մահը տեղի է ունեցել նախքան վավերացումը: Մենք չենք կարող համաձայնել վճռում առկա ենթադրությանը նաև այն պատճառով, որ դատավարական պարտականությունը «պետության վրա պարտականություններ է դնում այն ամբողջ ժամանակահատվածի համար, որի ընթացքում կարող է ողջամտորեն ենթադրվել, որ պետությունը կարող է միջոցներ ձեռնարկել մահվան հանգամանքները պարզաբանելու համար», արդյունքում՝ պետությունը, որը նախքան վավերացումը տեղի ունեցած մահվան կապակցությամբ նման քննություն չի իրականացնում կամ այդ ժամկետից հետո շարունակում է այն քննությունը, որն սկսել է առանց այդ կապակցությամբ որևէ կոնվենցիոն պարտականություն ունենալու, վավերացման ժամկետից սկսած կարող է պատասխանատվության ենթարկվել Կոնվենցիայով նախատեսված դատավարական պարտականությունների խախտման համար: Դատավարական պարտականությունը դրա ծագման համար հիմք հանդիսացած մահվանից առանձնացնելը, մեր կարծիքով, հավասարազոր կլինի Կոնվենցիային հետադարձ ուժ տալուն և պետության կողմից Դատարանի՝ անհատական դիմումներ ընդունելու իրավասության ճանաչումն անվավեր դարձնելուն (համեմատության համար տե՛ս *Kadiķis v. Latvia* (dec.), գանգատ թիվ 47634/99, 2000 թվականի հունիսի 29, *Jovanović v. Croatia* (dec.), գանգատ թիվ 59109/00, ECHR 2002-II):

10. Մեր կարծիքով, այս մեկնաբանությունը «բաց» է երկու այլ առարկությունների համար: Առաջին՝ այն կարծես հանգեցնում է Դատարանի մոտեցման հետ ահիսմապատասխանության կապված այն հարցի հետ, թե արդյոք վավերացումից առաջ տեղի ունեցած մահվան կապակցությամբ արդյունավետ քննության բացակայությունը քննվում է 2-րդ հոդվածի դատավարական կողմի, թե 13-րդ հոդվածի հիման վրա, որի պահանջները կարծես նման են, սակայն «ավելի լայն են, քան 2-րդ հոդվածի իմաստով արդյունավետ քննություն իրականացնելու՝ պետության դատավարական պարտականությունը» (տե՛ս Դատարանի 1998 թվականի փետրվարի 19-ի *Kaya v. Turkey* վճիռը, կետ 107, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I): Դրա հետ մեկտեղ, «առանձնացվածության» սկզբունքի կիրառման ժամանակ արդյունավետ քննություն չիրականացնելու վերաբերյալ գանգատը կարող է հանգեցնել 2-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելուն, իսկ 13-րդ հոդվածով ներկայացված համանման գանգատը կարող է անընդունելի համարվել: Սա ոչ միայն այն պատճառով է, որ Դատարանը չի կարող քննության առնել այն հարցը, թե արդյոք դիմողը կոնվենցիոն նյութական իրավունքի խախտման վերաբերյալ «վիճարկելի հայց» է ներկայացրել (տե՛ս վերը վկայակոչված՝ *Voroshilov*-ի գործը), այլ նաև այն հիմնարար պատճառով, որ եթե նյութական գանգատն անընդունելի է, քանի որ չի համապատասխանում Կոնվենցիային, ապա 13-րդ հոդվածով ներկայացված գանգատը ևս անընդունելի է, նման հանգամանքներում որևէ «վիճարկելի հայց» չի կարող լինել (տե՛ս օրինակ, *Aliev v. Ukraine* (dec.), գանգատ թիվ 41220/98, 1999 թվականի մայիսի 25):

11. Ինչն առավել կարևոր է, մեծամասնության մոտեցումը ևս, ինչպես դա ամրագրված է վճռում, իրավական որոշակիության առումով լուրջ խնդիրներ կառաջացնի, եթե նախքան վավերացումը տեղի ունեցած մահվան կապակցությամբ 2-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական պարտականության իրականացումը ժամանակային սահմանափակում չունենա: Վճիռը, կարծես, փարատել է նման վտանգը՝ առաջին հերթին ամրագրելով, որ եթե մահը տեղի է ունեցել նախքան վավերացման ժամկետը, ապա միայն դատավարական գործողությունները և/կամ անգործությունը կարող են տեղավորվել Դատարանի ժամանակային իրավասության սահմանների մեջ, և երկրորդ՝ որ պետք է առկա լինի «իրական կապ մահվան և (...) Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև, որպեսզի 2-րդ հոդվածով սահմանված դատավարական պարտականությունն սկսի գործել» (տե՛ս վճռի 162–163-րդ կետերը):

12. Մեր կարծիքով, որևէ պահանջ չի կարող հետազայում անորոշությունների առաջացումը կանխարգելելու հիմք հանդիսանալ: Մասնավորապես, պարզ չէ, թե արդյոք մահվան և Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելու միջև «իրական կապ»-ը նշանակում է այդ երկու կամ այլ փաստերի միջև սերտ ժամանակային փոխկապակցվածության առկայություն, և եթե՝ այո, ապա ինչպիսի կապի մասին է խոսքը: Այս հարցը, կարծես, չի լուծվել վճռում առկա այն մեկնաբանությամբ, որ «սույն դրույթով սահմանված դատավարական գործողությունների զգալի մասը (...) կատարվել է կամ պետք է կատարված լիներ սահմանային ժամկետից հետո»: Այս սկզբունքի կիրառումը, մեր կարծիքով, հատկապես խնդրահարույց է «անգործությունների» վերաբերյալ գործերով, որոնցով նախքան վավերացումը կամ դրանից հետո որևէ միջոց կամ որևէ արդյունավետ միջոց չի ձեռնարկվել մահվան կապակցությամբ քննություն իրականացնելու նպատակով: Նման դեպքում, եթե

անգամ մահվան կապակցությամբ քննություն իրականացնելու կոնվենցիոն պարտականությունը կարող է ծագել վավերացման պահին, մինչև այն է, դժվար է հասկանալ, թե ինչպես պետք է «էական համամասնության» կանոնը կիրառվի յուրաքանչյուր գործի փաստերի նկատմամբ: Մեր կարծիքով, անորոշությունն ավելի է բարդացել վճռի 163-րդ կետում առկա այն եզրակացության պատճառով, որ Դատարանը չի բացառում, որ որոշակի հանգամանքներում կապը կարող է նաև հիմնված լինել «Կոնվենցիայի երաշխիքների և դրա հիմքում դրված արժեքների պաշտպանության իրական և արդյունավետ ձևերի առկայության հիմնավորման անհրաժեշտության վրա»:

13. Այս պատճառով մենք փաստարկում ենք հոգուտ *Moldovan*-ի գործով կայացված վճռում սահմանված նախադեպի պահպանման, որը, մեր կարծիքով, ավելի շատ է համապատասխանում նախքան Կոնվենցիան ուժի մեջ մտնելը կատարված գործողությունների և դրսևորված անգործության համար պետությունների պատասխանատվությունը կարգավորող սկզբունքներին՝ Դատարանի նախադեպային իրավունքի առավել փոխկապակցվածությունն ու դրա՝ իրավական որոշակիության կարևորագույն սկզբունքին համապատասխանությունն ապահովելու համար:

14. Համապատասխանաբար, մենք կեզրակացնեինք, որ եթե անգամ սույն գործով մահվան կապակցությամբ իրականացված քննչական գործողությունները և իրավական ընթացակարգերը, որոնք սկսվել էին նախքան պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի վավերացումը, շարունակվել են այդ ժամկետից հետո, մինչև այն է, դատավարական պարտականությունների խախտմանը վերաբերող գանգատները Դատարանի ժամանակային իրավասության սահմաններից դուրս են գտնվում:

15. Քանի որ մենք չենք կիսում մեծամասնության կարծիքն այն առումով, որ սույն գործով խախտվել է 2-րդ հոդվածը, մենք դեմ ենք քվեարկել նաև նրանց այն եզրակացությանը, որ վերոնշյալ դատողության հիման վրա անհրաժեշտություն չկա առանձին քննել Կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածների հիման վրա ներկայացված գանգատը: Եթե գանգատները քննության առնվեին, մենք կգտնեինք, որ դատավարությունների չափազանց երկար տևողության պատճառով առկա է եղել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում, սակայն առկա չի եղել 13-րդ հոդվածի խախտում:

16. Ինչ վերաբերում է 41-րդ հոդվածին, ապա մեր կարծիքները կիսվում են՝ կապված այն հարցի հետ, թե արդյոք գումար պետք է տրամադրվեր՝ կապված ոչ նյութական վնասի և ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցման հետ, դատավոր Բրաթգան քվեարկում է հոգուտ նման փոխհատուցման տրամադրման՝ պաշտպանելով 2-րդ հոդվածի կապակցությամբ մեծամասնության արտահայտած կարծիքը, իսկ դատավոր Թյուրմենը քվեարկում է որևէ փոխհատուցում տրամադրելու դեմ:

ՕՓՈՒԶՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2009թ. հունիսի 9-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

7. Դիմողը ծնվել է 1972թ. և ապրում է Դիարբեքիրում:

8. Դիմողի մայրն ազգային ծիսակարգերով ամուսնացել էր Ա.Օ.-ի հետ: 1990թ. դիմողը և Յ.Օ.-ն՝ Ա.Օ.-ի տղան, լինելով ամուսնական հարաբերությունների մեջ, սկսել էին առանձին ապրել: Նրանց փաստացի ամուսնությունը տեղի էր ունեցել 1995թ. նոյեմբերի 12-ին: Նրանք ունեցել են երեք երեխա՝ 1993թ., 1994թ. և 1996թ.: Դիմողը և Յ.Օ.-ն իրենց հարաբերությունների սկզբից ևեթ թեժ վիճաբանություններ են ունեցել: Փաստերը, որոնք ներկայացված են ստորև, Կառավարության կողմից չեն վիճարկվում:

1. Յ.Օ.-ի և Ա.Օ.-ի կողմից կատարված առաջին հարձակումը դիմողի և վերջինիս մոր վրա

9. 1995թ. ապրիլի 10-ին դիմողը և նրա մայրը բողոք են ներկայացրել Դիարբեքիրի գլխավոր դատախազության գրասենյակ, հավաստելով, որ Յ.Օ.-ն և Ա.Օ.-ն իրենցից գումար են պահանջել, այնուհետև ծեծել են իրենց և սպառնացել, որ կսպանեն: Բողոք ներկայացնողը պնդել է նաև, որ Յ.Օ.-ն և նրա հայրը ցանկացել են այլ տղամարդ տուն բերել:

10. Նույն օրը դիմողը և նրա մայրը հետազոտվել են բժշկի կողմից: Դիմողը բժշկական եզրակացությամբ հաստատվել է վերջինիս մարմնի վրա կապտուկների, ձախ հոնքի կապտուկի (էկիմոզ) և այտուցքի և պարանոցի շրջանում եղունգներով առաջացրած քերձվածքների առկայությունը: Դիմողի մոր բժշկական եզրակացությունը ևս հաստատել է վերջինիս մարմին կապտուկների և այտուցքների առկայությունը: 1995թ. ապրիլի 20-ին հրապարակվել է վերջնական եզրակացությունը, որով հաստատվել է առաջին զեկույցում արված եզրակացությունը և նշվել, որ հասցված վնասվածքները բավարար էին, որպեսզի դիմողի և նրա մորը հանգեցնեն ընդհանուր աշխատունակության՝ հինգ աշխատանքային օրվա կայուն կորստի:

11. 1995թ. ապրիլի 25-ին հանրային մեղադրողը ընդդեմ Յ.Օ.-ի և Ա.Օ.-ի ներկայացրել է մեղադրական եզրակացություն մարմնական վնասվածքներ հասցնելու և սպանության սպառնալիքի համար: 1995թ. հունիսի 15-ին Դիարբեքիրի

Մագիստրատների 1-ին դատարանը կարճել է բռնության վերաբերյալ գործի քննությունը, քանի որ դիմողը և նրա մայրը հետ էին վերցրել իրենց ներկայացրած բողոքը և այդպիսով վերացել էր դատավարություն սկսելու համար Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածով 4-րդ կետով նախատեսված քրեական գործ հարուցելու առիթը:

12. 1995թ. սեպտեմբերի 11-ին Դիարբեքիի Մագիստրատների 2-րդ դատարանը նույնպես արդարացրել է մեղադրյալներին, քանի որ ապացույցներ չկային նրանց կողմից սպանության սպառնալիքի վերաբերյալ և մեկ անգամ ևս կարճել բռնության վերաբերյալ գործի քննությունը՝ նշելով, որ այն արդեն լսվել է Դիարբեքիի Մագիստրատների 1-ին դատարանում:

2. 3.Օ.-ի կողմից կատարված երկրորդ հարձակումը դիմողի վրա:

13. 1996թ. ապրիլի 11-ին 3.Օ.-ն շատ ուժեղ ծեծի է ենթարկել դիմողին: Բժշկական եզրակացությամբ հաստատվել է դիմողի աջ աչքի արտաքին արունահոսության, աջ ականջի արյունահոսության և ձախ ուսի կապտուկի (էկիմոզ) և մեջքի ցավերի առաջացման հնարավորությունը: Եզրակացությամբ հաստատվել է, որ դիմողին հասցված վնասվածքները բավական վտանգ էին ներկայացրել նրա կյանքի համար: Նույն օրը հանրային մեղադրողի միջնորդությամբ դատավորի միանձնյա կայացրած որոշմամբ 3.Օ.-ի նկատմամբ կալանք էր կիրառվել:

14. 1996թ. ապրիլի 12-ին հանրային մեղադրողը Դիարբեքիի քրեական դատարան է ներկայացրել նախնական մեղադրական եզրակացություն՝ մեղադրելով 3.Օ.-ին Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 2-րդ կետով և 457-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ծանրացնող հանգամանքներով մարմնական վնասվածք պատճառելու համար:

15. 1996թ. ապրիլի 15-ին 3.Օ.-ն միջնորդություն է ներկայացրել Մագիստրատների 1-ին դատարանի նախագահությանը՝ խնդրելով իրեն կալանքից ազատել: Նա բացատրել է, որ վիճաբանելով իր կնոջ հետ՝ բարկացել է նրա վրա և երկու կամ երեք անգամ ապտակել: Այնուհետև իր զոքքանջը, ով աշխատում էր հիվանդանոցում, իր կնոջ համար ստացել է բժշկական եզրակացություն, որն էլ հիմք էր հանդիսացել իրեն առանց որևէ հիմքի կալանավորելու համար: Նա նշել է նաև, որ չի ցանկանում կորցնել իր բիզնեսը և ընտանիքը և զղջում է, որ ծեծել է իր կնոջը:

16. 1996թ. ապրիլի 16-ին Մագիստրատների 2-րդ դատարանը մերժել է՝ 3.Օ.-ի՝ իրեն մինչև դատական միստն ազատ արձակելու խնդրանքը և որոշել, որ կալանքը պետք է շարունակվի:

17. 1996թ. մայիսի 14-ին դատական լուսմների ժամանակ դիմողը հաստատել է իր բողոքը: Հաշվի առնելով իրավախախտման բնույթը և այն, որ տուժողը լիովին ապաքինվել է՝ հանրային մեղադրողը խնդրել է, որպեսզի մեղադրյալն ազատ արձակվի մինչև դատական լուսմները: Այսպիսով, դատարանն ազատ է արձակել 3.Օ.-ին:

18. 1996թ. հունիսի 13-ին դիմողը հետ է վերցրել իր բողոքը՝ պարզաբանելով, որ ինքն ու իր ամուսինը հաշտվել են:

19. 1996թ. հուլիսի 18-ին դատարանը գտել է, որ արարքը որակվում է Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 4-րդ կետով, որին համապատասխան դատա-

կան գործը շարունակելու համար անհրաժեշտ է դիմողի բողոքը: Համապատասխանաբար, գործը կարճվել է այն հիմքով, որ դիմողը հետ էր վերցրել իր բողոքը:

3.3.Օ.-ի կողմից կատարված երրորդ հարձակումը դիմողի և նրա մոր վրա

20. 1998թ. փետրվարի 5-ին դիմողը, նրա մայրը, քույրը և Հ.Օ.-ն կռվել են, որի ընթացքում Հ.Օ.-ն դանակով հարձակվել է դիմողի վրա: Հ.Օ.-ն, դիմողը և վերջինիս մայրն ստացել են վերոնշյալ մարմնական վնասվածքները:

Բժշկական եզրակացություններով հաստատվում են մարմնական վնասվածքները, որոնք նրանց դարձրել են անաշխատունակ համապատասխանաբար՝ յոթ, երեք և հինգ օրերի ընթացքում:

21. 1998թ. մարտի 6-ին հանրային դատախազը որոշել է այս միջադեպի առնչությամբ ոչ ոքի հանդեպ գործ չհարուցել: Նա եզրակացրել է, որ չկան բավարար ապացույցներ Հ.Օ.-ի կողմից դանակով հարձակում գործելը հաստատելու համար, իսկ կատարված նյութի հանցագործությունները, ինչպիսիք են ծեծը և գույքը վնասելը, հանդիսանում են մասնավոր մեղադրանքի առարկա: Հետևաբար, այս գործը հանրային շահ (հետաքրքրություն) չի ներկայացնում:

22. Դիմողը բնակվել է իր մոր մոտ:

4 Հ.Օ.-ի կողմից կատարված չորրորդ հարձակումը դիմողի և նրա մոր վրա. ամուսնալուծությանը հանգեցնող սպառնալիքներ և բռնություններ (ավտոմեքենայի օգտագործմամբ)

23. 1998թ. մարտի 4-ին Հ.Օ.-ն վրաերթի է ենթարկել դիմողին և նրա մորը: Հաստատվել, որ դիմողի մորը հասցվել է կյանքին վտանգ սպառնացող վնասվածք: Ոստիկանության բաժնում Հ.Օ.-ն վստահեցրել է, որ կատարվածը դժբախտ պատահար էր: Նա ընդամենը ցանկացել է դիմողին և նրա մորը մեքենայով ուղեկցել, ինչից վերջիններս, մինչև հրաժարվելը շարունակել են իրենց ճանապարհը: Այսպիսով, նրանք ընկել են մեքենայի առջևի մասի տակ: Դիմողի մայրը հավաստում է, որ Հ.Օ.-ն պահանջել է իրենցից նստել իր մեքենան, հակառակ դեպքում նա իրենց կսպանի: Եվ քանի որ նրանք հրաժարվել էին նստել մեքենան, Հ.Օ.-ն մեքենան վարել է դիմողի ուղղությամբ, ինչի հետևանքով վերջինս ընկել: Մինչ դիմողի մայրը փորձում էր օգնել իր դստերը, Հ.Օ.-ն շրջադարձ է կատարել և այս անգամ մեքենան վարել դեպի դիմողի մայրը: Դիմողի մայրը գիտակցության էր եկել միայն հիվանդանոցում: Դիմողը ոստիկանություն ներկայացրած իր բողոքում հավաստել է իր մոր տված ցուցմունքները և նշել, որ իր ամուսինն իր ավտոմեքենայով փորձել է սպանել իրենց:

24. 1998թ. մարտի 5-ին Դիարբեքիրի Մագիստրատների դատարանի դատավորը միանձնյա որոշում է կայացրել Հ.Օ.-ի նկատմամբ կրկին կալանք կիրառել վերաբերյալ:

25. 1998թ. մարտի 19-ին հանրային մեղադրողը Դիարբեքիրի 3-րդ քրեական դատարանում Հ.Օ.-ի նկատմամբ քրեական գործ է հարուցել սպանության փորձ կատարելու և մարմնական ծանր վնասվածքներ հասցնելու համար: Նույն օրը դատաբժշկական ինստիտուտը բժշկական եզրակացություն է ներկայացրել, որով

հաստատել է դիմողի ծնկին վերքի առկայությունը: Եզրակացությամբ հետևություն է արել այն մասին, որ հասցված վնասվածքները դիմողին դարձրել են անաշխատունակ հինգ աշխատանքային օրերի ընթացքում:

26. 1998թ. մարտի 20-ին դիմողը դիմել է դատարան՝ Հ.Օ.-ից ամուսնալուծվելու համար այն հիմքով, որ իրենք շատ տարածայնություններ ունեն: Նա հավաստել է, որ իր ամուսինը չի կատարում իր պարտականությունները որպես ամուսին և որպես հայր: Նա այն, որ իր ամուսինը վատ է վերաբերվում իրեն, ինչը հաստատված է բժշկական եզրակացությամբ: Նա նաև նշել է, որ իր ամուսինն այլ կանանց է իրենց տուն բերում: Դիմողը նշել է, որ նախկինում ամուսնալուծության հայտարարություն չէր անում, քանի որ իր ամուսինը իրեն ճնշում և սպառնում էր:

27. 1998թ. ապրիլի 2-ին դիմողը և նրա մայրը միջնորդություն են ներկայացրել Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազի գրասենյակ՝ խնդրելով կառավարությանը սպանության սպառնալիքով ահաբեկելու համար անվտանգության միջոցառումներ կիրառել Հ.Օ.-ի և վերջինիս հոր նկատմամբ:

28. 1998թ. ապրիլի 2-ին և 3-ին ոստիկանության աշխատակիցներն ընդունել են դիմողի, նրա մոր, եղբոր և վերջինիս կնոջ, ինչպես նաև Հ.Օ.-ի և նրա հոր միջնորդությունները: Դիմողը և նրա մայրը պնդել են, որ Հ.Օ.-ն փորձել է իրենց սպանել վրաերթի ենթարկելով, ինչպես նաև խոստացել սպանել, եթե դիմողը չվերադառնա իր մոտ: Նրանք նշել են նաև, որ դիմողը արդեն սկսել է ամուսնալուծության գործընթացը և այն, որ նա չի ցանկանում վերադառնալ Հ.Օ.-ի մոտ: Դիմողի եղբայրը և վերջինիս կինը նշել են, որ դիմողը չէր վերադառնում իր ամուսնու մոտ իր մոր պատճառով, ինչպես նաև նշել են, որ իրենք ոչինչ չգիտեին Հ.Օ.-ի և վերջինիս հոր կողմից արված սպառնալիքների մասին: Հ.Օ.-ն նշել է, որ իր միակ նպատակն իր ընտանիքը միասնական տեսնելն է, սակայն իր զոքանչը չի հանդուրժում այդ: Նա նաև նշել է, որ ինքը գնացել է դիմողի եղբոր և ընտանիքի մեծերի մոտ՝ օգնություն խնդրելու, սակայն՝ ապարդյուն: Նա նաև պնդում է, որ ինքը դիմողին և վերջինիս մորը սպանությամբ չի սպառնացել, և դա ընդամենը զրպարտություն է: Հ.Օ.-ի հայրը պնդել է, որ դիմողի մայրը ցանկանում էր, որ իր աղջիկն ամուսնալուծվի և ամուսնանա մեկ այլ անձի հետ:

29. 1998թ. ապրիլի 3-ին Դիարբեքիի անվտանգության վարչության Օրենք և կարգադրություն դեպարտամենտի տնօրենն իր զեկույցով Գլխավոր Դատախազի գրասենյակին տեղեկացրել է դիմողի և նրա մոր կողմից ներկայացրած փաստերի քննության արդյունքների մասին: Նա եզրակացրել էր, որ դիմողը թողել է իր ամուսնուն և տեղափոխվել իր մոր մոտ: Հ.Օ.-ի բազմաթիվ խնդրանքները՝ կնոջ վերադառնալու վերաբերյալ, մերժվել էին դիմողի մոր կողմից, իսկ վերջինս վիրավորանք է հասցրել Հ.Օ.-ին և հավաստել, որ Հ.Օ.-ն իրեն սպառնացել է: Հ.Օ.-ն 25 օր անցկացրել է բանտում՝ իր զոքանչին վրաերթի ենթարկելու համար, իսկ ազատ արձակվելուց հետո մի շարք միջնորդներ է ուղարկել իր կնոջ մոտ, որպեսզի համոզի նրան վերադառնալ իր մոտ: Այնուամենայնիվ, դիմողի մայրը չի թողել իր աղջկան վերադառնալ Հ.Օ.-ի մոտ: Երկու կողմն էլ միմյանց հանդեպ սպառնալիքներ են հնչել: Բացի դրանից, մայրը ցանկանում էր աղջկան բաժանել Հ.Օ.-ից, որպեսզի վրեժխնդիր լիներ իր նախկին ամուսնուց, և անընդմեջ բարձրաձայն զրպարտություններ է արել և դրանով «վատնել» անվտանգության ուժերի ժամանակը:

30. 1998թ. ապրիլի 14-ին Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազի գրասենյակը մեղադրանք առաջադրեց Յ.Օ.-ին և նրա հոր՝ Ա.Օ.-ին, և մեղադրեց նրանց դիմողին և նրա մորը սպանությանը սպառնալու համար՝ Քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան:

31. 1998թ. ապրիլի 30-ին Դիարբեքիի Քրեական դատարանն ազատել է Յ.Օ.-ին կալանքից: Բացի դրանից, դատարանը նշել է, որ այդ գործի վրա իր իրավասությունը չի տարածվում և այն ուղարկել է Դիարբեքիի Ատենակալների դատարան:

32. 1998թ. մայիսի 11-ին Ատենակալների դատարանն արարքն որակեց որպես սպանության փորձ: 1998թ. հուլիսի 9-ի դատական լուսմների ժամանակ Յ.Օ.-ն կրկին նշել է, որ կատարվածն ընդամենը պատահար էր՝ մեքենայի դուռը բաց էր և նա քշելով մեքենան՝ պատահմամբ վնաս է հասցրել տուժողին: Դիմողը և նրա մայրը հաստատել են Յ.Օ.-ի արած հայտարարությունները և նշել, որ այլևս չեն ցանկանում դատավարությունը շարունակել:

33. 1998թ. հունիսի 23-ին Դիարբեքիի Ատենակալների դատարանը, բավարար ապացույցների բացակայության պատճառով, արդարացրել է Յ.Օ.-ին և նրա հորը սպանության սպառնալիք հնչեցնելու մեղադրանքում: Դատարանը նշել է, որ մեղադրյալը հերքել է մեղադրանքը և դիմողները հետ են վերցրել իրենց բողոքը: Դիմողը նորից սկսել է ապրել Յ.Օ.-ի հետ:

34. 1998թ. հուլիսի 9-ին դիմողի մորը տվել են մեկ այլ բժշկական եզրակացություն, որում նշվում է, որ վերջինիս վնասվածքները կյանքի համար վտանգ չեն ներկայացնում և բավարար չեն նրան 25 աշխատանքային օրվա համար անաշխատունակ համարելու համար:

35. 1998թ. հոկտեմբերի 8-ին դատական լուսմների ժամանակ դիմողը և նրա մայրը հետ են վերցրել իրենց բողոքները: Նրանք նշել են, որ մեքենայի դռները բաց էին, և Յ.Օ.-ն պատահմամբ էր նրանց վնասել: Պատասխանելով Յ.Օ.-ի դեմ իրենց բողոքների վերաբերյալ հարցերին՝ դիմողը և նրա մայրը նշել են, որ իրենք հարկադրված էին պաշարում Յ.Օ.-ի դեմ, և որ դա արել են զայրույթի պահին:

36. 1998թ. նոյեմբերի 17-ին Դիարբեքիի Ատենակալների դատարան հանգեց, որ դիմողի հանդեպ կատարված հանցագործության մասին գործը պետք է կարճել՝ կապված վերջինիս կողմից իր ներկայացրած բողոքը հետ վերցնելու հետ: Չնայած նրան, որ դիմողի մայրը ևս հետ էր վերցրել իր բողոքները, համեմայնդեպս, դատարանը որոշել է, որ Յ.Օ.-ն պետք է այս արարքի համար պատասխանատվության ենթարկվի, քանի որ նրա հասցրած մարմնական վնասվածքները բավականին ծանր էին: Արդյունքում՝ Դատարանը վճռել է Յ.Օ.-ին դատապարտել երեք ամիս ազատազրկման և նշանակել տուգանք. ազատազրկումն այնուհետև փոխարինվել է տուգանքով:

5. Յ.Օ.-ի կատարած հինգերորդ հարձակումը դիմողի վրա. մարմնական ծանր վնասվածքներ հասցնելը

37. 2001թ. հոկտեմբերի 29-ին դիմողը գնացել էր իր մոր մոտ: Նույն օրը Յ.Օ.-ն զանգահարել և խնդրել էր դիմողին վերադառնալ տուն: Դիմողը, վախենալով, որ իր ամուսինը նորից իր հանդեպ բռնություն կգործադրի, իր մորն ասել է. «այս մարդը պատրաստվում է ինձ մասերի բաժանել»: Դիմողի մայրը խորհուրդ է

տվել նրան իր երեխաների հետ տուն վերադառնալ: Երեք-չորս ժամ անց երեխաներից մեկ հետ է եկել՝ ասելով, որ իր հայրը դանակով սպանել է իր մորը: Դիմողի մայրը շտապել է դիմողի տուն: Նա տեսել է, որ դիմողն արյունոտ ընկած էր հատակին: Հարևանի օգնությամբ նա դիմողին մատցրել է տաքսի ավտոմեքենա և տարել Դիարբեքիրի համրապետական հիվանդանոց: Հիվանդանոցի աշխատակազմը նրան հայտնել է, որ դիմողը ծանր վիճակում է և նրան տեղափոխել են Դիլ ինստիտուտի հիվանդանոց, որն ավելի լավ սարքավորումներ ունի: Դիմողի բժշկական եզրակացությունը հավաստում էր, որ նրա մարմնի տարբեր մասերի դանակով հասցվել է յոթ հարված: Համենայնդեպս, վնասվածքները որակված էին որպես կյանքի համար վտանգ ներկայացնող:

38. Նույն օրը՝ մոտավորապես երեկոյան ժամը 11.30-ին, Յ.Օ.-ն ինքնակամ ներկայացել է ոստիկանական բաժանմունք: Ոստիկանությունը բռնագրավել է պատահածի ընթացքում նրա օգտագործած դանակը: Յ.Օ.-ն նշել է, որ, նա երեկոյան ժամը 6.00-ին եկել է տուն և տեսնելով, որ իր երեխաները և կինը դեռևս տանը չեն, զանգահարել է նրանց և խնդրել վերադառնալ: Նրանց՝ տուն վերադառնալուն պես նա հարցրել է դիմողից. «Ինչու ես դրսում թափառում, ինչու ինձ համար ուտելու բան չես պատրաստել»: Դիմողը պատասխանել է. «մենք ընթրել ենք մայրիկի մոտ» և տվել մրգերով մի աման: Նրանք շարունակել են վիճել: «Ինչու ես դու այդքան հաճախ գնում քո մոր մոտ, մի գնա, մնա տանը և խնամիր քո երեխաներին»: Վեճը թեժացել է: Որոշակի փուլում դիմողը հարձակվել է պատահաբարով նրա վրա: Նրանք սկսել են կռվել, ընթացքում նա ինքնատիրապետունը կորցրել է, վերցրել է մրգի դանակը և հարվածել կնոջը և չի հիշում՝ ինչ հաճախականությամբ: Նա հավաստիացրել էր, որ իր կինն ավելի շատ էր հարվածում և, հետևաբար, նա հարկադրված էր պատասխան տալ, երբ իր կինը հարձակվում էր իր վրա: Նա ավելացրել է, որ իր կինը վատ մարդ չէ, և նրանք երկու տարի առաջ խաղաղ ապրում էին: Համենայնդեպս, նրանք սկսել են վիճել, երբ դիմողի մայրն սկսել է միջամտել իրենց ընտանեկան կյանքին: Նա նշել է, որ ինքը զղջում է կատարվածի համար: Յ.Օ.-ն ազատ էր արձակվել ցուցմունքը տալուն պես:

39. 2001թ. հոկտեմբերի 31-ին դիմողի մոր պաշտպանը միջնորդություն է ներկայացրել Դիարբեքիրի Դատախազության գրասենյակ: Իր միջնորդության մեջ նա նշել է, որ բողոքաբերի մայրն իրեն ասել է, որ Յ.Օ.-ն շատ սարսափելի ծեծում է իր դստերը մոտավորապես հինգ տարի առաջ, որի համար ձերբակալվել էր և կալանավորվել: Սակայն առաջին իսկ լսումների օրը ազատ էր արձակվել: Նա հավաստել է, որ իր վստահորդը և դիմողը հարկադրված են եղել իրենց բողոքը հետ վերցնել՝ Յ.Օ.-ի կողմից արված՝ սպանության սպառնալիքների և ճնշումների ազդեղնության հետևանքով: Շարունակելով՝ նշել է, որ ասեկոսներով Յ.Օ.-ն կանանց առևտրի մասնակից է: Վերջապես, նշել է 1998թ. մարտի 4-ին տեղի ունեցած դեպքը (տե՛ս վերը)՝ պնդելով, որ նման լուրջ դեպքից հետո Յ.Օ.-ի ազատարձակումը բարոյական վնաս է հասցրել, և պահանջել է, որպեսզի վերջինս ձերբակալվի և կալանավորվի:

40. 2001թ. նոյեմբերի 2-ին դիմողի պաշտպանը Գլխավոր դատախազի գրասենյակը բացարկ է հայտնել Դիլ ինստիտուտի հիվանդանոցի տրած բժշկական եզրակացությանը, որով հաստատել է, թե դիմողի վնասվածքները կյանքի համար վտանգավոր չեն: Պաշտպանը մոր բժշկական հետազոտություն էր խնդրել:

41. 2001թ. նոյեմբերի 9-ին դիմողի միջնորդություն է ներկայացրել Դիարբեքի Գլխավոր դատախազության գրասենյակ, բողոքելով, որ իրեն Յ.Օ.-ն վիճաբանության ժամանակ բազմակի հարվածներ է հասցրել: Նա խնդրել է, որպեսզի դատախազն իրեն ուղարկի դատաբժշկական ինստիտուտ՝ բժշկական նոր հետազոտության:

42. 2001թ. նոյեմբերի 8-ին Դիարբեքի դատաբժշկական ինստիտուտում, դատախազի կարգադրությամբ, դիմողը ենթարկվել է բժշկական նոր հետազոտության: Դատական բժիշկը նշել է դանակով ձախ դաստակին (3 սմ լայնությամբ) և ձախ ազդրին (5 սմ խորությամբ) և նաև 2 սմ խոր վերքեր ձախ ազդրին և ձախ ծնկից քիչ վեր վերքերի առկայությունը: Նա գտել է, որ այս վնասվածքները կյանքի համար վտանգավոր չեն, բայց դիմողն անաշխատունակ կլինի յոթ աշխատանքային օրերի ընթացքում:

43. 2001թ. դեկտեմբերի 12-ին հանրային դատախազը մեղադրական եզրակացություն է ներկայացրել Դիարբեքի Մագիստրատների դատարան՝ մեղադրելով Յ.Օ.-ին դանակով հարձակում կատարելու մեջ, որը նախատեսված է Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 4-րդ և 457-րդ հոդվածի 1-ին կետերով:

44. 2002թ. մայիսի 23-ին Դիարբեքի Մասգիստրատների 2-րդ դատարանի կայացած քրեական որոշմանը համաձայն՝ դանակով դիմողի վրա հարձակվելու համար Յ.Օ.-ի հանդեպ նշանակել է տուգանք՝ 839,957,040 թուրքական լիրա: Դատարանը որոշել է, որ նա կարող է այս տուգանքը վճարել ութ միանվագ վճարումների ձևով:

6. Վեցերորդ դեպքը, ինչի հետևանքով Յ.Օ.-ն սպառնացել էր դիմողին

45. 2001թ. նոյեմբերի 14-ին դիմողը Դիարբեքի Գլխավոր դատախազության գրասենյակ քրեական գործ հարուցելու մասին հայտարարություն է արել՝ պնդելով, որ Յ.Օ.-ն իրեն սպառնացել է:

46. 2002թ. մարտի 11-ին դատախազը որոշում է կայացրել, որ, բացի դիմողի հավաստումներից, չկան կոնկրետ ապացույցներ Յ.Օ.-ի նկատմամբ դատական հետապնդում սկսելու համար:

7. Դիմողի մայրը Գլխավոր դատախազության գրասենյակ բողոք է ներկայացրել, որում պնդել է, որ Յ.Օ.-ն և Ա.Օ.-ն սպանության սպառնալիք են հնչեցրել

47. 2001թ. սեպտեմբերի 19-ին դիմողի մայրը բողոք է ներկայացրել դատախազություն: Իր միջնորդության մեջ նա նշել է, որ Յ.Օ.-ն և Ա.Օ.-ն և նրանց բարեկամները հետևողականորեն սպառնում են իրեն և իր դստերը: Մասնավորապես, Յ.Օ.-ն ասել էր իրեն. «ես կսպանեմ քեզ, քո երեխաներին և ամբողջ ընտանիքիդ»: Նա նաև անհանգստացնում է իրեն, միջամտում իր անձնական կյանքին, շրջում իր սեփականության հանդիսացող տարածքով՝ կրելով դանակներ և զենքեր: Նա հայտատարել է, որ Յ.Օ.-ն պետք է իր և իր ընտանիքի հետ կատարվածի համար պատասխանատվության ենթարկվի: Նա նաև հիշատակել է 2001թ. հոկտեմբերի 29-ի դեպքերի մասին, երբ Յ.Օ.-ն դիմողին դանակահարել էր (տես վերը): Ի պա-

տասխան այս խնդրանքին, դատախազը 2002թ. նոյեմբերի 22-ին նամակով դիմել է Դիարբեքիի Անվտանգության տնօրինություն և կարգադրել ընդունել դիմողի և Յ.Օ.-ի դիմումները և զեկույց ներկայացնել իր գրասենյակ:

48. Միննույն ժամանակ, 2001թ. դեկտեմբերի 14-ին դիմողը Դիարբեքիի Քաղաքացիական դատարանում վերսկսել է ամուսնալուծության գործընթացը:

49. 2001թ. դեկտեմբերի 23-ին ոստիկանությունն ընդունել է Յ.Օ.-ի դիմումն ընդդեմ դիմողի մոր հայտարարությունների: Նա ժխտել է իր դեմ առաջ քաշված մեղադրանքները և հավաստել, որ իր զոքանչը միջամտել է իր ամուսնական կյանքին և ազդել իր կնոջ վրա, որպեսզի վերջինս անբարոյական կյանք վարի, իր հասցեին սպառնալիքներ հնչել էր: Ոստիկանությունը ընդունել է նաև դիմողի մոր 2002թ. հունվարի 5-ին լրացուցիչ ներկայացրած հայտարարությունները: Մայրը հավաստել է, որ Յ.Օ.-ն ամեն օր գալով իր տուն շեմից, ցույց էր տալիս դանակ կամ զենք և սպանության սպառնալիքներ տեղում իր, իր աղջկա և իր թոռներին:

50. 2002թ. հունվարի 10-ին Յ.Օ.-ին Քրեական օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ սպանության սպառնալիքների համար մեղադրանք է ներկայացնում:

51. 2002թ. փետրվարի 27-ին դիմողի մայրը մոր բողոք է ներկայացնում Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազության գրասենյակ: Նա հայտարարել է, որ Յ.Օ.-ի սպառնալիքներն ավելացել են: Յ.Օ.-ն, իր ընկերների հետ մեկտեղ, հետապնդում է իրեն, հեռախոսով հայիոյում և սպառնում: Նա հայտնել է, որ իր կյանքը վտանգված է և խնդրել, որպեսզի ոստիկանությունը լսի իր հեռախոսային խոսակցությունները և միջոցներ ձեռնարկի Յ.Օ.-ի նկատմամբ: Նույն օրը դատախազը Դիարբեքիի թուրքական Տելեկոմի ղեկավարությանը կարգադրել է իր գրասենյակ ներկայացնել այն հեռախոսային համարների ցուցակը, որոնցով կզանգահարեն դիմողի մոր հեռախոսին հաջորդ մեկ ամսվա ընթացքում: Որևէ պատասխան չստանալուց հետո՝ 2002թ. ապրիլի 3-ին դատախազը կրկնել է իր կարգադրությունը:

52. 2002թ. ապրիլի 16-ին Դիարբեքիի Մագիստրատների դատարանի մոտ կանգնած է հարուցում Յ.Օ.-ի՝ դանակով իր կնոջ և զոքանչի վրա հարձակվելը: Յ.Օ.-ն կրկնել է իր՝ ոստիկանությունում արած հայտարարություններն այն մասին, որ նա չէր ցանկանում, որ իր կինը այցելի մորը, քանի որ նրա մայրն անբարոյական կյանք էր վարում:

8. Դիմողի մոր սպանությունը Յ.Օ.-ի կողմից

53. 2001թ. հոկտեմբերի 29-ի կատարվածից հետո դիմողն ապրում էր իր մոր մոտ:

54. Գործում անհայտ մի օր դիմողի մայրն իր կահույքն Իզմիր տեղափոխելու համար պայմանավորվել էր տրանսպորտային ընկերության հետ: Յ.Օ.-ն, իմանալով դրա մասին՝ իբր ասել է. «Ուր էլ գնաս, ես կգտնեմ և կսպանեմ»: Չնայած արված սպառնալիքներին, 2002թ. մարտի 11-ին կահույքը տեղավորվել է տրանսպորտային ընկերության բեռնատարի մեջ: Բեռնատարը տեղափոխման ընթացքում երկու անգամ ուղևորվել է տեղափոխող կենտրոնից դեպի տուն: Երրորդ ուղևորության ժամանակ դիմողի մայրը հարցրել է վարորդից՝ կարող է, արդյոք,

ինքը նրա հետ զնալ տրանսպորտային տեղափոխման կենտրոն: Նա նստել է վարորդի կողքին՝ առաջնամասի նստատեղին: Ճանապարհին տաքսին կտրել է բեռնատարի ճանապարհը և սկսել ազդանշանել: Բեռնատարի վարորդը կարծելով, թե տաքսու վարորդը պատրաստվում է իրենից հասցե հարցնել, կանգ է առել: Հ.Օ.-ն դուրս է եկել մեքենայից: Նա բացել է խցիկի դուռը, որտեղ նստած էր դիմողի մայրը, և գոռացել սրա պես մի բան. «որտեղից ես կահույքը վերցրել»: Եվ կրակել է նրա վրա: Դիմողի մայրը տեղում մահացել է:

9. Հ.Օ.-ի նկատմամբ հարուցված քրեական գործը

55. 2002թ. մարտի 13-ին Դիարբեքիի դատախազը մեղադրական եզրակացություն է ներկայացրել Դիարբեքիի Ատենակալների դատարան՝ մեղադրելով Հ.Օ.-ին Քրեական օրենսգրքի 449-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված դիտավորյալ սպանության մեջ:

56. Ոստիկանությանը, դատախազին և դատարանին տված ցուցմունքներում Հ.Օ.-ն հաստատել է որ ինքն է սպանել դիմողի մորն այն բանի համար, որ նա դրդում էր իր կնոջն իր պես անբարոյական կյանք վարել և իր կնոջը և երեխաներին օտարում իրենից: Նա նաև հավատել է, որ դեպքի օրը, երբ նա հանգիստ հարցրել է, թե որտեղից է կահույքը վերցրել և որտեղ է իր կինը, ներկայումս հանգուցյալը պատասխանել է. «Բ... off, ես քո կնոջը կտանեմ և կվաճառեմ «մրան»: Նա հայտարարել է, որ այդ պահին կորցրել է ինքնատիրապետումը և սպանել նրան՝ հանուն իր ընտանիքի և իր պատվի:

57. 2008թ. մարտի 26-ի եզրափակիչ որոշմամբ Դիարբեքիի Ատենակալների դատարանը Հ.Օ.-ին մեղավոր է ճանաչել սպանության և անօրինական զենք կրելու մեջ: Դատարանը Հ.Օ.-ի նկատմամբ մահվան դատավճիռ է կայացրել: Սակայն, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ մեղադրյալն իրեն լավ է դրսևորել դատավարության ընթացքում, և այն, որ արարքը կատարել է տուժողի սադրիչ վարքագծի հետևանքով, դատարանը մեղմացրել է սկզբնական պատիժը՝ դատապարտելով ազատազրկման՝ 15 տարի 10 ամիս ժամկետով, և տուգանքի՝ 180 թուրքական նոր լիրի չափով: Հաշվի առնելով մեղադրյալի մինչդատական ազատազրկումը և այն, որ դատավճիռը վերաքննության կարգով կբողոքարկվի, դատարանը որոշել է Հ.Օ.-ին ազատ արձակել:

58. Բողոքարկման վարույթը դեռևս չի ավարտվել և գտնվում է Վճռաբեկ դատարանում:

10. Հ.Օ.-ի ազատ արձակումից հետո կատարված իրադարձությունները

59. 2008թ. ապրիլի 15-ի միջնորդությամբ դիմողը քրեական մեղադրանք է առաջադրել Իզմիրում Քեմալ փաշայի վարչության Գլխավոր դատախազին՝ Դիարբեքիի գլխավոր դատախազի գրասենյակ ներկայացնելու համար և խնդրել իշխանություններին միջոցառումներ կիրառել իր կյանքը պաշտպանելու համար: Նա նշել է, որ իր նախկին ամուսինը⁵ Հ.Օ.-ն, ազատ արձակվելով

⁵ Գործում անհայտ մի օր՝ իր մոր սպանությունից հետո, դիմողն ամուսնալուծվել էր:

բանտից, ապրիլի սկզբին այցելել է իր ընկերոջը՝ Մ.Ս.-ին և հարցրել նրանից իր գտնվելու վայրի մասին: Այն բանից հետո, երբ Մ.Ս.-ը հրաժարվել է հայտնել իր հասցեն, Յ.Օ.-ն սպառնացել է սպանել նրան և դիմողին: Դիմողը պնդում էր, որ Յ.Օ.-ն արդեն սպանել էր իր մորը և որ նա չի վարանի սպանել նաև իրեն: Նա ամընդմեջ փոխել է հասցեն, որպեսզի Յ.Օ.-ն չկարողանա գտնել իրեն: Վերջապես, նա խնդրել է դատախազության մարմիններին գաղտնի պահել միջնորդության մեջ նշված իր հասցեն և իր ընկերոջ անունը և պատասխանատվության ենթարկել Յ.Օ.-ին, եթե ինչ-որ բան կատարվի իր կամ իր հարազատների հետ:

60. 2008թ. մայիսի 14-ին դիմողի ներկայացուցիչը հայտնել է դատարանին, որ դիմողի անուսինն ազատ արձակվելով բանտից՝ նորից սպառնացել է դիմողին: Նա բողոքել է, որ չնայած իր խնդրանքներին, միջոցառումներ չեն ձեռնարկվել: Այդ պատճառով նա խնդրել է դատարանին Կառավարության միջոցով իրեն ապահովել բավարար պաշտպանությամբ:

61. 2008թ. մայիսի 16-ի նամակում Քարտուղարությունը դիմողի միջնորդությունը ներկայացրել է Կառավարությանը և առաջարկել դատարանին տեղեկացնել իրենց իրավասության մեջ մտնող անհրաժեշտ միջոցառումների մասին:

62. 2008թ. մայիսի 26-ին Արտարադատության մախարառությանը կից Սիջազգային իրավունքի և միջազգային հարաբերությունների դեպարտամենտի տնօրենը ֆաքսով նամակը ուղարկել է Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազի գրասենյակ, այն մասին, որ դիմողը բողոք է ներկայացրել Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարան: Նա հայտնել է Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազի գրասենյակին դիմողի ներկայացրած բողոքի՝ դատարանում քննարկման մասին և խնդրել տեղեկատվություն տրամադրել Յ.Օ.-ի՝ նկատմամբ ընթացող պատժի և դիմողի՝ Իզմիրում Քենալ փաշայի Գլխավոր դատախազի գրասենյակ քրեական մեղադրանք առաջադրելուց հետո դատավարության և դիմողի կյանքը պաշտպանելու համար կիրառված միջոցառումների մասին:

63. Նույն օրը Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազության գրասենյակի Դատախազը Դիարբեքիի վարչությանը կարգադրել է Քաղաքապետին նամակ ուղարկել և խնդրել նրանց անվտանգության միջոցառումներ կիրառել դիմողին պաշտպանելու համար:

64. 2008թ. մայիսի 28-ին Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազության Դիարբեքիի Շահիտների կենտրոնական ոստիկանության տնօրինությանն ուղարկված նամակով դատախազը (Ա.Ե.-ն) կարգադրել է ոստիկանին Յ.Օ.-ին՝ կապված իրականացվող հետաքննության հետ, բերման ենթարկել իր վարչություն:

65. 2008թ. մայիսի 29-ին Ա.Ե.-ն հարցաքննել է Յ.Օ.-ին կապված դիմողի նկատմամբ հանցանք կատարելու մեջ մեղադրանք առաջադրված լինելու մասին: Յ.Օ.-ն հերքել է այն, որ նա սպառնալիքներ է տվել դիմողի և հավաստիացրել է, որ դիմողը այդպիսի հայտարարություններ է արել, որպեսզի խանգարի իրեն բանտից ազատ արձակվելուց հետո: Նա հայտնել է, որ ոչ մի թշնամանք չի տածում դիմողի հանդեպ և ինքն իրեն նվիրաբերել է իր ընտանիքին և երեխաներին:

66. 2008թ. հունիսի 3-ին Ա.Ե.-ն ցուցմունք է վերցրել դիմողի ընկերոջից՝ Մ.Ս.-ից: Վերջինս հայտնել է, որ Յ.Օ.-ն կանչել է իրեն և իրենից հարցրել դիմողի հասցեն և ասել իրեն, որ նա սպանելու է նրան: Մ.Ս.-ն չի պատասխանել Յ.Օ.-ին: Նա քրեական մեղադրանք չի հարուցել Յ.Օ.-ի հանդեպ: Սակայն նա զարգահարել է դիմողին և հայտնել նրան Յ.Օ.-ի արտահայտած սպառնալիքների մասին:

67. 2008թ. հունիսի 20-ի նամակով Կառավարությունը հայտնել է Դատարանին, որ դիմողի ամուսինը դեռ պատիժը չի մարել, սակայն մինչդատական կալանքի ժամկետի գերազանցումից խուսափելու համար մինչև վերաքննությունն ազատ է արձակվել: Այն հայտնել է նաև, որ տեղի Քաղաքապետի վարչակազմը և Գլխավոր դատախազը տեղյակ են դիմողի բողոքի մասին և նրանք ցուցում են ստացել դիմողի պաշտպանելու համար անվտանգության միջոցառումներ ձեռնարկել:

68. Վերջապես, դիմողի ներկայացուցիչը 2008թ. նոյեմբերի 14-ին հայտնել է Դատարանին, որ իր վստահորդի կյանքը շարունակում էր վտանգի տակ մնալ, քանի որ իշխանությունները դեռևս ոչ մի միջոցառում չեն ձեռնարկել, որպեսզի պաշտպանեն դիմողին իր ամուսնուց: Դատարանի Քարտուղարությունը նույն օրը նամակը վերահասցեագրել է Կառավարությանը՝ խնդրելով ներկայացնել տեղեկատվություն դիմողի պաշտպանության համար կիրառված անվտանգության միջոցառումների մասին:

69. 2008թ. նոյեմբերի 21-ին Կառավարությունը հայտնել է Դատարանին, որ ոստիկանության աշխատակիցները կոնկրետ միջոցառումներ են կիրառել, որպեսզի պաշտպանեն դիմողին իր նախկին ամուսնուց: Մասնավորապես, դիմողի ամուսնու մատնահետքերը և նկարները տարածել են տարածաշրջանի ոստիկանական բաժանմունք, հետևաբար՝ նրանք կկարողանան ձերբակալել նրան, եթե նա հայտնվի դիմողի բնակության վայրում: Ոստիկանությանը հարցաքննել է դիմողին՝ կապված այս հավաստումների հետ: Նա հայտնել է, որ իր ամուսնու կողմից վերջին մեկ և կես ամսվա ընթացքում սպառնալիքներ չեն եղել:

II. Համապատասխան օրենսդրություն և պրակտիկա

A. Ներպետական օրենսդրություն և պրակտիկա

70. Ներպետական օրենսդրության համապատասխան պայմանները, որոնց վրա տվյալ դեպքում հիմնվում է դատական իշխանությունը, ներկայացված են ստորև.

1. Քրեական օրենսգրք

Հոդված 188

«Ցանկացած անձ, ով ուժ գործադրելու կամ սպառնալիքների միջոցով ստիպում է անձին անել կամ չանել ինչ-որ գործողություն կամ ստանում է ինչ-որ բան անելու թույլտվություն...պատժվում է վեց ամսից մինչև մեկ տարի ազատազրկմամբ և տուգանքով՝ հազարից մինչև երեք հազար լիրի չափով...»:

Հոդված 191, կետ 1

«Ցանկացած անձ, ով, բացի օրենքում նշված դեպքերից, այլ անձի սպառնում է լուրջ և անիրավաչափ վնաս պատճառել, պատժվում է վեց ամիս ազատազրկմամբ»:

Հոդված 449

Եթե սպառնությունը կատարվել է՝

a. «Ուղղված կնոջ, ամուսնու, քրոջ կամ եղբոր, խնամակալի և խնամարկյալի, խորթ մոր, խորթ հոր, որդեգրած երեխայի, ամերոջ, զոքանչի, փեսայի կամ հարսի դեմ...հանցանք կատարած անձը պատժվում է ցմահ ազատազրկմամբ...»:

Հոդված 456 կետեր 1, 2 և 4

«Ցանկացած անձ, ով առանց սպանելու դիտավորության ֆիզիկական տանջանքներ է պատճառում այլ անձի կամ վնաս է պատճառում նրա առողջական վիճակին կամ ուղեղային վնաս է հասցնում, պատժվում է վեց ամսից մեկ տարի ազատազրկմամբ:

Եթե արարքը վտանգել է տուժողի կյանքը կամ առաջացրել օրգաններից կամ զգայարաններից մեկի մշտական թուլություն, կամ խոսելու մշտական դժվարացում կամ դեմքի մշտական վնասվածքներ, կամ ֆիզիկական կամ հոգեկան հիվանդություն քսան և ավելի օրվա ընթացքում կամ խոչընդոտել է [տուժողի] ամենօրյա աշխատանքին՝ նույն օրերի քանակով, ապա հանցանք կատարած անձը պատժվում է երկուսից հինգ տարի ազատազրկմամբ:

...

Եթե արարքը [տուժողի] մոտ հիվանդություն չի առաջացրել կամ չի խոչընդոտել ամենօրյա աշխատանքին, կամ տվյալ արարքը չի գերազանցել տասնօրյա ժամկետը, ապա հանցանք կատարած անձը պատժվում է երկուսից վ ել է ամիս ազատազրկմամբ կամ մեծ տուգանքով՝ քսան հազարից մինչև հարյուր հազար լիրի չափով, պայմանով, եթե տուժողը բողոքել է...»:

Հոդված 457

«Եթե այն արարքները, որոնք թվարկված են 456-րդ հոդվածում, կկատարվեն այն անձանց հանդեպ, որոնք նշված են 449-րդ հոդվածում, կամ եթե արարքը կատարվի տեսանելի կամ թաքնված զենքով կամ թունավոր քիմիկատով, ապա պատիժը պետք է զլխավոր նախադասության մեջ նշվածից ավելացվի մեկ երրորդից մինչև կեսով»:

Հոդված 460

«Այն դեպքերում, որոնք նկարագրված են 456-րդ և 459-րդ հոդվածներում, երբ դատավարության սկիզբը կախված է [տուժողի] ներկայացրած բողոքից և հայցվորը հրաժարվում է իր պահանջներից մինչև վերջնական որոշման կայացումը, ապա հանրային մեղադրանքը պետք է կարճվի»:

2. Ընտանիքի պաշտպանության մասին օրենք (1998թ. հունվարի 14-ի թիվ 4320 օրենք)

Բաժին 1

«Եթե ամուսինը, երեխան կամ ընտանիքի մյուս անդամները, որոնք ապրում են նույն ծածկի տակ, ենթարկվում են ընտանեկան բռնության, կամ եթե քաղաքացիական հարցեր լուծող մագիստրատների դատարանը տեղեկացված է դրա մասին այդ անձի կամ Գլխավոր դատախազի գրասենյակի կողմից, դատավորը, հաշվի առնելով կատարվածի բնույթը, կարող է իր նախաձեռնությամբ կիրառել հետևյալ անվտանգության միջոցառումներից մեկը կամ մի քանիսը, որը նա կհամարի առավել արդյունավետ: Բռնություն կիրառած ամուսնուն կարելի է կարգադրել՝

(a) երեխաների կամ ամուսնու (կամ ընտանիքի մյուս անդամների, ովքեր բնակվում են նույն ծածկի տակ) հանդեպ չցուցաբերել բռնի կամ սպառնալից վարքագիծ,

(b) լքել տունը և մենակ թողնել ամուսնուն և երեխաներին, եթե այդպիսիք կան, և չմոտենալ այն տանը, որտեղ ապրում են ամուսինը և երեխաները, կամ աշխատանքի վայրին,

(c) չվնասել ամուսնու սեփականությունը (կամ երեխաների կամ ընտանիքի մյուս անդամների, ովքեր բնակվում են նույն ծածկի տակ),

(d) չանհանգստացնել ամուսնուն կամ երեխաներին (կամ ընտանիքի մյուս անդամներին, ովքեր բնակվում են նույն ծածկի տակ) հաղորդակցության սարքավորումների միջոցով,

(e) հանձնել ցանկացած զենք կամ նման գործիք իրավապահ մարմիններին,

(f) չժամանել տուն ակտիոլի կամ այլ թմրամյութերի ազդեցության տակ, կամ այդպիսի նյութեր տան տարածքում չօգտագործել:

Վերոնշյալ անվտանգության միջոցառումները չպետք գերազանցեն վեցամսյա ժամկետը: Համաձայն օրենքի՝ բռնություն կիրառած ամուսինը պետք է նախազգուշացվի, որ նշված միջոցառումների կատարումից հրաժարվելու դեպքում նա կարող է ձերբակալվել և դատապարտվել ազատազրման: Դատարանը, հաշվի առնելով տուժողի նյութական դրությունը, կարող է հարկադրել ընտանիքի օգտին վճարումներ կատարելուն:

Հայտարարությունը, որն արված է բաժին 1-ի պահանջներին համապատասխան, դատական վճարման ենթակա չէ»:

Բաժին 2

«Դատարանը պետք է դատական պաշտպանության կարգադրության պատճենն ուղարկի Գլխավոր դատախազի գրասենյակ: Գլխավոր դատախազի գրասենյակը պետք է վերահսկի դատական պաշտպանության կարգադրության իրականացումը իրավապահ մարմինների միջոցով:

Այն դեպքում, երբ անձը հրաժարվում է կատարել դատական պաշտպանության կարգադրությունը, իրավապահ մարմինները պետք է սեփական նախաձեռնությամբ հետաքննություն իրականացնեն՝ առանց տուժողի բողոքի ներկայացման անհրաժեշտության, և, առանց հապաղելու, փաստաթղթերն ուղարկեն գլխավոր դատախազի վարչություն:

Գլխավոր դատախազի գրասենյակը պետք է հանրային դատական հետաքննություն իրականացնի դատարանում այն ամուսնու դեմ, ով չի կատարում դատական պաշտպանության կարգադրությունը: Կատարման վայրի և դատական որոշման արագացված լսումների վրա տարածվում է *հանցանքի կատարման վայրում* իրականացվող Ղեկավար դատավարության մասին թիվ 3005 օրենքի դրույթները:

Եթե նույնիսկ քննվող գործը պարունակի իր մեջ այլ հանցանքի կատարման տարրեր, ապա դատական պաշտպանության կարգադրությունը չկատարած ամուսինը պետք է ենթարկվի ազատազրկման՝ երեքից վեց ամիս ժամկետով»:

3. 2008թ. մարտի 1-ի՝ Ընտանիքի Պաշտպանության մասին օրենքի փոխատեղող կարգավորումները

71. Այս կարգավորումները, որոնք գրի էին առնվել թիվ 4320 օրենքի փոխատեղումը ղեկավարելու համար, նախատեսում են միջոցառումներ ընտանիքի՝ բռնություն գործադրած անդամի համդեպ, նաև ընթացակարգեր ու սկզբունքներ այդ միջոցառումները կիրառելու համար՝ ընտանեկան բռնության ենթարկված ընտանիքի անդամներին պաշտպանելու համար:

B. Միջազգային իրավունքի կարգավորումներ և համեմատական իրավունքի դրույթներ

1. Միավորված ազգերի կազմակերպության դիրքորոշումն ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ խտրականության վերաբերյալ

72. Կանանց նկատմամբ բոլոր տեսակի խտրականությունների վերացման մասին (CEDAW) Կոնվենցիան ընդունվել է 1979թ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից և Թուրքիայի կողմից վավերացվել 1986թ. հունվարի 19-ին:

73. CEDAW նպատակների համար «կանանց նկատմամբ խտրականություն» հասկացությունը նշանակում է «...սեռի հատկանիշով ցանկացած տարբերություն, բացառություն կամ սահմանափակում, որն ուղղված է տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարության հիման վրա քաղաքական, սոցիալական, մշակութային, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ բնագավառում մարդու իրավունքներից և հիմնական ազատություններից կանանց օգտվելու թուլացմանը կամ ի չիք դարձնում դրանց ճանաչումը, օգտագործումը կամ իրականացումը՝ անկախ նրանց ընտանեկան դրությունից»: Որպես այս դրույթների երաշխիք հանդես է գալիս CEDAW-ի 2-րդ հոդվածը, որից գործին վերաբերվողները ներկայացված են ստորև.

«Մասնակից պետությունները դատապարտում են կանանց նկատմամբ խտրականությունը՝ դրա բոլոր ձևերով հանդերձ, համաձայնում են բոլոր համապատասխան եղանակներով անհետաձգելիորեն վարել կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման քաղաքականություն և այդ նպատակով պարտավորվում են՝

...

(e) ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցները որևէ անձի, կազմակերպության կամ ձեռնարկության կողմից կանանց նկատմամբ ցուցաբերվող խտրականությունը վերացնելու ուղղությամբ,

(f) ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ, ներառյալ օրենսդրական, կանանց նկատմամբ խտրականություն ներկայացնող գործող օրենքները, որոշումները, սովորույթները և պրակտիկան փոփոխելու կամ վերացնելու համար»:

74. Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման կոմիտեն (այսուհետ՝ CEDAW կոմիտե) գտնում է, որ «գենդերային բռնությունը խտրականության ձև է, որը լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում կանանց տղամարդկանց հետ հավասար ունենալ իրավունքներ և ազատություններ» և, այսպիսով, համաձայն CEDAW 1-ին հոդվածի՝ համարում անթույլատրելի: Գենդերային բռնության ընդհանուր իմաստի մեջ Կոմիտեն ներառում է «անհատական բռնության ակտ»⁶ և «ընտանեկան բռնություն»⁷ հասկացությունները: Հետևաբար, գենդերային բռնության առկայությունը պետությունների վրա պարտականություններ է դնում: Թվի

⁶ Տե՛ս «Կանանց նկատմամբ բռնության» կոմիտեի ընդհանուր առաջարկություններ թիվ 19 (1992թ.) ՄԱԿ-ի փաստ. CEDAW/C/1992/L.1/ներառյալ 15-ից §24 (a):

⁷ Տե՛ս՝ նույն տեղում՝ § 24(b), տե՛ս նաև §24 (r):

19-ը ընդհանուր առաջարկությունը սահմանում է նմանատիպ պարտականություններ: Այն պետությունների համար սահմանում են այնպիսի պարտականություններ, ինչպիսիք են. «իրականացնել իրավաբանական և այլ անհրաժեշտ միջոցառումներ՝ ներառյալ քրեական պատիժներ, քաղաքացիական միջոցներ և փոխհատուցման պայմաններ, որոնք արդյունավետ կլինեն կանանց գենդերային բռնությունից⁸ և ցանկացած տեսակի այլ բռնությունից պաշտպանելու համար⁹: Այս փաստաթղթի եզրափակիչ մեկնաբանություններում (այսուհետ եզրափակիչ մեկնաբանություններ) Թուրքիայի չորրորդ և հինգերորդ մշտական զեկույցի հետ կապված CEDAW Կոմիտեն մեկ անգամ ևս կրկնել է, որ կնոջ նկատմամբ բռնությունը ներառում է նաև ընտանեկան բռնությունը և խտրականությունները (տես CEDAW/C/Թուրք./4-5, 2005թ. փետրվարի 15-ի 1-ին ուղղում 28):

75. Բացի դրանից, Թիվ 19-ը ընդհանուր առաջարկության մեջ արված մեկա-մաբանություններում CEDAW Կոմիտեն նշել է հետևյալը.

«...6 Կոմիտեի 1-ին հոդվածը սահմանում է «կանանց դեմ խտրականություն» հասկացությունը: Խտրականությունը ներառում է գենդերային բռնությունը, այն է՝ բռնություն, որն ուղղված է կնոջ դեմ, քանի որ նա կին է, կամ ոչ իրավաչափ ազդել է նրան և կնոջ վրա: Դա ներառում է արարքներ, որոնք պատճառում են ֆիզիկական, մտավոր կամ սեռական վնասվածքներ կամ վնասներ, կամ նման արարքներ կատարելու սպառնալիք, հարկադրանք կամ ազատության սահմանափակումների այլ ձևեր: Գենդերային բռնությունը միանշանակ խախտում է Կոմիտեի կոնկրետ պահանջները, քանի որ այն միանշանակ բռնություն է համարվում:

7. Կոմիտեի 1-ին հոդվածի իմաստով գենդերային բռնությունը խտրականություն է, որը՝ մարդու իրավունքներից և հիմնական ազատություններից կանանց օգտվելը, դրանց ճանաչումը, օգտագործումը կամ իրականացումը թուլացնում և կամ ի չիք է դարձնում՝ Կոմիտեի խտրականություն է համարվում:

Կոմիտեի հատուկ հոդվածների մեկնաբանություններ

...

Հոդվածներ 2-րդ (f), 5-րդ և 10-րդ(c)

11. «Ավանդական հարաբերությունները կանայք համարում են կամ տղամարդուն ենթարկվելու ձև կամ լայն տարածում ստացած կիրառվող բռնությունների կարծրատիպային կանոններ, ինչպիսիք են ընտանեկան բռնությունը կամ վիրավորանք, հարկադիր անուանությունները, թթվանյութերով շփել, մահվան դատապարտելը և կնոջ ամլացում: Կանանց նկատմամբ ֆիզիկական և մտավոր նման բռնությունների նպատակը կանանց զրկելն է Մարդու իրավունքներից և հիմնական ազատություններից օգտվելուց, դրանց ճանաչումից, օգտագործումից կամ իրականացումից: Թեև այս Մեկնաբանություններն անդրադառնում են փաստացի կամ սպառնացող բռնությանը, գենդերային բռնությունը նպաստում է, որպեսզի կանայք մնան ենթարկվողի դերում, քաղաքականության մեջ և իրենց կրթության հարցում, հմտությունների ձեռքբերման և աշխատանքային գործունեության մեջ ցածր դիրքեր ունենան»:

76. Ա.Տ-ն ընդդեմ Հունգարիայի (*A. T. v. Hungary*) գործով, որում դիմողը նշել է, որ իր օրինական անուսինը և իր երկու երեխաների հայրը 1998թ. սկսած իրեն

⁸ Տես՝ նույն տեղում՝ § 24 (t):

⁹ Տես՝ նույն տեղում՝ §24 (t)(i): Տես՝ նաև կետ 24 (r) անհրաժեշտ միջոցառումներն ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում:

Ֆիզիկական վնասվածքներ է հասցրել և սպառնացել, CEDAW Կոմիտեն Զուևգարիային կարգադրել է միջոցառումներ ձեռնարկել «դիմողին և նրա ընտանիքը ֆիզիկական և մտավոր բռնությունից պաշտպանելու համար», ինչպես նաև նրան և նրա երեխաներին ապահովել անվտանգ բնակության վայրով, նաև համոզվել, որ ստանում է ալիմենտներ երեխաների համար, և երկարատև բռնությունների հետևանքով իր խախտված իրավունքներին համարժեք իրավաբանական և նյութական փոխհատուցում տրամադրել: Կոմիտեն Զուևգարիային մի քանի ընդհանուր առաջարկություններ արեց ընտանեկան բռնությունից կանանց պաշտպանությունը բարելավելու վերաբերյալ, ինչպիսիք են՝ արդյունավետ հետաքննության իրականացումը, իրավական և դատական քննությունները, զարգացող ռեժիմը և դրամական աջակցությունները:

77. Ֆատմա Յիլդիրիմն ընդդեմ Ավստրիայի (*Fatma Yildirim v. Austria*) գործով (2007թ. նոյեմբերի 1-ի վճիռ), որն իր անուսնու կողմից տիկին Յիլդիրիմի սպանության վերաբերյալ էր, CEDAW կոմիտեն գտավ, որ Պատասխանող պետությունը չի իրականացրել իր պարտականությունը Ֆատմա Յիլդիրիմի ընտանիքի պաշտպանությունն ապահովելու հարցում: Կոմիտեն այսպիսով եզրակացրեց, որ Պատասխանող պետությունը չի ապահովել իր՝ CEDAW-ի և Թիվ 19-ը ընդհանուր առաջարկության հոդված 2 (a) և (c) միջև (f) և CEDAW-ի 3-րդ հոդվածով և Թիվ 19-ը ընդհանուր առաջարկությամբ նախատեսված պարտավորությունների կատարումը և մահացած Ֆատմա Յիլդիրիմի՝ կյանքի, ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունը:

78. ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագրի (1993թ.) հոդված 4(c)-ն պետություններին պարտավորեցնում է. «ցուցաբերել բավարար աջակցություն կանանց նկատմամբ բռնության վերացման, քննման, ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան պատասխանատվության ենթարկելու հարցում, անկախ այն բանից՝ պետության կողմից է կատարվել, թե՛ անձի»:

79. 2006թ. հունվարի 20-ի երրորդ ծանուցմամբ ՄԱԿ-ի Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի Մարդու իրավունքների կոմիտեի (E/CN.4/2006/61) կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով Զատուկ ծանուցողը հայտնեց, որ համաձայն միջազգային իրավունքի ընդհանուր նորմի՝ «պետությունները պարտավոր են կանխարգելել և կանանց նկատմամբ բռնության գործադրման դեպքում արձագանքել պատշաճ ջանասիրությամբ»:

2. Եվրոպայի խորհուրդ

80. 2002թ. ապրիլի 30-ի (2002)5-րդ որոշմամբ կանանց բռնությանից պաշտպանելու վերաբերյալ իր Առաջարկության մեջ Եվրոպայի խորհրդը նախարարների կոմիտեն հայտարարել է, *inter alia*, որ անդամ պետությունները պետք է ներկայացնեն, մշակեն և/կամ կատարելագործեն անհրաժեշտության դեպքում իրենց ազգային օրենսդրությունները բռնության դեմ պայքարելու համար, նաև պաշտպանել, աջակցել և օժանդակել տուժողներին, կարգավորել քրեական և քաղաքացիական օրենսդրությունները, բարձրացնել հանրային իրազեկման մակարդակը, կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման համար համապատասխան մասնագետներ պատրաստել:

81. Նախարարների կոմիտեն առաջարկել է, մասնավորապես, որ անդամ պետությունները լուրջ պատիժ նախատեսեն կանանց նկատմամբ բռնության այնպիսի ձևերի համար, ինչպիսիք են սեռական բռնությունը և բռնաբարությունը, հղի, անպաշտպան, հիվանդ, հաշմանդամ կամ կախյալ կանանց խոցելիության չարաշահումը: Հանձնարարականում մաս նշվում է, որ անդամ պետությունները պետք է հանդգնեն լինեն, որ բռնությունից տուժածներն ի վիճակի են քրեական վարույթ սկսել, միջոցառումներ ձեռնարկել պարզելու համար, որ գործը կարող է հարուցվել դատախազի կողմից, խրախուսել դատախազներին դիտարկելու կանանց նկատմամբ բռնությունը որպես ծանրացնող կամ վճռական գործոն հանրային շահի բացահայտման գործում, եթե կա անհրաժեշտություն արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել տուժողներին սպառնալիքներից և վրեժխնդրությունից պաշտպանելու համար և ձեռնարկել կոնկրետ միջոցառումներ, որպեսզի երեխաների իրավունքները պաշտպանված լինեն վարույթի ընթացքում:

82. Ինչ վերաբերում է ընտանեկան բռնությանը, Նախարարների կոմիտեն առաջարկել է, որ անդամ պետությունները պետք է ընտանեկան բռնության բոլոր ձևերը համարեն քրեական հանցագործություններ և նախատեսեն անվտանգության միջոցառումներ իրականացնելու հնարավորություն, *inter alia*, հնարավորություն տալ դատական իշխանություններին իրականացնել միջամտող միջոցառումներ տուժողներին պաշտպանելու համար, արգելել հանցավորին շփվել, հաղորդակցվել կամ մոտենալ տուժողներին կամ մուտք գործել բնակության վայր կամ արգելված տարածք՝ պատժելով հանցավորին անվտանգության բոլոր միջոցառումների խախտման համար և պարտադրել ոստիկանությանը, բժշկական և սոցիալական մարմիններին կազմել իրենց գործողությունների մասին արձանագրություններ:

3. Միջամերիկյան համակարգ

83. Վելասքուեզ-Ռոդրիգես գործով միջամերիկյան համակարգը գտավ, որ՝
«Հակաօրինական արարքները, որոնք խախտում են մարդու իրավունքները և որոնք ի սկզբանե անմիջականորեն պետության մեղավորության արդյունք չեն (օրինակ՝ դրա պատճառն անհատի արարքն է կամ պատասխանատվության ենթակա անձը հայտնի չէ), կարող են հանգեցնել պետության միջազգային պատասխանատվությանը՝ ոչ թե հենց արարքի համար, այլ համապատասխան կանխարգելիչ միջոցառում չձեռնարկելու կամ Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան արձագանք չտալու համար»: ¹⁰

84. Անհատների արարքների համար պետությանը պատասխանատվության ենթարկելու իրավազորության իրավական հիմքը պետության անկարողությունն է իրականացնել մարդկանց իրավունքների պաշտպանությունը, որոնք ամրագրված են Մարդկանց իրավունքների մասին ամերիկյան կոնվենցիայի հոդված 1(1)-ով: Միջամերիկյան դատարանի նախադեպերն ամրագրում են այս սկզբունքը որպես պետություններին միջազգային պատասխանատվության ենթարկելու միջոց՝ մարդու իրավունքների խախտման դեպքում միջոցառումներ չձեռնարկելու:

¹⁰ Վելասքուեզ-Ռոդրիգեսն ընդդեմ Հոնդուրասի, 1988թ. հուլիսի 29-ի դատավճիռ, Միջամեր. դատ. Աշխ. (համար C) կետ 172

լու (*due diligence*), հետաքննություն չիրականացնելու և մեղավորներին չպատժելու կամ ընտանիքներին համարժեք փոխհատուցում չտրամադրելու համար:

85. 1994թ. Կանանց դեմ բռնության կանխարգելման, պատժման և վերացման մասին միջամերիկյան կոնվենցիան (*Belém do Pará*) (Բելենյան կոնվենցիան)¹¹ գեներային բռնության կանխարգելման նպատակով պետությունների համար պարտավորություններ է սահմանում: Այն հանդիսանում է մարդու իրավունքների վերաբերյալ միակ բազմակողմ պայմանագիրը, որը նվիրված է բացառապես կանանց դեմ բռնության հարցերին:

86. Միջամերիկյան հանձնաժողովը հաստատեց Միջամերիկյան դատարանի մոտեցումն անհատների կողմից գործողության կամ անգործության համար պետությանը պատասխանատվության ենթարկելու իրավագործության վերաբերյալ: Մարիա Դա Պենհան ընդդեմ Բրազիլիայի (*Maria Da Penha v. Brazil*)¹² գործով Հանձնաժողովը եկավ այն եզրակացության, որ պետության կողմից անհրաժեշտ միջոցառումների չիրականացումն ընտանեկան բռնության կանխարգելման և բողոքի քննության համար, հավաստում է, որ պետությունը խախտել է Ամերիկյան հայեցակարգի և Բելենյան կոնվենցիայի (*Belém do Pará*) դրույթները: Բացի դրանից, Բրազիլիան խախտել է նաև դիմողի իրավունքները և չի իրականացրել իր պարտավորությունները (*inter alia*, Բելենյան կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը, որը պարտավոր էլ էմուն է պետություններին դատապարտել կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերը), որի հետևանքով գործողություններ չի ձեռնարկել և հանդուրժողականություն է ցուցաբերել: Մասնավորապես, Հանձնաժողովը հայտարարեց, որ.

«...պետության կողմից հանդուրժողականություն ցուցաբերելը միայն այս դեպքով չի սահմանափակվում, ավելի շուտ՝ սա դրանցից մեկն է: Իր համակարգի շրջանակներում այս արարքի դեպքում բացթողումները նպաստում են այնպիսի հոգեբանական, սոցիալական և պատմական արմատների և գործոնների ձևավորմանը, որոնք աջակցում են և խրախուսում կանանց հանդեպ բռնությունը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Մարիա դա Պենհայի նկատմամբ կատարված բռնությունները դատական քննության և մեղավորների պատասխանատվության ենթարկելու հարցում պետության անփութության և արդյունավետ միջոցառումների ձեռնարկման բացակայության ընդհանուր պատկերի մասն են կազմում, Հանձնաժողովը կարծիք հայտն էլ է, որ այն ոչ միայն քրեական հետապնդման և պատասխանատվության, այլև այս հետընթաց պրակտիկայի վերացման հետ կապված պետության կողմից իր պարտավորությունների չիրականացումն է: Այս ընդհանուր և խտրական դատական անարդյունավետության միջավայրն էլ հենց նպաստում է ընտանեկան բռնությանը, քանի որ հասարակությունը չի տեսնում նման արարք կատարած անձանց պատասխանատվության ենթարկելու արդյունավետ միջոցների ձեռնարկման հարցում պետության՝ որպես հասարակության ներկայացուցչի աջակցությունը¹³:

¹¹ որն ընդունվել է Միացյալ Նահանգների Կազմակերպության կողմից և ուժի մեջ մտել 1995թ. մարտի 5-ին:

¹² Գործ 12.051, հաշվետվություն թիվ 54/01, Միջամեր. դատ. Աշխ, Տարեկան զեկույց 2000, OEA/թիվ Լ/V.II.111 փաստաթուղթ. (2000).

¹³ Մարիա դա Պենհան ընդդեմ Բրազիլիայի (*Maria da Penha v. Brazil*), կետեր 55 և 56:

4. Համենատարակական նյութ

87. Եվրոպական միության 11 անդամների, մասնավորապես՝ Ալբանիայի, Ավստրալիայի, Բոսնիա-Յերցեգովինայի, Էստոնիայի, Հունաստանի, Իտալիայի, Լեհաստանի, Պորտուգալիայի, Սան Մարինոյի, Իսպանիայի և Շվեյցարիայի իշխանություններն ընտանեկան բռնության վերաբերյալ գործերով պարտավոր են շարունակել քրեական հետապնդում՝ անկախ դիմողի կողմից իր բողոքը հետ վերցնելու հանգամանքից:

88. 27 անդամ պետությունների, մասնավորապես՝ Անդորրայի, Հայաստանի, Ադրբեջանի, Բելգիայի, Բուլղարիայի, Կիպրոսի, Չեխիայի Հանրապետության, Դանիայի, Անգլիայի և Ուելսի, Ֆինլանդիայի, Նախկին Հարավսլավիայի Սակեդոնիայի Հանրապետության, Ֆրանսիայի, Վրաստանի, Գերմանիայի, Հունգարիայի, Իռլանդիայի, Լատվիայի, Լյուքսեմբուրգի, Մալթայի, Մոլդովայի, Նիդեռլանդների, Ռուսաստանի Դաշնության, Սերբիայի, Սլովակիայի, Շվեդիայի, Թուրքիայի և Ուկրաինայի իշխանություններն ազատ են ընտանեկան բռնություն կիրառած անձի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու որոշման կայացման հարցում: Քրեական գործ հարուցելու վերաբերյալ մեծամասամբ օրենսդրության մեջ առկա է տարանջատում, այն է՝ մասնավոր մեղադրանքի գործեր (և որի դեպքում տուժողի բողոքը քրեական գործ հարուցելու հիմք է) և հանրային մեղադրանքի գործեր (որպես կանոն՝ ծանր հանցագործություններ, որոնց քննությունը բխում է հասարակական շահից):

89. Վերոնշյալ 27 անդամ պետությունների օրենսդրություններից և պրակտիկայից բխում է, որ այն դեպքում, երբ դիմողը հետ է վերցնում իր բողոքը, քրեական գործը շարունակելու նպատակահարմարության հարցը լուծում է դատախազական մարմինը՝ նկատի ունենալով հասարակության շահագրգռությունը գործի քննությունը շարունակելու հարցում: Որոշ պետություններում, ինչպիսիք են Անգլիան և Ուելսը, ընտանեկան բռնության վերաբերյալ քրեական գործը շարունակելու նպատակահարմարության հարցը լուծելիս դատախազական մարմինները (Թագի դատախազական ծառայությունը) պարտավոր են հաշվի առնել որոշ հանգամանքներ, այդ թվում՝ կատարված հանցանքի ծանրությունը, տուժողի մոտ ֆիզիկական կամ հոգեբանական վնասվածքներ արդյոք առկա են, թե՛ ոչ, արդյոք մեղադրյալը զենք է օգտագործել կամ սպառնացել հարձակում իրականացնելիս, թե՛ ոչ, արդյոք մեղադրյալը նախապատրաստվել է հանցանքի կատարմանը, արարքն արդյոք ընտանիքում ապրող երեխաների համար հետևանքներ (այդ թվում՝ հոգեբանական) առաջացրել է, թե՛ ոչ, մեղադրյալի կողմից արարքի մորից կատարման հավանականությունը, տուժողի կամ մեկ այլ անձի, ով մասնակից է կամ կարող է մասնակից դառնալ, առողջությանը մշտական սպառնացող վտանգի առկայությունը, մեղադրյալի և տուժողի ընթացիկ փոխհարաբերությունները, տուժողի կամքին հակառակ մեղադրանքը շարունակելու հետևանքով նրանց փոխհարաբերությունների վրա ազդեցությունը, փոխհարաբերություններն անցյալում, մասնավորապես՝ չեն եղել, արդյոք, նախկինում նման բռնություններ և մեղադրյալի անցյալը, մասնավորապես՝ նախկինում կիրառած բռնությունները: Ուղղակի հղում է կատարվում այն պահանջին, որպեսզի ապահովվի տուժողի և ցանկացած երեխայի՝ 2-րդ և 8-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների միջև հավասարակշռությունը:

90. Ռուսիան, կարծես թե միակ հանրապետությունն է, որը հիմնված է քրեական դատավարության շարունակելիության վրա բոլոր դեպքերում՝ հիմք ընդունելով դիմողի ցանկություն/բողոքը:

B. Ընտանեկան բռնության և Թուրքիայում կանանց վիճակի վերաբերյալ զեկույց

1. «Մանուշակագույն տանիք» կանանց պաշտպանության հիմնադրամի (Mor Çati Kadın Sığınağı Vakfı) կարծիքը 2007թ. հունիսի 7-ի թիվ 4320 օրենքի գործողության վերաբերյալ

91. Այս զեկույցի համաձայն՝ թիվ 4320 օրենքը (տես վերը՝ կետ 70) դեռևս լիովին չի իրականացվում: Վերջին տարիներին «պաշտպանական կարգադրագրերի» կամ ընտանեկան դատարանների կողմից արված դատական արգելքների աճ է նկատվել: Չնայած դրան, որոշ դատարաններ կյանքի համար վտանգավոր դրության մեջ հայտնված կանանց բողոքներին պատասխանում են, որ պատրաստ են լսումներ նշանակել երկու կամ երեք ամիս հետո: Այս համգամաքմերի լույսի ներքո, դատավորները և դատախազները դիմում են թիվ 4320 օրենքի՝ այն կիրառում են որպես ամուսնալուծության դատավարական կարգ՝ այն դեպքում, երբ այս օրենքը կոչված է հանդես գալու այն կանանց անուսից, ովքեր փորձում են պաշտպանել իրենց սեփական կյանքը: Եթե նույնիսկ դատական արգելքն արձակվում է, ապա կանայք բախվում են մի շարք ռիսկերի և վնասների դրա իրականացման համար:

92. Երկու տարի առաջ՝ մինչ Զեկույցի հրապարակումը, մոտ 900 կին դիմել է Մոր Սատի (Mor Çati), և մեծ ջանքերի շնորհիվ է կիրառվել թիվ 4320 օրենքը, սակայն նրանցից միայն 120-ն են հաջողության հասել: Մոր Սատին թիվ 4320 օրենքի կիրառությունը լուրջ խնդիր է համարում: Մասնավորապես, այն նկատել է, որ ընտանեկան բռնությունը ոստիկանության բաժիններում դեռևս ենթարկվում է հանդուրժողական վերաբերմունքի, և ոստիկանության որոշ աշխատակիցներ փորձում են հանդես գալ որպես արբիտր կամ տղամարդու կողմն են անցնում կամ ենթադրում են, որ կինը հետ կվերցնի բողոքը: Կան նաև լուրջ խնդիրներ՝ կապված թիվ 4320 օրենքին համապատասխան ամուսնու հանդեպ դատարանի կողմից կայացված դատական արգելքների որոշման կատարման հետ: Կանանց մի մասը, ովքեր ցանկացել են աշխատել Մոր Սատիի հետ, դատական արգելքները նրանց անուսիսների նկատմամբ չեն կիրառվել, քանի որ վերջիններս կամ ոստիկանության աշխատակից են եղել, կամ ընկերական հարաբերություններ են ունեցել այդ հարցերով զբաղվող ոստիկանության բաժնի ոստիկան աշխատակիցների հետ:

93. Ավելին, կան նաև դատարանի արգելքների անհիմն հետաձգումներ: Սա այն բանի արդյունքն է, որ դատարանն իր դիրքորոշմամբ ընտանեկան բռնությունը համարում է ամուսնալուծության գործընթաց: Նման հետաձգումները հիմնված են այն բանի վրա, որ կանայք բողոքներ ներկայացնելով՝ կարող են ստել, որ նրանց նկատմամբ բռնություն է կիրառվել: Այն պնդումները, որ կանայք չարաշահում են թիվ 4320 օրենքը, ճիշտ չեն: Քանի դեռ տան տնտեսական բեռը 100%-ով

տղամարդու ուսերին է, անհնարին կլինի կնոջ համար պահանջել, որպեսզի թիվ 4320 օրենքը կիրառվի, մինչդեռ նրանք դիմակայում են իրենց կյանքին սպառնացող վտանգին: Ի վերջո, դատական արգելքները, որպես կանոն, կամ կիրառվել են քիչ դեպքերում, կամ հետաձգվել են դատարանի կողմից:

2. Դիարբեքիի Իրավաբանական միության Կանանց իրավունքների տեղեկատվական և իրազորման կենտրոնի 2005թ. նոյեմբերի 25-ի Յետազոտական զեկույցը (KA-MER) թիվ 4320 օրենքի կիրառման վերաբերյալ

94. Այս զեկույցի համաձայն՝ թուրքիայում զարգանում է բռնության սովորույթը, և բռնության նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունքն առկա է կյանքի տարբեր ոլորտներում: Քաղաքացիական գործեր քննող մագիստրատների դատարանում (*sulh hukuk mahkemesi*) և Դիարբեքիի երեք քաղաքացիական դատարաններում (*asliye hukuk mahkemesi*) ընդունված դատական հայցերի վերլուծության արդյունքում վերհանվել է 183 հայց, որոնք բերվել են թիվ 4320 օրենքն ուժի մեջ մտնելու օրվանից՝ 1998 թվականից մինչև 2005 թվականի սեպտեմբերն ընկած ժամանակահատվածում՝ վերոնշյալ օրենքի հիման վրա: Այս գործերից 104-ով դատարանը կարգադրել է տարբեր միջոցներ կիրառել, մինչդեռ մնացած 79 հայցերով դատարանը գտել է, որ առկա չեն որոշում կայացնելու հիմքեր՝ կամ մերժել է հայցը, կամ գտել է, որ հայցի վերաբերյալ որոշում կայացնելու իրավագորություն չունի:

95. Չնայած ընտանեկան բռնության խնդրի կարևորությանը, նշված օրենքի հիման վրա շատ քիչ բողոքներ են ներկայացվում, քանի որ կամ հասարակությունը, որպես կանոն, տեղյակ չէ դրա մասին, կամ շրջանի անվտանգության ծառայություններում խորհրդապահության մակարդակը շատ ցածր է: Ամենակարևոր խնդիրներն առաջանում են դատական արգելքների հետաձգման և դրա հետ կապված իշխանության չիրականացրած մոնիթորինգի պատճառով:

96. Ավելին, ընտանեկան բռնության գոհ դարձած անձանց նկատմամբ ոստիկանության բաժիններում ոստիկանության աշխատակիցների բացասական վերաբերմունքը կնոջ կողմից այս օրենքի կիրառման խոչընդոտներից մեկն է: Ընտանեկան բռնության գոհ դարձած կանայք, ովքեր դիմում են ոստիկանական բաժին, բախվում այն մոտեցմանը, որ իրենց խնդիրը դիտում են որպես անձնական ընտանեկան հարց, որին ոստիկանությունը ամբարյացակամորեն է միջամտում:

97. Այս զեկույցը նպաստում է թիվ 4320 օրենքի կիրառմանը և ընտանեկան բռնությունից տուժողների պաշտպանությանը:

3. 1997թ.օգոստոսի 1-ից մինչև 2007թ. հունիսի 30-ը ընկած ժամանակահատվածում Դիարբեքիի ԿԱ-ՄԵՐ-ի (KA-MER) Արտակարգ թեժ գծի վիճակագրությունը

98. Այս վիճակագրական-տեղեկատվական զեկույցը պատրաստվել է 2,484 կանանց հետ հաջորդաբար զրույց անկացնելով: Պարզվել է, որ բոլոր դիմողները ենթարկվել են հոգեբանական բռնության և մտավորապես 60%-ն է ենթարկվել

ֆիզիկական բռնության: Չոհերի մեծ մասի տարիքային խումբը 20-30 (43%) է: Այդ կանանց 57%-ն ամուսնացած է: Չոհերի մեծ մասը կրթություն չունի կամ ունի ցածր կրթական մակարդակ: Կանանց 78%-ը քրդական ծագում ունի: Կանանց 91%-ը, ովքեր օգտվել են արտակարգ թեժ գծից, Դիարբեքիից է: Չոհերի 85%-ը ֆինանսապես անկախ չէ:

4. Միջազգային համաներման 2004թ. զեկույցը կոչվում է «Թուրքիա՝ Կանայք դիմակայում են ընտանեկան բռնությանը»

99. Այս Ձեկույցի համաձայն՝ Թուրքիայում կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները սահմանափակ են և անարժանահավատ: Այդուհանդերձ, զեկույցը հայտնում է, որ ընտանեկան բռնության տվորույթը կանանց դնում է կրկնակի վտանգի տակ՝ որպես բռնության զոհ և, այն պատճառով, որ խախտվում է նրանց արդար և մատչելի դատավարության իրավունքը: Կանանց խոցելի խմբերը, ինչպիսիք են ցածր եկամուտներով ընտանիքները կամ փախուստի մեջ գտնվող կամ բնական աղետից տուժած անձինք, առավել խոցելի են: Այս առումով, այն գտել է, որ Թուրքիայի հարավ-արևելքում կանանց հանդեպ հանցագործությունները հիմնականում մնացել են անպատիժ:

100. Այն նշում է, որ կանանց իրավունքների պաշտպանների պայքարը բավվում է հասարակության մեջ առկա՝ կանանց նկատմամբ բռնության հանդեպ հանդուրժողականությանը և հաճախ ընդունվում մաս դատավորների, բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների և ղեկավարների կողմից: Նույնիսկ խտրականության վերացման վերաբերյալ իրավական բարեփոխումներից հետո՝ կարծիքների ճնշման ներքո սահմանափակվում է կանանց կյանքի ընտրության ազատությունը:

101. Ձեկույցը նշում է, որ քրեական արդարադատության յուրաքանչյուր մակարդակում իշխանություններն անհապաղ կամ միանշանակ չեն արձագանքել ընտանիքում բռնաբարության, սեռական ոտնձգության և բռնության այլ դեպքերի վերաբերյալ կանանց բողոքներին: Ոստիկանությունը հարկադրաբար է կանխում և քննում ընտանեկան բռնության վերաբերյալ գործերը, այդ թվում՝ նաև կիրառված բռնությունից մահացած կանանց վերաբերյալ գործերը: Դատախազները մերժում են ընտանեկան բռնության վերաբերյալ գործերով քննություն սկսել կամ անվտանգության միջոցառումներ կիրառել կանանց հասարակ կամ ընտանեկան վտանգից պաշտպանելու համար: Ոստիկանությունը և դատարանները վստահ չեն, որ տղամարդը, ով պետք է կատարի դատական կարգադրությունը, այդ թվում պաշտպանության կարգադրությունը, կկատարի դրանք: Այս մարմինները նրանց հանդեպ հանդուրժողականություն են ցուցաբերում՝ «սադրանքի» ենթարկելով տուժողներին հիմնվելով թույլ ապացույցների վրա:

102. Առկա են նաև բազմաթիվ խոչընդոտներ այն կանանց համար, ովքեր արդարադատության մատչելիության և բռնությունից պաշտպանության կարիք ունեն: Ոստիկանության աշխատակիցները հաճախ կարծում են, որ իրենց պարտականությունն է խրախուսել կանանց վերադառնալ տուն և «խաղաղություն հաստատել» և չքննել կանանց բողոքները: Շատ կանայք, հատկապես գյուղական վայրերում, ի գորու չեն պաշտոնական բողոք ներկայացնել, քանի որ հեռա-

նալով իրենց բնակության վարերից՝ դառնում են ինտենսիվ ուշադրության, քննադատության և որոշ դեպքերում՝ նաև բռնության զոհ:

103. Ավելին, թեև որոշ դատարաններ սկսել են բարեփոխումներ իրականացնել, իրենց հայեցողությամբ դատարանները շարունակում են ընտանեկան բռնություն գործադրած հանցագործների հանդեպ անընդունելի մեղմ վարվել: Նման գործով մեղմ դատավճիռ է կայացվում այն դատավորների կողմից, ովքեր հանցանքը «ծանր սադրանքի» հետևանքով կատարելը զնահատում են որպես ավանդույթ, սովորույթ կամ հանուն պատվի կատարված:

104. Վերջապես, այս զեկույցը մի քանի առաջարկություններ է ներկայացրել Թուրքիայի կառավարությանը, հասարակությանը և հոգևոր մարմիններին՝ կապված ընտանեկան բռնության խնդիրների հետ:

5. Հանուն պատվի կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ հետազոտություններ, որոնք իրականացվել են Դիարբեքիրի Արդարություն ամենուրեք իրավաբանների միության և Կանանց իրավունքների տեղեկատվական և իրականացման կենտրոնի կողմից

105. Այս զեկույցը պատրաստվել է տեսնելու համար «հանուն պատվի» կատարվող հանցագործության երևույթի ծավալը արդարադատության մեջ: Դատական հետազոտությունները կատարվել են Դիարբեքիրի ատենակալների դատարանի և երեխաների դատարանի քննած գործերի հիման վրա: Հարցման նպատակն էր բացահայտել նման հանցագործությունների համամասնությունը դատարանում քննված գործերի միջև, դատական համակարգի վերաբերմունքը դրանց նկատմամբ, պաշտպանության կողմի պաշտպանական գիծն այս հանցագործությունների դեպքում, սոցիալական կառուցվածքի դերը (այսինքն՝ ընտանեկան խորհուրդները և սովորույթները) և հանցագործի դրդապատճառները: Այս նպատակով ուսումնասիրվել են Դիարբեքիրի ատենակալների դատարանի և երեխաների դատարանների 1999-2005թթ. ընկած ժամանակահատվածում քննված գործերը: Այս յոթ տարիների ընթացքում 59 գործ է հայտնաբերվել, որոնցով դատարանը դատավճիռ է կայացրել: Այս գործերով առկա էին սպանված 71 տուժողներ/անձինք և 81 անձ, որոնք ներգրավվել են որպես մեղադրյալ:

106. Այս հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ այն գործերում, որոնցում տուժողը/սպանված անձը տղամարդ է, նկատվում էր, որ պատասխանող կողմը որպես փաստարկ նշել է այն, որ տուժողը/սպանված անձը բռնաբարել, սեռական ոտնձգություններ է կատարել կամ առևանգել է պատասխանող կողմի բարեկամին, կամ փորձել էր նրան ներգրավել մարմնավաճառության մեջ: Այն դեպքերում, երբ տուժողը/սպանված անձը կին էր, պատասխանող կողմը որպես փաստարկ նշել է, որ տուժողը/սպանված անձը շփվել էր այլ տղամարդկանց հետ, մարմնավաճառությամբ զբաղվել կամ խախտել էր ամուսնական հավատարմությունը: Դատապարտվածներից 46-ի հանդեպ չհիմնավորված սադրանքի հետրանքով մեղմացնող հանգամանքներ են կիրառվել: Դատապարտվածներից 61-ի հանդեպ կիրառվել են Թուրքիայի քրեական օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի դրույթները՝ խտրական մոտեցման դրսևորմամբ:

I. ԸՆԴՈՒՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

107. Կառավարությունը վիճարկել է ընդունելիության հարցը՝ երկու պարճառով.

1. Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված վեցամսյա ժամկետի պահանջը չպահպանելը

108. Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողը չի պահպանել վեցամսյա ժամկետի պահանջը՝ հաշվված 2001թ. տեղի ունեցած իրադարձությունից: Այն պնդել է նաև, որ 1995 թվականից մինչև 2001թ. տեղի ունեցած իրադարձությունները պետք է դիտարկել խիստ վաղեմի: Եթե դիմողը չի բավարարվել վերոնշյալ ժամկետում ներպետական իշխանությունների կողմից ընդունված որոշմամբ, ապա նա պետք է կամ հանձնաժողովին ներկայացներ իր գանգատը, կամ թիվ 11 արձանագրության պահանջներին համապատասխան՝ Դատարանին՝ վերջին որոշման վեց ամսվա ընթացքում:

109. Դիմողը նշել է, որ իր գանգատը ներկայացրել է վեց ամսվա ընթացքում: Նրա կարծիքով՝ կատարվածը պետք է դիտարկել որպես մեկ ամբողջականություն և չպետք է քննվի անջատ-անջատ:

110. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված վեցամսյա ժամկետ սահմանելու նպատակն իրավունքների իրացումն ապահովելն է և վստահ լինելը, որ գործերը կքննվեն ողջամիտ ժամկետում՝ Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան (տես Կեմարն ընդդեմ Թուրքիայի (*Kenar v. Turkey*) թիվ 67215/01, 2005թ. դեկտեմբերի 1): Համաձայն այս հստակ հիմնավորված նախադեպի՝ վեցամսյա ժամկետը հաշվվում է սկսած ներպետական մակարդակում պաշտպանության միջոցներն սպառելուց հետո գանգատի ներկայացման օրվանից:

111. Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ 1995թ. ապրիլի 10-ին դիմողը և նրա մայրը, ունենալով ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունք, Հ.Օ.-ի կողմից ենթարկվել են բազմաթիվ բռնությունների և սպառնալիքների: Այդ բռնի գործողությունները հանգեցրել են դիմողի մոր մահվան, իսկ դիմողը ենթարկվել է բազմաթիվ տանջանքների: Չնայած որ վիճարկվող իրադարձությունը տեղի է ունեցել որոշակի ընդհատումներով, Դատարանը գտնում է, որ ընդհանուր առմամբ այն բռնությունները, որոնք կիրառվել էին դիմողի և նրա մոր հանդեպ բավական երկար ժամանակահատվածում, չի կարող դիտարկվել որպես մեկ ամբողջություն և ինքնուրույն միջադեպ, այդ պատճառով պետք է դիտարկվի որպես իրադարձությունների շղթա:

112. Սրանից ելնելով՝ Դատարանը նշում է, որ դիմողը գանգատը ներկայացրել է Հ.Օ.-ի կողմից կատարված՝ իր մոր սպանությունից հետո՝ վեց ամսվա ընթացքում, որը պետք է դիտարկվի որպես այն ժամանակահատվածը, երբ դիմողը հասկացել է, որ ներպետական մակարդակում իրավունքների պաշտպանությունն անարդյունավետ է, քանի որ իշխանություններն ի գորու չեն կանխարգելել Հ.Օ.-ի կողմից նոր բռնությունների կատարումը: Հաշվի առնելով, որ այս հանգամանքները չեն վկայում այն մասին, որ դիմողը հապաղել է գանգատ ներկայացնել այն

բանից հետո, երբ պարզ է դարձել, որ իր բողոքները դեռևս համապատասխան արձագանք չեն ստացել, Ղատարանը գտնում է, որ համապատասխան վեցամսյա ժամկետի գործողության ընթացքը պետք է հաշվել ոչ ուշ, քան 2002թ. մարտի 13-ից (տե՛ս վերը՝ կետ 54): Ամեն դեպքում, դիմողի ամուսինը շարունակել էր սպառնալ տուժողի կյանքին և բարեկեցությանը, և այդ պատճառով չի կարելի ասել, որ նշված բռնություններն ավարտվել էին (տե՛ս վերը՝ կետեր 59–69):

113. Այս գործի հատուկ հանգամանքներից հետևում է, որ դիմողի գանգաղը քննելիս պահպանվել է Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված վեցամսյա ժամկետի պահանջը: Ղատարանն այս պատճառով մերժում է այս հարցի առումով Կառավարության նախնական առարկությունը:

2. Ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցներն սպառած չլինելը

114. Բացի դրանից, Կառավարությունը նշել է, որ դիմողը չի սպառել ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները, քանի որ ինքը և իր մայրը բազմիցս հետ են վերցրել իրենց բողոքները, ինչի հետևանքով դադարեցվել էր հետապնդումը մեղադրյալի հանդեպ: Կառավարությունը հավաստիացրել է նաև, որ դիմողը չի օգտվել թիվ 4320 օրենքով նախատեսված պաշտպանությունից, և որ նա հետ վերցնելով իր բողոքը՝ խոչընդոտել է դատախազին դիմելու ընտանեկան դատարան: Նաև նշել է, որ դիմողը չի օգտվել նաև վարչական և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցներից, որոնք արդյունավետ են ճանաչվել դատարանի կողմից այլ դեպքերում (հղում Այտեկին ընդդեմ Թուրքիայի (*Aytekin v. Turkey*) 1998թ. սեպտեմբերի 23, Վճիռների և որոշումների զեկույցներ 1998թ.-VII): Վերջապես, հենվելով Ահմեդ Սադիկն ընդդեմ Յունաստանի (*Ahmet Sadik v. Greece*) (1996թ. նոյեմբերի 15, կետ 34, Ձեկույցներ 1996թ.-V) և Կարդոտն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Cardot v. France*) գործերի վրա՝ Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողը չի կարողացել նույնիսկ ըստ էության հիմնավորել ներպետական մարմինների կողմից իր հանդեպ խտրականության վերաբերյալ բողոքները, ուստի այդ բողոքները պետք է անհիմն համարել:

115. Դիմողը պնդել է, որ նա սպառել է ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները: Նա նշել է, որ ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված պաշտպանության բոլոր միջոցները անարդյունավետ են եղել՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ իշխանություններն անկարող եղան պաշտպանել իր մոր կյանքը և կամխել իր ամուսնու կողմից իր և իր մոր հանդեպ դրսևորված վատ վերաբերմունքը: Ինչ վերաբերում է Կառավարության մատնանշած թիվ 4320 օրենքին՝ այն մասով, որ դիմողը չի օգտվել դրանով նախատեսված պաշտպանության միջոցներից, դիմողը նշել է, որ այն ուժի մեջ է մտել 1998թ. հունվարի 14-ին, այն դեպքում, երբ քննարկվող իրադարձությունների մեծ մասն արդեն տեղի էին ունեցել մինչ այդ ժամանակահատվածը: Մինչև թիվ 4320 օրենքի ուժի մեջ մտնելը չկար որևէ միջոց ընտանեկան բռնությունից պաշտպանվելու համար: Ամեն դեպքում չնայած դիմողի կողմից Գլխավոր դատախազի գրասենյակ ներկայացված բողոքներին, թիվ 4320 օրենքով նախատեսված ոչ մի պաշտպանության միջոց չի կիրառվել, որպեսզի ապահովվի իր և իր մոր կյանքը և բարեկեցությունը:

116. Դատարանը նշում է, որ դիմողի կողմից ներպետական օրենսդրության բոլոր միջոցների սպառված լինելը կապված է այն բանի հետ, թե արդյոք դիմողը կարողացել է օգտագործել ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված անվտանգության բոլոր միջոցները, հատկապես նրանք, որոնք նախատեսված են թիվ 4320 օրենքով և արդյոք իշխանությունները պարտավոր չէին քրեական գործ հարուցել դիմողի ամուսնու հանդեպ՝ անկախ տուժողի ներկայացրած բողոքի առկայությունից: Այս հարցերն անխզելիորեն կապված են ներպետական օրենսդրության պաշտպանության միջոցների արդյունավետության հետ, որոնք կկարողանային պաշտպանել դիմողին և նրա մորն ընտանեկան բռնությունից: Այսպիսով, Դատարանը միավորում է այս հարցերը ըստ էության, և քննելու է Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 14-րդ հոդվածների ներքո (տես ի թիվս այլ վճիռների, Սեմսի Օնենն ընդդեմ Թուրքիայի (*Şemsi Önen v. Turkey*), թիվ 22876/93, կետ 77, 2002թ. մայիսի 14):

117. Վերոգրյալի հետ կապված՝ Դատարանը նշում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետից բխում է, որ դիմողի գանգատը չի կարելի համարել ակնհայտ չհիմնավորված: Բացի դրանից, դատարանը նշում է, որ այն այլ հիմքով չի կարող անհիմն համարվել: Գանգատը, հետևաբար, պետք է հիմնավորված համարել:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

118. Դիմողը դժգոհել է, որ իշխանությունները չկարողացան պաշտպանել իր մոր կյանքի իրավունքը, ով սպանվել էր իր ամուսնու կողմից՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի, որն ամրագրում է.

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով:

Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը... »:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

119. Դիմողը նախ հավաստիացրել է, որ ընտանեկան բռնությունը հանդուրժում են թե իշխանությունները, թե հասարակությանը, և ընտանեկան բռնություն իրականացրած հանցագործները մնում են անպատիժ: Սրա հետ կապված նա նշում է, որ չնայած Դիարբեքիի Գլխավոր դատախազի գրասենյակ ներկայացված՝ հանցանք կատարելու վերաբերյալ բազմաթիվ քրեական մեղադրանքների, թիվ 4320 օրենքով նախատեսված ոչ մի անվտանգության միջոցառում չկիրառվել է իր և իր մոր կյանքը և բարեկեցությունն ապահովելու համար: Դեռ, հակառակը՝ իշխանությունները շատ դեպքերում համոզել են դիմողին և նրա մորը հետ վերցնել Դ.Օ.-ի դեմ ներկայացրած բողոքը: Ներպետական իշխանությունները միանգամայն պասիվ էին Դ.Օ.-ի կողմից արվող սպառնալիքների հանդեպ և իրեն և իր մորը թողել էին բռնարարի գթասրտությանը:

120. Դիմողը նշել է, որ իր մայրը 2002թ. փետրվարի 27-ին Գլխավոր դատախազի գրասենյակ միջնորդություն էր ներկայացրել, որով տեղեկացրել էր իշխանություններին Յ.Օ.-ի կողմից հնչեցրած սպանության սպառնալիքների մասին: Սակայն դատախազը ոչինչ չարեց հանգուցյալի կյանքը պաշտպանելու համար: Դիմողի կարծիքով, այն համագամնքը, որ իշխանությունները լուրջ չեն վերաբերել իր մոր բողոքներին, փաստում է, որ ընտանեկան բռնությունը հանդուրժվում է իշխանությունների և հասարակության կողմից:

121. Դիմողը նաև նշել է, որ թեև Յ.Օ.-ն պատասխանատվության էր ենթարկվել սպանության համար, որը նրա համար կանխարգելիչ նշանակություն չուներ, և ավելի քիչ էր, քան առհասարակ սպանության համար նախատեսված պատիժը: Նման մեղմ պատժի հետևանք հանդիսացավ այն, որ Ատենակալների դատարանում որպես պաշտպանական փաստարկ մեղադրյալը նշել էր, որ նա սպանել էր դիմողի մորը՝ պաշտպանելու համար իր պատիվը: Պատիժը մեղմացնելու համար արարքը «հանուն պատվի հանցագործություն» որակելը Թուրքիայի քրեական դատարաններում տարածված ընդհանուր պրակտիկա է: «Հանուն պատվի հանցագործությունների» դեպքում քրեական դատարաններն այդ անձանց նկատմամբ կան մեղմ պատիժ էին կիրառում, կամ ընդհանրապես պատիժ չէին նշանակում:

2. Կառավարությունը

122. Կառավարությունն ընդգծել է, որ ներպետական իշխանության մարմինները անմիջապես և իրապես արձագանքել են դիմողի և նրա մոր ներկայացրած բողոքներին: Սրա հետ կապված՝ բողոքն ստանալուն պես իշխանության մարմինները գրանցել են բողոքները, անկացրել բժշկական զննում, լսել են վկաների ցուցմունքները, միջադեպի վերաբերյալ հարցումներ են կատարել և բողոքներն ուղարկել իրավասու մարմիններին: Կատարված արարքի ծանրությունից և անհրաժեշտությունից ելնելով՝ բռնարարը կալանքի էր վերցվել և դատապարտվել քրեական դատարանի կողմից: Այս գործողությունները տեղի էին ունեցել բավականին կարճ ժամանակահատվածում: Իշխանությունները պատշաճ ջանասիրություն են ցուցաբերել բողոքի նկատմամբ և անփութություն չեն դրսևորել:

123. Սակայն հետ վերցնելով իրենց բողոքները՝ դիմողը և նրա մայրը խոչընդոտել են իշխանություններին Յ.Օ.-ին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցում և այդպիսով նպաստել են բռնարարին չպատժելուն: Այդուհանդերձ, գործում չի նշվել, որ դիմողը և նրա մայրը հետ են վերցրել իրենց բողոքները Յ.Օ.-ի կամ հետաքննության համար պատասխանատու դատախազի ճշումների հետևանքով: Քրեական հետապնդման հարուցումը բռնարարի հանդեպ՝ կախված էր դիմողի ներկայացրած բողոքի առկայությունից, քանի որ հանցավոր արարքը, որին վերաբերում է, հիվանդություններ չի առաջացրել կամ չի հանգեցրել տասը և ավելի օրերի անաշխատունակության, որը նախատեսված է Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 4-րդ կետով, 457-րդ և 460-րդ հոդվածներով: Բացի դրանից, շատ դեպքերում քրեական դատարանները Յ.Օ.-ին քրեական պատասխանատվության չեն ենթարկել այն պատճառով, որ նրա մեղքը հաստատող ապացույցներն անբավարար են եղել: Այսպիսով, դատարանը հնարավոր չի համարել դիմողի և նրա ամուսնու բաժանումը և վերջինիս դատապարտումը, քանի որ նրանք ապրել են միասին՝ որպես ընտանիք, քանի որ դա կհամարվեր Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված նրանց իրավունքների խախտում:

124. Ինչ վերաբերում է 2002թ. փետրվարի 27-ին դիմողի մոր կողմից ներկայացված միջնորդությանը, Կառավարությունը նշել է, որ այն ոչնչով չէր տարբերվում նախկինում ներկայացված բողոքներից և ուներ ընդհանուր բնույթ: Չկային կոնկրետ փաստեր առ այն, որ իր կյանքը վտանգի տակ է: Միջնորդությամբ դիմողի մայրը ոչ մի պաշտպանություն չի խնդրել, այլ ընդամենը խնդրել էր արագացնել իր բողոքի քննությունը և պատժել դիմողի ամուսնուն: Ինչևէ, 2002թ. փետրվարի 27-ի միջնորդությունն ստանալուց հետո՝ իշխանությունները գրանցել են բողոքը և նշանակել լսումներ 2002թ. մայիսի 27-ին: Վերջապես, Յ.Օ.-ի կողմից դիմողի մոր սպանությունից հետո վերջինս մեղավոր է ճանաչվել և ենթարկվել խիստ պատժի:

3. Ինտերայթ

125. Անդրադառնալով միջազգային փորձին՝ Ինտերայթը նշել է, որ, երբ ազգային իշխանությունները կամանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման համար, ներառյալ նաև անհատ անձանց կողմից կիրառված բռնության կամ նման հանցագործությունների համար հետաքննության, հետապնդման և պատժման գործում չեն ցուցաբերում պատշաճ ջանասիրություն, Պետությունը կարող է պատասխանատվություն կրել այդ արարքների համար: *Jus cogen*-ի բնույթը՝ խոշտանգումներից ազատ լինելու իրավունքը և կյանքի իրավունքը պահանջում են Պետությունից պատշաճ ջանասիրություն նման գործողությունների նկատմամբ իրականացվող հետաքննության և քրեական հետապնդման առնչությամբ:

126. Ընտանեկան բռնության դեպքերում տուժողներին հաճախ վախեցնում էին կամ սպառնալիքներ տալիս, որպեսզի նրանք չհայտնեն հանցագործության մասին կամ հետ վերցնեն իրենց բողոքները: Ինչևէ, պատասխանատվությունը ապահովելու պարտավորությունը և անպատժելիության նկատմամբ հսկողությունը դրված է Պետության, այլ ոչ թե տուժողի վրա: Միջազգային փորձը ճանաչել է, որ շահագրգիռ անձանց լայն շրջանակին, այլ ոչ միայն տուժողին, պետք է հնարավորություն ընձեռնվի զեկուցելու և հետաքննությունը հայտնելու ընտանեկան բռնության մասին: Բացի դրանից, միջազգային պրակտիկան շատ դեպքերում առաջարկում է, որ, երբ կան բավարար ապացույցներ և առկա է հանրային շահը՝ ընտանեկան բռնություն կիրառած հանցագործների նկատմամբ հետապնդումը պետք է շարունակվի, նույնիսկ այն դեպքում, երբ տուժողը հետ է վերցրել իր բողոքը: Այս փոփոխություններն ունեն այն միտումը, որ տուժողի վրայից հանվի պարտադիր մասնակցության պահանջը և արդյունավետ քրեական հետապնդման պարտավորությունը դրվի Պետության վրա:

127. Թեև նախաքննություն չիրականացնելը սովորաբար միշտ չէ, որ խախտում է պատշաճ ջանասիրությունը, սակայն այն դեպքում, երբ օրենքում կամ պրակտիկայում, որոնք մեքենայնորեն նախատեսում են ընտանեկան բռնության գործերով դիմողների կողմից իրենց բողոքը հետ վերցնելը, խախտում առկա է: Ելնելով այս պարտավորություններից և CEDAW կոմիտեի Ֆատմա Յիլդիրիմը ընդդեմ Ավստրիայի (*Fatma Yildirim v. Austria*) որոշումից, (մեջբերված է միջազգային նյութերի վերաբերյալ բաժնում)՝ պետությունները պարտավոր են ոչ միայն իրականացնել օրենքով նախատեսված գործառնությունները, այլև ելնել պրակտիկայի արդյունավետ իրականացման պահանջից:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Դիմողի մոր կյանքը պաշտպանելուց ենթադրյալ հրաժարումը

a) Համապատասխան սկզբունքները

128. Դատարանը նշում է, որ 2-րդ հոդվածի 1-ին մասը պարտավորեցնում է պետությանը ոչ միայն ձեռնպահ մնալ կյանքից դիտավորյալ և անօրինական զրկելուց, այլ նաև իրականացնել քայլեր, որպեսզի պաշտպանի անձանց կյանքն իր իրավասության սահմաններում (տե՛ս *L.U.F-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (L.C.B. v. the United Kingdom)* 1998թ. հունիսի 9, մաս 36, 1998թ. III հաշվետվություն): Սա պետության համար առաջացնում է նոր պարտավորություն՝ պաշտպանել անձի կյանքի իրավունքը՝ կիրառելով համապատասխանաբար քրեական իրավունքի արդյունավետ միջոցներ, որպեսզի բացահայտվի մարդու դեմ ուղղված հանցագործությունը, իրավապահ մարմինների միջոցով կանխարգելվեն, վերացվեն և պատժվեն նման գործողությունները: Սա նաև համապատասխան իրավիճակներում տարածվում է նաև իշխանությունների վրա, որպեսզի վերջիններս կանխարգելիչ միջոցառումներ իրականացնեն պաշտպանելու այն անձին, ում կյանքը վտանգված է այլ անձի կողմից հանցանք կատարելու հետևանքով (տե՛ս Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Osman v. the United Kingdom*), 1998թ. հոկտեմբերի 28, մաս 115, հաշվետվություններ, 1998թ.-VIII, մեջբերված Կոնտրովան ընդդեմ Սլովակիայի (*Kontrovn v. Slovakia*) գործում, թիվ 7510/04, մաս 49, ՄԻԵԴ 2007...(հղում)):

129. Հաշվի առնելով ժամանակակից հասարակությունների պաշտպանության հետ կապված դժվարությունները, մարդկանց վարքագծի անկանխատեսելիությունը, ըստ էության նախասիրությունների և ռեսուրսների ընտրությունը, դրական պարտավորությունները պետք է իրականացվեն այնպես, որ դրանք չհամարվեն իշխանության վրա դրված անհնարին կամ անհամապատասխան ծանր պարտականություն: Անեն մի հայտարարություն չէ, ըստ որի կյանքին վտանգ է սպառնում, և այդ պատճառով այն կարող է իշխանությունների համար առաջացնել Կոնվենցիայով նախատեսված պարտականություններ, որի համաձայն վերջիններս պետք է կանխարգելիչ միջոցառումներ կիրառեն այդպիսի վտանգը կանխելու համար: Այս պոզիտիվ պարտավորությունից հետևում է, որ իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմանային, որ առկա է մեկ այլ անձի կողմից կոնկրետ անձի կյանքին սպառնացող իրական վտանգ, և այդ անձն իր իրավասության շրջանակներում չի կարող կանխարգելիչ միջոցառումներ իրականացնել, որոնք թույլ կտան խուսափել վտանգից: Մեկ այլ կարևոր հանգամանք է այն երաշխիքը, որ ոստիկանությունը կիրականացնի իր վրա դրված պարտավորությունները հանցագործությունների բացահայտման և կանխարգելման առումով, ինչն իրականացվում է նախատեսված դատավարական ընթացակարգի պահպանմամբ, ինչպես նաև կքննի հանցագործությունները և հանցանք կատարած անձանց պատասխանատվության կենթարկի, ներառյալ նաև այն երաշխիքները, որոնք նախատեսված են Կոնվենցիայի 5-րդ և 8-րդ հոդվածներով (տե՛ս Օսմանը, մեկնաբանված վերը՝ կետ 116):

130. Դատարանի կարծիքով, այստեղ առկա են հավաստումներ, ըստ որոնց իշխանությունները խախտել են իրենց՝ անձի կյանքի իրավունքի պաշտպանու-

յան պոզիտիվ պարտավորությունը՝ կապված վերոգրյալում շարադրված՝ մարդու դեմ ուղղված հանցագործությունները կանխելու և ճնշելու նրանց պարտակա-
նության հետ, և ապացուցում այն, որ իշխանությունները գիտեին կամ պետք է
իմանային, որ առկա է մեկ այլ անձի կողմից կոնկրետ անձի կյանքին սպառնա-
ցող իրական վտանգ, և այդ անձն իր իրավասության շրջանակներում չի կարող
կանխարգելիչ միջոցառումներ իրականացնել, որոնք թույլ կտան խուսափել
վտանգից: Բացի դրանից, խախտվել է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով պաշտպան-
վող բնական իրավունքը, որը հիմնաքարային է հանդիսանում Կոնվենցիայի
համակարգում, և բավարար է նաև այն, որ դիմողը ցույց տա, որ իշխանության
ներկայացուցիչները չեն կատարել այն ամենը, ինչ ի զորու էին կատարել խուսա-
փելու համար իրական և անմիջական վտանգից, որի մասին գիտեին կամ պար-
տավոր էին իմանալ: Սա է խնդիրը, որը կարելի է պարզել միայն կոնկրետ գործի
հանգամանքների լույսի ներքո (տե՛ս նույն տեղում):

b) Վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը տվյալ գործում

i) Գործի սահմանները

131. Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանը պետք է որոշի, թե արդյոք պետա-
կան մարմինները կատարել են կանխարգելիչ միջոցառումներ կիրառելու՝ իրենց
վրա դրված պոզիտիվ պարտավորությունները, որպեսզի պաշտպանեին դիմողի
մոր կյանքի իրավունքը: Սրա հետ կապված Դատարանը պետք է պարզի, թե արդ-
յոք պետական մարմինները գիտեին կամ կարող էին արդյոք իմանալ Յ.Օ.-ի կող-
մից դիմողի մորը սպառնացող իրական վտանգի առկայության մասին: Ինչպես
երևում է կողմերի փաստարկներից՝ կարևոր հարցն այն է, թե արդյոք ներպետա-
կան իշխանության մարմինները ցուցաբերել են պատշաճ ջանասիրություն,
որպեսզի կանխեն դիմողի և նրա մոր նկատմամբ կիրառված սպառնալիքները՝
հատկապես կապված հանցանք կատարած անձին հետապնդելու և այլ կանխար-
գելիչ միջոցառումներ իրականացնելու հետ, այն պայմաններում, երբ դիմողը
հետ էր վերցրել իր բողոքը:

132. Սակայն, մինչև այս հարցերին անդրադառնալը, Դատարանը պետք է
նշի այն, որ ընտանեկան բռնության հետ կապված խնդիրները, որոնք կարող են
տարբեր կերպ դրսևորվել՝ ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեբանական, կամ
բանավոր կերպով անձին վիրավորելով, չեն կարող սահմանափակվել միայն այս
գործի սահմաններով: Սա համընդհանուր խնդիր է, որը վերաբերում է նաև պե-
տական մարմիններին, որոնք, սակայն, միշտ չէ, որ ի հայտ են գալիս, քանի որ
կրում են զուտ անձնական բնույթ կամ փակ շղթա են իրենցից ներկայացնում, և
միայն կանայք չէ, որ ենթարկվում են բռնության: Դատարանը նշում է, որ տղա-
մարդիկ ևս կարող են լինել ընտանեկան բռնության զոհ, ինչպես նաև երեխանե-
րը, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի ձևով դառնում են ընտանեկան բռնության
զոհ: Դեռևս բար, Դատարանն առանձնակի լրջությամբ է մոտենում այս խնդրին և
առաջադրում հետևյալ հարցերը.

ii) ներպետական մարմիններն արդյոք հնարավորություն ունեին կանխելու
Յ.Օ.-ի կողմից իրականացված սահացու հարձակումը

133. Վերադառնալով գործի հանգամանքներին՝ Դատարանը նշում է, որ դիմողը և նրա ամուսինը՝ Յ.Օ.-ն, ի սկզբանե խնդրահարույց հարաբերություններ էին ունեցել: Տարաբարծությունների արդյունքում Յ.Օ.-ն բռնություն է կիրառել դիմողի հանդեպ, իսկ դիմողի մայրն այդ պատճառով միջամտել է իրենց հարաբերություններին՝ իր դստերը պաշտպանելու համար: Սակայն այդ իսկ պատճառով դարձել է Յ.Օ.-ի համար խոցելի նշանակետ, որին վերջինս մեղադրել է որպես իր և իր կնոջ միջև առկա բարդ հարաբերությունների պատճառ (տե՛ս վերը՝ կետ 28): Սրա հետ կապված՝ Դատարանը կարևոր է համարում ներկայացնել որոշ հանգամանքներ և ներպետական մարմինների վերաբերմունքը դրանց հանդեպ՝

(i) 1995թ. ապրիլի 10-ին Յ.Օ.-ն Ա.Օ.-ն ծեծի են ենթարկել դիմողին և նրա մորը՝ առաջացնելով մարմնական լուրջ վնասվածքներ, այնուհետև սպառնում են նրանց սպանել: Թեև դիմողը և նրա մայրն այս մասին բողոք էին ներկայացրել, Յ.Օ.-ի և Ա.Օ.-ի հանդեպ քրեական հետապնդումը դադարեցվել էր, քանի որ դիմողները հետ էին վերցրել իրենց բողոքները (տե՛ս վերը՝ կետեր 9–11):

(ii) 1996թ. ապրիլի 11-ին Յ.Օ.-ն մորից է ծեծի ենթարկել դիմողին, առաջացնելով կյանքի համար վտանգ ներկայացնող վնասվածքներ: Յ.Օ.-ն մորից ձեռքակալվում է և հարուցվում է գործ՝ առողջությամբ վնաս հասցնելու համար: Սակայն Յ.Օ.-ին ազատ արձակելուց հետո դիմողը մորից հետ է վերցնում իր բողոքը և գործը Յ.Օ.-ի հանդեպ կարճվում է (տե՛ս վերը՝ կետ 13–19):

(iii) 1998թ. փետրվարի 5-ին Յ.Օ.-ն դանակով հարձակվել է դիմողի և նրա մոր վրա: Երեքն էլ ծանր վնասվածքներ էին ստացել, իսկ դատախազի որոշմամբ քրեական մեղադրանք չէր հարուցվել ապացույցների անբավարարության պատճառով (տե՛ս վերը՝ կետեր 20 և 21):

(iv) 1998թ. մարտի 4-ին Յ.Օ.-ն վրաերթի է ենթարկել դիմողին և նրա մորը: Երկուսն էլ լուրջ վնասվածքներ էին ստացել, իսկ բժշկական եզրակացությունը հաստատել էր, որ դրա հետևանքով դիմողը անաշխատունակ էր դարձել յոթ աշխատանքայի օրերի ընթացում, իսկ դիմողի մայրն ստացել էր կյանքի համար վտանգ ներկայացնող վնասվածքներ: Այս միջադեպից հետո տուժողները դիմել էին դատախազությանը, որպեսզի վերջինս նոր ազատ աձակված Յ.Օ.-ի հանդեպ անվտանգության միջոցառումներ կիրառի, ինչպես նաև նշել, որ դիմողը սկսել է ամուսնալուծության գործընթացը: Ոստիկանական քննության արդյունքում պարզվել էր, որ երկու կողմն էլ միմյանց սպառնացել են, իսկ դիմողի մայրն այդպիսի հայտարարություններ էր արել, որպեսզի բաժանի իր դստերը և Յ.Օ.-ին և դրանով վրեժխնդիր լինի, ինչպես նաև «անիմաստ վատնի» անվտանգության ուժերի ժամանակը: Մեղադրանք առաջադրվեց Յ.Օ.-ին այն բանի համար, որ նա սպառնացել է և սպանության փորձ կատարել, սակայն Յ.Օ.-ն այնուհետև մորից ազատ է արձակվել (տե՛ս վերը՝ կետ 31), քանի որ դիմողը և նրա մայրը հետ են վերցրել իրենց բողոքները: Այս անգամ չնայած սպառնալիքներին Յ.Օ.-ն ազատ էր արձակվել, այնուամենայնիվ Դիարբեքիի դատարանը դատական քննության ժամանակ Յ.Օ.-ին մեղավոր է ճանաչել դիմողի մոր կյանքին սպառնացող վնասվածքներ հասցնելու համար և դատապարտել է երեք ամիս ազատազրկման, որը հետագայում փոխարինվեց տուգանքով (տե՛ս վերը՝ կետեր 23–36):

(v) 2001թ. հոկտեմբերի 29-ին Յ.Օ.-ն դիմողին յոթ անգամ հարված էր հասցրել այն բանից հետո, երբ նա այցելել էր իր մորը: Յ.Օ.-ի ինքնակամ հանձնվել էր ոստիկանությանը՝ հավաստելով, որ հարձակվել է իր կնոջ վրա փոխադարձ կռվի ժամանակ, որը ծագել էր իր և իր կնոջ կյանքին զոքանչի միջամտության պատճառով: Յ.Օ.-ից ցուցմունք վերցնելուց հետո նա ազատ էր արձակվել: Սակայն դիմողի մայրը դիմել էր Գլխավոր դատախազության գրասենյակ և հայտնել, որ ինքը և իր դուստրը հարկադրաբար են հետ վերցրել իրենց բողոքները՝ Յ.Օ.-ի սպառնալիքների ազդե-

ցության տակ: Դրանից հետո Դ.Օ.-ն մեղավոր է ճանաչվել դանակով հարձակման համար և նրա նկատմամբ տուգանք է նշանակվել (տես վերը՝ կետեր 37-44-րդ)։

(vi) 2001թ. նոյեմբերի 14-ին Դ.Օ.-ն սպառնացել է դիմողին, սակայն հետաքննության մարմինները նրան չեն ձերբակալել՝ կոնկրետ ապացույցներ չունանալու պատճառով (տես վերը՝ կետեր 45 և 46)։

(vii) 2001թ. նոյեմբերի 19-ին դիմողի մայրը դատախազությանը հայտնել է Դ.Օ.-ի սպառնալիքների մասին և այն, որ վերջինս գեներ է կրում: Նորից ոստիկանությունը ցուցմունք է վերցրել Դ.Օ.-ից, որից հետո նորից նրան ազատ արձակել, սակայն դատախազը շարունակել է մեղադրել նրան սպառնալիքների համար (տես վերը՝ կետեր 47 և 49)։

(viii) այնուհետև՝ 2002թ. փետրվարի 27-ին, դիմողի մայրը դատախազությանը հայտնել է, որ Դ.Օ.-ի կողմից սպառնալիքները շատացել են, և իրենց կյանքը ուղղակիորեն վտանգված է: Նա այդ պատճառով ոստիկանությանը խնդրել է Դ.Օ.-ի հանդեպ կիրառել կանխարգելիչ միջոցառումներ: Ոստիկանությունը Դ.Օ.-ն հարցաքննել է, սակայն Մազհատրատների դատարանը նրա գործը քննել է դիմողի մոր սպառնալիքներից հետո: Դ.Օ.-ն հերքել է իրեն առաջադրված մեղադրանքները և նշել, որ ինքն ուղղակի չէր ցանկանում, որ իր կինն այցելի իր մորը, ով անբարոյական կյանք էր վարում (տես վերը՝ կետեր 51-52)։

134. Վերոգրյալի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ դիմողի և նրա մոր հանդեպ առկա էին Դ.Օ.-ի կողմից մեծացող սպառնալիքներ: Դ.Օ.-ի կատարած հանցանքները իրենց բնույթով բավարար էին կանխարգելիչ միջոցառումներ կիրառելու համար, և առկա էր նաև տուժողների կյանքին և առողջությանը սպառնացող շարունակվող վտանգ: Ուսումնասիրելով հարաբերությունների բնույթը՝ պարզ է դառնում, որ հանցանք կատարած անձը բազմիցս բռնության է դիմել, ուստի առկա էր նաև նրա կողմից հետագայում բռնության կիրառման ռիսկ:

135. Բացի դրանից, տուժողների վիճակի մասին իշխանության մարմինները տեղեկացված էին այն պատճառով, որ դիմողի մայրը Դիարբեքիրի Գլխավոր դատախազության գրասենյակ էր դիմել՝ հայտնելով, որ իր կյանքն ուղղակիորեն գտնվում է անմիջակամորեն վտանգի տակ և պահանջել էր ոստիկանության մարմիններից Դ.Օ.-ի հանդեպ կիրառել կանխարգելիչ միջոցառումներ: Սակայն իշխանությունների արձագանքը եղել էր այն, որ վերջիններս հարցաքննել էին Դ.Օ.-ին: Այս դիմումից մոտավորապես երկու շաբաթ անց Դ.Օ.-ն սպանել էր դիմողի մորը (տես վերը՝ կետ 54)։

136. Դիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ ներպետական իշխանության մարմինները հնարավորություն ունեին կանխատեսել Դ.Օ.-ի կողմից մահացու հարձակում կատարելը: Դրա հետ մեկտեղ, Դատարանը չի կարող հանգել այն եզրակացության, որ խնդիրն այլ լուծում կունենար և սպանություն տեղի չէր ունենա, եթե ներպետական իշխանության մարմինները համապատասխան արձագանք տային՝ ընդգծելով, այն, որ եթե համապատասխան միջոցառում կիրառելու հավանականությունը կարող էր ազդել հետևանքների վրա կամ այլ կերպ մեղմացնել պատճառված վնասը, բավարար է, որպեսզի առաջանա պետության պատասխանատվության հարցը (տես Ե.-ն և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*E. and Others v. the United Kingdom*) թիվ 33218/96, կետ 99)։ Այդ պատճառով Դատարանը հետազոտում է, թե ինչ կոնկրետ միջոցառումներ են կիրառվել պետության կողմից դիմողի մոր սպանությունը կանխելու համար:

iii) Արդյոք ներպետական իշխանության մարմինները գործադրել են պատշաճ ջանասիրություն դիմողի մոր սպանությունը կամխելու համար

137. Կառավարությունը հավաստել է, որ արարքի կատարման յուրաքանչ-յուր դեպքում իշխանության մարմինները քրեական գործ են հարուցել Հ.Օ.-ի նկատմամբ, սակայն ներպետական օրենսդրության պահանջներին համապատասխան այն դադարեցվել է, քանի որ դիմողը և նրա մայրը հետ են վերցրել իրենց բողոքները: Նրա կարծիքով հետագա միջամտությունը կհանգեցնե՞ր տուժողների՝ Կոմվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքների իրականացմանը: Դիմողը այնուհետև բացատրել է, որ ինքն ու իր մայրը Հ.Օ.-ի սպառնալիքների ազդեցության տակ են հետ վերցրել իրենց բողոքները:

138. Դատարանը նախ ընդգծում է, որ կարծես թե բացակայում է ընտանեկան բռնության պարագայում քրեական մեղադրանք հարուցելու հարցում անդամ երկրների միջև համաձայնությունը, այն դեպքում, երբ դիմողները հետ են վերցրել իրենց բողոքները (տես՝ վերը՝ կետեր 87 և 88): Սակայն կարծես գործողությունների կատարման ընտրության հարցում խախտվել է տուժողների՝ Կոմվենցիայի 2-րդ, 3-րդ կամ 8-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների միջև հավասարակշռությունը: Այս հարցի հետ կապված՝ ուսումնասիրելով անդամ պետությունների փորձը (տես՝ վերը՝ կետ 89)՝ Դատարանը գտնում է, որ առկա են կոնկրետ փաստեր, որոնք պետք է հաշվի առնվեին քրեական մեղադրանք հարուցելուց առաջ՝

- հանցանքի լրջությունը,
- տուժողին հասցված վնասվածքները ֆիզիկական են, թե՛ հոգեկան,
- արդյոք մեղադրյալը զենք է կիրառել,
- արդյոք մեղադրյալը մինչև հարձակումն սպառնացել է,
- արդյոք մեղադրյալը նախապատրասվել է հարձակմանը,
- ազդեցություն եղել է, արդյոք (ներառյալ նաև հոգեբանական), երեխաներից որևէ մեկի վրա, ով ապրում էր այդ տանը, հնարավոր էր արդյոք մեղադրյալի կողմից հետագա վիրավորանքներ հասցնելը,
- արդյոք շարունակվում են սպառնալիքները տուժողներին կամ այլ անձանց կյանքի և առողջության առնչությամբ,
- տուժողի և մեղադրյալի ներկա հարաբերությունների բնույթը. տուժողի կամքին հակառակ հարուցված քրեական մեղադրանքի ազդեցությունը նրանց հետագա հարաբերությունների վրա,
- նախկինում եղած հարաբերությունների բնույթը, հատկապես եղել էին արդյոք նախկինում բռնության փորձեր,
- ինչպես նաև մեղադրյալի հանցավոր անցյալը, հատկապես ցանկացած բռնության առկայությունը:

139. Վերոգրյալը կարող է հավաստել այն, որ որքան լուրջ է հանցանքի բնույթը կամ մեծ է հետագայում հանցանքի շարունակման ռիսկը, այնքան մեծ է հավանականությունը, որ հասարակության շահերից ելնելով պետք է շարունակվի քրեական հետապնդումը հանցանք կատարած անձի նկատմամբ, նույնիսկ այն դեպքում, երբ դիմողները հետ են վերցնում իրենց բողոքները:

140. Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն փաստարկներին, որ դիմողին իր անուսնուց բաժանելու ցանկացած փորձ կարող էր դիտվել որպես ընտանեկան կյանքին միջամտություն, ինչպես նաև հաշվի առնելով այն, որ թուրքական

օրենսդրությունը չի պարտադրում քրեական հետապնդման հարուցում այն դեպքում, երբ դիմողը հետ է վերցրել իր բողոքը կամ իր աշխատունակության կորստի վերաբերյալ հավաստում չի ներկայացրել տասը կամ ավելի օրերի ընթացքում, Դատարանն այժմ պետք է պարզի, թե արդյոք ներպետական մարմինները չեն խախտել տուժողների՝ Կոմվենցիայի 2-րդ և 8-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների հավասարակշռությունը:

141. Սրա հետ կապված՝ Դատարանը նշում է, որ Զ.Օ.-ն իրենց հարաբերությունների սկզբից ևեթ բռնություն է կիրառել: Մեծամասամբ բռնության կիրառման դեպքերում դիմողը և նրա մայրը մարմնական տարբեր վնասվածքներ են ստացել, ինչպես նաև հաշվի առնելով վախը և տանջանքները՝ ենթարկվել են հոգեբանական բռնության: Որոշ հարձակումներ կատարելիս Զ.Օ.-ն կրել է այնպիսի զենքեր, ինչպիսիք են դանակը կամ հրազենը, և մինչև հարձակում կատարելը շրջել է տուժողի տան մոտակայքում (տես վերը՝ կետեր 47 և 54):

142. Դիմողի մայրը դարձել է այս հանցագործության խոցելի թիրախը, քանի որ միջամտել է այս գույզի հարաբերություններին, իսկ երեխաներին կարելի համարել այս հանցագործությունից հոգեբանական առումով տուժողներ, քանի որ ներկա են գտնվել ընտանեկան բռնությանը: Զ.Օ.-ի անձնական բնութագիրը և տուժողների կյանքին ու առողջությանը հասցված սպառնալիքների հաճախականությունը և հարաբերություններում առկա բռնությունները, ինչպես նշվեց վերոգրյալում, այս դեպքում վկայում են այն մասին, որ հետագա բռնությունները ոչ միայն հնարավոր էին, այլև կանխատեսելի (տես վերը՝ կետեր 10, 13, 23, 37, 45, 47 և 51):

143. Դատարանը չի հանգել այն համոզմանը, որ ներպետական իշխանության մարմինները Զ.Օ.-ի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս մանրակրիտ ուսումնասիրել են վերոնշյալ հանգամանքները: Դրա փոխարեն նրանք կարծես թե ավելի մեծ կշիռ են տվել այն հանգամանքին, որ այն «ընտանեկան խնդիր» է (տես վերը՝ կետ 123): Դրանից բացի, չկա որևէ նախանշան առ այն, որ իշխանությունները միջոցառումներ են ձեռնարկել բողոքները հետ վերցնելու դրդապատճառները բացահայտելու համար: Դա էլ այն պարագայում, երբ դիմողի մայրը դիմել է Դիարբեքիի դատախազություն՝ հայտնելով, որ իրենք հետ են վերցրել իրենց բողոքները Զ.Օ.-ի սպառնալիքների ազդեցության տակ (տես վերը՝ կետ 39): Ապշեցուցիչ է նաև այն, որ տուժողները հետ են վերցրել իրենց բողոքներն այն ժամանակ, երբ Զ.Օ.-ն ազատության մեջ է եղել կամ ձերբակալումից նոր էր ազատ արձակվել (տես վերը՝ կետեր 9–12, 17–19, 31 և 35):

144. Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն փաստարկին, որ ներպետական իշխանության մարմինների միջամտությունը կհանգ էլ էներ տուժողների՝ Կոմվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքների խախտմանը, Դատարանը հիշեցնում է ընտանեկան բռնությանը վերաբերող իր վճիռը (տես Բեվաքուան և Ս.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (*Bevacqua and S. v. Bulgaria*), թիվ 71127/01 գործը, կետ 83, 2008թ. հունիսի 12), որում իշխանության մարմինների չմիջամտելն այն հիմնավորմամբ, որ այդ գործերը «անձնական» բնույթ են կրում, անհիմն են, քանի որ չեն բխում իրենց պոզիտիվ պարտավորությունների բնույթից: Բացի դրանից, Դատարանը կրկնում է, որ շատ դեպքերում նույնիսկ անձնական կամ ընտանեկան բնույթի հարցերին ներպետական իշխանության մարմինների միջամտությունը շատ դեպքերում կարող է պաշտպանել անձանց կյանքը և

առողջությունը, ինչպես նաև կանխարգելել հետագա հանցավոր գործողությունները (տե՛ս Կ.Ա.-ն և Ա.Դ.-ն ընդդեմ Բելգիայի, (*K.A. and A.D. v. Belgium*) թիվ 42758/98 և 45558/99 գործ, կետ 81, 2005թ. փետրվարի 17): Դիմողի մորն սպառնում էր այնպիսի վտանգ, որի պայմաններում միջամտությունը պարտադիր էր:

145. Սակայն Դատարանը նշում է, որ ցավոք, քրեական հետապնդում կարող էր հարուցվել միայն դիմողի և նրա մոր բողոքի հիման վրա, որը կարգավորվում է ներպետական օրենսդրությամբ, այն է՝ ներկայումս իր ուժը կորցրած Քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի 4-րդ կետով, 457 և 460-րդ հոդվածներով, որոնցով որպես անհրաժեշտ պայման էր նախատեսված հանցավոր արարքի հետևանքով տասը և ավելի օրերի ընթացքում կայուն աշխատունակության կորստի առկայությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 70): Դատարանը նշում է, որ վերոնշյալ հանգամանքների ամբողջությունը և ներպետական իշխանության մարմինների՝ Զ.Օ.-ի հանդեպ քրեական մեղադրանք հարուցելուց հրաժարվելը, զրկել էին դիմողի մորն իր կյանքը և անվտանգությունը պաշտպանելու հնարավորությունից: Այլ կերպ ասած, այդ ժամանակ գործող օրենսդրական շրջանակներն անհրաժեշտ էին համարում նվազագույնը տասն օրերի ընթացքում աշխատունակության կորստի առկայությունը, որպեսզի պետությունն իրականացնի իր պոզիտիվ պարտավորությունն ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանելու համար: Դատարանն այսպիսով ենթադրում է, որ հաշվի առնելով հանցանքի ծանրությունը՝ պետք է քրեական մեղադրանք հարուցեին ելնելով հասարակական շահից, անկախ այն բանից, որ դիմողները հետ էին վերցրել իրենց բողոքները (այս կապակցությամբ տե՛ս վերը՝ Նախարարների կոմիտեի ղեկավար պարզաբանումներ (2002թ.) 5, կետեր 80-82):

146. Բացի օրենսդրական այն նորմերից, որոնք նախատեսում էին ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանելու արդյունավետ եղանակները, Դատարանը պետք է նաև պարզի, թե արդյոք ներպետական մարմինները պատշաճ ջանասիրություն են գործադրել դիմողի մոր կյանքի իրավունքը պաշտպանելու համար:

147. Այս կապակցությամբ, Դատարանը նշում է, որ չնայած հանգուցյալի բողոքներին այն մասին, որ Զ.Օ.-ն անհանգստացնում էր իրեն, ներխուժում իր անձնական կյանքը, շրջում իր տան մոտակայքում և այդ ընթացքում դաճակ էր կրում (տե՛ս վերը՝ կետ 47), ոստիկանությունը և իշխանությունները ոչ Զ.Օ.-ի հանդեպ քրեական գործ էին հարուցում կամ նրան ձերբակալում կամ մամանտիպ միջոցառումներ ձեռնարկում, ոչ էլ հավաստում, որ նա զենք է կրել կամ դրանով սպառնացել դիմողի մորը (տե՛ս վերը՝ մեջբերված Կոնտրովան (*Kontrovn*), կետ 53): Չնայած որ Կառավարությունը պնդել է, որ չկան իրեղեն ապացույցներ առ այն, որ դիմողի մոր կյանքն ուղղակիորեն վտանգված էր, Դատարանը նշում է, որ հաստատված փաստ չէ այն, որ իշխանությունները չեն գնահատել Զ.Օ.-ի կողմից հասցված սպառնալիքների վտանգավորության աստիճանը և եզրակացրել, որ Զ.Օ.-ին անազատության մեջ պահելն այս կոնկրետ դեպքում անհամաչափ քայլ կհամարվի, ավելի շուտ՝ իշխանություններն ի գորու չէին այդ հարցին ընդհանրապես լուծում տալ: Համենայնդեպս, Դատարանն ընդգծում է, որ ընտանեկան բռնության դեպքերում հանցանք կատարած անձի իրավունքները չեն կարող գերակա նշանակություն ունենալ տուժողների՝ կյանքի իրավունքի և ֆիզիկական և մտավոր ամբողջականության իրավունքի նկատմամբ (տե՛ս Ֆատմա Յիլդիրիմ

ընդդեմ Ավստրիայի (*Fatma Yildirim v. Austria*) և Ա. Տ.-ն ընդդեմ Յունգարիայի (*A.T. v. Hungary*) CEDAW-ի կոմիտեի որոշումները վերոգրյալում՝ համապատասխանաբար՝ կետեր 12.1.5 և 9.3):

148. Բացի դրանից, վտանգի տակ գտնվող անձանց կյանքը պաշտպանելու համար կանխարգելիչ միջոցառումներ կիրառելու՝ Պետության պոզիտիվ պարտավորության լույսի ներքո ենթադրվում է, որ իշխանություններն, իմանալով, որ հանցանք կատարած անձը նախկինում ևս կատարել է բռնությամբ զուգակցված հանցանքներ, պետք է լուրջ միջոցառումներ ձեռնարկեին դիմողի մոր կյանքը պաշտպանելու համար: Այդ նպատակով, գլխավոր դատախազը կամ Սագիստրատների դատարանի դատավորն իր սեփական նախաձեռնությամբ կարող էր կիրառել թիվ 4320 օրենքի 1-ին կամ 2-րդ բաժնով նախատեսված անվտանգության միջոցառումներից մեկը կամ մի քանիսը (տե՛ս վերը՝ կետ 70): Նրանք կարող էին նաև դատական կարգով սահմանափակել Յ.Օ.-ի դիմողի և նրա մոր հետ շփման, հաղորդակցման կամ նրանց մոտենալու կամ որոշակի վայրեր այցելելու հնարավորությունը (այս կապակցությամբ տես վերոգրյալում Նախարարների կոմիտեի ղեկավար պարզաբանումներ (2002թ.) 5, կետ 82): Ընդհակառակը, դիմողի մոր՝ իրեն պաշտպանության տակ առնելու խնդրանքին հակառակ, ոստիկանությունը և Սագիստրատների դատարանը բավարարվել են միայն Յ.Օ.-ից ցուցմունք վերցնելով, իսկ այնուհետև նրան ազատ արձակել (տե՛ս վերը՝ կետ 47-52): Մինչև իշխանությունները մոտ երկու շաբաթվա ընթացում անգործություն էին ցուցաբերում, Յ.Օ.-ն զենքի կիրառմամբ սպանեց դիմողի մորը:

149. Այս հանգամանքների լույսի ներքո Դատարանը եզրակացնում է, որ իշխանության մարմինները, ինչպես երևում է, պատշաճ ջանասիրություն չեն ցուցաբերել: Այդ պատճառով նրանք չեն կատարել դիմողի մոր կյանքի իրավունքը պաշտպանելու՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով ամրագրված իրենց պոզիտիվ պարտավորությունը:

2) *Դիմողի մոր սպանության գործով հետաքննության արդյունավետությունը*

150. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի առաջին նախադասությամբ պետության վրա դրված պոզիտիվ պարտավորությունն անուղղակիորեն պահանջում է որպեսզի արդյունավետ և անկողմնակալ դատական համակարգը պետք է գտնվի այն վայրում, որտեղ սպանության պատճառները կարող են բացահայտվել և մեղավոր կողմը պատժվի (տե՛ս *mutatis mutandis*, Կալվելին և Կիգլիոն ընդդեմ Իտալիայի (*Calvelli and Ciglio v. Italy*), [GC], թիվ 32967/96, ECHR 2002թ., կետ 51): Նման հետազոտության էական նպատակն է, որպեսզի ապահովվի ներպետական այն իրավունքների արդյունավետ իրացումը, որոնք պաշտպանում են անձանց կյանքի իրավունքը, և այդ դեպքերում ներգրավել պետական մարմիններին կամ անձանց՝ որպես երաշխիք, որ այդ անձանց կյանքի անձեռնմխելիությունը պետության պարտավորությունն է (տե՛ս վերը՝ Պաուլը և Օդրի Էդվարդսը (*Paul and Audrey Edwards*), կետեր 69 և 71: Արագ արձագանքելու պահանջը և ողջամիտ քննությունն անուղղակիորեն բխում են Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմաստով հասկացվող արդյունավետ քննության հասկացությունից (տե՛ս Յասան ընդդեմ Թուրքիայի (*Yaya v. Turkey*), 1998թ. սեպտեմբերի 2, կետեր

102-104, *Ձեկույց* 1998թ.-VI; Սակիսին ընդդեմ Թուրքիայի (*Çakıcı v. Turkey*) [GC] թիվ 23657/94, կետեր 80-87 և 106, ECHR 1999թ.-IV): Պետք է նշել, որ կարող են լինել մի շարք դժվարություններ և խոչընդոտներ, որոնք հանգեցնում են քննության արագությունը նման առանձնահատուկ գործերի քննության ժամանակ: Սակայն պետական մարմինների արագ արձագանքը ուժի կիրառման միջոցով կարող է համարվել, որ վերջիններս ընդունում են օրենքի գերակայությունը և ցանկացած դեպքում չեն ցուցաբերում հանդուրժողականություն իրավախախտ գործողությունների նկատմամբ, ինչը հանգեցնում է հասարակությունում իրենց նկատմամբ վստահությանը մթնոլորտի ստեղծմանը (տես Ավսարն ընդդեմ Թուրքիայի (*Avşar v. Turkey*), թիվ 25657/94, կետ 395, ECHR 2001թ.-VII (extracts)):

151. Դատարանը նշում է, որ պետական մարմինները դիմողի մոր սպանության գործը քննելիս իրականացրել են գործի բազմակողմանի քննության պահանջը: Սակայն, թեև Յ.Օ.-ին մեղադրանք է առաջադրվել և նա այնուհետև Դիարբեքի-րի Ատենակալների դատարանում դատապարտվել է սպանության և ապօրինաբար զենք կրելու համար, գործը դեռևս գտնվում է Վերաքննիչ դատարանի վարույթում (տես վերը՝ 57 և 58): Հետևաբար, քննվող քրեական գործը, որն իրականացվել է մոտ վեց տարվա ընթացքում, չի կարող համարվել որպես պետական մարմինների կողմից արագ արձագանքում դիտարկությանը կատարված սպանությանը, որում մեղավոր անձն արդեն իսկ խոստովանել էր իր կողմից արարքը կատարումը:

3. Եզրակացություն

152. Վերոգրյալի լուսի ներքո, Դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ անգործությունը փոխհատուցվել է քրեական և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցներով, որոնք հավասարապես անարդյունավետ են եղել կոնկրետ այս գործում: Սա համապատասխանաբար մերժում է Կառավարության կողմից անվտանգության միջոցներն սպառած լինելու մասին հայտարարությունը (տես վերը՝ կետ 114):

153. Բացի դրանից, Դատարանը եզրակացնում է, որ քրեաիրավական նորմերը, որոնք կիրառելի էին այս գործում, չեն պարունակում այնպիսի արդյունավետ գործոններ, որոնք ի գորու կլինեին կանխարգելել Յ.Օ.-ի հակաիրավական գործողությունները: Օրենքներից բխող խոչընդոտները և մատչելի միջոցառումների կիրառումից հրաժարվելը ի չիք են դարձրել դատական համակարգի կանխարգելիչ ազդեցության դերը և նշանակությունը, ինչպես նաև այն, որ օրենքին համապատասխան Պետությունը պարտավոր էր պաշտպանել դիմողի մոր կյանքի իրավունքը, որը նախատեսված է նաև Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով: Այս կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ հենց այն պահից, երբ դրությունը ներկայացվում է պետությանը, վերջինս տուժողի՝ իր բողոքից հրաժարվելու հետ չէր կարող կապել կիրառվող այն անվտանգության միջոցները, որոնք կարող էին կանխել ագրեսորի կողմից իրականացվող՝ տուժողների ֆիզիկական ամբողջականության դեմ ուղղված սպառնալիքները (տես վերը՝ Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Osman v. the United Kingdom*), կետ 116): Ուստի առկա է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ

154. Դիմողը նշել է, որ ինքը բռնության զոհ է եղել՝ նախկինում մի քանի անգամ ենթարկվել է սպանության սպառնալիքների, սակայն իշխանության ներկայացուցիչներն անտարբերություն են ցուցաբերել, ինչի հետևանքով ենթարկվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված վատ վերաբերմունքի, որի համաձայն՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի փաստարկները

155. Դիմողը նշել է, որ բռնություն գործադրելու ընթացքում իր ամուսնու կողմից իրեն հասցված վնասվածքները և տառապանքները մտնում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստից բխող «խոշտանգումներ» հասկացության մեջ: Չնայած շարունակվող բռնությանը և իր՝ անընդմեջ ներկայացրած պաշտպանության խնդրանքներին՝ պետական մարմինները չկարողացան պաշտպանել իրեն իր ամուսնուց: Կարծես այդ բռնությունը տեղի էր ունենում պետության հսկողության առկայության պայմաններում: Ընտանեկան բռնության նկատմամբ պետական մարմինների ցուցադրած անտարբերությունը ստիպել են նրան կորցնել իր հույսը և զգալ իրեն առավել խոցելի:

156. Կառավարությունը հավաստել է, որ դիմողի կողմից իր ներկայացրած բողոքը հետ վերցնելը և իրավապահ մարմինների հետ չհամագործակցելու ցանկությունը խոչընդոտել են, որպեսզի պետական մարմինները կարողանային քրեական մեղադրանք հարուցել նրա ամուսնու նկատմամբ: Այն մակ հավաստել է, որ թիվ 4320 օրենքի կիրառման տակ դիմողը կարող էր ապաստան գտնել հյուրանոցում, որը նախատեսված էր իրավապահ կամ ոչ պետական մարմինների հետ համագործակցող կանանց պաշտպանելու համար: Բացի դրանից, դիմողը կարող էր դիմել Սոցիալական ապահովության կենտրոն կամ Երեխաների պաշտպանության գրասենյակ հյուրանոցում իր բնակվելու ծախսերը վճարելու խնդրանքով: Այս հաստատությունների անվանումները գաղտնի են և գտնվում են պետության պաշտպանության ներքո:

157. Ինթերայթյժը հավաստում է, որ Պետությունը պարտավոր էր կոնկրետ քայլեր ձեռնարկել արագ գործողություններ կատարելու համար, որպեսզի դադարեցներ թե հասարակական մարմինների և թե անհատների կողմից իրականացվող վատ վերաբերմունքը, որի մասին վերջինս գիտեր կամ պարտավոր էր իմանալ: Հաշվի առնելով ընտանեկան բռնության ոչ թափանցիկ բնույթը և այն առանձնահատկությունը, որ կանայք վախենում են այդ մասին հայտնել իրավապահ մարմիններին, պետությունը պետք է աջակցության բարձր մակարդակ ապահովի նման գործերի առկայության դեպքում:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Կիրառվող սկզբունքները

158. Դատարանը կրկնում է, որ վատ վերաբերմունքը պետք է հասնի դաժանության նվազագույն մակարդակի, եթե այն ընկալվում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի սահմաններում: Այդ նվազագույն մակարդակը հարաբերական հասկացություն է և այն կախված է գործի այնպիսի հանգամանքներից, ինչպիսիք են արարքի տևողությունը, բնույթը, ֆիզիկական և հոգեբանական ազդեցությունը և որոշ դեպքերում՝ նաև տուժողի տարիքը, սեռը, առողջական վիճակը (տե՛ս Կաստելո-Ռոբերթսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Costello-Roberts v. the United Kingdom*) 1993թ. մարտի 25, կետ 30-րդ, Շարք Ա, թիվ 247- C):

159. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե կարող էր, արդյոք Պետությունը պատասխանատվության ենթարկվել 3-րդ հոդվածը խախտելու համար այն դեպքում, երբ վատ վերաբերմունքը դրսևորվել է ոչ պետական սուբյեկտների կողմից, Դատարանը հիշել է նույն է, որ համաձայն հոդված 1-ի՝ Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են Կոնվենցիայով, ինչպես նաև հիշատակում է հոդված 3-րդը, որը նախատեսում է, որ պետությունները պետք է միջոցառումներ ձեռնարկեն երաշխավորելու համար, որ իրենց իրավագործության ներքո գտնվող անձինք չենթարկվեն խոշտանգման, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի, որն իր մեջ ներառում է անհատ անձանց կողմից իրականացված վատ վերաբերմունքը (տե՛ս *mutatis mutandis*, Զ.Լ.Ռ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*H.L.R. v. France*) 1997թ. ապրիլի 29ին, կետ 40, Ձեկույց III, 1997թ.): Երեխաները և խոցելի համարվող այլ անձինք իրավունք ներառվել պետության պաշտպանության ներքո՝ անձի իրավունքների նման կոպիտ խախտումների դեմ արդյունավետ գործողությունների իրականացման ձևով (տե՛ս Ա.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*A. v. the United Kingdom*), 1998թ. սեպտեմբերի 23, կետ 22, Ձեկույց VI, 1998թ.):

2. Գործով վերոգրյալ սկզբունքների կիրառումը

160. Դատարանը գտնում է, որ դիմողը, կարելի է ենթադրել, գտնվել է «խոցելի անձանց» շրջանակում, որոնք օժտված են պետական պաշտպանության տակ գտնվելու իրավունքով (տե՛ս վերը՝ Ա.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*A. v. the United Kingdom*), կետ 22): Այդ կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ դիմողի հանդիպ նախկինում կիրառված բռնությունները և Զ.Օ.-ի ազատ արձակումից հետո դրանց շարունակվելը և այդ պատճառով դիմողի մոտ վախի առկայությունը պայմանավորված են սոցիալական պայմաններով, հատկապես Թուրքիայի հարավ-արևելքում կանանց խոցելի վիճակում գտնվելու հետևանքով:

161. Դատարանը նշում է նաև, որը դիմողի համոզել կիրառած բռնությունը, այն է՝ մարմնական վնասվածքները և հոգեբանական ճնշումները, բավականին լուրջ են, որպեսզի այն դիտվի որպես Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով հասկացվող դաժան վերաբերմունք:

162. Ի դեպ Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք ներպետական մարմիններն իրականացրել են բոլոր հնարավոր միջոցառումները դիմողի վրա կատարված հարձակումները կանխելու և վերջինիս ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը ապահովելու համար:

163. Հենց այդ նպատակով և նկատի առնելով, որ Ղատարանն իրականացնում է Կոնվենցիայի առաջին բաժնով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների կիրառման միասնական պրակտիկայի ձևավորման գործառույթ, այն պետք է պարզի՝ արդյոք ներպետական մարմինները կիրառել են նախկինում քննված նմանատիպ գործերից բխող սկզբունքային պահանջները, եթե նույնիսկ դրանք վերաբերվում են այլ Պետությունների:

164. Բացի դրանից, Կոնվենցիայի դրույթների մեկնաբանություններից, ինչպես նաև կոնկրետ դեպքում պետությունների պարտավորություններից ելնելով (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Դեմիրը և Բայկարան ընդդեմ Թուրքիայի (Demir and Baykara v. Turkey)*) [GC] թիվ 34503/97, կետեր 85 և 86, 2008թ. նոյեմբերի 12), Ղատարանը նաև փնտրելու է ցանկացած համաձայնություն և Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում կիրառվող մեթոդներից բխող արժեքների վերաբերյալ ընդհանուր մոտեցումներ, ինչպես նաև մասնագիտացված միջազգային այնպիսի մարմինների, ինչպիսին է CEDAW-ը, միջազգային իրավունքի սկզբունքների և նորմերի զարգացմանը նպաստող փաստաթղթեր, ինչպիսիք են Բելեն դո Պարա Կոնվենցիան (*Belém do Pará*), որոնք հստակ շարադրում են գեմ-դերային բռնության վերացման առումով անդամ պետությունների վրա դրված պարտավորությունները:

165. Սակայն Ղատարանն իրավասություն չունի փոխարինելու ներպետական իշխանության մարմիններին և նրանց փոխարեն որոշելու, թե գործողությունների լայն հնարավորություն տվող ինչպիսի միջոցառումներ պետք է ընտրվեր, որպեսզի ապահովվեն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված պետության պոզիտիվ պարտավորությունների կատարումը (տե՛ս վերը՝ *mutatis mutandis*, Բեվակքուան և Ս.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (*Bevacqua and S. v. Bulgaria*), կետ 82): Ավելին, Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի և այն սկզբունքի համաձայն, որ Կոնվենցիան կոչված է պաշտպանելու ոչ թե տեսական կամ անիրական, այլ պրակտիկ և արդյունավետ իրավունքները, Ղատարանը պետք է ապահովի, որպեսզի պետությունն իր իրավագործության տակ գտնվող անձանց իրավունքների բավարար չափով պաշտպանություն իրականացնի (տե՛ս Նիկոլովան և Վելիչկովան ընդդեմ Բուլղարիայի թիվ 7888/03, կետ 61, 2007թ. դեկտեմբերի 20):

166. Վերադառնալով գործի փաստական հանգամանքներից՝ Ղատարանը նշում է, որ ներպետական իշխանության մարմինները, հատկապես ոստիկանությունը և դատախազությունը, անբողջությամբ անգործություն չեն ցուցաբերել: Բռնությամբ զուգորդված յուրաքանչյուր միջադեպից անմիջապես հետո դիմողը ենթարկվել է բժշկական զննման, իսկ Յ.Օ.-ին մեղադրանք է առաջադրվել: Ոստիկանության մարմինները Յ.Օ.-ին ներգրավել էին որպես կասկածյալ, երկու անգամ նրան ձերբակալել, մեղադրանք են առաջադրել այն բանի համար, որ վերջինս սպանության սպառնալիքներ է հնչեցրել և մարմնական վնասվածքներ պատճառել, իսկ վերջին անգամ Յ.Օ.-ին մեղադրել էին դիմողին յոթ անգամ հարված հասցնելու համար և պատժել էինն տուգանով (տե՛ս վերը՝ կետեր 13, 24 և 44):

167. Սակայն այս միջոցառումներից և ոչ մեկը բավարար չէր կանխելու համար Յ.Օ.-ի կողմից իրականացված հետագա բռնությունները: Այս կապակցությամբ Կառավարությունը մեղադրում է դիմողին այն առումով, որ նա հետ էր վերցրել իր բողոքը և չէր համագործակցել իրավապահ մարմինների հետ, ինչը խոչընդոտ էր հանդիսացել Յ.Օ.-ի հանդեպ քրեական մեղադրանք հարուցելու գործում,

քանի որ ներպետական օրենքներին համապատասխան անհրաժեշտ է այս գործերում տուժողի ակտիվ մասնակցությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 70):

168. Դատարանը կրկնում է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ իր կարծիքը, համաձայն որի՝ օրենսդրությունը պետք է թույլ տար ներպետական մարմիններին քրեական մեղադրանք առաջադրել Դ.Օ.-ի հանդեպ նույնիսկ այն դեպքում, երբ դիմողը հետ էր վերցրել իր բողոքը՝ հենվելով այն բանի վրա, որ Դ.Օ.-ի կողմից կիրառված բռնություններն իրենց բնույթով բավականին ծանր էին և վտանգում էին դիմողի ֆիզիկական ամբողջականությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 137-148):

169. Սակայն չի կարելի միանշանակ ասել, որ ներպետական մարմինները ցուցաբերել են անհրաժեշտ ջանասիրություն դիմողի վրա հետագա հարձակումները կանխելու համար, քանի որ դիմողի ամուսինը դրանք կատարում էր առանց որևէ խոչընդոտի և պատժի՝ խախտելով Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները (տե՛ս վերը՝ *mutatis mutandis*, Մարիա դա Պենհան ընդդեմ Բրազիլիայի (*Maria da Penha v. Brazil*), կետեր 42-44): Որպես օրինակ Դատարանը նշում է, որ առաջին կարևոր միջադեպից հետո (տե՛ս կետեր 9 և 10) Դ.Օ.-ն մորից ծեծի է ենթարկել դիմողին՝ նրան հասցնելով կյանքի համար վտանգ ներկայացնող վնասվածքներ, սակայն դրանից հետո իրավապահ մարմինները նրան ազատ են արձակել՝ հենվելով «հանցագործության բնույթի և փաստի վրա, ինչպես նաև այն բանի վրա, որ դիմողը լիովին ապաքինվել էր»: Դատական լուսնները վերջին հաշվով, դադարեցին, քանի որ դիմողը հետ էր վերցրել իր բողոքը (տե՛ս վերը՝ կետեր 13 և 19): Չնայած որ Դ.Օ.-ն դանակի գործադրմամբ հարձակվել էր դիմողի և նրա մոր վրա՝ պատճառելով մարմնական լուրջ վնասվածքներ, պետական մարմինները դադարել էին քրեական հետապնդումը չիրականացնելով լուրջ նախաքննություն (տե՛ս վերը՝ կետեր 20 և 21): Նույն կերպ, Դ.Օ.-ն վրաերթ կատարելով՝ այս անգամ կյանքի համար ավելի լուրջ վնասվածքներ էր առաջացրել դիմողի և նրա մոր մոտ: Դ.Օ.-ն բանտախցում անցկացրել է ընդամենը 25 օր և դատապարտվել տուգանքի այն բանի համար, որ լուրջ վնասվածքներ էր պատճառել դիմողի մորը (տե՛ս վերը՝ կետեր 23-36): Վերջապես, Դատարանը ապշած է Դիարբեքիի Մագիստրատների դատարանի որոշումից, որը Դ.Օ.-ին դատապարտել էր նվազ չափի տուգանքի, որը վերջինս կարող էր վճարել նաև որոշակի ժամանակահատվածում, այն բանի համար, որ նա դանակով յոթ անգամ հարվածել էր դիմողին (տե՛ս վերը՝ կետ 37 և 44):

170. Վերոգրյալի լուսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ տուժողի վարքագիծն ակնհայտորեն չի համապատասխանում հանցանքի ծանրությանը և բնույթին (տե՛ս *mutatis mutandis*, Ալի և Այսե Դուրանն ընդդեմ Թուրքիայի (*Ali and Ayşe Duran v. Turkey*), թիվ 42942/02, կետ 54, 2008թ. ապրիլի 8): Այդ պատճառով Դատարանը նշում է, որ դատարանի որոշումներն այս դեպքում անարդյունավետ են եղել և որոշ չափով նաև հանդուրժողական և ոչ մի կանխարգելիչ ազդեցություն չեն ունեցել Դ.Օ.-ի համար:

171. Ինչ վերաբերում է Կառավարության բերած այն փաստարկին, որ թիվ 4320 օրենքի կիրառման ներքո դիմողը կարող էր ապաստան գտնել որևէ հյուրանոցում, Դատարանը նշում է, որ մինչև 1998թ. հունվարի 14-ը, այսինքն՝ մինչև թիվ 4320 օրենքի ուժի մեջ մտնելը, թուրքական օրենսդրությամբ ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց նկատմամբ վարչական պաշտպանության և անվտանգ

գության միջոցառումներ նախատեսված չեն եղել: Սակայն նույնիսկ այս օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո ներպետական մարմիններն արդյունավետ միջոցառումներ և սանկցիաներ չեն կիրառել դիմողին իր ամուսնուց պաշտպանելու համար: Բնության առնչությամբ 3.0.-ի կողմից կատարված բռնությունների բնույթը՝ դատախազությունը պետք է իր հայեցողությամբ իրականացնել 4320 օրենքում առկա անվտանգության միջոցառումները՝ չսպասելով, որ մնացած պահանջ հետագայում կներկայացվի դիմողի կողմից:

172. Ասվածից հետևում է, որ Կառավարության կարգադրությամբ դիմողը բնակեցվել էր վերոնշյալ հյուրանոցներից մեկում, սակայն Դատարանը գտնում է, որ այս որոշումը պետք է ժամանակավոր բնույթ կրեր: Դատարանը նաև նշում է, որ ոչ մի երաշխիք չկար առ այն, որ դիմողն այդ տարածքում գտնվում էր լիակատար անվտանգության մեջ:

173. Վերջապես, Դատարանը իր խոր մտահոգությունն է հայտնում, որ տուժողի նկատմամբ կիրառված բռնությունների շարունակման պարագայում պետական մարմիններն անգործություն էին ցուցաբերում: Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ 3.0.-ին ազատ արձակելուց անմիջապես հետո՝ վերջինս նորից սպառնացել է դիմողին (տես վերը՝ կետ 59):

Զնայած դիմողի կողմից 2008թ. ապրիլի 15-ին ներկայացված դիմումին, որով վերջինս խնդրել էր իշխանության մարմիններին իրեն պաշտպանելու համար անվտանգության միջոցառումներ կիրառել: Այս խնդրանքից հետո, ի պատասխան Արդարադատության նախարարության հարցմանը, Դիարբեքիի դատախազը կասկածի տակ էր առել նոր ազատ արձակված 3.0.-ի կողմից կրկին սպառնալիքների փաստը և հարցաքննել էր դիմողի ներկայիս ընկերոջը (տես վերը՝ կետեր 60–67):

174. Դատարանում դիմողի ներկայացուցիչը նորից հայտնել է, որ այն պատճառով, որ ներպետական մարմիններն անհրաժեշտ միջոցառումներ չէին ձեռնարկում, դիմողի կյանքը գտնվում էր ուղղակի վտանգի տակ (տես վերը՝ կետ 68): Թվում է, թե 3.0.-ի մեղադրանքի հարցի լուծումից և դիմողի խնդրանքներից հետո ներպետական մարմինները պետք է միջոցառումներ ձեռնարկեին դիմողի կյանքը պաշտպանելու համար (տես վերը՝ 69):

175. Հաշվի առնելով այն, որ առկա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման դեպքում անհրաժեշտ անվտանգության միջոցառումներ չեն իրականացվել ներպետական մարմինների կողմից, Դատարանը հերքում է ներպետական միջոցներ ի սպառված չլինելու հանգամանքը:

176. Դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ այս առումով առկա է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ Կառավարությունը համապատասխան արդյունավետ միջոցառումներ չի իրականացրել կանխելու դիմողի դեմ ուղղված հանցագործությունը:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 14-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԳՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄՆԵՐ՝ ԿՊՊՎԱԾ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ և 3-ՐԴ ՅՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ՀԵՏ

177. Բողոքաները 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հետ մեկտեղ հիշատակում է նաև Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը, քանզի նա և իր մայրը ենթարկվել են գենդերային խտրականության: Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը սահմանում է, որ.

«Սույն Կոնվենցիայուն շարադրված իրավունքներից և ազատություններից օգտվելը ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից»:

A. Կողմերի փաստարկները

178. Դիմողը պնդել է, որ պատասխանող պետության ներպետական օրենսդրությունը բաղկացած է խտրական տարրերից և բավարար չէ կնոջ իրավունքների պաշտպանության տեսակետից, քանի որ կինն ընտանիքում ստորադասվում է մյուս անդամների համեմատ: Նախկին Քաղաքացիական օրենսգիրքը, որը գործում էր այս ընթացքում, պարունակում էր կանանց և տղամարդկանց միջև տարբերակված մոտեցում նախատեսով այնպիսի դրույթներ, ինչպիսիք են տղամարդու, որպես ընտանիքի գլխի, ցանկություններն առաջնային համարելը, քանի որ նա էր ընտանիքի ներկայացուցիչը: Այս ժամանակ գործող Քրեական օրենսգիրքը նույնպես կնոջը դիտարկում էր որպես երկրորդային դեր ունեւել տղ քաղաքացի: Կինն ընտաքում և հասարակության մեջ առաջին հերթին դիտվում էր որպես տղամարդու սեփականություն: Նշվածի վառ ապացույց է այն, որ բռնաբարությունն ընդգրկված էր «հասարակական կարգի և բարոյականության դեմ ուղղված հանցագործություններ» գլխում, այն դեպքում, երբ բռնաբարությունը համարվում կնոջ դեմ ուղղված հանցագործություն, նրա իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ ուղղակի ոտնձգություն: Այդ է պատճառը, որ քրեական օրենսգիրքը մեղմ պատիժներ է նախատեսում հանուն ընտանիքի պատվի կնոջը սպանելու համար: Դ.Օ.-ին 15 տարի ազատազրկման դատապարտելը նույնպես քրեական օրենսգրքի նշված մոտեցմանարդյունք է:

179. Չնայած 2002թ. և 2004թ. Քրեական և Քաղաքացիական օրենսգրքերում կատարված փոփոխություններին, ընտանիքում տղամարդու կողմից բռնություն գործադրելը շարունակում էր թույլատրելի արարք համարվել, իսկ ագրեսորի նկատմամբ դատական և վարչական մարմինները պատիժ չէին կիրառում: Դիմողի և նրա մոր՝ Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 6-րդ և 13-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների խախտման հիմքում ընկած է նրանց կին լինելու հանգամանքը: Այս կապակցությամբ դիմողը Դատարանի ուշադրությունը հրավիրում է այն հանգամանքի վրա, որ տղամարդիկ նման հանցագործությունների գոհ չեն դառնում:

2. Կառավարությունը

180. Կառավարությունը պնդել է, որ սույն գործով սեռի հատկանիշով խտրականություն չի եղել, քանի որ այստեղ բռնությունը փոխադարձ բնույթ է կրել: Բացի դրանից, չի կարելի նաև պնդել, որ քրեական կամ ընտանեկան օրենքների կամ դատական ու վարչական ընթացակարգերի կիրառման ժամանակ առկա է ինստիտուցիոնալ խտրականություն: Սրա հետ մեկտեղ, չի կարելի հավաստել, որ ներպետական օրենսդրությունը կառուցված է տղամարդկանց և կանանց միջև ակնհայտ և փաստացի խտրականության վրա: Ապացուցված չէ նաև այն, որ ներպետական իշխանության մարմինները չեն պաշտպանել դիմողի կյանքի իրավունքը, քանի որ նա կին է:

181. Կառավարությունն այնուհետև նշել է, որ 2002թ. և 2004թ. տեղի ունեցած օրենսդրական բարեփոխումների ընթացքում վերանայվել են Քաղաքացիական օրենսգրքի մի շարք կարևորագույն դրույթներ և ընդունվել է նոր Քրեական օրենսգրքը, ինչպես նաև ուժի մեջ է մտել «թիվ 4320 օրենքը» թուրքական օրենքը, որը նախատեսում էր միջազգային չափանիշներին համապատասխանող մի շարք երաշխիքներ ընտանեկան բռնությունից կանանց պաշտպանությունն իրականացնելու համար: Կառավարությունը հանգել է այն եզրակացության, որ այս գանգատը պետք է անընդունելի համարվի, քանի որ դիմողը չի սպառել ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները կամ ներկայացված փաստարկները պետք է անհիմն համարվեն, քանի որ վերջինները չէին ներկայացվել ներպետական մարմիններին կամ ներկայացվելու դեպքում հիմնավորված չեն եղել:

3. Ինթերյաքս

182 Ինթերյաքսը հայտարարել է, որ ընտանեկան բռնությունից անձին պաշտպանելու՝ Պետության անգործությունը կարող է հավասարազոր լինել սեռի հատկանիշով խտրականությամբ օրենքի առջև հավասարության սկզբունքի խախտմանը: Այն նաև նշել է, որ երկուստեք՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության և Միջամերիկյան ատարանի կողմից առկա է կանանց հանդեպ բռնությունը միջազգայնորեն անօրինական խտրականության արդյունք ճանաչելու ամ:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Համապատասխան սկզբունքներ

183. Դատարանն՝ իր նախկինում կայացրած Դ.Հ.-ն և Այլոք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (*D.H. and Others v. Czech Republic* [GC]) թիվ 57325/00, 2007թ. նոյեմբերի 13, կետեր 175-180) որոշման մեջ, Դատարանը շարադրում է խտրականությանը վերաբերով հետևյալ սկզբունքները.

«175. Դատարանն իր նախադեպային որոշմամբ սահմանեց, որ խտրականությունն իրենից ներկայացնում է առանց օբյեկտիվ և ողջամիտ հիմնավորումների տարբերակված վերաբերմունքի դրսևորում այն անձանց հանդեպ, ովքեր գտնվում են նույն դրության մեջ (տես Ուվիլիսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Willis v. the United Kingdom*), թիվ 36042/97, կետ 48, Եվրոպական դատարանի դատավճիռը 2002թ. IV; և Օկպիսզն ընդդեմ Գերմանիայի (*Okpysz v. Germany*), թիվ 59140/00, կետ 33, 2005թ. հոկտեմբերի 25): Դատարանը նաև եկավ այն եզրակացության, որ ընդհանուր պետական քաղաքականությունը կամ միջոցառումները, որոնք անբարենպաստ արդյունքներ են ունենում որոշակի խումբ անձանց համար, պետք է ճանաչվեն որպես խտրականություն, հաշվի չառնելով այն հանգամանքը, որը վերջիններս ուղղված չեն հենց այդ խմբի անձանց դեմ (տես Հյուջ Ջորդանը ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), թիվ 24746/94, կետ 154, 2001թ. մայիսի 4, և Հոոգենդեյկն ընդդեմ Նիդեռլանդների, (*Hoogendijk v. the Netherlands*) թիվ 58461/00, 2005թ. հունվարի 6), և այն, որ խտրականությունը, որն էապես հակասում է Կոնվենցիայի պահանջներին, կարող է լինել *de facto*-ի պատճառ (տես Ջարբ Ադամին ընդդեմ Մալթայի (*Zarb Adami v. Malta*), թիվ 17209/02, կետ 76, Եվրոպական դատարանի վճիռը 2006թ.-...):

177. Ինչ վերաբերում է ապացուցման բեռի պարտականությանը, ապա Դատարանը հավաստեց, որ այն բանից հետո, երբ դիմողը ցույց տվեց անտարբերության

ամկայությունը, Կառավարությունը պետք է ապացուցի, որ այն արդարացված է եղել (տես այս հարցի վերաբերյալ այլ նախադեպային որոշումները՝ Չասանյուն և այլոք ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Chassagnou and Others v. France* [GC]) գանգատ թիվ 25088/94, 28331/95 և 28443/95, կետեր 91–92, Եվրոպական դատարանի վճիռը, 1999թ- III; Տիմիշևը (*Timishev*), վերը՝ կետ 57):

178. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե ինչը կարող է համարվել *prima facie* ապացույց, որը կարող է ապացուցման պարտականության բեռը դնել պատասխանող Պետության վրա, Դատարանը հղում կատարել է իր՝ նախկինում կայացրած Նաչովան և այլոք (*Nachova and Others*) վճիռին (մեջբերված վերը՝ կետ 147), ըստ որի՝ դատարանում գործերի քննության ժամանակ չկան դատավարական արգելքներ ապացույցների կիրառելիության կամ նախնական մշակված ապացույցների գնահատման միջոցներ: Դատարանն այս գործով գալիս է այն եզրակացությանը, որը, վերջինիս կարծիքով, հիմնվում է ապացույցների ազատ գնահատելիության վրա, ինչպես նաև հետևությունների վրա, որոնք բխում են փաստական հանգամանքներից և կողմերի դիտարոշումներից: Դատարանի նախադեպային պրակտիկայի համաձայն՝ ապացույցներ կարող են համարվել այն փաստական հանգամանքները, որոնք բավարար հավաստի, պարզ և համաձայնել էլ ված դատողություններ են: Բացի դրանից, համոզվածության մակարդակը, որն անհրաժեշտ է այս կամ այն եզրակացությանը հանգեցնելու և դրա հետ կապված ապացուցման բեռը որոշելու համար՝ անքակտելիորեն կապված է գործի փաստական հանգամանքների, մեղադրանքի և Կոնվենցիայի խախտման դրույթների բնույթի հետ:

179. Դատարանը նաև հավաստեց, որ Կոնվենցիայի խախտումների վերաբերյալ գործերով միշտ ընդունելի է կիրառել *affirmanti incumbit probatio* սկզբունքը («այն անձը, ով փաստում է ինչ-որ բան, պետք է նաև ներկայացնի իր փաստարկները» (տես Ակտասն ընդդեմ Թուրքիայի (*Aktas v. Turkey (extracts)*) Եվրոպական դատարանի վճիռը թիվ 24351/94, ECHR 2003թ.-V): Կոնկրետ դեպքում, երբ գործով ուսումնասիրվող հանգամանքներն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հայտնի են միայն պետական մարմիններին, ապացուցման բեռը դրվում է հենց նրանց վրա, ովքեր պետք է ներկայացնեն հավաստի և համոզիչ բացատրություններ (տես Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի (*Salman v. Turkey* [GC]), վճիռ թիվ 21986/93, կետ 100, ECHR 2000թ-VII, և Անգելովան ընդդեմ Բուլղարիայի (*Angelova v. Bulgaria*), թիվ 38361/97, թիվ 11, ECHR 2002թ-IV): Վերոգրյալում նշված Նաչովան և այլոք (կետ 157) գործում Դատարանը բացառեց այն հանգամանքը, որ Պետությունից կարող է պահանջվել հարգելու խտրականության հետ կապված մեղադրանքը, չնայած այն հանգամանքին, որ այս կոնկրետ դեպքում, պետությունը մեղադրվում էր ռասիստական գործողություններ կատարելու մեջ, ինչը դժվարացնող հանգամանք էր դարձնում պետության վրա նման պարտականություն դնելու հարցը: Այս հարցի հետ կապված՝ Դատարանը նշում է, որ այլ երկրների իրավական համակարգը, պետական քաղաքականությունը, դատարանների որոշումները և իրավակիրառ պրակտիկան խտրականության վերաբերյալ գործերում բարեհաջող ապացուցումը կդարձնեն անօգուտ աշխատավայրերում կամ ծառայությունների մատուցման գործում խտրականության բացահայտման դեպքում:

180. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե կարող են, արդյոք, վիճակագրական տվյալները համարվել որպես ապացույց, Դատարանը նախկինում եկավ այն եզրակացությանը, որ վիճակագրական տվյալներն ինքնին չեն կարող այն գործողություններ վկայակոչել, որոնք հնարավոր կլինեն խտրական համարել (տես վերը նշված Յուլջ Ջորդանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), կետ 154): Սակայն հետազոտելով դեռ վերջերս կայացրած՝ խտրականության վերաբերյալ վճիռները, որոնցում դիմողները նշել էին իրենց համոզյալ կի-

րառված փաստացի կամ ընդհանուր դրույթներում խտրական վերաբերմունքը (տե՛ս վերը նշված Հոոգենդեյկը (*Hoogendijk*) և Ջարբ Ադամին (*Zarb Adami, կետեր 77-78*), Դատարանը շատ դեպքերում հիմնվում է կողմերի ներկայացրած վիճակագրական տվյալների վրա, որպեսզի պարզի երկու խմբի (կանանց և տղամարդկանց) նույն իրավիճակում գտնվող անձանց միջև տարբերակում դնելու հարցը:

Այսպես, Հոոգենդեյկն ընդդեմ Նիդեռլանդների, (*Hoogendijk v. the Netherlands*) գործով Դատարանը նշել է, որ. «Այն դեպքում, երբ դիմողն, անհերքելի պաշտոնական վիճակագրության միջոցով կարող է ցույց տալ *prima facie*-ով այն, որ թեկուզ չեզոք կերպով ձևավորված պարկտիկան խախտում է մեծ թվով կանանց, քան տղամարդկանց իրավունքները, պետությունը պարտավոր է ապացուցել, որ դա օբյեկտիվ հանգամանքների արդյունք է և կապված չէ սեռային խտրականության հետ: Եթե պարզվի, որ խտրականությունը կապված չէ տղամարդկանց և կանանց հետ, ապացուցման բեռն այլևս ընկած չի լինի պետության վրա և դիմողին համար բարդ կլինի գործնականում ապացուցել անուղղակի խտրականության առկայությունը»:

2. Վերոնշյալ սկզբունքների կիրառումը սույն գործով

a. խտրականության ազդեցության ընտանեկան բռնության գործերում

184. Դատարանը նախ նշում է, որ քննարկելով Կոնվենցիայի օբյեկտը և նպատակները, մաս հաշվի են առնվում դրա վերաբերյալ միջազգային իրավունքում առաջացող իրավաբանական հարցերը: Բաղկացած լինելով մեծ թվով պետությունների կողմից ճանաչված մի շարք սկզբունքներից և օրենքներից, միջազգային իրավունքի և եվրոպական պետությունների ներպետական օրենսդրության ընդհանուր չափորոշիչներից՝ պարզ է դառնում, որ Դատարանը չի կարող չմեկնաբանել Կոնվենցիայի դրույթները, քանի որ դրանք այլ կերպ չեն կարող բացահայտվել (տե՛ս Սաադին ընդդեմ Իտալիայի (*Saadi v. Italy* [GC]), թիվ 37201/06, կետ 63, ECHR 2008թ.-..., մեջբերված Դեմիրի և Բայկարայի գործում (*Demir and Baykara*), նշված վերոգրյալում կետ 76):

185. Այս հարցի կապակցությամբ, դիտարկելով կանանց հանդեպ բռնության սահմանները և առանձնահատկությունները, ներառյալ մաս խտրականության վերաբերյալ նախադեպային բնորոշումները (տե՛ս վերը՝ կետ 183) Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է դիտարկել այս հարցում մասնագիտացված միջազգային մարիմինների որոշումները և փաստաթղթերը:

186. Այս հարցի հետ կապված 1-ին հոդվածը կանանց խտրականությունը սահմանում է որպես «ցամկացած տարբերակում, բացառում կամ սահմանափակում, որն արված է սեռային պատկանելությունից ելնելով, որը նպատակ ունի թուլացնելու կամ իսպառ վերացնելու կանանց դերը քաղաքական սոցիալական, մշակութային կամ այլ ոլորտում»:

187. CEDAW կոմիտեն նշում է, որ կանանց հանդեպ բռնությունը, ներառյալ մաս ընտանեկան բռնությունը, կանանց նկատմամբ խտրականության ձևեր են (տե՛ս վերը՝ կետ 74):

188. Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների կոմիտեն իր 2003/45 որոշման մեջ հստակ սահմանում է գենդերային բռնության և խտրականության միջև ուղղակի կապի առկայությունը, նշելով, որ «Կանանց

նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերը բխում են դե ֆակտո և դե յուրե կանանց նկատմամբ խտրականությունից և հասարակությունում նրանց զբաղեցրած ցածր դիրքից, ինչի հետևանքով վերջիններս իրենց պաշտպանության համար դիմում են պետություններին:

189. Բացի դրանից, Բելեն դո Պարա կոնվենցիան, որը համարվում է տարածաշրջանում մարդու իրավունքների մասին միակ բազմակողմ պայմանագիրը, որը բացառապես վերաբերում է կանանց նկատմամբ իրականացվող բռնությանը, սահմանում է, որ յուրաքանչյուր կին պետք է օգտվի իր իրավունքներից և ազատություններից առանց խտրական վերաբերմունքի:

190. Վերջապես, Սիջաներիկյան համձնաժողովը կանանց նկատմամբ բռնությունը դիտարկում է որպես խտրականության դրսևորում, որի պատճառը համարվում է Պետության ջանասիրության բացակայությունը ընտանեկան բռնության գործեր քննելիս (տե՛ս վերը՝ Սարիա դա Պենհան ընդդեմ Բրազիլիայի (*Maria da Penha v. Brazil*), կետ 80):

191. Վերոգրյալ կանոններից և որոշումներից պարզ է դառնում, որ Պետությունը չպաշտպանելով կանանց ընտանեկան բռնությունից՝ խախտում է օրենքի պաշտպանությունից օգտվելու հավասարությունը, ինչն անհրաժեշտ չէ, որ կատարվի միայն դիտավորությամբ:

b. Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ Թուրքիայի մոտեցումը

192. Դատարանը նշում է, որ թեև իրավունքների և ազատությունների իրացման հարցում թուրքական օրենսդրությունն ուղղակի խտրականություն չի դնում կանանց և տղամարդկանց միջև, քանզի դրա՝ այդ խնդրին վերաբերող դրույթները պետք է համապատասխանեն ժողովրդավարական և պլուրալիստական պետություններում միջազգային չափանիշներին համապատասխան ընդունված՝ կանանց առնչվող դրույթներին: Ինչպես CEDAW կոմիտեն (տե՛ս Եզրափակիչ մեկնաբանություններ, կետեր 12–21), Դատարանը նույնպես ողջունում է Կառավարության կողմից իրականացված բարեփոխումները, հատկապես թիվ 4320 օրենքի ընդունումը, որը նախատեսում է ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց նկատմամբ անվտանգության կիրառման մի շարք միջոցներ: Այսպիսով, հասկանալի է դառնում, որ օրենսդրությունը հիմնված չէ անմիջականորեն խտրականության վրա (*per se*), սակայն պետական մարմինների ընդհանուր վերաբերմունքը, ինչպիսին է, օրինակ, կանանց կողմից ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ներկայացված բողոքների քննումը, խտրական բնույթ է կրում: Դատարանը նշում է, որ Կառավարությունը համաձայնել է, որ այս խնդիրներն առկա են գործնական աշխատանքում և դրա վերաբերյալ խորհրդակցել է CEDAW կոմիտեի հետ:

193. Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանը նշում է, որ դիմողը ներկայացրել է մի շարք զեկույցներ և վիճակագրական տվյալներ, որոնք կազմված են եղել երկու հայտնի հասարակական կազմակերպությունների՝ Դիարբեքիի Իրավաբանների ասոցիացիայի և Սիջազգային համամերձան կազմակերպության կողմից, որոնց նպատակն էր ցույց տալ կանանց համդեպ առկա խտրականությունները (տե՛ս վերը՝ կետեր 91–104): Հիմք ընդունելով այն, որ այս զեկույցները և վիճակագրական տվյալները Կառավարության կողմից վիճարկման առարկա չեն հան-

դիսանում, Դատարանը սույն գործով դրանք քննելու է իր սեփական հետազոտությունների հիման վրա (տես վերը՝ Հոոգենդեյկը (*Hoogendijk*) և Ջարբ Ադամին (*Zarb Adam*), կետեր 77–78) :

194. Հետազոտելով այդ զեկույցները՝ Դատարանը գտնում է, որ Դիարբեքիրում՝ դիմողի բնակության վայրում, ընտանեկան բռնությունից տուժածների մեծամասնությունը կանայք են, որոնք հիմնականում ենթարկվում են ֆիզիկական բռնության: Այդ կանանց մեծ մասն ազգությամբ քուրդ է, առանց կրթության կամ ցածր կրթությամբ, և չունեն գումար վաստակելու սեփական աղբյուր (տես վերը՝ կետ 98):

195. Բացի դրանից, առկա են լուրջ խնդիրներ՝ կապված թիվ 4320 օրենքի կիրառման հետ, որը համարվում է ընտանեկան բռնությունից տուժած կանանց պաշտպանելու հիմնական երաշխիք: Վերոնշյալ կազմակերպությունների հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ոստիկանությունը՝ կանանց ներկայացրած բողոքները պատշաճ քննության չեն առնվում, սակայն, դրա հետ մեկտեղ, ոստիկանության աշխատակիցները միջնորդի դեր են ստանձնում, որպեսզի համոզեն տուժողներին վերադառնալ իրենց տները և հետ վերցնեն իրենց բողոքները: Այս հարցերը ոստիկանությունը համարում է «ընտանեկան խնդիրներ, որոնց ոստիկանությունը չի կարող միջամտել» (տես վերը՝ կետեր 92, 96 և 102):

196. Այս զեկույցներից նաև պարզ է դառնում, որ թիվ 4320 օրենքով նախատեսված դատական արգելքների կիրառման անընդունելի ձգձգումներ են լինում, քանի որ դատարանն այն դիտում է ոչ թե որպես անհապաղ գործողություն, այլ որպես ամուսնալուծության գործընթացի բաղկացուցիչ մաս: Բացի դրանից, ձգձգումները նաև հաճախակի բնույթ են կրում ոստիկանության բացասական վերաբերմունքի հետևանքով (տես վերը՝ կետեր 91–93, 95 և 101): Բացի դրանից, ընտանեկան բռնություն կիրառած անձինք համապատասխան պատժի չեն ենթարկվում, քանի որ դատարանը գործը քննելիս կիրառում է այնպիսի մեղմացնող հանգամանքներ, ինչպիսիք են ավանդույթը, սովորույթը կամ հանուն պատվի հանցանք կատարելը (տես վերը՝ կետեր 103 և 106):

197. Վերոնշյալ զեկույցներում նշվում է, որ ընտանեկան բռնությունը պետական թողտվության արդյունք է և վերջինի կողմից իրականացվող միջոցառումներն անարդյունավետ են: Նման դատողությունները տեղ են գտել CEDAW կոմիտեի զեկույցում, որում նշվում է, որ, «Թուրքիայում կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնությունը մշտական բնույթ է կրում» և կոչ է անում պետություններին կանխարգելել կանանց նկատմամբ բռնության և պայքարել դրա դեմ: Սա մեկ անգամ ևս ընդգծում է «Ընտանիքի պաշտպանության» մասին օրենքի անհրաժեշտությունը կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման, ինչպես նաև տուժողներին աջակցություն ցույց տալու համար (Եզրափակիչ մեկնաբանություններ, կետ 28):

198. Վերոգրյալի լույսի ներքո Դատարանը ենթադրում է, որ դիմողը կարող էր վիճակագրական տվյալների միջոցով ցույց տալ, որ ընտանեկան բռնությունից հիմնականում տուժում են կանայք, իսկ Թուրքիայի դատական համակարգի ընդհանուր և խտրական վերաբերմունքը նպաստում է ընտանեկան բռնության աճին:

Ե. Արդյոք դիմողի և նրա մոր հանդեպ եղել է խտրական վերաբերմունք պետական մարմինների կողմից օրենքի առջև բոլորի հավասարության պաշտպանության պահանջն իրականացնելիս

199. Դատարանը հաստատում է, որ սույն գործը կարգավորող քրեական օրենսդրությունը չունի համապատասխան կանխարգելիչ ազդեցությունը, որի միջոցով կկարողանար պաշտպանել դիմողին և նրա մորը՝ Յ.Օ.-ի հակաիրավական գործողություններից, ինչի հետևանքով էլ խախտվել է այդ անձանց՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքները:

200. Նկատի ունենալով վերոգրյալը՝ պարզ է դառնում Թուրքիայի դատական համակարգի անգործությունը, և թեկուզև ոչ դիտավորյալ, սակայն մեծամասամբ կանանց նկատմամբ խտրական վերաբերմունք ցուցաբերելը, Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողի և նրա մոր նկատմամբ կատարված բռնությունները կրում էին գենդերային բնույթ, որը հանդիսանում է կանանց նկատմամբ խտրականության դրսևորման ձև: Չնայած Կառավարության կողմից վերջին տարիներին իրականացված դատական բարեփոխումներին, սույն գործում Յ.Օ.-ի հանդեպ դատական համակարգի ցուցաբերած անտարբերությունը և պատժի բացակայությունը ցույց տվեցին, որ ներպետական մարմինները բավարար ուշադրություն չեն արժանացնում ընտանիքում առկա բռնությանը (տե՛ս համապատասխանաբար՝ CEDAW-ի 9-րդ բաժինը, որը ներկայացված է վերը՝ կետ 187):

201. Հաշվի առնելով, որ ներպետական մարմիններն ի գորու չեն եղել ապահովելու դիմողի և նրա մոր՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքները՝ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործում առկա են այնպիսի հանգամանքներ, որոնք ազատում են դիմողին ներպետական միջոցներն սպառած լինելու պահանջից: Դատարանն այդ պատճառով մերժում է Կառավարության այն փաստարկը, որ սպառված չեն եղել ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները:

202. Նկատի ունենալով վերոգրյալը՝ Դատարանն եզրակացնում է, որ սույն գործում առկա է Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտումներ՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտման հետ մեկտեղ:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ և 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

203. Հիմք ընդունելով Կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածները՝ դիմողը նշել է, որ Յ.Օ.-ի հանդեպ իրականացված քրեական հետապնդումն անարդյունավետ է եղել, ինչպես նաև իր և իր մոր նկատմամբ անհրաժեշտ պաշտպանություն չի ապահովվել:

204. Կառավարությունը հերքել է այս փաստարկը:

205. Նկատի ունենալով Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, և 14-րդ հոդվածների խախտումները (տե՛ս վերը՝ կետեր 153, 176 և 202)՝ Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածների ներքո ընդունելիության և ըստ էության առանձին քննության անհրաժեշտություն չկա:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

206. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

207. Դիմողը պահանջել է 70,000 թուրքական լիրա (TRL) (մոտավորապես 35,000 եվրո (EUR))՝ որպես իր մոր մահվանը պատճառված նյութական վնասի փոխհատուցում, և 250,000 TRL (մոտավորապես 125,000 EUR)՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում: Նա բացատրել է, որ իր մոր սպանությունից հետո ինքը զրկվել է նրանից ստացված տնտեսական օժանդակությունից: Իր մոր սպանությունը և իր նախկին ամուսնու կողմից շարունակաբար կիրառված բռնությունն իրեն սթրես ու տառապանք, ինչպես նաև իր հոգեկան առողջությանը և արժանապատվությանն անդառնալի վնաս է պատճառել:

208. Կառավարությունը փաստարկել է, որ պահանջած գումարները սույն գործի հանգամանքներով հիմնավորված չեն: Այն, որպես այլընտրանք, փաստարկել է, որ գումարները չափազանց մեծ են և որ սույն կետով տրամադրվող որևէ գումար չպետք է հանգ ել էնի անհիմն հարստացման:

209. Ինչ վերաբերում է դիմողի պահանջած նյութական վնասին, ապա Դատարանը նշում է, որ թեև դիմողը ցույց է տվել, որ բազմիցս իր մոր տանն ապաստան է ստացել, սակայն չի ապացուցվել, որ նա որևէ կերպ ֆինանսական կախվածություն է ուն ել ել իր մորից: Սակայն սա չի բացառում դիմողին նյութական վնասի փոխհատուցում տրամադրելը, եթե նա հիմնավորի, որ ընտանիքի հարազատ անդամը տառապել է Կոնվենցիայի խախտման պատճառով (տես *Aksoy v. Turkey*, 1996 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, կետ 113, *Reports* 1996-VI, որով նյութական վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ պահանջները դիմողի կողմից ներկայացվել են նախքան իր մահը՝ կապված ապրուստի միջոցի կորստի և բժշկական ծախսերի հետ, որոնք ծազել են կալանավորումից և խոշտանգումներից հետո, Դատարանի կողմից հաշվի են առնվել՝ դիմողի հորը փոխհատուցում տրամադրելու եղանակով, ով շարունակել էր որդու բողոքի պաշտպանությունը): Սույն գործով, սակայն, նյութական վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ պահանջները կապված են դիմողի մոր մահվանից հետո ունեցած ենթադրյալ կորուստների հետ: Դատարանը համոզված չէ, որ դիմողի մայրը նախքան իր մահը որևէ կորուստ է ունեցել: Ուստի Դատարանը սույն գործի հանգամանքներից ելնելով անհրաժեշտ չի համարում դիմողին որևէ փոխհատուցում տրամադրել՝ կապված նյութական վնասի հետ:

210. Մյուս կողմից, ինչ վերաբերում է ոչ նյութական վնասին, ապա Դատարանը նշում է, որ դիմողը, անկասկած, տառապանքներ է կրել՝ կապված իր մոր սպանության և իշխանությունների կողմից՝ իր նախկին ամուսնու իրականացրած ընտանեկան բռնությունը կանխարգելելուն ուղղված պատշաճ միջոցներ չձեռնարկելու և նրա նկատմամբ կանխարգելիչ պատիժ չսահմանելու հետ: Արդար հիմքերով որոշում կայացնելով՝ Դատարանը որոշում է դիմողին տրամադրել

30,000 EUR՝ որպես Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 14-րդ հոդվածների խախտման արդյունքում նրա կրած վնասի փոխհատուցում:

B. Ծախսերը և ծախքերը

211. Դիմողը նաև պահանջել է 15,500 TRL (մոտավորապես 7,750 EUR)՝ որպես Դատարանում կատարված ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:

Սա ներառում է այն հոնորարները և ծախսերը, որոնք կատարվել են գործին նախապատրաստվելու (38 ժամ իրավական աշխատանք) և Ստրասբուրգի դատարանում իրականացվող լսմանը մասնակցելու կապակցությամբ, ինչպես նաև այլ՝ օրինակ՝ հեռախոսի, ֆաքսի, թարգմանության կամ կացարանի ծախսերը:

212. Կառավարությունը պնդել է, որ որևէ կից փաստաթղթի բացակայության դեպքում, այս կետով դիմողի ներկայացրած պահանջները պետք է մերժվեն:

213. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դիմողն իրավասու է ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցում ստանալ միայն այն դեպքում, երբ հիմնավորում է, որ դրանք եղել են իրական և անհրաժեշտ, ինչպես նաև ողջամիտ՝ իրենց չափի առումով: Սույն գործով, հաշվի առնելով իր տրամադրության տակ եղած տեղեկությունը և վերոնշյալ չափանիշները, Դատարանը ողջամիտ է համարում դիմողին տրամադրել 6,500 EUR գումար՝ որպես Դատարանում իրականացված վարույթի կապակցությամբ կրած ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցում, համաձայն 1,494 EUR գումարը, որը Եվրոպայի խորհրդից ստացվել է իրավական օգնության միջոցով:

C. Տուգանային տոկոսներ

2214. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույթի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՊՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. *Մերժում է* Կառավարության նախնական առարկությունները, որոնք վերաբերում վեցամսյա կանոնի ենթադրյալ չպահպանմանը:

2. *Միանում է* Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 14-րդ հոդվածների հիման վրա ներկայացված բողոքների և *մերժում է* Կառավարության նախնական առարկությունները, որոնք վերաբերում են ներպետական ընթացակարգերի չսպառնմանը:

3. Դիմումն ընդունելի է *հայտարարում*:

4. *Վճռում է*, որ դիմողի մոր մահվան կապակցությամբ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում:

5. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված իշխանությունների կողմից դիմողին՝ իր նախկին ամուսնու կողմից իրականացվող ընտանեկան բռնությունից չպաշտպանելու հետ:

6. *Վճռում է*, որ գանգատները Կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածների հիման վրա քննելու անհրաժեշտություն չկա:

7. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հետ փոխկապակցված՝ 14-րդ հոդվածի խախտում.

8. Վճռում է,

(a) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի հետևյալ գումարները, որոնք պետք է տրամադրվեն թուրքական լիրայով՝ վճարման օրը գործող փոխարժեքով.

(i) ընդհանուր առմամբ 30,000 EUR (երեսուն հազար եվրո), գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ.

(ii) 6,500 EUR (վե էլ է հազար հինգ հարյուր եվրո), հանած 1,494 EUR գումարը, որը Եվրոպայի խորհրդից ստացվել է իրավական օգնության միջոցով, գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ծախսերի ու ծախքերի կապակցությամբ.

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս.

9. Մերժում է արդարացի բավարարման հետ կապված դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարվել է անգլերենով և Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել 2009 թվականի հունիսի 9-ին:

Շ.Շ.-Ն ԸՆԴԴԵՄ ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ

2009թ. հոկտեմբերի 6-ի վճիռը

ՍՏՐԱՄՐՈՒՐ

ՓԱՍՏԵՐ

Ի. ԳՈՐԾԻ ԶԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

5. Դիմողը ծնվել է 1971 թվականին և բնակվում է Սալամանքում:

6. Դիմողը վարակված է եղել ՁԻԱԳ-ով և տառապել է նաև այլ ծանր հիվանդությամբ: 2000 թվականի հունվարի 27-ին նա ապահովագրական ընկերությունում լրացրել է կյանքի ապահովագրության վկայական:

7. 2002 թվականի հոկտեմբերի 21-ին նա ընդմիշտ լրիվ անաշխատունակ է ճանաչվել և ապահովագրական ընկերությունից պահանջել է իրեն տրամադրել իր ապահովագրական վկայականում նախատեսված փոխհատուցումը: Ապահովագրական ընկերության կողմից իր պահանջած փոխհատուցումը տրամադրելուց հրաժարվելու հիմքով դիմողը քաղաքացիական հայց է հարուցել Սալամանքի թիվ 4 առաջին ատյանի դատարան:

8. Պատասխանող կողմը միջնորդել է, որպեսզի դիմողի վերաբերյալ բժշկական եզրակացություն պահանջվի Սալամանքի հիվանդանոցից և սոցիալական ապահովության մարմնից և կցվի գործի նյութերին: Դատավորը բավարարել է միջնորդությունը և համապատասխան փաստաթղթերը կցել գործին:

9. Գտնելով, որ վերոնշյալ գործողությունները խախտում են իր անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը՝ դիմողը 2003թ. դեկտեմբերի 9-ին դիմողը դատարանից պահանջել է, որպեսզի բժշկական եզրակացության բովանդակությունը չդառնա դատաքննության առարկա և բոլոր փաստաթղթերում, ներառյալ ապագայում կայացվելիք վճռում վերացվեն իր ինքնության և ՁԻԱԳ-ի բոլոր վկայակոչումները: Մյուս կողմից՝ նա միջնորդել է, որպեսզի դատաքննությունն անցկացվի դռնփակ և իր ազգանունը չնշվի դատական որոշումներում:

10. 2003թ. դեկտեմբերի 24-ի որոշմամբ թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանը մերժել է դիմողի պահանջները՝ վստահեցնելով, որ դատաքննությունից դուրս որևէ բժշկական տեղեկատվություն չի հրապարակվի:

11. 2004թ. հունվարի 9-ին դիմողը հետևյալ հիմնավորմամբ բողոք է ներկայացրել.

«Արգելվում է դռնբաց դատաքննության իրականացումն այն դեպքում, երբ վտանգի տակ է դիմողի անձնական կյանքի պաշտպանությունը և խախտվում է քաղաքացիական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ինչպես նաև արգելվում է դատավարական փաստաթղթերում ամրագրել նրա ինքնության, հիվանդության մասին տեղեկություններ, քանի որ դա խախտում է Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին

մասը, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների կոմիտեի 8-րդ հոդվածը և Մարդու իրավունքների հանընդհանուր հռչակագրի 12-րդ հոդվածը:

(...)

Խախտված իրավունքների պաշտպանության համար անհրաժեշտ չէ դատավարություն սկսել⁶ այլ պարզապես պետք է հանել դիմողի ազգանունը և հիվանդությունը դատավարական բոլոր փաստաթղթերից և ապահովել, որ վերջինս տեղի ունենա դռնփակ»:

12. Թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանն իր՝ 2004թ. մայիսի 20-ի վճռով մերժել է դիմողի բողոքն այն հիմնավորմամբ, որ կյանքի ապահովագրության վկայականը (պոլիսը) լրացնելիս վերջինս չի տեղեկացրել, որ արդեն հիվանդ է: Դատավորը պարզաբանել է, որ «այդ հիվանդությունները չէին կարող որակվել ոչ ծանր, ավելի՛ն՝ դրանք վերաբերել են լիմֆոմային և ՁԻԱԳ-ով վարակմանը»: Նա հաշվի է առել նաև հետևյալը.

«6° որ 1997 թվականին բժշկական հետազոտության արդյունքում պարզվել է, որ դիմողը հիվանդ է լիմֆոմայով (...), և վարակված է ՁԻԱԳ-ով (...),

7° որ դիմողը ո՛չ նախապես, ո՛չ էլ հետագայում կյանքի ապահովագրության վկայականը (պոլիսը) լրացնելիս ապահովագրական ընկերությանը չի տեղեկացրել այդ հիվանդությունների առկայության մասին»:

13. Դիմողը բողոք է ներկայացրել: 2004թ. սեպտեմբերի 28-ի վճռով Սալամանքի մարզային դատարանը մերժել է բողոքը և անփոփոխ թողել վիճարկվող վճիռը՝ առանց մատնանշելու դիմողի ինքնությունը և ՁԻԱԳ-ով վարակված լինելը: Ինչ վերաբերում է դիմողի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության խախտմանը, ապա դատարանն անվավեր է ճանաչել առաջին ատյանի դատավարության այն հատվածը, որը վերաբերել է դիմողի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտմանը, բացի դրանից, հաշվի առնելով վեճի առարկան և գործի լուծման համար դիմողի բժշկական տվյալների վերաբերելիությունը՝ գտել է, որ տվյալ դատավարության ընթացքում խախտվել են դատավարության սահմանները:

14. Հղում է կատարելով Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասին՝ դիմողն իր իրավունքների պաշտպանության նպատակով բողոք (ամպարո) է ներկայացրել սահմանադրական դատարան: Նա հիմնականում բողոքարկել է իր հիվանդության մասին տեղեկությունները գործի նյութերին կցելու, առաջին ատյանի դատարանի վճռում իր ինքնության և հիվանդության մասին նշելու, ինչպես նաև հրապարակային դատաքննություն իրականացնելու դեմ: 2005թ. հունիսի 20-ի որոշմամբ, որի մասին դիմողը ծանուցվել է 2005թ. հուլիսի 12-ին, բարձրագույն դատական ատյանը մերժել է վերոնշյալ բողոքը: Դատարանը հիշեցրել է, որ հիմնարար իրավունքներն անսահմանափակ և բացարձակ չեն, չնայած որ օրենսդրական սահմանափակումների վրա պետք է հիմնվել համամասնությամբ: Տվյալ դեպքում, հաշվի առնելով, որ վեճի առարկան դիմողի առողջությանն է վերաբերում, սահմանադրական դատարանը գտել է, որ դիմողի առողջական վիճակի մասին տեղեկությունների գաղտնիությունը չի վերաբերում ապահովագրական ընկերությանը: Ավելին, նա նշել է, որ առաջին ատյանի դատարանը պարզաբանել է, որ դիմողի առողջության մասին տեղեկությունները չեն կարող օգտագործվել դատաքննությունից դուրս և հաստատել է, որ դատաքննությունը տեղի է ունեցել դռնփակ: Ի վերջո, սահմանադրական դատարանը գտել է, որ դատարանների որոշումները եղել են բավականաչափ պատճառաբանված և չեն եղել կանայական:

II. Համապատասխան ներպետական օրենսդրությունն ու պրակտիկան

15. Իսպանիայի Սահմանադրությունը

Հոդված 120

«1. Դատական ակտերը ենթակա են հրապարակման՝ բացառությամբ դատավարության վերաբերյալ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

2. Դատավարությունը հիմնականում իրականացվում է բանավոր, հատկապես քրեական գործերով:

3. Դատական որոշումները պետք է լինեն պատճառաբանված, բացի դրանից, դրանք ենթակա են հրապարակման»:

16. Անձնական բնույթի տեղեկությունների պաշտպանության մասին 1999թ. դեկտեմբերի 13-ի 15/1999 օրենքը

Հոդված 7, կետ 3

Բնասյի, առողջության և սեռական կյանքի վերաբերյալ անձնական բնույթի տեղեկությունները կարող են ձեռք բերվել, պահպանվել և փոխանցվել միայն հանրային շահի նկատառումներով, կամ եթե շահագրգիռ անձն անմիջականորեն տվել է իր համաձայնությունը:

17. Դատական իշխանության մասին 1985թ. հուլիսի 1-ի 1985/6 օրենքը

Հոդված 186

«Դատավորները և դատարանները (®) հրապարակում են վճիռներ և դատավճիռներ հրապարակային դատական միստի ժամանակ (®)»:

Հոդված 205, կետ 6

«Հրապարակային դատական միստում դատավճիռների կայացման պարտականությունը կրում է միստը վարող դատավորը»:

Հոդված 232

«1. Դատական քննությունը դռնբաց է՝ բացառությամբ դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի:

2. Բացառությամբ մարդու իրավունքների և ազատությունների, ինչպես նաև հասարակական կարգի պաշտպանության համար անհրաժեշտ դեպքերի, դատավորները և դատարանները կարող են պատճառաբանված որոշմամբ սահմանափակել հրապարակային քննությունը և որոշում կայացնել ամբողջ դատավարության կամ դրա մի մասի գաղտնիության վերաբերյալ»:

Հոդված 235

«Այն շահագրգիռ անձինք, ովքեր օրենքով սահմանված կարգով կարող են ծանոթանալ փաստաթղթերին, արխիվներին և դատական գրանցամատյաններին, չեն կարող հրապարակել կամ պատճենահանել դրանք»:

Հոդված 265

«Դատարանները, դատական քարտուղարի պատասխանատվությամբ, վարում են դատավճիռների գիրք, որտեղ հաջորդականությամբ դրված են և պահվում են բոլոր վերջնական դատավճիռները, որոշումները, հատուկ կարծիքները»:

Հոդված 266, կետ 1
(համաձայն` 2003 թվականի դեկտեմբերի 23-ի`
Լ.Օ.19/2003 խմբագրման)

«1. (...) Դատավճիռների և որոշումների կամ դրանց մի մասի տեքստին ծանոթանալու հնարավորությունը կարող է սահմանափակվել, եթե տեքստին ծանոթանալը կարող է խախտել անձնական կյանքի անձնանվաճիկության իրավունքը: Անձի իրավունքների պաշտպանության համար անհրաժեշտ են պաշտպանության հատուկ միջոցներ, այդ թվում` վնաս կրած անձանց կամ տուժողների անամուճուկության երաշխավորում, եթե դրա արդյունքում հնարավոր է խուսափել որոշումները և դատավճիռներն օրենքի նպատակներին հակառակ օգտագործելուց»:

18. Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք

Հոդված 138

«1. Ապացույցների հետազոտումը, դատական միտերի անցկացումը, անձանց դատարան ներկայանալը նպատակ է հետապնդում հրապարակային դատական միտում և որոշում կայացնելուց առաջ հարցաքննել կողմերին:

2. Այնուամենայնիվ, դժնփակ դատական միտ կարող է անցկացվել, երբ վերջինս անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում հասարակական կարգի պաշտպանության, ազգային անվտանգության, կողմերի անձնական կյանքի կամ անչափահասների շահերի պաշտպանության համար, կամ եթե դա են պահանջում մարդու իրավունքները կամ ազատությունները, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ դատարանը դա համարում է ծայրահեղ անհրաժեշտ (®)»:

3. Մինչև դժնփակ դատական միտին անցնելը դատարանը լսում է կողմերի կարծիքները (®)»:

Հոդված 140

«1. Դատարանները, դատարանի քարտուղարները, ինչպես նաև դատական ծառայողները օրինական շահ ունեցող ցանկացած անձի օգնում են ստանալ այն տեղեկությունը, որի ուսումնասիրման միջնորդություն է ներկայացվել դատավարության ժամանակ (...):

(...)

3. Սակայն դատարանները կարող են որոշմամբ տրամադրել գործն ամբողջությամբ կամ դրա մի մասը, երբ դա անհրաժեշտ է 138-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հիմքերից ելնելով:

Գործի ոչ պարտադիր կողմերը դրանց կարող են ծանոթանալ կողմերի, նրանց ներկայացուցիչների և պաշտպանների միջոցով (®)»:

Հոդված 141

«Այն անձինք, ովքեր հիմնավորում են, որ ունեն օրինական շահ, կարող են ծանոթանալ գործի հատորներին ու արխիվներին, իրենց հաշվին պատճենահանել դրանք»:

Հոդված 212, կետ 1

«Դատավճիռների և այլ վերջնական որոշումների մասին ծանուցվում են կողմերը և դրանք դասակարգվում են դատարանի գրասենյակում այն բանից հետո, երբ ստորագրվում են կայացնող դատավորի կամ դատավորների կողմից: Դրանց հրապարակումը կատարվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված կարգով»:

Յոդված 213

«Դատարանները, դատական քարտուղարի պատասխանատվությամբ, վարուն են դատավճիռների գիրք, որտեղ հաջորդականությամբ դրված են և պահվում են բոլոր վերջնական դատավճիռները, որոշումները, հատուկ կարծիքները»:

19. Հիվանդի ինքնության, իր վերաբերյալ տեղեկությունների և կազմված բժշկական եզրակացության կապակցությամբ նրա ունեցած իրավունքների և պարտականությունների մասին 2002թ. նոյեմբերի 14-ի 41/2002 օրենքը

Յոդված 16, կետ 3

«Դատական, հասարակության առողջության, բժշկական ուսումնասիրությունների, հետաքննության կամ կրթության նպատակներով բժշկական եզրակացությանը ծանոթանալը կարգավորվում է 1999թ. դեկտեմբերի 13-ի Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին 15/1999 կից օրենքով և հասարակության առողջության մասին 14/1986 ընդհանուր օրենքով, ինչպես նաև այլ իրավական ակտերով: Այս նպատակով, բժշկական եզրակացությանը ծանոթանալը պահանջում է պաշտպանել հիվանդի անձնական նույնացումը և բժշկական տվյալները դասակարգել առանձին-առանձին: Անանունությունը, որպես կանոն, ապահովվում է, բացառություն են կազմում այն դեպքերը, երբ հիվանդը համաձայնում է դրանք առանձին չդասակարգել: Բացառություն են կազմում դատական իշխանության կողմից իրականացվող դատավարական գործողությունները, որոնց անհրաժեշտ է կցել բժշկական և անձնական նույնացման համար անհրաժեշտ տվյալները: Դատարանները և դատավորները յուրաքանչյուր դեպքում իրենք են որոշում, թե ինչպես վարվել: Կոնկրետ դեպքում, հատուկ նպատակներով կարող են խստորեն սահմանափակվել բժշկական եզրակացության փաստաթղթերին և տվյալներին ծանոթանալը»:

20. Սահմանադրական դատարանի դատական պրակտիկան

2006 թվականի ապրիլի 5-ի թիվ 114/2006 որոշումը

«Հատուկ շահերի առկայությունը հաշվի է առնվում որոշման հրապարակման բացառումը հիմնավորելու համար, սա բխում է դատարանի պրակտիկայից և համապատասխանում է նաև այլ օտարերկրյա, վերաբերական, միջազգային և, մասնավորապես, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից կիրառվող չափանիշներին: Ինչպես արդեն նշվել է, սահմանադրական դատարանը 2004թ. դեկտեմբերի 20-ի թիվ 516/2004 որոշման մեջ չի ներառել որևէ անձնական տվյալ, որն իր պատճառաբանությամբ և կիրառմամբ խիստ ահրաժեշտ չեն եղել (...) ձեռնպահ մնալով այդ որոշումներում մատնանշված անձանց ինքնությունը բացահայտելուց, կամ էլ պայմանավորված չի եղել վնաս կրած անձանց կամ տուժողների անամուսնությունը երաշխավորելու նպատակով (...) կամ էլ անչափահասների պաշտպանության համար:

Այս պրակտիկանը Ծներառված է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պրակտիկայում, ինչպես նաև նրա կանոնակարգում և իրավակիրառ պրակտիկայում: Ավելին, 2005թ. դեկտեմբերի 1-ին ուժի մեջ մտած կանոնակարգի 47-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված է, որ եթե դիմողները չեն ցանկանում բացահայտել իրենց ինքնությունը՝ պետք է միջնորդեն և ներկայացնեն հրապարակային դատավարությունը բացառող հիմնավոր փաստարկներ: Պալատի նախագահն անանու-

նության կիրառումը կարող է թույլատրել միայն բացառիկ և հիմնավորված դեպքերում: Տե՛ս նաև 2.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 1995թ. փետրվարի 25-ի վճիռը (Թ):»:

ՕՐԵՆՔԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄ

21. Դիմողը մատնանշել է, որ ինքնության բացահայտման, ինչպես նաև իր գործով կայացված որոշումների բոլոր էջերում և, մասնավորապես, առաջին ատյանի դատավճռում իր առողջական վիճակի վրաբերյալ տեղեկությունների հրապարակման արդյունքում խախտվել է իր անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Նա վկայակոչել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, որի համաձայն.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում (...) այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

22. Կառավարությունը վիճարկել է վերոնշյալ փաստարկները:

A. Ընդունելիությունը

23. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Ապա այն նշում է, որ գանգատը որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ընդունելի համարվի:

B. Հանգամանքները

1. Կողմերի փաստարկները

24. Դիմողի պնդմամբ՝ Սալամանքի թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանում իրականացված դատավարության ընթացքում ինքը նշել է իր անձնական կյանքի իրավունքի խախտման վտանգի մասին, այնուհետև՝ մարզային դատարանում, չնայած իր նախագուշացումներին, տեղի է ունեցել խախտում այն պատճառով, որ կայացված վճռով դատավորը բազմիցս ուղղակիորեն նշել է դիմողի հիվանդ լինելու մասին: Նա նշել է նաև, որ ներպետական դատական ատյանների կողմից կայացված որոշումները և դատավճիռները հրապարակվել են և հասանելի են եղել շահագրգիռ անձանց:

25. Կառավարությունը նշել է, որ փաստարկված խախտումը տեղի է ունեցել ապահովագրական ընկերության դեմ դիմողի հարուցած վարույթի ընթացքում, երբ ընկերությունը հրաժարվել է դիմողին փոխհատուցում տրամադրել իր առողջության իրական վիճակի մասին չտեղեկացնելու պատճառով: Այն ժամանակ, երբ

դիմողի կամքին հակառակ բժշկական եզրակացությունը կցվել է գործի նյութերին, նա միջնորդել է, որ իր ՁԻԱՀ-ով վարակված լինելու մասին բոլոր տեղեկությունները հանվեն նյութերից: Կառավարությունը գտել է, որ դիմողի առողջական վիճակը և, մասնավորապես, նրա՝ ՁԻԱՀ-ով վարակված լինելու կամ չլինելու փաստը հանդիսացել է դատական քննության առարկա: Նրա առողջական վիճակի մասին տվյալները հայտնի են եղել միայն դատական մարմիններին, և սույն գործն իր բնույթով տարբերվում է դիմողի վկայակոչած Ջ.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի գործից: Հետևաբար, Կառավարության կարծիքով, որևէ խախտում՝ կապված Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հետ, տեղի չի ունեցել:

2. Դատարանի գնահատականը

26. Դատարանը գտնում է, որ հանցավոր արարքը, անկասկած, հանգեցնում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ անձի մասնավոր կյանքի հարգման իրավունքի իրացմանը հանրային իշխանության միջամտության:

27. Նման միջամտությունը չէր հանգեցնի 8-րդ հոդվածի խախտման, եթե սահմանված լիներ միայն օրենքով, 1-ին կամ 2-րդ մասերով նախատեսված մի քանի օրինական նպատակ հետապնդեր կամ, ավելին, անհրաժեշտ լիներ ժողովրդավարական հասարակությունում:

28. Ինչ վերաբերում է վերոնշյալ պայմաններին, ապա Դատարանը չի տեսնում որևէ հանգամանք, որը նրան թույլ կտա ենթադրելու, որ տվյալ արարքը չի համապատասխանում ներքին օրենսդրությանը կամ համապատասխան օրենսդրական հետևանքները կանխատեսելի չեն եղել հասկանալու համար, թե ինչ է նշանակում 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում առկա՝ «օրենքով նախատեսված»-ը:

29. Ինչ վերաբերում է միջամտության անհրաժեշտությանը և նպատակին, ապա Դատարանը գտնում է, որ դիմողը, առանց պահանջվող զումարն ստանալու, պահանջել է, որպեսզի բժշկական եզրակացությունը և իր հիվանդության վերաբերյալ բոլոր վկայակոչումները հանվեն գործի նյութերից: Վերոգրյալի հիման վրա և հաշվի առնելով այն, որ դիմողը դատարաններին չի ներկայացրել իրեն մերժելու հիմքերը, Դատարանը գտնում է, որ սույն գործով դատաքննության ընթացքում պետք է պարզվեր, թե ապահովագրական ընկերությունն արդյոք պետք է դիմողին փոխհատուցում տրամադրեր ժամանակավոր անաշխատունակության համար, թե՛ ոչ: Դիմողի առողջության վերաբերյալ բժշկական եզրակացությունն անհրաժեշտ էր գործի լուծման համար: Վերոգրյալի հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ սույն գործի քննության առարկան այն է, թե դիմողի կողմից վիճարկվող արարքը նպատակ է ունեցել, արդյոք, թույլ չտալ հակառակորդ կողմին ծանոթանալ իրեն վերաբերող տեղեկություններին: Դատավորը կարող էր դա բավարարել մաս գործին ծանոթանալու արդյունքում հիմնավորված որոշում կայացնելու միջոցով: Կիրառված միջոցները նպատակ են ունեցել ապահովել դատավարության բնականոն ընթացքը և դրանով իսկ փորձել պաշտպանել այլոց իրավունքները և ազատությունները. սույն գործով դա վերաբերում է հակառակ կողմին:

30. Դատարանում դիմողը բողոքարկել է, որ ներպետական դատարանները, մասնավորապես թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանի դատավորը կայացված բոլոր դատական որոշումներում բացահայտել է իր ինքնությունը՝ իրապարակելով դրանք այն դեպքում, երբ դրանց գաղտնիության ապահովման համար ինքն

անմիջականորեն միջնորդություն է ներկայացրել: Դատարանը, այսպիսով, պետք է որոշի, թե արդյոք դիմողի կողմից բողոքարկվող միջամտությունը, այն է՝ իր առողջական վիճակի մասին տեղեկություններ հրապարակելն այս դեպքում անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում առկա նպատակներին հասնելու համար, արդյոք ներպետական դատական մարմինների մատնամշած հիմնավորումները համապատասխան ու բավարար են եղել դրանք հիմնավորելու համար, և արդյոք դրանք համաչափ են եղել հետապնդվող օրինական նպատակներին:

31. Այս տեսանկյունից՝ Դատարանը պետք է հաշվի առնի այն հիմնական դերը, որն ունի անձնական բնույթի տվյալների պաշտպանությունը: Անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի իրացման համար պակաս կարևոր չեն առողջության վերաբերյալ տեղեկությունների պաշտպանությունը: Առողջության մասին տեղեկությունների գաղտնիության պահպանումը Կոնվենցիայի անդամ բոլոր պետությունների իրավական համակարգերի կարևորագույն սկզբունքն է: Այն կարևոր է ոչ միայն հիվանդների անձնական կյանքը պաշտպանելու տեսանկյունից, այլև ընդհանրապես բժշկական հաստատությունների և բժշկական ծառայության նկատմամբ նրանց վստահությունն ապահովելու համար: Այսպիսի պաշտպանության բացակայության դեպքում բժշկական օգնության կարիք ունեցող անձինք նույնիսկ վարակիչ և ընդհանուր հիվանդությունների առկայության դեպքում կարող են հրաժարվել ինտիմ և անձնական բնույթի տեղեկություններ հաղորդել, որոնք անհրաժեշտ են բժշկական խորհրդատվության և համապատասխան բուժման համար, դրա արդյունքում կարող է վտանգվել նրանց առողջությունը:

32. Ներպետական օրենսդրությունը պետք է պարունակի այնպիսի երաշխիքներ, որոնք կբացառեն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքներին չհամապատասխանող, անձի առողջության վերաբերյալ անձնական բնույթի տվյալների ցանկացած հրապարակում կամ դրանց մասին ծանուցում:

33. Այս նկատառումները, մասնավորապես, կիրառվում են ՁԻԱՅ-ով վարակված լինելու մասին տեղեկությունների գաղտնիությունն ապահովելու համար: Պատճառն այն է, որ նման տեղեկությունների հրապարակումը տվյալ անձի մասնագիտական և սոցիալական վիճակի, ընտանեկան և անձնական կյանքի համար կարող է վնասակար հետևանքներ ունենալ, քանի որ իրենցից ներկայացնում են այդ անձի վարկաբեկման և մեկուսացման վտանգ: Նման տեղեկությունների գաղտնիության պահպանման իմաստը կայանում է նրանում, որպեսզի հնարավոր լինի որոշել, թե միջամտությունը համաչափ էր հետապնդվող օրինական շահին, քանի որ նման միջամտությունը կարող է չհամապատասխանել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին, և արդյոք այն ուղղված է հանրային շահի պաշտպանությանը:

34. Հաշվի առնելով որոշակի հիվանդությամբ վարակված լինելու վերաբերյալ տեղեկությունների խիստ զգայուն և ինտիմ բնույթը՝ տվյալ անձի համաձայնության բացակայությամբ նման տեղեկությունների հրապարակմանը հարկադրելուն ուղղված բոլոր միջոցառումները Դատարանի աջակուրջ քննությունն են պահանջում: Դատարանը պետք է որոշի այն երաշխիքները, որոնք ուղղված են արդյունավետ պաշտպանության ապահովմանը:

35. Ինչ վերաբերում է անձնական բնույթի տվյալների հրապարակմանը, ապա Դատարանը գտնում է, որ պետք է ներպետական իրավասու մարմիններին

հնարավորություն ընձեռել հավասարապես ապահովելու, մի կողմից, դատարանների և տրիբունալների հանդեպ վստահության պահպանման համար անհրաժեշտ հրապարակային դատաքննությունը, իսկ, մյուս կողմից՝ կողմի կամ երրորդ անձի շահերը՝ կապված այդ տվյալների գաղտնիության հետ: Այսպիսի դատողությունը հիմնված է պաշտպանվող շահերի բնույթի ու կարևորության և միջամտության խստության վրա:

36. Սույն գործով Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք Սալամանքի թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված վճռի տեքստում դիմողի ինքնության և վարակված լինելու վերաբերյալ տեղեկությունների հրապարակման համար եղել են այդ հրապարակումը հիմնավորող բավարար փաստեր:

37. Իսպանիայի օրենսդրության համապատասխան դրույթների համաձայն իր որոշման մեջ դիմողի ինքնության մասին տեղեկություններ հրապարակած դատավորը, դատական իշխանության մասին օրենքի 232-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով, անձի իրավունքների ու ազատությունների և հասարակական կարգի պաշտպանության նկատառումներից ելնելով, կարող էր սահմանափակել նրա ինքնության բացահայտումը: Մյուս կողմից՝ նույն օրենքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասը թույլ է տալիս սահմանափակել տվյալ որոշումներին, դատավճիռների մասնորոնումը, եթե վերջինս կարող է վնաս պատճառել անանունության երաշխավորմանն ու անձնական կյանքի պաշտպանության իրավունքին: Այս դրույթի համաձայն՝ պաշտոնատար անձը նորից պետք է մանրամասն գնահատի օրինական շահ ունեցող անձի կողմից դատական գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունքի սահմանափակման անհրաժեշտությունը:

38. Այս առումով Դատարանը նշում է, որ դիմողը 2004թ. հունվարի 9-ի իր բողոքում պահանջել է իր ազգանունը հանել բոլոր այն դատավարական փաստաթղթերից, որտեղ նշված է եղել իր հիվանդությունը: Եվ այս առումով դիմողը կարող էր ստանալ պահանջի բավարարում: Այսպիսի լուծումով հնարավոր կլինեին խուսափել հետագա խնդիրներից՝ կապված շահագրգիռ անձանց կողմից դատական որոշմանը և գործի նյութերին ծանոթանալու հետ:

39. Դատարանը գտնում է, որ դատական պրակտիկան մշտապես փորձել է իր որոշումներում ձեռնպահ մնալ այդպիսի անձանց ինքնությունը բացահայտելուց, այդ պրակտիկային հետևել է Իսպանիայի սահմանադրական դատարանը: Այս մոտեցումն ընդունելի է նաև Դատարանի համար: Արդյունքում, չնայած դատավարական ընդհանուր կանոնի համաձայն դատական միստը հրապարակային է, Դատարանի կանոնակարգի 33-րդ հոդվածը թույլ է տալիս Պալատի նախագահին այս կանոնից բացառություն անել, երբ դա է պահանջում համապատասխան անձի կամ կողմերի անձնական կյանքի պաշտպանությունը: Մյուս կողմից՝ նա կարող է թույլատրել անանունության ինստիտուտի կիրառումը:

40. Ելնելով սույն գործի հանգամանքներից և հաշվի առնելով, մասնավորապես, հիվանդությամբ վարակված լինելու մասին տեղեկությունների գաղտնիության հատուկ պաշտպանության սկզբունքը՝ Դատարանը գտնում է, որ Սալամանքի թիվ 4 առաջին ատյանի դատարանի դատավորի որոշմամբ բոլոր այն փաստաթղթերում, որտեղ խոսքը վերաբերել է դիմողի հիվանդությանը, վերջինիս ինքնության բացահայտումը որևէ լուրջ պատճառաբանությամբ չի հիմնավորվել:

41. Այսպիսով, սույն գործով դիմողի ինքնության բացահայտումը վնաս է պատճառել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ ընտանեկան և անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

42. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

43. Դիմողը որպես պատճառված բարոյական վնասի փոխհատուցում պահանջել է 12.000 եվրո:

44. Կառավարությունը պահանջվող գումարը չափից շատ է համարել և միջնորդել է մերժել պահանջը:

45. Դատարանը գտնում է, որ դիմողը բարոյական վնաս է կրել: Հաշվի առնելով գործի հանգամանքները և հիմնվելով Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով նախատեսված արդարացի փոխհատուցման պահանջի վրա՝ դատարանը վճռում է դիմողին տրամադրել 5000 եվրո:

B. Ծախսերը և ծախքերը

46. Ներկայացնելով հիմնավորումներ՝ դիմողը պահանջել է 2 006,80 եվրո՝ որպես ներպետական դատարաններում և 1 392 եվրո՝ որպես սույն Դատարանում կրած դատական ծախսերի փոխհատուցում, ընդհանուր առմամբ՝ 3 398,80 եվրո: Նա պահանջել է նաև 900 եվրո՝ որպես կրած այլ ծախսերի փոխհատուցում:

47. Կառավարությունը պահանջվող գումարը չափից շատ է համարել:

48. Համաձայն Դատարանի իրավակիրառ պրակտիկայի՝ դիմողը կարող է ստանալ իր կողմից կատարված դատական ծախսերի փոխհատուցում միայն այն դեպքում, երբ հիմնավորում է դրա կատարման անհրաժեշտությունը, ողջամիտ բնույթը, իրական լինելը: Տվյալ դեպքում, հաշվի առնելով նրա տրամադրության տակ գտնվող փաստաթղթերը և վերոնշյալ սկզբունքները՝ դատարանը ողջամիտ է գնահատում 3 398 եվրո գումարը, և այն տրամադրում է դիմողին:

C. Տուգանային տոկոսներ

49. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՊՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. Վճռում է գանգատը ճանաչել ընդունելի,
2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում,
3. Վճռում է.

ա) որ վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը, Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, պետք է դիմողին վճարի 5000 եվրո՝ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում, և 3398 եվրո՝ որպես դատական ծախսերի փոխհատուցում՝ հաշվարկած հարկերի գումարները,

բ) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու դեպքում այդ ժամանակահատվածի համար պետք է վճարվի տուգանային տոկոս, որը հավասար է պարտավորության չկատարման ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս:

4. *Մերժում է* մնացած մասով առկա պահանջները:

Կատարվել է ֆրանսերենով և Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն գրավոր հրապարակվել է 2009 թվականի հոկտեմբերի 6-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ**

ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԳԻՐՔ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

Մասն. խմբագիր՝
Ընդհ. խմբագիր՝
Տեխն. խմբագիր՝
Կազմի ձևավորող՝

Դավիթ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ
Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ
Տիգրան ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝ (+374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ (+374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am